ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„ALEXANDRU PHILIPPIDE”

ANUAR DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

T. LIV • 2014

FILIALA IAȘI

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Inv. 87.034

Scanned with OKEN Scanner

COLEGIUL EDITORIAL

N.A. URSU (membru corespondent al Academiei Române) – *director*
ANDREI AVRAM (membru corespondent al Academiei Române)
GHEORGHE CHIVU (membru corespondent al Academiei Române)
JEAN-LOUIS COURRIOL (Franţa)
WOLFANG DAHMEN (R.F. Germania)
THEDE KAHL (R.F. Germania)
MICHAEL METZELTIN (Austria) (membru al Academiei Austriece de Ştiinţe, membru de onoare al Academiei Române)
EUGEN MUNTEANU (România)
ANTONIO ROMANO (Italia)
WOLFGANG SCHWEICKARD (R.F. Germania)

COLEGIUL DE REDACŢIE

STELIAN DUMISTRĂCEL – *redactor-şef*
REMUS ZĂSTROIU – *redactor-şef adjunct*
DOINA HREAPCĂ – *redactor-şef adjunct*
ION. H. CIUBOTARU
VICTOR DURNEA
GABRIELA HAJA
DANIELA BUTNARU
LUMINIŢA BOTOŞINEANU – *secretar ştiinţific de redacţie*
IOANA REPCIUC – *secretar ştiinţific de redacţie*

Adresa redacţiei:

Editorial board address:

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„ALEXANDRU PHILIPPIDE"
AL ACADEMIEI ROMÂNE
700 481, Iaşi – 6, str. Th. Codrescu, nr. 2
Tel. +40 332 106 508, e-mail: ALIL@philippide.ro

© 2015, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050 711, Bucureşti

Scanned with OKEN Scanner

ANUAR DE LINGVISTICĂ

ȘI

ISTORIE LITERARĂ

T. LIV • 2014

Scanned with OKEN Scanner

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE FILOLOGIE
ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE”

ANUAR
DE LINGVISTICĂ
ȘI ISTORIE LITERARĂ

T. LIV • 2014

SUMAR

STUDII ȘI ARTICOLE

EUGEN MUNTEANU, *Material lexical inedit din versiunea „Milescu” revizuită a Vechiului Testament (Ms. 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române)* 7
ALIN-MIHAI GHERMAN, *Un caz de autodefinire prin intermediul limbii: textele calvino-române* 105
DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ, *Structuri sintactice cu valențe stilistice în literatura veterotestamentară a* ***Psalmilor*** 111
DANIELA BUTNARU, *Câmpul toponimic al hidronimului* ***Bahlui*** 135

*

ROXANA PATRAȘ, *Pentru o nouă biografie: Mihai Eminescu și Emil Cioran* 145
ȘERBAN AXINTE, *Sociologia romanului și medierea estetică* 157
CECILIA MATICIUC, *Elemente de intertextualitate în* ***Evgheni Oneghin*** 165
ANDREEA MIRONESCU, *Forme ale experienței estetice în critica lui Paul Zarifopol* 181
AMALIA DRĂGULĂNESCU, *Demostene Botez – un călător decepționat* 191
ADINA HULUBAȘ, *O adaptare culturală: moașa și ipostazele ei contemporane* 197

DIN ATELIERUL UNUI DICȚIONAR AL LITERATURII ROMÂNE

SEBASTIAN DRĂGULĂNESCU, *Filip Florian: memoria ca ficțiune* 213

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI ȘI REVISTE

Dictionarium valachico-latinum. Primul dicționar al limbii române, studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu, București, Editura Academiei Române, 2008, 392 p. *(Andreea Drișcu)* 219
ION BUDAI-DELEANU, *Opere. Țiganiada, Trei viteji, Scrieri lingvistice, Scrieri istorice, Traduceri*, ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii, glosar și repere critice de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel, studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2011, 1354 p. *(Andreea Drișcu)* 220
CARMEN-GABRIELA PAMFIL, *Timotei Cipariu – lingvist și filolog*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 328 p. *(Mioara Dragomir)* 221
Filologie și bibliologie. Studii. In honorem Vasile D. Țâra, volum coordonat de Gheorghe Chivu, Alexandru Gafton și Adina Chirilă, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011, 410 p. *(Ana Catană-Spenchiu)* 235

ALIL, t. LIV, 2014, București, p. 1–283

Scanned with OKEN Scanner

WOLFGANG DAHMEN, GÜNTER HOLTUS, JOHANNES KRAMER, MICHAEL METZELTIN, WOLFGANG SCHWEICKARD, OTTO WINKELMANN (Hrsg.), *Lengua, historia e identidad. Sprache, Geschichte und Identität. Perpectiva española e hispanoamericana. Spaniche und hispanoamerikanische Perspektiven, Romanistiches Kolloquium XVII*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2006, 340 p. *(Marius-Radu Clim)* 237

WOLFGANG DAHMEN, GÜNTER HOLTUS, JOHANNES KRAMER, MICHAEL METZELTIN, WOLFGANG SCHWEICKARD, OTTO WINKELMANN (Hrsg.), *Südosteuropäische Romania: Siedlungs-/Migrationsgeschichte und Sprachtypologie. Romanistisches Kolloquium XXV*, Tübingen, Narr Verlag, 2012, 240 p. *(Ana-Maria Prisacaru)* 240

DUMITRU TUDOSE, *Munţii Bistriţei. Toponimie*, Iaşi, Editura PIM, 2012, 480 p. + 3 hărţi *(Daniela Butnaru)* 242

GHEORGHE POPA, *Locuţiunile în sistemul unităţilor nominative ale limbii române*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 2007, 228 p. *(Elena Tamba)* 245

ADINA HULUBAŞ, *Obiceiuri de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura „Alexandru Ioan Cuza", 2012, 416 p. *(Otilia Ursache)* 247

Translators and Their Readers. In Homage to Eugene A. Nida, edited by Rodica Dimitriu and Miriam Shlesinger, Bruxelles, Les Éditions du Hazard, 2009, 364 p. *(Ana Catană-Spenchiu)* 249

„Journal of American Folklore", Volume 126, Number 502, Fall 2013, University of Illinois Press, 128 p. *(Ioana Repciuc)* 252

« Synergies Roumanie », numéro 7/2012, *Les langues de spécialité à la croisée des recherches et des cultures*, coordonné par Monica Vlad, Mihaela Toader et Eugen Pavel, 380 p. *(Ana Sanduloviciu)* 255

CRONICĂ

Activitatea departamentelor Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române în anii 2012–2013 (Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru) 259

Cărţi şi reviste primite la redacţie (2012–2013) 283

Scanned with OKEN Scanner

ROMANIAN ACADEMY
IAŞI BRANCH
"ALEXANDRU PHILIPPIDE"
INSTITUTE OF
ROMANIAN PHILOLOGY

ANNUAL REVIEW
OF LINGUISTICS
AND LITERARY HISTORY

T. LIV • 2014

CONTENTS

STUDIES AND ARTICLES

EUGEN MUNTEANU, *Novel Lexical Resource from Revised "Milescu" Version of the Old Testament (Ms. 45 from Cluj Branch Library of the Romanian Academy)* 7
ALIN-MIHAI GHERMAN, *A Case of Self-Defining by Means of Language: the Calvinist-Romanian Texts* 105
DANA-LUMINIŢA TELEOACĂ, *Syntactic Structures with a Stylistic Function in Old Testament's* ***Psalms*** 111
DANIELA BUTNARU, *The Toponymic Field of the* ***Bahlui*** *Hydronym* 135

*

ROXANA PATRAŞ, *For a New Biography: Mihai Eminescu and Emil Cioran* 145
ŞERBAN AXINTE, *The Sociology of the Novel and the Aesthetic Mediation* 157
CECILIA MATICIUC, *Elements of Intertextuality in* ***Evgheni Oneghin*** 165
ANDREEA MIRONESCU, *Forms of Aesthetic Experience in Paul Zarifopol's Criticism* 181
AMALIA DRĂGULĂNESCU, *Demostene Botez – Disappointed Traveler* 191
ADINA HULUBAŞ, *A Cultural Adaptation: the Midwife and her Contemporary Hypostases* ... 197

FROM THE LABORATORY OF A ROMANIAN LITERATURE DICTIONARY

SEBASTIAN DRĂGULĂNESCU, *Filip Florian: Memory as Fiction* 213

REVIEWS AND BOOKS AND JOURNALS PRESENTATIONS

Dictionarium valachico-latinum. Primul dicţionar al limbii române ("Dictionarium valachico-latinum. The First Dictionary of Romanian Language"), introductory study, edition, index, and glossary by Gh. Chivu, Bucharest, Romanian Academy Publishing House, 2008, 392 p. *(Andreea Drişcu)* 219
ION BUDAI-DELEANU, *Opere. Ţiganiada, Trei viteji, Scrieri lingvistice, Scrieri istorice, Traduceri* ("Works. Ţiganiada, The Three Brave Men, Linguistic Writings, Historical Writtings"), edition prepared, chronology, notes and comments, glossary and critical annotations by Gheorghe Chivu and Eugen Pavel, introductory study by Eugen Simion, Bucharest, National Foundation for Science and Art Publishing House, 2011, 1354 p. *(Andreea Drişcu)* 220

Scanned with OKEN Scanner

CARMEN-GABRIELA PAMFIL, *Timotei Cipariu – lingvist şi filolog* ("Timotei Cipariu – Linguist and Philologist"), Iaşi, "Alexandru Ioan Cuza" University Publishing House, 2009, 328 p. *(Mioara Dragomir)* 221

Filologie şi bibliologie. Studii. In honorem Vasile D. Ţâra ("Philology and Bibliology. Studies. In honorem Vasile D. Ţâra"), volume coordinated by Gheorghe Chivu, Alexandru Gafton and Adina Chirilă, Timişoara, University of West Publishing House, 2011, 410 p. *(Ana Catană-Spenchiu)* 235

WOLFGANG DAHMEN, GÜNTER HOLTUS, JOHANNES KRAMER, MICHAEL METZELTIN, WOLFGANG SCHWEICKARD, OTTO WINKELMANN (Hrsg.), *Lengua, historia e identidad. Sprache, Geschichte und Identität. Perpectiva española e hispanoamericana. Spaniche und hispanoamerikanische Perspektiven, Romanistiches Kolloquium XVII*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2006, 340 p. *(Marius-Radu Clim)* 237

WOLFGANG DAHMEN, GÜNTER HOLTUS, JOHANNES KRAMER, MICHAEL METZELTIN, WOLFGANG SCHWEICKARD, OTTO WINKELMANN (Hrsg.), *Südosteuropäische Romania: Siedlungs-/Migrationsgeschichte und Sprachtypologie. Romanistisches Kolloquium XXV*, Tübingen, Narr Verlag, 2012, 240 p. *(Ana-Maria Prisacaru)* 240

DUMITRU TUDOSE, *Munţii Bistriţei. Toponimie* ("The Bistriţa Mountains. Toponymy"), Iaşi, PIM Publishing House, 2012, 480 p. + 3 maps *(Daniela Butnaru)*..... 242

GHEORGHE POPA, *Locuţiunile în sistemul unităţilor nominative ale limbii române* ("The Locutions within the System of Romanian Language Nominative Unities"), Chişinău, "Ştiinţa" Publishing House, 2007, 228 p. *(Elena Tamba)* 245

ADINA HULUBAŞ, *Obiceiurile de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte* ("Birth Customs from Moldova. Typology and Corpus of Texts"), Iaşi, "Alexandru Ioan Cuza" University Publishing House, 2012, 416 p. *(Otilia Ursache)* 247

Translators and Their Readers. In Homage to Eugene A. Nida, edited by Rodica Dimitriu and Miriam Shlesinger, Bruxelles, Les Éditions du Hazard, 2009, 364 p. *(Ana Catană-Spenchiu)*..... 249

« Synergies Roumanie », numéro 7/2012, *Les langues de spécialité à la croisée des recherches et des cultures*, coordonné par Monica Vlad, Mihaela Toader et Eugen Pavel, 380 p. *(Ana Sanduloviciu)*..... 252

"Journal of American Folklore", Volume 126, Number 502, Fall 2013, University of Illinois Press, 128 p. *(Ioana Repciuc)*..... 255

REPORT

The Activity of "Alexandru Philippide" Institute of Romanian Philology of the Romanian Academy in 2012–2013 (Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru)..... 259

Books and Journals Received at the Editors Address (2012–2013)..... 283

Scanned with OKEN Scanner

MATERIAL LEXICAL INEDIT DIN VERSIUNEA „MILESCU" REVIZUITĂ A *VECHIULUI TESTAMENT* (MS. 45 DE LA BIBLIOTECA FILIALEI DIN CLUJ A ACADEMIEI ROMÂNE)

EUGEN MUNTEANU*

Deşi persistă încă multe lacune de informaţie, istoria complicată a elaborării, în diferite etape, a textului primei versiuni româneşti integrale a Bibliei (*Biblia de la Bucureşti*, 1688) este astăzi mult mai bine cunoscută decât în trecut. Graţie unor contribuţii filologice care s-au acumulat în timp, începând cu B.P. Hasdeu, continuând cu Nicolae Iorga (1916), Virgil Cândea (1979), N.A. Ursu (1976, 1985, 1988, 2003) sau Alexandru Andriescu (1988), suntem astăzi în măsură să reconstituim cu destulă precizie parcursul versiunilor şi al revizuirilor succesive ale textului biblic până în momentul în care acesta se tipăreşte la Bucureşti, în anul 1688. Nu îmi propun în acest articol să reiau sinteza unor vechi discuţii, pe care am făcut-o deja cu alt prilej (vezi Munteanu 2008), ci doar să pun în valoare un vechi text românesc, de o importanţă culturală unanim recunoscută, dar a cărui bogăţie documentară excepţională a fost foarte puţin exploatată în practica cercetării filologice şi în literatura de specialitate (studii biblice, istoria limbii române literare, lexicografie, dialectologie etc.). Este vorba de versiunea integrală originală a *Vechiului Testament* în limba română, cuprinsă în Ms. 45, păstrat la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române[1]. Manuscrisul reprezintă o copie îngrijit realizată de un copist muntean, Dumitru din Câmpulung (care se iscăleşte „Dumitru Dlăgopolscom"), între anii

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

[1] Textul se află în curs de editare, alături de textul *Bibliei de la Bucureşti* şi de cel din Ms. 4389, cu un amplu aparat critic, în cadrul seriei *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia* (1688), la Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. Separat, sub coordonarea subsemnatului, se află în curs de finalizare o ediţie critică completă a acestui manuscris, proiect finanţat dintr-un grant CNCS (PCE–IDEI, cod 1578), cu titlul *Prima traducere românească a Septuagintei, operă a lui Nicolae Milescu (MS. 45 BAR Cluj). Ediţie critică, studii lingvistice şi filologice*.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 7–103

Scanned with OKEN Scanner

1683 şi 1686[2], la comanda lui Theodosie Veştemeanu, mitropolit al Ţării Româneşti, care a fost probabil şi primul său posesor. Manuscrisul este scris într-o chirilică cursivă semiuncială, cu înălţimea literelor iniţiale majuscule de 6 mm, iar a minusculelor de 1 mm. Textul este dispus pe două coloane, oglinda paginii normale fiind de 25,7 cm (lungime) şi 14 cm (lăţime). Numerotarea originală, cu litere chirilice, merge de la 2 la 906[3]. Alături de obişnuita prefaţă dedicatorie a copistului (*Cuvântu înaintea cărţii aceştiia către preasfinţitul mitropolit*), plasată la începutul codicelui, între paginile 907 şi 910 mai găsim un lung şi erudit *Cuvântu înainte către cititori*, urmat de *Dosluşirea cărţii aceştiia cum vei putea să o înţelegi, citindu-o mai pre iuşor*. Aceste elemente „paratextuale" au fost în mod evident preluate de copist din textul pe care l-a transcris şi elaborate anterior de o persoană cu o pregătire cărturărească superioară. Pe lângă indicarea surselor traducerii, este menţionat „izvodul lui Necoláie", sintagmă care trimite, după cum a fost dovedit definitiv, la persoana lui Nicolae Spătarul Milescu, autorul versiunii româneşti iniţiale a *Vechiului Testament*[4]. Prin coroborarea datelor de aici cu cele din

[2] Aceasta este datarea propusă de Virgil Cândea, care avea convingerea că revizuirea traducerii lui Milescu s-a făcut la Bucureşti (vezi Cândea 1979: 110–111). Alexandru Andriescu este de părere că ar trebui „să fixăm data posibilă a executării manuscrisului copiat de Dumitru înainte de 1683, poate pe la începutul celei de-a doua păstorii a lui Teodosie Veştemeanul în Ţara Românească (1679)" (Andriescu 1988: 18).

[3] Datele tehnice de mai sus ne-au fost furnizate cu amabilitate de dl prof. dr. Ioan Chindriş, director al Bibliotecii Filialei din Cluj a Academiei Române, din catalogul analitic al Bibliotecii (în curs de publicare). Îi mulţumesc dlui profesor Chindriş şi pentru generozitatea cu care ne-a permis accesul direct la Ms. 45.

[4] Iată acest important pasaj, *in extenso*: „Iară Nicoláie, vrând să aducă şi el cartea aceasta den elinie la rumânie, nefiind altă dată scoasă la rumânie, au socotit şi au ales un izvod carele-i mai ales decât toate altele, tipărit în Frangofort şi ales foarte bine pre limba elinească, şi dedesupt cu multe arătări şi cuvinte puse cum le-au tălmăcit alţii. Ci măcar că deşi zice el că pre lângă izvodul acesta au avut şi izvodul slovenescu şi leteneşti şi au avut şi alt izvod letenescu, ce au fost scos de curând den limba jidovască, ádecă den izvod jidovăscu, aşa scrie el la prêdoslóviia lui, şi au scris şi cêle precum să află la letenie şi cêle precum să află la slovenie şi însemnările şi tălmăcirile cêle ce să află mai jos la izvodul acel grecescu, zice că le-au pus tot cu însemnări pre de margine, dară n-au pus nice unele de acêstea la izvodul lui; că au început să facă şi acêstea la capul dentâi, la *Bitie*, dar mai d-apoi pentru neaşezământul vremilor s-au lăsat şi n-au făcut nice unele de acêstea. Ci neaflându-le noi întru izvodul lui acêste însemnări ce mai sus zisem, nice noi nu le-am pus, ci precum s-au ţânut el tot de temeiu, aşa şi noi am urmat lui.

Şi iară mărturisêşte el de zice că de cel slovenescu nu s-au ţânut, că numai acest izvod iaste slovenescu care acum să află tipărit la Óstrov, şi zice că pre bogate locuri adaoge şi la multe şi scade, după cum mêrge ceastă elinească. Şi pentru *A patra carte a Ézdrii*, ce să află în cea slovenească scrisă, care carte în Bibliile elineşti nu să află scrisă, ci nu ştim de unde să să fie aflat cartea aceasta să să fie tălmăcit, ci pentru acêea nefiind elinêşte scoasă, nice rumâ- *[909/1]* nêşte nu s-au scos, pentru că multe cărţi sânt oprite de bisêrică să nu să citească.

Iară şi noi pre lângă izvodul lui Necoláie am mai alăturat şi alte izvoade greceşti, pren care izvoade fost-au unul carele au fost tipărit la Englitéra, ci şi acesta nu să potriviia cu cel de la Frangofort, pentru căci pren bogate locuri adăogea şi pren bogate locuri lipsiia, nu veniia cu cestalalt; pentru acêea lipsele nu s-au socotit, iar adaosele s-au pus precum vom face dosluşirea mai jos cu însemnări. Şi aşa am venit cu acela izvod până la *Paralipómenon dentâi*, şi apoi aflând şi noi izvod

predoslovia de la Ms. 4389, unde Milescu este din nou menţionat, precum şi cu alte date şi referinţe documentar-istorice, ajungem, în sinteză, la următoarea succesiune a faptelor care au condus la elaborarea textului de care ne ocupăm.

După studii de bună calitate la şcoala Patriarhiei din Constantinopol şi după efectuarea câtorva mici traduceri din greacă şi slavonă, viitorul cunoscut erudit român Nicolae Spătarul Milescu (1636–1708) a primit, din partea voievodului Grigorie Ghica, misiunea de reprezentant (capuchehaie) al Ţării Româneşti pe lângă Înalta Poartă de la Istanbul. Aici, între anii 1661 şi 1664, Nicolae Spătarul Milescu a efectuat traducerea integrală, din greacă în română, a *Vechiului Testament*. Ca izvod principal a fost folosit textul *Septuagintei*, într-o ediţie filologică apreciată în epocă, tipărită la Frankfurt am Main, în anul 1597, de un erudit cu orientare protestantă (calvină). Nu cunoaştem motivele care l-au determinat pe tânărul cărturar moldovean Nicolae Spătarul Milescu (avea 25–27 de ani!) să îşi asume o asemenea dificilă misiune, nici dacă a existat un „comanditar" al lucrării. În condiţii necunoscute, manuscrisul ograf al traducerii a ajuns la Bucureşti. Părerile specialiştilor privitoare la parcursul manuscrisului traducerii lui Milescu sunt divergente. Potrivit unei opinii mai vechi a lui B.P. Hasdeu, textul traducerii milesciene ar fi ajuns în Ţara Românească, în posesia lui Şerban Cantacuzino, viitorul voievod, cunoscut ca prieten al lui Milescu, cu care acesta fusese coleg de şcoală la Istanbul. În opinia altor cercetători, în special a lui N.A. Ursu, manuscrisul a ajuns la Bucureşti în mâinile ierarhilor locali, care, se pare, fuseseră cei care îi comandaseră lui Milescu traducerea. După ce a servit ca sursă de inspiraţie, între anii 1665 şi 1672, pentru autorul anonim al unei alte versiuni a *Vechiului Testament*, cuprinsă în Ms. (BAR) 4389, textul iniţial al lui Milescu a fost trimis de mitropolitul Ţării Româneşti, Teodosie Veştemeanul, în Moldova, omologului său, mitropolitul Sava I. Acesta ar fi încredinţat lui Dosoftei, care se făcuse deja cunoscut ca un erudit, revizuirea traducerii lui Milescu. Există şi o a treia ipoteză, emisă de Alexandru Andriescu, potrivit căruia Nicolae Spătarul Milescu şi-ar fi putut păstra cu sine opera, lucrând mereu la finisarea traducerii, după întoarcerea acasă, în Moldova. Atunci când s-a decis să părăsească definitiv ţara, în anul 1668, începându-şi astfel un lung periplu, mai întâi la Constantinopol, apoi în Occident şi, în cele din urmă, în Rusia, Nicolae Spătarul Milescu şi-ar fi încredinţat opera lui Dosoftei, de care îl lega o prietenie solidă, atestată de o corespondenţă consistentă între cei doi (vezi Andriescu 1988: 13–14).

Versiunea rezultată din diortosirea lui Dosoftei ar fi fost luată cu sine de Mitrofan, colaborator apropiat al lui Dosoftei, când, în anul 1686, acesta s-a

---

grecescu, altul de cêle den Frangofort, dupre care au scris şi Necoláie, am urmat aceluia pentru tocmala greşalelor şi pentru tocmirea soroacelor şi *[909/2]* deplinirea cuvintelor şi întăritura óxiilor den cât am putut, şi izbrănirea stihurilor precum le vei vedea scrise tot pre de margine; şi încă am pus şi mărturiile cuvintelor prorociilor den cea slovenească, tot pre margine, neavându-le cêle greceşti; pentru căci izvodul lui Necoláie, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de acêstea, ci era pentru neîntocmirea lui foarte cu greu a să înţelêge vorba tălmăcirei şi abaterea cuvintelor" (citez după transcrierea mea, în manuscris).

refugiat la Bucureşti (vezi Ursu 1985: 44 şi urm.), după exilarea în Polonia a patronului său, Mitropolitul Dosoftei. Amintesc detaliul semnificativ că Mitrofan, fost episcop de Huşi şi viitor episcop de Buzău, semnează, în calitate de tipograf, ediţia tipărită la Bucureşti, în 1688, a *Bibliei*[5]. Compararea textului din Ms. 45 cu cel al tipăriturii bucureştene de la 1688 indică evidenţa faptului că cea mai mare parte din traducerea lui Milescu, revizuită de un moldovean, a fost preluată de diortositorii munteni, fraţii Şerban şi Radu Greceanu, singurii care îşi atribuie în mod explicit lucrarea[6], alături de alţi „ai noştri oameni ai locului", al căror nume voievodul Şerban Cantacuzino, semnatar al amplului cuvânt introductiv la *Biblia* de la 1688, nu socoteşte de cuviinţă să le menţioneze[7].

Efectuarea traducerii efective de către Nicolae Spătarul Milescu a întregului *Vechi Testament* este dovedită şi de mărturii explicite ale unor contemporani. În anul 1720, într-o bibliografie a literaturii neogreceşti publicată la Hamburg în limba latină, eruditul grec, din Moscopole, Dimitrie Procopiu a pus în circulaţie informaţia că „Nicolae din Moldova, protospătar al domnului Moldovei sau prim purtător de armă, a tradus scrierile sacre în limba vernaculară a dacilor şi ungarovalahilor, cu care a obţinut foloasele de a fi citite mereu în bisericile acelora de către fiecare". Trei ani mai târziu, în 1723, mitropolitul Gheorghe al Moldovei scria despre Milescu Spătarul că „au tălmăcit şi Biblia din limba elinească pre limba românească, când au fost la Constantinopol capichihaia lui Grigorie voievod, domnul Ţării Româneşti, pre care scriere au dat-o şi în tipar Şerban voievod Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti"[8].

Deşi, în afară de cazul, foarte improbabil, al descoperirii manuscrisului autograf al Spătarului, va rămâne pentru totdeauna foarte greu, dacă nu imposibil, de făcut demarcări textuale între contribuţia sa primară şi adaosurile sau modificările revizorilor săi ulteriori, marele cărturar moldovean trebuind considerat unul dintre fondatorii tradiţiei textuale biblice româneşti. Interesantă în sine, ca

---

[5] Pe ultima pagină, nenumerotată, a BIBL.1688, citim: „A tot meşteşugul tipografiei şi îndireptării cuvintelor rumâneşti ostenitoriu, de Dumnezeu iubitoriul Mitrofan, episcopul de Huşi".

[6] Vezi BIBL.1688: 932: „Iară cu nevoinţa şi îndireptarea celor ce s-au întâmplat dascali şi mai mult desluşindu-se pre limba rumânească de cei mici şi plecaţi dentru slugile mării-sale, Şărban biv. 2 logofet *i brat' ego* Radul log.".

[7] Pentru interesul său documentar, precum şi pentru indicaţiile preţioase, chiar dacă generale, privitoare la concepţia generală despre traducerea textelor sacre, citez întregul pasaj: „Şi aceasta am făcut la tălmăcirea aceştii Sfinte Scripturi, făcând multă nevoinţă şi destulă cheltuială, despre o parte puind dascăli ştiuţi foarte den limba elinească, pe preaînţeleptul cel dentru dascali ales şi arhiereu Ghermano Nisís, şi, după petrêcerea lui, pre alţii care s-au întâmplat, şi despre altă parte ai noştri oameni ai locului, nu numai pedepsiţi întru a noastră limbă, ce şi de limba elinească având ştiinţă ca să o tălmăcească, carii luând lumină şi dentr-alte izvoade vechi şi alăturându-le cu cel elinesc al celor 70 de dascali, cu vrêrea lui Dumnezău o au săvârşit precum să vêde. Şi măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strimtarea limbii româneşti, iară încăş având pildă pre tălmăcitorii latinilor şi slovênilor, precum aceia aşa şi ai noştri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească" (după transcrierea din MLD, I–Genesis: 139).

[8] Pentru coordonatele bibliografice complete ale acestor două mărturii documentare, vezi Andriescu 1988: 7–8.

Scanned with OKEN Scanner

problemă de istorie literară, paternitatea impozantului document este însă secundară dacă o comparăm cu fascinantul câmp de investigaţie pe care textul în sine îl pune în faţa cercetătorilor. După părerea mea, miza cea mai mare, evitată sau neglijată până în prezent de specialişti, constă în posibilitatea de a aborda textul drept ceea ce este, adică o traducere de un grad maxim de dificultate. Avantajul esenţial pe care textul din Ms. 45 îl oferă, în comparaţie cu numeroase alte texte româneşti vechi, este dat de faptul că ştim cu precizie care este originalul avut la îndemână de traducător (*Septuaginta* de la Frankfurt, 1597), ce alte „izvoade" suplimentare a întrebuinţat (*Septuaginta* de la Londra, 1653, *Biblia* slavonă de la Ostrog, 1581, câteva ediţii ale *Vulgatei*) şi cunoaştem deopotrivă şi metoda folosită de traducători, cea a reproducerii literale a textului primar, cu consultarea sistematică, mai ales în pasajele obscure, şi a izvoadelor secundare!

În procesul de elaborare a studiului asupra lexicului, parte componentă a aparatului critic al ediţiei pe care o pregătim, am constatat existenţa unei enorme cantităţi de material lexical inedit, constând din unităţi lexicale cu o unică atestare *(hapax legomena)*, cuvinte regionale sau vechi cu circulaţie restrânsă neînregistrate încă de lexicografi şi, mai ales, numeroase elemente livreşti, împrumuturi contextuale din originalele traducerii, grecisme sau ebraisme biblice, vechi împrumuturi savante din limba slavonă etc. Indicele de cuvinte şi forme exhaustiv pe care îl pregătim va pune la dispoziţia celor interesaţi toate cuvintele ocurente în textul nostru, cu trimiteri precise la toate contextele. În articolul de faţă, am selectat aproximativ 900 de unităţi lexicale care, în urma confruntării cu DLR, am constatat că necesită explicaţii suplimentare privind conţinutul semantic, valoarea contextuală, prima atestare, circulaţia sau etimologia. Dincolo de interesul ştiinţific general, intenţia mea este şi aceea de a pune la dispoziţia redactorilor DLR informaţii lexicologice şi istorice pe care le consider importante, utile şi demne de a fi luate în calcul la redactarea noii versiuni a dicţionarului academic. Ca redactor la DLR, ştiu că textul tipărit al *Bibliei de la Bucureşti* (1688) a fost „fişat" cu grijă încă de H. Tiktin, iar unităţile lexicale şi citatele reţinute de acesta au fost încorporate în DLR. Unele dintre contextele de acest tip se află şi în Ms. 45, ceea ce antedatează prima atestare cu câteva decenii. Sunt însă foarte numeroase cazurile în care cuvinte mai rare sau mai obscure au fost înlocuite de revizorii de la Bucureşti şi au rămas doar în Ms. 45.

Semnalez în acest context o problemă de concepţie lexicografică pe care coordonatorii DLR vor trebui să o rezolve prin asumarea unei decizii solid argumentate. Este vorba de datoria de a hotărî dacă elementele lexicale livreşti, cu circulaţie restrânsă, unele redusă exclusiv la textele biblice, cum sunt unele ebraisme, dar şi unele grecisme sau slavonisme, merită sau trebuie să fie incluse în lista de cuvinte a dicţionarului academic, general şi istoric, al limbii române. După părerea mea, atributul de „dicţionar-tezaur" al limbii române, pe care îl folosim din ce în ce mai frecvent când vorbim de DLR, ne-ar obliga la o decizie pozitivă în această privinţă. În fond, se ştie, DLR este consultat de specialişti, de obicei, nu atât pentru cuvintele din fondul lexical fundamental, cât mai ales pentru a afla

Scanned with OKEN Scanner

explicații referitoare la asemenea *lexikalische Besonderheiten* cum sunt cele pe care le propun și discut în articolul de față!

Mai este un aspect asupra căruia doresc să atrag atenția. Am constatat de multă vreme că, frecvent, identificarea și definirea unui sens contextual prezintă, în practica redactării la DLR, unele deficiențe, adesea cu rezultate negative grave, cum ar fi identificarea greșită a valorii designative a unui termen de origine biblică, ignorarea sau definirea inexactă a unor sensuri speciale. Cauza principală a acestor erori trebuie căutată în ignorarea contextului specific, în superficialitatea evaluării profilului lexicografic al unui lexem sau al unui sens, ori în caracterul inadecvat al metodelor și procedurilor aplicate. Prin felul în care am procedat, am căutat să elimin sau cel puțin să diminuez deficiențele menționate. Pentru lămurirea sensului sau a sensurilor cuvintelor am apelat în mod obligatoriu la comparația cu echivalentul grecesc din *Septuaginta*, și anume al acelei ediții a *Septuagintei* pe care traducătorii au indicat-o ca „izvod principal" (Frankfurt, 1597). Am apelat de asemenea, constant, la versiuni filologice autorizate ale *Septuagintei*, publicate recent în limbi de cultură importante (engleză, germană, franceză), pentru a verifica justețea sau veridicitatea interpretării semantice pe care o propunem. Am recurs, atunci când a fost cazul, în special la termenii de natură tehnică și la conținutul versiunii ebraice originale, mediată de *Biblia* de la Ierusalim. De mare utilitate mi-a fost consultarea unor dicționare recente ale lexicului grecesc din *Septuaginta*, precum și a unor dicționare mai vechi ale limbii grecești, unde lexicul biblic este foarte bine reprezentat. Pentru cuvintele cu o unică atestare, am dat integral contextele în care acestea apar, împreună cu secvența echivalentă din originalul grecesc. Am practicat o permanentă raportare la DLR, așa încât contribuția mea poate fi considerată și o propunere de ameliorare a „dicționarului-tezaur". În ceea ce mă privește, consider că adoptarea și „codificarea", ca norme de redactare la DLR, a propunerilor mele metodologice ar putea contribui la diminuarea erorilor constatate și, implicit, la creșterea calității celui mai important dicționar istoric al limbii române.

Precizez că articolul de față este orientat exclusiv către unități lexicale „speciale". Am lăsat de o parte, pentru altă ocazie, discutarea numeroaseleor calcuri lexicale, semantice sau de structură, o problematică vastă și completă a cărei clarificare am inițiat-o cu alt prilej[9].

*

ácan sau **acaná** s. indecl. Împrumut contextual după gr. ὁ ἄκαν (τόν ἄκανα), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic cu sensul 'mărăcine', neînregistrat în dicționarele limbii grecești. Ocurență unică: *Și trimise Ioas,* [...] *dzicând: Ácan cel den Livan au trimis către chedrul cel den Livan.* [...] *Și trecură jiganiile țarenii cêle den Livan și călcară pre acaná* (4Reg. 14:9). în BIBL.1688: *acán*, respectiv *acána*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

[9] Vezi MUNT.LEX. BIBL., p. 272 și urm., capitolul *Tipuri de calcuri lexicale în **Biblia de la București** (1688) și în versiunile preliminare contemporane (Ms. 45 și Ms. 4389).*

Scanned with OKEN Scanner

ádar s.m. sau n. Împrumut contextual după gr. ἄδαρ, transcriere a cuvântului ebraic desemnând cea de-a douăsprezecea lună a calendarului eclesiastic iudaic. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adesí vb. IV, intranz. A îndesi; a persevera, a continua. *Mai alesu-i furul decât acela ce adesêşte la minciună şi amândoi pierirea vor moşteni* (Sir. 20:25). Cf. SEPT. FRANKF.: ἐνδελεχίζω 'idem', cf. *to persevere, to continue* 'idem' (GR.ENG., s.v.). În BIBL.1688: *îndesêşte*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adiróth s. indecl. Împrumut contextual după gr. εἰς τὰς ἀδηρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saderoth*, cu sensul probabil de 'rând, serie'. Ocurență unică: *Cela ce va întra la adiróth va muri* (4Reg. 11:8). În BIBL.1688: *adiróth*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adorím s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἀδωρεὶμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *adorim*, cu sensul probabil de 'nobil, stăpân'. Cf. GR.ENGL., s.v. αδωρηεμ 'theirs nobles', SEPT.GERM: *ihre Vornehmen* 'nobilii lor', BJ: *leur seigneurs* 'idem'. Ocurență unică: *Şi adorim n-au băgat cerbicea lor la lucrul domnului lor* (Neem. 3:5). În BIBL.1688: *tarii lor*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

afethem (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἀφεθέμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *amapheth* 'prag'. Ocurență unică: *Şi capul lui Dagon şi amândoao talpele picioarelor lui rădicate preste denaințele pragurilor, afethem fieştecarele, şi amândoao palmele mâinelor lui – căzute preste prag* (1Reg. 5:4). Cuvânt neînregistrat în DLR.

affó sau **apfó** Împrumut contextual după gr. ἀφφὼ (SEPT. FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *aphpho*, particulă de întărire cu sensul aproximativ 'deci'. Două atestări: *Vedeți affó că nu va cădea dentru cuvântul Domnului pre pământ* (4Reg. 10:10). *Unde-i Dumnedzăul lui Iliú apfó* (4Reg. 2:14). În BIBL.1688 *affó*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

agăduí vb. IV, tranz. A îngădui. Ocurență unică: *Aştept vrême încă puțână agăduind nădêjdea mântuirii mêle* (Iov 2:9). Atestat în DLR la Dosoftei.

ágnu s.m. (în sintagma *stâlpări de ágnu*) Împrumut contextual după gr. ἄγνος (ἡ), o specie de arbust (*Vitex Agnus Castus*), corespunzător rom. *mielărea* 'arbust decorativ, cu flori de culoare violetă, frumos mirositoare'. Cuvânt neînregistrat în DLR. Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 113.

ahatis (fără marcarea accentului) s.f. Agată. Împrumut contextual după gr. ἀχάτης 'idem'. *Şi rândul al treilea, lighirion, şi ahatis, şi amethistos* (Ies. 28:19). Cuvânt neînregistrat în DLR.

ahí s.n. Împrumut contextual după gr. τὸ ἀχὶ τὸ κχλορὸν (SEPT.FRANKF.), transcriere a cuvântului ebraic *achi*, împrumut în ebraică din limba egipteană, desemnând o plantă acvatică, probabil rogozul. Ocurență unică: *Şi întru tot bâhnişul a trestiei şi a paporei şi ahí cel vêrde tot ce-i prenpregiurul râului* [...] *usca-să-va* (Is. 19:7). Cuvânt neînregistrat în DLR.

aléş sau (mai rar) **aléj** s. n. Cursă. Împrumut după magh. *les* 'pândă', cuvântul este atestat în DLR în *Pravila* de la Iaşi (1646).

Scanned with OKEN Scanner

aleşúg s.n. Echivalează în context gr. ἐπιβολή, cuvânt glosat de lexicografi prin *penalty*, *fine* 'pedeapsă, amendă' (GR.ENGL.), cf. şi SEPT.ENGL.: *imposition* 'impozit', *Auflage* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Nici un bir, nici alt aleşug să li să facă şi volniciia nimerile să aibă să puie ceva preste aceştia* (Ezd. 8:25). Derivat de la *aleş* + suf. *-şug*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aleşuí vb. IV, intranz. A spiona; a iscodi; a întinde o cursă. Cuvântul este un derivat probabil de la *aleş*. În DLR, s.v. *leşui*, se înregistrează forma de aici doar în cadrul definiţiei cuvântului-titlu şi se dă ca etimon magh. *lesnic*. Cu forma *leşui*, cuvântul este frecvent atestat în textele româneşti din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.

aleşuíre s.f. Echivalează în context gr. ἔνεδρον, glosat prin *ambush* 'ambuscadă, cursă' (GR.ENGL.), cf. SEPT.GERM.: *Hinterhalt* 'idem', SEPT.ENGL.: *trap* 'idem'. Ocurenţă unică: *Şi aceasta s-au făcut vieţii spre aleşuire* (Sol. 14:21). Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR, unde, s.v. *leşuire*, se dă definiţia 'pândă, pândire', cu o atestare dintr-un document din anul 1651.

aleşuitór s.m. Echivalează în context gr. ἐνεδρευόντος, participiul prezent activ al vb. ἐνεδρεύω 'a întinde o cursă', cf. *to lay or set an ambush* 'idem'. (GR.ENGL.). Cf. şi SEPT.GERM.: *die die ihm auflauerten* 'cei care îi pândeau' şi SEPT.ENGL.: *those who lay in wait for him* 'idem'. Ocurenţă unică: *Păzi-l pre el dă vrăjmaşi şi de aleşuitori îl întemeia* (Sol. 10:12). Ca atare, cuvântul (derivat de la vb. *aleşui* + suf. *-itor*) nu este înregistrat în DLR, unde, s.v. *leşuitor*, se dau două citate exemplificative, din *Noul Testament de la Bălgrad* (1688) şi din Dosoftei.

alimóth s.n. Împrumut contextual după gr. ἀλημὼθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *alaimoth*, desemnând un instrument muzical neidentificat. Ocurenţă unică: *Cu copuze preste alimóth* (1Paral. 15:20). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

amassenith (fără marcarea accentului) s. Împrumut contextual după gr. ἀμασσενίθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *amassenith*, desemnând un instrument muzical neidentificat. Ocurenţă unică: *Cu alăute amassenith* (1Paral. 15:21). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

améthistu, améthistos sau **amethistos** s.n. Ametist. Împrumut contextual după gr. ἀμέθυστος 'idem' din *Septuaginta*. Cuvânt atestat în DLR la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

amfóth s.f. Împrumut contextual după gr. τὰς ἀμφώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saphphoth* cu sensul probabil de 'vas mare; bazin'. Ocurenţă unică: *Şi amfóthurile şi masmaroth şi turnările cêle dedesupt* [...] *au luat mai marele bucătarilor* (Ier. 52:16). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

angeár s.n. Hanger. Ocurenţă unică: *Şi are angear în dreapta şi topor* (Ep.Ier. 1:12). Forma este înregistrată în DLR s.v. *hanger*, împrumut după turc. *hanğer*.

anthrác şi **ánthrax** s.n. Piatră preţioasă de culoare roşie. Cf. gr. ἄνθραξ 'idem'. Atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

apfusoth (fără marcarea accentului, în sintagma *casa apfusoth*). Împrumut contextual după gr. ἀπφουσώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului

Scanned with OKEN Scanner

ebraic *aphphusoth*, cu sensul probabil de 'pus deoparte, rezervat'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

apipăí vb. IV, tranz. A pipăi. Împrumut după v. slav. *пипати*, cuvântul este atestat în DLR încă de la Coresi. Forma de aici este înregistrată în DLR, s.v. *pipăi*, exclusiv în atlase lingvistice.

archeth, var. **archethu** sau **archiethu** (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. ἄρκευθος (ὁ) 'o specie de conifere' (*Juniperus phoenicea* sau *Juneiperus oxycedrus*). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arínă s.f. Nisip. Cuvântul este moştenit (lat. *arena*) şi este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

arioth (fără marcarea accentului) s. Împrumut contextual după gr. ἀριὸθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *arioth*, cu sensul de 'plante; verdeaţă'. Ocurenţă unică: *Şi ieşi la ţarină să strângă arioth* (4Reg. 4:39). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arodámnă s.f. Împrumut contextual după gr. ὀρόδαμνος (ὁ), 'ramură, creangă'. Ocurenţă unică: *Să umbresc lui copaci mari cu arodamne* (Iov 40:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arravón s.n. Arvună, acont. Împrumut contextual după gr. ἀρραβῶν (τὸ) 'idem'. *Şi el dzise: „Ce arravon îţi voi da?"* (Fac. 38:18). Formă etimologică neînregistrată în DLR.

artávă s.f. Împrumut contextual după gr. ἀρτάβη (ἡ) 'unitate de măsură împrumutată de la persani sau de la egipteni, cu valori variabile de la o epocă la alta'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

asídă s.f. Barză (*Ciconia ciconia*). Împrumut contextual după gr. ἀσίδα, transcriere a cuvântului ebraic *hasidhah* 'idem'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

asirimoth s. (fără marcarea accentului) Împrumut contextual după gr. ἀσαρημώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *asaremoth*, cu sensul probabil de 'câmpuri, ogoare'. Ocurenţă unică: *Şi toţi asirimoth, până la pârâul Ahelchédro, până la unghiul porţii cailor a răsăritului – sfinţenie Domnului* (Ier. 31:40). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aspaláth s.n. Împrumut contextual după gr. ἀσπάλαθος, desemnând o specie de plantă aromatică (de exemplu: *Aspalathus linearis*). Unică ocurenţă: *Ca scorţişoara şi aspaláthul a mirositurilor am dat miros şi ca zmirna cea aleasă am dat bună mirosirea* (Sir. 24:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aspídă s.f. Viperă. Cuvânt frecvent întrebuinţat în textele bisericeşti din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Împrumut după slavon. аспида, gr. ἀσπίδα 'idem'.

astrucá vb. I, tranz. A acoperi cu pământ; a înmormânta. Cuvânt larg răspândit în textele vechi (lat. pop. **astrucare*).

atáchis s.m. Împrumut contextual după gr. ἀττάκης (ὁ), desemnând o specie de şopârlă. Unică ocurenţă: *Şi pre atáchis şi câte-i samănă lui, şi pre cel ci să bate cu şerpii şi câte samănă lui, şi lăcusta şi câte samănă ei* (Lev. 11:22). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

Scanned with OKEN Scanner

áustru s.m. 1. Vânt dinspre sud. 2. Sud, miazăzi. Cuvânt prezent în cele mai vechi texte româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Este moştenit după lat. *auster*.

báhnă s.f. Loc mlăştinos, mlaştină, mocirlă. Din ucr. *bahno* 'idem'. În DLR, s.v., cele mai vechi atestări sunt din Nicolae Costin şi BIBL.1688.

básnă s.f. Basm, poveste. Ocurenţă unică: *Omul fără har – basnă fără vrême* (Sir. 21:19). Împrumut după slavon. **баснь** 'idem', cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi.

básnic s.f. Persoană care fabulează. Ocurenţă unică: *Basnicii şi cercetătorii pricêperii* (Var. 3:14). Derivat din *basnă* + suf. *-ic*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

báştă s.f. Întăritură (militară), bastion, redută. Împrumut din pol. *baszta*, cuvântul este înregistrat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

bátă s.f. Legătură din material textil; cingătoare. Ocurenţă unică: *Şi va fi gura lui dentr-însul în mijloc, avându bată înpregiurul gurei, lucru ţăsătoriului, împletitura ţăsută* (Ieş. 28:28). Deşi toate atestările din DLR sunt din materiale dialectale sau folclorice culese în secolul al XX-lea, cuvântul este considerat moştenit după lat. *vitta* 'legătură' (cf. DLR, s.v. şi Ciorănescu, s.v.).

bátcă s.f. Pelican. *Şi struţul, şi boághea, şi batca şi câte-s asêmenea ei, şi corúiul şi câte-s asêmenea lui* (Deut. 14:15). Atestat de DLR doar în texte populare culese de Simeon Florea Marian.

băhníş s.n. Loc cu multe bahne; zonă mlăştinoasă. Derivat din *bahnă* + suf. *-iş*, cuvântul este atestat în DLR la Miron Costin.

băhurós adj. Bogat, îndestulat. Probabilă creaţie lexicală ad-hoc, neînregistrată de dicţionare. Echivalează gr. ὑλώδης, cu această unică atestare în *Septuaginta* şi cu sensul literal 'plin de lemn' sau 'plin de substanţă'. Cf. GR.ENGL.: *wooded* or *full of matter* 'idem', cf. şi *im großem Überfluß*, wörtlich: *matarialreich* 'în mare cantitate', literal: 'plin de substanţă' (SEPT.GERM.), *a person of substance* 'o persoană (plină) de substanţă (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Când eram băhuros foarte şi împregiurul mieu – copiii miei* (Iov 29:5).

bărbát adj. (despre o femeie) Asemenea unui bărbat, masculin; curajos. Echivalează în context gr. ἀνδρεῖος 'idem': *Muiêrea bărbată – cunună bărbatului ei* (Par. 12:4). În DLR, s.v. *bărbat*, este înregistrată această formă adjectivală de feminin, cu citate din Dosoftei, Caragiale şi literatura populară.

bărdán s.n. Burdihan. Echivalează gr. ἤνυστρον 'stomacul unei rumegătoare'; p. ext. 'bălegar'. Cf. GR.ENGL. s.v. *dung* 'bălegar'. Cf. şi SEPT.GERM: *Magen* 'stomac', cu explicaţia infrapaginală: „Se face referire evident la stomacul unei rumegătoare". Cf., de asemenea, SEPT.ENGL.: *paunch* 'burdihan', cu explicaţia infrapaginală: „Din punct de vedere tehnic, aşadar, stomacul rumegătoarelor". Ocurenţă unică: *Iată, eu usăbăsc voao umărul şi voi răsâpi bărdan preste fêţele voastre, bărdan a sărbătorilor voastre, şi voi lua pre voi la un loc* (Mal. 2:3). Etimologia cuvântului este obscură. Înregistrat în DLR, s.v. *burdihan*, cuvântul este atestat în dicţionarul român–francez al lui lui Frédéric Damé, din anul 1893.

bdenuí vb. IV, tranz. A veghea (în rugăciuni). Derivat de la subst. *bdenie* (< slavon. **бдѣниѥ** 'idem'), cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

Scanned with OKEN Scanner

bilitór s.m. (în sintagma *ţarena bilitoriului*) Înălbitor (de textile). Derivat nominal de la vb. *bili* (< ucr. *biliti* 'a înălbi'). Atestat în DLR, s.v. *bili*, pentru prima dată la Dosoftei. *Să suiră şi veniră la Ierusalim şi stătură la budăiul scăldătorii cei de sus, carea iaste întru calea ţarenii bilitoriului* (4Reg. 18:17).

blástru s.n. Pansament medicinal, plasture. Ocurenţă unică: *Ia o păpuşe de zmochine şi freacă şi fă în blastru deasupra şi sănătos vei fi* (Is. 38:21). Din ngr. μπλάστρι idem'. Cuvânt atestat de DLR, s.v. *plasture*, în BIBL.1688 şi la Nicolae Costin.

blăzní vb. IV, tranz. A înşela, a amăgi; a seduce. Ocurenţă unică: *Ficioară nu o înţelége bine, ca nu cândai te vei blăzni întru certările ei* (Sir. 9:5). Din slavon. **блазнити** 'idem'. Cuvânt frecvent în textele româneşti vechi.

boághe s.f. Bufniţă. *Şi struţul, şi boághea, şi batca şi câte-s asêmenea ei, şi corúiul şi câte-s asêmenea lui* (Deut. 14:15). Din magh. *bagoly* 'idem'. Înregistrat în DLR la Cantemir.

bodz s.m. Zeitate păgână, idol. Din slavon. **бози**, pluralul subst. ***богъ*** 'Dumnezeu'. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

bóinic s.m. Luptător, războinic. Din v. slav. *bojnikŭ* 'idem'. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

bold s.n. Băţ ascuţit pentru împuns vitele, strămurare. Împrumut din v. slav. *bodlĭ* 'ghimpe', cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

brấnă s.f. Cingătoare, brâu. Probabil element lexical de substrat. Formă atestată de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

brấncă s.f. Labă (la animale), mână. În sintagma *brâncă de orzu*, echivalează corect conţinutul gr. δρακὸς κριτῶν, cf. *handvoll Gerste* 'idem' (SEPT.GERM.), *handfull of barley* 'idem' (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Şi mă spurca pre mine cătră nărodul mieu pentru o brâncă de orzu şi pentru bucăţi de pâine* (Iez. 13:19).

brehnáce s.f. Uliu, erete. Ocurenţă unică: *Şi brehnácea, şi cáia şi câte-s asêmene ei* (Lev. 11:14). Derivat de la vb. *brehni* 'a lătra', cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688 şi la Cantemir.

brobodélnic sau **brobodénic** s.n. Maramă, broboadă. Derivat de la *broboadă* + suf. *-e(l)nic*. Atestat de DLR, s.v. *broboadă*, în BIBL.1688.

brudieríe s.f. Faptul de a fi brudiu; tinereţe, imaturitate. Ocurenţă unică: *Să va smeri acoló după dzilele brudieriii ei* (Iov 2:17). Cuvânt neînregistrat în DLR. Derivat din *brudiu* suf. *-erie*.

brudíu adj. (mai ales despre copii) Tânăr, crud, fraged, minor. Etimologia este necunoscută. Atestat de DLR la Grigore Ureche, Dosoftei, Cantemir, în literatura populară.

bubuslíe s.f. Bobiţă. Echivalează gr. ὄλυνθος 'fructul comestibil al smochinului sălbatic' (cf. GR.ENGL.). Ocurenţă unică: *Smochinul scoase bubusliile ei şi viile înfloresc, dêderă miros* (Cânt. 2:13). Cuvânt cu etimologie nesigură, este atestat de DLR, s.v., pentru prima dată la Cantemir.

budáiu s.n. Vas mare de lemn, butoi. Împrumut după magh. *bödöny*, cuvântul este atestat de DLR, la Dosoftei.

Scanned with OKEN Scanner

buhái s.m. Taur. Împrumut din rus. *бухай* 'idem', cuvântul este atestat de DLR în documente din secolul al XVI-lea.

buhoiós adj. (despre apă) Vijelios, în cantitate mare. Ocurență unică: *Şi cine au gătit ploaie buhoioasă curăre, şi calea húietilor?* (Iov 38:25). Derivat probabil de la *puhoi*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

buiecí vb. IV, intranz. A-i merge bine, a prospera. Ocurență unică: *Şi întru bunătățile tale va fi ca tine şi preste slugile tale va buieci-să* (Sir. 6:12). Derivat de la adj. *buiac* 'exuberant, fertil' (< v. slav. *bujakŭ* 'nebun'), cuvântul este atestat de DLR la Cantemir.

buiguí vb. IV, intranz. Formă arhaică a vb. *bâigui* 'a vorbi alandala, a spune lucruri fără rost; a aiura'. Împrumut din magh. *bolyongui* 'a rătăci', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

burdujél s.n. Pungă. Variantă formală a lui *burduşel*, derivat diminutival de la *burduf*. Ocurență unică: *Şi-l sili pre el şi luă doi talandzi de argint întru doao burdujêle* (4Reg. 5:23).

cadisim s.m. (fără marcarea accentului) Prostituat masculin. Împrumut contextual după gr. καδησίμ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *kadesim* (formă de plural), cuvânt care îi desemna pe bărbații prostituați din templele păgâne. Ocurență unică: *Şi surpă' casa cadisimilor celor dentru casa Domnului* (4Reg. 23:7). Cf. BIBL.1688: *cadisim*, SEPT.GERM.: *Kadesim*, SEPT.ENGL.: *kadesim*.

cáie s.f. Pasăre răpitoare, probabil un vultur de mici dimensiuni. Împrumut probabil după v. slav. *kanja* 'idem', magh. *kánya* 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

canón s.n. Instrument muzical oriental cu coarde şi cu cutie de rezonanță de formă trapezoidală, țiteră. Împrumut după slavon. **канонъ** (< gr. κανών), cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte româneşti.

cap s.n. Capitol. Sens învechit, calchiat după slavon. **глава** 'idem', larg răspândit în textele româneşti vechi.

cápişte s.f. Templu păgân. Împrumut după slavon. **капище** 'idem', cuvântul este atestat de DLR, pentru prima dată, în *Anonymus Caransebesiensis*, lexicon de la începutul secolul al XVII-lea.

caredim s. indecl. (accent nemarcat) Împrumut contextual după gr. τὰ καρεδεὶμ (SEPT.FRANKF.), în alte ediții ale *Septuagintei*: τὰ καρασιμ; transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *karasim*, cu semnificație nesigură. Într-o notă de subsol din SEPT.GERM. se formulează ipoteza că ar putea fi vorba despre „aşa-numitele prostituate ritualice sau despre persoanele care exercitau unele practici sexuale netolerate". Ocurență unică: *Pre cei ce grăia den pântece şi pre gâcitori şi pre therafîn şi chipurile şi caredim carele era întru pământul Iúda şi Ierusalim, le-au arsu împăratul Iosía* (2Paral. 35:20). Cuvânt neînregistrat în DLR.

cásie (accentuat şi **casíe**) s.f. Scorțişoară. Împrumut după slavon. **кас ѧ** (gr. κασία) 'idem', cuvântul este atestat de DLR în psaltirile din secolul al XVII-lea.

Scanned with OKEN Scanner

cáthismă s.f. Secţiune din psaltire conţinând 20 de psalmi. Împrumut după slavon. кафисма (< gr. κάθισμα) 'idem', cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi.

cămilopardos (fără marcarea accentului) s.m. Girafă (*Giraffa camelopardalis*). Ocurenţă unică: *Cerbu şi căprioară, şi buhaiu, şi ţap sălbatec şi inorodu, şi zimbru, şi cămilopardos* (Deut. 14:5). Echivalează gr. καμηλοπάρδαλος 'idem' din *Septuaginta*, cf. *Giraffe* (SEPT.GERM.), *giraffe* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căpetinioáră s.f. Fragment, pasaj; capitolaş. Creaţie ad-hoc, prin derivare, de la *cap* 'capitol', pentru a reproduce conţinutul gr. κεφαλίς, diminutiv al subst. κεφαλη 'cap' şi 'capitol'. În context, sintagma ἐν κεφαλίδι βιβλίον se referă de fapt la noţiunea de 'volumen, rulou (al unei cărţi)', cf. *germ. Buchrolle* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *a scroll of a book* 'idem' (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Întru căpetinioară de carte scrisu-s-au pentru mine* (Ps. 39:11). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căpínă s.f. Mărăcine; tufiş. Echivalează în câteva contexte apropiate gr. βάτος 'idem', cf. *brumble* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Dornbusch* 'tufă de mărăcini' (SEPT.GERM.), *busch* 'tufiş' (SEPT.ENGL.). Câteva ocurenţe: *Şi i să arătă lui îngerul Domnului în pară de foc den căpínă; şi vădzu cum căpína ardea cu foc şi căpína nu să topiia* (Ieş. 3:2). Glosat marginal prin sinonimele *rug* sau *spin*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căputá vb. I, tranz. A rezuma. Creaţie lexicală, derivat de la *cap*, pentru a corespunde corespondentului grecesc κεφαλαιόω 'a rezuma', cu o unică prezenţă în *Septuaginta*, în acest context (cf. *to sum up* 'idem' GR.ENGL., s.v.). Cf. şi engl. *summarize your speech* din SEPT.ENGL. Ocurenţă unică: *Căputează cuvântul, întru puţine multe, fă-te ca cum ai şti şi împreună tăcând* (Sir. 32:9). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căţíe s.f. Vas pentru tămâiat; cădelniţă. Din ngr. κατζί 'idem'. Atestat de DLR în documente din secolul al XVI-lea.

cârstéi s.m. Pasăre călătoare (*Crex pratensis*). Împrumut probabil din v. slav. *krastĕlĭ* 'idem', cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată la Coresi.

ceápsă s.f. Bonetă, scufiţă. Ocurenţă unică: *Întru dzua acêea, şi lua-va Domnul mărirea îmbrăcăminţii lor şi ceapsele* (Is. 3:17). Împrumut după magh. *csápsza* 'idem', cuvântul este atestat în DLR, s.v., în BIBL.1688.

cerbíce s.f. Grumaz. Moştenit din lat. *cervix* 'idem'. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

cescúţ s.n. Clipă, moment. Derivat diminutival de la *ceas*. Atestat de DLR în *Pravila* de la 1656, la Dosoftei şi Cantemir. Echivalează, în note de subsol, subst. *minută* din text.

chefuré s. indecl. Împrumut contextual după gr. κεφφουρέ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *kephphure*, desemnând un fel de pahar. Ocurenţă unică: *Şi a cârligelor şi a căuşelor şi a păharălor celor de aur, cumpănitura [a celor de aur şi a celor de argint] şi cădêlniţe, chefuré, a fieştecăruia trasul* (1Paral. 28:17). V. şi *infra*, s.v. **hefuri**.

Scanned with OKEN Scanner

chehribáriu s.n. Chihlimbar; ambră. Împrumut după turc. *kehribar*, cuvântul este atestat în DLR, cu forma de aici, în BIBL.1688, s.v. *chihlimbar*.

chelbáş adj. Chel, pleşuv. Ocurenţă unică: *Iar de să va zmulge den faţă capul nescui, iaste chelbaş, curat iaste* (Lev. 13:41). Cele mai vechi atestări în DLR sunt din literatura populară şi din Vasile Alecsandri; din turc. *kel baš* 'cap chel'.

chelbăşíe s.f. Faptul de a fi chel, pleşuvie. Derivat din *chelbaş*+ suf. *-ie*. Menţionat în DLR fără nicio atestare.

chelşúg s.n. Cheltuială. Împrumut din magh. *költség* 'idem'. Atestat în DLR în *Anonymus Caransebesiensis* şi în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

cherást s.m. Şarpe cu corn, viperă. Ocurenţă unică: *Şi mai apoi, ca de şarpe rănit să întinde, şi ca de la cherast să varsă lui veninul* (Parim. 23:32). Împrumut contextual după gr. (ὁ) κεράστη 'o specie de şarpe cu corn' (cf. GR.ENGL.: *horned serpent* 'idem').

chezáş s.m. Garant; ostatic. Împrumut după magh. *kezes* 'idem'. Atestat de DLR, pentru prima dată, în *Pravila* de la 1656.

chezăşíe s.f. Garanţie, gaj, cauţiune. Derivat de la *chezaş* + suf. *-ie*. Atestat de DLR, pentru prima dată, la Cantemir.

chiar adj. Clar, limpede, curat. Moştenit din lat. *clarus*. Cuvânt larg răspândit în textele româneşti vechi.

chícă s.f. Părul capului (crescut lung). Împrumut din v.slav. *kyka* 'idem'. Atestat de DLR, pentru prima dată, în BIBL.1688.

chichíţă s.f. Lădiţă, cutiuţă. Împrumut probabil după ngr. κηκίτζα 'idem'. Atestat de DLR, pentru prima dată, în BIBL.1688.

chidaris (fără marcarea accentului) s. Tiară, acoperământ capilar al preoţilor leviţi. Împrumut contextual după gr. κίδαρις 'idem'. Ocurenţă unică: *Vei face chidaris vişină şi brâu vei face, lucru a împistritoriului* (Ieş. 28:35). Într-o notă infrapaginală se dă explicaţia: *pălărie*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

chilín s.n. Separare, grupare; turmă. Sintagma uşor tautologică *la chilínele turmelor* rezultă din transpunerea strictă a gr. εἰς τὰς ἀγέλας τῶν ποιμνίων, literal: 'la turmele turmelor'! Cf. engl. *to the flocks of herds* 'la turmele turmelor' (SEPT.ENGL.), germ. *zu den Schafherden* 'la turmele de oi'. Împrumut din magh. *külön* 'idem', cuvântul este atestat la Dosoftei (ca adjectiv), în DLR, s.v. *chilin*. Ocurenţă unică: *Şi veni la chilínele turmelor, cêlea ce era lângă cale* (1Reg. 24:4). Într-o explicaţie infrapaginală, în manuscris găsim sinonimul *cirezile*.

chilní vb. IV, tranz. A separa, a despărţi. În context, echivalează vb. gr. μελίζο 'a dezmembra', accepţiune semantică confirmată de explicaţia infrapaginală: *zdrumică*. Ocurenţă unică: *Şi luă doao vaci şi le chilni pre iale* (1Reg. 11:7). Derivat postverbal de la *chilin*, cuvântul este menţionat de DLR, s.v. *chilin*, cu atestări din secolul al XIX-lea.

chilúm s.n. Armă de atac sub formă de secure; baltag. Ocurenţă unică: *Şi pâlcuri de cai rânduite şi lovituri făcându-să şi alergături de cătră amândoao*

Scanned with OKEN Scanner

părţile şi de scuturi porniri şi de chilúmuri mulţimi (2Mac. 5:3). Împrumut probabil din turc. *külünk* 'târnăcop', cuvântul este înregistrat în DLR cu citate din Dosoftei şi HERODOT-ul de la Coşula (1645).

chinovár s.n. Sulfură de mercur, de culoare roşie, întrebuinţată la colorarea textilelor; cinabru. Împrumut probabil după ngr. κιννάβαρι 'idem'. Ocurenţă unică: *Au cu vită oareacarea proastă au asămănat pre el, ungând cu minău şi chinovar, ruşind fêliul lui şi toată pata cea dentru el ungând de tot* (Sol. 13:14). Atestat de DLR abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

chiparís s.m. Chiparos (*Cupressus sempivirens*). Împrumut după ngr. κυπαρίσσι sau κυπαρίσσο 'idem'. Atestat de DLR, pentru prima dată, la Dosoftei.

chípru s.m. Arbust exotic (*Lawsonia inermis*), ale cărui fructe sunt folosite în cosmetică. Ocurenţă unică: *Trimiterile tale – grădini cu rodii, cu roadă de muguri, chipri cu nardi* (Cânt. 4:13). Împrumut contextual după gr. κύπρος 'idem', cuvântul nu este înregistrat în DLR.

chítos s.m. sau **chitoásă** s.f. Balenă. Împrumut contextual după gr. κῆτος 'idem'. Înregistrat în DLR ca variantă a lui *chit*, cu atestări din BIBL.1688.

chívără s.f. Cască (militară), coif. Împrumut din rus. *кивер*ь 'idem', cuvântul este larg răspândit în vechile texte româneşti.

chivót s.n. (Mai ales în sintagmele *chivotul lui Dumnezeu* sau *chivotul făgăduinţei*) Ladă, cutie, casetă (sfinţită). Împrumut după slavon. **кивотъ** (< gr. κυβοτός) 'idem', cuvântul este atestat de DLR în textele bisericeşti din secolul al XVI-lea.

cin s.n. Categorie, rând, ordine; ocupaţie, breaslă. Împrumut după slavon. **чинъ** 'idem'. Cuvânt larg răspândit în vechile texte româneşti.

ciníe s.f. Unealtă, sculă, instrument. Împrumut probabil din v. slav. *činije* 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Pravila* lui Vasile Lupu din 1646.

ciopláş s.m. Cioplitor. Derivat de la *ciopli*. Atestat de DLR pentru prima dată în BIBL. 1688.

ciúcă s.f. Vârf; (în context) moţ de păr. Etimologie obscură. *Să nu faceţi ciucă den chica capului vostru, nice să stricaţi faţa barbei voastre* (Lev. 19: 27).

ciuciulí vb. IV, intranz. A ciuli (urechile sau ochii); a urmări cu atenţie. Echivalează în context gr. ἐπιφυλίζω definit în GR.ENGL., cu referire precisă la acest context din *Septuaginta*, prin *to gather (images from outside inside) (of the eye)* 'a culege (imagini din afară către interiorul) (ochiului)'. Cf. şi SEPT.GERM.: *du so sehr nachgelesen hast* 'ai urmărit cu mare atenţie' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Vezi, Doamne, şi privêşte la cine ai ciuciulit aşa!* (Plâng. 2:20). În DLR, s.v. *ciuli* (verb cu etimologie obscură), este înregistrată forma *ciuciului*, cu trimitere indirectă la graiurile populare.

ciúdă s.f. Mirare, uimire. Împrumut din slavon. **чюдо** 'idem'. Atestat în DLR, cu acest sens, la Coresi. *Şi să ciudi Isaac ciudă foarte mare şi dzise* (Fac. 27:33).

Scanned with OKEN Scanner

ciudésă s.f. Miracol, minune. Împrumut din slavon. **чюдеса** 'idem'. Cuvânt atestat de DLR pentru prima dată în BIBL. 1688.

ciudí vb. IV, refl. A se mira, a se uimi. Împrumut din slavon. **чоудити** 'idem'. Cuvânt larg răspândit în vechile texte româneşti.

clevétă s.f. şi **clívăt** s.n. Calomnie, defăimare; clevetire. Din slavon. **клевета** 'idem'. Cuvânt atestat de DLR în textele bisericeşti din secolul al XVI-lea. Pentru forma *clivăt* cf. contextul *O dzi şi doao pentru clivăt, şi te mângâie pentru voie rea* (Sir. 38:19), unde *clivăt* echivalează gr. διαβολή (*Verleumdung* 'defăimare' – SEPT.GERM., *slender* 'idem' – SEPT.ENGL.).

clevetí vb. IV, tranz. A calomnia. Împrumut din slavon. **клеветати** 'idem', cuvântul este larg răspândit în vechile texte româneşti.

clic s.n. Strigăt de bucurie, chiot. Împrumut după slavon. **кликъ** 'idem', cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată la Dosoftei.

clícot s.n. Strigăt de bucurie. Cf. *supra*, **clic**. Unică ocurenţă: *Vândut-ai pre noi fără de preţ, şi nu era mulţime întru clícotile noastre* (Ps. 43:14).

clicuí vb. IV, intranz. A striga de bucurie, a jubila. Derivat verbal de la *clic*, cf. şi slavon. **кликати** 'idem'. Atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

climpí vb. IV, intranz. A clipi. Ocurenţă unică: *Climpind cu ochiul meşterşuguiêşte rêle, şi nime pre el va depărta de la însul* (Sir. 28:22). Forma aceasta nu este înregistrată în DLR, s.v. *clipi*.

clinci s.n. Creangă uscată. În sintagma *clinciuri întru ochii voştri*, reproducând fidel gr. σκόλοπες ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, are sensul 'ghimpe' al gr. σκόλοψ (cf. GR.ENGL: *thorns or splinters in your eyes* 'ghimpi sau aşchii în ochii voştri'). Cf. şi *Spitzen in euren Augen* 'ghimpi în ochii voştri' (SEPT.GERM.) şi *thorns in your eyes* 'idem' (SEPT.ENGL.). Această formă de plural este atestată de DLR, s.v. *clenciu*, la Dosoftei şi în BIBL.1688. Etimologia cuvântului este obscură. Ocurenţă unică: *Va fi pre câţi veţi lăsa dentru înşii clinciuri întru ochii voştri şi lovituri întru coastele voastre* (Num. 33:55).

clinciurós adj. Cu clenciuri; complicat, întortocheat. Derivat din *clenci* + suf. *-uros*, cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei.

clívăt, vezi **clevétă**.

colăcáş s.m. Sol, mesager. Ocurenţă unică: *El era ca un colăcaş înaintea mea, şi-l prinşu pre el şi-l uciş pre el în Sechilag, căruia mi să cădea mie să-i dau de vêste bună* (2Reg. 4:10). Explicat în manuscris într-o notă infrapaginală prin sintagma *bun vestitor*. Derivat din *colac* + suf. *-aş*. Atestat de DLR în BIBL.1688.

coliándrăş s.m. Coriandru (*Coriandrum sativum*). Etimologie multiplă: lat. med. *coliandrus* sau *coriandrum*, gr. κορίανδρον, slavon. **кориандръ** etc. Varianta formală de aici este atestată de DLR în BIBL.1688.

concení vb. IV, tranz. A pune capăt; a nimici, a extermina. Cf. slavon. **коньчати** 'a sfârşi'. Atestat de DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

Scanned with OKEN Scanner

concenire s.f. Sfârşit; nimicire, exterminare. Derivat de la vb. *conceni*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

cópilă s.f. Lăstar (neproductiv). Echivalează gr. νόθος, explicat prin *illegitimate, bastard (of plants)* 'nelegitim, bastard (al plantelor)' (GR.ENGL., s.v). Ocurenţă unică: *Dentru cópile răsădituri nu va da rădăcină la adâncime, nici întemeiată vatră va întări* (Sol. 4:3). Derivat de la *copil*, probabil element lexical de substrat, cuvântul este înregistrat în DLR, s.v. *copilă*, cu trimiteri la texte populare.

copúz s.n. Instrument cu coarde; alăută, lră. Echivalează de regulă gr. (ἡ) κινυρα 'idem'. Împrumut din turc. *kopuz* 'idem'. Atestat de DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

cor (accentuat şi **corí**) s. indecl. Împrumut contextual după gr. κόρος, transcriere a cuvântului ebraic desemnând o unitate de măsură pentru capacitate, echivalentă cu 450 de litri. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

corúi s.m. Coroi; pasăre răpitoare, cel mai probabil uliu (*Accipiter gentilis*). Corespunde în context gr. ἱέραξ, glosat prin *hawk, falcon* 'idem' (GR.ENGL., s.v.). Ocurenţă unică: *Şi struţul, şi boághea, şi batca şi câte-s asêmenea ei, şi corúiul şi câte-s asêmenea lui* (Lev. 11:16). Împrumut după magh. *karoly*, cuvântul este atestat de DLR, s.v. *coroi*, în cele mai vechi lexicoane româneşti, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

covârşít s.n., supin de la vb *covârşi*, în sintagma *prea de covârşit*, cu o unică ocurenţă: *Vedêrea lui, prea de covârşit* (Dan. 2:31). În BIBL. 1688, supinul este transformat într-un adjectiv: *Vedêrea lui, prea decovârşită*. Sensul 'groaznic, înspăimântător' ne devine clar din comparaţia cu originalul grecesc: ἡ ὄρσις αὐτῆς φοβερά (SEPT.FRANKF.), cf. şi SEPT.ENGL.: *The appearance of the image was frightening* 'aspectul imaginii era înspăimântător', ca şi SEPT.GERM.: *der Anblick des Standbildes war furchterregend* 'idem'. Considerat un derivat de la expresia *cu vârh*, verbul *covârşi* este înregistrat în DLR, s.v., încă la Varlaam.

cristál s.n. Mineral transparent şi incolor asemănător sticlei. Cuvântul este un neologism vechi, înregistrat în DLR doar cu forma *crişta*l în BIBL.1688 şi la Cantemir. Forma atestată aici în trei locuri ar putea reflecta direct gr. κρύσταλλος din SEPT.FRANKF.

crocodél s.m. Reptilă de talie mare (*Crocodilus vulgaris*) care trăieşte mai ales în fluviul Nil. Ocurenţă unică: *Necurate den târâitoarele ce să târâiescu pre pământu: mâţa, şi şoarecile, şi crocodélul cel den pământu şi câte-i samănă lui* (Lev. 11:29). Împrumut vechi, cu etimologie multiplă (gr. κροκόδειλος, slavon. **кокодилъ**, lat. *crocodilus*), atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

crondír s.n. Clondir; carafă. Împrumut după ngr. κροντήρι sau κλοντήρι, cuvântul este atestat în DLR, s.v., deja în lexiconul lui Mardarie Cozianul, din primele decenii ale secolului al XVII-lea.

crug s.n. Cerc; orbită; ciclu. Atestat de DLR în BIBL.1688, apare frecvent în textele vechi. Ipoteza etimologică din DLR (rus. *кругъ* şi sârb. *кругъ*) este mai

Scanned with OKEN Scanner

puţin probabilă decât slavonul **кроугъ**, formă mai rară, dar atestată în texte (vezi MIKLOSICH, s.v., SLOVN.STAROSLOV. s.v.) a slavon. **кржигъ** 'circulus; orbis'.

cruşíţă s.f. Bucăţică. Unică ocurenţă: *Lua-mi-vei, dară, şi o cruşiţă de pâine în mâna ta*". (3Reg. 17:11). Cuvântul a fost socotit rar de unul din revizori, care îl glosează marginal prin *o bucată*. În BIBL.1688, găsim *bucăţea de pâine*. Cuvântul nu este atestat în DLR.

cúhn(i)e s.f. Bucătărie. Ocurenţă unică: *Şi sclipuri împregiur la iale, împregiur la cêle 4, şi cuhnii făcute dedesuptul sclipurilor împregiur* (Iez. 46:24). Cuvântul este păstrat în context în BIBL.1688, cu accentul marcat: *cúhnii*. Împrumut cu origine multiplă (slavonă, polonă, rusă, ucraineană etc.), atestat de DLR abia la Neculce.

cúrăre s.f. Curgere. Derivat postverbal de la vb. *cure* 'a curge', moştenit din latină. Două ocurenţe: *Preste poartă a doao currăre, acoló spală arderea de tot* (Iez. 40:39). *Denapoia cúrării a arderilor de tot* [...] *doao mêse* (Iez. 40:41). Atestat de DLR la Coresi şi Varlaam. În BIBL. 1688, în amblele locuri, a fost înlocuit prin sinonimul *curgere*.

custá vb. I, intranz. A trăi, a vieţui; a dăinui, a dura. Moştenit din latină (*constare*), este frecvent utilizat în vechile texte româneşti.

custúră s.f. Lamă; placă de metal. Ocurenţă unică: *Şi le fă pre iale custúre bătute, punere jirtăvnicului* (Num.16:38). În BIBL.1688 (cu accentul şi cu desinenţa schimbate): *cústuri bătute*. Etimologia cuvântului este obscură.

cuviitór adj. Care se cuvine; potrivit; decent. Echivalează în context, de regulă, forme nominale ale vb. gr. πρέπω 'a se cuveni, a se potrivi' din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *cuveni* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele limbii române.

dárdă s.f. Lance (mică). Împrumut cu etimologie multiplă (polonă, maghiară), cuvântul este atestat în DLR în HERODOT-ul de la Coşula, la Dosoftei şi în BIBL.1688.

davir (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. δαβίρ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *dabir*, prin care se desemnează altarul, încăperea din fundul templului. Cf. *the dabir* (SEPT.ENGL.), *das Dabir* (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

dăzmădulárí vb IV, refl. A (se) dezmembra. Ocurenţă unică: *Dentru încheieturi dăzmădulărindu-să* (Iosip 10:8). Cuvântul este rezultatul unei calchieri a gr. ἐκμελίζω 'a dezmembra' (*to dismember*) (GR.ENGL., s.v.). Cuvântul este înregistrat în DLR s.v. *dezmădula*, ca variantă morfologică, dar atestat doar într-un dicţionar din prima jumătate a secolului al XIX-lea (Valian). Cf. SEPT.FRANKF.: ἐκ σπονδύλων ἐκμελιζόμενος. În alte locuri unde mai apare gr. ἐκμελίζω (Iosip 10:5 şi 11:10), aici, în Ms. *45*, ca şi în BIBL.1688, apar sinonimele *dezbina* şi *deznoda*.

dăznetecíre s.f. Unică ocurenţă, într-o notă marginală, unde explică subst. *rulare*, marcat în text prin trei vrahii scrise cu roşu. *Mâhniiu-mă întru rularea mea, şi mă turburaiu de cătră glasul nepriêtenului şi de năcazul păcătosului* (Ps. 54:2).

Scanned with OKEN Scanner

Cuvântul nu apare în dicționare fiind probabil o formă spontană de la *bezmetecire*, infinitivul lung de la vb. *bezmeteci* 'a fi bezmetic; a se năuci, a se zăpăci'.

dârjí vb. IV, refl. Formă veche a vb. *îndârji* (cf. DLR, s.v. *dârzí*), atestată în DLR la Neculce și Radu Greceanu.

dârjíe s.f. Formă veche a subst. *dârzie* 'dârzenie', atestată în DLR la Miron Costin.

decínde sau **decíndea** adv. sau prep. Dincolo de...; de cealaltă parte. Larg întrebuințat în limba veche, cuvântul este moștenit din latină (< *de ecce inde*).

deschivărá vb. I, tranz. A scoate sau a da jos chivăra. Ocurență unică: *Preutul* [...] *capul nu-şi va deschivăra şi hainele lui nu le va rumpe* (Lev. 21:10). Derivat de la *chivără*.

desfeciorí vb. IV, tranz. A priva de copii. Înregistrat în DLR și ilustrat cu acest unic context din BIBL.1688, cu două recurențe. Derivat prin pref. *des-* + vb. *feciori* (< *fecior*), cuvântul nu este înregistrat în DLR cu sensul de aici.

despuíre s.f. Stăpânire, dominație. Derivat de la vb. *despune*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

despuitór adj., s.m. și f. (în special despre Dumnezeu) Stăpân, domn. Derivat de la vb. *despune* + suf. *-itor*, cuvântul apare frecvent în textele românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

despúne vb. III, tranz. A stăpâni, a domni, a conduce. Moștenit din latină (< *disponere*), cuvântul este frecvent întrebuințat în textele românești din secolul al XVI-lea și sporadic în cele din secolul al XVII-lea.

diadémă s.f. Obiect de podoabă capilară (adesea sub formă de coroană), folosit ca însemn al regalității sau ca bijuterie feminină. Apare în text cu forma nearticulată și fără accentul marcat *diademă* (Is. 62:3), articulată și fără marcarea accentului *diadema* (Est. 2:11), precum și cu formele, mai apropiate de etimon (gr. διάδημα) și cu accentul marcat, *diádema* (Est. 3:17) și *diádima* (Est. 9:15). La Est. 3:17, cuvântul este glosat marginal prin sinonimul *stéma*. În DLR, s.v., cea mai veche atestare este din Dosoftei.

didráhm s.m. sau **didráhmă** s.f. Veche monedă grecească valorând două drahme. Împrumut din slavon. дидрахма, ngr. δίδραχμα, cuvântul este atestat deja în NTB (1648).

dimicá (formă veche pentru **dumicá**) vb. I, tranz. A rupe, a fărâmița. Cuvânt moștenit (lat. **demicare*), este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

diúdă s.f. Dud (*Murus alba*). Unică ocurență: *Chedrii au dat întru Iudéa ca diudele cêle de pre şes întru mulțime* (2Paral. 1:15). Probabilă creație spontană a traducătorului, cuvântul a fost menținut în context și în BIBL.1688 (cf. DLR, s.v. *dud*).

dodathá s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἐν δωδαθὰ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thodatha*, literal 'mulțumiri'. Ocurență unică: *Să facă înnoiri şi veselie, la dodathá, şi cu cântări în țimbale şi canoane şi copuze* (Neem. 12:27). Cuvântul este menținut în BIBL.1688, dar cu accentul schimbat: *dodátha*. Cf. SEPT.ENGL.: *to celebrate the redidications and the merriment with thodatha and with odes, while playing the cymbal and harps and*

Scanned with OKEN Scanner

cinyras. Cf. şi SEPT.GERM., unde cuvântul respectiv este tradus prin *Lobeshymnen* 'imnuri de laudă'. Cuvânt neînregistrat în DLR.

dodeí sau **dodăí** vb. IV, tranz. A supăra, a necăji; a persecuta. Frecvent folosit în textele vechi din secolul al XVI-lea – al XVII-lea, cuvântul este un împrumut după slavon. додѣѧти.

dodeiálă sau **dodăiálă** s. f. Supărare, necaz; persecuţie. Frecvent folosit în textele vechi din secolul al XVI-lea – al XVII-lea, cuvântul este un derivat de la vb. *dodei* + suf. *-ială*.

dosádă s.f. Insultă, ocară. Împrumut după slavon. досада, cuvântul este curent în vechile texte româneşti.

dosădí vb. IV, tranz. şi refl. A persecuta, a prigoni; a insulta, a ocărî. Împrumut după slavon. досадити, cuvântul este curent în vechile texte româneşti.

dosăditór s.m. Care dosădeşte. Derivat postverbal de la vb. *dosădi* + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

dráhmă s.f. Veche monedă grecească. Cuvântul a fost frecvent folosit în limba română veche. Este un împrumut după slavon. драхма, lat. *drachma*, ngr. δραχμή.

dvórbă sau **tvórbă** s.f. Serviciu, slujbă. Întrebuinţat curent în vechi texte din Moldova, cuvântul este un împrumut după slavon. дворьба, atestat în DLR deja la Grigore Ureche.

dvoreán s.m. Slujitor; curtean. Unică ocurenţă: *Şi Azaría, ficiorul lui Náthan, preste dvorêni* (3Reg. 4:5). Împrumut după slavon. дворꙗнинъ, întrebuinţat în textele vechi din Moldova, atestat în DLR deja la Miron Costin.

dvorí sau **tvorí** vb. I, intranz. A servi, a sluji. Împrumut după slavon. дворити, este întrebuinţat în textele vechi din Moldova şi atestat în DLR deja la Grigore Ureche.

dvoritór adj. Care dvoreşte. Derivat de la vb. *dvori* + suf. *-tor*. Cea mai veche atestare în DLR este dintr-un text din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

dzêle, plural de la *dza*, s.f., formă moldovenească a subst. *za*, pl. *zale*.

efud (accentuat sporadic: **efúd**) s.n. sau m. Împrumut contextual după gr. ἐφούδ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ephod*, numele curent al costumului ritualic al preotului levit. Atestat în DLR deja în *Palia de la Orăştie* (1582). Împrumut cărturăresc după slavon. ефодъ, ефоудъ sau gr. ἐφώδ, ἐφούδ.

elam (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. αἴλαμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ailam*, care desemnează pridvorul sau veranda templului (cf. GR.ENGL.). Cf. şi *ailam* (SEPT.ENGL.), *das Ailam* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elammoth s. indecl.(uneori, cu accentul marcat **elammóth** sau **élammoth**) Împrumut contextual după gr. αἰλαμμὼθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ailamoth*, care desemnează pridvorul sau veranda templului

(cf. GR.ENGL.). Cf. engl. *ailammo* (SEPT.ENGL.), germ. *das Ailammo* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elef sau **elev** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. αἰλεῦ sau εἰλευ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *aileu*, cu sensul 'tocul uşii'. Cf. engl. *aileu* (SEPT.ENGL.) germ. *die Aileu* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elifand (fără marcarea accentului) s.m. Elefant; fildeş. Aspectul fonetic indică preluarea directă de la forma de genitiv ἐλέφαντος a gr. ἐλέφας. În DLR, s.v. *elefant*, cea mai veche atestare a cuvântului, cu forma de aici, este din BIBL.1688.

en s.n. sau m. Preluare contextuală după gr. ἄρχων τοῦ αἴνου din SEPT.FRANKF., ocurenţă unică, în secvenţa *fiiul Asaf, boiêrin a énului* (Neem. 11:17), diferită aici de alte ediţiei ale *Septuagintei*. Gr. αἶνος 'imn de laudă' a fost corect interpretat în BIBL.1688, unde întâlnim contextul reformulat prin sintagma *boiêrin al laudii*.

epicon (fără marcarea accentului) s.m. Probabilă rostire (sau grafie) coruptă de la *epigon*, împrumut ad-hoc al gr. ἐπίγονος, selectat de traducător spre a echivala calificarea personajului biblic respectiv, aceea de 'om de încredere, protector', al gr. ἐπίτροπος din SEPT.FRANKF., cf. *his guardian* (SEPT.ENGL.), *Vormund* (în notă de subsol: „seleukidischer Hoftitel" – SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Biruind fu ţării, omorând pre Antioh şi pre al acestuia epicon, Lisía* (2Mac. 14:2). În BIBL.1688: *ispravnicul acestuia*. Interesant este de remarcat că acelaşi termen grecesc, relativ banal, fusese echivalat imediat anterior (2Mac. 11:1 şi 13:2) prin împrumutul „normal" *epitrop*!

epífi s.m. Împrumut contextual după gr. ἐπίφι (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a numelui celei de-a treia luni a anului în calendarul egiptean. Ocurenţă unică: *Şi scriu pre ei den 25 a lui pahon până în 4 a lui epífi, întru zile 40* (3Mac. 6:38). Cf. engl. *Epiphi* (SEPT.ENGL.), germ. *Epiphi* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

eródiu (accentual şi **erodíu**) s.m. Pasăre migratoare, probabil bâtlan (*Ardea cinerea*). Cuvântul este atestat de DLR deja în secolul al XVI-lea, încă din textele rotacizante şi la Coresi. Este un împrumut după slavon. ер дїи, gr. ἐρωδιός.

esefim sau **sefim** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἐσεφίμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *esephimn*, cu sensul 'depozit, cămară'. Apare de două ori, la distanţă scurtă, în frazele: *Lui Avdedom şi cel despre amiazădzi denaintea casei sefim* (1Paral. 26:15–16), respectiv *Cătră răsărit, leviţii,* [...], *la esefim, 2* (1Paral. 26:17), corespunzător sintagmelor din SEPT.FRANKF.: κατέναντι οἴκου Σεφίμ, respectiv εἰς τὸ ἐσεφὶμ δύο. Opţiunea de traducere este menţinută ca atare în BIBL.1688: *casa Sefim*, respectiv, *la iesefim*. Cf. şi *das Haus Esefin* (SEPT.GERM.), *the house esephin* (SEPT. ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

ezer (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἔζερ din SEPT.FRANKF. (în alte manuscrise ale *Septuagintei:* νέζερ), transcriere

defectuoasă a ebr. *nezer* 'diademă (regală); coroană'. Ocurenţă unică: *Şi trimise pre fiiul împăratului şi dêde preste el şi pre ezer şi mărturia* (4Reg. 11:12). Menţinut în BIBL.1688, cuvântul nu este atestat în DLR.

fares (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φάρες, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv (Dan. 5:27 şi 29). V. mai jos, s.v. **thechel**.

farmac (fără marcarea accentului) s.n. Par de susţinere (la o construcţie); grindă. Cuvântul apare de câteva ori în 3Reg. 6 şi 7, precum şi în alte locuri, în pasaje foarte obscure, în care traducătorul a apelat în mod evident şi la surse suplimentare în raport cu SEPT.FRANKF., cel mai probabil la SEPT.LONDRA. Echivalează în context gr. μέλαθρον 'grosse poutre qui soutient un toit' (BAILLY, s.v.), cf. *beam* 'grindă' (SEPT.ENGL.), *Balken* 'idem' (SEPT.GERM.). Este vorba, de fapt, de o rostire (grafie) personală a traducătorului pentru cuvântul *parmac* 'grindă de susţinere' (vechi împrumut din turcă). Revizorii de la Bucureşti au reanalizat toate contextele şi au optat pentru sinonimul *polimar*, întrebuinţat de altfel, mai sus, în v. 4 al aceluiaşi capitol, şi aici, în Ms. 45, pentru a echivala gr. μέλαθρον!

fasec (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φασέκ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *phasek* sau *peshah*, literal 'trecere', numele celei mai importante sărbători mozaice. Cf. şi *das Passa* (SEPT.GERM.), *the phasek* (SEPT.ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

fărmăcătór adj., s.m. şi f. Care farmecă; mag, vrăjitor. Derivat de la vb. *fărmăca*, este un cuvânt frecvent întrebuinţat în textele vechi, începând cu secolul al XVI-lea.

fărmăcătoríe s.f. Acţiunea sau actul de a fermeca; magie, vrăjitorie. Derivat de la adj. *fărmăcător* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR într-un catehism de la 1774.

fărmăcătúră s.f. Actul de a fermeca; magie, vrăjitorie. Derivat de la vb. *fărmăca* + suf. *-ătură*, cuvântul este înregistrat de DLR, s.v. *fermecătură*, pentru prima dată, în BIBL. 1688.

fâstâc s.m. Fistic (*Pistacia vera*). Împrumut din turc. *fystyk*. Atestat în DLR doar în secolul al XIX-lea şi în texte populare.

felmoní s. indecl. Împrumut contextual după gr. φελμουνί (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *phelmouni*, cu sensul 'cutare; cineva; o anumită persoană'. Ocurenţă unică: *Am audzit unui sfânt grăind şi dzise un sfânt lui felmoní, celui ce grăiia deasupra* (Dan. 8:13). În BIBL.1688: *felmóni*. Cf. şi *Phelmuni* (SEPT.GERM.), *Phelmouni* (SEPT. ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

feredéu s.n. Latrină, closet. Echivalează în context gr. λυτρών, în sintagma εἰς λυτρῶνας din SEPT.FRANKF. Ocurenţă unică: *Şi surpară stâlpii lui Vaal şi surpară casa lui Vaal şi-l rânduiră pre el întru feredeu până în dzua aceasta* (4Reg. 10:27). Cf. şi *Latrinen* (SEPT.GERM.), *latrines* (SEPT.ENGL.). Împrumut după magh. *feredő*, cuvântul circulă în textele din secolul al XVII-lea, dar cu sensul 'baie' (indicat ca sinonim şi aici, în nota de subsol!). Sensul 'latrină' apare doar în contextul citat aici. în BIBL.1688 *ferdeu* este înlocuit cu *baie*!

Scanned with OKEN Scanner

ficăví vb. IV, intranz. A bâigui, a îngăima, a se bâlbâi. Apare de două ori, în contexte apropiate: *Limbile cêlea ce fiicăvăsc învăţa-să-vor a grăi pace* (Is. 29:24). *Limbile cêlea ce fiicăvăsc curând vor învăţa a grăi pace* (Is. 32:4). Contextul minimal în BIBL. 1688 este identic: *limbile cêle ce fâncăvesc*. Am dedus sensul din contextul grecesc: αἱ γλώσσαι αἱ ψελλίζουσαι (SEPT.FRANKF.), cf. *the faltering tongues* (SEPT.ENGL.) şi *die stammelnden Zungen* (SEPT.GERM.). Verbul gr. ψελλίζω apare doar în aceste două locuri din Cartea lui Isaiia şi este definit de lexicografi prin 'a bâigui, a vorbi nearticulat' – *to stammer, to speak inarticulately* (GR.ENGL.). Cuvântul nu a fost înregistrat în niciun dicţionar. Pornind de la varianta formală *fâncăvi* din BIBL.1688, am putea trimite, ca sugestie etimologică, la vb. *gângăvi*.

finíc s.m. sau n. Palmier-curmal (*Phoenix dactylifera*). Împrumut după slavon. финикъ (< gr. φύνιξ), cuvântul se găseşte în multe din textele din secolul al XVI-lea – al XVII-lea.

flearţ adj. Fanfaron, lăudăros; arogant. Ocurenţă unică: *Omul înţelept tăcea-va până la o vrême, iar cel flearţu şi nebun va petrêce vrême* (Sir. 20:6). Sensul a fost dedus din gr. λαπιστής 'lăudăros, fanfaron', care apare în SEPT.FRANKF., cf. şi germ. *der Prahler* (SEPT.GERM.), engl. *swaggerer* (SEPT.ENGL.), *swggerer, arrogant person* (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele limbii române. Poate fi pus în relaţie cu alte formaţii lexicale onomatopeice de tipul *fleoarţă*, *fleoancă*, *fleaură* sau *fleros* (vezi DLR, s.v.).

forthomin (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φορθομμίν, transcriere a unui cuvânt de origine persană în ebraica biblică, cu sensul aproximativ de 'persoană distinsă; nobil', cf. *Phorthommin* (SEPT.ENGL.), *Phortommin* (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Să bage dentru fiii robiei Ierusalim şi de la sămânţa împărăţiei şi de la forthomin* (Dan. 1:3). Echivalenţa a fost menţinută în BIBL.1688. Cuvânt neînregistrat în DLR.

foth s. indecl. Ocurenţă unică: *Şi s-au făcut trasul cerceilor de aur cărora au cerşut, sicli 1000 şi 700 de auri, afară den rafturi şi den lanţuje [întru foth] şi îmbrăcămintilor celor mohorâte* (Jud. 8:26). Secvenţa grecească echivalentă din SEPT.FRANKF. este (inclusiv paranteza, cu separarea fantezistă a prepoziţiei!) următoarea: καὶ τῶν ὁρμίσκων (ἐν φὼθ). În paranteză ar trebui să se afle, de fapt, unitatea lexicală ἐνφώθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *enphoth*, care desemnează, împreună cu cuvântul anterior, o bijuterie sub formă de pandant, cf. *the small nacklaces enphoth* 'micul pandant enphoth' (SEPT.ENGL.), *Halsketten-Enphoth* 'idem' (SEPT.GERM.).

franţóz, pl. **franţózi** şi **franţóji** s.m. Francez. Două recurenţe: *Şi cea den Vavilon, cea către ei franţojii rânduială ce s-au făcut* (2Mac. 8:20). *Şi au povestit lui războaiele lor şi vitejiile carele au făcut întru franţozi şi cum i-au biruit pre ei* (1Mac. 8:2). Sintagma minimală este menţinută, inclusiv ciudatul etnonim, în Ms. 4389 şi în BIBL.1688. În SEPT.FRANKF., apar sintagmele gr. πρὸς τοῦς Γαλάτας,

Scanned with OKEN Scanner

respectiv, gr. ἐν τοῖς Γαλάταις. Referința din *Septuaginta* este clară şi lipsită de echivoc. Este vorba despre neamul celt al galatilor sau galaților (< gr. Γαλάται, lat. *Galatae*), cunoscuți în *Noul Testament* cu numele de *galateni*. Identificarea galatilor cu francezii moderni nu este întâmplătoare, traducătorul inițial al textului, Milescu, era, se pare, la curent cu echivalența etnonimică *gali* (*galati*) – *francezi*. Problema a fost semnalată de Virgil Cândea, în articolul *„Franțozii" în bibliile româneşti din secolul al XVII-lea* (v. Cândea 1979: 222–224). Informațiile din DLR, s.v. *francez*, privitoare la acest important etnonim sunt sumare şi lacunare. Deşi formele primare *franțuz* şi *franțoz* sunt înregistrate, sunt oferite atestări din secolul al XIX-lea. Avem deci de a face aici cu o primă atestare absolută. Indicația etimologică din DLR este greşită, căci formele acestea vechi nu au cum să vină din franceză ci, cel mai probabil, din ngr. φραντζούζος.

fruré s. indecl. Împrumut contextual după gr. φρουραὶ, transcriere a cuvântului ebraic *purim* cu sensul 'zaruri', neînregistrat în dicționarele limbii greceşti. Menținut întocmai în BIBL.1688. *Pentru acêea s-au chemat dzilele acêstea „fruré", pentru „sorți", căci cu limba lor să cheamă „fruré", pentru cuvintele cărții aceştiia, şi că au păţit pentru acêstea şi câte lor li s-au făcut şi le-au întărit* (Est. 9: 26, cf. şi 9:28). Versetul face referire la momentul salvării neamului lui Israel de persecuția regelui persan Ahasverus (Xerxes), moment celebrat de atunci anual la sărbătoarea *Purim*.

fufádză s.f. Braț al unui sfeşnic. Înregistrat în DLR cu forma *fofează*, cu primă atestare în BIBL.1688. Etimologie necunoscută.

funíre sau **fúnere** s.f. Bucată de teren măsurată cu funia; porțiune de pământ, lot; țărm, coastă. Echivalează de regulă gr. σχοίνισμα cu sensurile de mai sus. Înregistrat în DLR cu citate din BIBL.1688 şi cu o explicație etimologică plauzibilă: „Pare a fi infinitivul substantivat al unui verb (neîntrebuințat) *funi* 'a măsura cu funia'".

funitúră, funitúri sau **funeturi** (fără marcarea accentului) s.f. Creație lexicală similară cuvântului anterior.

fur s.m. Hoț, tâlhar. Cuvânt moştenit (lat. *fur*, *-rem*), este frecvent întrebuințat în limba veche.

furculíță s.f. Ocurență unică: *Vei face cunună jirtăvnicului, şi acoperemântului, şi păhărăle lui, şi furculițele lui* (Ieş. 27:3). Primă atestare absolută a acestui cuvânt, în DLR, s.v., cea mai veche trimitere fiind la un document din anul 1792.

fúrmă s.f. Formă, aspect; caracter, fel de a fi. Ocurență unică: *Şi priimind împăratul şi biruind cinstea, îndatăşi pre cea elinească furmă, pre cei de un fêl cu el ii muta* (2Mac. 4:10). Echivalează în text gr. χαρακτήρ 'caracter, fel de a fi'. Cf. *the Greek way of life* 'modul de viață grecesc' (SEPT.ENGL.), *nach griechischer Weise* 'potrivit modului grecesc' (SEPT.GERM.). Împrumut după ngr. φοῦρμα (< lat. *forma*), cuvântul este atestat de DLR, s.v. *forma*, în BIBL.1688.

furnicoléu s.m. Denumirea unui animal fantastic. Ocurență unică: *Furnicoleul au pierit neavând mâncare şi țâncii leilor s-au părăsit în de sine* (Iov 4:11). Cuvântul este

prezent şi în BIBL.1688, ca şi în Ms. 4389 şi a fost menţinut de asemenea şi în BIBL.MICU. Recent, Valeriu Anania revine la acest nume în versiunea sa! Toate ediţiile *Septuagintei* prezintă fraza Μυρμηκολέων ὤλετο παρὰ τὸ μὴ ἔχειν βοράν. Unitatea lexicală μυρμηκολέων este un hapax legomenon în greacă (cf. BAILLY, s.v., LIDDELL-SCOTT, s.v., cu această unică atestare), fiind o creaţie a autorilor *Septuagintei*, un compus din gr. μύρμηξ 'furnică' şi λέων 'leu'. Milescu a calchiat aşadar cele două componente ale compusului grecesc, după cum procedaseră, de altfel, şi autorii versiunii slavone: *мравїильва погѹв* (OSTROG.). În BIBL.HEBR. apare ebr. *lajiş*, un cuvânt ebraic mai rar, desemnând felinele în general, cf. şi VULG.: *tigris*. Rămâne acum de văzut dacă acest *furnicoleu* este realmente un animat fantastic, din categoria inorogilor şi a zgipţuroilor, sau este un animal existent pe undeva şi catalogat ca atare de zoologi. Nici TDRG şi nici seria veche a dicţionarului academic (DLR), nu înregistrează pe *furnicoleul* din BB, în schimb, s.v. *leu*, în DLR este înregistrată sintagma *leul furnicilor* care, după entomologi, ar desemna o anumită insectă (*Myrmeleon formicalynx*), un fel de libelulă care trăieşte prin pădurile de brad, ale cărei larve, asemănătoare cu păduchii, se hrănesc cu furnici!

fuşciór s.n. Parte componentă a candelabrului ritual. Echivalează gr. καλαμίσκος din SEPT.FRANKF., glosat într-un dicţionar de specialitate prin *branch of a candlestick, tube* 'braţ al unui candelabru; tub' (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Poate fi un derivat de la *fuşte*.

fúşte s.f. Suliţă, lance. Cuvânt moştenit (lat. *fustis*, *-em*), este întrebuinţat frecvent în textele din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

gádină s.f. Animal sălbatic, fiară. Cuvânt împrumutat după bulg. *gaдинъ*, este întrebuinţat frecvent în textele din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

gavíni s.m. Împrumut contextual după gr. γαβίν (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *gavin* (la plural), cu înţelesul de 'fermieri, cultivatori'. Ocurenţă unică: *Şi dentru săracii pământului lăsă cel mai mare preste bucătari, de viêri şi de gavini.* (4Reg. 24:32). Cuvânt neînregistrat în DLR.

gávis s. indecl. Împrumut contextual după gr. γάβις (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *gabis* (la plural), cu înţelesul de 'cristal (de stâncă)', cf. GR.ENGL. Ocurenţă unică: *Cêle înalte şi gávis nu să vor pomeni şi trage înţelepciunea decât cêle prea de înlontru* (Iov 28:18).

gazofiláchie s.f. Tezaur, visterie. Împrumut contextual după gr. γαζοφιλάκιον 'tezaur' din SEPT.FRANKF., cf. *treasury* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Schatzkammer* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi să le puie pre iale întru ograda sfintelor, în loc ales, şi izvoadele lor să le puie la gazofiláchie, pentru ca să aibă Símon şi fiii lui* (1Mac. 14:48). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

găvozdí vb. IV, tranz. A bate în cuie, a pironi; a răstigni. Atestat în DLR la Varlaam şi Dosoftei. Împrumut după slavon. гвоздити 'a bate în cuie'.

gâcitór s.m. Care ghiceşte; prezicător. Ocurenţă unică: *Pleca-voi la pildă urêchea mea, dăşchide-voi în psaltire gâcitoriul mieu* (Ps. 48:4). Derivat de la vb. *gâci* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat cu acest sens în BIBL.1688 de DLR, s.v. *ghici*.

Scanned with OKEN Scanner

gâcitúră s.f. Enigmă. Ocurenţă unică: *Văşmânt sfânt cu aur şi cu vânăt şi cu mohorât, lucrul împistritoriului, cuvântătoriul judecăţii, gâciturile adevărului, împletită cu lucrul meşterului* (Sir. 46:12). Derivat de la vb. *gâci* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat cu acest sens la Varlaam de DLR, s.v. *ghici*.

gâde s.m. Călău. Atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea. Etimologie necunoscută.

gâltán s.n. Gâtlej. Echivalează de regulă gr. λάρυγξ 'laringe; gâtlej' din SEPT.FRANKF. Este probabil o variantă, obţinută prin metateză, a subst. *gâtlan*, atestat de DLR, s.v. *gâtlej*, la Miron Costin.

gângáv, adj. Cu un defect de vorbire, fonf, bâlbâit. Ocurenţă unică: *Dăsfătată va fi limba gângávilor* (Is. 35:6). Reapare într-o notă de subsol la Ieş. 4:10, pentru a explica sintagma *încet la limbă*. Atestat de DLR în BIBL.1688.

gemănáre s.f. Bifurcare; (despre copita unui animal) despicare în două părţi. Derivat de la *gemăna*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

gerét s.n. Băţ în formă de suliţă folosit la un joc de origine turcească. Împrumut după turc. *ğirid*, este atestat în DLR, s.v. *gerid*, în texte din secolul al XIX-lea. Ocurenţă unică, într-o notă de subsol la 1Reg. 20:20, unde, prin secvenţa „dăspicături, geréturi" se glosează cuvântul *hăşturile* din text. V. *infra*, s.v. **hăşt**.

gheóc s.n. Ghioc. Echivalează contextual gr. χυτρόκαυλος 'lighean' din SEPT.FRANKF., cf. *bucket* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Becken* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi au făcut 10 oale găunoase de aramă, 40 de hoi încăpea un gheoc de oală; cu măsură a patru coţi, o găoace preste o mehonóth, la cêle 10 mehonóth* (3Reg.7:38).

gherdán s.n. Salbă, colan. Echivalează în context, foarte aproximativ, gr. δέρρις 'perdea (de piele) la intrarea într-un cort' din SEPT.FRANKF., cf. *skins* 'piei' (SEPT.ENGL.), *Zeltbehänge* 'draperia de la intrarea unui cort' (SEPT.GERM.). Ocurenţă ultimă: *Neagră sânt eu şi frumoasă, fêtele Ierusalim, ca sălaşele Chidar, ca gherdanele Solomon* (Cânt. 1:4).

ghígă s.f. Ghioagă; armă sub forma unei bâte (ghintuite). Ocurenţă unică: *Şi Iezví unul era întru nepoţii lui Rafain, şi cumpăna suleţii lui – 300 de sicli, cumpănă de aramă, şi el, încinsu cu o ghigă; şi să socotiia ca să lovască pre David* (2Reg. 21:16). Echivalează în context gr. κορύνη 'club, mace' (GR.ENGL.). Cu forma din text, cuvântul este atestat de DLR în cronica lui Nicolae Costin. Etimologia este necunoscută.

ghigorţán s.m. Şoarece de câmp. Ocurenţă unică: *Ghigorţánul, şi hameleon, şi nevăstuica, şi şopârla, şi gúziul* (Lev. 11:30). Valoarea semantică a fost dedusă pe baza echivalentului gr. *mugavlh* 'field mouse' (GR.ENGL.), cf. *field mouse* (SEPT.ENGL.), *Feldmaus* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

ghípă s.f. Vultur. Împrumut contextual după gr. γύψ, γυπός 'vultur' (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ghiseon (fără marcarea accentului) s. m. Cornişă. Ocurenţă unică: *Toate acêstea, den pietri cinstite cioplite den timpuriu denlontru şi denafară şi den temelie până la ghiseon şi afară la ograda cea mare* (3Reg. 7:9). Preluare contextuală a formei de

Scanned with OKEN Scanner

genitiv plural a gr. γεῖσος din sintagma gr. ἕως τῶν γεισσῶν (SEPT.FRANKF.). Termenul desemnează cornişa, elementul marginal al acoperişului unei clădiri, cf. *the coping* 'cornişă' (SEPT.ENGL.), *Dachvorsprüngen* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ghízdav adj. (despre persoane) Frumos, graţios, elegant. Ocurenţă unică: *Şi ochii Liei era bolnavi, iară Rahil era frumoasă la chip şi ghizdavă la faţă foarte* (Fac. 29:17). Împrumut după slavon. **гиздавъ**, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea.

ghizdăví vb. IV, tranz. A înfrumuseţa. Ocurenţă unică: *Frica Domnului ghizdăvi-va inima şi va da veselie şi bucurie şi îndălungare vieţii* (Sir. 2:10). Derivat verbal de la *ghizdav*, cuvântul este atestat de DLR la Cantemir.

ghizdăvíe s.f. Frumuseţe, eleganţă. Ocurenţă unică: *Cu frâmsêţea ta şi cu ghizdăviia ta,* [...] *bine călătorêşte-te, şi împărăţêşte* (Ps. 44:5). Derivat de la *ghizdav* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

gingéni s.f. (formă de plural) Gingii. Ocurenţă unică: *Iară Moisi era de 120 ani cându au murit el; nu s-au negrit ochii lui, nici s-au stricat gingenii lui* (Deut. 34:7). Cu forma de aici, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *gingie*, pentru prima dată la Dosoftei.

gligán s.m. Porc mistreţ. Ocurenţă unică: *Strică-o pre ea gliganul den dumbravă* (Ps. 79:14). La 2Reg. 17:8 apare femininul *gliganiţă*. Echivalează în SEPT.FRANKF. gr. σῦς 'mistreţ'. Împrumut din bulgară, cuvântul este atestat de DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

golóth s. indecl. Împrumut contextual după gr. γωλώθ (SEPT.FRANKF.), în alte variante ale *Septuagintei*: γωλαθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *goloth* (o formă de plural), care desemnează micile globuri plasate ca ornamente pe capitelurile unei coloane a templului. Apare exclusiv în sintagmă cu alt ebraism, care desemnează capitelul propriu-zis (vezi mai jos, s.v. **hohareth**). Ocurenţă unică, repetată un verset mai jos: *Stâlpi 2, şi preste ei goloth cu hothareth, preste căpeţêlele stâlpilor 2 şi mreji doao a acoperi capetile alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:12). *Doao fêliuri de roidioare întru o mreaje, ca să acopere cêle doao goloth alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:13). Cf. *goloath of the chothareth/ goloath for the chothareth* (SEPT.ENGL.), *Kugel für das Kapitell/ Kugeln der Kapitelle* 'glob pentru capitel/ globuri ale capitelurilor' (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

gomór s. n. Împrumut contextual după gr. γομόρ, transcriere aproximativă a ebr. *homer* 'unitate de măsură pentru capacitate echivalentă cu cca 450 kg'. Cuvânt neînregistrat în DLR.

gonţ s.n. Echivalează gr. ψῆφος 'pietricică (întrebuinţată ca tăiş)', în Ieş. 4:25, Plâng. 3:16 (cf. *Kieselstein* 'aşchie de piatră' în SEPT.GERM., *pebble* 'idem' în SEPT.ENGL) sau gr. χάλιξ 'pietricică' în Iov 8:17 (cf. *Kieseln* 'cremene' în SEPT.GERM). Nu apare în DLR. Este posibil să fie o variantă fonetică a lui *conţ* 'bucată, parte din ceva' (ung. < *konc*), cu atestări din literatura populară.

greciós adj. (despre femei) Însărcinată. Echivalează gr. ἔγκυος 'idem',

Scanned with OKEN Scanner

cf. *pregnant* 'idem' (GR.ENGL., s.v.), *schwanger* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvântul este înregistrat în DLR, s.v. *greață* și cu atestări din BIBL.1688 și Dosoftei.

grípsos s.m. Împrumut contextual după gr. γρύψ, γρύψος din SEPT.FRANKF. *Și acêstea să le urâți den zburătoare și nu să vor mânca, oțărâte sântu: vultúrul, și gripsosul, și vultúrul de mare* (Lev. 11, 13). Este vorba despre pasărea (semilegendară) 'grifon, pajură', cf. *griffin* 'idem' (GR.ENGL.), *der Greif* 'idem' (SEPT.GERM.). În contextul *Și grípsosul, pre cuibul lui ședzând mâne, pre pisc de piatră și ascuns?* (Iov 39:28), cuvântul echivalează, eronat, gr. γύψ 'vultur' (GR.ENGL.). Nu este înregistrat în DLR.

grîșcă s.f. Variantă fonetică a lui *hrișcă* (*Fagopyrum esculentum*), plantă cultivată pentru hrană. Ocurență unică: *Și iarăși va sămăna grâu și orzu și mei și grîșcă întru hotarăle tale?* (Is. 28:25). DLR nu înregistrează s.v. *hrișcă* (împrumut după maghiară și ucraineană) această variantă.

gropilát adj. Care are gropi; adâncit. Derivat de la *gropilă* + suf. part. *-at*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

gropílă s.f. Groapă mică. Derivat de la *groapă* + suf. *-ilă*, cuvântul este atestat de DLR în secolul al XVII-lea în lexiconul lui Mardarie, la Dosoftei și în BIBL.1688.

gropilós adj. Care are gropi; adâncit. Derivat de la *gropilă* + suf. *-os*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

grópniță s.f. Mormânt. Împrumut după bulg. *гробница* 'idem', frecvent utilizat în vechile texte românești.

grozăvátec adj. Înregistrat în DLR s.v. *grozav*, cu o atestare în *Anonymus Caransebesiensis* și socotit un arhaism, este glosat prin 'urât'. Ocurență unică: *Și vei fi goală și grozăvatecă și să va dăscoperi rușinea curviei tale întru necurățiia ta și curviia ta* (Iez. 23:29). La precizarea sensului ne ajută corespondentul grecesc din SEPT.FRANKF., gr. ἀσηχημονοῦσα, participiul vb. ἀσχημονέω 'to behave unseemly, to disgrace oneself' (GR.ENGL.), cf. germ. *geschändet* 'dezonorat' (SEPT.GERM.), engl. *debased* 'înjosit' (SEPT.ENGL.).

grumb adj. Aspru, ordinar, dur, necioplit, mojic. Definția este din DLR, cu atestări în *Anonymus Caransebesiensis* și la Dosoftei. Ocurență unică: *Cât iaste de grumbă foarte la cei neânvățați și nu va rămânea întru ea cel rău la inimă* (Sir. 7:22). Împrumut după slavon. **грѫмбъ** 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

grundz s.n. Bulgăre, bucată sfărâmicioasă. Atestat în DLR în *Anonymus Caransebesiensis* și îl BIBL.1688. Ocurență unică: *Și să frământă trupul mieu întru putrejunea viermilor, și topăsc grundzii pământului de punoi răzând* (Iov 7:5). Etimologie necunoscută.

gúbav adj. Lepros; p. ext. slab, bolnăvicios; smerit, umilit. Împrumut după sârb. *gubav* 'lepros', este atestat în DLR la Dosoftei și în BIBL.1688.

gubăví vb. IV, tranz. A umple de lepră; a slăbi. Atestat în DLR la *Anonymus Caransebesiensis*. Derivat verbal de la *gubav*.

gúșter s.n. Gâtlej, esofag. Înregistrat cu acest sens în DLR doar în texte din secolul al XIX-lea. Împrumut după bulg. *гушер* 'idem'.

Scanned with OKEN Scanner

gúziu s.m. Cârtiță, sobol. Ocurență unică: *Ghigorțánul, și hameleon, și nevăstuica, și șopârla, și gúziul* (Lev. 11:30). Înregistrat de DLR la Cantemir. Împrumut după magh. *güzü* 'șoarece'.

hadâmb s.m. Eunuc. Cuvânt curent în textele românești vechi. Împrumut după turc. *hadym* 'idem'.

hafurí s. indecl. Împrumut contextual după gr. χαφουροὶ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chaphoure*, care desemnează un tip de cupă sau bol din metal. Cuvânt neînregistrat în DLR. Ocurență unică: *Și am pus preste mâna lor de argint talandzi 650 și vase de argint 100 și talandzi de aur 100. Și hafurí de aur 20* (1Ezd. 8:26). Cf. *20 goldene Becher* '20 de cupe de aur' (SEPT.GERM.), *twenty gold chaphoure*, glosat în notă de subsol: *Hebrew – bowls* = 'în ebraică: cupe'.

halíc s.n. Variantă a subst. *alic* 'bucățică (de cărămidă sau piatră)', atestată în DLR în texte din secolul al XIX-lea. Împrumut după ngr. χαλίκι 'caillou, petite pierre'. Ocurență unică: *Pre adunare de pietri doarme și întru mijlocul halicilor va trăi* (Iov 8:17). Echivalentul din SEPT.FRANKF. este gr. χάλιξ 'pietricică' (cf. GR.ENGL.).

halváni s. indecl. Împrumut contextual după gr. χαλάνη (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a ebr. *chelbenāh*, care desemnează o rășină plăcut mirositoare, extrasă dintr-una din plantele *Ferula gummosa* (*galbaniflua*) sau *Ferula rubricaulis*. Ocurență unică: *Ca halváni și ónix și stacti și ca a tămâiei abur în cort* (Sir. 24:18). Cuvântul nu este înregistrat în DLR, dar apare în MDA sub forma *galban*, împrumut neologic din franceză.

hamélei s.m. pl. Cameleoni. Ocurență unică: *Și vor paște în mijlocul ei turme și toate fiarăle pământului și hamélei și arici întru podurile lor vor zăcea* (Sof. 2:14). V. **hameleon**.

hameléon s.m. Cameleon. Probabil împrumut contextual după gr. χαμαιλέων. Ocurență unică: *Ghigorțánul, și hameleon, și nevăstuica, și șopârla, și gúziul* (Lev. 11:30). Atestat în DLR la Cantemir.

hamoni (fără marcarea accentului) s.m. pl. Împrumut contextual după gr. χαμῶνας din SEPT.FRANKF. (în alte versiuni ale *Septuagintei*: χαυῶνας), transcriere aproximativă a hebr. *chaon*, care desemna un tip de prăjitură (ritualică) (cf. GR.ENGL.). Ocurență unică: *Fiii lor adună lêmne și părinții lor ardu foc și muierile lor fărâmă aluat, ca să facă hamoni oștii ceriului* (Ier. 7:17). Cf. și germ. *Kuchen* 'prăjitură' (SEPT.GERM.), engl. *cake* (SEPT.ENGL.). V. și infra, s.v. **havon**.

harác s.m. Par, țăruș. Ocurență unică: *Haraci la înălțime stând în preajma vântului nu vor îngădui, așa inima fricoasă pre cuget* (Sir. 23:19). În DLR cuvântul este atestat în texte din secolul al XIX-lea. Este un împrumut după ngr. χαράκι.

haradrion (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. χαράδριος (SEPT.FRANKF.), desemnând o pasăre răpitoare de mici dimensiuni; ploier (*Charadrius*). Ocurență unică: *Și erodiul, și haradrion și, asêmenea lor, și cucul, și liliacul* (Lev. 11:19). Cuvânt neînregistrat în DLR.

haselef sau **haselev** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. χασελεῦ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic

Scanned with OKEN Scanner

kislev, numele celei de-a noua luni a anului în calendarul iudaic. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

háslă s.f. Strigăt de bucurie. Împrumut după pol. *hasło* 'lozincă, deviză, parolă', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

hásnă s.f. Folos. Ocurenţă unică: *Şi dziseră lor: „Diceţi dară: «Hasnă»". Şi nu s-au îndreptat a grăi aşa* (Jud. 12:6). Împrumut după magh. *haszon* 'idem', cuvântul apare deja în textele din secolul al XVI-lea.

havon (fără marcarea accentului) s.n. Împrumut contextual după gr. χαυῶνας din SEPT.FRANKF. (în alte versiuni ale *Septuagintei*: χαμῶνας), transcriere aproximativă a hebr. *chaon*, care desemna un tip de prăjitură (ritualică). Ocurenţă unică: *Au fără de bărbaţii noştri am făcut ei havoane şi am turnat ei turnări?* (Ier. 44:19). Cf. şi germ. *Kuchen* 'prăjitură' (SEPT.GERM.), engl. *cake* 'idem' (SEPT.ENGL.).

havrathá sau **hafrathá** s. indecl. Împrumut contextual după gr. χαβραθὰ din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a ebr. *kibrath* 'o porţiune de drum'. Cf. GR.ENGL.: *a good stretch (distance)* 'o porţiune bună (distanţă)'.

hăréţ sau **heréţ** s.m. Herete. Denumire generică pentru mai multe specii de păsări răpitoare. *Şi hăreţi, şi pasărea soarelui* (Deut.14:17). *Şi corbul de noapte, şi herétul, şi stârcul* (Lev. 11:17). Probabil împrumut din maghiară, cuvântul este atestat de DLR în *Pravila de la Govora*, în BIBL.1688 şi la Cantemir. Corespondentul gr. καταράκτη din SEPT.FRANKF. se referă de fapt la o pasăre răpitoare de apă (marină), cf. germ. *Kormoran* 'cormoran' (SEPT.GERM.), engl. *diving petrel* 'pescăruş scufundător' (SEPT. ENGL.), *cormorant, a see-bird* 'cormoran, o pasăre marină' (GR.ENGL.).

hăşt s.n. Armă de metal care se aruncă; săgeată. Cuvântul nu este înregistrat de dicţionare. Cele zece ocurenţe, inclusiv forma de plural *hăşturi*, indică faptul că, pentru utilizatorul lui, cuvântul era familiar. Echivalează sistematic gr. σχίζα glosat de lexicografi prin *lath, shaft, arrow* 'tijă, săgeată' (GR.ENGL.), cf. germ. *Pfeil* 'săgeată' (SEPT.GERM.), engl. *arrow* 'idem' (SEPT.ENGL.). Într-o notă de subsol la 1Reg. 20:20, prin secvenţa „dăspicături, geréturi" este glosată forma de plural *hăşturile* din text. V. *supra*, s.v. **geret**. În nouă din cele zece locuri unde acest cuvânt apare (1Reg. 20:20, 21, 22, 36, 37) în BIBL.1688 avem *săgeată*, ceea ce înseamnă că revizorilor de la Bucureşti sensul cuvântului le era cunoscut (sau clarificat prin apelul la originalul grecesc!), dar îl considerau obscur. Cea de-a zecea ocurenţă (Num. 25:7) pare să lămurească lucrurile, căci forma *hăşturile* din Ms. 45 este înlocuită în BIBL.1688 cu *fuştele*. Avem deci a face, cel mai probabil, cu o variantă formală foarte rară, eventual o inovaţie spontană a traducătorului, a subst. *fuşte* 'suliţă, lance' (lat. *fustis*, *-em*), cuvânt larg răpândit în vechile texte româneşti (cf. DLR, s.v.).

hâtríe s.f. Viclenie. Ocurenţă unică: *Iaste hâtríe chiară, şi aceasta-i nedreaptă* (Sir. 19:21). Derivat din *hâtru* + suf. *-ie*, este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

hâtru adj. s.m. şi f. Viclean, insidios. Împrumut după slavon. хытръ 'idem', este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

héfuri s.n., pl. Împrumut contextual după gr. κεφφουρή (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *kephphure*, desemnând un fel de pahar

Scanned with OKEN Scanner

(de aur). Ocurență unică: *Héfuri de aur, 30 și de argint îndoiți, 410, și vase altele, 1000* (1Ezd. 1:10). Vezi și *supra*, s.v. **chefuré**.

heréț s.m. V. *supra*, s.v. **hărăț**.

heruv (fără marcarea accentului) s.m. Heruvim. Ocurență unică: *Și săpați heruvim și finici, finic între mijlocul heruv și heruv, doao fețe la heruv* (Iez. 41:18). Împrumut contextual rezultat prin transpunerea literală a secvenței din SEPT.FRANKF.: γεγλυμμένα χερουβίν, καὶ φοίνικες ἀν ἀ μέσον χερούβ καὶ χερούβ, δύο πρώσοπα τῷ χερούβ. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în dicționare, deși apare destul de frecvent la mulți poeți moderni.

hetteim (fără marcarea accentului) s.m. Veșminte (de in). Împrumut contextual după gr. χεττεὶμ (SEPT.FRANKF.), gr. χεττιιν în alte versiuni ale *Septuagintei*, transcrieri aproximative ale ebr. *chetiin* (formă de plural), cuvânt care desemna probabil veșmântul preoțesc țesut din in. Ocurență unică: *Acoló muierile țesea hetteim desișului* (4Reg. 23:7). Cf. BIBL.1688: *podoabele*, SEPT.GERM.: *Chetiin*, SEPT.ENGL.: *chetiin*.

hirogríliun s.m. Împrumut contextual după gr. χοιρογρύλλιος (SEPT. FRANKF.), care desemnează un mamifer de talia iepurelui, cu urechi scurte și cu incisivi foarte puternici (*Hyrax syriacus*, ebr. *šaphan*). Ocurență unică: *Și hirogríliun, căci nu aduce rumăgală aceasta și la copită nu-i geamăn; necurat voao acesta* (Lev. 11:5). Glosat marginal prin secvența: *ariciul, gliganul*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

hódiște s.f. Drum, stradă (de trecere). Ocurență unică: *Și fugi împăratul la curte; și au apucat cei den cetate pre hódiștile cetății și au început a da război* (1Mac. 11:46). Echivalează gr. δίοδος din SEPT.FRANKF., care înseamnă 'pasaj, drum de trecere' (cf. GR.ENGL.: *way through, passage* 'idem', SEPT.ENGL.: *througsfares* 'idem', SEPT.GERM.: *Durchgangstrassen* 'idem'). Cf. și BIBL.1688: *răspântiile*. Cuvântul nu este atestat în DLR. Poate fi privit ca un împrumut direct după slavon. **ходи те** 'meatus' (MIKLOSICH, s.v.) sau ca o creație spontană de la *prihodiște* (v. *infra*, s.v. **prihodiște**).

hoi s.m., pl. Împrumut contextual după gr. χοεῖς (sing. χοῦς), prin care în *Septuaginta* se desemnează o unitate de măsură pentru lichide (aprox. 3 litri și un sfert). *Și grosimea ei de un pumnu* [...] *2000 de hoi încăpea* (3Reg. 7:26), cf. și 3Reg. 7:38. Cuvântul este păstrat în BIBL. 1688, dar nu apare în DLR.

homarím s.m. Preoți idolatri. Împrumut contextual după gr. χωμαρίμ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *chomarim* (formă de plural), cuvânt care îi desemna pe preoții cultelor idolatrice. Ocurență unică: *Și au arsu homarímii carii au dat împărații Iúdei* (4Reg. 23:5). Cf. BIBL. 1688: *homarimii*, SEPT.GERM.: *Chomarim*, SEPT.ENGL.: *chomarim*. Cuvântul nu este înregistrat de dicționarele românești.

horeth (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. τῶν χορὲθ din SEPT.FRANKF. Ocurență unică: *Și era în mâinile lor horeth și celor ce alerga pre aproape* (4Reg. 11:10). Cf. BIBL.1688: *mâinile horethilor*. Așezată în paranteze drepte în SEPT.FRANKF., secvența nu se află în nici o altă versiune a *Septuagintei*, așa încât conținutul cuvântului nu poate fi determinat decât aproximativ; desemnează, probabil, pe soldații din garda regelui.

Scanned with OKEN Scanner

horrí s. indecl. Împrumut contextual după gr. χορρεὶ din SEPT.FRANKF. Apare alături de *rasim*, corespunzător gr. ῥασὶμ, în două contexte apropiate: *Şi întru anul al şaptelea, trimise Iodaé preutul şi luă pre cei preste sută alor horrí şi alor rasim şi-i aduse pre ei către el, în casa Domnului* (4Reg. 11:4). *Şi luă pre cei preste sută şi pre horrí şi pre rasim* (4Reg. 11:19). Sintagma gr. χορρεὶ καὶ ῥασὶμ este reprodusă ca atare de interpreţii moderni: *Chorri und Rasim* (SEPT.GERM.), *Chorri and Rasim* (SEPT.ENGL.). Sunt desemnate două unităţi speciale ale gărzii templului, cf. *les Cariens et les gardes* (BIBL.JER.).

hothar (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. χωθὰρ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chothar*, care desemnează capitelul unei coloane a templului. Apare de trei ori exclusiv în următorul context: *De 18 coţi înălţimea a unui stâlpu; şi hothar preste el cel de aramă, şi înălţimea lui hothar, de 3 coţi; savahá şi roidii preste hothar prenpregiur – toate de aramă* (4Reg. 24:37). Cf. SEPT.GERM.: *Chotar*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

hotharéth s. indecl. Împrumut contextual după gr. χωθαρέθ (SEPT.FRANKF.), în alte variante ale *Septuagintei*: χωθαρεθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chothareth* (pl.), care desemnează capitelurile unei coloane a templului. În ebraică este forma de plural a cuvântului anterior. Apare exclusiv în sintagmă cu alt ebraism, care desemnează un ornament al capitelului (vezi mai sus, s.v. *golóth*). Două ocurenţe, în versete succesive: *Stâlpi 2, şi preste ei goloth cu hothareth, preste căpeţêlele stâlpilor 2 şi mreji doao a acoperi capetile alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:12). *Doao fêliuri de roidioare întru o mreaje, ca să acopere cêle doao goloth alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:13). Cf. *goloath of the chothareth/ goloath for the chothareth* (SEPT.ENGL.), *Kugel für das Kapitell/ Kugeln der Kapitelle* (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

hothonoth (fără marcarea accentului) s. indecl. Robă (preoţească). Împrumut contextual după gr. χοθωνὼθ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *chothonoth* (pl.) 'robe (preoţeşti)', cf. *garments* 'veşminte' (GR.ENGL.), *chothonoth* (SEPT.ENGL.), *Priestergewänder* 'veşminte preoţeşti' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Au dat la vistiêre aur 1000, măstrăpi 50 şi hothonoth a preuţilor 30* (Neem. 7: 70).

hrisólith şi **hrisólithos** s.m. Crisolit; piatră preţioasă de culoare măslinie. Împrumut contextual după gr. χρυσόλιθος 'idem'. Înregistrat în MDA, s.v. *crisolit*, unde este considerat un împrumut neologic recent din franceză sau germană.

húdiţă s.f. Uliţă, drum îngust. De origine obscură, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XIX-lea.

húiet s.n. Vuiet. Ocurenţă unică: *Şi cine au gătit ploaie buhoioasă curăre, şi calea húietilor* (Iov. 38:25). Cuvântul este înregistrat de DLR în vechile texte româneşti.

hurduí vb. IV, intranz. A hurui. Ocurenţă unică: *Glas a bicelor şi glasu a cutremurului roatelor şi a calului ce gonêşte şi carul ce hurduiêşte* (Naum 3:2). Înregistrat de DLR cu acest context din BIBL.1688.

íaspin s.n. Iaspis: piatră preţioasă opacă, de culoare galbenă, verde sau roşie. Ocurenţă unică *Toată piatra bună te-ai îmbrăcat:* [...] *zamfir şi íaspin şi argint şi*

Scanned with OKEN Scanner

aur (Iez. 28:13). Împrumut după gr. ἴασπις 'idem', cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

iázer s.n. Iezer; lac, baltă. Ocurență unică: *Au făcut jungheri cât iazerul ce era aproape, de lat fiind de doao văpârste* (2Mac. 12:16). Împrumut după slavon. **кзеро** 'idem', cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

ibómnic s.m. Ibovnic, iubit. Împrumut după slavon. **любовьникъ** 'idem', cuvântul este larg atestat în textele românești vechi.

iezunie (fără marcarea accentului) s.f. Vizuină; labirint. Ocurență unică: *Gropilele apelor, iezuniile și țărmurii râurilor au spart* (Iov 28:10). Echivalează în context gr. σῦριγξ 'adâncitură, galerie' din SEPT.FRANKF. Forma *iezunie* a subst. *vizuină* este atestată de DLR doar în dicționarul lui Cihac.

ífi, ifí sau **ifi** s. indecl. Efă. Unitate de măsură pentru cereale, conținând aprox. 12 litri. Împrumut contextual după gr. ὑφί (SEPT.FRANKF.), în alte ediții ale *Septuagintei*: οἰφί, transcriere aproximativă a ebr. *'eyphah* 'idem'. Cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

ilắu s.n. Nicovală. Împrumut după magh. *ülö* 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

imá vb. I, tranz. A murdări, a mânji. Două ocurențe: *Și să imá de toate părțile cu sânge roata* (Iosip 9:20). *Au junghiat un iedu de capră și imără haina cu sângele* (Fac. 37:30). Urmaș al lat. *limare* 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

inoróg sau **inoród** s.m. Animal fabulos cu corp de cal și cu un corn în frunte; inorog, licorn, unicorn. Împrumut după slavon. **инорогъ**, cuvântul este frecvent întrebuințat în vechile texte românești.

ípat s.m. Consul. Ocurență unică: *Líchios, ípat a râmlênilor, lui Ptoleméu împăratul, să să bucure!* (1Mac. 15:16). Împrumut contextual după gr. ὕπατος 'consul' din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

íris s.m. Iris, stânjenel (*Iris germanica*). Împrumut contextual după gr. ἶρις, cuvântul a fost înregistrat în DLR doar ca neologism recent. Ocurență unică: *Și de iris, 500 de sicli, de cel sfântu* (Ieș. 30:24). În BIBL.1688 cuvântul apare în forma *ireos*, transliterare a genitivului partitiv a echivalentului grecesc (ἴρεως). Cf. și germ. *Schwertlilie* 'stânjenel' (SEPT.GERM.), engl. *iris* 'idem' (SEPT.ENGL.). În realitate, în originalul ebraic se face referire la substanță aromatică denumită de obicei prin gr. κασία, la rândul lui un cuvânt împrumut din ebraică, cf. fr. *casse* (BJ). Potrivit explicațiilor din BIBL.ALEX. II, p. 311, nota 30, 24, confuzia s-a produs datorită asemănării formale între gr. *iris* și ebr. *gízir*.

iscusénie s.f. Grație, farmec. Ocurență unică: *Iar mulțimea trăgându-să pentru iscusenie lucrului pre cel ce mai denainte de puțân cinstit fiind om, acum închinăciune au socotit* (Sol. 14:20). Sensul reiese din contextul original, în sintagma διὰ τὸ εὔχαρι τῆς ἐργασίας (SEPT.FRANKF.), gr. τὸ εὔχαρι având

Scanned with OKEN Scanner

acest înțeles, cf. *by the charm of his work* 'prin farmecul operei sale' (SEPT.ENGL.), *von der Anmut des Werkstücs* 'idem' (SEPT.GERM.). În DLR, cuvântul (derivat substantival de la vb. *iscusi* + suf. *-enie*), cu un sens similar, este atestat în traducerea din secolul al XVII-lea a *Istoriilor* lui HERODOT.

isóp (scris și **issop**) s.m. Arbust ornamental originar din Orient (*Hyssopus officinalis*). Vechi împrumut după slavon. **исопъ** (< gr. ὕσσοπον), cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

isprávnic s.m. Administrator (al unui ținut); căpetenie. Împrumut după slavon. **исправникъ** 'idem', cuvântul este larg răspândit în textele românești din secolul al XVII-lea.

iúboste s.f. Iubire. Ocurență unică, într-o notă marginală la Sir. 17:1, glosând subst. *bucurie* din text. Împrumut după slavon. **любость** 'idem', cuvântul apare frecvent în textele românești vechi.

izdărâre s.f. Izdăritură. Ocurență unică: *Amărăciune sufletului – vin bându-să mult întru izdărâre și împotrivă cădêre* (Sir. 32:34). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

izdăritúră s.f. Încercare, efort; intenție. Două atestări: *Și nu încă să va înturna mâniia Domnului, până unde va face pre acesta și până unde va întări pre el de la izdăritura inemei lui* (Ier. 23:20). *Nu să va întoarce urgiia mâniei Domnului, până va face și până va așeza izdăritura inimei lui* (Ier. 30:20). În BIBL.1688, în ambele locuri găsim *izdărătura inimii lui*. În cele două contexte din SEPT.FRANKF. avem sintagma ἀπὸ ἐγχειρήματος καρδίας αὐτοῦ, cf. germ. *die Tatkraft seines Herzens* 'energia inimii lui' respectiv *das Vorhaben seines Herzens* 'intenția inimii lui' (SEPT.GERM.), engl., în ambele locuri: *the undertaking of his heart* 'încercarea inimii lui' (SEPT.ENGL.). Cf și BJ: *les desseins de son coeur* 'proiectele inimii sale'. Cuvântul este înregistrat în DLR s.v. *ijderi*, cu trimitere la BIBL.1688, dar cu explicații eronate.

izmení vb. IV, tranz. și refl. A schimba (în rău). Împrumut după slavon. **измѣнити** 'a schimba', cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

izmeníre s.f. Schimbare (în rău). Ocurență unică: *Spre surparea fêtei nărodului mieu mă întunecai; întru izmenire mă întăriră durori ca cêea ce naște* (Ier. 8:21). Formularea este menținută intactă în BIBL.1688. Derivat ad-hoc de la vb. *izmeni*, cuvântul echivalează în context gr. ἀπορία, aproximat de interpreți prin notele semantice 'necaz, supărare', cf. engl. *embarassement, perplexity; distress, discomfort* 'încurcătură, necaz, supărare; neplăcere' (GR.ENGL.), *dismay* 'spaimă' (SEPT.ENGL.), *Verzweiflung* 'deznădejde' (SEPT.GERM.).

iznoávă s.f. În locuțiunea adeverbială *de iznoavă* 'din nou; încă o dată'. Rezultat al unui împrumut după slavon. **изъ новa** 'din nou', locuțiunea este atestată de DLR în texte din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea.

izvód s.n. Manuscris, text, arhetip; copie. Echivalează de regulă gr. ἀντίγραφον 'exemplar, copie' din SEPT.FRANKF., cf. *copy (of a writing)* 'copie (a unei scrieri)'

(GR.ENGL. s.v.). Împrumut după slavon. **изводъ** 'idem', cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

izvodí vb. IV, tranz. A transcrie, a copia. Ocurență unică: *Şi acesta-i izvodul cărții carele au izvodit preste table de arame şi au trimis la Ierusalim, să fie lângă ei acoló pomenire de pace* (1Mac. 8:22). Împrumut după slavon. **изводити** 'a extrage, a traduce', cuvântul este larg folosit în vechile texte românești, cu nuanțe semantice diverse.

izvodíre s.f. Faptul de a izvodi; compunere (copiere) a unei cărți. Unică atestare: *Cel vestit Ptolemeu împărat, că şi acela pentru cinstea numai cea pământească să nevoi spre izvodirea cărții vechi aceştiia* (*Cuvântu înaintea cărții aceştiia*, p. I). Cuvântul este atestat de DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

împeliţáre s.f. Întrupare; făptură. Ocurență unică: *Toată împeliţarea după rodu-şi adună-să* (Sir. 13:18). Echivalează în context gr. σάρξ, cuvânt cu valori semantice multiple şi diverse în *Septuaginta*, de la cel literal de 'carne', până la cele de 'creatură', 'persoană' sau 'ființă umană'. Interpreții moderni preferă o echivalare literală a contextului: *all flesh* 'toată carnea' (SEPT.ENGL.), *alles Fleisch* 'idem' (SEPT.GERM.). Derivat postverbal de la *împeliţa* 'întrupa', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Miron Costin.

împistreálă s.f. Ornament, broderie. Ocurență unică: *Şi făcură cuvântu, lucru ţăsut întru împistreală* (Ieş, 39:7). Derivat de la *împistri* + suf. *-eală*.

împistrí vb. IV, tranz. A desena, a colora; a împodobi. Atestat în DLR la Cantemir. Cf. slavon. **пьстрити** 'idem'.

împistríre s.f. Colorare, împodobire. Derivat postverbal de la *împistri*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

împistrít[1] adj. Colorat, împodobit. Participiu al verbului *împistri*, cuvântul este atestat ca atare de DLR în *Tetraevanghelul* lui Coresi şi în BIBL.1688.

împistrít[2] s.n. Faptul de a împistri; ornament, zugrăveală. Ocurență unică: *Vişin răsucit cu împistritul croitoriului* (Ieş. 27:16). Derivat substantival de la vb. *împistri*, cuvântul nu este atestat în dicționare.

împistritór, -oáre s.m. şi f. Care împodobeşte; zugrav, pictor. Derivat de la *împistri* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

împistritúră s.f. Ornament, podoabă, zugrăveală. Derivat de la *împistri* + suf. *-tură*, cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

împlătá vb. I, tranz. A planta. Ocurență unică: *Veți întra în pământul carele Domnul Dumnedzăul vostru dă-l voao şi veți împlăta tot lemnul de mâncat şi veți curăți necurăţiia lui* (Lev. 19:23). Echivalează în context gr. καταφυτεύω, glosat de lexicografi prin *to plant* 'idem' (GR.ENGL.s.v.), cf. şi *pflantzen* 'idem' (SEPT.GERM.). În BIBL.1688 apare aici sinonimul *veți sădi*. Cuvântul este o variantă fonetică a vb. *a împlânta* (lat. *plantare*), atestat de DLR în *Psaltirea Scheiană* şi la Dosoftei.

împoncişá vb. I, intranz. A se împotrivi; a fi în situație conflictuală cu cineva. Derivat din vb. *poncişa* (< *ponciş* 'din sens opus'), cuvântul este larg atestat în vechile texte românești.

Scanned with OKEN Scanner

împremenít adj. Schimbat, primenit. Ocurenţă unică: *Că nici ne-au înşelat* [...] *a celor scriitori de umbră trudă fără de roadă, chip pătat cu fêliuri împremenite* (Sol. 15: 4). Participiu de la vb. *premeni*, cuvântul nu este înregistrat în DLR. Pentru sens cf. BIBL.1688: *chip întinat cu schimbate feţe.* Sintagma echivalentă din *Septuaginta* (χρώμασιν διηλλαγμένοις) semnifică 'cu diferite culori', cf. *with diverse colours* 'idem' (GR.ENGL.).

împutá vb. I, intranz. A reproşa; a dojeni, a mustra. Moştenit din lat. *imputare*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

împutáre s.f. Reproş, dojană, mustrare. Derivat de la vb. *împuta*, cuvântul este atestat în textele româneşti vechi din secolul al XVI-lea.

împutăciúne s.f. Reproş, dojană, mustrare. Derivat de la vb. *împuta*, cuvântul este atestat în textele româneşti vechi din secolul al XVI-lea.

împutătór adj. Care mustră, care dojeneşte. Ocurenţă unică: *Căci toţi să preacurvăscu, adunare celor împutători* (Ier. 9:2). Derivat de la vb. *împuta* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR la Coresi.

îndrăpnic adj. Încăpăţânat, neînduplecat. Variantă a adj. *îndărătnic*, atestată în textele româneşti vechi.

îndrăpnicéşte adv. Cu încăpăţânare, cu îndărătnicie. Ocurenţă unică: *Căci îndrăpnicêşte mêrge împreună cu el dentâi şi frica şi spaima aduce-va preste el* (Sir. 4:18). Derivat de la vb. *îndrăpnici* + suf. *-eşte.*

îndrăpnicí vb. IV. A se opune din încăpăţânare; a se încăpăţâna. Variantă a vb. *îndărătnici*, atestată în textele româneşti vechi.

îndrăpnicíe s.f. Încăpăţânare, neînduplecare. Variantă a subst. *îndărătnicie*, atestată în textele româneşti vechi.

îndulcetúră s.f. Substanţă dulce. Ocurenţă unică: *Şi ei aducea careleşi darurile lui* [...] *zmirnă aleasă şi îndulceturi şi cai şi muşcoi, den an în an* (3Reg. 10:25). Cf. BIBL.1688: *îndulcituri*, înregistrat în DLR. Echivalentul gr. ἡδύματα din *Septuaginta* desemnează generic 'plante cu gust şi miros plăcute; mirodenii' (GR.ENGL.: *relish, seasoning* 'savoare, condiment'), cf. germ. *wohlriechende Substanzen* 'substanţe plăcut mirositoare' (SEPT.GERM.), engl. *spices* 'mirodenii' (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *îndulci* + suf. *-ură*, cuvântul este consemnat în DLR, s.v. *îndulci*, şi ilustrat printr-un citat din BIBL.1688.

înfumá vb. I, refl. A se afuma. Ocurenţă unică: *Cel ci să atinge de măguri şi să înfumază* (Ps. 103:33). Cf. BIBL.1688: *să afumă.* Forma aceasta este înregistrată în DLR, s.v. *afuma*, în secolul al XIX-lea. Derivat de la *fum* + pref. *în-*.

îngârjobí vb. IV, tranz. A încovoia. Ocurenţă unică: *Nici dă vei îngârjobi ca un belciug grumadzul tău şi sac şi cenuşe vei aştêrne supt tine, nici aşa vei chema post priimit* (Is. 58:5). Derivat verbal de la adj *gârjob* 'încovoiat, adus, strâmb', atestat ca atare la Dosoftei, cf. DLR, s.v.

îngârluí vb. IV, refl. A avea relaţii erotice; a se încurca (cu cineva). Ocurenţă unică: *Ei cu curve să frământa şi cu cei săvârşiţi jirtvuia şi nărodul, pricepându-să, să îngârluia cu curva* (Os. 4:15). Cf. BIBL.1688: *să îngurluia cu*

Scanned with OKEN Scanner

curva. Cu forma *îngurlui*, cuvântul este atestat în DLR într-un document de la 1777. Pentru sens, cf. gr. συνεπλέκετο μετὰ πόρνης (SEPT.FRANKF.), germ. *sie haben sich mit den Dirnen abgegeben* 's-au încurcat cu curvele' (SEPT.GERM.), engl. *the men themselves were associated with whores* 'bărbaţii înşişi s-au asociat cu curvele'. După GR.ENGL., s.v., verbul din context, gr. συμπλέκω, are în context sensul 'a îmbrăţişa' (*to embrace*).

îngrecá vb. I, refl. A rămâne însărcinată. Ocurenţă unică: *Fămêia care să va îngreca şi va naşte feţi, necurată va fi 7 dzile* (Lev. 12:2). Moştenit probabil din lat. **ingrevicare*, cuvântul este atestat în DLR la Varlaam şi Dosoftei.

înmustrá vb. I, intranz. A mustra. Ocurenţă unică: *Dă mă va prinde Sâlnicul, în vrême ce s-au şi început, au doară grăi-voi şi voi înmustra înaintea lui* (Iov 13:15). Echivalentul grecesc din *Septuaginta* este vb. ἐλέγχω, cu sensurile curente 'a mustra', 'a reproşa'. Se pare însă că sensul contextual mai exact este acela de 'a se justifica; a se dezvinovăţi', cf. *I will* [...] *argue my case* 'îmi voi apăra cauza' (SEPT.ENGL.), *ich werde* [...] *ihm Beweise vorlegen* 'îi voi prezenta dovezi' (SEPT.GERM.), *défendre devant lui ma conduite* 'să justific înaintea lui comportarea mea' (BJ). Cuvântul este un derivat de la vb. *mustra* + pref. *în-*, formă neînregistrată în dicţionare.

înmutá vb.I, tranz. şi intranz. A muta. Derivat de la vb. *muta* + pref. *în-*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

înmutare s.f. Mutare. Derivat nominal de la vb. *înmuta*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

întămâiá vb. I, tranz. A aromatiza cu tămâie. Derivat verbal de la subst. *tămâie*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

întărnechiát adj. Lăudăros, semeţ, îngâmfat. Ocurenţă unică: *Acela, dară, pre cea înfăţăşată bună zilire întărnechiat şi nu văzându a celui preamare Dumnezău tărie, ce gândind pururea întru acelaşi să rămâie sfat, scris-au asupra lor cartea aceasta* (3Mac. 3:11). Echivalează în context gr. γαγαυρωμένος, participiul perfect al verbului γαυρόομαι 'a se semeţi, a fi trufaş', cf. GR.ENGL.: *to exalt oneself, to glory* 'idem', SEPT.GERM.: *gebrüstet* 'îngâmfat', SEPT.ENGL.: *prided* 'idem'. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în dicţionare. În DLR găsim doar vb. *înternăchia*, explicat prin 'a se uni, a se împărechia', cu o unică trimitere la o comună de pe lângă Fălticeni.

întemeliá vb. I, tranz. A întemeia. Formă alternativă a vb. *întemeia*, cuvântul este atestat în DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

înternechére s.f. Lăudăroşenie, semeţie. Ocurenţă unică: *Şi Nicánor, cu toată înternechêrea zborându-să, socotea de obşte cea pregiur Iúda să facă biruinţă* (2Mac. 15:6). Cf. BIBL.1688: *cu toată semeţiia înălţându-se*. Echivalentul gr. ἀλαζονεία din *Septuaginta* înseamnă 'lăudăroşenie' (cf. GR.ENGL., SEPT.ENGL: *boastfulness* 'idem', SEPT.GERM. *Prahlerei* 'idem'). Vezi şi *supra*, s.v. **întărnechiat**.

întimpurí vb. IV, intranz. A produce primele roade; a se pârgui. Ocurenţă unică: *De înnoirea lui va întimpurí, pentru căci apele lor dentru sfinte acêstea iêse*

Scanned with OKEN Scanner

şi va fi roada lor spre mâncare şi suirea lor spre sănătate (Iez. 47:13). Secvenţa din SEPT.FRANKF., redată literal de traducătorul român, este obscură şi redundantă: τῆς καινότητος αὐτοῦ πρωτοβολήσει. Cf. BIBL.1688: *den noirea lui va da pârgă*. Vb. gr. πρωτοβολέω, un hapax legomenon, atestat exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, a fost explicat de exegeţi prin 'a produce primele roade' (cf. GR.ENGL.: *to bring forth new fruit* 'idem', SEPT.GERM.: *Erstlingsfrüchte hervorbringen* 'idem'). Cuvântul nu este atestat în dicţionarele româneşti.

înturná vb. I, tranz. şi refl. A (se) întoarce. Derivat de la vb. *turna* + pref. *în-*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

înturnáre s.f. Întoarcere. Derivat nominal de la vb. *înturna*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

învărvărít adj. Barbarizat. Ocurenţă unică: *Cu gândurile împăratul învărvărit veniia, cêle mai rêle ce în dzilele tătâne-său s-au făcut, să facă jidovilor* (2Mac. 13:9). Cf. BIBL.1688: *împăratul prea varvar veniia*. Corespondentul gr. βεβαρβαρωμένος din *Septuaginta* este participiul verbului βαρβαρόομαι 'a deveni barbar', cf. *to become barbarous* 'idem' (GR.ENGL.), *zum Barbaren werden* 'idem' (SEPT.GERM.).

învéşte vb. III, tranz. şi refl. A (se) îmbrăca. Moştenit după lat. *investire*, cuvântul este larg folosit în textele româneşti vechi.

învínce vb. III, tranz. A învinge. Ocurenţă unică: *Dumnedzăul mieu* [...] *va rândui picioarele mêle spre săvârşire şi pre cêle înalte suie pre mine, ca să învincesc [eu] cu cântarea lui* (Avac. 3:17). Variantă formală a vb. *învinge*, cuvântul este atestat în DLR la Varlaam, Dosoftei şi alţi autori din secolul al XVII-lea.

învitá vb. I, tranz. şi refl. A îndemna; a invita. Moştenit după lat. *invitare*, cuvântul este larg folosit în textele româneşti vechi.

învoierát adj. Plin de tristeţe, de amărăciune. V. **voierat**. Ocurenţă unică: *Şi-ţi va da Domnul acoló inimă învoierată şi ochi lipsindu şi suflet topitor* (Deut.28:65). Sintagma *inimă învoierată* corespunde în context gr. καρδία ἀθυμοῦσα 'inimă descurajată', în cadrul căreia cuvântul ἀθυμοῦσα este forma de feminin a participiului activ de la vb. ἀθυμέω 'a fi descurajat', cf. *to be disheartened* 'idem' (GR.ENGL.). Derivat din adj. *voierat* + pref. *în-*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

înzăbălá vb. I, tranz. A pune zăbală; a înfrâna. Ocurenţă unică: *Să oprescu ale poftelor patimi, de cea întreagă minte înturnându-să şi să înzăbălează toate ale trupului porniri de cătră gând* (Iosip 1:35). Derivat de la *zăbală* + pref. *în-*, cuvântul este înregistrat în DLR, cu atestări din Anton Pann şi paremiologia populară.

jac, jah sau **jeah** s.n. Forme alternative, în ocurenţă cu forma *jaf*, larg întrebuinţate în vechile texte româneşti, cf. DLR, s.v. *jaf*.

janc s.n. Cârcel (tulpină sau butuc) de viţă-de-vie. Pentru delimitarea sensurilor din cele patru contexte cf. echivalentele greceşti din SEPT.FRANKF.: πυθμήν (Fac. 40:10 şi 12, Iez. 17:6), cf. germ. *Kletterank* 'vrej căţărător' (SEPT.GERM.), engl. *climbers* '(plantă) agăţătoare' (SEPT.ENGL.), *stam*, *stalk*

Scanned with OKEN Scanner

'tulpină' (GR.ENGL., s.v.) şi ἀναδενδράς (Ps. 79:11), explicat prin *vine that grows up trees* 'viţă care creşte ca un arbore' (GR.ENGL.) sau echivalat prin germ. *Ranke* 'vrej', glosat în subsol prin *Weinstock* 'butuc de vie' (SEPT.GERM.), sau engl. *tendrill* 'cârcel' (SEPT.ENGL.). Definindu-i-se greşit sensul prin 'legătură' şi oferindu-i-se ca etimon pol. *zankiel* 'idem', cuvântul este înregistrat în DLR şi ilustrat exclusiv printr-un citat din *Vieţile sfinţilor* de Dosoftei. A fost folosit de N.A. Ursu ca un puternic argument pentru a atribui lui Dosoftei revizuirea anonimă, dar substanţială a versiunii primare a lui Milescu. Este, după toate aparenţele, o invenţie lexicală a mitropolitului moldovean.

jecáş adj. Jefuitor, prădător. Ocurenţă unică: *Veniamin, lup jecaş, dimineaţa va mânca încă şi la sară va mântui mâncare* (Fac. 49:27). Derivat din *jac* + suf. *-aş*, cuvântul este atestat la Dimitrie Cantemir şi la alţi istorici din secolul al XVII-lea (cf. DLR, s.v. *jăcaş*).

jecuí vb. IV, tranz. Formă alternativă, în ocurenţă cu forma *jefui*, larg întrebuinţată în vechile texte româneşti, cf. DLR, s.v. *jefui*.

jémnă s.f. Pâiniţă, jimblă. Ocurenţă unică: *Voi pune înaintea ta să-ţi pui jemnă de pâine* (1Reg. 28:22). Împrumut după magh. *szemlye* sau/şi pol. *žemla* 'idem', cuvântul *jimblă* este larg folosit în textele româneşti vechi. Forma de aici se găseşte doar la Dosoftei şi în BIBL.1688.

jigánie sau **jegánie** s.f. Animal dezgustător, dihanie, jivină. Obscur din punct de vedere etimologic, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

jírişte s.f. Jarişte; loc unde a ars o casă; ruină. *Legănându-să, să să scoale fiii lui şi să ceară; scoaţă-să dentru jiriştile caselor lor* (Ps. 108:9) *Au rădicat jiriştile caselor noastre* (Sir. 49:15). În ambele locuri, în BIBL.1688 avem forma *jirăştile*. Echivalentul gr. οἰκόπεδον din *Septuaginta* desemnează în general locul pe care se construieşte o casă sau chiar casa însăşi, cf. GR.ENGL.: *buildinge site* 'loc pentru construcţie' (Ps. 108:9), *building* 'construcţie' (Sir. 49:15), dar şi ruinele unei foste case. De aici şi ezitările interpreţilor, care vorbesc în primul context de *Trümmerhaufen ihrer Häuser* 'dărâmături, ruine ale caselor lor' (SEPT.GERM.) sau de *homestead* 'gospodărie' (SEPT.ENGL.), iar în al doilea context preferă simplu *unsere Gebäude* 'clădirile noastre' (SEPT.GERM.), respectiv *our buildings* 'idem' (SEPT.ENGL.). Cu forma corectă *jarişte* (derivat din *jar* + suf. *-işte*), cuvântul este atestat în DLR la cronicarii moldoveni din secolul al XVII-lea.

jirtăvnic s.n. Masă de sacrificiu, altar. Împrumut după slavon. **рътвьникъ** 'idem', cuvântul este larg răspândit, în diferite variante formale, în vechile texte româneşti.

jugătór s.m. Animal domestic (bou, cal, măgar), bun de jug. Derivat din *jug* + suf. *-ător*, cuvântul nu este înregistrat în DLR. Echivalează frecvent gr. ὑποζύγιον din *Septuaginta*, pentru al cărui sens cf. GR.ENGL.: *draught animal, beast of burden, ass, mulle or horse* 'animal de tracţiune, vită de povară, măgar, catâr sau cal'.

laconésc adj. Laconian; care provine din Laconia (Sparta). Ocurenţă unică: *Şi cêle lucii, laconeşti, şi cêle vişine şi cêle vinete* (Is. 3:21). Echivalează în context gr. λακωνικός 'idem' din *Septuaginta*. În DLR cuvântul este atestat la Dimitrie Cantemir.

Scanned with OKEN Scanner

lámură s.f. (folosit ca determinant pentru metale preţioase) De cea mai bună calitate, pur, rafinat. Moştenit din lat. *lamina*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

léft s.n. Salbă (de monede din aur sau argint); colier. Echivalează în două contexte gr. τὰ καθόρμια (Os. 2:13, unică atestare în *Septuaginta*), cf. GR.ENGL.: *necklace* 'colier' şi gr. τὸ κάθεμα (Is. 3:18), cf. GR.ENGL.: *necklace, collar* 'idem'. Împrumut după ngr. λεφτόν 'idem', cuvântul este atestat de DLR încă în documente din secolul al XVI-lea.

lení vb. IV, refl. A ezita să facă ceva, a se codi; a (se) lenevi. Împrumut după slavon. ленитисѧ 'idem', cuvântul este larg folosit (în ocurenţă cu *lenevi*) în vechile texte româneşti.

leşuí vb. IV, tranz. şi intranz. A cerceta pe ascuns; a sta la pândă; a spiona, a iscodi. Împrumut după magh. *lesnic*, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

líbov s.m. Iubire. Ocurenţă unică: *Te înfrâmseţaşi mie foarte, să minună libovul tău mie mai multu decât dragostea muierilor* (2Reg. 1:26). Împrumut după slavon. любовь 'idem', cuvântul este larg folosit în vechile texte româneşti.

lighíriu sau **lighírion** s.n. Piatră preţioasă originară din Liguria. *Şi rândul al treilea, lighirion, şi ahatis, şi amethistos* (Ieş. 28: 19). *Şi şiragul al treilea: lighirion, şi ahatis, şi améthistos* (Ieş. 39:10). *Argint şi aur şi lighíriu şi ahat şi améthistu şi hrisólith* (Iez. 28:13). Echivalentul grecesc din *Septuaginta* este subst. λιγύριον, transliterat ca atare prin germ. *Ligyrion* (SEPT.GERM.) sau engl. *ligurion* (SEPT.ENGL.). Cu forma *ligurie*, cuvântul este atestat de DLR în *Palia de la Orăştie* (1582).

límpede s.n. Spaţiu deschis; lărgime. Ocurenţă unică: *Şi sosind a 7 lună şi fiind fiii lui Israil fieştecarele pre acasă-şi, adunară-să cu toţi depreună la limpedele a porţii cei dentâi, cei de cătră răsărit* (3Ezd. 5:72). În Bibl.1688: *lărgimea porţii*. Este vorba despre o substantivizare contextuală a adj. *limpede* pe baza sensului 9. „(Învechit şi popular; despre suprafeţe, terenuri, căi de comunicaţie terestră) Care este deschis privirii, neacoperit de copaci etc.)", definit ca atare în DLR, s.v. Conţinutul sintagmei gr. εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ πρὸς τῇ ἀνατολῃ din *Septuaginta* este făcut explicit de interpreţii moderni: germ. *auf dem Platz des ersten Tors auf der Ostseite* 'în piaţa din faţa primei porţi de pe latura de est' (SEPT.GERM.), *in the open area of the first eastward facing gateway* 'în spaţiul deschis al primei porţi orientate spre est' (SEPT.ENGL.). Cf. şi GR.ENGL., s.v. τὸ εὐρύχωρον: *open space* 'spaţiu deschis'.

limpí vb. IV, tranz. A bea sorbind cu limba; a linge cu zgomot. Derivat verbal de la onomatopeicul *limp*, cuvântul este larg atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea şi în texte de literatură populară.

lingări vb. IV, tranz. A linguşi, a flata. Derivat de la vb. *linge* + suf. *-ări*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, la Dosoftei.

Scanned with OKEN Scanner

lingăriciúne s.f. Linguşire, linguşeală. Derivat nominal de la *lingări*, cuvântul este atestat în DLR, exclusiv la Dosoftei.

lóitră s.f. Scară lungă întrebuinţată la asaltul cetăţilor; dispozitiv de asalt. Echivalează în *Septuaginta* gr. χάρακα 'dispozitiv de asalt' (3Reg. 20:12, cf. GR.ENGL.: *palisade, bulwark, stockade* 'palisadă, bastion, îngrădire'), fie gr. κλίμαξ 'scară (de asalt)' (1Mac. 5:30, cf. GR.ENGL.: *lader, staircase* 'idem'). Împrumut cu etimologie multiplă (sârbă, ucraineană, maghiară) după germ. dial. *Leiter* 'idem', cuvântul este atestat în DLR cu sensul originar la Dosoftei, Nicolae Costin şi Ion Neculce.

lucrói adj. Activ, harnic, întreprinzător. Ocurenţă unică: *Iar a goni scurtarea zicerii şi cel lucroiu al tocmêlii a părăsi celui ce tălmăcirea va face, vom ierta* (2Mac. 2:32). Întregul pasaj este obscur şi în *Septuaginta*. Sintagma minimală *cel lucroiu al tocmêlii* corespunde gr. τὸ ἐξεργαστικὸν τῆς πραγματείας, interpretată prin *cercetarea lucrării* (BIBL.1688), *exhaustive treatement* 'tratare exhaustivă' (SEPT.ENGL.), *genauere Ausarbeitung des Geschehens* 'prelucrare exactă a întâmplării' (SEPT.GERM.). Un hapax legomenon în *Septuaginta*, participiul substantivizat τὸ ἐξεργαστικόν este glosat prin *working out, full presentation* 'realizare minuţioasă, prezentare completă' în GR.ENGL. Derivat de la vb. *lucra* + suf. *-oi*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

mahivar (fără marcarea accentului) s. indecl. Acoperământ de pat; cuvertură. Împrumut contextual după gr. μαχιβάρ din SEPT.FRANKF. (în alte ediţii ale *Septuagintei*: τὸ μάχμα), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic desemnând cuvertura unui pat. Ocurenţă unică: *Şi fu a doao dzi, şi luă mahivar şi-l muia întru apă şi-l învăli preste faţa lui, şi muri* (4Reg. 8:15). Cf. *das Machma* (SEPT.GERM.), *the machma* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat de dicţionarele româneşti.

mánă (scris şi **mannă** sau **manná**) s.f. Mană; hrana dăruită de Dumnezeu israeliţilor în deşert; cadou, dar. Împrumut contextual după gr. μαναά din *Septuaginta*, transcriere a cuvântului ebraic cu sensul 'cadou, dar', cf. germ. *Manaa* (SEPT.GERM.), engl. *manaa*. La 4Reg. 8:8, cuvântul este glosat într-o notă de subsol prin *plocon*. Cf. şi GR.ENGL., s.v. *gift, offering* 'dar, cadou'. Împrumut după slavon. МАНА (< gr. μάννα, ebraism în *Septuaginta*), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

máncă s.f. Doică. Împrumut după ucr. *мамка* 'idem', cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei, Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir.

maní s. indecl. Împrumut contextual după gr. μανῆ, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv (Dan. 5:27 şi 29). V. mai jos, s.v. **thechel**.

márfă sau **márhă** s.f. Turmă de vite; avere (mobilă). Împrumut după magh. *marha*, cuvântul este frecvent întrebuinţat în vechile texte româneşti.

marghiól adj., s.m. Şiret, viclean; deştept, isteţ. Echivalează gr. πανοῦργος din *Septuaginta*, cf. germ. *Verschlagene* 'viclean, şiret' (SEPT.GERM.) şi engl. *wise* 'înţelept' la Iov 5;12, respectiv germ. *Schlaue* 'viclean' (SEPT.GERM.), engl. *crafty*

Scanned with OKEN Scanner

'idem' la Parim. 27:12. Împrumut după ngr. μαργιόλος, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XVII-lea.

masmaroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. μασμαρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic (la plural) cu sensul probabil 'mucarniţe' sau 'castronaşe', cf. GR.ENGL., s.v. *snuffers* sau *bowls*. Ocurenţă unică: *Şi amfóthurile şi masmaroth şi turnările cêle dedesupt* [...] *au luat mai marele bucătarilor* (Ier. 52:16). Cuvânt neînregistrat în DLR.

mazuroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Constelaţie; zodiac. împrumut contextual după gr. μαζουρόθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *mazaloth* care înseamnă 'constelaţie' şi 'zodiac'. *Tămâiá lui Vaal şi soarelui şi lunei şi lui mazuroth şi la toată putêrea ceriului*; cf. BIBL.1688: *mazoróthi*, SEPT.ENGL.: *constellations*, SEPT.GERM: *Mazuroth* (4Reg. 23:5). *Au deşchide-vei mazuroth întru vrêmea lui şi pre luceafărul decusară la satul lui vei aduce pre el?*; cf. BIBL.1688: *zodiile*, SEPT.ENGL.: *Mazouroth*, SEPT.GERM.: *Mazurot* (Iov 38:32). Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele limbii române.

mădúhă s.f. Măduvă. Ocurenţă unică: *Va întineri lui trupul ca o unsoare pre părête şi oasele lui le va împlea de mădúhă* (Iov 33:24). Forma este atestată în DLR, s.v. *măduvă*, la Dosoftei şi în BIBL.1688.

măgarotáur s.m. Animal fantastic imaginat ca o combinaţie de măgar şi centaur. În cele trei locuri unde cuvântul apare (Is. 13:22; 34:11 şi 34:15), echivalează literal, prin calchiere, componentele gr. ὀνοκένταυρος din *Septuaginta*, cf. germ. *Eselszentaur* (SEPT.GERM.), *donkey-centaurs* (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 se preferă împrumutul direct: *onochentaur*. Cuvântul nu este atestat în DLR.

măiestrí vb. IV, intranz. şi refl. A fi sau a deveni înţelept. *Pentru căci m-am măiestrit eu, prisositul?* (Ecles. 2:15). *Am ostenit şi am măiestrit supt soare, şi-ncă aceasta-i întru dăşert* (Ecles. 2:19). În ambele locuri, verbul *măiestri* echivalează gr. σοφίζω 'a fi sau a deveni înţelept', cf. germ. *bin ich weise geworden* 'am devenit înţelept' (SEPT.GERM.), *I became wise* 'idem' (SEPT.ENGL.). Cu acest sens, cuvântul este atestat în BIBL.1688.

măiestríe s.f. Ştiinţă, înţelepciune; subtilitate, agerime, isteţime. Echivalenţii din *Septuaginta* sunt, de regulă, gr. σοφία 'înţelepciune', cf. germ. *Weisheit* 'idem', engl. *wisdom* 'idem' (Dan. 1:17, 20; 2:20, 21, 23, 30) sau gr. πανουργία 'subtilitate, agerime, isteţime', cf. germ. *Einsicht* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *shrewdness* 'idem' (SEPT.ENGL.) (Parim. 1:4). Cu aceste nuanţe semantice, cuvântul este atestat de DLR la Coresi; derivat de la *măiestru* + suf. *-ie*.

măiéstru s.m. Bărbat învăţat; înţelept; prezicător. Echivalează în *Septuaginta* gr. σοφός 'înţelept' sau gr. σοφιστής 'înţelept; prezicător; sofist', echivalate ambele, în mod indistinct, prin germ. *Weise* 'înţelept', engl. *the sage* 'idem'. Moştenit după lat. *magister*, cuvântul este atestat de DLR cu forma nominală şi cu această valoare semantică la Dosoftei.

Scanned with OKEN Scanner

mănúnt adj. Formă veche şi populară a lui *mărunt*.

mănuntáie s.f. Formă veche şi populară a lui *măruntaie*.

mănunţí vb. Formă veche şi populară a lui *mărunţi*.

măslinét şi **maslinét** s.n. Plantaţie de măslini. Derivat de la *măslin* + suf. *-et*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688.

măstrápă sau **măstrípă** s.f. V. **năstrápă**.

mătálnic adj. Obraznic, insolent, arogant. Unică ocurenţă: *Ia haina lui, pentru că au trecut mătalnicul, carele cêle striine strică* (Parim. 27:13). În contextul din SEPT.FRANKF. echivalează gr. ὑβιστῆς, definit de lexicografi prin *naughty man* 'insolent, obraznic', cf. germ. *übermütiger Gewalttäter* 'răufăcător obraznic' (SEPT.GERM.), *an insolent person* 'o persoană insolentă' (SEPT.ENGL.). Cf. şi BIBL.1688: *semeţul*. În DLR cuvântul este înregistrat cu două atestări din Dosoftei şi una din C. Stamati (secolul al XIX-lea).

mătălnicí vb. IV, intranz. A se distra, a glumi; a zăbovi. Ocurenţă unică: *Pentru că bisêrica de curviia şi de beţii să împluse, de limbi, mătălnicind cu alţii şi întru sfintele ogrăzi cu muieri împreunându-să* (2Mac. 6:4). Este reprodus literal contextul minimal din SEPT.FRANKF. (ῥαθυμούντων μεθ' ἑτέρων), diferit de cel din alte ediţii ale *Septuagintei*, unde complementul sociativ al verbului în cauză este μεθ' ἑταιρῶν 'cu prostituatele', în loc de μεθ' ἑτέρων 'cu alţii'. Verbul corespondent, gr. ῥαθυμέω înseamnă în context *to dally with* 'a se juca, a se distra (cu cineva)' (GR.ENGL.), cf. şi *desfătându-se cu sodomii* (BIBL.1688), *sich mit Hetäre tummelten* 'au zburdat cu hetaire' (SEPT.GERM.), *dallied with prostitutes* 's-au distrat cu prostituate' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *mătălnici*, se trimite la texte populare recente.

mătrăgúnă s.f. Plantă erbacee otrăvitoare, beladonă (*Atropa belladonna*). În macrocontextul în care apare de patru ori (Fac. 30:14–16), echivalează gr. μανδραγόρας, explicat prin *mandragore, mandrakes* 'mandragoră, mătrăgună' (GR.ENGL.), cf. engl. *mandrakes* 'mătrăgună' (SEPT.ENGL.), germ. *Alpraun* 'idem'. Deşi cuvântul pare vechi în limba română, în DLR (unde se trimite la o etimologie multiplă, latină, greacă şi albaneză) referinţa la *Anonymus Caransebesiensis* este urmată doar de citate din secolul al XIX-lea. Interesant de constat că, în contextele date, în *Palia de la Orăştie* (1582) şi BIBL.1688 se preferă soluţia lexicală *mandragoră* (< slavon. мандрагора, ngr. μανδραγόρας).

mâlcom (fără marcarea accentului) adv. (În expresia *a sta mâlcom*) A sta sau a rămâne liniştit, inactiv. Ocurenţă unică: *Şi voi şedeţi mâlcom? Să nu vă leniţi a mêrge să întraţi să moştneniţi pământul!* (Jud. 18:9). Echivalează în context gr. ἡσυχάζω din SEPT.FRANKF., verb cu exact acelaşi conţinut semantic ca şi expresia în cauză, cf. engl. *you remain quiet* 'rămâneţi liniştit' (SEPT.ENGL.), *ihr ruht* 'staţi liniştiţi' (SEPT.GERM.), *to keep quiet, to be at rest* 'a fi liniştit, a se odihni' (GR.ENGL.). Cuvântul este atestat ca atare de DLR, s.v. *molcom*, la Coresi, Varlaam etc.

mâlcomí vb. IV, tranz. A linişti, a reduce la tăcere. Ocurenţă unică: *Şi leviţii mâlcomiia pre tot nărodul, dzicând: „Tăceţi, căci – dzi sfântă şi nu vă mâhniţi!"*

Scanned with OKEN Scanner

(Neem. 8:13). Echivalează în context (SEPT.FRANKF.) gr. κατασιωπάω 'idem', cf. GR.ENGL.: *to make silent, to put to silence, to silence, to reduce to silence* 'idem'. În DLR, s.v. *molcomi*, această formă este atestată în BIBL.1688.

mâlcomíş adv. Pe furiş, în ascuns. Ocurenţă unică: *Şi să sculă David şi luă poala îmbrăcămintii lui Saul, mâlcomiş* (1Reg. 24:5). Echivalează în context adv. gr. λαθραίως 'secretly' (GR.ENGL.), cf. engl. *stealthily* 'idem' (SEPT.ENGL.), germ. *heimlich* 'idem' (SEPT.GERM.).

mâlcomişí (sau **mâncomişí**) vb. IV, tranz. şi intranz. A linişti, a reduce la tăcere; a supune a smeri. Echivalează verbele greceşti ἡσυχάζω, explicat prin *to keep quiet, to be at rest* 'a păstra tăcere, a se odihni' (GR.ENGL., s.v.) şi κατασιωπάω, explicat prin *to make silent, to put to silence, to silence, to reduce to silence* (GR.ENGL. s.v.). Înregistrat ca atare în DLR, cuvântul este ilustrat doar cu citate din BIBL.1688.

mâlcomişíre s.f. Liniştire, reducere la tăcere. Ocurenţă unică: *Şi Símon, fratele Iúdei, lovit fusêse cu Nicánor şi puţân pentru cea fără de vêste a vrăjmaşilor mâlcomişire au fost greşit* (2Mac. 14:17). Derivat nominal de la vb. *mâlcomişi*, cuvântul nu este înregistrat cu această formă în DLR.

mânecá vb. I, intranz. şi refl. A se scula în zori; a porni dis-de-dimineaţă. Moştenit după lat. *manicare*, verbul este larg răspândit în vechile texte româneşti.

mânecát s.n. (adesea în expresii precum *de, de la, către* sau *la mânecate*) Zorii zilei. Derivat nominal din vb. *mâneca*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

mânecátă s.f. Zorii zilei, mânecat. Ocurenţă unică: *Şi jumătate de înşii ţiind fuşturile, dentru suirea mânecăţii până la ieşirea stêlelor* (Neem. 4:21). Derivat nominal de la vb. *mâneca*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

mânecătúră s.f. Zorii zilei, mânecat. Ocurenţă unică: *Întru mânecături cugetam către tine, căci te făcuşi ajutoriul mieu* (Ps. 62:7). Derivat nominal de la vb. *mâneca* + suf. *-tură*, cuvântul nu este înregistrat în dicţionare.

mârlí vb. IV, refl. (Despre oi) A se împreuna. Ocurenţă unică: *Şi alêse pre David robul lui, şi-l luă pre el dentru turmele oilor. Denapoia celor ci să mârlesc luă pre îns* (Ps. 77:76). Împrumut din scr. *mrljati*, cuvântul este atestat prima dată în DLR într-un document din secolul al XIX-lea.

medélniţă s.f. Lighean (de aramă, argint etc.). Împrumut după slavon. мѣдѣница 'idem', este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

megiáş s.m. Vecin. Ocurenţă unică: *Megiaşii lor, până la Issáhar şi Zavulon şi Nefthalim, au adus lor preste măgari şi pre cămile şi pre asini şi pre viţăi mâncări* (1Paral. 12:40). Împrumut după scr. *medjaš* şi magh. *megzes*, cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi.

mehonóth s. indecl. Piedestal, stativ, postament. Împrumut contextual după gr. μεχωνώθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *mechonoth*, care desemnează generic orice piedestal, suport, stativ etc. Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele limbii române.

Scanned with OKEN Scanner

mesaí s. indecl. Împrumut contextual după gr. μεσσάι (doar în SEPT.FRANKF.), transcrire aproximativă a unui cuvânt ebraic nesigur, posibil *messaav* 'post de gardă; garnizoană'. Ocurență unică: *Şi porânci lor, dzicând:* [...] *Şi păziţi paza casei mesaí* (4Reg. 11:6). Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

mêser adj., s.f. şi m. Sărac, nenorocit; demn de milă. Moştenit din lat. *miser* 'idem', cuvântul este larg răspândit în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

meseretáte s.f. Sărăcie, lipsă, privaţiune, nevoie. Derivat din *mêser* + suf. *-ătate*, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, mai ales cu forma *meserătate*.

mesthaal (fără marcarea accentului) s. indecl.. Încăpere în care se păstrează hainele; garderobă. Împrumut contextual după gr. μεσθαάλ din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *mesthaal* 'garderobă'. Ocurență unică: *Şi dzise Iiú celor preste casa mesthaal: „Scoateţi îmbrăcăminte tuturor robilor lui Vaal!" Şi scoase lor podobitoriul* (4Reg. 10:22). Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

meşterşúg s.n. Meşteşug. Echivalează de regulă, în context, gr. μηχανή 'proiect, plan; invenţie; maşină de război'. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele româneşti vechi, cf. DLR, s.v. *meşteşug*.

meşterşuguí vb. IV, tranz. şi intranz. A meşteşugi. Echivalează de regulă, în context, gr. τεκτάινω 'a plănui; a inventa, a născoci'. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele româneşti vechi, cf. DLR, s.v. *meşteşugi*.

meşterşuguiálă s.f. Alcătuire, construcţie. Ocurență unică: *Şi aceasta-i meşterşuguiala sfêşnicului, tare de aur fusul ei şi florile ei tot tare* (Num. 8:5). Echivalează în context gr. κατασκεύη 'construcţie; echipament'. Derivat de la vb. *meşterşugui* + suf. *-ială*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

meşterşuguíre s.f. Meşteşugire. Echivalează de regulă gr. μηχανή 'proiect, plan; invenţie; maşină de război'. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele româneşti vechi, cf. DLR, s.v. *meşteşugire*.

methosími s.m., pl. Împrumut contextual după gr. μεθωεσίμ, un hapax legomenon în *Septuaginta*, transcriere în a ebr. *methoesim*, o formă de plural, cu sensul 'documente atestând originea cuiva; genealogie'. Ocurență unică: *Aceştia-s [cărora] au cerut scrisoarea lor, methosímii, şi nu s-au aflat şi s-au ferit de la preuţie* (1Ezd. 2:62). Cf. BIBL.1688: *methoesímii*, engl. *metoesim* (SEPT.ENGL., cu explicaţia infrapaginală: *genealogical records* 'documente atestând genealogia'), germ. *Abstammungsurkunde* 'documente atestând originea' (SEPT.GERM.).

migăí vb. IV, intranz. A munci din greu; a fi preocupat. Echivalează verbul gr. περισπάω din *Septuaginta*, explicat de lexicografi prin 'a distrage (pe cineva), a ocupa; a fi distras, a fi tulburat' (GR.ENGL.). Variantă formală a vb. *migăli*, atestată de DLR în BIBL.1688.

migăiálă s.f. Trudă, osteneală; preocupare. Echivalează gr. περισπασμός 'preocupare', cf. germ. *Beschäftigung* 'idem' (SEPT.GERM.), *proccupation* 'idem'

(SEPT.ENGL., GR.ENGL., s.v.). Variantă formală pentru *migăleală*, atestată de DLR în BIBL.1688.

milosténie s.f. Milă; binefacere, ajutor. Împrumut după slavon. **милостиниа** 'idem', cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

milostív adj. Milos, înţelegător, bun, generos. Împrumut după slavon. **милостивъ** 'idem', cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

milostiví vb. IV, tranz. şi refl. A avea milă; a fi bun, generos, înţelegător. Derivat verbal de la *milostiv*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

minău (fără marcarea accentului) s.n.. Miniu (de plumb); oxid de plumb folosit ca vopsea pentru metale. Două ocurenţe: *Clădit-ai ţie casă cu măsură, ceardacuri iubite şi usăbite, cu ferestri şi îngroşate cu chedru şi văruite cu minău* (Ier. 22:14). *Au cu vită oareacarea proastă au asămănat pre el, ungând cu minău şi chinovar* (Sol. 13:14). Echivalează gr. μίλτος 'idem', definit drept *read earth, vermillon* 'pământ roşu, purpură' (GR.ENGL. s.v.), cf. germ. *Mennige* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *vermilion* 'idem' (SEPT.ENGL.). Deşi această formă este înregistrată în BIBL.1688 şi în alte texte vechi, în DLR, s.v. *miniu*, se oferă o explicaţie etimologică defectuoasă („Din lat. *minium*, fr. *minium*, germ. *Minium*).

mintíe s.f. Haină lungă (de lână) purtată pe deasupra îmbrăcămintii obişnuite. Ocurenţă unică: *Şi luă Anan pre slugile lui David şi-i rase pre înşi şi luă dentru mintêiele lor jumătate până la înduplecare* (1Paral. 19:4). Echivalează gr. μανδύας 'haină (lungă) de lână', cf. *woolen cloak* 'idem' (GR.ENGL.), *Wollgewand* 'idem' (SEPT.GERM.), *mantle* 'idem' (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688: *veşmintele*. Împrumut probabil după scr. *mantija*, cuvântul este atestat în DLR într-un document de la 1725.

minútă s.f. Secvenţă de timp minimală. *Şi va fi ca o minută îndată* (Is. 29:5). *Au început cea multă a mândriei şi a lui a să potoli, înfruntat fiind, şi spre cunoştinţă a veni cu dumnedzăiescul bici preste minútă adăogându-să cu durerile*; marginal este indicat sinonumul *cescuţ* (2Mac. 9:11). Împrumut cu etimologie multiplă (lat., ital. etc.), cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR la Dimitrie Cantemir.

mirsín s.n. şi **mirsínă** s.f. Mirt (*Myrtus communis*). Împrumut după ngr. μυρσίνη 'idem', cuvântul apare pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

misúrcă sau **miţúrcă** s.f. Coif purtat de vechii egipteni. Ocurenţă unică: *Scuturi şi misurci au spândzurat întru tine, aceştia au dat mărirea ta* (Iez. 27:10). Împrumut după pol. *misiurka* şi bulg. *мисюрка*, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

mişelí vb. IV, refl. A deveni mişel; a se ticăloşi; a decădea. Derivat verbal de la adj. *ticălos*, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XIX-lea.

mítră s.f. Acoperământ pentru cap (ritualic sau solemn). Împrumut după slavon. **митра** şi ngr. μήτρα, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

mnas s. indecl. Împrumut contextual după gr. μνᾶς, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic desemnând o cantitate de metal preţios egală cu 100 de drahme; mină. *Cât era putêrea lor au dat la vistêriul lucrului, de aur drahmi 61 000 şi de*

Scanned with OKEN Scanner

argint mnas 5000 (Esdr. 2:69). *Şi de la căpeteniile neamurilor au dat la vistiêrile lucrului bani de aur 20 000 şi de argint mnas 2300* (Neem. 7:71 şi 72). Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

mohorât adj., s.m. şi f. (Obiect) de culoare roşie; purpură. Echivalează frecvent subst. gr. πορφύρα 'purpură' şi adj. gr. πορφυροῦς 'purpuriu' din *Septuaginta*. Participiu al vb. *mohărî* (< *mohor*), cuvântul este larg întrebuinţat cu acest sens primar în vechile texte româneşti.

moimâţă s.f. Maimuţă. Ocurenţă unică: *Venea vasul de la Tharsis împăratului, plin fiind de argint şi de aur şi de dinţi de elifandu şi moimâţe şi păuni* (2Paral. 9:21). Echivalează gr. πίθηκος din SEPT.FRANKF. pentru al cărui sens cf. GR.ENGL.: *monkey* 'maimuţă'. Forma aceasta este atestată în DLR, s.v. *moimiţă*, la Dimitrie Cantemir şi, probabil în mod eronat, separată de forma *maimuţă*.

moitúră s.f. Hrană gătită şi foarte consistentă. Ocurenţă unică: *Mergând dară, mâncaţi moitúri şi bêţi îndulcite şi trimiteţi trimiteri celor ce nu au* (3Ezd. 9:52). Echivalează în context gr. λίπασμα din SEPT.FRANKF., explicat prin *fattering substance* 'substanţă care îngraşă' (GR.ENGL.). În DLR, s.v. *muietor* (< vb. *muia*), citim: „II. S.f. (Prin nordul Munt.) Zeamă groasă, sos de mâncare (în care se moaie pâine sau mămăligă); (regional) muietură".

monítă s.f. Matriţă; imprimare a unei monede. Ocurenţă unică: *Şi am porâncit ţie să faci monítă al tău, ban ţărâi tale* (1Mac. 15:6). Sensul a fost dedus din echivalentul gr. κόμμα din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *stamp, impression of a coin* 'idem', cf. germ. *Münzprägung* 'imprimare a unei monede' (SEPT.GERM.), engl. *die* 'matriţă' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *monedă*, forma de aici nu este înregistrată, cele mai vechi atestări fiind din texte de la începutul secolul al XIX-lea.

mosfetham (fără marcarea accentului) s. indecl. Stână, ţarc. Ocurenţă unică: *Pentru căci şedzi mie întru mijlocul mosfetham, ca să asculţi suiérile acelor ce să scoală la ale lui Ruvim, mari cercetări ale inemii* (Jud. 5:16). Împrumut contextual după gr. μοσφαιθὰμ (SEPT.FRANKF., în alte ediţii ale *Septuagintei*: μοσφαθαιμ), transcriere aproximativă a ebr. *mosphataim*, formă de plural cu înţeles nesigur, cf. germ. *Viehhürden* 'ţarc de vite' (SEPT.GERM.), engl. *sheepfolds* 'stână'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

mucáre s.f. Unealtă în formă de foarfece cu care se taie mucul lumânării pentru a înviora flacăra; mucariţă. Derivat de la subst. *muc* + suf. *-ar*, forma aceasta este atestată de DLR, s.v. *mucar* în BIBL.1688.

murá vb. I, tranz. A presăra cu sare, a săra. Ocurenţă unică: *Aşijdirile şi muierile dentru îns murează* (Ep. Ier. 26). Echivalează în context vb. gr. ταριχεύω 'idem' din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *to salt, to add salt* 'idem', SEPT.GERM.: *salzen* 'idem'. Definit prin 'a saramura', sensul acesta este atestat în DLR, s.v. *mura*, în HERODOT-ul de la Coşula.

muscál s.n. Fluier; nai. Apare de trei ori în contexte apropiate (Dan. 3:5, 7 şi 10), pentru a echivala gr. σύριγξ din SEPT.FRANKF., definit de lexiografi prin *pipe* 'fluier' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), cf. *Flöte* 'idem' (SEPT.GERM.). Împrumut după turc. *miskal*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *muscal*[2], în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

Scanned with OKEN Scanner

musícă (pl. ***musíce*** şi ***musícuri***) s.f. (şi n.) Muzică; instrument muzical. Echivalează în context gr. τὰ μουσικα 'idem', cf. GR.ENGL.: *music; musical instuments* 'idem'. Împrumut cu etimologie multiplă, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea.

muşcoáie s.f. Catârcă. Ocurenţă unică: *Şi luând ea, au pus preste muşcoaia ei şi au înhămat carăle ei şi le-au grămădit pre iale preste înse* (Idt. 15:14). Derivat de la *mâşc* (cf. alb. *mušk*) + suf. *-oaie*, cuvântul este atestat în DLR încă din textele rotacizante din secolul al XVI-lea.

muşcói s.m. Catâr. Derivat de la *mâşc* (cf. alb. *mušk*) + suf. *-oi*, cuvântul este larg folosit în vechile texte româneşti.

naceálnic s.m. Şef al unei instituţii; conducător, comandant. Împrumut după rus. *начальник*, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

náfthu s.n. Petrol brut; păcură. Ocurenţă unică: *Şi nu părăsiia ceia ce-i punea pre înşi, slugile împăratului, ardzând cuptoriul cu nafthu, cu zmoală şi cu câlţi şi cu viţă* (Cânt. trei tin. 1:17). Echivalează în context gr. νάφθη 'idem', prezent doar în SEPT.FRANKF., cf. GR.ENGL.: *naphta* 'idem', SEPT.GERM.: *Naphtaöl* 'idem'. Împrumut cu etimologie multiplă (slavon., ngr., turc. etc.), cuvântul este atestat în DLR în *Psaltirea Scheiană.*

nard s.m. (Ulei de) nard; plantă aromatică din care se extrage acest ulei. În cele trei locuri (Cânt. 1:11, 4:13 şi 14), cuvântul echivaleză gr. νάρδος 'idem' din *Septuaginta*, cf. *Narde* 'nard' sau *Nardenöl* 'ulei de nard' (SEPT.GERM.), *nard* SEPT.ENGL.). Împrumut din neogreacă, cuvântul este atestat în DLR în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi la Varlaam.

navlón s.n. Chirie pentru folosinţa unei nave; navlu. Ocurenţă unică: *Află vas mergând la Tharsis şi au dat navlonul lui* (Iona 1:3). Împrumut după ngr. ναῦλον 'idem', cuvântul este atestat în DLR abia într-un document de la 1691.

năiemí sau **năimí** vb. IV, tranz. A angaja pe cineva cu simbrie. Derivat verbal din *năiem*, s.m. (< slavon. **наѥмъ** 'chirie; simbrie'), cuvântul este atestat de DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

năiemíre s.f. Acţiunea de a năimi; simbria convenită pentru un serviciu. Ocurenţă unică: *Şi toate cioplitele ei le vor tăia de tot şi toate năiemirile ei le vor arde cu foc şi toate chipurile ei pune-voi spre stingere* (Mih. 1:7). Echivalează în context gr. τὰ μισθώματα 'răsplătirile (pentru prostituate)', cf. *the wages of whoredom* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Hurenlohn* 'idem' (SEPT.GERM.). Derivat nominal de la vb. *năiemi*, cuvântul este atestat în DLR abia în dicţionare din secolul al XIX-lea.

năobrăzuít adj. Neobrezuit. V. *infra*, s.v. **obrezui**.

năpástnic adj. şi s.m. Nedrept; persecutor. În cele două contexte (Iov 5:16 şi 16:11), echivalează gr. ἄδικος din *Septuaginta*, cf. germ. *ungerechte* 'idem' (SEPT.GERM.), *unjust* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat de la *năpastă* + suf. *-nic*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

Scanned with OKEN Scanner

năpârstóc s.n. Degetar. Ocurenţă unică: *Şi căldări şi tigăi şi năpârstoace şi mâini de hier* [...] *purtătorii de suliţe le-au pus înainte* (Iosip 8:13). Echivalează în context gr. δακτυλήθρα, care desemnează în *Septuaginta* un instrument de tortură pentru strivirea degetelor, cf. *Daumenschrauben* 'menghină pentru strivirea degetelor' (SEPT.GERM.), *thumbscrews* 'idem' (SEPT.ENGL.). Împrumut după bulg. *напръстък*, cuvântul este înregistrat în DLR cu sensul 'degetar' în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

năsălíe s.f. Lectică. Ocurenţă unică: *Năsălie ş-au făcut şie împăratul Solomon de lêmnele Livánului* (Cânt. 3:9). Echivalează în context gr. φορεῖον 'lectică', cf. *Sänfte* 'idem' (SEPT.GERM.), *litter, sedan chair* 'idem' (GR.ENGL.). Cu acest sens, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

năsâlnic adj., adv. Violent, brutal; aspru, neîndurător. Echivalează, de regulă, în context, gr. σκληρός 'idem'. Împrumut după slavon. **насильнъ**, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coşula şi în BIBL.1688.

năsâlnicéşte adv. Cu greutate; cu asprime, cu neîndurare. Echivalează în context gr. σκληρῶς din SEPT.FRANKF., definit de lexicografi prin *hardly, with difficulty*; *harshly, roughly*; *fiercely, severely* 'greu, cu dificultate; supărător, aspru; violent, sever' (GR.ENGL., s.v.), cf. *hart* 'aspru' (SEPT.GERM.). Derivat de la adj. *năsâlnic*, cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

năsâlnicí vb. IV, tranz. şi refl. A face (sau a deveni) aspru, neîndurător, greu de suportat. Derivat verbal de la adj. *năsâlnic*, cuvântul este atestat în DLR la Dosoftei şi în BIBL.1688.

năsâlnicíe s.f. Neîndurare, îndărătnicie; violenţă, sălbăticie. Derivat de la *năsâlnic* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR în texte de la începutul secolului al XVII-lea.

năstrápă sau **măstrápă** s.f. Cană, cupă, potir. Împrumut cu etimologie multiplă (ngr. μαστράπας, bulg. *мъстрапа* sau *пъстрапа*, scr. *nastrap*), cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.

necuviitór adj. Care nu se cuvine. Derivat de la *cuviitor* (v. supra) + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nedéie s.f. Serbare câmpenească organizată de obicei cu prilejul unei sărbători sau a unui hram. Împrumut după slavon. **недѣлꙗ** 'duminică', cuvântul este atestat de DLR, mai întâi, în HERODOT-ul de la Coşula şi la Dosoftei.

neélasa s.f. Împrumut contextual, după gr. νεέλασσα din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic cu sensul (aproximativ) de 'bătaia (veselă) din aripi a femelei struţului', cf. *schägt lustig* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Aripa celor ce să veselesc, neélassa, să va zemisli asída şi nesa* (Iov 39:13). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neessaran (fără marcarea accentului) Împrumut contextual după gr. νεεσσαρὰν din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *neessaran*, reprodus ca atare, dar şi tradus imediat prin gr. συνεχόμενος (*ţinându-se* la traducătorul român). Ocurenţă unică: *Şi acoló era una den slugile lui Saul, întru*

Scanned with OKEN Scanner

dzua acêea; ţiindu-să neessaran înaintea Domnului, şi numele lui – Doic sirul, păscând muşcoii lui Saul (1Reg. 21:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neghiníţă s.f. Neghină. Echivalează de trei ori, într-un context restrâns din *Septuaginta* (Is. 28:25–27), gr. μελάνθιον care desemnează planta *Nigella sativa*, cf. *Schwarzkümmel* 'idem' (SEPT.GERM.), *black cummin* 'idem' (GR.ENGL.). Derivat diminutival de la *neghină* + suf. *-iţă*, cuvântul este atestat în DLR abia în secolul al XX-lea.

nehothá s. indecl. Împrumut contextual după gr. νεχωθά din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a ebr. *nechotha*, cu sensul (aproximativ) 'comoară, tezaur', cf. *Nechotha* (SEPT.GERM.), *nechotha* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nemérnic adj., s.m. Străin; venetic, pribeag. Împrumut după slavon. намѣрникъ, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

nemernicí vb. IV, intranz. şi refl. A pribegi, a rătăci. Derivat verbal de la adj. *nemernic*, cuvântul are prima atestare, potrivit DLR, în BIBL.1688.

nemernicíe s.f. Starea celui pribeag; pribegie. Derivat de la adj. *nemernic* + suf. *-ie*, cuvântul are prima atestare, potrivit DLR, în BIBL.1688.

nemernicíre s.f. Starea celui pribeag; pribegie. Derivat nominal de la vb. *nemernici*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nemetéţ s.n. Năframă, văl, acoperământ pentru cap. Echivalează în două contexte gr. θέριστρόν 'idem' din SEPT.FRANKF.: *Şi roşii şi vişinul, cu aur şi cu vânăt împreună ţăsut şi nemetêţe închise* (Is. 3:22). *Luară-mi nemeteţul mieu de la mine păzitorii zidirilor* (Cânt. 5:8). Împrumut probabil după rus. *намемка*, cuvântul este atestat în DLR, mai întâi, într-un document din anul 1658.

neobrăzuít adj. Necircumcis. Derivat negativ de la adj. *obrăzuit* (v. *infra*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neplodiciós adj. Fără copii; sterp. Echivalează în context gr. ἄγονος 'idem'. Ocurenţă unică: *Nu va fi neplodicioasă, nici stearpă pre pământul tău* (Ieş. 23:26). Derivat de la adj. *plodicios* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR (ca, de altfel, nici radicalul său, un derivat de la vb. *plodi* + suf. *-icios*).

nepostâmpíre s.f. Zel, asiduitate. Ocurenţă unică: *Pentru că era întru cêle de mai nainte vremi a neamestecării judecată purtat fiind de jidovie şi trup şi suflet pentru jidovime pus fiind cu toată nepostâmpirea* (2Mac. 14:38). Am dedus valoarea semantică contextuală a cuvântului prin comparare cu echivalentul grecesc din *Septuaginta*, subst. ἐκτενία, definit lexicografic prin *zeal*, *assidousness* 'idem' (GR.ENGL.), cf. şi *zeal* 'idem' (SEPT.ENGL.); interpreţii germani au preferat o formulă explicită: *mit aller Ausdauer Leib und Leben* 'cu toată stăruinţa, trup şi suflet' (SEPT.GERM.). Într-un pasaj din capitolul următor, la 3Mac. 6:41, acelaşi cuvânt grecesc este echivalat prin subst. *întinsoare*. Derivat de la subst. postverbal *postâmpire* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nepostâmpít adj. Fără încetare, neîntrerupt; insistent. Ocurenţă unică: *Iară Maccavéu era nepostâmpit, nădăjduind cu toată nădêjdea sprăjine ală a avea de către Domnul* (2Mac. 15:7). Echivalentul din contextul grecesc, adv. ἀδιαλείπτως, este definit lexicografic prin *unintermittently, continually, without ceasing* 'fără întrerupere, în mod continuu, fără încetare'. Acelaşi cuvânt grecesc mai apare în 1Mac.

Scanned with OKEN Scanner

12:11, 2Mac. 3:26, 9:4 şi 13:12, fiind de fiecare dată echivalat prin *neîncetat*. Derivat de la vb. *postâmpi* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neputinţá vb. I, intranz. A-şi pierde forţa, a slăbi. Derivat verbal de la subst. *neputinţă*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688 şi în Dicţionarul român-francez al lui R. Pontbriant din anul 1862.

nesa (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual, după gr. νεσσα din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic desemnând o pasăre răpitoare, probabil femela şoimului, cf. *Falkin* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Aripa celor ce să veselesc, neélassa, să va zemisli asída şi nesa* (Iov 39:13). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nével s.n. Împrumut contextual după gr. νέβελ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *nevel*, desemnând un burduf întrebuinţat ca unitate de măsură pentru capacitate. Cf. *Weinschlauch* 'burduf de vin' sau *ein Schlauch Wein* 'idem' (SEPT.GERM.), *nebel* (glosat: *skin* 'burduf') (SEPT.ENGL.). *Şi să sui împreună cu el în Silom* [...] *cu ifi de fănină de grâu şi cu nevel de vin* (1Reg. 1:24). *200 de pâini şi ifi de stafide şi ifi de păpuşi şi nével de vin* (2Reg. 16:1). Cuvântul nu este înregistrat în DLR:

nótos sau **nóton** adj., s.n. (Vânt) care vine dinspre sud. Împrumut contextual după gr. νότος 'idem' din *Septuaginta*, cf. *Südwind* 'idem' (SEPT.GERM.), *south wind* 'idem' (SEPT.ENGL.). *Şi rădică Moisi toiagul în ceriu şi Domnul aduse vântu nóton.* [...] *Dimineaţa să făcu, vântul notos puse înlontru lăcusta* (Ieş. 10:13). Explicaţia lexicală marginală *despre răsărit* din manuscris este aproximativă. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

oárze s.f. pl. Formă de plural al subst. *orz* (lat. *hordeum*), folosită pentru a echivala gr. αἱ κριθαι din *Septuaginta*, cf. *barleycorns* 'orz' (GR.ENGL.).

obârşí vb. IV, tranz. şi refl. A (se) termina, a (se) sfârşi, a (se) încheia. Împrumut după slavon. **обрѣ ати**, cuvântul apare frecvent în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

obeduít adj. Prins în obezi; legat. Echivalează din *Septuaginta* gr. πεπεδημένος, participiul perfect al vb. πεδάω 'a lega, a înlănţui', cf. GR.ENGL.: *to bind* 'idem'. Ocurenţă unică: *Ca să audză suspinul celor obeduiţi, ca să dăzlêge fiii celor omorâţi* (Ps. 101:21). Derivat de la *obadă*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

obezít adj. Prins în obezi; legat. Echivalează din *Septuaginta* gr. πεπεδημένος, participiul perfect al vb. πεδάω 'a lega, a înlănţui', cf. GR.ENGL.: *to bind* 'idem'. Derivat de la vb. *obezi*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

obiálă s.f. Zdreanţă, cârpă. Ocurenţă unică: *Şi luă de acolo vechi obiêle şi vechi funi şi le aruncă pre iale cătră Ieremía în groapă* (Ier. 38:11). Împrumut după bulg. *обиялo* cuvântul este larg întrebuinţat în textele vechi româneşti.

obicinuít adj. Obişnuit. Forma este larg întrebuinţată în textele româneşti vechi.

obicní vb. IV, refl. A deprinde, a învăţa. Ocurenţă unică: *Turburară-să, clătiră-să ca cel ci să îmbătă, şi toată învăţătura lor să obicni* (Ps. 106:27). Împrumut după slavon. **обикнѫти**, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

Scanned with OKEN Scanner

obidí vb. IV, refl. A se amărî, a se necăji; a fi pradă deznădejdii. Ocurență unică: *Şi să obidi întru mine duhul mieu, întru mine să turbură inima mea* (Ps. 142:4). Derivat verbal de la *obidă*, cuvântul este atestat de DLR la Varlaam şi la alți autori din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.

oblăduínță s.f. Stăpânire; provincie. Echivalează în context gr. σατραπεία 'satrapie; teritoriu aflat sub autoritatea unui satrap', cf. GR.ENGL.: *satrapy, province of a satrap* 'idem'. Ocurență unică: *Cêle 5 oblăduințe a celor striini de fêl* (Jud. 3:3). Derivat de la vb. *oblădui* + suf. *-ință*, cuvântul este atestat în DLR doar la Dosoftei.

oblăduíre s.f. Guvernare, conducere, cârmuire; putere, autoritate. Echivalează gr. ἐξουσία din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *power, authority* 'idem'. Derivat de la vb. *oblădui* (< slavon. **обладовати**), cuvântul este atestat în DLR abia în texte de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

oblăduitór s.m. Cârmuitor, stăpânitor, guvernator. Ocurență unică: *Şi cum vei întoarce fața a unui oblăduitor de loc den robii domnului mieu dentru cei mai mici?* (4Reg. 18:24). Echivalează gr. τοπάρχης din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *regional commander, governor* 'comandant regional, guvernator'. Derivat de la vb. *oblădui* (< **обладовати**) + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR în BIBL.1688 şi la Cantemir.

oblojí vb. IV, tranz. A lecui; a pansa (o rană). Ocurență unică: *Domnul Dumnedzăul nostru* [...] *ne-au lovit şi va vindeca pre noi; lega-va şi ne va obloji pre noi* (Os. 6:1). Împrumut după slavon. **обло ити** 'a pune, a aplica', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

óblu adj. Neted şi rotunjit. *Buricul tău – crondir oblu, nu lipsindu-să amestecătură* (Cânt. 7:2). *Mâinele lui oable de aur, pline de tharsis* (Cânt. 5:15). Echivalează gr. τορευτός 'idem' din *Septuaginta*. Împrumut după slavon. **обьлъ**, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

oborî vb. IV, tranz. A dărâma, a trânti; a birui, a învinge. Împrumut după slavon. **оборити**, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi.

obrezánie s.f. Circumcizie. Împrumut după slavon. **обрѣзание**, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

obrezuí sau **obrăzuí** vb. IV, tranz. A tăia împrejur, a circumcide. Împrumut după slavon. **обрѣзовати**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte româneşti.

obrezuít sau **obrăzuít** adj. Circumcis. Derivat de la vb. *obrezui*, cuvântul este atestat în DLR la Coresi.

obricít adj. Făgăduit; logodit. Participiu al vb. *obrici* (< slavon. **обрѫчити**), cuvântul este atestat de DLR, s.v. *obrăcit*, deja la Coresi.

obştuitór adj. Asociat, tovarăş, partener. Ocurență unică: *Să ne lipsască pre noi şi de duh şi pre al nostru mântuitoriu şi pren toate făcătoriu de bine Mardohéu şi pre cea fără prihană a împărăției obştuitoare Esthir* (Est. 9:12n). Echivalează în context gr. κοινωνός 'idem', cf. GR.ENGL.: *partner, friend* 'idem'. Neatestat de DLR, cuvântul pare o invenție lexicală, un derivat de la vb. *obşti* 'a se însoți, a se întovărăşi' (< slavon. **обьщити**), atestat în DLR la Dosoftei.

Scanned with OKEN Scanner

ocăzuí vb. IV, refl. şi intranz. A reaşeza; a reforma. Ocurenţă unică: *Pentru că toată zidirea întru al său fêl iarăşi de sus să ocăzuia, slujind la ale sale porânci* (Sol. 19:6). Echivalează în context vb. gr. διατυπόω, un hapax legomenon în *Septuaginta* (ὅλη γὰρ ἡ κτίστις [...] διετυποῦτο), definit de lexicografi prin *façonner, modéler* 'a fasona, a modela' (BAILLY, s.v.), *to form*; *to fashion* 'a da o formă, a fasona' (GR.ENGL.), cf. germ. *die ganze Schöpfung* [...] *wurde umgestaltet* 'întreaga creaţie [...] a fost realcătuită' (SEPT.GERM.), *the whole creation was fashioned again* 'idem' (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **ѡказати** 'a manifesta, a arăta, a exprima' (cf. MIKLOSICH, S.V.), cuvântul nu este înregistrat în DLR. Într-un alt context (Var. 1:13), cuvântul este întrebuinţat din nou (*Până întru dzua aceasta eram neascultând către Domnul Dumnedzăul nostru şi ocăzuiam, ca să nu audzim glasului lui.*), echivalând, de data aceasta gr. σχεδιάζω 'a acţiona în mod neglijent sau după bunul plac', cf. germ. *handelten nach unseren Launen* 'am acţionat după cheful nostru' (SEPT.GERM.), engl. *we are acting carelessly* 'am acţionat neatent' (SEPT.ENGL.). Pentru întreaga discuţie, vezi şi MUNT.LEX. BIBL., p. 32–35.

ócină s.f. Proprietate funciară (moştenită); moşie. *Plângeţi, ócine, pentru grâu şi ordzu, căci pieri culesul den ţarină* (Ioil 1:11) La Sir. 28:27, într-o notă marginală, prin *ocină* se glosează cuvântul *moşie* din text. Împrumut după slavon. **отьчина**, cuvântul este frecvent întrebuinţat în vechile texte româneşti.

odráslă s.f. Plantă tânără; mlădiţă, vlăstar. Împrumut după slavon. **одрасль**, cuvântul este atestat în DLR deja în *Psaltirea Hurmuzachi*.

odrăslí sau **odreslí** vb. IV, intranz. A da lăstari; a încolţi. Derivat verbal de la *odraslă*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi în HERODOT-ul de la Coşula.

ofaz s. indecl. Împrumut contextual după gr. ὠφάζ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ophaz*, cu sensul probabil '(despre aur) pur, curat'. Cf. *Ophaz-Gold* 'aur ofaz' (SEPT.GERM.), *gold of Ophaz* 'aur de Ofaz' (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Şi rădicai ochii miei şi văzuiu şi, iată, bărbat unul, îmbrăcat vaddin şi mijlocul lui – încinsu cu aur ofaz* (Dan. 10:5).

ofelethi (fără marcarea accentului) s. indecl. Transcriere defectuoasă, prin includerea articolului hotărât masculin ὁ în corpul cuvântului, a gr. ὁ φελεθὶ din SEPT.FRANKF. (alte ediţii: ὁ φελεθθι), transcriere aproximativă a ebr. *phelethhi*, formă de singular care îi desemna generic pe soldaţii feletieni, care, alături de cretani, alcătuiau garda regală. Cf. germ. *der Cheretiter und der Phelethhiter* 'cheretiţii şi feletiţii' (SEPT.GERM.), *Chelethhi and Phelethhi* 'idem' (SEPT.ENGL.). Cf. şi BJ: *Kérétiens et Pélétiens*. Ocurenţă unică: *Şi pogorî Sadoc preutul şi Náthan prorocul şi Vanéas, fiiul lui Iodaé, şi oherethi, şi ofelethi* (3Reg. 1:38). În BIBL.1688 transcrierea este corectată: *herethi şi felethi*. V. şi *infra*, s.v. **oherethi**.

oherethi (fără marcarea accentului) s. indecl. Transcriere defectuoasă, prin includerea articolului hotărât masculin ὁ în corpul cuvântului, a gr. ὁ χερεθὶ din SEPT.FRANKF. (alte ediţii: ὁ χρεθθι), transcriere aproximativă a ebr. *chereththi*, formă de singular care îi desemna generic pe soldaţii cretani, care, alături de feletiţi,

Scanned with OKEN Scanner

alcătuiau garda regală. Cf. germ. *der Cheretiter und der Pheleththiter* 'cheretiții și feletiții' (SEPT.GERM.), *Chelethi and Pheleththi* 'idem' (SEPT.ENGL.). Cf. și BJ: *Kérétiens et Pélétiens*. Ocurență unică: *Și pogorî Sadoc preutul și Náthan prorocul și Vanéas, fiiul lui Iodaé, și oherethi, și ofelethi* (3Reg. 1:38). În BIBL.1688 transcrierea este corectată: *herethi și felethi*. V. și *supra*, s.v. **ofelethi**.

ojojí sau **ojejí** vb. IV, refl. A se preface în scrum. Ocurență unică: *Piêlea mea s-au ucis tare și oasele mêle să ojojiră de arșíță* (Iov 30:30). Într-o explicație marginală la Ps. 101:4 găsim formularea *un ojoc să ojejíră*, care explică sintagma din text *ca o uscăciune să uscară*. Derivat de la subst. *ojog* (< magh. *azsag*), cuvântul este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

olát s.n. Ținut, teritoriu; moșie, gospodărie. Cuvânt cu etimologie necunoscută, este atestat de DLR într-un document din 1629.

olovínă s.f. Bere. Unică ocurență, într-o glosă marginală la Is. 19:10, unde se explică cuvântul *bere* din text. Împrumut din slavon. **оловина**, cuvântul este atestat de DLR abia la începutul secolului al XIX-lea.

ónix, ónih, óniha sau **oníhion** s.n. Onix (piatră semiprețioasă). Variante de echivalare a gr. ονύχιον 'idem'. *Ca halváni și ónix și stactí și ca a tămâiei abur în cort* (Sir. 25:18). *Și rândul al patrulea, hrisólith, și virilion, și oníhion, acoperite cu aur să fie, după rândul lor* (Ieș. 28:20). *Și nu să va ținea ca aur sofir, cu ónih cinstit și zamfir* (Iov 28:16). *Unsori, zmirnă aleasă, și óniha, și halvan de unsoare, și tămâie curată, atocma unul cu alaltu va fi* (Ieș. 30:34). Toate variantele sunt atestate de DLR în BIBL.1688.

oprêlişte s.f. Piedică, obstacol. Ocurență unică: *Ai pus, dară, mie piciorul întru oprêlişte și ai păzit mie toate faptele* (Iov: 13:27). Derivat de la vb. *opri* (< slavon. **опрѣтисѧ**) + suf. *-işte*, cuvântul este atestat în DLR deja la Varlaam.

opreálă s.f. Interdicție. Ocurență unică: *Și veni cetatea întru opreală până în al 11 an a împăratului Sedechíei* (Ier. 53:3). Derivat de la vb. *opri* (< slavon. **опрѣтисѧ**) + suf. *-eală*), cuvântul este atestat de DLR într-un document din anul 1633.

orgán s.n. Instrument muzical cu coarde; harfă, lăută, liră. Împrumut după slavon. **органъ**, cuvântul este atestat de DLR încă din textele rotacizante și la Coresi.

ostoí vb. IV, tranz. și refl. (Despre senzații, sentimente, trăiri etc.) A se potoli, a se liniști. Împrumut după slavon. **оустоити**, cuvântul este atestat de DLR deja la Varlaam.

otávă s.f. Iarbă crescută după cosit. Împrumut după bulg. *отава*, cuvântul este atestat de DLR mai întâi în BIBL.1688 și la Dosoftei.

oteșí vb. IV, tranz. și refl. A alina, a mângâia, a consola. Împrumut după slavon. **оутѣшити** 'idem', cuvântul este atestat în DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

oteșitór s.m. Mângâietor, consolator. Ocurență unică: *Cuvintele oteșitorilor moi-s și aceștia bat la cămările ficaților* (Parim. 26:22). Derivat de la vb. *oteși* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

otprăvuí vb. IV, tranz. și refl. A pune legi; a îndrepta, a corecta; a stabili, a asigura. Apare în trei contexte. a) *Să păzești foarte să faci după toate câte ți să vor otprăvui ție* (Deut. 17:10). Echivalează în context gr. νομοθετέω '*a pune legi*', cf. germ. *was dir*

(gesetzgeberisch) verordnet wird 'ceea ce ţi se va prescrie (prin lege)' (SEPT.GERM.), engl. *all things whatever is legislated for you* 'toate lucrurile care îţi sunt stabilite prin lege' (SEPT.ENGL.). Într-o notă marginală, găsim soluţia: *legiui*. Cf. şi BIBL.1688: *toate câte ţi să vor tocmi ţie*. b) *Dă te vei otprăvui, Ierusalime, şi vei face înălţare pre pământ, ură-să Domnul asupra drêptei lui şi asupra vârtutei braţului lui* (Is. 62:7). Echivalează în context gr. διορθόω 'a îndrepta, a corecta', cf. germ. *er (wieder) in Ordnung bringt* '(re-)pune în ordine' (SEPT.GERM.), engl. *he should restore Jerusalem* 'va restaura Ierusalimul' (SEPT.ENGL.). Cf. şi BIBL.1688: *de te vei îndrepta, Ierusalime*. c) *A râmlênilor au priimit bir de la cea den Ierusalim robire să otprăvuiască* (2Mac. 8:36). Echivalează în context gr. κατορθόω 'a corecta; a stabili, a asigura', cf. germ. *den Tribut zu leisten* 'să îndeplinească tributul' (SEPT.GERM.), *to secure tribut* 'să asigure tributul' (SEPT.ENGL.). Cf. şi BIBL.1688: *ca să întărească bir*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR şi pare un împrumut ad-hoc după slavon. **отъправити (сѧ)**, definit de lexicografi cu mari aproximaţii prin *mittere* 'a trimite' (MIKLOSICH, s.v.) sau *sich begeben* 'a se duce', *comparari* 'a compara', *praeparari* 'a pregăti' (SLOVN.STAROSLAV.). Traducătorul, probabil Milescu, a pus în relaţie etimonul (slavon. **прав-**) cu ideile de 'drept; dreptate, justiţie'.

oţărâtúră s.f. Duşmănie, ură; lucru execrabil. Derivat de la vb. *oţărî* + suf. *-ură*, cuvântul este atestat de DLR în letopiseţul lui Simion Dascălul.

oţărî vb. IV, refl. A se supăra, a se mânia; a se îngrozi, a se înspăimânta. Împrumut după bulg. оцеря, cuvântul este larg întrebuinţat în textele vechi româneşti.

oţărât adj. Supărat, mânios; îngrozit, înspăimântat. Participiu al verbului *oţărî*, cuvântul este atestat în DLR la Nicolae Costin.

paíc s.m. Soldat din garda unui suveran; curier. Împrumut după turc. *peyk*, cuvântul este atestat în DLR la cronicarii moldoveni.

páminte sau **pámente** s.f. Amintire, memorie; ceremonie mortuară. Împrumut după slavon. **памѧтик** sau **памѧть** 'idem', cuvântul este larg folosit în textele româneşti vechi.

panaír s.n. Târg, iarmaroc. La Is. 66: 10, la cuvântul *nedêie* din text, marginal, marcată în text prin trei vrahii scrise cu roşu, apare explicaţia: *panairuri, iarmaroace, târguri slobode*, ultima sintagmă fiind subliniată cu roşu. Împrumut după turc. *panayir*, bulg. *панаир* cuvântul este înregistrat în DLR cu atestări exclusiv populare şi cu referinţa geografic-dialectală „prin Dobrogea şi Muntenia".

panthír (accentuat şi **pánthir**) s.m. Panteră (*Felis pardus*). Echivalează în două contexte apropiate gr. πανθὴρ 'idem'. *Pentru căci eu sânt ca un panthir lui Efraim şi ca un leu întru Iúda* (Os. 5:14). *Şi voi fi lor ca pánthir şi ca un pardos despre calea asiriênilor* (Os. 13:7). În DLR, s.v. *panteră*, această formă nu este înregistrată, cele mai vechi atestări sunt din primele decenii ale secolului al XIX-lea, iar ca etimon este indicat fr. *panthère*.

párdos s.m. Panteră (*Felis pardus*). Împrumut după slavon. **пардосъ** şi ngr. πάρδος, cuvântul este atestat de DLR deja în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi în cronica lui Moxa.

parimíe s.f. Proverb, zicătoare; maximă, sentenţă. Împrumut după ngr. παροιμία, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula.

Scanned with OKEN Scanner

parin (fără marcarea accentului) s. indecl. Făcut din marmură (de Paros). Echivalează în context adj. gr. παρίνος 'idem', ocurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. *parische Marmorstein* (SEPT.GERM.), *marble* (SEPT.ENGL.), *of marble* (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Paturi de aur şi de argint, pre aşternut cu pietri, piatră de zmaragd şi de pinin şi parin* (Est. 1:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

parion (fără marcarea accentului) s. indecl. Marmură (de Paros). Ocurență unică: *După toată putêrea, am gătit la casa Dumnedzăului mieu aur* [...] *şi toată piatra cinstită şi parion mult* (1Paral. 29:2). Echivalează în context adj. gr. πάριος 'idem', recurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. germ. *Marmor* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *marmor* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Parian marble* 'marmură de Paros' (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pásha s.f. (la evrei) Jertfă; animalul oferit ca jertfă ritualică. Împrumut contextual după gr. πάσηα 'idem', cuvântul este atestat în DLR, s.v. *paşti*, în BIBL.1688.

pávăță s.f. Pavăză; armă defensivă, scut. Împrumut din pol. *pawęż*, cuvântul este atestat cu această formă deja la cronicarul Moxa.

pălăncúță s.f. Fortificație de mici dimensiuni. Ocurență unică: *Şi au priimit pre ei ficiorul lui Avuv la pălăncuță, cêea ci să chema Dócos* (1Mac. 16:15). Echivalează gr. τὸ ὀχυρομάτιον din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *small fortification* 'idem', SEPT.ENGL.: *small fortress* 'idem', SEPT.GERM.: *kleine Festung* 'idem'. Derivat diminutival de la *palancă* 'fortificație' (< turc. *palanka*, pol. *palanka*, magh. *palánk*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pănihós adj. (în sintagma *pănihos la ochi*) Care are o infecție oculară. Ocurență unică: *Au grebănos, au pecinginos, au pănihos la ochi* (Lev. 21:19). Echivalează gr. πτίλος, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, definit de lexicografi prin *suffering from disease of the eyelids* 'suferind de o boală a pleoapelor' (GR.ENGL., s.v.) sau *qui a perdu ses cils* 'care şi-a pierdut genele' (BAILLY, s.v.). Cf. şi SEPT.GERM.: *einer mit entzündeten Augen* 'cineva cu ochi infectați', SEPT.ENGL.: *one that has inflamation in his eyes* 'cineva care are infecție la ochi'. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în niciun dicționar românesc; pare să fie o formă a adj. *ponivos*, cf. DLR, s.v.

părângă s.f. Prăjină, bară. Cuvânt moştenit din lat. *phalanga*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

părpăríță s.f. Piatră (alergătoare) la moară. Ocurență unică: *Să nu zălojeşti moara, nice părpăríța morei, căci suflet acesta zălojaşte* (Deut. 24:6). Împrumut după v. slav. *прѣприца*, cuvântul are o largă răspândire în mediile populare, desemnând diferite componente ale morii. Cu valoarea de aici, este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

părtuí vb. I, tranz. A da mai departe, a transmite; a împărtăşi. Echivalează în context vb. gr. μεταδίδωμι 'idem', cf. *I impart* 'împărtăşesc' (SEPT.ENGL.), *to distribute, to share, to imparte* (GR.ENGL.), *ich gebe weiter* 'dau mai departe, transmit' (SEPT.GERM.). Revizorii BIBL.1688 optează pentru o formulare explicită: *dau şi altuia din ce am luat*. Ocurență unică: *Şi fără vicleşug am învățat şi fără de zavistie părtuuiesc, avuțiia ei nu ascundzu* (Sol. 7:14). Derivat verbal de la *parte*, cuvântul nu este atestat în DLR.

Scanned with OKEN Scanner

păsá vb. I, intranz. A merge, a pleca; a umbla, a păşi. Cuvânt moştenit din lat. *passare* 'idem', cuvântul este frecvent folosit în textele româneşti vechi.

păscătór adj., s.m. şi f. (despre vite) Care paşte. Derivat de la vb. *paşte* + suf. *-ător*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

păvăţáş s.m. Soldat înarmat cu pavăţă. *Şi să făcu putére lui Asá* [...] *în pământul Veniamin păvăţaşi şi arcaşi 280 000, toţi aceştia războinici puterii* (2Paral. 14:8). Derivat de la *pavăţă* + suf. *-aş*, cuvântul este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

păvecioáră sau **pevecioáră** s.f. Ornament ritual dificil de definit. *Şi au făcut doao păvecioare de aur şi doao verigi de aur* (Ieş. 28:14); cf. şi Ieş. 39:14; 1Mac. 4:57 etc. Echivalează gr. κροσσωτὰ 'franjuri', cf. engl. *tassel, fringe* 'idem' (GR.ENGL.), *tassels* 'idem' (SEPT.ENGL.), germ. *Schnüre aus Fransen 'şnururi din franjuri'* (SEPT.GERM.) sau gr. ἀπιδίσκη 'scut mic; disc', cf. engl. *small shield; boss, disk* 'idem' (GR.ENGL.). Înregistrat în DLR, cu forma *pevecioară*, ca diminutiv al lui *pavăză* (cu un sens învechit 'copcă, agrafă') şi atestat doar în BIBL.1688.

pelecán s.m. Pelican.

pelíţă sau **pielíţă** s.f. Trup. Calc după slavon. **плъть** 'piele' şi, p. ext. 'trup', cuvântul este larg folosit în vechile texte româneşti.

pendicostí s. indecl. Împrumut contextual după gr. πεντηκοστή din SEPT.FRANKF., numele unei sărbători, cu sensul literal 'cincizecime', cf. engl. *Pentecost* 'idem', (SEPT.ENGL.), *Pfingstfest* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi după cêea ci să cheamă pendicostí s-au pornit cătră Gorghie, cel al Iduméii hatman* (2Mac. 12:32). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pévcu s.m. Pin. Împrumut contextual după gr. πεύκη 'pin' din SEPT.FRANKF. Cuvântul este glosat marginal de două ori prin sinonimul *pin*. Nu este înregistrat în DLR.

peveţí sau **peveţuí** vb. IV, intranz. A intona cântece (religioase). Derivat verbal de la subst. *peveţ* 'cântăreţ' (< slavon. **пѣвьцъ** 'idem'), atestat în DLR doar în BIBL.1688.

peveţíe s.f. Cântare (religioasă). Ocurenţă unică: *Dárie au trimis împreună cu ei călăreţi 1000, până a-i aşeza pre ei la Ierusalím cu pace şi cu tâmpene de peveţii şi fluiere* (Ezd. 5:2). Derivat de la vb. *peveţi*, este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

pielm s.n. Făină; aluat, plămădeală. Cea mai veche atestare în DLR este în BIBL.1688. Etimologia nu este cunoscută.

pil s.m. În DLR apare, cu o unică atestare, *fil* 'elefant' la Cantemir, dându-se ca etimon turc. *fil*. Forma de aici nu este înregistrată în DLR, dar apare la SCRIBAN, s.v., care ne informează că forma *pil* este cunoscută în unele dialecte ale limbii turce. Surprinzător, *pil* apare în două locuri ale HERODOT-ului de la Coşula: *Acolo iase aur mult şi pili* (II, 114, p. 176 a ediţiei Onu/Şapcaliu) şi *Urşi, elifanzi adică pili* (IV, 191, p. 250 a ediţiei Onu/ Şapcaliu).

pildí vb. IV, intranz. Ca derivat verbal de la *pildă*, în DLR cuvântul este atestat doar „în dicţionarele din trecut" (la Budai-Deleanu, în *Lexiconul de la Buda* etc.) şi definit prin „a spune (ceva) pe ocolite, (folosind anumite simboluri sau

Scanned with OKEN Scanner

alegorii), a vorbi în pilde". Ocurență unică: *Cu cea însurată muiêre să nu şezi nici într-un chip şi să nu pildeşti împreună cu ea în casă* (Sir. 9:10). Echivalentul în context din *Septuaginta* este gr. συμβολοκοπέω, derivat de la adj. συμβολοκόπος '(persoană) care umblă după petreceri', un compus din subst. συμβολή 'apropiere, îmbinare; petrecere' şi vb. κόπτω 'a izbi; a tăia'. Sensul unitar, acela de 'a participa la petreceri, a chefui' al verbului grecesc respectiv, este aproximat de lexicografi prin *rechercher les pique-niques* 'a umbla după petreceri câmpeneşti' (BAILLY, s.v.) sau *to share in meals or parties, to revel* 'a fi partener la ospeţe sau petreceri; a chefui' (GR.ENGL.). Cf. şi germ. *schwelge nicht zusammen mit ihr im wein* 'să nu te ghiftuieşti împreună cu ea cu vin' (SEPT.GERM.), sau engl. *do not feast with her at wine* 'să nu petreci alături de ea cu vin' (SEPT.ENGL.). Verbul συμβολοκοπέω mai apare şi la Sir. 18:33 (echivalat aici prin sintagma *făcând sfat de osteneală*) şi la Dt. 21:20 (echivalat prin sintagma *făcându zăloage*).

pilduitór s.m. (Persoană) care vorbeşte în pilde. Ocurență unică: *Pentru acêea vor grăi pilduitorii: „Veniţi la Esevon, pentru să să zidească şi să să tocmască cetatea Sion"* (Num. 21:27). Derivat de la vb. *pildui* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat ca adjectiv, în DLR, abia în texte de la jumătatea secolului al XVIII-lea.

pilúg s.n. Unealtă folosită la pisat; pisălog, pisător. Ocurență unică: *Pentru că, dă vei da la păhară şi la potire ochii tăi, mai apoi vei îmbla mai gol decât un pilug* (Parim. 23:31). Derivat probabil de la *piuă*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, cu acest loc în BIBL.1688.

pinin (fără marcarea accentului) s. indecl. Sidef. Echivalează în context adj. gr. πίννινος 'idem', recurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. germ. *Perlmutt* 'sidef' (SEPT.GERM.), ENGL. *mother-of-pearl* 'idem' (SEPT.ENGL.), *of a mollusk* 'de la o moluscă' (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Paturi de aur şi de argint, pre aşternut cu pietri, piatră de zmaragd şi de pinin şi parin* (Est. 1:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pitár s.m. Brutar. Ocurență unică: *Şi întru coşniţa deasupra de toate fêliurile den carele împăratul faraon mănâncă faptu de pitar* (Fac. 40:17). Derivat de la *pită* + *-ar*, cuvântul este atestat în DLR în vechile lexicoane româneşti din secolul al XVII-lea.

plean s.n. Pradă, captură (de război). Împrumut după slavon. плѣнь, cuvântul este larg folosit în textele vechi.

pleáşă s.f. Pleşuvie. Împrumut din slavon. плѣшь; în DLR, s.v. *pleş*[1], cea mai veche atestare este în BIBL.1688.

plenuí vb. IV, tranz. A face plean; a jefui, a prăda. Derivat de la *plean* + suf. *-ui*; cea mai veche atestare în DLR este din *Psaltirea Hurmuzachi*.

plenuíre s.f. Acţiunea de a plenui; jaf, pradă. Derivat de la vb. *plenui*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pleşúv sau **pleşív** adj. (despre oameni) Care nu are păr pe cap; chel. Împrumut după bulg. *плешив*, cuvântul este atestat prima dată în DLR în HERODOT-ul de la Coşula. Forma *pleşiv* apare la Dosoftei şi în BIBL.1688.

Scanned with OKEN Scanner

pleşuví vb. IV, intranz. A deveni pleşuv. Ocurenţă unică: *Şi vor pleşuvi pren tine pleşuviri* (Iez. 27:31). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a acestui verb (derivat de la *pleşuv*) este din *Lexiconul* de la Buda (1825).

pleşuvíre s.f. Acţiunea de a pleşuvi şi rezultatul ei. Cu definiţia de mai sus, în DLR cuvântul este atestat abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

pleşuvitúră sau **pleşivitúră** s.f. Parte a capului de pe care a fost ras părul; pleşuvie. Derivat din *pleşuvi* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688.

pliní vb. IV, tranz. A întregi, a completa; (despre unităţi de timp) a se împlini; a se realiza, a se adeveri. Derivat de la *plin*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

pliníre s.f. Completare, întregire; realizare, îndeplinire. Derivat de la vb. *plini*; cele mai vechi atestări ale cuvântului în DLR sunt în texte din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

plinthu (fără marcarea accentului) s.n. Cărămidă. Împrumut contextual după gr. πλίνθος 'cărămidă' din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *brick* 'idem', SEPT.GERM.: *Ziegel* 'idem'. Ocurenţă unică: *Şi tu, fiiul omului, ia ţie plinthu şi vei pune pre ea înaintea fêţii tale şi vei scrie prestă ea cetatea Ierusalim* (Iez. 4:1). Cuvântul este glosat într-o notă marginală prin *cărămidă*, soluţie lexicală întrebuinţată de obicei spre a transpune gr. πλίνθος (cf., de exemplu, Fac. 11:3, 5:16; Is. 9:10 etc.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR, unde apare în schimb neologismul *plintă*, împrumutatat din franceză.

pocinóc s.n. Început (de bun augur), inaugurare. Ocurenţă unică: *Ce-i dară? Pocinoc au frică de la el, cela ce face toată [lumea] cu cel înalt* (Iov 25:2). Opţiunea traducătorului este nepotrivită, căci corespondentul gr. προοίμιον din *Septuaginta* semnifică de fapt 'poem, parabolă' (GR.ENGL.), sensul curent fiind cel de 'cuvânt-înainte', cf. germ. *Vorrede* 'idem' (SEPT.GERM.), *preamble* 'idem' (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 se operează cuvenita modificare: *cuvânt înainte*. De altfel, gr. προοίμιον apare din nou Iov 27:1 şi 29:1, fiind transpus corect în Ms. 45 prin *înaintea cuvântului*, respectiv *cuvântul înainte*. Împrumut după slavon. **починокъ** şi ucr. починок, cuvântul este atestat de DLR, pentru prima dată, în HERODOT-ul de la Coşula.

pociúmb s.n. Par, ţăruş (folosit la o construcţie). Cuvântul are o origine obscură; cea mai veche atestare în DLR este din *Anonymus Caransebesiensis*.

pódină s.f. Pardoseală, podea. Ocurenţă unică: *Uşea săcriiului o vei face den coaste, cu beciuri dedesuptu, cu doaă rânduri de podină şi cu 3 rânduri îl vei face pri-nsu* (Fac. 6:16). Vechi împrumut slav, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

podír s.n. Veşmânt (preoţesc) lung până la pământ. Împrumut contextual după gr. ποδήρης, literal: 'care ajunge până la pământ', din *Septuaginta*. Ocurenţă unică: *Şi un om întru mijlocul lor îmbrăcat podir şi cu brâu de zamfîr preste mijlocul lui* (Iez. 9:2). În original, cuvântul este glosat marginal prin sintagma *cu haină până în pământ*. În DLR cuvântul este atestat (în forma de plural) la Dosoftei.

Scanned with OKEN Scanner

podíre s.f. Faptul de a pune o podea; pardoseală. Echivalează în context gr. σανίδωμα 'idem', cf. *Bretterschicht* 'idem' (SEPT.GERM.), *planking* 'idem' (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Încă şi cu cea de asupra deasă podire aflându-să* (3Mac. 4:10). Definit generic prin 'acţiunea de a podi şi rezultatul ei', cuvântul este atestat de DLR doar în dicţionare din secolul al XIX-lea.

podobí vb. IV, tranz. şi refl. A (se) împodobi; a se învrednici; a se cuveni, a se cădea. Împrumut după slavon. **подобити(сѧ)**, cuvântul este atestat în DLR, cu multiple sensuri, în texte din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea.

podobitór s.m. Cel care (îm)podobeşte. În context, termenul echivalează gr. στολιστής un hapax legomenon în *Septuaginta*, care desemnează 'persoana însărcinată cu păstrarea veşmintelor sacre ale preoţilor', cf. *der für die Gewände zuständige* 'idem' (SEPT.GERM.), *the keeper of the sacred robes* 'idem' (SEPT.ENGL.) Ocurenţă unică: *Scoateţi îmbrăcăminte tuturor robilor lui Vaal! Şi scoase lor podobitoriul* (4Reg. 10: 22.). Derivat de la vb. *podobi* + suf. *-tor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pofálă s.f. Pohfală; laudă, preaslăvire; strălucire, splendoare; glorie. Ocurenţă unică: *Şi să fii tu mai sus decât toate limbile carele te-au făcut pre tine numit şi pofală şi slăvit ca să fii tu nărod sfântu Domnului Dumnedzăului tău* (Deut. 26:19). Cuvântul echivalează în context gr. καύχημα, definit lexicografic prin *glory, honour (of God)* 'slavă, cinstire (a lui Dumnezeu)' (GR.ENGL.), cf. *ein Gegenstand des Stolzes* 'un obiect de mândrie' (SEPT.GERM.), *a boast* 'idem' (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **похвала**, cuvântul este atestat prima dată, în DLR, s.v. *pohfală*, în versiunea românească a *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Forma fără *h* apare la Dosoftei şi în BIBL.1688.

pogrebánie s.f. Înmormântare. Împrumut după slavon. **погрѣбаниѥ**, cuvântul este atestat de DLR în texte diverse din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

polégniţă s.f. Rugina plantelor; mălură, mucegai. Sensul cuvântului a fost determinat pe baza corespondentului gr. ἐρυσίβη din *Septuaginta*, care apare în cele două contexte: *Toate câte-s de lemnu şi roadele pământului tău le va topi polegniţa* (Deut. 28:42). *Foamete de să va face, moarte de să va face, când va fi pârjol, lăcustă, polegniţă* (3Reg. 8:37). Pentru sens, cf. şi germ. *Getreiderost* 'rugina grânelor', respectiv germ. *Pilz* 'ciupercă' (SEPT.GERM.) şi *mildew* 'mucegai, făinare', respectiv *rust* 'rugină' (SEPT.ENGL.). Forma *polegniţă* este înregistrată în DLR, s.v. *polediţă* 'polei, chiciură, brumă' (< bulg. *поледица*, scr. *poledica*). Legătura etimologică dintre cele două cuvinte este incertă.

polemár s.n. Pălimar; bârnă, stâlp; element de susţinere din lemn, într-o construcţie. Cu forma *polimar*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688. Etimologia cuvântului este necunoscută.

pológ s.n. Ţesătură folosită ca perdea; baldachin. Echivalează gr. λαμπήνη din *Septuaginta*, explicat prin *covered chariot* 'car acoperit' (GR.ENGL., s.v.). În DLR, s.v. *polog*[2], cea mai veche atestare a cuvântului (< rus. *полог*) este din Dosoftei.

pomăzuí sau **pomădzuí** vb. IV, tranz. A mirui; a consacra. Împrumut din slavon. **помазати**, cuvântul este atestat în DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

Scanned with OKEN Scanner

poncíş[1] s.m. Potrivnic, adversar. Ocurenţă unică: *De vei asculta glasul mieu şi vei face toate câte voi dzice ţie, vrăjbi-voi vrăjmaşilor tăi şi voi împoncişa poncişilor tăi* (Ieş. 23:22). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iş*), cuvântul nu este atestat în DLR cu această valoare semantică şi gramaticală.

poncíş[2] adj. Potrivnic, ostil. Ocurenţă unică: *Domnul celor mândri stă ponciş şi celor smêreni dă har* (Parim. 3:34). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iş*, cuvântul este atestat, cu valoare adjectivală, de DLR, doar în texte populare culese în secolul al XIX-lea.

poncíş[3] adv. (în sintagma *în ponciş*) Împotrivă, în mod ostil. Ocurenţă unică: *Să află că cetatea acêea iaste den vac împăraţilor în ponciş făcând* (3Ezd. 2:26). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iş*, cuvântul este atestat, cu valoare adverbială, de DLR, deja la Varlaam.

ponór s.n. Adâncitură de pământ; râpă, groapă. Echivalează în context gr. φάραγξ 'idem' din *Septuaginta*, cf. *ravine* 'idem' (GR.ENGL.), *Tal* 'vale' (SEPT. GERM.). Ocurenţă unică: *Auziţi, măguri, judeţul Domnului şi ponoarăle, temeliile pământului, căci judeţul Domnului către nărodul lui* (Mih. 6:2). Împrumut după bulg. *понор*, scr. *ponor*, cuvântul este înregistrat de DLR pentru prima dată într-un document din anul 1741.

ponóslu s.n. Pârâ; defăimare, dezonoare. Derivat regresiv de la vb. *ponoslui* (< magh. *panaszol*), cuvântul este larg atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

ponosluí vb. IV, tranz. A pârî, a reclama; a calomnia, a defăima. Împrumut din magh. *panaszol* 'idem', cuvântul este larg atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

popreá s.f. Proptea; sprijin, reazem. Apare, la forma de plural, în două contexte: *Suiţi-vă pre băştile ei şi săpaţi de tot şi concenire să nu faceţi. Lăsaţi poprêlele lor, căci a Domnului sânt* (Ier. 5:10). *Acêstea dzice Domnul: 'Şi vor cădea poprêlele Eghiptului şi să va pogorî semeţiia ei de la Magdol până la Siini* (Iez. 30:6). Echivalează, în cele două contexte, gr. ὑποστήριγμα, definit prin *undergirding support* 'suport sub formă de centură' (GR.ENGL.), respectiv ἀντιστήριγμα 'support' (GR.ENGL.) din *Septuaginta*. Cu forma de aici, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *popreală*, prima dată la Dosoftei.

póret[1] s.n. Ocurenţă unică: *Póretul lor ani vor fi, dimineaţa ca pajiştea va trêce* (Ps. 89:5). Sensul probabil, pe care îl deducem din context, pe baza corespondentului τὰ ἐξουδεώματα din *Septuaginta*, este cel de 'obiect de dispreţ; dispreţ, sfidare', cf. *scorn, contempt* 'idem' (GR.ENGL.), *the object of their horn* 'idem' (SEPT.ENGL.), *ihre Verachtungen* 'dispreţuirile lor' (SEPT.GERM.). Explicaţia, *batjocurile* din glosa marginală, este o preţioasă indicaţie semantică, convergentă cu soluţia din BIBL.1688: *ponoslurile*; cf. şi SEPT.NEC.: *deşertăciunile lor*. Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele generale ale limbii române.

Scanned with OKEN Scanner

poret[2] (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurență unică: *Şi purcêseră întru dzua acêea* [...] *mii de pedestri 170 şi călăreți mii 12, afară den poret şi den bărbații carii era pedestri întru ei, mulțime multă foarte* (Idt. 7:2). Sensul probabil, pe care îl deducem din context, pe baza corespondentului ἀποσκεύη din *Septuaginta*, este cel de 'bagaje, poveri' (BAILLY: *bagages*, GR.ENGL.: *baggage, household*), cf. *baggage* (SEPT.ENGL.). Revizorii de la Bucureşti ai textului au înlocuit acest cuvânt, care le era probabil necunoscut, cu subst. *zbârştină*, la rândul lui un cuvânt obscur, neînregistrat în dicționare. Cuvântul desemnează de fapt trupele auxiliare dintr-o armată, cf. *Tross* 'adunătură, strânsură; droaie' (SEPT.GERM.), *cărătorii de poveri* (SEPT.NEC.). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele generale ale limbii române.

porfirion (fără marcarea accentului) s.m. O specie de pasăre, probabil lişița (*Fulica atra* sau *Fulica porphyris*). Ocurență unică: *Şi porfirion, şi pelecánul, şi lebăda* (Lev. 11:18). Cuvântul este glosat marginal prin sintagma *pasărea soarelui*. Sensul poate fi aproximat pornind de la corespondentul gr. πορφυρίων din *Septuaginta*, explicat prin 'găinuşă de apă cu ciocul şi picioarele roşii' (BAILLY, s.v.), *Wasserhuhn* 'lişiță' (SEPT.GERM.), *water hen* 'idem' (SEPT.ENGL.). Subst. gr. πορφυρίων apare încă o dată în Deut. 14:17, fiind echivalat în textul nostru prin *pasărea soarelui* (cu glosa marginală: *paun*!). Alți interpreți identifică în acest context pupăza (*Upupa epops*), cf. *Wiedehopf* 'idem' (SEPT.GERM.), *hoopoe* 'idem' (SEPT.ENGL.).

posádnică s.f. Concubină. Împrumut după slavon. **посадница**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* şi în BIBL.1688.

poslánеț s.m. Mesager, trimis, sol. Împrumut după pol. *posłaniec*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în HERODOT-ul de la Coşula.

poslánie s.f. Epistolă. Împrumut după slavon. **посланиѥ**, cuvântul este larg atestat în DLR în vechile texte româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

posluşénie sau **posluşánie** s.f. Subordonare, supunere. Împrumut din slavon. **послоу ѧниѥ**, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR la Varlaam.

posluşí vb. IV, intranz. A fi în serviciul cuiva; a sluji. Împrumut din slavon. **послоу ѧти** 'idem', cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

poslúşnic s. m. Slujitor. Împrumut după slavon. **послоу ьникъ**, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

posmág s.m. Pesmet. Ocurență unică: *Şi luă Daniil zmoală şi seu şi peri şi le fîrse într-un loc şi făcu posmagi şi dêde în gura bălaurului şi plesni bălaurul* (Bel 1:31). Împrumut după slavon. **посмагъ**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

postâmpí vb. IV, tranz. A înceta (să facă ceva). În cele două contexte apropiate, cuvântul echivalează verbul grecesc ἀργέω, explicat de lexicografi prin *to cease (of things)* '(despre lucruri) a înceta' (SEPT.ENGL.): *Şi postâmpiia zidirea bisêrecii cei den Ierusalim până în al doilea an împărăției lui Dárie* (Ezd. 2:31).

Scanned with OKEN Scanner

Atuncea au postâmpit lucrul casei lui Dumnedzău cel de la Ierusalim şi era postâmpit până în al doilea an a împărăţiei lui Dárie, împăratului persilor (Ezd. 4:24). Împrumut după slavon. **постѫпити**, cuvântul este bine atestat în DLR în texte din secolul al XVI-lea, cu sensuri apropiate de cel de aici.

poticálă s.f. Supărare, neajuns; scandal. Ocurenţă unică: *Şi dzise Iudith: „Nu voi mânca dentru iale, pentru ca să nu să facă întru poticală, ce dentru cêlea ce au urmat mie să va da"* (Idt. 12:2). Echivalează în context gr. σκάνδαλον 'idem', cf. *Anstoss* 'idem' (SEPT.GERM.). Derivat probabil din vb. *poticni*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Simion Dascălu şi la Dosoftei.

poticneálă s.f. Faptul de a se poticni; împiedicare; cursă. Ocurenţă unică: *Şezând, asupra fratelui tău clevetiiai şi asupra fiiului maicii tale puneai poticneală* (Ps. 49:21). Echivalează în context gr. σκάνδαλον 'cursă', cf. *Fallstrick* 'idem' (SEPT.GERM.).

pováţă s.f. Conducător; îndrumător, călăuzitor. Împrumut după pol. *powodca*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi într-un document de la 1644, apoi la Dosoftei.

povăţí vb. IV, tranz. A conduce, a îndruma, a călăuzi. Derivat de la subst. *povaţă*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Psaltirea Scheiană*.

povăţitór s.m. Conducător, căpetenie; ghid. Derivat de la vb. *povăţi* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

povăţuí vb. IV, tranz. A conduce, a îndruma, a călăuzi. Derivat de la subst. *povaţă*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

povăţuíre s.f. Faptul de a povăţui; conducere, îndrumare. Derivat nominal de la vb. *povăţui*, cuvântul este atestat cu sensul de aici abia în texte din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea.

povăţuitór s.m., adj. Conducător, căpetenie; ghid. Derivat de la vb. *povăţui* + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

povăţuitúră s.f. Îndemn, impuls. Ocurenţă unică: *Pentru că şi carele mâinile împreună şi picioarele împreună cu ale sufletului povăţuituri să pornescu* (Iosip 14:6). Echivalează în context gr. ἀφήγημα 'idem', un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, cf. *the promptings of the soul* 'îndemnurile sufletului' (SEPT.ENGL.), *die Impulse der Seele* (SEPT.GERM.). Derivat de la vb. *a povăţui* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Constantin Cantacuzino.

prav s.n. Praf. Forma este larg răspândită în textele româneşti vechi.

právilă s.f. Lege, normă. Împrumut după slavon. **правило**, cuvântul este larg răspândit în textele româneşti vechi.

prăvuiálă s.f. Prăfuire. Ocurenţă unică: *Rumpere pârâului de cătră prăvuiêl* (Iov 28:4). Echivalează în context gr. κονία 'praf', cf. *dust* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Staub* 'idem' (SEPT.GERM.). Derivat de la vb. *prăvui* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

prelestíre vezi **prilăstíre**.

prencugetá vb. I, intranz. Echivalează în context gr. διανοηθείς, forma de participiu pasiv aorist a vb. διανοέομαι, pe care o şi calchiază (δια- = *pren-*, νοέω

= *cugeta*). Sensul în context al gr. διανοέομαι este cel generic de 'a gândi', cf. GR.ENGL.: *to think* 'idem'. Ocurență unică: *Dzise Domnul Dumnedzău: Prencugetându, nu voi mai adaoge încă a blăstăma pământul pentru faptele oamenilor* (Fac. 8:21). Pentru a nuanța valorile semantice ale participiului grecesc, interpreții moderni preferă formulări perifrastice: *indem er dachte* 'în măsura în care gândea' (SEPT.GERM.), *when he had given it thought* 'când a gândit acest lucru' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *precugeta*, sunt date citate din texte de la jumătatea secolului al XIX-lea.

prépoit vezi **pripoít**.

prepús s.n. Bănuială, suspiciune; îndoială. Derivat de la vb. *prepune*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi și în *Palia de la Orăștie* (1582).

príce s.f. Ceartă, neînțelegere, dispută. Împrumut după slavon. **притча**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

priceáv adj. Certăreț, cusurgiu. *Căci priceavi sânteți la socotêle* (Ps. 138:19). *Întins-am mâinele mêle toată dzua cătră nărod neascultător și priceav* (Is. 65:2). În contextele echivalente din *Septuaginta* apar verbele grecești ἐρίζω 'a se certa', respectiv ἀντιλέγω 'a vorbi în contradictoriu'. Derivat din *price* + suf. *-av*, cuvântul este înregistrat în DLR cu o singură trimitere la HERODOT-ul de la Coșula (1645). Definiția lexicografică este însă greșită: 'bețiv', căci la locul respectiv găsim secvența: „La toate ești de mari laudă, numai ești câteodată cam priceav" (III, 34, p. 149 a ediției Onu/Șapcaliu).

pricí vb. IV, refl. A se certa. Derivat din *price* (< **притча** 'ceartă, dispută'), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document de pe la 1619.

prihódiște s.f. Drum de trecere, cărare. Ocurență unică: *Nu vântura cu tot vântul și nu mêrge în toată prihodiștea – așa-i păcatul cel îndoit la limbă* (Sir. 5:11). Este glosat marginal prin subst. *calea*, opțiune prezentă și în BIBL. 1688. Echivalează în SEPT.FRANKF. gr. ἀτραπός 'byway, path' (GR.ENGL.), cf. germ. *Weg* 'drum' (SEPT.GERM.), *short cut* 'scurtătură' (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **приходище** 'idem', cuvântul este atestat în DLR exclusiv în versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui HERODOT.

prilăstí sau **prilestí** vb. IV, tranz. A amăgi, a înșela; a seduce. Împrumut după slavon. **прѣлъстити**, cuvântul este larg răspândit în textele românești vechi.

prilăstíre, prelestíre sau **prilostíre** s.f. Amăgire, înșelare, seducere. Derivat de la vb. *prilăsti*, cuvântul este atestat de DLR prima dată în *Psaltirea Hurmuzachi*.

prípă s.f. (mai ales în expresia *de pripă*) Grabă mare, zor. Derivat postverbal de la vb. *pripi* (< slavon. **приспѣти**), cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

pripélnic adj. Grăbit, iute, rapid. Ocurență unică: *Ci sau foc, au vânt, au pripêlnic văzduh, au țârcălamul stêlelor, au sâlnică apă, au luminătorii ceriului dregători a lumii dumnedzăi au socotit* (Sol. 13:2). Echivalează în context gr. ταχινός 'idem' din *Septuaginta*, cf. *schnell* 'idem' (SEPT.GERM.), *swift* 'idem' (SEPT.ENGL.).

pripí vb. IV, intranz. și refl. A (se) grăbi. Împrumut după slavon. **приспѣти**, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești din secolul al XVII-lea.

Scanned with OKEN Scanner

pripoít sau **prépoit** adj., s.n. (mai ales la plural) (Metale) sudate; obiecte modelate din metal. Derivat probabil de la vb. *pripoi* 'a suda' (cf. slavon. **припои** 'metal care serveşte la sudat'), cuvântul este înregistrat în DLR cu o unică atestare din BIBL.1688.

prisosélnic s.m. Cel care rămâne; supraviețuitor. Ocurență unică: *Tot prisosêlnicul casei tale vor cădea întru sabiia oamenilor* (1Reg. 2:33). Sensul special din acest context este dedus din echivalentul grecesc din *Septuaginta*, περισσεύων, participiu prezent activ al verbului gr. περισσεύω, verb polisemantic, al cărui sens aici este cel de '(despre oameni) a rămâne locului; a supraviețui', cf. *jeder, der in deinem Hause übrig bleibt* 'acela care rămâne în casa ta' (SEPT.GERM.), *every one that remains of your house* 'oricine rămâne din casa ta' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *prisoselnic* (derivat din *prisos* + suf. *-elnic*), este înregistrată doar valoarea adjectivală a cuvântului, cu exemplificări din texte din secolul al XIX-lea.

prisosí vb. IV, intranz. A fi, a exista, a se afla mai mult decât este necesar; a creşte, a spori. Derivat de la *prisos* (< ngr. περισσός), cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti din secolul al XVII-lea.

prisosíme s.f. Surplus. Ocurență unică: *Şi prisosimea lungimei ceia ce iaste alaturea, a începăturilor sfintelor, 10000 cătră răsărituri şi 10000 cătră maáre* (Iez. 48:18). Echivalează în context gr. τὸ περισσόν 'idem' din *Septuaginta*. Derivat de la *prisos* + suf. *-ime*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prisosíre s.f. Surplus; abundență; prisos. Echivalează de obicei gr. περισσεία 'idem' din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *prisosi*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula, apoi la Dosoftei şi în BIBL.1688.

prisosít s.n. Surplus; abundență; prisos. Echivalează de obicei gr. περισσεία 'idem' din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *prisosi*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula, apoi la Dosoftei şi în BIBL.1688.

prisositór adj. Care este în surplus. Ocurență unică: *Iar cel prisositor povățuitoriului dentru acesta şi dentru acela, de la începăturile sfântului şi la ținêrea cetății despre față* (Iez. 48:21). Echivalează în context gr. περισσός 'idem' din *Septuaginta*. Derivat de la *prisosi* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

pristáv s.m. Supraveghetor (al unui grup de oameni, al unei construcții etc.); vătaf, ispravnic. Împrumut după slavon. **приставъ**, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coşula.

pristăní vb. IV, intranz. A se asocia cu cineva; a urma pe cineva. Împrumut după slavon. **пристати**, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

pristăví[1] vb. IV, refl. A muri. Împrumut după slavon. **прѣставитисѧ**, cuvântul este atestat în DLR prima dată la Coresi.

pristăví[2] vb. IV, intranz. A îndeplini funcția de pristav; a supraveghea. *Şi vor lua rudele lor şi vor sili a scoate oasele [lor] dentru casă şi va grăi celor ce pristăvesc casei* (Am. 6:10). *Pristăviiá lucrurilor sfinte mai cu nevoință ajutorind bătrânilor, preoților şi stătători a bisêrecii* (Ezd. 7:2). Echivalează în cele două contexte forme participiale ale vb. gr. προίστημι 'a sta în frunte; a comanda' din *Septuaginta*, cf. *to be at the head; to rule* 'idem' (GR.ENGL.).

Scanned with OKEN Scanner

pristăvíe s.f. Funcţia de pristav; supraveghere. Ocurenţă unică: *Şi grea şi gloatelor era şi cu greu săvârşită pristăviia răutăţii* (2Mac. 6:3). Echivalează în context gr. ἐπίτασις, substantiv al cărui sens este acela de 'creştere, sporire (excesivă)', cf. *Überhandnehmen* 'idem' (SEPT.GERM.) sau *onslaught* 'atac' (SEPT.ENGL.). Traducătorul a confundat probabil gr. ἐπίτασις, cu sensul de mai sus, cu o formă nominală a vb. gr. ἐπιτάσσω 'a porunci, a comanda'. Revizorii de la Bucureşti ai textului au preferat în context sinonimul *isprăvnicie* (BIBL.1688). Derivat de la *pristav* + suf. *-ie*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prişleşénie s.f. Strămutare, înstrăinare; pribegie. Derivat de la vb. *prişleşi* + suf. *-enie*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prişleşí vb. IV, intranz. şi refl. A se strămuta; a se înstrăina. Cuvânt cu etimologie obscură (derivat probabil de la *prişleţ*), atestat de DLR doar în BIBL.1688.

prişléţ s.m., adj. Străin, venetic; pribeag. Împrumut după slavon. **при ьлєць**, cuvântul este atestat de DLR în traducerile religioase din secolul al XVI-lea.

priválă s.f. Priveală; faptul de a privi. Ocurenţă unică: *Şi pre cei ce au ieşit spre privală i-au împunsu împreună şi, în cetate cu armele întrând, dăstule aşternu mulţimi* (2Mac. 5:26). Echivalează în context gr. θεωρία, cu sensul literal, primar, 'faptul de a privi', cf. *sight* 'idem' (GR.ENGL.), *Schauen* 'idem' (SEPT.GERM). Sensul real este cel de 'spectacol', cf. *spectacle* (BJ). Derivat de la vb. *privi* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

priveghetór s.m. Ocurenţă unică: *Clătiră-să priveghetorii ei întru ieşiri, pângăritu-s-au cu sânge* (Plâng. 4:14). Echivalează în context gr. ἐγρήγορος 'supraveghetor', cf. *watchmen* 'străjeri' (GR.ENGL.), *Wachen* 'idem' (SEPTGERM.), *watchers* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *priveghea* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat de DLR în cronica lui Constantin Moxalie, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

procleţí vb. IV, tranz. A excomunica; a blestema, a condamna. Derivat de la *proclet* (< slavon. **проклєтъ**), cuvântul este atestat în DLR prima dată la Coresi.

procleţíre s.f. Excomunicare, afurisire, anatemă. Ocurenţă unică: *Lăcui-vor întru el şi procleţire nu va mai fi încă şi va lăcui Ierusalimul cu nădêjde* (Zah. 14:11). Echivalează în context gr. ἀνάθεμα 'idem', cf. *Vernichtungsfluch* (literal) 'fugă de nimicire' (SEPT.GERM.), *anathema* (SEPT.ENGL.). În DLR, unica atestare a acestui cuvânt este din BIBL.1688.

procopsálă s.f. Pricopseală; agoniseală, câştig. *Şi văzdând Filip spre puţân spre procopsală ieşind bărbatul* (2Mac. 8:8). *Procopsală s-au făcut mie întru însă; celui ce dă mie înţelepciune da-i-voi mărire* (Sir. 51:23). În ambele contexte cuvântul echivalează gr. προκοπή 'progres, succes', cf. *progress, success* 'idem' (GR.ENGL.), *progress* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Fortschritt* 'idem', respectiv, *Erfolg* 'succes' (SEPT.GERM.). Derivat de la *pricopsi* + suf. *-eală*; cu această valoare semantică, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dimitrie Cantemir.

prohráb s.n. Element de ornament la îmbrăcăminte. Echivalează în contexte diferite gr. κράσπεδον 'franj, ciucure, canaf' din *Septuaginta*, cf. *die Quaste* 'idem' (SEPT.GERM.), *fringes* 'idem' (SEPT.ENGL.). Iată contextele: *Grăiêşte fiilor*

Scanned with OKEN Scanner

Israil şi vei dzice către ei şi să-şi facă şie prohrab pre áripile hainelor lor întru rudele lor. Şi vei pune pre prohrabii áripilor împletitură albastră şi va fi voaă la prohrabi (Num. 15:38). *Ce pogoară pre prohrabul îmbrăcămintei lui. Ca roao Aermon, cêea ci să pogoară pre munţii Sionului* (Ps. 132:3). *De să vor apuca 10 bărbaţi dentru toate limbile fêliurilor şi să vor apuca de pohrabul a bărbatului jidov* (Zah. 8:23). În ultimul context, scrierea fără primul *r* a cuvântului reprezintă, probabil, o greşeală de copist. Avem a face, foarte probabil, de cea mai veche atestare a cuvântului *prohab* (împrumut după bulg. *прохаб*), cu o formă şi un profil semantic sensibil diferite de cele înregistrate în DLR, s.v. *prohab*, cu atestări în texte din secolul al XIX-lea.

prostátec adj. Prostatic; simplu, sincer, curat. Sensurile speciale ale cuvântului se precizează în cele două contexte: *Fiii lui Israil crescură şi să înmulţiră şi prostateci să făcură şi să întăriră foarte, foarte şi-i înmulţi pământul pre ei* (Ieş. 1:7). *Şi să aduna către Iefthaé oameni prostateci şi ieşiia împreună cu el* (Jud. 11:3). Sunt echivalate gr. χυδαῖος 'numeros', cf. *zahlreich* 'idem' (SEPT.GERM.) şi, respectiv, λιτός 'sărac', cf. *haltlose* 'instabil, nestatornic' (SEPT.GERM.), *worthless* 'nefolositor, fără valoare' (SEPT.ENGL.). În cel de-al doilea context, cuvântul este glosat marginal prin adj. *dăşerţi*. În DLR, sub senso 4, este reţinut acest pasaj din BIBL.1688. Derivat de la *prost* + suf. *-atic*, cuvântul este atestat în DLR, cu sensul de bază, pentru prima dată la Dosoftei.

prostíme sau **proştíme** s.f. Curăţenie; cinste, sinceritate; simplitate, modestie. Derivat de la *prost* + suf. *-ime*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

prostíre s.f. (la forma de plural) Cearşaf, aşternut. Împrumut după ucr. *постиль*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *prostire*[1], prima dată la Dosoftei.

próşcă s.f. Lovitură (din arc); aruncare. Ocurenţă unică: *Şi, mergându, au şedzut în preajma lui, dedeparte ca o proşcă de arcu* (Fac. 21:16). Echivalează în context gr. βολή 'aruncare, lovitură', cf. GR.ENGL.: *throw, shot* 'idem', *Bogenschuss* 'lovitură de arc' (SEPT.GERM.), *bowshot* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat regresiv de la *(îm)proşca*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *proaşcă*, cu această valoare designativă, în HERODOT-ul de la Coşula, la Dosoftei şi în BIBL.1688, dar definiţia este greşită!

puciós adj. Mai ales în expresia *iarbă pucioasă* = sulf. Echivalează în mod constant gr. θεῖον 'idem'. Folosit şi substantivat, într-o unică ocurenţă: *Cu pietri de smidă şi foc şi pucioasă voi ploa prestă el* (Plâng. 38:22). Cu ambele valori semantice, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

puhoiós adj. Care curge din abundenţă, torenţial. Ocurenţă unică: *Ca o ploaie puhoioasă şi nefolositoare, aşa ceia ce au lăsat lêgea laudă necurăţiia* (Parim. 28:3–4). Derivat de la *puhoi* + suf. *-oasă*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

raft s.n. Pandantiv în formă de semilună. Apare mai întâi în contextul: *Luă lunişoarăle cêlea ce era în grumadzii cămilelor lor* (Jud. 8:21), într-o notă marginală (*rafturile*), semnalizată în text prin cinci vrahii scrise cu roşu deasupra cuvântului *lunişoarăle*, pentru a echivala gr. μηνίσκος 'pandantiv în formă de

Scanned with OKEN Scanner

semilună', cf. *the crescent that were on the necks of their camels* 'semilunele care se aflau la gâtul cămilelor lor' (SEPT.ENGL.), *der sichelförmigen Schmuck, der an den Hälsen ihrer Kamele war* 'podoaba în formă de seceră care se afla la gâtul cămilelor lor' (SEPT.GERM.). Cuvântul reapare câteva versete mai jos: *Şi s-au făcut trasul cerceilor de aur cărora au cerşut, sicli 1000 şi 700 de auri, afară den rafturi* (Jud. 8:26), pentru a echivala de această dată gr. σιρώνων 'semilună', un *hapax legomenon* în *Septuaginta*; cf. *the golden collars that were on the necks of their camels* 'colierele de aur care se aflau la gâturile cămilelor lor'(SEPT.ENGL.), *die goldene Halsbändern, die an den Hälsen ihrer Kamele waren* 'idem' (SEPT.GERM.). În DLR, s.v. *raft*[2], este înregistrat un împrumut după turc. *raht*, cu sensul 'harnaşament de lux' şi cu o primă atestare la Varlaam.

ráliţă s.f. 1. Unealtă agricolă similară plugului. Cu acest sens, cuvântul apare într-o glosă marginală semnalizată în text deasupra sintagmei *piciorul plugului*, din contextul *au lovit pre cei striini de fêl, ca vro 600 de oameni, cu piciorul plugului boilor* (Jud. 3:31), ca echivalent al gr. ἀροτρόπους, literal: 'piciorul plugului' din SEPT.FRANKF., un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. 2. Numele popular al stelei Sirius sau al unui şir de trei stele din constelaţia Orion. *Cela ce face găinuşa şi luceafăr de sară şi raliţa despre miazănoapte şi pre ţiitoriul răsăritului* (Iov 9:9). Corespondentul grecesc în context este subst. ἀρκτοῦρος, numele unei stele din emisfera nordică. Ambele sensuri ale cuvântului (un împrumut după bulg. *рaлица*) sunt atestate în DLR, s.v. *raliţa*[1], primul pentru prima dată la Dosoftei, al doilea cu acest pasaj, în BIBL.1688.

rasim (fără marcarea accentului) s. indecl. vezi *supra*, s.v. **horrí**.

rastíc s.n. Ristic. Gogoaşă bogată în tanin folosită în cosmetică. Ocurenţă unică: *Şi tu ce vei face,* [...] *dă vei spoi cu rastic ochii tăi?* (Ier. 4:30). Echivalează în context gr. στίβι, care desemnează antimoniul (lat. *Stibium*), metaloid folosit în industria farmeceutică şi cosmetică. Cu forma *răstic*, cuvântul este atestat prima dată în DLR, s.v. *ristic*, cu acest context în BIBL.1688.

rathmen (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Şi el mêrse în pustiiu cale de o zi şi veni şi şedzu dedesuptul rathmen şi cerşu sufletul lui să moară* (3Reg. 19:4). Împrumut contextual după gr. ῥαθμήν (SEPT.FRANKF.), în alte versiuni ale *Septuagintei*: ραθμ ἓν, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *rathm*, care desemnează cel mai probabil 'mătura verde' (*Cytisus scoparius*) sau 'grozama' (*Genista sagittalis*), cf. *broom shrub, broom tree* 'tufiş de mătură, arbore de mătură' (GR.ENGL.), s.v. ραθμ, *Rathm* (în notă: „hebr. Rotäm = Ginstertauch" = „ebr. *rotäm* = grozamă" – SEPT.GERM.), *rathm* (în notă: „Heb. = *broom tree*" = „ebr. = mătură" – SEPT.ENGL.). Cf. şi BJ: *genêt* 'Cytisus scoparius'. Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

raz s.n. Unealtă de gravat. *Şi le priimi den mâinile lor şi le ciopli cu razul şi le fêceră pre înse viţăl vărsat* (Ieş. 32:4). Echivalentul din *Septuaginta* este gr. γραφίς, explicat drept *engraving tool* 'unealtă de gravat' (GR.ENGL.). Cf. şi *Griffel* 'condei, stil (pentru gravat pe tăbliţa cerată)' (SEPT.GERM.), unde ni se oferă şi o detaliată descriere a condeiului antic, care avea un capăt ascuţit cu care se

Scanned with OKEN Scanner

grava pe tăbliţele cerate, iar la celălalt capăt un fel de lopăţică prin care cuvintele gravate erau şterse, la nevoie, prin netezirea cerii. Traducătorul grec ar fi practicat aici un transfer de desemnare către prelucrarea metalelor maleabile. În BIBL.1688, inspiraţi probabil de alte surse, revizorii reformulează: *le-au făcut pre dânsele în tipariu*. În DLR, s.v. *raz*[1], se indică un împrumut din sârbo-croată pentru a desemna diferite unelte folosite la operaţia de răzuire; cea mai veche atestare este de la Slavici. Dinamica etimologică poate fi însă alta, şi anume *raz* să vină de la vb. *răzui* (nu invers, cum se spune în DLR, s.v. *răzui*); cât priveşte vb. *răzui*, acesta ar putea avea legătură cu vb. *rade* (lat. *radere*). În cel de-al doilea context: *stă şi gătêşte, pentru căci au mâncat sabiia razul tău* (Ier. 46;14), *raz* corespunde gr. σμῖλαξ din SEPT.FRANKF., cuvânt care desemnează planta numită în româneşte *volbura* (*Convolvulus arvensis*), cf. GR.ENGL.: *bindweed* 'idem'. Emendarea din BIBL.1688: *au mâncat sabiia cêle dupre împrejurul tău*, reflectă contextul real din textul ebraic originar (cf. BJ: *l'épée dévore autour de toi*), reprodus corect în alte versiuni ale *Septuagintei*: τὰ κύκλῳ σου 'cele ce se află în jurul tău'.

răcoşí sau **rocoşí** vb. IV, refl. A se răzvrăti, a se răscula. Împrumut după pol. *rokoszyç się*, cuvântul este bine reprezentat în scrieri moldoveneşti din secolul al XVII-lea; prima atestare în DLR este din HERODOT-ul de la Coşula.

răcoşíre sau **rocoşíre** s.f. Răzvrătire, răscoală, revoltă. Derivat de la vb. *rocoşi*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

răgălíe s.f. Rădăcină a copacilor smulşi de vânt. Ocurenţă unică: *Nefthalim, răgălie lăsată crescându întru naştere* (Fac. 49:21). Cea mai veche atestare în DLR este din Dosoftei, iar etimologia este necunoscută.

răpáos s.n. Repaos; odihnă, inactivitate; calm, tihnă. Moştenit din lat. *repausum*, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

răpoosá vb. I, intranz. A răposa; a se odihni (după o muncă, activitate etc.). Moştenit din lat. *repausare*, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

răpştí vb. IV, intranz., tranz. A murmura; a cârti, a protesta; a jefui, a uzurpa. Împrumut din slavon. **ръпътати** (**ръпъщъ**), cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

răpştíre s.f. Murmur, protest; invidie, pizmă. Derivat de la vb. *răpşti*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, la Coresi.

răşchirá vb. I, tranz. şi refl. A împrăştia, a risipi; a se răspândi, a se extinde. Provenit probabil din vb. *răsfira* (< pref. *răs-* + *fir*), cuvântul este larg atestat în vechile texte româneşti.

răşchiráre s.f. Împrăştiere, risipire. În DLR, cea mai veche atestare a acestui cuvânt, derivat din vb. *răşchira*, este din *Cheia înţelesului*, tipăritură de la 1678.

râvní vb. IV, intranz. A fi gelos (pe cineva), a fi invidios (pe cineva). Echivalează în numeroase contexte, de regulă, gr. ζελόω 'idem'. Împrumut după slavon. **рьвьновати**, cuvântul este înregistrat cu acest sens în DLR încă din cele mai vechi texte româneşti din secolul al XVI-lea.

râvníre s.f. Gelozie, invidie. Echivalează în contexte multiple din *Septuaginta* gr. ζῆλος 'zel; gelozie' sau ζελοτυπία 'gelozie, rivalitate, invidie'.

Scanned with OKEN Scanner

Derivat nominal de la vb. *râvni*, cuvântul este întrebuințat cu acest sens încă de Coresi (cf. DLR, s.v.).

râvnitór adj., s.m. și f. Gelos, invidios. Echivalează de regulă adj. gr. ζηλωτός 'idem' sau subst. gr. ζηλωτής 'idem' din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *râvni* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR în psaltirile rotacizante, la Coresi și la Dosoftei.

râvnitúră s.f. Gelozie. Ocurență unică: *Și va lua preutul den mâna muierii jirtva râvniturii, și va pune jirtva înaintea Domnului* (Num. 5:25) și, mai jos, *aceasta-i lêgea râvniturei* (Num. 5:29). Echivalează în context gr. ζηλοτυπία 'gelozie'. Derivat de la vb. *râvni* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

rédiu s.n. Pădure mică și tânără; dumbravă. Ocurență unică: *Și ședeam întru rêdiu aproape de Casa Fogor* (Deut. 3:29). Cuvântul are o largă răpândire în textele românești vechi, cea mai veche atestare fiind (ca toponim), după DLR, într-un document slavon din anul 1493; etimologia este necunoscută.

ritorí vb. IV, intranz. A vorbi în chip retoric; a ține un discurs. Ocurență unică: *într-acesta chip împotrivă ritorind, spre ale tiranului mângâieturi stând purtătorii de suliță, amar îl trăgea spre cêle ce munciia pre Eliázar* (Iosip 6:1). Sintagma *împreună ritorind* calchiază gr. ντιρρητορεύσαντα, formă nominală a vb. ἀντιρρητορεύω, un hapax legomenon în *Septuaginta*, semnificând 'a vorbi în contradictoriu; a răspunde' (cf. GR.ENGL., s.v.). Derivat verbal de la subst. *ritor* (< gr. ῥήτωρ, lat. *rhetor*), cu cea mai veche atestare în DLR la Dosoftei, cuvântul ca atare nu este înregistrat în dicționare.

rocóș s.n. Răzvrătire, răscoală, revoltă. Împrumut după pol. *rokosz*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în HERODT-ul de la Coșula și la Dosoftei.

rod s.n. Urmaș, progenitură; neam, semințe. Împrumut din slavon. родъ 'idem', cuvântul este larg întrebuințat cu acest sens în vechile texte românești.

roídie s.f. Rodie. Cea mai veche atestare a cuvântului în DLR este în HERODOT-ul de la Coșula. Forma de aici, cu *i*, se poate explica prin varianta fonetică ῥόϊδι a etimonului grecesc ῥόδι.

roidioáră s.f. Rodioară. Cea mai veche atestare a acestei forme diminutivale în DLR este din BIBL.1688.

roídiu s.m. Rodiu (*Punica granatum*). În DLR, cea mai veche atestare este din BIBL.1688.

rojdí vb. IV, tranz. A rujdi; a sfâșia, a rupe. Ocurență unică: *Și au luat pre boiêri și pre cei bătrâni a cetății și i-au scărpinat pre ei și spinii pustiiului și pre varchiniim și i-au rojdit cu iale pre oamenii Sochóth* (Jud. 8:16). Cuvântul este dat și în notă marginală, pentru a echivala verbul *a scărpina* din text. Ambele verbe (*scărpina* și *rojdi*) echivalează gr. καταξαίνω 'a împunge; a sfâșia' din *Septuaginta*. Cf. și formulările explicite *he cut them to pieces* 'i-a tăiat în bucăți' (SEPT.ENGL.) și *schlug sie* [...] *blutig* 'idem' (SEPT.GERM.). În DLR, s.v. *rujdi*, cea mai veche atestare a cuvântului (< magh. *rozsda* 'rugină') este din Dosoftei.

rotílă s.f. Rotiță. Derivat din *roată* + suf. *-ilă*, diminutivul acesta este atestat de DLR abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

Scanned with OKEN Scanner

ruăritúră s.f. Ploaie măruntă şi de scurtă durată; burniţă. Ocurenţă unică: *De către ruăriturile munţilor să umegesc pentru că nu au ei acoperemânt, cu piatră s-au îmbrăcat* (Iov 24:8). Revizorii de la Bucureşti simplifică formularea, neînţelegând probabil cuvântul din manuscris: *râurile munţilor* (BIBL.1688). Echivalentul din *Septuaginta* este gr. ψεκάς 'picătură de ploaie', cf. GR.ENGL.: *drop of rain* 'idem', cf. *Tropfen* 'idem' (SEPT.GERM.), *shower* 'aversă (de ploaie)' (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *roura* (atestat şi cu forma *ruăra*) + suf. *-itură*, cuvântul nu este atestat în DLR.

rudí vb. IV, refl. A deveni rudă; a se înrudi. Derivat de la *rudă*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Miron Costin.

rulá vb. I, intranz. A vorbi fără rost, a flecări; a medita. Echivalează în trei contexte gr. ἀδολεσχέω 'a vorbi fără rost, a flecări; a medita', cf. *to talk idly, to chatter; to meditate* 'idem' (GR.ENGL.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Atestat în DLR, s.v. *rula*[2], doar la Dosoftei, cuvântul este considerat un împrumut din sârbo-croată (*ruljati* 'a striga').

ruláre s.f. Meditaţie; reflecţie adâncă. Ocurenţă unică: *Mâhniiu-mă întru rularea mea, şi mă turburaiu de către glasul nepriêtenului şi de năcazul păcătosului* (Ps.54:2). Echivalează în context gr. ἀδολεσχία (aici) 'meditaţie', cf. engl. *pondering* 'idem' (SEPT.ENGL.), germ. *Nachdenken* 'idem' (SEPT.GERM.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

rúlă s.f. Sporovăială, pălăvrăgeală. Ocurenţă unică: *La cine-i vai? La cine-i gâlceavă? La cine-s judêţe? La cine-s voi rêle şi rule?* (Parim. 23:29). Echivalează în context gr. λέσχη 'idem' din *Septuaginta*, cf. germ. *Gerede* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *swuabbles* 'sfadă, ciorovăială' (SEPT.ENGL.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

rulătór sau **rulitór** adj.Vorbăreţ, palavragiu. *Pentru că de nu ar fi nădăjduind pre cei ce au căzut mai nainte să să învie, de prisosit ară fi şi rulător lucru pentru morţi a să ruga* (2Mac. 12:44). *Nu te vei dăştepta de la cea rulitoare filosofia voastră şi să răsâpeşti gândul tău cel mâhnit* (Iosip 5:11).). Echivalează în context gr. ληρώδης 'prostesc, nebunesc', cf. engl. *silly* 'idem' (GR.ENGL.), germ. *läppisch* 'nătâng, ridicol' (SEPT.GERM.), respectiv gr. φλύαρος 'flecar, bârfitor', cf. engl. *trifling, talkative, nonsensical* 'idem' (GR.ENGL.), germ. *absurd* (SEPT.GERM.). Cf. şi MUNT.LEX.BIBL.: 36 şi urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ruşí vb. IV, tranz. A face (un lucru) să devină roşu, a înroşi. Derivat verbal de la *roşu*, cuvântul este atestat prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

ruşít adj. Colorat în roşu; devenit roşu. Participiu al vb. *roşi* (*ruşi*), cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

sad s.n. Plantă; strat (de flori sau zarzavaturi). *Ca un finic m-am înălţat întru ţărmuri şi ca sadurile trandafirului în Ierihó* (Sir. 24:15). *Ziş: „Adăpa-voi grădina şi voi îmbăta sadul mieu"* (Sir. 24:31). Echivalează în cele două contexte gr. φυτόν 'plantă', cf. *Gewächs* 'idem' (SEPT.GERM.), *bush* 'tufă' (SEPT.ENGL.), respectiv πρασιά 'strat de flori sau zarzavaturi', cf. *garden bed* 'idem' (GR.ENGL.), *Beet* 'idem' (SEPT.GERM.), *flower bed* 'idem' (SEPT.ENGL.). Împrumut din v. slav. **садъ**, cuvântul este atestat în DLR încă la Coresi.

Scanned with OKEN Scanner

sadiroth (fără marcarea accentului) s. indecl.. Ocurență unică: *Iodaé preutul celor preste sută şi socotitorilor puterii şi dzise către ei: Scoateţi-o pre ea afară den sadiroth!* (4Reg. 11:15). Împrumut contextual după gr. σαδηρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saderoth*, cu sensul probabil de 'rând, serie'. V. şi *supra*, s.v. **adiróth**. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

saffoth s. indecl. (fără marcarea acentului) Ocurență unică: *Au adus* [...] *măcinături şi miére şi untu şi oi şi saffoth de boi* (2Reg. 17:28–29). Împrumut contextual după gr. σαφφώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saphphoth* cu sensul probabil de 'lapte acru' sau 'brânză de vaci'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sahaidác s.n. Tolbă (de săgeți). Ocurență unică: *Sahaidacele lor le-au spândzurat preste zăbrêlele tale împregiur* (Iez. 27:11). Echivalează în context gr. φαρέτρα 'idem', cf. germ. *Köcher* 'idem', engl. *quiver* 'idem'. Împrumut după pol. *sahajdak*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi într-un document din anul 1629.

sahon (fără marcarea acentului) s. indecl. Ocurență unică: *Şi veniră noao ca mâna Dumnedzăului nostru, bună la noi, om sahon dentru fiii Mosai* (1Ezd. 8:18). Împrumut contextual după gr. ἀνηρ σαχων (SEPT.FRANKF.) (în alte versiuni ale *Septuagintei*: σαχωλ), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *sachol* 'cumpătare, prudență; discreție' (GR.ENGL.: *a man of discretion* 'un bărbat discret'), cf. germ. *ein besonnener Mann* 'un om chibzuit' (SEPT.GERM.). Cuvântul a fost menținut în BIBL.1688 (accentuat: *sahón*), dar nu este înregistrat în DLR.

samvíche sau **samvíchi** s.f. Instrument muzical oriental cu coarde, de formă triunghiulară. Echivalează în patru contexte apropiate (Dan. 3:5, 7, 10 şi 15) gr. σαμβύκη 'idem', cf. *sambuque* (BJ), germ. *Saiteninstrument* 'instrument cu coarde' (SEPT.GERM.), *trigon* (SEPT.ENGL.); este menținut în BIBL.1688. Existent în latină şi franceză, cuvântul nu este înregistrat în dicționarele româneşti.

saraváră s.f., pl. Pantaloni largi purtați de popoarele orientale; şalvari. În cele două contexte apropiate – *Atuncea bărbații aceia s-au legat cu saravarile lor* (Dan. 3:21) şi *Saravárele lor nu s-au primenit* (Dan. 3:28) –, cuvântul echivalează gr. σαράβαρα, termen de origine orientală, al cărui sens a fost corect definit de lexicografi: *haut-de-chausses, à l'usage des orientaux* 'idem' (BAILLY, s.v.), *loose trousers worn by Scythians* 'idem' (LIDDELL/SCOTT, s.v.)., cf. şi *chausses* (BJ). Interpretarea 'sandală', cf. *sandal* (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Sandale* (SEPT.GERM.) nu este argumentată. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sárdiu sau **sárdion** s.n. (întrebuințat şi ca adj.) Piatră semiprețioasă transparentă, de culoare roşie sau brună. Echivalează frecvent gr. σάρδιον 'idem' din *Septuaginta*. Împrumut după ngr. σάρδιον, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

sáta s. indecl. Unitate de măsurat cereale. Ocurență unică: *Aţi pus în ştiubeiu 20 de sáta şi s-au făcut 10 sáta [de orzu]* (Agg. 2:17). Echivalează în context gr. σάτα, plural de la σάτον, cuvânt împrumutat din ebraică. Menținut în BIBL.1688, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savahá s. indecl. Ocurență unică: *De 18 coți înălțimea a unui stâlpu; şi hothar preste el cel de aramă, şi înălțimea lui hothar, de 3 coți; savahá şi roidii*

Scanned with OKEN Scanner

preste hothar prenpregiur – toate de aramă (4Reg. 24:37). Împrumut contextual după gr. σαβαχα, transcriere a cuvântului ebraic *sabacha* cu sensul de 'împletitură', cf. *Flechtwerk* 'idem' (SEPT.GERM.), *latticework* 'ornament în formă de grătar' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.). În BIBL.1688: *mreajă*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savat (fără marcarea accentului) s. indecl. Sabat, numele celei de-a unsprezecea luni din calendarul iudaic (ianuarie–februarie). Împrumut contextual după gr. Σαβάτ, transcriere aproximativă a ebr. *shebat* 'idem'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savathar (fără marcarea accentului) s. indecl.. Ocurență unică: *Şi ca acêstea – la stâlpul al doilea, [şi roidii 100,] preste savathar împregiur* (4Reg. 24:37). Corespunde în context gr. σαβαχα din *Septuaginta*. Forma de aici reprezintă rezultatul probabil al unei contaminări între gr. χωθὰρ şi gr. σαβαχα, unități foarte apropiate în context. V. *supra*, s.v. **hothar** şi **savahá**.

savec (fără marcarea accentului) s. indecl.. Tufiş. Ocurență unică: *Căutându Avraam cu ochii lui, vădzu şi iată un berbêce prinsu într-un sádu savec de coarne* (Fac. 22:13). Expresia gr. φύτος σάβεκ din *Septuaginta* (reprodusă literal prin *sádu savec*) reprezintă o structură tautologică, traducătorul dublând echivalarea printr-un împrumut contextual după ebr. *sebak* 'tufiş', cf. BJ: *buisson* 'idem'. Interpreții moderni procedează în aceeaşi manieră ca şi Milescu: *Strauch Sabek* 'tufiş sabec' (SEPT.GERM.), *a sabek plant* 'o plantă sabec' (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

săbór sau **sobór** s.n. Mulțime de oameni strânşi cu un anumit scop; adunare, întrunire. Împrumut după slavon. **съборъ** sau **соборъ**, cuvântul este frecvent întrebuințat în vechile texte româneşti.

săglăsí vb. IV, intranz. A fi în armonie cu ceva. Echivalează în context gr. συμφονεῖν 'idem'. Ocurență unică: *întru lêgea lui a săglăsi Israil* (Sir. 45:22). Împrumut după slavon. **съгласити** 'idem', cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sămărí vb. IV, refl. A se bucura, a fi voios. Ocurență unică: *Întru calea mărturiilor tale mă sămărâiu, ca spre toată avuțiia* (Ps. 118:14). În BIBL.1688: *mă desfătaiu*. Echivalează în context vb. gr. τέρπω 'idem' cf. *to be delighted, to have pleasure* 'a fi încântat, a avea plăcere' (GR.ENGL., s.v.), *ich habe frohlockt* 'am jubilat; am fost în culmea bucuriei' (SEPT.GERM.), *I delighted* 'am fost încântat' (SEPT.ENGL.). Neînregistrat ca atare în dicționare, cuvântul trebuie pus în legătură cu participiul *sămărât*, înregistrat în DLR, s.v., ca adjectiv, definit drept 'vesel, voios' şi atestat pentru prima dată în lexiconul slavo-român al lui Staicu Logofătul (jumătatea secolului al XVII-lea); etimologia este necunoscută.

sămăț adj., s.m. Semeț; arogant, plin de sine, trufaş. Cu o etimologie obscură, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi; cea mai veche atestare în DLR, s.v. *semeț*, este din *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (prima jumătate a secolului al XVII-lea).

sărăimán s.m. Sărman. Împrumut după v. slav. **сиромахъ** (cu schimbarea sufixului!), cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sărman*, cu forme sensibil diferite, în numeroase texte româneşti vechi, începând cu *Palia de la Orăştie* (1582). Forma de aici, cu multe ocurențe, este înregistrată în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

Scanned with OKEN Scanner

sărăimăníe s.f. Sărăcie. Ocurenţă unică: *Eu sânt şi nu iaste altă, nu voi şedea văduă, nici voi cunoaşte sărăimăniia!* (Is. 47:8). Cu forma *surumănie*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sărmănie*, prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648). Derivată de la *sărăiman* + suf. *-ie*, forma de aici nu este înregistrată în DLR.

sărbá vb. I, tranz. A celebra, a sărbători. *Să vor sui pre an a să închina împăratului Domnului celui întrutotţiitor şi a sărba praznicul facerii colibilor* (Zah. 14:16). Moştenit din lat. *servare*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Psaltirea Scheiană.*

sătăciúne s.f. Ocurenţă unică: *Mêrge pren fără apă pustiiu şi pământ rânduit întru sătăciuni şi adună cu mâinele neroada* (Parim. 9:12).

săvái conj. Dacă (introduce o propoziţie condiţională). Ocurenţă unică: *Şi săvai de către împuţânarea vârtutea să va opri a păcătui; dă va afla vrême, face-va rău* (Sir. 19:24). Echivalează în context gr. ἐὰν 'dacă'. Fraza corespondentă din *Septuaginta* este foarte fidel imitată: καὶ ἐὰν ὑπὸ ἐλαττώματος ἰσχύος κωλυθῆ ἁμαρτεῖν, ἐὰν εὕρη καιρόν, κακοποιήσει. Construcţie internă (*să* + *va* 'vrea'), cuvântul *săvai* (adverb şi conjuncţie) este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi, cu valoarea condiţională de aici, cuvântul fiind atestat de DLR deja în *Palia de la Orăştie* (1582).

săvârşénie s.f. Îndeplinire; perfecţiune. Ocurenţă unică: *Vei lua de la berbêce grăsimea lui, şi grăsimea ce acopere pântecele lui,* [...] *pentru că iaste săvârşenie aceasta* (Ieş. 29:22). Echivalează în context gr. τελείωσις 'idem'. Derivat de la vb. *săvârşi* suf. *-enie* (întărit şi de slavon. **съвръ ениѥ**), cuvântul este înregistrat în DLR, s.v., doar cu sensurile 'sfârşit' şi 'moarte'.

săvârşí vb. IV, tranz. şi refl. A (se) sfârşi; duce la capăt, a realiza, a împlini. împrumut după slavon. **съвръ ити**, cuvântul este larg răspândit în vechile texte româneşti, adesea în alternanţă cu *sfârşi*.

săvârşít s.n. Sfârşit. Participiu substantivizat de la vb. *a săvărşi*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

sâlnic sau **sâlnec** adj., s.m. şi s. f. Silnic; puternic; autocrat, tiran. Împrumut livresc după slavon. **сильнъ**, cuvântul este frecvent întrebuinţat în vechile texte româneşti.

sâlţă s.f. Laţ. Ocurenţă unică: *Ascunsă iaste în pământ funiia lui, şi sâlţa lui – pre cărări* (Iov. 18:10). Echivalează în context gr. σύλληψις 'prindere, capturare', cf. *capture* 'idem' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Ergreifung* 'idem'. Împrumut după ucr. *сильце*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

sâmceá s.f. Smicea, vârf, extremitate. Ocurenţă unică: *Şi de 5 coţi aripa a unui heruvim şi 5 coţi aripa lui a doao, 10 cu cotul den sâmceaoa áripii lui până la sâmceaoa áripii lui* (3Reg. 6:24). Echivalează în context gr. μέρος 'parte', aici 'extremitate, sfârşit', cf. *Ende* 'idem' (SEPT.GERM.), *tip* 'vârf' (SEPT.GERM.). Moştenit din lat. **summicella*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *smicea*, pentru prima dată la Varlaam.

sângiuri (şi, rar, **sângeruri** sau **sângere**) s.n., pl. Sânge; fapte sângeroase. Echivalează în context gr. αἵματα, un plural cu sensul generic de 'fapte sângeroase, crime'. Formă arhaică de plural a subst. *sânge* (lat. *sanguen*), cuvântul este atestat în DLR încă din textele rotacizante.

Scanned with OKEN Scanner

sângurí vb. I, intranz. A trăi singur. Ocurență unică: *Bdenuii şi mă făcuiu ca pasărea ce sângurêşte pre pod* (Ps. 101:8). Echivalează în context gr. μονάζω, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, cu sensul de aici, cf. *to live alone* 'idem' (GR.ENGL., s.v.). Cuvântul pare o creație lexicală spontană, nefiind înregistrat în dicționarele limbii române.

sârg s.n. (în expresia *de sârg*) Grabă, repeziciune. Împrumut după magh. *szorog*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

sârguí vb. IV, intranz. şi refl. A se grăbi. Derivat verbal de la *sârg*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

sârguiálă s.f. Grabă. Derivat verbal de la *sârgui* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

sârguitór adj., s.m. şi f. (Persoană) care se grăbeşte. Derivat de la *sârgui* + suf. *-tor*, cuvântul nu este înregistrat cu sensul de aici în DLR, s.v.

scáfă s.f. Strachină, blid, căuş. Ocurență unică: *El fiêrse fiertură şi dămică pâine în scafă* (Bel 1:40). Împrumut după ngr. σκάφη, cuvântul este atestat în DLR încă din cele mai vechi texte românești din secolul al XVI-lea.

scálă s.f. Punct vamal; port; târg. Ocurență unică: *Şi vei zice ii Sor, ceii ce lăcuiêşte la întrarea mării, scălii năroadelor de la ostroave multe* (Iez. 27:3). Echivalează în context gr. ἐμπόριον 'idem'. Împrumut după ngr. σκάλα, ital. *scala*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată într-un document de la 1634.

scándală s.f. Capcană, laț, cursă; piedică, obstacol. Ocurență unică: *Vor fi voao întru țineri şi dumnedzăii lor vor fi voao întru scandală* (Jud. 2:3). Cuvântul este glosat marginal prin: *piêdică*. Echivalează în context gr. σκάνδαλον 'idem', cf. *Fallstrick* 'laț, cursă' (SEPT.GERM.), *obstacle* 'piedică, obstacol' (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. **скандалъ** şi ngr. σκάνδαλον, cuvântul este atestat de DLR, cu forma de feminin, într-un document din anul 1652.

scârbă s.f. Supărare, întristare, amărăciune. Împrumut după slavon. **скрѣбь**, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

scârbélnic adj. Înclinat spre mânie, irascibil. Ocurență unică: *Dumnedzăul, cel ce dai izbândire mie şi ai supus năroade supt mine, mântuitoriul mieu dentru neprêtenii miei scârbêlnici* (Ps. 17:51). Echivalează în context gr. ὀργίλος din *Septuaginta*, definit ca *inclined to anger* 'înclinat spre mânie' (GR.ENGL.), cf. (*vrăjmaşii miei*) *cei cu urgie* (BIBL.1688), *jähzornig* 'irascibil, arțăgos' (SEPT.GERM.), *irrascible* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat de la *scârbă* + suf. *-elnic*, cuvântul este înregistrat în DLR în texte din secolul al XVII-lea, dar nu cu acest sens.

scârbí vb. IV, intranz., tranz. şi refl. A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) mâhni. Împrumut după slavon. **скрѣбѣти**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

scârnav adj. Plin de scârnă; murdar, scârbos. Împrumut din slavon. **скърънавъ**, cuvântul este atestat de DLR deja în *Psaltirea Scheiană* şi la Coresi.

scârnă s.f. Excrement. Ocurență unică: *Întru balegă de scârnă omenească le vei vârî pre iale între ochii lor* (Iez. 4:12). Echivalează în context gr. κόπρος 'idem' din *Septuaginta*. Împrumut din slavon. **скврънъ**, cuvântul este atestat de DLR în texte de la începutul secolului al XVII-lea.

Scanned with OKEN Scanner

scârnăvíe s.f. Infamie, mârşăvie, josnicie, ticăloşie. Derivat de la *scârnav* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

schíptru s.n. Sceptru. Corespunde în cele două contexte din *Septuaginta* gr. σκήπτρον 'idem'. Împrumut după ngr. σκήπτρον sau lat. *sceptrum*, cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR, cu forma de aici, la Grigore Ureche.

sclip s.n. Portic, colonadă (acoperită). Cuvântul echivalează în numeroase contexte, de regulă, gr. στοά 'idem'. Împrumut din pol. *sklip*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sclip*[2], pentru prima dată la Dosoftei.

scop s.m. Bărbat castrat; eunuc. Echivalează în sintagma *mai marele scopilor*, de câteva ori în *Careta profetului Daniel*, gr. ἀρχιευνοῦχος 'şeful eunucilor' din *Septuaginta*. Considerat un derivat postverbal de la vb. *scopi*, cuvântul este atestat în DLR s.v. *scop*[1], exclusiv la Dosoftei.

scopí vb. IV, tranz. A castra. Împrumut după slavon. **скопити**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Codicele Todorescu* (secolul al XVI-lea).

scopít s.m. Bărbat castrat, eunuc. Derivat de la vb. *scopi*, cuvântul este menţionat deja în *Anonymus Caransebesiensis*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

scorpídii s.n., pl. Dispozitiv de aruncat săgeţi. Ocurenţă unică: *Au pus acoló şi meşterşuguri şi aruncătoare de foc şi aruncătoare de pietri şi scorpídii, ca să să zvârlească săgeţi şi praştii* (1Mac. 6:51). Echivalează în context gr. σκορπίδια, forma de plural a gr. σκορπίδιον 'dispozitiv de aruncat săgeţi', diminutiv de la σκορπίος 'scorpion', un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. Cf. şi SEPT.GERM.: *Skorpione zum Werfen von Pfailen* 'scorpioni pentru aruncat săgeţi', SEPT.ENGL.: *devices* [...] *shoot arrows* 'dispozitive de aruncat săgeţi'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

scórpiu (accentuat şi **scorpíu**) s.m. Scorpion. Împrumut contextual după gr. σκορπίος 'scorpion' din *Septuaginta*. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR., nici s.v. *scorpion* (< fr. *scorpion*), nici s.v. *scorpie*.

scovárdă s.f. Scoveargă. Ocurenţă unică: *Împărţi la tot nărodul* [...] *câte o bucată de carne şi câte o scovardă den tigaie* (2Reg. 6:19). Sintagma *scovardă den tigaie* echivalează în context. gr. λάγανον ἀπὸ τηγάνου 'prăjitură din tigaie'. Împrumut din v. slav. **сковрада** 'tigaie', cuvântul este atestat de DLR prima dată în BIBL.1688.

scrâşcá, scârşcá sau **şcârşcá** vb. I, intranz. A scrâşni (mai ales despre dinţi). Derivat probabil de la vb. *cârşca* + pref. *s-*, cuvântul este atestat în DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

scrâşcáre s.f. Scrâşnet. Ocurenţă unică: *Şi m-am mântuit după mulţimea milei şi numelui tău, dentru scrâşcări gata la mâncare* (Sir. 52:4). Derivat de la vb. *scrâşca*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

scripí vb. IV, intranz. A sclipi. Ocurenţă unică: *Vedêrea lui era ca vedêrea aramei ce scripêşte* (Iez. 40:3). Echivalează în context gr. στλίβω 'idem'. Forma de aici este atestată în DLR, s.v. *sclipi*, pentru prima dată la Dosoftei.

scripiciós adj. Sclipicios; sclipitor. Ocurenţă unică: *vin de la Helvon şi lâni scripicioase de la Milit* (Iez. 27:18). Echivalează în context gr. στίλβος 'idem'. Derivată de la vb. *scripi* + suf. *-cios*, această formă a cuvântului nu este atestată în DLR, s.v. *sclipicios*, ale cărui prime atestări sunt din dicţionare de la începutul secolului al XIX-lea.

Scanned with OKEN Scanner

scripíre s.f. Sclipire. Ocurenţă unică: *Bine s-au făcut spre scripire, bine să făcu spre junghêre* (Iez. 21:15). Echivalează în context gr. στίλβωσις 'idem'. Derivată de la vb. *scripi*, această formă a cuvântului nu este atestată în DLR, s.v. *sclipire*, a cărui primă atestare este la Ioan Budai-Deleanu.

sefim vezi *supra*, s.v. **esefim**.

serseroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σερσερώθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *serseroth*, cu sensul 'lanţuri', cf. engl. *chains* 'idem' (GR.ENGL., s.v., SEPT.ENGL., în notă de subsol), *kettenförmige Schmuckbänder* 'benzi ornamentale în formă de lanţuri' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi făcu serseroth întru Davir şi puse preste căpeţêlele stâlpilor şi făcu roidioare 100* (2Paral. 3:15). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sfârlitúră s.f. Aruncare (a unei suliţi, săgeţi etc.). Echivalează în context gr. βολίς 'idem' din *Septuaginta*. Ocurenţă unică: *Ca turnul David – grumazul tău, cel clădit la Thalpioth, 1000 de scuturi spânzuraţi sânt pre el; toate sfârlitúrile tarilor* (Cânt. 4:4). În BIBL.1688: *svârliturile*. Variantă fonetică a lui *zvârlitură* (derivat de la *zvârli* + suf. -tură), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

sfeştení vb. IV, intranz. A îndeplini slujba de preot. Echivalează în context gr. ἱερατεύω 'idem', cf. *to performe the office of a priest* 'idem' (GR.ENGL.), *im Heiligtum Dienst zu verrichten* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi pre Aaron şi pre fiii lui vei unge şi vei sfinţi pre ei, ca să-mi sfeşteneascâ mie* (Ieş. 30:30); în BIBL.1688: *ca să-mi preoţească mie*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Poate fi pus în relaţie cu subst. *sfeştenic*, înregistrat la SCRIBAN, s.v., cu sensul 'preot', după slavon. **свѧ тєникъ**.

shin s.m. Mastic, arbore de la care se obţine o răşină specială (*Pistacia lentiscus*). Echivalează în context gr. σχῖνος 'idem', cf. GR.ENGL.: *mastic tree* 'idem', *mastich* 'idem' (SEPT.ENGL.). Ocurenţă unică: *Spune supt ce copaci ai vădzut pre ei împreunându-să între sine?" Şi el dzise: „Supt shin!"* (Sus. 1:53). Într-o notă de subsol, în SEPT.GERM. se dă explicaţia că în originalul grecesc se produce un joc de cuvinte între numele masticului (σχῖνο) şi forma verbală σχίζει 'se separă; se desparte în două'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sícheră s.f. Băutură alcoolică obţinută din fructe; cidru. Împrumut livresc după slavon. **сикєра**, ngr. σίκερα, cuvântul este atestat de DLR prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

síclu s.n. Unitate de măsură pentru greutate, echivalentă cu aprox. 6 grame. Împrumut livresc după lat. *siclus*, slavon. **сиклъ**, ngr. σίκλος, cuvântul apare prima dată, după DLR, s.v., în *Palia de la Orăştie* (1682).

sílă s.f. Putere. Împrumut după v. slav. **сила**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti cu acest sens primar.

silítră s.f. Substanţă minerală folosită la fabricarea săpunului (nitrat de potasiu). Ocurenţă unică: *Te vei spăla cu silitră şi vei înmulţi ţie iarbă* (Ier. 2:22). Echivalează în context gr. νίτρον 'pulbere pentru spălat; mineral folosit la fabricarea săpunului' (GR.ENGL.), cf. *nitre* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Soda* 'idem' (SEPT.GERM.). Cea mai veche atestare în DLR, s.v. *silitră*, pentru acest cuvânt, este

Scanned with OKEN Scanner

acest context din BIBL.1688, ceea ce justifică cu greu etimologia multiplă propusă: din rus. *selitra*, pol. *salitra*, sb. *šălitra*, fr. *salitre*.

silnicíe s.f. Faptul de a stăpâni; domnie. Echivalentul din *Septuaginta* este gr. δυναστεία, explicat de lexicografi ca atare, cf. GR.ENGL.: *lordship*, *domination* 'idem'. Cu o unică ocurență, cuvântul glosează, într-o notă marginală, la forma de plural *silniciile*, subst. *domniile* din text (3Reg. 16:5). Cf. şi SEPT.ENGL.: *acts of domination*. Derivat de la adj. *silnic* + suf. *-ie*, cuvântul ca atare este atestat în DLR doar în texte de la sfârşitul secolului al XVIII-lea; sensul de aici nu este înregistrat.

siríná s.f. Sirenă; făptură fabuloasă în mitologia grecilor, cu chip de femeie şi corp de peşte. Împrumut livresc după ngr. σειρήν, lat. *siren*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei şi la Cantemir.

smârdă sau **zmârdă** s.f. Necurățenie, murdărie; urâțenie. Împrumut după slavon. **смрѣдъ**, cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR, s.v. *smârd*, în BIBL.1688.

sméren sau **smérin** adj. Smerit; supus, modest; sfios. Împrumut după slavon. **смѣренъ**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document de la 1618.

smídă s.f. Grindină. Având o etimologie obscură, cuvântul este atestat în DLR în *Psaltirea Scheiană*, la Dosoftei şi la Cantemir.

smințeálă s.f. Tulburare, nebunie, alienare; pagubă, neajuns; greşeală. Derivat de la vb. *sminti* + suf. *-eală*, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi.

smintí vb. IV, intranz., tranz. şi refl. A se tulbura, a înnebuni; a împiedica (pe cineva să facă ceva); a greşi. Un împrumut după v. slav. **съмѧсти**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte româneşti.

smirít s.n. (în expresia *piatra smiritului*, menținută şi în BIBL.1688) Rocă metamorfică formată din granule fine. Echivalează în context gr. σμιρίτης 'idem', cf. *emery stone* 'idem' (SEPT.ENGL.), *smyrite stone* 'idem' (GR.ENGL.), *Schmiergelsteine* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Hicații lui – scuturi de aramă şi legătura lui – ca piatra smiritului* (Iov. 41:7). Cu acest context din BIBL.1688, cuvântul este atestat în DLR, dar etimologia indicată este greşită.

smírnă sau **zmírnă** s.f. Răşină obținută de la unul din arborii din genul *Styrax*, care, prin ardere, răspândeşte un miros plăcut. Împrumut după slavon. **смиръна**, cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi.

soam (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σωὰμ din SEPT.FRANKF. (în alte ediții ale *Septuagintei:* σοομ), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic denumind o piatră semiprețioasă neidentificată, probabil onix. Ocurență unică: *După toată putêrea, am gătit la casa Dumnedzăului mieu aur, argint, aramă, fier, lêmne, pietri soam şi a împlerii, pietri scumpe şi de multe fêliuri* (1Paral. 29:2). Cf. *stones soom* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Soom-Steine* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sobór vezi **săbór**.

sofer (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σωφὲρ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *shophar* desemnând 'cornul berbecului' (întrebuințat ca instrument muzical). Ocurență

Scanned with OKEN Scanner

unică: *Şi tot Israil suind săcriiul făgăduinţei Domnului cu semnu şi cu glas sofer şi cu trâmbiţe şi cu ţimbale* (1Paral. 15:28). Cf. GR.ENGL.: *ram's horn* 'idem', *Sopher*, în notă: *widderhorn* 'idem'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sofir (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σωφεὶρ, o confuzie în SEPT.FRANKF. cu numele biblic *Ofir* (gr.'Ωφὶρ), ţinut reputat pentru bogăţia sa în aur. Ocurenţă unică: *Şi nu să va ţinea cu aur sofir, cu ónih cinstit şi zamfir* (Iov 28:16). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sorb s.n. Vârtej de apă. Echivalează gr. δίνη 'idem' din SEPT.FRANKF., cf. *wirlwind* 'idem' (GR.ENGL.). Ocurenţă unică: *Carea dentr-amândoao, nu sorbul lui va stropşi pre voi* (Iov 13:11). În BIBL.1688 apare sinonimul mai transparent *vultoarea*. Derivat postverbal de la *a sorbi*, cuvântul este atestat în DLR abia în unele dicţionare de la începutul secolului al XIX-lea.

soţietáte s.f. Societate. Cuvântul merită un scurt comentariu, deorece pare să reprezinte prima atestare absolută a acestui important cuvânt în limba română, în DLR, s.v. *societate*, cele mai vechi atestări fiind din texte de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Creatorul termenului, traducătorul iniţial sau revizorul său moldovean, a efectuat un împrumut după lat. *societas*, *-tis*, procedând poate şi analogic, prin derivare de la *soţie* 'asociat, partener' (s.m. în limba veche) + suf. *-ă(e)tate*. Reacţia faţă de acest neologism a revizorilor ultimi ai textului, cărturarii de la Bucureşti, a fost, de fiecare dată, surprinzătoare. Iată, mai întâi, cele trei contexte, veritabile *loca oscura* în textul primar al *Septuagintei*: a) *Sufletul* [...] *va minţi către aproapele-şi, au întru zălojire, au pentru soţietate, au pentru jeac* (Lev. 6:2). Sintagma echivalentă din SEPT.FRANKF. este gr. περὶ κοινωνίας, interpretată de exegeţii moderni drept o referire la relaţie patrimonială, mai precis la o 'proprietate comună', cf. *wegen gemeinsamen Eigentums* 'din cauza unei proprietăţi comune' (SEPT.GERM.), *regarding joint ownership* 'privitor la o proprietate asociativă' (SEPT.ENGL.). Altă interpretare posibilă: *sign of fellowship, gift, contribution* 'semn de asociere, dar, contribuţie' (GR.ENGL.). În BIBL.1688, sintagma *pentru soţiire* reprezintă o transpunere globală, cuvântul *soţiire* fiind înregistrat în DLR cu sensul 'asociere', cu acest citat din BIBL.1688, dar şi cu unul mai vechi, dintr-un document de la anul 1652. b) *Acêstea dzice Domnul: Să nu întri la soţietatea lor şi să nu mergi să te boceşti şi să nu plângi pre ei* (Ier. 16:4). Sintagma echivalentă din SEPT.FRANKF. este gr. εἰς θίασον αὐτῶν, interpretată de exegeţii moderni drept o referire la un ritual păgân specific: *their revel* 'orgia lor' (SEPT.ENGL.), *mourning fest* 'festivitate funebră' (GR.ENGL.), sau la o asociere pe baze religioase: *Kultgemeinde* 'comunitate cultuală' (SEPT.GERM.). Prin opţiunea *în danţul lor* (BIBL.1688), revizorii de la Bucureşti au făcut apel la unul dintre sensurile comune ale gr. θίασος, acela de 'sărbătoare; dans' (cf. BAILLY, s.v.). c) *Crescu mai tare pentru soţietátea hrănii* (Iosip 13:22). În sintagma corespondentă (gr. διὰ συντροφίας) din *Septuaginta*, subst. συντροφία, literal 'împreună-hrănire' (calchiat prin *soţietatea hrănii*!), desemnează în mod generic (despre un grup de oameni) faptul de a fi educaţi împreună, cf. *common education* 'educaţie comună' (GR.ENGL.), *gemeinsames Aufwachsen* 'creştere, educaţie comună' (SEPT.GERM.), *common nurture* 'hrănire, îngrijire, educaţie comună' (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 ne întâmpină o gravă (şi amuzantă!) eroare de lectură a revizorilor (sau

Scanned with OKEN Scanner

a vreunui copist!), care au crezut că sintagma *pentru soţietatea hrănii* din manuscrisul originar trebuie transcrisă *pentru soţiia ta te hrăniiu*.

spodobí vb. IV, tranz. şi refl. A se arăta demn (de ceva), a se învrednici. *Aceia nu numai de către oameni să lăudară, ci şi dumnezăiască parte să spodobiră* (3Mac. 18:3). Împrumut după slavon. **сподобити(сѧ)**, cuvântul este atestat în DLR în documente de la jumătatea secolului al XVI-lea şi la Coresi.

stácti (accentuat şi **stactí**) s. indecl. Stactie; ulei de mirt. Împrumut contextual după gr. στακτή 'idem' din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *stactie*, cu varietăţi formale diferite, în psaltirile rotacizante din secolul al XVI-lea, ca împrumut după slavon. **стакти** sau ngr. στακτή.

stávăr s.n. Stabilitate, statornicie. Ocurenţă unică: *Şi săpătură prestă iale şi prestă uşile bisêricii heruvim şi finici spre săpătura sfintelor şi de stavăr lêmne despre faţa lui elam pre denafară* (Iez. 41:25). În cadrul sintagmei *de stavăr lêmne*, locuţiunea adjectivală *de stavăr* echivalează în context adj. gr. σπουδαῖος din sintagma σπουδαῖα ξύλα, cf. *kostbares Holz* 'lemn preţios' (SEPT.GERM.), *excellent wood* 'lemn foarte scump' (SEPT.ENGL.). Cf. şi GR.ENGL., unde gr. σπουδαῖος este prezentat drept un hapax legomenon în *Septuaginta* şi definit prin *worth serious attention, excellent* 'demn de cea mai mare atenţie, excelent'. Revizorii de la Bucureşti au preferat o soluţie mai transparentă din punct de vedere semantic: *lêmne de treabă* (BIBL.1688). În DLR, s.v. *stavăr*, suntem informaţi că atât cuvântul ca atare, cât şi expresia *de stavăr*, sunt atestate doar la Dosoftei şi într-o serie de vechi dicţionare; etimologia cuvântului este obscură.

stărnutáre s.f. Strănutare. Ocurenţă unică: *Întru stărnutarea lui va luci lumină şi ochii lui – chip de luceafăr* (Iov. 41:10). Echivalează gr. πταρμός 'idem', cf. GR.ENGL.: *sneezing* 'idem'. Cuvântul este atestat în DLR, s.v. *strănutare*, cu acest loc din BIBL.1688.

stâjíre s.f. Faptul de a grăbi, faptul de a alunga; vezi *supra*, s.v. **stejí**. Ocurenţă unică: *Concenire şi stâjire va face preste toţi ceia ce lăcuiesc pământul* (Sof. 1:19). Echivalează în context gr. σπουδη, definit de lexicografi prin *haste, hurry; zeal, diligence, effort* 'grabă, pripă; zel, silinţă, efort' (GR.ENGL.). Unii interpreţi preferă o formulare sintetică: *ein schnelles Ende* 'un sfârşit rapid' (SEPT.GERM.), *a swift end* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat nominal de la vb. *stâji* (*steji*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

stâlpáre s.f. sau **stâlpáriu** s.n. Ramură verde înfrunzită, întrebuinţată în unele ritualuri cultice. Derivat probabil de la subst. *stâlp* (< slavon. **стлъпъ**), cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

stâlpíre s.f. Stâlp; stelă. Ocurenţă unică: *Şi încă preste el iaste al dzêcelea şi iarăşi va fi la pradă, ca terivinthul şi ca ghinda când va cădea dentru ghioacea ei; sămânţă sfântă – stâlpirea ei* (Is. 6:13). Echivalează în context gr. στήλωμα din SEPT.FRANKF., într-o secvenţă care nu se găseşte în alte ediţii ale *Septuagintei*. Pentru sens, cf. BAILLY, s.v. *stèle dressée* 'stelă înălţată'. Cu această întrebuinţare, cuvântul nu este înregistrat în DLR, s.v. *stâlpire*.

Scanned with OKEN Scanner

stânghe vezi **stínghe**.

stânghecí vb. IV, intranz. A şchiopăta. Ocurenţă unică: *Şi răsări soarele cându trecu Chipul lui Dumnedzău; iară el stânghecea cu stânghea lui* (Fac. 32:31). Contextul corespondent din SEPT.FRANKF. este gr. ἐπίσκαζε τῶ μηρῶ αὐτοῦ, literal: 'şchiopăta din coapsa lui', cf. *er* [...] *hinkte von seiner Hüfte* 'idem' (SEPT.GERM.), *he was limping upon his thigh* 'idem'. Revizorii de la Bucureşti păstrează verbul, atribuindu-i o valoare tranzitiv-factitivă: *stângăciia coapsa lui* (BIBL.1688); citatul acesta este dat în DLR, s.v. *stângăci*, ca primă atestare a cuvântului (derivat probabil de la *stângaci*).

stârc s.m. Pasăre migratoare înrudită cu barza; bâtlan (*Ardea cinerea*). Împrumut din v. slav. **стрькъ**, cuvântul este înregistrat în DLR cu această primă atestare din BIBL.1688.

stejí vb. IV, tranz. A grăbi; a alunga. Ocurenţă unică: *Şi văzu împăratul că-l stejesc pre el foarte* (Bel 37). Cuvântul este atestat în DLR în psaltirile rotacizante din secolul al XVI-lea, la Coresi, Varlaam şi Dosoftei; etimologia este necunoscută.

stémă s.f. Coroană. Cu acest sens primar, ca împrumut livresc după slavon. **стема**, ngr. στέμμα sau lat. *stemma*, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

stépenă s.f. Treaptă, etapă; rang. Împrumut după slavon. **степень**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

stideálă s.f. Sfială. Derivat de la vb. *stidi* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

stidí vb. IV, refl. A se sfii. Împrumut după slavon. **стидѣтисѧ**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un text de pe la 1630.

stidínţă s.f. Sfială; (aici) ruşine, ocară. Ocurenţă unică: *Dzua ruşinea mea den preajma mea iaste, şi stidinţa obrazului mieu mă acoperí* (Ps. 43:17). Echivalează în context gr. αἰσχύνη definit prin *shame, dishonour, disgrace* 'ruşine, dezonoare, ocară' (GR.ENGL.), cf. *Schande* 'idem' (SEPT.GERM.), *shame* 'ruşine' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a cuvântului (derivat de la vb. *stidi*) este din Varlaam.

stínghe sau **stânghe** s.f. Stinghie; parte a piciorului, la om şi la animale, desemnând de obicei locul unde se îmbină femurul cu oasele bazinului; regiune inghinală. Glosat de câteva ori marginal prin *coapsă*. Cu această valoare semantică, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *stinghie*, pentru prima dată în *Pravila* lui Vasile Lupu din 1646; etimologia cuvântului este obscură.

stirásc s.n. (Lemn de) stirax. Ocurenţă unică: *Şi luă Iacov şie toiag de stirascu vêrde, şi de nucă şi de paltin şi le beli pre înse Iacov belituri albe* (Fac. 30:37). În contextul din *Septuginta* (ῥάβδον στυρακίνην χλωρὰν), adj. gr. στυράκινος se referă la unul din arborii din care se obţine smirna (*Syrax*), cf. *made of the wood, of the storax tree* 'făcut din lemn de la arborele stirax'. Cuvântul este menţinut în BIBL.1688 (*toiag de stirac vêrde*), context citat în DLR, s.v. *stirax*, ca primă atestare a cuvântului; trimiterea la un etimon latin şi unul francez este însă eronată.

stobór s.n. Sobor (formă rară şi regională). Ocurenţă unică: *Căci mai mult dentru stobor nu s-au curăţit şi leviţii era mai mulţi a jirtvui fasec la tot cela ce nu putea a să curăţi Domnului* (1Paral. 30:17). V. *supra*, s.v. **sobor**.

Scanned with OKEN Scanner

stocí vb. IV, tranz. A stoarce. *Pentru că săgeți de la Domnul în trupul mieu sânt, cărora mâniia lor îmi stocêşte sângele; când voi începe a grăi mă împung pre mine* (Iov 6:4). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a cuvântului (împrumut după v. slav. *источити*) este acest pasaj din BIBL.1688.

strájniță s.f. Turn de strajă. Ocurență unică: *Şi zidi cu iale împăratul Asá tot muntele Veniamin şi strajniță* (3Reg. 15:22). În DLR, s.v., cuvântul (împrumut după pol. *strażnica*) are ca unică atestare pasajul corespondent din BIBL. 1688.

strâmciunáre s.f. Zdruncinătură; rană produsă prin zdrobire. Echivalează în context gr. μώλωψ 'idem', cf. GR.ENGL.: *stripe* 'dungă', *bruise* 'rană'. Ocurență unică: *De la picioare până la cap nu iaste întru el întregăciune, nici rană, nici strâmciunare, nici zgaibă înflată* (Is. 1:6). Cu forma de aici, dar cu sensul general de 'zguduire, tulburare', cuvântul este atestat în DLR, s.v. *zdruncinare*, la Dimitrie Cantemir; derivat nominal de la vb. *stuncina*.

strânciuná vb. I, tranz. A zdruncina; a zgudui, a tulbura. Echivalează în context vb. gr. στροβέω, explicat prin *to distract* 'a distruge, a tulbura' sau prin *to distress* 'a necăji, a supăra' (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Nu frica mea te va strânciuna, nice mâna mea grea va fi preste tine* (Iov 33:7). Cea mai veche atestare în DLR, s.v. *zdruncina*, chiar cu forma de aici, este la Cantemir; etimologie necunoscută.

strânciunătúră s.f. Zdruncinătură; rană produsă prin zdrobire. V. *supra*, s.v. **strâmciunáre**. Derivat de la vb. *stuncina* + suf. *-ătură*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *zdruncinătură*, în BIBL.1688 şi definit prin 'cicatrice'.

stupínă s.f. Locul unde sunt aşezați stupii de albine; prisacă. Derivat de la subst. *stup* (< ngr. στόπος) + suf. *-ină*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Pravila de la Govora* (1640).

suiér s.n. Şuier; zgomot scos de animale. Unică ocurență: *Pentru căci şedzi mie întru mijlocul mosfetham ca să asculți suiérile acelor ce să scoală la ale lui Ruvim, mari cercetări ale inemii* (Jud. 5:16). În grafia *сѣ̈рилє*, avem probabil de-a face cu o grafie defectuoasă pentru *şuierile*, cf. gr. συρισμός 'şuierat; behăit' din SEPT.FRANKF., în contextul respectiv. În DLR, s.v. *şuier* (derivat verbal de la *a şuiera* < lat *sibilare*), cele mai vechi atestări ale cuvântului sunt în dicționare şi texte de la începutul secolului al XIX-lea.

susáiu s.n. Plantă ierboasă comestibilă; probabil un soi de salată (*Lactuca serriola*). Unică ocurență: *Şi vor mânca carnea, întru aceasta noapte, friptă la foc, şi azime cu susaiu vor mânca* (Ieş. 12:8). Într-o notă marginală în manuscris găsim explicația: *lăptuci*. Echivalentul contextual din *Septuaginta* este gr. πικρίς, literal '(iarbă) amară', cf. *bitter herbs* 'ierburi amare' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Bitterkräuter* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvânt cu etimologie obscură, *susai* este înregistrat de DLR în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

şiníc s.n. Măsură pentru grâne, cu capacitatea aproximativă între 1,25 litri şi 1,36 litri Împrumut după turc. *şinik*, bulg. *шиник*, scr. *šinik*, cuvântul are ca primă atestare în DLR, s.v., acest context din BIBL. 1688.

şip s.n. Recipient de păstrat lichide prețioase, flacon. Împrumut probabil după magh. *síp*, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în BIBL.1688.

Scanned with OKEN Scanner

ştiopít s.n. Scuipat. Ocurenţă unică: *De sânt toate limbile ca o picătură de la cadă şi ca o plecare de cumpănă s-au socotit şi ca ştiopitul să vor socoti* (Is. 40:15). Echivalează în context gr. σίελος 'scuipat', cf. GR.ENGL.: *spittle* 'idem'. Variantă a subst. *scupit* (< vb. *stupi*), cuvântul are în DLR, s.v. *scupit*, drept primă atestare, un citat din Cantemir.

ştuipí sau **ştiopí** vb. IV, tranz. A scuipa. Formele de aici sunt variante ale verbului *a stupi* (< lat **stupire*); cea mai veche atestare a verbului *a stupi* în DLR este din Cantemir.

şuvăít adj. Şovăit; (despre drumuri, cărări etc.) cotit, şerpuit, întortocheat; fig. strâmb, necinstit. Ocurenţă unică: *A să întoarce tribuie dentru calea şuvăită şi rea* (Parim. 22:14). în contextul originar al *Septuagintei*, echivalentul este adj. gr. σκολιός 'cotit, întortocheat', cf. *crooked, winding* 'idem' (GR.ENGL.), *krumm und böse* 'întortocheat şi rău' (SEPT.GERM.), *crooked and bad* 'idem' (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *şovăit*, cea mai veche atestare a cuvântului (derivat de la vb. *şovăi* < (probabil) v. slav. **ѕвати**), cu forma şi înţelesul de aici, este din Dimitrie Cantemir.

tal s.m. Tar. Veche unitate de măsură pentru greutăţi. Două ocurenţe: *După acêstea, au trimis Símon pre Numinéu la Râm, având scut de aur mare, trasul tali 1000, ca să întărească către ei ajutoriul* (1Mac. 14:24). *Şi aduseră scut de aur, de tali 1000* (1Mac. 15:18). În BIBL.1688, în ambele locuri apare *1000 de mnas*, iar în Ms.4389: *1000 de mnáse*, respectiv: *1000 de mnáse*. În SEPT.FRANKF. şi în alte ediţii ale *Septuagintei*, apare gr. μνᾶ, la pluralul genitivului partitiv: μνῶν, reprodus prin împrumut contextual în BIBL.1688 şi Ms. 4389 (vezi şi *supra*, s.v. **mnas**). Este vorba despre unitatea de măsură pentru greutăţi numită de obicei mină (cf. SEPT.ENGL.: *1000 minas*, SEPT.GERM.: *1000 Minen*), cu o valoare nominală de 100 de drahme. Forma de plural *tali* poate fi o greşeală de copist, aşa încât apropierea de s.n. *tar* (< magh. *tár*), definit în DLR drept 'veche unitate de măsură pentru greutăţi egală cu 125 de ocale' nu poate fi evitată. Cuvântul *tar*, pl. *taruri* sau *tare* este bine reprezentat în textele din secolul al XVI-lea.

taláng s.n. Monedă de aur sau de argint cu valoare variabilă. Împrumut după ngr. τάλαντον, slavon. **талантъ**, cuvântul apare în texte încă de la Coresi (cf. DLR, s.v. *talant*).

tártar (accentuat şi **tartár**) s.n. Infern. *Şi venind la munte încolţurat, au făcut veselie celor cu 4 picioare întru tartar* (Iov 40:15). *Socotêşte marea ca o ştêrgere şi pre tartárul beznii ca pre un rob* (Iov 41:24). Echivalează în context gr. τάρταρος 'idem' din SEPT.FRANKF. Împrumut după slavon. **тартаръ** şi ngr. τάρταρος, cuvântul este atestat în DLR încă în texte din secolul al XVI-lea.

táşcă sau **teáşcă** s.f. Geantă (de piele sau de pânză), purtată pe umăr sau în mână. Împrumut după ucr. *машка*, magh. *táska*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

tâmpănă s.f. Instrument de percuţie; tâmpină. Echivalează în context gr. τύμπανον 'idem' din *Septuaginta*. Împrumut după slavon. **тжпанъ**, ngr. τύμπανον, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

Scanned with OKEN Scanner

tâmpănăríță s.f. Cântăreață din tâmpănă. Echivalează în context gr. τυμπανίστρια 'idem', un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. Ocurență unică: *Cânta întru mijlocul fetișoarelor tâmpănărițe* (Ps. 67:27). Derivat de la *tâmpână* + suf. *-(ă)reț*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *tâmpănăreț*, deja într-una din psaltirile din secolul al XVI-lea, ca și cu acest loc din BIBL.1688.

tâmpiná sau **timpiná** vb. I, tranz. A ieși înaintea cuiva cu manifestări de bucurie; a întâmpina. Derivat de la subst. *tâmpină*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

tâmpináre sau **timpináre** s.f. Faptul de a tâmpina; întâmpinare. Derivat de la vb. *tâmpina*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

tâmpít adj. (despre ochi) Ros, slăbit; mutilat. Ocurență unică: *Și omul – bătrân, și ochii lui – tâmpiți a vedea* (3Reg. 12:24). Expresia *tâmpiți a vedea* corespunde secvenței gr. ἠμβλυώπουν τοῦ βλέπειν din *Septuaginta*, care poate fi transpusă literal prin '(despre ochi) au devenit slabi, fără claritate la vedere', cf. *seine Augen waren schwachsichtig geworden* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvântul este un participiu al verbului *tâmpi*, cu sensul 'a toci, a roade prin întrebuințare' și cu o primă atestare în DLR la Dosoftei.

tânjálnic adj. Necăjit, suferind; slab. Ocurență unică: *Vai la inima tânjalnică, căci nu crêde* (Sir. 2:14). Echivalează în context gr. παρειμένη, participiu al verbului παρίημι, între ale cărui sensuri se găsește și 'a fi (sau a deveni) slab' (cf. GR.ENGL., s.v.) Cf. și *furchtsam* 'fricos' (SEPT.GERM.), *faint* 'slab' (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *tânji* (< v. slav. *тѫ́жити*) + suf. *-alnic*, cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

tântăví vb. IV, intranz. A refuza. Ocurență unică: *Tântăví a să mângâia sufletul mieu* (Ps. 76:3). Cf. BIBL.1688: *să părăsi a să mângâia*. Sensul se precizează din context, gr. ἀπαναίνομαι semnificând 'a refuza', cf. *to refuse to* 'idem' (GR.ENGL.); cf. și *weigerte sich* 'a refuzat' (SEPT.GERM.), *refused* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat de la adj. *tântav*, cuvântul este înregistrat în DLR, s.v., cu atestări recente din graiurile populare, dar fără sensul de aici.

târpí vb. IV, intranz. A răbda, a îndura, a suporta. Echivalează în context gr. ὑπομένω 'idem'. Ocurență unică: *Iată, aceasta răutate-i de la Domnul. Ce voi mai târpí Domnului încă?* (4Reg. 6:33). Împrumut după slavon. **трѫпѣти**, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

terevínthu sau **terivínth** s.m. Terebint; arbore rășinos (*Pistacia Therebintus*) de la care se obține terebentina. Împrumut după ngr. τερέβινθος, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în BIBL.1688.

teslárіu s.m. Dulgher. Derivat de la *teslă* (< v. slav. **тесла**) + suf. *-ar*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Glosele Bogdan* (1616).

teslárí vb. IV. Ocurență unică: *Pre umărul mieu teslăriiá păcătoșii, îndălungară fărădălêgea lor* (Ps. 128:3). Neînregistrat în DLR, cuvântul este o invenție lexicală, un derivat verbal de la *teslă* (< v. slav. **тесла**), forjat pentru a

echivala gr. τεκταίνω 'a exersa un meşteşug' dar şi 'a născoci; a complota'. Cf. *schmiedeten* 'au născocit' (SEPT.GERM.), *were practicing their skill* 'şi-au exersat îndemânarea' (SEPT.ENGL.). Traducătorul a făcut o legătură şi cu gr. τέκτων 'dulgher; muncitor', din aceeaşi familie cu verbul tradus.

thanin (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Acesta-i Sionul, întru luna thanin, întru praznic, aceasta iaste luna a opta* (3Reg. 8:2). Împrumut contextual din SEPT.FRANKF., cuvântul reprezintă o transcriere defectuoasă a gr. ἀθανεὶν, la rândul lui o transcriere aproximativă a ebr. *athanin*, denumirea celei de-a şaptea luni din calendarul iudaic. Sintagma *luna a opta* din text reprezintă o eroare, căci în SEPT.FRANKF. este tipărit foarte clar: μὴν ἕβδομας 'luna a şaptea'; în BIBL.1688, corectat: *luna a şaptea.* Cf. BIBL.1688: *anin*, SEPT.GERM., SEPT.ENGL.: *Athanin*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

tharsis (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Mâinele lui – oable de aur pline de tharsis; pântecile lui – tablă de elifand preste piatră zamfir* (Cânt. 5:15). Opţiunea se menţine în BIBL.1688. Echivalează gr. θάρσις, definit drept *precious stone, beryl* 'piatră preţioasă, beril' (GR.ENGL.), cf. *Edelstein* 'piatră preţioasă' (SEPT.GERM.). În SEPT.ENGL., pentru împrumutul *tahrsis* din text se oferă în subsol explicaţia: „piatră preţioasă din Tharsis". Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

thav s. indecl. Ocurenţă unică: *Şi cot adunându-să* [...] *şi thav de coţi 6 dencoace şi de coţi 6 dencoleá* (Iez. 40:13). Împrumut contextual după gr. θαῦ, o formă coruptă în SEPT.FRANKF. a gr. θεὲ. Vezi mai jos, s.v. **theé**.

thechel (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θέκελ, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv, în sintagma Μανὴ, Θέκελ, Φάρες (Dan. 5:27 şi 29). Semnificaţia presupusă este explicitată chiar în context, cu referire la împărăţia lui Nabucodonosor, prin „(a fost) cântărită (şi găsită cu lipsă), împărţită şi dată (mezilor şi perşilor)".

thecoim (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεκοεὶμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thekoim*, o formă de plural, desemnând pe locuitorii din Teqoa, veche cetate situată la aprox. 16km sud de Ierusalim. Cf. SEPT.GERM.: *die Thekoiter*, SEPT.ENGL.: *Thekoim*, BJ: *les gens de Teqoa*. Două ocurenţe: *Şi după însul au ţânut thecoim* (Neem. 3:27). *Şi preste mâna lor au ţânut thecoim* (Neem. 3:5). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

theé s. indecl. Împrumut contextual după gr. (τὰ) θεὲ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ta'im* (formă de plural) cu sensul 'camere; încăperi'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

theilat (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεηλὰθ (SEPT.FRANKF.), în alte ediţii ale *Septuagintei:* θαιηλαθα, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thaielatha*, ebraism obscur în greacă, interpretat în mod diferit de exegeţi: *porch* 'pridvor' (GR.ENGL.), *Thaielata*, cu explicaţia în notă: *Gräzisierung von hebr. tā'im 'Kammern'* = „grecizare a ebr. tā'im 'încăperi'"

Scanned with OKEN Scanner

(SEPT.GERM.), *thaielatha*, cu explicația în notă: *recesses?* 'pauze; răgazuri?' (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Și theé – atocma cu trestiia de lung și atocma cu trestiia lățimea și [elam]/întru mijlocul lui theilat de coți 6* (Iez. 40:7).

theim (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. (τὰ) θείμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ta'im* (formă de plural) cu sensul 'camere; încăperi'. Ocurență unică: *Și ferestrii ascunse la theim și la elam pre denlontru a porții îngrădirei prenpregiur* (Iez. 40:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Vezi și *supra*, s.v. **theé**.

themáergaz s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεμαεργὰζ (SEPT.FRANKF.); apare exlcusiv în două contexte apropiate: *Și au pus săcriiul Domnului pre car, și themáergaz și șoarecii de aur* (1Reg. 6:11). 15. *Și leviții au adus săcriiul Domnului și themáergaz ce era cu iale* (6:15). În ambele locuri, în BIBL.1688: *themaergáz*, cu accentuarea corespunzătoare, potrivit sursei primare. Alte ediții ale *Septuagintei* prezintă aici lectura θέμα ἐργάβ, sintagmă în care gr. θέμα poate însemna fie *treasure* 'comoară', fie *coffer* 'cutie', iar gr. ἐργάβ reprezintă transcrierea aproximativă a ebr. *ergab*, cu sensurile *saddleback* 'sarcină (purtată pe spinare)' sau *coffer* 'cutie' (cf. GR.ENGL.). Cf. încercările de dezambiguizare și precizare a sensului din SEPT.GERM.: *kostbare Ergab* 'prețiosul ergab', cu trimiterea în notă de subsol la ebr. *ergab* 'recipient; cutie' și SEPT.ENGL.: *ergab*, cu explicația în notă infrapaginală: *argaz* = *box*. Cf. și BJ: *coffre* 'cutie'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

therafin (fără marcarea accentului) s. indecl. Idoli. Împrumut contextual după gr. θεραφίν, transcriere aproximativă a ebr. *theraphim*, o formă de plural prin care sunt desemnate statuetele adorate ca idoli de poporul ales în momentele sale de abatere de la poruncile Domnului. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

thrael (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θραὲλ (SEPT.FRANKF.), transcriere a unui cuvânt ebraic neidentificat și nemenționat în originalul ebraic, desemnând probabil o parte componentă a clădirii templului. Ocurență unică: *Și [thrael] a casei, înălțimea împregiur, usăbirea a coastelor atocma cu trestiia* (Iez. 41:8). Cuvântul nu este menționat în DLR.

ticăí vb. IV, refl. A se zbuciuma, a se frământa; a suferi. Ocurență unică: *Toți s-au abătut, odată s-au ticăit* (Ps. 13:4). Cea mai veche atestare a cuvântului în DLR este din Coresi; etimologia este necunoscută.

ticăít adj., s.m. Nenorocit, chinuit; năpăstuit. Derivat de la vb. *ticăi*, cuvântul este atestat în DLR, cu acest sens, pentru prima dată la Dosoftei.

ticăiți vb. IV, refl. A se zbuciuma, a se frământa; a suferi. *Toți s-au abătut, împreună să ticăițíră, nu iaste făcând binele* (Ps. 52:4). *Sărac sânt eu, și întru ostenêle den tinerêțele mêle; și înălțându-mă, mă smeriiu și mă ticăiții* (Ps. 87: 16). Neînregistrat în DLR, cuvântul pare o creație lexicală spontană, foarte probabil a lui Dosoftei, deoarece în DLR apar forme cu același radical, *ticăiție* s.f. și *ticăițește* adv., atestate la Dosoftei, prima în mod exclusiv, a doua după o primă atestare din anul 1643.

tigăitór s.m. Servitor însărcinat cu îngrijirea tigăilor. Sensul este dedus din context, gr. τηγανίτες din SEPT.FRANKF., fiind în greacă un derivat cu sufix de

Scanned with OKEN Scanner

agent de la subst. τήγανον 'tigaie'. Ocurență unică: *Și Mattathias, dentru leviți, acesta-i cel* [...] *cu credința preste lucrurile jirtvei tigăii [tigăitorilor a marelui preut]* (1Paral. 9:31). Derivat de la *tigaie* (< slavon. тигань, scr. *tiganja*, ngr. τηγάνιον) + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

tínă s.f. Noroi; pământ, țărână. Împrumut după v. slav. *тина*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

topáz sau **topázion** s.n. Piatră prețioasă incoloră sau de diferite culori (silicat de aluminiu). Împrumut după ngr. τοπάζιον, cuvântul este atestat în DLR încă din *Psaltirea Scheiană* și *Palia de la Orăștie* (1682).

tretín adj. (despre animale domestice) Care este în vârstă de până la trei ani. Ocurență unică: *Ia-mi giuncă tretină, și capră tretină, și berbêce tretin, și turturea, și porâmbu* (Fac. 15:9). Împrumut după v. slav. *трѣтинъ*, cuvântul este atestat prima dată în DLR într-un document din anul 1650.

trúfă s.f. Trufie. Moștenit din lat. *trufa*, cuvântul este întrebuințat frecvent în textele românești din secolul al XVI-lea, alături de derivatul *trufie*.

trupínă s.f. Tulpină. Această formă, foarte apropiată de etimon (< v. slav. **trupina*), este atestată de DLR pentru prima dată la Dosoftei.

túlbă s.f. Tolbă. Împrumut după tătăr. și turc. *torba*, cuvântul este atestat în DLR, cu forma de aici, deja în psaltirile din secolul al XVI-lea.

tvórbă s.f. Vezi *supra*, s.v. **dvorbă**.

tvorí vb. Vezi *supra*, s.v. **dvori**.

țapcérb s.m. Ocurență unică: *Dă ai cunoscut vrêmea nașterii pietrii țapcerbului? Și ai păzit chinurile cerbilor?* (Iov 39:1). Păstrat și în BIBL.1688, cuvântul calchiază corespondentul gr. τραγέλαφος, un compus din subst. τράγος 'țap' și subst. ἔλαφος 'cerb'. Atestat și în textele grecești clasice, „traghelaful" era socotit un animal fantastic, asemenea centaurului. Unii interpreți moderni sunt de părere că, în *Septuaginta*, cuvântul pare a desemna o specie de antilopă, cf. *Felsenantilope* 'antilopă de stâncă' (SEPT.GERM.).

țârcălám s.n. Cerc; orbită (a unui astru). Împrumut după magh. *cirkalom*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

țelení sau **țălăní** vb. IV, refl. (despre pământ) A se înțeleni, a se pustii. În DLR, s.v. *țelini*, cuvântul, un derivat de la subst. *țelină* (< v. slav. *цѣлѣна*), are ca prime atestări contexte din Dosoftei și BIBL.1688.

țélină s.f. Pământ nelucrat, paragină. Împrumut după v. slav. *цѣлѣна*, cuvântul este atestat în DLR încă dintr-un document de la 1536.

țimbál sau **țâmbál** s.n. Instrument de percuție asemănător cu talgerele; chimval. Echivalează frecvent gr. κύμβαλον din *Septuaginta*. În DLR, s.v. *țambal*, cea mai veche atestare cu acest sens a cuvântului este din Dosoftei; etimologia: din lat. *cymbalum*, pol. *cymbal*, germ. *Zimbel*.

țulúf s.m. Zuluf; șuviță de păr, răsucită în spirală. Echivalează în context gr. βοστρυχός 'idem', cf. *lock of hair*, *curl* 'idem' (GR.ENGL.); câteva versete mai

Scanned with OKEN Scanner

sus (Jud. 4:14), acelaşi subst. grecesc este echivalat prin sinonimul *cosiţe*. Ocurenţă unică: *Au chemat pre bărbiêri şi au ras pre cei 7 ţulufi a capului lui* (Jud. 16:19). Împrumut după gr. *zülüf*, ngr. ζουλούφι, cuvântul este atestat în DLR abia în texte din primele decenii ale secolului al XIX-lea.

usăbí vb. IV, tranz. şi refl. (Variantă a lui *osebi*). A separa, a izola; a distinge, a deosebi. Împrumut după slavon. **осѣвити(сѧ)**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

úsnă s.f. Buză; margine (a unui pahar, a unei gropi etc.). Împrumut după slavon. **оустьна**, cuvântul este atestat în DLR încă în *Psaltirea Scheiană*.

vaalím sau **valím** s. indecl. sau s.m. Împrumut contextual după gr. βααλίμ, transcriere aproximativă a formei de plural a numelui zeului canaaneean Baal, folosită adesea în textul ebraic pentru a desemna generic noţiunea de „idoli (păgâni)". Cuvântul nu este înregistrat în dicţionarele româneşti.

vachúrii s.m., pl., art. Împrumut contextual al gr. βακχούριον, un ebraism în *Septuaginta*, desemnând, la forma de plural (în sintagma: ἐν τοῖς βακχούριοις), noţiunea de 'primele roade". Ocurenţă unică: *Am pus rânduiêle preuţilor şi leviţilor* [...] *şi la darul purtătorilor de lêmne întru vremi dentru ani şi întru vachurii* (Neem. 13:30). Cf. şi *first fruits* 'idem' (GR.ENGL.), (în nota de subsol) *firstlings* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Erstlingen* 'idem' (SEPT.GERM.).

vaddín s. indecl. Împrumut contextual după gr. τὰ βαδδίν, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *baddin* (formă de plural), cu sensul de '(veşmânt de) in', cf. *fine linen* 'in de calitate' (GR.ENGL.), (în notă de subsol) *linen* 'in' (SEPT.ENGL.), (în notă de subsol) *Leinengewänder* 'veşminte de in' (SEPT.GERM.).

varchiniim vezi **vorconiim**.

vasilísc s.m. Animal fantastic, reptilă cu privirea ucigătoare. Împrumut după slavon. **василискъ**, ngr. βασιλίσκος, cuvântul este frecvent întrebuinţat în textele româneşti vechi din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.

vat (formă probabilă) s.n. Împrumut contextual după gr. βάτη din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *bath*, desemnând o unitate de măsură pentru lichide echivalentă cu aprox. 22 de litri. Ocurenţă unică: *Până la vin vate 100 şi până la untdălemnu vati 100 şi sare, carii nu iaste scrisoare* (1Ezd. 7:21).

văpârstă s.f. Echivalează în mai multe contexte (în forma de plural *văpârste*) gr. στάδιον, unitate de măsură pentru distanţe, echivalând aprox. 250 m. Nu am găsit acest cuvânt în niciun dicţionar al limbii române. Poate fi o variantă a subst. *vârstă*, formă atestată în secolul al XVII-lea cu sensul de 'verstă' (vezi DLR, s.v. *verstă*).

văznesí vb. IV, refl. A se înălţa; a se preamări, a se semeţi. Împrumut după slavon. **възнести**, cuvântul este atestat în DLR deja în *Psaltirea Scheiană*.

vârtóp s.m. Râpă, groapă. Ocurenţă unică: *Decinde de Iordan, întru vârtopi, aproape de Casa Fogor* (Deut. 4:46). Echivalează gr. φάραγξ 'idem' din *Septuaginta*, cf. *ravine* 'idem' (GR.ENGL.), *Schlucht* 'idem' (SEPT.GERM.). Împrumut după v. slav. **вртопъ**, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *hârtop*, încă la Coresi.

Scanned with OKEN Scanner

vârtós adj., s.m. Puternic, tare, solid. Moştenit din lat. *virtuosus*, cuvântul este larg întrebuinţat, cu multiple valori semantice, în vechile texte româneşti.

vârtoşíme s.f. Faptul de a fi întărit sau împietrit. Ocurenţă unică, într-o glosă marginală la cuvântul *vârtoşire* (Sir. 16:11). Derivat de la adj. *vârtos* + suf. *-ime*, cuvântul este atestat în DLR, s.v., doar în texte de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

vârtoşíre s.f. Întărire, împietrire. Ocurenţă unică: *Şi aşa 600 000 de pedestri, pre cei adunaţi întru vârtoşirea inemei lor* (Sir. 16:11). Sintagma *vârtoşirea inimei* reprezintă o calchiere a gr. σκληροκαρδία (σκλήρος 'tare' + καρδία 'inimă'), cu sensul unitar 'împietrire a inimii; insensibilitate', cf. *hardness of heart* 'idem' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Hartherzigkeit* 'idem' (SEPT.GERM.). Derivat de la varianta *vârtoşi*, cuvântul nu este înregistrat în DLR, s.v. *vârtoşare*, cu forma de aici.

vârtuciós adj., s.m. Puternic, tare; robust. Derivat de la *vârtute* + suf. *-ios*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Varlaam.

vârtúte s.f. Tărie, putere (fizică). Moştenit din lat. *virtute(m)*, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

vederós adj. Vizibil; arătos. Echivalează în context gr. ὁρατός 'idem' din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *vedea* + suf. *-os*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

véri conj. Sau, ori. Conjuncţie moştenită din lat. *velis*, cuvântul este larg întrebuinţat în textele româneşti vechi.

versecathan (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. βερσεκαθὰν, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic al cărui sens este greu de precizat. Ocurenţă unică: *Veţi pune întru punerea versecathan dentru partea ei* (1Reg. 6:8). Cf. explicaţia dintr-o notă de subsol a autorilor SEPT.GERM.: „Cuvântul este necunoscut. A apărut probabil prin transliterarea unui cuvânt ebraic. Potrivit textului ebraic şi contextului, se face referire la un recipient special sau la o cutie de mici dimensiuni".

vétrelă s.f. Pânză de corabie. Ocurenţă unică: *Rumpseră funiile tale* [...] *nu va slobozi vêtrelele* (Is. 33:23). Împrumut după slavon. вѣтрило, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

vezec (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurenţă unică: *Şi vitele alerga şi să înturna ca vedêrea lui vezec* (Iez. 1:14). Împrumut contextual după gr. βεζέκ din SEPT.FRANKF., transliterare aproximativă a unui cuvânt ebraic greu de identificat. În alte versiuni ale *Septuagintei*, întregul verset lipseşte. Sensul probabil este cel de 'fulger', cf. BIBL.1688: *vedêrea fulgerului*, BJ: *comme le font les éclairs*.

víntre s.f. Abdomen, intestine. Moştenit din lat. *ventris*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document din anul 1639.

vintricél s.n. Vintre. Ocurenţă unică: *Şi-l aflară pre el cei săgetători, oameni arcaşi, şi să răni suptu vintricêle* (1Reg. 31:3). Derivat de la *vintre* + suf. *-icel*, cuvântul este atestat în DLR prima dată într-o lucrare lexicografică a lui Ioan Budai-Deleanu.

viríl, viríliu sau **virílion** s.n. Piatră preţioasă de diverse culori (silicat de beriliu şi aluminiu). Împrumut contextual după gr. βηρύλιον din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

Scanned with OKEN Scanner

visuitór s.m. Persoană care visează; interpret al viselor. Cele două contexte din *Septuaginta* sunt transpuse astfel: *Iată, visuitoriul cela vine* (Fac. 37:18) şi *Să va scula întru tine proroc au visuitor de vis şi va da ţie semnu au minune* (Deut. 13:1). Se echivalează gr. ἐνυπνιαστής, explicat de exegeţi prin *dreamer* 'cel care visează' (GR.ENGL.) sau *Trämer* 'idem' (SEPT.GERM.), respectiv gr. ἐνυπνιαζόμενος, participiul prezent activ masculin de la verbul ἐνυπνιάζω 'a visa', cf. *to dream* 'idem' (GR.ENGL.), *einer, der einene Traum träumt* 'cineva care visează un vis' (SEPT.GERM.). În DLR, s.v., singurele atestări ale cuvântului (derivat de la vb. *visa* + suf. *-itor*) sunt de la Dosoftei şi din BIBL.1688.

víşin s.n. sau **víşină** s.f. Veşmânt de in. Echivalează frecvent gr. βίσσινος 'idem' din *Septuaginta*, cf. *dressings of fine linen* 'idem' (GR.ENGL.). În DLR, s.v. *vişin*[2], cuvântul este atestat cu acest sens doar la Dosoftei şi în BIBL.1688.

vlastár s.n. Vlăstar; ramură tânără, lăstar, mlădiţă. În cele două contexte din Fac. 40:20 şi 49:9, cuvântul echivalează gr. βλαστός 'idem' din *Septuaginta*, cf. *shoot* 'idem' (GR.ENGL.). Împrumut după ngr. βλαστάρι 'idem', cuvântul este atestat în DLR, s.v. *vlăstar*, pentru prima dată în BIBL.1688.

vlástie s.f. Autoritate, stăpânire, putere. Împrumut după slavon. **власть**, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *vlastă*, în *Psaltirea Scheiană*.

vlădícă s.m. Arhiereu. Ocurenţă unică: *Scoţând pre Oniia dentru vlădicie, pre Iason, fratele lui, au pus vlădică* (Iosip 4:16). Echivalează în context gr. ἀρχιερεύς 'mare preot', cf. *high priest* 'idem' (GR.ENGL.). Împrumut după slavon. **владика**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

vlădicíe s.f. Faptul de a fi arhiereu; demnitatea de arhiereu. Echivalează în mai multe contexte gr. ἀρχιερωσύνη 'idem', cf. *high priesthood* 'idem' (GR.ENGL.). Derivat de la *vlădică* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR într-un document din anul 1564.

voierá vb. I, refl. sau tranz. A se văiera; a fi trist, a fi descurajat; a compătimi, a deplânge. Echivalează, în câteva contexte, verbele λυπέω 'a întrista, a descuraja', cf. *to grieve, to vex; to be grieved, to be distressed, to be sorrowful* 'idem' (GR.ENGL.) şi ἀθυμέω 'a fi descurajat', cf. *to be disheartened* 'idem' (GR.ENGL.). Iată contextele respective (în paranteze dăm sintagma grecească echivalentă): *Sau de am mâncat vârtutea ei sângur, fără de preţ, sau şi sufletul Domnului pământului luând am voierat* [ψυχὴν κυρίου [...] ἐλύπησα] (Iov 31:39). *Căci n-au dat ei Domnul copil, după primejdiia ei şi după scârba primejdiei ei, şi să voiera pentru aceasta* [ἠθύμει διὰ τοῦτο] (1Reg. 1:6). *Să voiereadză împăratul pentru fiiul lui* [λυπεῖται ὁ βασιλεὺς] (2Reg. 19:2). *Vădzând vătămare în trup, inima voierează* [καρδίαν λύπει] (Parim. 25:20). *Aman să întoarse acasă-şi, voierându-să asupra capului-şi* [λυπούμενος κατὰ κεφαλῆς] (Est. 6:12). În DLR, s.v. *văiera*, forma de aici este atestată exclusiv la Dosoftei, în alternanţă de altfel cu forma „normală" *văiera*. Cuvântul este o creaţie onomatopeică de la *vai*, prin analogie cu verbe precum *şuiera* sau *văiera*.

voierát adj. Plin de tristeţe, de amărăciune. Ocurenţă unică: *Jale a ibovnicului fă ţie, bocet voierat, căci fără vêste va veni chinul preste voi* (Ierem. 6:26). Sintagma

Scanned with OKEN Scanner

bocet voierat corespunde în context gr. κοπετὸν οἰκτρόν 'bocet jalnic'; pentru sensul gr. οἰκτρός cf. GR.ENGL.: *pitiable, lamentable* 'idem'. Participiu al verbului *voiera*, cuvântul este atestat (cu forma de aici) în DLR, s.v. *văierat*, la Dosoftei.

voierós adj. Care (se) voierează; trist, descurajat. Ocurență unică: *Inima ce să veselêşte a fi sănătos face, şi a omului voieros usucă-i-să oasele* (Parim. 17:23). Sintagma echivalentă din *Septuaginta* este ἀνδρὸς [...] λυπηροῦ, în cadrul căreia adj. λυπερός înseamnă *sorrowful, sad* 'nefericit, trist' (GR.ENGL.). Derivat de la vb. *voiera* + suf. *-os*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

voivód s.m. Comandant de oşti; căpetenie. Împrumut după slavon. **вокводъ**, cuvântul este larg întrebuinţat în vechile texte româneşti.

voivodzíe s.f. Comandă militară. Ocurență unică: *Şi au dat împăratul pre Vanéas, ficiorul lui Iodaé, pentru el pre voivodzíe* (3Reg. 2:35). Cuvântul echivalează în context gr. στρατεγία, cf. *military command* 'idem' (GR.ENGL.). Cu această valoare semantică, cuvântul este înregistrat de DLR la Cantemir.

vólnic adj., s. m. şi f. Liber. Formaţiune lexicală adaptată după slavon. **волнъ** 'idem', cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

volnicí vb. IV, intranz şi refl. A (se) elibera; a-şi lua toată libertatea. Derivat de la *volnic*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

volnicíe s. f. Libertate. Din adj. *volnic* + suf. -ie, cuvântul este atestat de DLR deja la Coresi.

vorconiim sau **varchiniim** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. βορκοννείμ sau βαρκηνεὶμ din SEPT.FRANKF. (în alte ediţii: βαρακηνιμ), ebraism obscur în *Septuaginta*, probabilă transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *barakenim* (formă de plural), cu sensul de 'spini (ascuţiţi)', cf. *sharp thorns* (GR.ENGL.). Diferenţele formale dintre cele două atestări se explică prin inconsecvenţa originalului grecesc: *Eu voi scărpina trupurile voastre cu spinii pustiiului şi cu vorconiim* (Jud. 8:7). *I-au scărpinat pre ei şi spinii pustiiului şi pre varchiniim* (Jud. 8:16).

vorrá s. indecl. Nord. Împrumut contextual după gr. βορρᾶς 'idem', cf. SEPT.ENGL., GR.ENGL.: *north* 'idem'. Ocurență unică: *Şi să înturnă cătră vorrá şi au măsurat cea de cătră faţa vorrá coţi 500 cu trestiia măsurei* (Iez. 42:17). Glosele marginale *crivăţ* şi *miazănoapte* atestă cunoaşterea de către unul dintre revizori a valorii semantice reale a grecismului respectiv. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

vruh s.m. Lăcustă. Împrumut contextual după gr. βροῦχος, desemnând cel mai probabil o o specie de lăcustă (*Gryllus migratorius*). Ocurență unică: *Fără numai acêstea veţi mânca* [...] *vrúhul* (Lev. 11:22). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

vul s. indecl. Împrumut contextual după gr. βούλ, transcriere aproximativă a ebr. *bul*, numele pe care, înainte de exilul babilonian, îl dădeau evreii lunei a noua a anului. Ocurență unică: *Şi în anul al unsprădzêcelea, în luna lui vul – aceasta-i lună a opta – au săvârşit casa Domnului* (3Reg. 6:38). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

Scanned with OKEN Scanner

zakhó s. indecl. şi (la pl.) **zakhi** s.m. Împrumut contextual după gr. ζακχώ, transcriere aproximativă a ebr. *zakcho*, cu sensul 'cămară; depozit', cf. *treasury* 'visterie' (GR.ENGL.), *Vorratskammer* 'debara, cămară' (SEPT.GERM.). *Şi dêde David lui Solomon, fiiului lui, pilda lui elam şi caselor lui şi zakhilor lui* (1Paral. 28:11). *Iată, pilda bisêrecii şi casei ei şi zakhó a ei şi ciardacurile şi cămările celor mai denlontru* (1Paral. 28:21). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

zamfír sau **zamfíros** s.n. Safir (piatră preţioasă de culoare albastră). Această variantă fonetică a cuvântului este atestată în DLR într-un manuscris al *Florii darurilor* din anul 1680; cuvântul este un împrumut după slavon. самфиръ, ngr. σάμφειρος.

zavístie s.f. Invidie, gelozie. Împrumut după slavon. завистъ, cuvântul este atestat de DLR deja în *Codicele Voroneţean*.

zavistuí vb. IV, tranz. A invidia, a urî. Derivat de la *zavistie* + suf. *-ui*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Varlaam.

zăbávnic adj. Care zăboveşte; care tergiversează. Adaptat după slavon. забавьнъ, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

zăgáş s.n. Canal, albie (a unui râu). Considerat rezultat al unei contaminări între *făgaş* şi *zăgaz*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coşula.

zănátec adj. Ieşit din minţi; nebun, bezmetic, descreierat. Ocurenţă unică: *Să va chinui Israil ca prorocul cel zănatec, omul cel purtător de duh* (Os. 9:8). Echivalează în context gr. παρεξεστηκώς, participiul perfect activ al vb. παρεξίστημι 'a-şi ieşi din minţi; a înnebuni', cf. GR.ENGL.: *to be deranged, to have gone mad* 'idem'. Considerat (problematic, după părerea noastră) cuvânt moştenit după lat. **dianaticus* (< *Diana*), cuvântul este atestat în DLR abia în secolul al XIX-lea, la poetul Iancu Văcărescu.

zăpódie s.f. Vale largă sau platou înconjurat de înălţimi. Împrumut după v. slav. **zapodije*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Palia de la Orăştie* (1582).

zbea vb. II, refl. A (se) absorbi. Echivalează în context vb. gr. ἐνδίδωμι 'a scădea; a slăbi', cf. *to subside* 'a scădea' (GR.ENGL.), *was giving way* 'ceda' (SEPT.ENGL.), *wich zurück* 'idem'. Ocurenţă unică: *Şi să zbea apa mergându pre pământu, să zbea şi să împuţina după 150 dzile* (Fac. 8:3). Moştenit după din lat. *exbibere*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima oară în BIBL.1688.

zborî vb. IV, refl. A se zbârli; a se împăuna, a se mândri. Echivalează în context gr. ὑψαυχενῶν, participiul prezent activ al vb. ὑψαυχενέω 'a se mândri, a se semeţi', cf. GR.ENGL.: *to show off* 'a face pe grozavul', *den Nacken* [...] *hoch trug* 'idem' (SEPT.GERM.). Ocurenţă unică: *Şi Nicánor, cu toată înternechêrea zborându-să, socotea de obşte cea pregiur Iúda să facă biruinţă* (2Mac. 15:6). Cf. BIBL.1688: *cu toată semeţiia înălţându-se*. Derivat de la *zbor*, cuvântul este atestat, pentru prima dată, cu sensul primar, propriu, la Dosoftei.

zborâre s.f. Mândrie, semeţie. Echivalează în context gr. φρύαγμα 'idem', cf. GR.ENGL.: *insolence* 'idem', SEPT.ENGL.: *pride* 'mândrie', SEPT.GERM.: *Stolz* 'idem'. *Împăratul, împreună cu fiarăle şi cu toată a puterii zborâre, spre*

Scanned with OKEN Scanner

alergătoriul de cai veniia (3Mac. 6:16). Derivat de la vb. *zborî*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

zemintí vb. IV, tranz. A apăsa; a frământa. Echivalează în context gr. θλίβων, participiul prezent activ al vb. θλίβω 'a apăsa', cf. GR.ENGL.: *to compress* 'idem', SEPT.GERM.: *knetet* 'frământă'. Ocurență unică: *Pentru că şi olariul moale pământ zemintind cu trudă zidêşte cătră slujba noastră fieştecarea* (Sol. 15:7). Cuvântul este probabil o formă neatestată până acum a vb. *zăminti* (< v. slav. **за-мѧтити*), înregistrat în DLR, s.v. *zăminti*, cu sensurile 'a agita' şi 'a învălmăşi' şi atestat la Coresi şi în alte texte vechi.

zgáibă s.f. Boală de piele la om sau la animale; bubă. Echivalează în context gr. πληγή, definit de lexicografi prin *blow* 'umflătură', *stroke* 'lovitură' sau *wound* 'rană' (GR.ENGL.); cf. şi *Schlagwunde* 'rană provocată de o izbitură' (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *De la picioare până la cap nu iaste întru el întregăciune, nici rană, nici strâmciunare, nici zgaibă înflată* (Is. 1:6). Moştenit din latină (*scabia*), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Palia de la Orăştie* (1582).

zgău s.n. Uter; pântecele femeii. Cuvântul este larg întrebuințat în textele româneşti vechi din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea; etimologia este necunoscută.

zilíre s.f. Ocurență unică: *Acela, dară, pre cea înfăţăşată bună zilire întărnechiat şi nu văzându a celui preamare Dumnezău tărie, ce gândind pururea întru acelaşi să rămâie sfat, scris-au asupra lor cartea aceasta* (3Mac. 3:11). Derivat nominal de la vb. *zili* 'a trăi' (< *zi*) dar neatestat în dicționarele româneşti, cuvântul pare o creație lexicală spontană, pentru a echivala, în sintagma calchiată *bună zilire*, corespondentul grecesc din *Septuaginta*, compusul gr. εὐημερία 'prosperitate; sănătate; fericire' (εὐ- 'bine' + ἡμέρα 'zi').

zlătár s.m. Artizan aurar. Împrumut după slavon. **златарь**, cuvântul este atestat în DLR în documente de la jumătatea secolului al XVII-lea.

zmârdă vezi **smârdă**.

SIGLE ŞI BIBLIOGRAFIE

Andriescu 1988 = Alexandru Andriescu, *Locul Bibliei de la Bucureşti în istoria culturii, literaturii şi limbii române literare*, în MLD, I. *Genesis*: 7–45.

BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Paris, Librairie Hachette, 1968.

BIBL.1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi şi ale ceii Noao Leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înțelegerea limbii rumâneşti, cu porunca preabunului Domn Ioan Şărban Cantacozino Basarabă Voievod* [...], Bucureşti, 1688.

BIBL.ALEX. = *La Bible d'Alexandrie*, traduction et annotation des livres de la Septante sous la direction de Marguerite Harl, Les Éditions du Cerf, I. *La Genèse*, par Marguerite Harl, 1986; II. *L'Exode*, par Alain Le Boulluec et Pierre Sandevoir, 1989; III. *Le Lévitique*, par Paul Harlé et Didier Pralon, 1988; IV. *Les Nombres*, par Gilles Dorival, 1994; V. *Le Deutéronome*, par Marguerite Harl et Cécile Dogniez, 1992; VI. *Jésus* (*Josué*), par Jacqueline Moatti-Fine, 1996; VII. *Les Juges*, par Paul Harlé, 1999; VIII. *Ruth*, par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Fine, 2009; IX.1. *Premier Livre des Règnes*, par Michel Lestienne et Bernard Grillet, 1997;

Scanned with OKEN Scanner

XI.2. *Esdras II* (*Esdras-Néhémie*), par Timothy Janz, 2010; XII. *Esther*, par Claudine Cavalier, 2012; XV.3. *Troisième Livre des Maccabées*, par Joseph Mélèze Modrzejewski, 2008; XVII. *Proverbes*, par Marc d'Hamonville, 2000; XVIII. *L'Ecclésiaste*, par Françoise Vinel, 2002; XXIII.1. *Les Douze Prophètes. Osée*, par Jan Joosten, Eberhard Bons et Stephan Kessler, 2002; XXIII.4–9. *Les Douze Prophètes. Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, par Marguerite Harl, Cécile Dogniez, Laurence Brottier, Michel Casevitz et Pierre Sandevoir, 1999; XXIII.10–11. *Les Douze Prophètes. Aggée, Zacharie*, par Marguerite Harl, Michel Casevitz et Cécile Dogniez, 2007. XXIII.12. *Les Douze Prophètes. Malachie*, par Laurence Vianès, 2011; XXV.2. *Baruch, Lamentations, Lettre de Jérémie*, par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Moatti-Fine, 2005.

BIBL.ANANIA = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod* [...], redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, București, 2001.

BIBL.HEBR. = *Biblia Hebraica Stuttgartensia* quae antea cooperantibus A. Alt. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel [...]. Editio funditus renovata [...] ediderunt K. Ellinger et W. Rudolf. Textum Masoreticum curavit H. P. Rüdiger, Masoram elaboravit G. E. Weil, Stuttgart, 1977.

BIBL.MICU = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a ceii noao, toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii românești, acum întâiu s-au tipărit românișteste supt stăpânirea preaânălțatului împărat a Romanilor Francisc al doilea* [...]. *Cu blagoslovenia mării sale prealuminatului și preasfințitului domnului domn Ioan Bob, vlădica Făgărașului* [...], Blaj, 1795 [ediție modernă, Roma, 2000].

BIBL.OSTROG = *Библиꙗ сирѣчь книгы Ветхаго и Новаго Завета по ꙗзыкоу словенскоу* [...] Ostrog, 1581.

BJ = *La Bible de Jérusalem*, traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem. Nouvelle édition revue et corrigée, Les Éditions du Cerf, 1998.

Cândea 1979 = Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

CIORĂNESCU = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2002.

DLR = [Academia Română], *Dicționarul limbii române*. A. Serie veche. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I: *A–B*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: *C*, București, Tipografia Ziarului „Universul", 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I: *D–de*, București, Universul, 1949; [Fascicula II: *de – desțina*; șpalt, 1948]; Tomul II. Partea I: *F–I*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: *J–lacustru*, București, Tipografia Ziarului „Universul" S.A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II: *Ladă–lepădă*, București, Tipografia Ziarului „Universul" S.A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III: *Lepădă–lojniță*, București, Tipografia Ziarului „Universul" S.A., 1948. B. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. Editura Academiei Române, București. Tomul I. Partea a 3-a, a 4-a, a 5-a, a 6-a: Litera D, 2006–2008; Tomul IV. Litera *L*: 2008; Tomul V. Litera *L*: 2008; Tomul VI. Litera *M*: 1965–1968; Tomul VII. Partea I. Litera *N*: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera *O*: 1969; Tomul VIII. Litera *P*: 1972–1984; Tomul IX. Litera *R*: 1975; Tomul X. Litera *S*: 1986–1994; Tomul XI. Partea 1. Litera *Ș*: 1978; Tomul XI. Partea a 2-a și a 3-a. Litera *T*: 1982–1983; Tomul XII. Partea I. Litera *Ț*: 1994; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera *U*: 2002; Tomul XIII. Partea I și a 2-a și a 3-a. Litera *V* și literele *W*, *X*, *Y*: 1997–2005; Tomul XIV. Litera *Z*: 2000.

GR.ENGL. = *Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Revised Edition, compiled by Johan Lust, Erik Enykel, Katrin Hauspie, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2013.

HERODOT = Herodot, *Istorii*, ediție îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu, prefață, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu, indice de Lucia Șopcaliu, București, Editura Minerva, 1984.

Scanned with OKEN Scanner

Iorga 1915 = Nicolae Iorga, *O mare descoperire literară*, în „Neamul românesc", X, nr. 26.

Iorga 1916 = Nicolae Iorga, *în legătură cu Biblia de la 1688 şi Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în „Analele Academiei Române", Istorie, seria II, XXXVIII (1915–1916), p. 37–54.

LIDDELL/SCOTT = *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, revised and augmented by Sir Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie and with the cooperation of many scholars. With a revised supplement, Oxford, Clarendon Press, 1996.

MIKLOSICH = *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum.* Emendatum auctum edidit Fr. Miklosich, Vindobonae, Guilelmus Braumueller, 1862–1865.

MLD = *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia 1688*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, Pars I: *Genesis*, 1988; Pars II: *Exodus*, 1991; Pars III: *Leviticus*, 1993; Pars IV: *Numeri*, 1994; Pars V: *Deuteronomium*, 1997; Pars VI: *Iosue, Judicum, Ruth*, 2004; Pars VII: *Regum I, Regum II*, 2007; Pars VIII: *Regum III, Regum IV*, 2013; Pars IX: *Paralipomenon I, Paralipomenon II*, 2011; Pars X_2: *Iob*, 2012; Pars XI: *Liber Psalmorum*, 2003; Pars XIII: *Isaia*, 2014; Pars XIV: *Ieremia, Lamentationes Ieremiae*, 2014; Pars XX: *Sapientia, Ecclesiasticus, Susanna, De Belo sive Dracone Babylonico*, 2014; Pars XXII: *Iosephus ad Machabaeos*, 2012.

MS. 4389 = [Biblioteca Academiei Române], *Manuscrisul românesc nr. 4389* [c. 1665–1672]. Conţine traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată după slavonă şi latină de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul), în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

MS. 45 = [Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj], *Manuscrisul românesc nr. 45* [c. 1683–1686]. Conţine traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată de Nicolae Milescu şi revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

MUNT.LEX. BIBL. = Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008.

Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Biblia de la Bucureşti (1688) în raport cu versiunile ulterioare ale Sfintei Scripturi în limba română. Un punct de vedere filologic*, în vol. Mihai Vizitiu (edit.) *Sfânta Scriptură şi Sfânta Liturghie, izvoare ale vieţii veşnice*, Iaşi, Editura Trinitas, p. 111–133.

Munteanu 2009 = Eugen Munteanu, *Lexicalizarea în limba română a conceptelor de origine biblică*, în „Tabor", III, nr.1, p. 41–51.

Onu 1984 = Liviu Onu, *Concordanţele lingvistice sau capcanele stabilirii paternităţii unui text. Probleme de metodă*, în „Limba română", XXXIII, nr. 1, p. 44–54 (I); XXXIII, nr. 2, p. 119–132 (II).

Onu 1985–1987 = Liviu Onu, *Şi totuşi Spătarul Nicolae Milescu... O problemă controversată de istorie literară*, în „Revista de istorie şi teorie literară", XXXIII (1985), nr. 4, p. 108–114 (I); XXXIV (1986), nr. 1, p. 77–79 (II); XXXIV (1986), nr. 2–3, p. 291–295 (III); XXXIV (1986) nr. 4, p. 105–109 (IV); XXXV (1987), nr. 1–2, p. 166–170 (V); XXXV (1987), nr. 3–4, p. 230–242 (VI).

Onu 1986a = Liviu Onu, *Concordanţe lingvistice în traducerile Spătarului N. Milescu*, în „Studii si cercetări lingvistice", XXXVII, nr. 3, p. 240–244.

Onu 1986b = Liviu Onu, *Spătarul Milescu sau Dosoftei? O problemă controversată de paternitate literară*, în „Limba română", XXXV, nr. 3, p. 185–197 (I) şi nr. 5, p. 439–448 (II).

SCRIBAN = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneăşti (etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, Iaşi, 1939.

SEPT.ENGL. = *A New English Translation of the Septuagint and the Other Greek Translations Traditionally Included under That Title*, Albert Pietersma and Benjamin G. Wright (eds.), New York – Oxford, Oxford University Press, 2007.

SEPT.FRANKF. = Τῆς θείας Γραφῆς. Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἁπάντα. *Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece*, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illustra, Frankofurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes, 1597.

Scanned with OKEN Scanner

SEPT.GERM. = *Septuaginta Deutsch. Das griechische Alte Testament in deutscher Übersetzung*, in Zusammenarbeit mit Eberhard Bons, Kai Brodersen, Helmut Engel, Heinz-Josef Fabry, Siegfried Kreuzer, Wolfgang Orth, Martin Rösel, Helmut Utzschneider, Dieter Vieweger und Nikolaus Walter, herausgegeben von Wolfgang Kraus und Martin Karrer, Deutesche Bibelgesellschaft, zweite, verbesserte Auflage, Stuttgart, 2010.

SEPT.NEC. = *Septuaginta*. Volum coordonat de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Ioan Florin Florescu; traducători: Cristian Bădiliță, Smaranda Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Florica Bechet, Monica Broșteanu, Gheorghe Ceaușescu, Iulia Cojocariu, Ștefan Colceriu, Ioana Costa, Marius David Cruceru, Vichi Dumitriu, Cristian Gaşpar, Theodor Georgescu, Octavian Gordon, Lia Lupaş, Alexandra Moraru, Mihai Moraru, Eugen Munteanu, Ion Pătrulescu, Cristina Costena Rogobete, Colegiul Noua Europă, Polirom, Bucureşti–Iaşi: I: *Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul* (2004); II: *Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi* (2004); III: *1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei* (2005); IV/I: *Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor* (2006); IV/II: *Iov, înțelepciunea lui Solomon, înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon* (2007); V: *Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia* (2009); VI/I: *Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia* (2011); VI/II: *Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi Balaurul* (2008).

SEPT.RAHLFS = *Septuaginta, id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs, Editio altera quam recognovit et emendavid Robert Handhart, duo volumina in uno, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.

SEPT.ZIEGLER = *Septuaginta.* Vetus Testamentum Graecum, auctoritate Societatis Litterarum Gottingensis editum, vol. XII/ 2, *Sapientia Iesu Filii Sirach,* edidit Josephus Ziegler, Göttingen, 1965.

SLOVN.STAROSLOV. = *Slovnik jazyka staroslověnského/ Lexicon linguae Palaeoslovenicae*, Praha, Academia/ Nakladatelství Československé Věd, 1967 şi urm.

TIKTIN = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I–III, Bucureşti, Staatsdruckerei, 1903–1911–1924; Tiktin[2] I–III. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden – Freiburg, 1986–1989; Tiktin[3] I–III. Wiesbaden – Cluj-Napoca, 2000–2005.

Ursu 1976 = N.A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", XI, nr. 6, p. 4.

Ursu 1985= N.A. Ursu, *Din nou despre paternitatea primei traduceri românești a Istoriilor lui Herodot şi despre revizia Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, în „Limba română", XXXIV, nr. 1, p. 30–45.

Ursu 1988–1989 = N.A. Ursu, *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, (I), în „Limba română", XXXVII (1988), nr. 5, p. 455–468; (II), *idem*, XXXVII (1988), nr. 6, p. 521–534; (III), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 1, p. 31–46; (IV), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 2, p. 107–121; (V), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 5, p. 463–470.

Ursu 2003 = N.A. Ursu, *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Iaşi, Editura Cronica, 2003.

VULG. = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata* [...], Antwerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1565 [*Vulgata Clementina*, ediție indicată ca izvod în prefața Ms. 4389].

Sigle folosite pentru citarea cărților biblice

Facerea = Fac., *Ieşirea* = Ieş., *Preoția* = Lev., *Numerile* = Num., *A doua lege* = Deut., *Iisus Navi* = Ios., *Judecătorii* = Jud., *Ruth* = Rut, *A împărăției I* = 1Reg., I, *A împărăției II* = 2 Reg., *A împărăției III* = 3Reg., *A împărăției IV* = 4.Reg., *Paralipomenon I* = 1 Paral., *Paralipomenon II* = 2Paral., *Esdra* = Ezd., *Neemia* = Neem., *Esthir* = Est., *Iov* = Iov, *Psaltirea* = Ps., *Parimiile lui Solomon* = Parim., *Cartea Eclisiastului* = Ecles., *Cântarea cântărilor* = Cânt., *Isaia* = Is., *Ieremia* = Ier., *Plânsurile Ieremiei* = Plâng., *Iezechiil* = Iez., *Daniil* = Dan., *Ioel* = Ioil, *Amos* = Am., *Avdiu* = Avd., *Iona* = Iona, *Mihea* = Mih., *Naum* = Naum, *Avvacum* = Avac., *Sofonia* = Sof., *Aggheu* = Ag., *Zaharia* = Zah.,

Scanned with OKEN Scanner

Malahiia = Mal., *Tovit* = Tov., *Iudith* = Idt., *Varuh* = Var., *Cartea trimisă a Ieremiei* = Ep.Ier., *Cântarea a 3 sfinți cuconi* = Cânt. trei tin., *Catastih al Esdrii* = 2Ezd., *Esdra 3* = 3Ezd., *Înțelepciunea lui Solomon* = Sol., *Iisus, fiul lui Sirah* = Sir., *A Sosanei istorie* = Sus., *A bălaurului Vil* = Bel, *Al Macaveilor cuvânt I* = 1Mac., *Al Macaveilor cuvânt II* = 2Mac., *Al Macaveilor cuvânt III* = 3Mac., *A lui Iosip carte* = Iosip.

NOVEL LEXICAL RESOURCE FROM REVISED "MILESCU" VERSION OF THE OLD TESTAMENT

ABSTRACT

The paper represents an important contribution to a better knowledge of the lexic's development with one of the most significant Romanian old texts, i.e. the whole version of the Old Testament, created between 1661–1664, at Constantinople, by the renown Romanian scholar and politician Nicolae Milescu Spătarul (1636–1708). Being a translation of the Septuagint, the first version of Milescu's text went through subsequent revisions and it has been preserved in Ms. 45, kept in the Library of the Romanian Academy, the Branch of Cluj. It was this particular text which became the basis of the Bible of Bucharest (1688), representing the first whole Romanian printed version of the Scripture. Still unpublished, the monumental text (over 900 pages of Cyrillic manuscript) was yet barely researched by experts. The author of this text leads a team of philologists which prepare a critical whole edition of the manuscript. They have chosen and presented analytically from the exhaustive index of the edition a series of almost 900 lexical units which were unknown or almost unknown by lexicographers, many of them being attested for the first time (*hapax legomena*). These are especially direct contextual borrowings, Grecisms, Hebraisms, Romanian adaptations of Slavonic words, but also old or popular words rarely used, spontaneous lexical developments, etc. The author's intention was to put at the experts' disposal, especially the ones which are editing the academic *Dictionary of Romanian Language* (DLR, in Romanian), an extremely valuable novel lexical resource.

Keywords: *Ms. 45, Nicolae Spătarul Milescu, Hebraism, Grecism, Romanian adaptation of a Slavonic word, lexical borrwing, context, lexicography, Dictionary of Romanian Language, translation, Septuagint, **Bible** of Bucharest* (1688).

Scanned with OKEN Scanner

UN CAZ DE AUTODEFINIRE PRIN INTERMEDIUL LIMBII: TEXTELE CALVINO-ROMÂNE

ALIN-MIHAI GHERMAN*

Folosirea alfabetului latin în cadrul culturii româneşti prezintă câteva trăsături specifice. Dincolo de numărul relativ mare de texte redactate de străini ca mostră de limba română (Coşeriu 1994), toate scrise cu litere latine, el a fost folosit în Principatele Române doar incidental fie de cărturari români în momentul în care doreau să prezinte în faţa unui străin trăsăturile limbii române (precum cunoscutul *Tatăl nostru* redactat de boierul moldovean Luca Stroici (Gaster 1891: 119) pentru cunoştinţa unui savant polonez sau glosele româno-italiene redactate la sfârşitul secolului al XVII-lea de stolnicul Constantin Cantacuzino pentru contele Luigi Marsigli, ce însoţea trupele imperiale habsburgice în timpul războiului cu turcii, care au urmat asediului din 1683 al Vienei – Tagliavini 1927[1]), fie chiar cu valoare de scriere secretă pentru redactarea unor documente, care să nu fie accesibile cititorilor obişnuiţi doar cu slovele chirilice. De asemenea, cu caractere latine a fost imprimat de Vito Piluzio în 1677, la Roma, *Catehismul* destinat catolicilor moldoveni.

În Transilvania, un grup compact de texte a fost redactat în mediul românilor trecuţi la calvinism. Privite multă vreme ca accidente particulare în cadrul istoriei literaturii şi culturii române, textele calvino-române reprezintă câteva elemente care le dau un caracter specific, individualizându-le ca un grup solidar de restul evoluţiei culturii româneşti.

Din secolul al XVI-lea datează *Cartea de cântece*, cunoscută şi sub numele *Fragmentul Todorescu*[2], tipărită foarte probabil la Cluj pe la 1560[3], dar numărul textelor româneşti redactate cu alfabet latin creşte substanţial în secolul al XVII-lea.

---

* Universitatea „1 Decembrie 1918", Alba-Iulia, str. Nicolae Iorga, nr. 11–13, România.

[1] Carlo Tagliavini, *Un frammento di terminologia italo-rumena ed un dizionarietto geografico dello stolnic Const. Cantacuzino*, în „Revista filologică" (Cernăuţi), nr. I, 1928.

[2] Ediţie modernă: Hiador Sztripszky şi György Alexics, *Szegedy Gergely énekeskönyve XVI századbéli román forditásban*, Budapest, Hornyánszky; vezi *Fragmentul Todorescu*, text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic şi indice de Ion Gheţie, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 259–364.

[3] Rămâne în dispută dacă fragmentul reprezintă o parte a unui volum întreg de cântece calvine în limba română sau doar o probă tipografică a oficinei lui Gaspar Heltai.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 105–110

Scanned with OKEN Scanner

Dintre acestea, singura tipăritură cu caractere latine imprimată la Alba Iulia (în 1648, acelaşi an în care se imprima cu slove chirilice *Noul Testament*) a fost *Catehismul calvinesc* tipărit de Fogarasi István[4].

Cu litere latine au fost scrise şi cuvintele româneşti din două dicţionare manuscrise din a doua jumătate a secolului al XVII-lea: *Dictionarium valachico-latinum*[5] (atribuit de tot mai mulţi cercetători lui Mihail Halici-tatăl) şi *Lexicon marsilianum*[6].

Din aceeaşi perioadă au rămas trei manuscrise cuprinzând psaltiri calvino-române: un *Cantionale* de pe la 1660[7], *Psaltirea în versuri* a lui Ioan Viski (*A lui svent David crai şi proroc o sută cincizeci de şoltari cari au scris cu mânile lui Viski Janos in Boldogfalva* [*Sântămărie-Orlea*], 1697) şi *Şoltarile a lui sfânt David crai şi proroc scrise cu ajutoriul lui Dumnezeu în Râu de Mori, Anno Domini Nostri Jesus Christi 1703 în curtea şinstitii jupunese Kendeffi Ianosoaie ghe la Stefan Istvanhazi*, pentru ultimele două neexistând încă o ediţie critică. Toate cele trei psaltiri sunt însoţite şi de culegeri de cântece calvine, care nu au fost încă cercetate în detaliu. De asemenea, dinainte de 1671 datează şi un psalm copiat pe o filă liminară a unei cărţi de Mihail Halici-tatăl din Haţeg. Tot secolului al XVII-lea îi aparţine *Codex Agyagfalvi*, o selecţie de rugăciuni redactate în Haţeg în jurul anului 1660.

De la sfârşitul secolului al XVII-lea avem mai multe încercări poetice, majoritatea rămase în diverse manuscrise, unele tipărite, dintre care amintim pe cea din 1674 a lui Mihai Halici-fiul dedicată medicului şi savantului Francisc Párriz Papai: *Carmen primo et uni genitum. Linguae Romano-Rumanae Honoribus Fortunae et Auspiciis Impenetrabilis Dacici Argonautae Praenobilis Domini Francisci Paricii, Papensis etc. Veteris oculissimi in Illustri Enyedina Haliciastri: natum*[8].

Pe lângă scrierea cu caractere latine, un alt element care le individualizează este folosirea, în opoziţie cu restul textelor româneşti din secolele al XVI-lea şi al

---

[4] *Catechismus: Az az; A' kcresztyéni Vallasnak és Hütnek* (*Catechismus adecă creştineştii religii şi credinţe în scurte întrebări şi răspunsuri cuprinse*), Alba Iulia, 1648.

[5] Ediţii moderne fragmentare sau integrale: B.P. Hasdeu, ***Anonymus lugoshiensis***. *Cel mai vechi dicţionar al limbei române, după manuscriptul din biblioteca Universităţii din Pesta*, în „Columna lui Traian", vol. VI, 1884, p. 406–429; ***Antonymus Caransebesiensis***, ed. Gr. Creţu, în „Tinerimea română", serie nouă, I, 1898, p. 320–380; Mihail Halici-Tatăl, *Dictionarium Valachico-Latinum (Antonymus Caransebesiensis)*, studiu filologic şi indice de cuvinte de Francisc Király, ediţie îngrijită de Alexandru Metea şi Maria Király, Timişoara, Editura First, 2003; *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicţionar al limbii române*, studiu introductiv, ediţie, indici şi glosar de Gh. Chivu, Bucureşti, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

[6] Carlo Tagliavini, *Il* ***Lexicon Marsilianum****, dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII. Studio filologico e testo*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1930.

[7] Ediţie de Daniele Pantaleoni, *Texte româneşti vechi cu alfabet latin:* ***Psalterium Hungaricum*** *în traducerea anonimă din secolul al XVII-lea*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2008.

[8] În Francisc Páriz Pápai, *Disputatio Inauguralis Tribus Consiliis Medicis absoluta, Quam Θεου Μεγαλοιο εκητι Avthoritate et Decreto Magnifici Et Amplissimi Ordinis Asclepiadei Procervm*, In inclyta & antica Universitate Ravracorvm Pro Summis in Arte Medica Honoribus, Privilegiis, ac immunitatibus Doctoralibus more majorum ritè consequendis Publico, placido Eruditorum Examini, censurae, testimonio exponit Franciscus Pariz de Pápa… Anno M.DC.LXXIV.

Scanned with OKEN Scanner

XVII-lea, a normelor ortografiei maghiare[9]. Această dublă trăsătură, scrierea latină şi convenţia ortografică maghiară plasează aceste texte într-un context cultural unitar, bine marcat, al românilor care trecuseră la calvinism.

Cartea de cântece tipărită, foarte probabil, la Cluj în jurul anului 1560 aparţine unui moment particular, în care prozelitismul reformat, aflat la începuturile lui în Transilvania, încerca să îşi încorporeze în totalitate masa de români. În rest, textele din secolul al XVII-lea circumscriu un spaţiu geografic şi o secvenţă cronologică precisă: locurile de redactare ale manuscriselor textelor calvino-române sunt cuprinse de o arie geografică limitată, care se reduce la estul Banatului şi Ţara Haţegului: Haţeg (Gr. Agyagfalvi), Sântămărie-Orlea (Viski), Râu de Mori (Istvanhazi), Ţara Haţegului (*Cantionale*) şi Caransebeş (fragmentul copiat de Mihail Halici-tatăl; vezi Drăganu 1924–1926: 89); singura tipăritură, *Catehismul* lui Fogarasi István[10], originar din Lugoj, a fost lucrată la Alba Iulia, dar avea, evident, acelaşi public. De asemenea, *Lexicon marsilianum* aparţine, după formele de limbă, aceleiaşi zone dialectale.

Datele la care au fost copiate manuscrisele sunt cuprinse, cu excepţia *Cărţii de cântece* (probabil Cluj, cca 1560), între limite relativ apropiate: respectiv între anii 1642 şi 1703. Cu observaţia că toate aceste manuscrise şi tipărituri au fost găsite în biblioteci ale unor colegii maghiare (Biblioteca Liceului Reformat din Cluj, Biblioteca Liceului Unitarian din Cluj[11], Biblioteca Colegiului Reformat din Debrecen, Biblioteca Colegiului din Odorheiul Secuiesc etc.[12]), iar cele două lucrări lexicografice sunt păstrate în Biblioteca Universităţii din Bologna şi în Biblioteca Naţională Maghiară, putem bănui că numărul acestora va fi fost mai mare şi că viitoare descoperiri nu sunt excluse; multe dintre ele vor fi fost victime ale lipsei de interes a publicului românesc pentru ele sau chiar ale unei distrugeri voluntare ca reacţie antireformată.

Populaţia românească din estul Banatului şi Ţara Haţegului se bucura în secolul al XVII-lea de o situaţie specială, având un statut aparte în cadrul general al populaţiei româneşti din principatul Transilvaniei: avem a face cu ţărani liberi sau chiar cu o populaţie orăşenească (Lugoj, Caransebeş, Haţeg), a cărei existenţă nu se supunea structurilor generale ale sistemului iobăgiei din Transilvania. În plus, fiind în regiunea contingentă cu vilaietul otoman al Timişoarei, dar şi cu Ţara Românească, ea beneficia de îndatoririle şi drepturile similare celor acordate populaţiilor din zonele de marcă, care aveau însă şi atribuţii militare. Numărul

[9] Ortografia maghiară era ea însăşi în plină organizare. Pe lângă câteva trăsături generale, conservate încă de la primele texte redactate în limba maghiară (de exemplu folosirea lui *sz* cu valoarea „s" şi a lui *s* cu valoarea „ş", având ca provenienţă scrierea din sudul Italiei (dovadă că un rol important în creştinarea ungurilor l-au jucat călugării veniţi din această regiune), alte caracteristici ale scrierii maghiarei aveau încă semnificative oscilaţii în epocă.

[10] Preot al comunităţii calvine din Lugoj, după cum ne spune foaia de titlu a *Catehismului:* „lugosi már az igaßagot rész szerint meg-ismet olah-magyar ecclesianak lelki pásztora".

[11] Ambele se află acum în colecţiile Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române.

[12] Putem bănui că numărul textelor trebuie să fi fost mai mare.

Scanned with OKEN Scanner

mare de înnobilări pe care le fac principii Transilvaniei în rândul populației românești pe tot parcursul secolului al XVII-lea confirmă interesul pe care aceştia îl aveau în ataşarea locuitorilor regiunii cu mijloace politice şi sociale la autoritatea centrală. Nu în ultimul rând, o politică sistematică a principatului făcută pentru atragerea românilor la calvinism prin scoaterea zonei de sub autoritatea mitropolitului român şi trecerea ei sub cea a episcopului (superintendentului) calvin din Alba Iulia[13] s-a adăugat mai vechii tendințe de misionarism religios, caracteristică reformaților în secolul al XVI-lea.

Aşa cum ni se prezintă, grupul de texte redactate cu literă latină în Transilvania secolului al XVII-lea ne apare a fi circumscris de repere cronologice şi geografice ferme. Cronologic, ele se încadrează între 1640 şi 1703, cele două limite temporale fiind semnificative din punctul de vedere al istoriei culturale şi religioase a românilor transilvăneni în general şi a celor din zonă în mod special. Începutul perioadei se caracterizează prin intensificarea propagandei calvine între români. Din punctul de vedere al instituției principatului, ea este marcată de domnia lui Gheorghe Rákóczi I (1630–1648), care, susținut de activitatea episcopului Geleji Katona István (1633–1649), a făcut din răspândirea calvinismului în rândul românilor o axă a relațiilor lor cu populația românească. Mitropoliții Bălgradului erau puternic îndemnați să înceapă tipărirea cărților religioase în limba română[14], autoritatea lor fiind mult limitată atât teritorial, cât şi instituțional, în urma preluării de către episcopul calvin a autorității religioase asupra unor regiuni (dintre care estul Banatului, Țara Hațegului şi Țara Făgăraşului, toate zone de frontieră) şi datorită controlului efectiv exercitat de acesta asupra activității mitropolitului. Cealaltă limită cronologică este oferită de o slăbire evidentă a influenței Bisericii Calvine, marcată de începutul administrației habsburgice în principat (care a dus la o consolidare puternică a catolicismului); prin cele două diplome leopoldine (1691 şi 1701) sunt puse pe picior de egalitate cele patru religii recepte ale principatului, prin mijloace administrative, întărindu-se totuşi considerabil rolul jucat de Biserica Catolică, iar, în cazul românilor, începe procesul atragerii acestora la catolicism.

Din punct de vedere geografic, zona circumscrisă de estul Banatului şi de Țara Hațegului cuprindea compact un grup de populație românească liberă, în mare parte locuind în oraşe, care se individualiza de restul românilor, aflați, în majoritatea lor, în stare de iobăgie şi, cu foarte mici excepții, în situația de populație rurală, exclusă uneori expres din lumea oraşelor transilvănene[15].

---

[13] Aceeaşi politică s-a dus cu mai puțin succes şi în Țara Făgăraşului, eşecul ei datorându-se, în primul rând, unei mult mai puternice comunicări a zonei cu Țara Românească şi păstrării mai îndelungate a instituțiilor cneziale ale feudalismului românesc.

[14] Activitatea tipografiei românești este inaugurată prin reimprimarea, în 1640, a *Evangheliei învățătoare* (*Cazania a II-a*), publicată de Coresi la Braşov în anii 1581 şi 1582; în 1648 vedea lumina tiparului monumentala ediție a *Noului Testament*, iar în 1651 se tipărea *Psaltirea*. Tipografia era folosită de principe şi pentru editarea unor diplome în limba română.

[15] Excepția oferită de românii din Şcheii Braşovului, şi ei populație liberă şi trăind în mediu urban, este nesemnificativă din acest punct de vedere: datorită funcției de centru comercial al oraşului, comunitatea creată în jurul Bisericii „Sfântul Nicolae" avea puternice aderențe la cultura şi

Scanned with OKEN Scanner

La o cercetare a textelor calvino-române observăm câteva trăsături specifice: în primul rând este folosirea alfabetului latin, care le individualizează de majoritatea celorlalte texte româneşti ale epocii, redactate cu slove chirilice; fără a fi în intenţie o scriere secretă, ea era inaccesibilă marii majorităţi a românilor, pentru care scrierea latină evoca un univers cultural străin.

Textele calvino-române erau destinate doar unui receptor special, care, el însuşi, nu se simţea solidar cu restul masei de români. Acest lucru se exprimă prin caracterul regional al foneticii lor şi, mai ales, prin caracterul regional al lexicului folosit. Din punct de vedere fonetic, menţionăm:

– notarea palatalizării consoanelor, de exemplu *gye* pentru „de", *minye* pentru „mine", *Dumnyezo* pentru „Dumnezeu";

– folosirea formelor neiotacizate refăcute ale verbului: *să spună*, *să pună*, *eu aud*, *eu văd*, în timp ce în restul spaţiului românesc erau în circulaţie generalizată încă formele iotacizate: *să spuie*, *să puie*, *eu auz*, *eu văz* etc.;

– folosirea unui bogat lexic regional;

– faţă de alte texte româneşti ale epocii, psaltirile şi cântecele calvine, fiind, pe de o parte, traduceri din maghiară, pe de alta interpretate în acord cu cultul bisericii reformate din Transilvania (care tocmai fusese sistematizat de episcopul Geleji Katona István), conţin un număr sporit de cuvinte de origine maghiară: *şoltar*, *aleniş*, *hăiabă* etc. Că punctul nostru de vedere este corect, ne dovedeşte textul rugăciunii *Tatăl nostru*, copiată cu slove chirilice (alături de un tabel al valorii numerice a slovelor) la sfârşitul *Psaltirii în versuri* a lui Ioan Viski, în care nu aflăm niciuna dintre trăsăturile fonetice şi lexicale regionale din textul scris cu litere latine.

Această caracteristică lingvistică a textelor calvino-române şi, prin extensie, a textelor redactate în această perioadă cu alfabet latin a fost facilitată şi de faptul că textele în cauză erau specifice doar acestui mediu cultural, de prea puţine ori având ecouri şi între ceilalţi români.

Datorită acestor trăsături, textele redactate cu litere latine de românii din estul Banatului şi Ţara Haţegului sunt, faţă de situaţia întâlnită la majoritatea populaţiei româneşti, expresia unei manifestări a conştiinţei regionale, o expresie conştientă a alterităţii, care se manifesta prin situaţia socială, politică şi religioasă diferită de restul conaţionalilor[16].

Doar astfel se poate explica un fapt unic în lexicografia românească din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea: introducerea de Mihail Halici-tatăl a toponomasticii locale din jurul Caransebeşului în *Dictionarium valachico-latinum* redactat de el înainte de 1671.

Dacă faţă de ceilalţi români literatura calvino-română reprezintă un evident act de alteritate, ea este, în acelaşi timp, un act de autoidentificare în cultura oficială a principatului Transilvaniei. Traiectoria este una complexă, începând de la

---

tradiţiile religioase din Ţara Românească, dovadă fiind şi faptul că marea majoritate a preoţilor braşoveni fuseseră unşi acolo.

[16] De menţionat că această conştiinţă identitară este actuală şi acum pentru locuitorii acestei regiuni, în special pentru cei din Banat.

Scanned with OKEN Scanner

nivelul aderenței la calvinism, susținut de tălmăcirea cărților de cântece și a psaltirilor versificate în limba română[17], făcută sub auspiciile autorității princiare[18], până la crearea unor instrumente care să susțină accesul la cultura latinofonă a principatului[19].

Etapa cea mai avansată o reprezintă, spre sfârșitul veacului al XVII-lea, poeziile lui Mihail Halici-fiul, care, alături de alți oameni de cultură, dedică versuri învățatului Pariz Papai. Acestea sunt sinonime cu un act de adeziune culturală la Republica Literelor reprezentată de scrierea latină.

Refăcând orizontul textelor calvino-române trebuie să observăm că ele reprezintă în mic la nivelul unui grup de populație românească, bine circumscris prin aderarea la calvinism, un exercițiu similar cu cel, mult mai amplu, care se va desfășura în secolul al XVIII-lea sub auspiciile Școlii Ardelene: unul de integrare culturală și socială. Demersul susținut de textele calvino-române a fost, însă, unul eșuat datorită evoluției ulterioare descendente a calvinismului în Transilvania secolului al XVIII-lea.

BIBLIOGRAFIE

Coșeriu 1994 = Eugeniu Coșeriu, *Limba română în fața Occidentului, de la Genebrardus la Hervás. Contribuții la istoria cunoașterii limbii române în Europa occidentală*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
Gaster 1891 = Moses Gaster, *Chrestomatie Română*, Leipzig–București.
Drăganu 1924–1926 = N. Drăganu, *Mihail Halici*, în „Dacoromania", IV.

A CASE OF SELF-DEFINING BY MEANS OF LANGUAGE: THE CALVINIST-ROMANIAN TEXTS

ABSTRACT

The research of texts written in Romanian and with Latin alphabet in the 17th century shows the image of a well-defined group of Romanians from eastern Banat and the Hațeg Country, which were identified as being a free population living both in villages and towns, and which by adhering to Calvinism detached itself from the rest of the population, persisting in the Orthodox denomination, the majority of it living in villages and characterized by its status of serfdom. The use of the Latin writing, of a specific vocabulary, and a regional pronunciation suggest an attempt of self-defining by means of language, pointing out the development of an integration within the principality's structures.

Keywords: *Calvinism, Latin writing, Self defined ethnicity, Calvinist Romanian literature, Hungarian.*

[17] Acest lucru trebuie să se fi petrecut în mai multe etape, din moment ce în toate cele trei psaltiri versificate primul psalm are ca sursă versificația făcută de Szegedi Gergely în secolul al XVI-lea, în timp ce următorii 149 sunt traduși după Szenci Molnár Albert, foarte probabil în jurul anului 1640 când reglementările lui Geleji Katona Sándor au început să funcționeze în Biserica Calvină din Transilvania.

[18] Marea majoritate a principilor Transilvaniei din secolul al XVII-lea au fost calvini.

[19] Reprezentate de cele două lucrări lexicografice mai sus menționate.

Scanned with OKEN Scanner

STRUCTURI SINTACTICE CU VALENȚE STILISTICE ÎN LITERATURA VETEROTESTAMENTARĂ A *PSALMILOR*[1]

DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ*

1. Precizări preliminare

Aşa cum consideră, de comun acord, specialiştii în domeniu (v. Irimia 1999: 218), nivelul sintactic determină în mod esenţial profilul stilului beletristic între celelalte variante funcţionale ale limbii. Acest compartiment al limbii este, la rândul său, aproape de neconceput în afara noţiunii de „structură ritmică": ritmul este cel care impune o anumită sintaxă sau, cu alte cuvinte, structurile ritmice se află în raport de adecvare directă cu sintaxa, ritmul dirijând atât alegerea cuvintelor, cât şi combinaţiile acestora. Dacă prin ritm înţelegem acea structură profundă care stă la baza tuturor deplasărilor poetice ale discursului[2], atunci putem afirma că numeroasele figuri sintactico-poetice identificate în textul psalmic sunt expresia unui ritm inconfundabil, specific acestei creaţii biblice veterotestamentare.

Pornind de la aceste premise, în studiul pe care îl propunem, vom încerca să schiţăm un profil stilistic al textului sacru psalmic (o versiune biblică ortodoxă modernă), din perspectiva figurilor sintactice identificate aici.

---

[1] Publicăm aici, cu intenţie de sinteză, rezultatele unei cercetări ample, din care anumite fragmente au apărut deja în unele publicaţii/site-uri, după cum urmează: *Structuri retorico-poetice în textul psalmic modern*: ***paralelismul sintactic***, în vol. „*Cuvinte potrivite*". *Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, p. 441–452; *Modernitatea textului biblic*: *performativele implicite*, *Relicve ale unor structuri sintactice arhetipale în textul biblic* (*Construcţii eliptice şi apozitive*) şi *Repetiţia anaforică şi refrenul în scrierea biblică a* ***Psalmilor*** (http://www.poezie.ro/index.php/essay/14023723/Repeti%C5%A3ia_anaforic%C4%83_%C5%9Fi_refrenul_%C3%AEn_scrierea_biblic%C4%83_a_Psalmilor,<http://www.agonia.ro/index.php/author/0014350/Daniela_Luminita_Teleoaca>), *Paralelismul sintactic în literatura psalmică modernă* (http://www.proza.ro/proza.php/proza/14023647/wap.php şi pe http://poezii.mobi/2013/02/paralelismul-sintactic-in-literatura-psalmica-moderna-de-daniela-luminita-teleoaca/).

* Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13, România.

[2] „Tensiunile ritmice arhitecturante condiţionează configuraţia generală a intensificării logogenice" (Popescu 1991: 126).

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 111–133

2. Structuri sintactice cu funcție stilistică

Cum observam şi cu altă ocazie (v. Teleoacă 2012c: 55 ş.u.), o serie de fapte lingvistice arhaice (în speță, sintactice), identificate în scrierile religioase moderne, sunt susceptibile de a fi interpretate nu numai prin prisma conservatorismului lingvistic specific acestui tip de text, ci inclusiv în calitatea lor de mărci particulare de caracterizare stilistică a literaturii religioase (sau ca particularități stilistice intrinseci, imanente scrisului sacru). Observația se susține cu atât mai pregnant în cazul unei creații religioase cum este cea psalmică, reprezentativă pentru aria culturală estetică definită în limitele câmpului religios. Astfel, fidelitatea deosebită a textului religios (în speță, biblic) apărut în mediu confesional ortodox, în ceea ce privește atât o serie de tipare lingvistice, cât şi numeroase figuri sintactice cu valențe stilistice, ne îndreptățește să admitem, cel puțin în unele situații, o dublă continuitate (față de textul fondator[3]), lingvistică, respectiv stilistică[4].

Poemele psalmice, opere colecționate, se pare, în epoca regilor David şi Solomon, la origini creații în mod fundamental cântate, erau în realitate opere performate printr-un ceremonial mai complex (sincretic) – vers, muzică, dar şi o anumită „mişcare scenică" –, elemente ce susțin calitatea de text reprezentat al poemului psalmic. Funcția pragmatică cu care se asocia acest tip de creație religioasă (un text compus în special în scopul performării sale în cadru liturgic, în contextul slujbelor ținute la Templu) este responsabilă pentru un anumit tip de adecvare structurală ce rezidă, printre altele, în valorificarea construcțiilor cu rol mnemotehnic. Astfel, refrenul, repetiția anaforică, anadiploza, paralelismul sintactic, acrostihul ş.a. reprezintă veritabile strategii de construcție (menite să faciliteze memorarea şi reproducerea acestor poeme), ele fiind, în ultimă instanță, expresia unui ritmo-melodism aparte, ce poate fi definit drept „catalizator mnemonic"[5].

Cel mai adesea este vorba despre construcții cu funcție intensificatoare (retorică), multe dintre ele prezentând relevanță pentru un stadiu primar de dezvoltare lingvistică (cf. fraza nominală, apoziția, parataxa sau construcțiile intensive).

2.1. Paralelismul sintactic

În vechile studii de retorică, libertatea oratorului de a vorbi despre orice era îngrădită de respectarea concordanței dintre sens şi forma cuvântului, precum şi de cultivarea antitezei şi a simetriei, toate elemente garante ale unui discurs reuşit şi care – considerăm – prezintă relevanță inclusiv în contextul analizei unui text religios cum este poemul psalmic, expresie, prin excelență, a unei poezii retorice.

---

[3] Termen preluat de noi de la Maingueneau, Cossuta 1995.

[4] Pentru definirea conceptului de „continuitate stilistică" (vs „continuitate lingvistică"), v. Teleoacă 2012c: 55 ş.u.

[5] În acest sens, Iulian Popescu (1991: 164) menționează ca relevant felul în care anumite civilizații au reținut şi transmis textele care formează fondul de cultură arhetipală ce le asigură perenitatea, un exemplu foarte bun fiind cel al poemelor homerice.

Scanned with OKEN Scanner

Măiestria artei poetice specifice *Psalmilor* ar rezida, în opinia unor exegeți biblici, în primul rând în ceea ce a fost denumit paralelism sintactic:

> Caracteristica semnificativă a poeziei ebraice este ritmul ideilor numit paralelism sau structură echilibrată, așezarea versului lângă vers într-o varietate de tipare. Această structură aparte a fost asemănată cu fluxul și refluxul mării sau, așa cum spunea un scriitor german, cu „înălțarea și scufundarea inimii în necaz" (Anania 2011).

Observațiile lui Anania surprind relația – remarcată, de altfel, și de alți specialiști în domeniu și pe care noi înșine am luat-o drept preambul al discuției de față – dintre o structură de profunzime, în speță ritmul, și una de suprafață: construcțiile sintactice în care se organizează și se vehiculează un anumit mesaj (religios, în cazul de față). Este vorba, în ultimă instanță, despre adecvarea unor structuri semnificante la structuri specifice de semnificare sau, cu alte cuvinte, despre concordanța dintre sens și forma cuvântului.

Forța estetică de netăgăduit a acestei figuri sintactice se reflectă în capacitatea ei semnificativă, constând în redarea unor conținuturi care transcend așa-numita „naționalitate" și care se impun, prin urmare, a fi descifrate în acord cu legile „inimii omenești" în general, cu sensurile ultime, esențiale și universale ale unei anumite realități (omul în dialogul său necontenit cu Sacrul). Paralelismul sintactic, cultivat în textul biblic modern, reprezintă o punte solidă de legătură cu realitatea primă integrată textului fondator, pe care o păstrează nealterată, în virtutea unui principiu de continuitate stilistică[6]:

> [...] această formă metrică orientală nu pierde aproape nimic din valabilitatea și frumusețea ei prin traducere, pe măsură ce cititorul se obișnuiește cu repetarea unei expresii după alta, dispuse potrivit unui *șir considerabil de variații ținute în echilibru* (*ibidem*).

Așadar, în poemul psalmic, creație care nu mizează pe structuri prozodice în care ritmul și rima sunt cultivate în mod programatic, stilisticul își găsește și își valorifică propriile resurse, cu nimic mai prejos, raportat la creațiile subordonate unor idealuri de versificație strict precizate.

În discuția care urmează, adoptând clasificarea propusă de Bartolomeu Anania (2001: 615 ș.u.; v. și Anania 2011), distingem trei tipuri de paralelism: **a.** paralelismul sintactic sinonimic, în care „cel de al doilea stih repetă ideea primului și o rostește oarecum altfel"; **b.** paralelismul antonimic, care „pune cele două stihuri în opoziție sau în contrast de gândire" și **c.** paralelismul sintactic sintetic (sau formal), în care „cel de al doilea stih preia ideea primului și o transmite celor următoare, amplificând-o; în acest fel, primele două paralelisme (sinonimic și antitetic) se întrepătrund".

a. Paralelismul sintactic sinonimic

Poate fi considerat o modalitate de reformulare discursivă. Afirmația se susține atât în cazul în care admitem definirea conceptului de reformulare drept „modalitate de menținere a contactului între doi interlocutori, prin controlul exercitat de către un emițător asupra propriului discurs" (cf. Borțun, Săvulescu

[6] Astfel, problema stilistică se dovedește a fi mai mult decât o simplă chestiune formală, de structură, ea reprezentând „poarta" ce se deschide către semnificație, către realitatea elementară, esențială.

Scanned with OKEN Scanner

2005: 72), cât şi în acela în care atribuim acestui concept semnificaţia de „transformare a unei unităţi discursive de lungime variabilă – de la cuvânt la text – într-o altă unitate, care este considerată echivalentă din punctul de vedere al semnificaţiei" (cf. *ibidem*). Prima accepţie vizează latura pragmatică a enunţului biblic (psalmic), performat într-un scop perlocuţionar/ilocuţionar specific, mai exact în sensul stabilirii şi menţinerii dialogului cu planul transcendent. „Mecanismul" concret al realizării paralelismului sintactic sinonimic pare a ilustra perfect cea de a doua accepţie cu care termenul reformulare figurează în literatura de specialitate. Revenind la caracterizarea lui Anania, care defineşte acest tip de paralelism prin repetarea, nu întru totul identică, în cel de al doilea stih, a ideii primului stih, echivalenţele „terminologice" se stabilesc uşor: primul stih este, astfel, o primă unitate discursivă care „se converteşte" într-o a doua unitate discursivă, graţie echivalenţei semantice dintre cele două secvenţe discursive.

În poemul psalmic sunt contexte în care, în limita celor două „tablouri" paralele, este „reluat" acelaşi verb, într-un tipar sintactic intensificator, cu funcţie retorică: „*Să se ruşineze* şi să se tulbure foarte toţi vrăjmaşii mei; să se întoarcă şi *să se ruşineze* foarte degrab" (Ps 6:10); „Şi El *va judeca* lumea; cu dreptate *va judeca* popoarele" (Ps 9:8) ş.a. În alte situaţii este reluat acelaşi verb, însă cu referire la un alt subiect (S_2), prezentat „paralel" cu primul (S_1), într-o structură a cărei funcţie de reliefare (emfatică) este evidentă: „*Nu se mântuieşte* împăratul cu oştire multă şi uriaşul *nu se va mântui* cu mulţimea tăriei lui" (Ps 32:16). La un nivel de profunzime, enunţul se decodează ca o structură comparativă (cf. „*Aşa cum* împăratul nu se mântuieşte cu oştire multă, *nici* uriaşul nu se va mântui cu mulţimea tăriei lui"), cu valenţe apoftegmatice clare: accederea la valorile spirituale (religioase, în cazul de faţă) este departe de a reprezenta consecinţa unor „atuuri" politice sau a altor aspecte pur lumeşti.

Foarte adesea însă, paralelismul sinonimic presupune actualizarea unor structuri relevante pentru „variaţia (propriu-zisă) de expresie"[7], constând în „reluarea" (cu funcţie intensificatoare şi de precizare[8]) ideii „iniţiale", exprimată la începutul versetului respectiv, printr-un verb sinonim şi, eventual, prin varierea structurii stilistice: „Şi-i *voi sfărâma* pe ei *ca praful în faţa vântului, ca tina uliţelor* îi *voi zdrobi* pe ei" (Ps 17:46); „Dumnezeu *va zdrobi* dinţii lor în gura lor; *măselele leilor* le-*a sfărâmat* Domnul" (Ps 57:6) ş.a. În alte contexte, imaginea este „amplificată" nu prin „dublarea" unei comparaţii, ci prin explicitarea unei metafore (avem, prin urmare, o metaforă *in praesentia*): „Că m-*au înconjurat câini* mulţi, *adunarea celor vicleni* m-*a împresurat*" (Ps 21:17) ş.a.

---

[7] Unii specialişti în domeniu susţin că funcţia principală a sinonimelor „poate fi numită funcţie de *diferenţiere* [subl.n.], de precizare" (Budagov 1961: 67; cf. şi Miclău 1977: 52). Această funcţie a sinonimelor pare a fi implicată şi în doctrina lui Ferdinand de Saussure, potrivit căreia totul în limbă se bazează pe diferenţe: „[...] în interiorul aceleiaşi limbi, toate cuvintele se limitează reciproc: sinonime ca *redouter, craindre, avoir peur* nu au valoare proprie decât prin opoziţie" (Saussure 1998: 129). În contextul acestor observaţii, conceptul de *tautologie* se cuvine a fi reanalizat, redefinit, în sensul eliminării oricărei conotaţii negative din semantica sa (cf. definirea tautologiei drept „greşeală de limbă constând în repetarea cuvintelor echivalente în plan semantic").

[8] Funcţie identificată în studiile de specialitate ca luând naştere în cazul sinonimiei juxtapuse, numită şi sinonimie în contact (cf., de ex., Vinţeler 1983: 19).

Scanned with OKEN Scanner

Structura paralelă se construieşte inclusiv prin valorificarea unor sintagme nominale (echivalente sub raport semantic[9]) circumscrise schemei sintactice de dativ adnominal: „*Făclie picioarelor mele* este ***legea*** Ta şi *lumină cărărilor mele*" (Ps 118:105).

Intensificarea retorică este adesea rezultatul valorificării unor structuri sinonimice ce se disting prin seme graduale: „Către Tine, Doamne, *voi striga* şi către Dumnezeul meu *mă voi ruga*" (Ps 29:8); „*Strigaţi lui Dumnezeu* tot pământul. *Cântaţi numele Lui*; *daţi slavă* laudei Lui" (Ps 65:1) ş.a.

Structurile sinonimice paralele capătă o forţă (retorico-lirică) deosebită în situaţiile în care se mizează pe valorificarea estetică a categoriei gramaticale a persoanei. De pildă, în versetul „Că *Tu* eşti aşteptarea mea, *Doamne*; *Domnul* este nădejdea mea din tinereţile mele" (Ps 70:6), efectul stilistic este generat, în mare măsură, prin „trecerea" de la pers. a II-a (adresarea directă către Divinitate) la pers. a III-a. Este – considerăm – unul dintre nenumăratele exemple[10] ce par a ilustra ideea, atât de plastic exprimată de Anania 2011, a „înălţării şi a scufundării inimii în necaz": pers. a II-a corespunde intimităţii psalmistului cu Iahve (un dialog direct, nemediat), în timp ce *Domnul* (= pers. a III-a) evocă un plan relativ distant de comunicare, poate chiar un sentiment dramatic al înstrăinării omului de Divinitate.

Sunt de menţionat şi o serie de tipare mai complexe, în care paralelismul sinonimic depăşeşte limitele unui singur verset, în astfel de situaţii putându-se vorbi despre o „prelungire" poetico-retorică, dar şi de conţinut, a unui enunţ în celălalt (cel de al doilea verset reprezintă, de fapt, o structură sintactică sinonimică cu funcţie de explicitare, de precizare[11]): „***învaţă-mă*** *îndreptările* Tale./ ***Fă să înţeleg*** *calea îndreptărilor* Tale" (Ps 118:26–27), „*Să se ruşineze* şi ***să se înfrunte*** cei ce caută sufletul meu./ ***Să se întoarcă înapoi*** şi *să se ruşineze* cei ce-mi voiesc mie rele" (Ps 69:2–3) ş.a.

Paralelismul sinonimic, transpus într-un tipar simplu (corespunzând unui singur verset) sau mai complex (binar, ternar), reprezintă, de multe ori, cadrul sintactic de articulare a altor figuri sintactice, cum sunt, bunăoară, repetiţiile epiforice sau structurile anadiplotice (cf. şi *infra*, **2.2**): „Toate neamurile m-au înconjurat şi ***în numele Domnului i-am înfrânt pe ei.***/ *Înconjurând m-au înconjurat* şi ***în numele Domnului i-am înfrânt pe ei.***/ Înconjuratu-m-au *ca albinele fagurele*, dar s-au stins *ca focul de spini* şi ***în numele Domnului i-am înfrânt pe ei***" (Ps 117:10–12); „Şi s-a suit pe heruvimi şi *a zburat*; *zburat-a* pe aripile vântului" (Ps 17:12) ş.a. În primul exemplu, îmbogăţirea şi amplificarea imaginii din structura sintactică primară se realizează, aşa cum se poate observa, prin apelul la construcţii intensive cu tradiţie în literatura sacră (cf. Munteanu

[9] În acest context, coordonarea celor două structuri sinonimice are drept efect redundanţa stilistică, un aspect pe deplin integrat poeticii textului psalmic.

[10] Mai multe exemple şi o interpretare detaliată a acestora se vor găsi în articolul nostru *Literatura veterotestamentară a Psalmilor: niveluri de analiză semiotico-pragmatică. 'Dramatizarea' în textul biblic al Psalmilor. Instanţe implicate în 'dialog' şi strategii discursive*, care urmează a fi publicat în revista „Studii şi cercetări lingvistice".

[11] Cf. şi *supra*, sinonimia juxtapusă sau în contact.

Scanned with OKEN Scanner

2008: 78; v. şi Teleoacă 2012c: 57), precum şi la figuri stilistice cu funcție retorică (comparația).

b. Paralelismul sintactic antonimic

Reprezintă, în economia poemului psalmic, mai mult decât o tehnică de versificație (constând din alternanța strofă/antistrofă), tocmai prin capacitatea de a opune „nu atât un verset altui verset, cât mai ales un tablou altui tablou, în acelaşi poem" (Gomboş, *Psalmii*), afirmație care echivalează cu a recunoaşte deosebita forță evocativă în plan ideatic-estetic a acestui procedeu sintactic.

La fel ca în cazul paralelismului sintactic sinonimic, structurile opozitive paralele se pot actualiza fie în interiorul unuia şi aceluiaşi verset, fie în limitele a două/mai multe versete consecutive. Pentru ambele cazuri menționate, textul psalmic furnizează exemple de transpunere a antonimiilor în tipare relativ variate şi complexe. Astfel, la nivelul unui verset, întâlnim nu numai situații în care prima parte a unui enunț prezintă o anume realitate, pentru ca aceasta să fie „contracarată" în secțiunea secundă a aceluiaşi verset, ci şi contexte în care tiparul menționat „se complică" într-o organizare dual㠹 situație ilustrată de noi mai jos prin paralelismul sintactic antonimic binar. Dacă, în unele cazuri, „informația", corespunzând unei singure structuri antonimice, este „distribuită" în limitele a două/trei versete, în altele, structura antitetică, dezvoltată în interiorul unuia şi aceluiaşi verset, este „dublată" în versetul/versetele următoare, prin structuri paralele care, fără a putea fi considerate drept sinonimice ale celei dintâi (situație în care astfel de exemple ar fi fost grupate în categoria paralelismului sintactic sintetic), vin „în prelungirea" semantico-conceptuală a acesteia, ele ilustrând, de pildă, un raport logic de natură consecutivă, cu relevanță în plan etic-religios (v., de pildă, *infra*, Psalmul 19).

Semnalăm, pentru început, unele contexte în care forța ilocutorie a verbului din prima unitate discursivă pare a fi anulată sau, în orice caz, diminuată semnificativ prin articularea unui enunț ulterior[12]. De pildă, *a striga* nu-şi (mai) găseşte un corespondent simetric sinonimic în *a auzi/a fi auzit* sau *a primi*, *a vedea* etc. (cf. *supra*, exemplele citate la **a.**), ci un pandant în sferă negativă[13]; în astfel de situații, raportul emitere – receptare este perturbat, tentativa de comunicare cu transcendentul eşuând: „*Strigat-au* către Domnul, şi *nu era* cel ce mântuieşte" (Ps 17:45); „Dumnezeul meu, *striga-voi* ziua şi *nu vei auzi*" (Ps 21:2) ş.a. Alteori, deşi opoziția dintre două stări de fapt nu este atât de evidentă ca în exemplele citate mai sus, ea transpare totuşi dintr-o organizare sintactică antonimică; în exemplul care urmează, semnul de punctuație „substituie" un conector cu valoare adversativă („căderea în somn" corespunde unei stări de renunțare/resemnare a subiectului liric, căreia i se opune veghea – punte către transcendent): „Eu *m-am culcat şi am adormit*; *sculatu-m-am* că Domnul mă va sprijini" (Ps 3:5).

[12] Cel mai adesea însă, cele două enunțuri antitetice se reliefează reciproc, ele potențându-şi conținutul şi semnificația (vezi *infra*, exemplele şi discuția care urmează).

[13] În astfel de contexte, *şi* coordonator are valoare adversativă, iar nu copulativă.

Scanned with OKEN Scanner

Antonimia poate viza unul şi acelaşi subiect/grup uman, în „posturi" diferite (cf. exemplele citate *supra*), dar acest tip de relaţie semantică reliefează foarte adesea prototipuri umane distincte, structurarea sintactică fiind dictată de organizările dihotomice identificabile la nivel semantic-conceptual şi, în ultimă instanţă, în plan referenţial/ontologic propriu-zis. Enunţurile astfel rezultate au un pronunţat caracter gnomic (încărcătură etică-religioasă şi didactică): *păcătosul* sau *fățarnicul*, de pildă, este definit prin opoziţie cu *dreptul/credinciosul* (cf. „Multe sunt bătăile *păcătosului*; iar pe cel *ce nădăjduieşte în Domnul*, mila îl va înconjura", Ps 31:11; „Că *cei ce viclenesc* de tot vor pieri; iar *cei ce aşteaptă pe Domnul* vor moşteni pământul", Ps 36:9 ş.a.), în timp ce portretul *bogatului* se conturează (mai) pregnant pus în balanţă cu cel al *omului sărac*: „*Bogaţii* au sărăcit şi au flămânzit, iar *cei ce-L caută pe Domnul*, nu se vor lipsi de tot binele" (Ps 33:10).

Alteori, opoziţia între două entităţi/prototipuri umane este redată la nivelul unei paradigme pronominale minimale (cf., de pildă, *unii*, *alţii*, *aceştia/noi*), în care „instanţele" se precizează în context: „*Unii* se laudă cu căruţele lor, *alţii* cu caii lor, iar *noi* ne lăudăm cu numele Domnului Dumnezeului nostru./ *Aceştia* s-au împiedicat şi au căzut, iar *noi* ne-am sculat şi ne-am îndreptat" (Ps 19:7–8).

Sunt situaţii în care o relaţie opozitivă mai complexă (de pildă, un paralelism sintactic antonimic binar) se desfăşoară în graniţele unui singur verset. Astfel, versetul 27 din Psalmul 108 ilustrează, pe de o parte, opoziţia dintre planul uman şi cel divin, pe de alta, dintre tabere distincte delimitate la nivel uman: „Ei vor blestema şi Tu vei binecuvânta. Cei ce se scoală împotriva mea să se ruşineze, iar robul Tău să se veselească" (verset în care cele două enunţuri, aparent autonome, se leagă într-o structură implicită de profunzime: cei care blestemă sunt cei care se scoală împotriva psalmistului, căruia Domnul îi va da binecuvântarea, deci şi raţiunea de a fiinţa întru bucurie).

Expresivitatea deosebită a unor versete realizate în conformitate cu această schemă sintactică derivă din valorificarea antinomiei/paradoxului. De pildă, în Psalmul 113, afirmarea existenţei unei structuri la nivel anatomic este urmată de negarea funcţionalităţii, deci a validităţii acesteia: „Gură au şi nu vor grăi; ochi au şi nu vor vedea;/ Urechi au şi nu vor auzi; nări au şi nu vor mirosi;/ Mâini au şi nu vor pipăi; picioare au şi nu vor umbla, *nu vor glăsui cu gâtlejul lor*"[14] (Ps 113:13–15). Versetele îşi relevă semnificaţia în contextul în care ele „zugrăvesc" portretul aşa-numiţilor „idoli ai neamurilor" (idolii păgâni), portret prezentat în opoziţie cu cel al divinităţii celei adevărate, „care este în cer" (Ps 113:11). Conceptul unei astfel de divinităţi, în ultimă instanţă, o formă fără fond, este valorificat în scopul afirmării unei învăţături religioase esenţiale (la vechii evrei şi nu numai), anume că mântuirea nu poate veni de la oameni şi nici de la lucrul mâinilor acestora (adică de la idoli), ci din cer, de la Dumnezeul cel adevărat (Ps 113:12).

[14] Element aparent „intrus", care „sparge" coeziunea tiparului respectiv, în realitate însă jucând rolul unei structuri paralele antonimice în relaţie cu secvenţa *gură au*, respectiv al uneia sinonimice, prin raportare la *nu vor grăi*.

Scanned with OKEN Scanner

c. Paralelismul sintactic sintetic

Sunt structuri mai complexe (cel puțin teoretic), în măsura în care paralelismul sintactic sintetic presupune asocierea între cele două tipuri structurale discutate *supra* (**a.** și **b.**).

Dacă, în unele situații, cele două construcții paralele (antonimică, respectiv sinonimică) se actualizează în limitele unui singur verset (cf. „*Strigat-au* către Domnul, și *nu era* cel ce mântuiește; și *nu* i-*a auzit* pe ei", Ps 17:45 sau „Dumnezeul meu, *striga-voi* ziua și *nu vei auzi*, și noaptea și *nu Te vei gândi* la mine", Ps 21:2), în altele, paralelismul sintetic include două, trei și chiar mai multe versete consecutive. Contextele ilustrative pentru această ultimă situație grupează exemple relativ variate. Astfel, la nivel de verset se poate actualiza un paralelism sintactic antonimic (cf., de pildă, opoziția Dumnezeu/om, căpetenii), simultan articulându-se structuri sinonimice paralele, în versete consecutive: „Mai bine este a te încrede în Domnul, decât a te încrede în om;/ Mai bine este a nădăjdui în Domnul, decât a nădăjdui în căpetenii" (Ps 117:8–9) ș.a.

Alteori, mai multe versete consecutive dezvoltă structuri sintactice sinonimice, care vor fi „contracarate" printr-un verset ulterior: „Să se ruşineze şi să se înfrunte cei ce caută sufletul meu;/ Să se întoarcă înapoi şi să se ruşineze cei ce-mi voiesc mie rele;/ Întoarcă-se îndată ruşinaţi cei ce-mi grăiesc mie: „«Bine, bine!»/ Să se bucure şi să se veselească de Tine toţi cei ce Te caută pe Tine, Dumnezeule, şi să zică pururea cei ce iubesc mântuirea Ta: «Slăvit să fie Domnul!»" (Ps 69:2–5).

2.2. Anadiploza

Anadiploza, figura retorică prin care se începe o frază/propoziție cu cuvântul/cuvintele de la sfârșitul frazei/propoziției precedente[15], este, de regulă, valorificată într-un text în scopul articulării unei exprimări viguroase, în conformitate cu principiul „repetării pentru sporirea efectului". Cultivată cu fervoare încă din Antichitatea greco-latină (cf., de exemplu, *Catilinarele* lui Cicero), apare frecvent și în epoca modernă, la unii scriitori (a se vedea, de pildă, creația poetică a lui Pierre Claudel sau a lui Mihai Eminescu).

În textul psalmic, cel mai adesea, în tiparul anadiplotic intră verbul, reduplicat frecvent (la timpurile compuse) printr-o formă inversă, aspect care generează efecte eufonice și, implicit, poetico-retorice similare celor specifice chiasmului. Cele două forme verbale sunt fie ocurente în aceeași frază, ele fiind juxtapuse prin virgulă[16] (cf. „Domnul Dumnezeu *este binecuvântat*, ***binecuvântat este*** Dumnezeu zi de zi", Ps 67:20), fie, cel mai adesea, apar în propoziții distincte, separate, de regulă, prin punct și virgulă (cf. „Și s-a suit pe heruvimi și *a zburat*; ***zburat-a*** pe aripile vântului", Ps 17:12; „Pentru numele Tău Te-*am așteptat*,

[15] Definiție care pledează în favoarea statutului de *auxiliar mnemotehnic* al acestei structuri sintactice.

[16] Deși poate mai exact ar fi ca, în astfel de situații, să vorbim despre *repetiție didactică* (cf. și *infra*, **2.4**).

Doamne; ***aşteptat-a*** sufletul meu spre cuvântul Tău...", Ps 129:5) şi, mai rar, prin punct: „[...] şi ne-am bucurat şi *ne-am veselit* în toate zilele vieţii noastre./ ***Veselitu-ne-am*** pentru zilele..." (Ps 89:17). Cum se poate contata şi din unele exemple citate mai sus, sunt situaţii în care reduplicarea este una „imperfectă", nu numai din punctul de vedere al nonidentităţii categoriei persoanei, ci şi în sensul că între un anume verb şi forma sa reduplicată „se interpun" unele secvenţe verbale: un vocativ, diverse construcţii nominale sau un obiect direct [+ pers.] reluat redundant[17].

Anadiploza (cel mai adesea, în tipare imperfecte) apare rar în cazul altor părţi de vorbire, în speţă substantivul sau substitute ale acestuia: „Întru Tine m-am întărit *din pântece*; ***din pântecele*** maicii mele Tu eşti acoperitorul meu" (Ps 70:7); „Mamă va zice Sionului *omul* şi ***om*** s-a născut în el..." (Ps 86:4); „Că s-au sfătuit într-un gând *împotriva lui* [a Israelului, n.n.]. ***Împotriva Ta*** legământ au făcut"[18] (Ps 82:5); „Dar Dumnezeul nostru e *în cer*; ***în cer*** şi pe pământ toate câte a voit a făcut" (Ps 113:11).

Exemplele citate susţin faptul că structura anadiplotică se actualizează frecvent într-un tipar de paralelism sintactic (sinonimic), efectele stilistico-retorice cele mai pregnante rezultând în cazurile de separare a celor două forme ocurente prin punct sau prin punct şi virgulă. Când partea de vorbire care construieşte acest tipar este verbul, „eficienţa" maximă este atinsă prin reduplicarea în formă inversă a verbului respectiv.

2.3. Refrenul

Este atestat încă din cele mai vechi timpuri, martor rămânând folclorul ancestral. Prezent în cântecele tuturor popoarelor, se pare că s-a născut din cântarea alternativă, responsorială între un solist şi cor. Alte teorii susţin apariţia refrenului dintr-un imbold poetic de bază în jurul căruia „se improvizează" şi la care se revine în mod obligatoriu[19]. Cultivarea refrenului relevă un procedeu de adâncire a expresivităţii, a unei anumite idei, stări sau efect artistic. Dar refrenul, pe lângă funcţia ideatico-expresivă, constituie şi un pretext în construcţia formală. Restul textului poate fi văzut, de fapt, ca un ansamblu de variaţiuni constituite în jurul refrenului, care rămâne cu funcţie tematică de bază. În unele genuri are funcţie de invocaţie, în altele – constructiv-estetică (pentru mai multe informaţii, a se vedea DTM).

În ceea ce priveşte creaţia psalmică, refrenul – apărut, fără îndoială, în contextul în care, la început, la vechii evrei, aceste texte se performau în mod fundamental muzical (psalmii erau cântaţi responsorial/antifonic) – reprezintă o

[17] Aspect frecvent întâlnit în literatura religioasă, consemnat, de pildă, de noi şi în textul rugăciunii creştine (vezi Teleoacă 2012a).

[18] În realitate, o neconcordanţă strict formală, întrucât, în perspectivă pragmatică, *lui* şi *Ta* se suprapun referenţial, aşa cum rezultă din textul psalmic: complotul împotriva Israelului este, de fapt, o uneltire împotriva Domnului Însuşi (apare şi aici orgoliul naţiunii celei mai alese).

[19] Prin urmare, refrenul este un „punct de reper" (formal şi tematic, în acelaşi timp) pentru construcţia unui text, aspect ce susţine funcţia mnemotehnică a acestuia.

Scanned with OKEN Scanner

modalitate de organizare sintactico-formală a textului, cu incontestabile virtuţi estetico-expresive. Este secvenţa[20] care concentrează principalul sau unul dintre principalele nuclee tematice[21] ale poemului respectiv, incluzând structural unul, cel mult, două versete, eventual cu unele „variaţii" („adaosuri" sau „omisiuni"). Este plasat aproximativ la jumătatea poemului, reluându-se în partea finală (ultimul şi, mai rar, penultimul verset al unui psalm)[22]. Din perspectiva celor remarcate, se poate admite o poziţie relativ fixă a refrenului în textul psalmic, o anumită regularitate a acestuia, aspect ce pledează în favoarea unui tipar formal suficient de bine definit al acestui gen de creaţie[23].

Din punct de vedere tematic, cele mai multe dintre refrene reprezintă un pretext formal pentru elogiul Divinităţii[24], respectiv pentru (auto)rechizitoriul la adresa umanului: „Pentru ce eşti mâhnit, suflete al meu, şi pentru ce mă tulburi?/ Nădăjduieşte în Dumnezeu, că-L voi lăuda pe El; mântuirea feţei mele este Dumnezeul meu" (Ps 41:6–7, Ps 16–17, versete finale); „Şi omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor" (Ps 48:12, 21, verset final); „Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne pe noi şi arată faţa Ta şi ne vom mântui" (Ps 79:8, 20, verset final); „Făgăduinţele mele le voi plini Domnului, înaintea a tot poporului Său" (Ps 115:5, 9, versetul penultim) ş.a.

De remarcat faptul că refrenul apare nu numai în poemele psalmice ample, ci şi în creaţiile sintetice. Un exemplu în acest sens este Psalmul 66, alcătuit din numai şase versete, în economia textului refrenul ocupând poziţia versetelor 3, respectiv 5, penultimul din text: „Lăuda-Te-vor pe Tine popoarele, Dumnezeule, lăuda-Te-vor pe Tine popoarele toate!" (Ps 66:3, 5).

2.4. Repetiţia anaforică şi alte tipuri de repetiţie

Definită în literatura de specialitate drept procedeul stilistic constând în repetarea aceluiaşi cuvânt la începutul mai multor fraze sau părţi de frază pentru

[20] În studiile de specialitate, „secvenţa" desemnează unitatea sintactică care „depăşeşte nestânjenită graniţele unităţii narative" şi pe care o regăsim, „identică sau cu neînsemnate variaţii, în locuri diferite şi îndepărtate" (Hăulică 1981: 29). Cum recunoaşte autoarea citată, este vorba, în general, despre secvenţe „intens semnificative", acesta reprezentând, de fapt, aspectul care justifică reluarea „insistentă" a lor într-un text. Definiţia şi conceptul pot fi validate şi cât priveşte literatura religioasă (în speţă, psalmică), caracterizată printr-o puternică intertextualitate, trăsătură identificabilă inclusiv la nivelul unor secvenţe–refren, cu circulaţie de la un poem psalmic la altul şi, mai mult, chiar în cărţi distincte ale *Vechiului* (şi *Noului*) *Testament*.

[21] Cum spuneam şi mai sus (cf. *supra*, nota 19), refrenul concentrează secvenţe verbale „intens semnificative", din acest punct de vedere el putând fi caracterizat drept un cadru sintactic ideal pentru exprimarea unor laitmotive.

[22] Distanţa dintre cele două ocurenţe este, adesea (în special în cazul poemelor mai ample), de 8–12 versete.

[23] Sunt însă şi excepţii de la acest tipar; a se vedea, de pildă, Psalmul 106, în care secvenţa-refren „Lăudat să fie Domnul pentru milele Lui, pentru minunile Lui, pe care le-a făcut fiilor oamenilor" apare în versetele 8 şi 15, dar şi în 21, respectiv 31.

[24] În acest context, refrenul defineşte poemul psalmic drept creaţie encomiastică prin excelenţă.

Scanned with OKEN Scanner

accentuarea unei idei sau pentru obținerea unor simetrii, repetiția anaforică este tratată în unele lucrări ca o subcategorie a paralelismului sintactic.

Alături de paralelismul sintactic propriu-zis, de anadiploză și de refren (cf. *supra*), repetiția anaforică poate fi considerată o figură sintactico-retorică având (și) rol mnemotehnic.

În textul psalmic, repetiția anaforică se actualizează în mai multe (în general, două sau trei) versete consecutive, dar și în interiorul unuia și aceluiași verset, la începutul fiecăruia dintre enunțurile constitutive ale acestuia. Anafora vizează repetarea unui singur termen (cf. „*Deșteaptă-te*, slava mea! *Deșteaptă-te*, psaltire și alăută! *Deștepta-mă-voi*[25] dimineața", Ps 107:2), a unei structuri comparative (cf. „*Mai mult decât* pe vrăjmașii mei m-ai înțelepțit [...]/ *Mai mult decât* învățătorii mei am priceput [...]/ *Mai mult decât* bătrânii am înțeles [...]", Ps 118:98–100) și, frecvent, a unei secvențe verbale mai ample: „*Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul* și toate cele dinlăuntrul meu/ *Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul* și nu uita toate răsplătirile Lui" (Ps 102:1–2); „*De n-ar fi fost Domnul cu noi*, să spună Israel!/ *De n-ar fi fost Domnul cu noi*, când s-au ridicat oamenii împotriva noastră" (Ps 123:1–2); „*Lăudați pe Domnul* că este bun, că în veac este mila Lui./ *Lăudați pe Domnul* dumnezeilor, că în veac este mila Lui./ *Lăudați pe Domnul* domnilor, că în veac este mila Lui" (Ps 135:1–3) ș.a. În exemple de genul celor în care se repetă o secvență mai amplă, repetiția anaforică poate avea funcție evocativ-retorică: „*De multe ori s-au luptat cu mine din tinerețile mele*, să spună Israel!/ *De multe ori s-au luptat cu mine, din tinerețile mele* și nu m-au biruit" (Ps 128:1–2).

Sunt o serie de contexte în care funcția evocativă a repetiției se actualizează într-un cadru discursiv mai complex, de pildă, prin „reluarea" unei replici aparținând unui plan temporal trecut în prezentul rostirii, aspect relevant, printre altele, și pentru așa-numitul discurs repetat[26]. Astfel, în Psalmul 125, exclamația „neamurilor", la „întoarcerea robiei Sionului" (verset 1), redată în dialog narat (cf. „atunci *se zicea* [subl.n.] între neamuri: «Mari lucruri a făcut Domnul cu *ei!*»" [= poporul israelit, n.n.]), este reiterată, din perspectiva prezentului și cea a pluralului inclusiv (poetul și neamul său), într-o structură evocatoare a trecutului: „Mari lucruri a făcut Domnul cu *noi*" (verset 3).

Poemul psalmic oferă și alte exemple de tipare sintactice repetitive.

De pildă, uneori, repetiția anaforică se asociază cu anadiploza: „*Cântați* și vă bucurați și *cântați*[27]./ *Cântați* Domnului cu alăută, cu alăută și în sunet de psaltire" (Ps 97:6–7)[28] ș.a.

---

[25] Într-o accepție mai largă, și această formă poate fi inclusă în structura anaforică.

[26] Concept ce apare pentru prima dată la Coșeriu (2000: 258), care îl definește ca reprezentând „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment lung sau scurt, a «ceea ce s-a spus deja»".

[27] În acest exemplu, coordonarea copulativă (*și*) ar fi trebuit să impună un verb distinct de *a cânta* (cel puțin aceasta este așteptarea receptorului); redundanța se susține însă retoric, semnificația din contextul menționat fiind una iterativă (cf. *cântați* „și *iar* cântați, cântați *din nou*"), respectiv durativă (cf. *cântați* „cântați *în continuare, fără întrerupere*").

Un tip aparte de repetiţie este reprezentat de secvenţa verbală sumară (în general, o propoziţie scurtă) care se repetă în partea finală a fiecărui verset psalmic; este vorba despre aşa-numita *epiforă* sau *repetiţie epiforică*. De exemplu, în Psalmul 117, caracterul desăvârşit al milosteniei divine, care stă la baza întregii Creaţii, este exprimat prin secvenţa verbală *că este bun, că în veac este mila Lui*: „Lăudaţi pe Domnul *că este bun, că în veac este mila Lui./* Să zică, dar, casa lui Israel, *că este bun, că în veac este mila Lui./* Să zică, dar, casa lui Aaron, *că este bun, că în veac este mila Lui./* Să zică, dar, toţi cei ce se tem de Domnul, *că este bun, că în veac este mila Lui*" (Ps 117:1–4).

Credinţa desăvârşită este proclamată prin punerea tuturor întreprinderilor (pozitive) specific umane sub semnul numelui Domnului. În exemplul care urmează, repetiţia epiforică este dezvoltată în schema paralelismului sintactic sinonimic: „Toate neamurile m-au înconjurat *şi în numele Domnului i-am înfrânt pe ei./* Înconjurând m-au înconjurat *şi în numele Domnului i-am înfrânt pe ei./* Înconjuratu-m-au ca albinele fagurele, dar s-au stins ca focul de spini *şi în numele Domnului i-am înfrânt pe ei*" (Ps 117:10–12).

Repetiţia digresivă, cu caracter didactic/explicativ, valorificată în scopul calificării mai pregnante, al lămuririi unui anumit conţinut/referent (adesea, planul transcendent), este deosebit de bine reprezentată în creaţia psalmică: „Munţii ca ceara s-au topit *de faţa Domnului, de faţa Domnului* ***a tot pământul***" (Ps 96:5); „Ca să-l aşeze *cu cei mari, cu cei mari* ***ai poporului Său***" (Ps 112:8); „*De faţa Domnului* s-a cutremurat pământul, *de faţa Dumnezeului* ***lui Iacob***" (Ps 113:7); „Că acolo s-au suit *seminţiile*, ***seminţiile Domnului***..." (Ps 121:4); „Că acolo s-au aşezat *scaunele* la judecată, ***scaunele pentru casa lui David***" (Ps 121:5) ş.a.

Am putea delimita şi un alt tip de repetiţie, anume repetiţia *de precizare* şi *de asociere*, a cărei funcţie didactică este şi mai pregnantă raportat la exemplele consemnate anterior. Dacă, în contextele de mai sus, reluarea implică repetarea unei structuri şi „amplificarea digresivă" a acesteia într-o construcţie nominală (cel mai adesea, genitivală), în exemplele pe care le consemnăm în continuare, reluarea unui termen sau a unei sintagme exprimat(e) anterior presupune relaţionarea copulativă a acestei secvenţe repetate cu o alta, circumscrisă aceluiaşi univers referenţial (cf. *infra*, instrumentarul specific poemului psalmic, concepte relevante pentru ordinea divină, relaţia între generaţii ş.a.). Această formă de repetiţie didactică este conotată inclusiv pragmatic, ea jucând rolul unei strategii discursive de *captatio benevolentiae*: „Cântaţi Domnului *cu alăută, cu alăută* ***şi în sunet de psaltire***" (Ps 97:7); „Aduceţi-vă aminte *de minunile Lui*, pe care le-a făcut; *de minunile Lui* ***şi de judecăţile gurii Lui***"[29] (Ps 104:5); „Sporească-vă Domnul pe *voi, pe voi* ***şi pe copiii voştri***!" (Ps 113:22) ş.a.

Funcţia de precizare a structurii repetitive este valorificată şi în contexte antonimice, în astfel de situaţii putându-se vorbi despre o repetiţie de precizare şi

[28] *Cântaţi*$_3$ se raportează anaforic la *cântaţi*$_1$, respectiv anadiplotic la *cântaţi*$_2$.
[29] Enunţul se dezvoltă inclusiv prin valorificarea unui tipar (imperfect) de anadiploză.

Scanned with OKEN Scanner

de disociere (vs asociere): „Nu nouă, Doamne, *nu nouă*, ***ci numelui Tău*** se cuvine slavă, pentru mila Ta şi pentru adevărul Tău" (Ps 113:9).

2.5. Construcţii eliptice şi apozitive. Performative implicite

Elipsa verbului copulativ, cât şi a predicatului verbal, reprezintă o particularitate arhaică, explicabilă, în textele româneşti vechi, prin situaţia din originalul slavon[30]. Este unul dintre aspectele relevante pentru oralitate (cf. Irimia 1999: 213; v. şi GA 2005: 748) şi care încarcă liric poemul psalmic[31], conferindu-i în acelaşi timp o incontestabilă notă de modernitate, prin cultivarea frazei nominale.

Mai mult, dincolo de a fi (doar) expresia unui tipar lingvistic conservator, fidel originalului slavon avut la dispoziţie, acest tip de frază, pentru care manifestă o predilecţie evidentă textul biblic, reflectă foarte probabil o structură lingvistică elementară, specifică etapelor primare de dezvoltare a limbilor.

Astfel, conform studiilor de specialitate, în etapele mai vechi ale limbilor predomina fraza nominală, categoriile specifice cuvântului cu rol de predicat constituindu-se mai târziu, ceea ce echivalează cu a recunoaşte că specializarea ca nume a subiectului s-a realizat pe plan morfologic mai devreme comparativ cu specializarea ca verb a predicatului (pentru informaţii mai detaliate, a se vedea Benveniste 1973). Dezvoltarea sintactică firească a limbilor lumii, de la nominal către verbal, se poate susţine inclusiv din perspectiva studierii deprinderii exprimării „relaţionate" (dincolo de graniţele unui singur cuvânt) la copii. Astfel, în primele faze de dezvoltare lingvistică, articularea se face exclusiv pe bază nominală, verbul nefiind inclus în „schema" sintactică decât într-o etapă ulterioară. Considerăm că – atât în cazul deprinderii limbii la nivel individual, cât şi de comunitate – nu se poate ignora reprezentarea superioară a realităţii extralingvistice prin semne circumscrise nominalului, iar nu verbalului, aspect cu implicaţii în planul constituirii unui anumit tip de enunţ (primar), superior cuvântului.

În textul psalmic, exprimarea eliptică se asociază cu o anumită solemnitate/sentenţiozitate a tonului, de altfel, unul dintre aspectele fundamentale care conferă specificitate stilistică scrisului religios.

Elipsa (verbului copulativ sau predicativ) poate apărea la nivel de propoziţie, secvenţă care, într-o serie de situaţii, se suprapune formal cu versetul respectiv. Exemplele pe care le consemnăm în continuare par a fi ilustrative pentru ceea ce în literatura de specialitate este desemnat drept elipsă propriu-zisă[32]: „[...] cuvintele

---

[30] Se pare că, în limba textelor vechi, elipsa verbului copulativ (care este şi mult mai frecventă comparativ cu omiterea predicatului verbal) se explică în primul rând prin situaţia din textele slave corespunzătoare (ILRLV 1997: 149).

[31] Acest aspect sintactic este văzut, de pildă, în GA 2005: 748, nu numai în relaţie cu necesitatea de economie în limbaj, ci şi prin prisma factorului afectiv-expresiv, elipsa având, din această perspectivă, valoarea unei figuri de construcţie.

[32] Concept definit (în opoziţie cu elipsa condiţionată textual, anaforică) drept acea omisiune care depinde atât de contextul verbal, cât şi de cel situaţional, fiind, mai exact, „condiţionată de contextul verbal, în general" (v. GA 2005: 750).

Scanned with OKEN Scanner

Domnului în foc [sunt, n.n.] lămurite" (Ps 17:33); „Domnul [este = se află, n.n.] în mijlocul lor, pe Sinai, în locaşul Său cel sfânt" (Ps 67:18); „Lucrurile mâinilor Lui [sunt, n.n.] *adevăr şi judecată*" (Ps 110:7) ş.a.

Mai diversificate sunt cazurile de manifestare a acestui fenomen lingvistic la nivel de frază.

O situaţie întâlnită în textul psalmic este aceea a distribuţiei în tandem (în limitele uneia şi aceleiaşi fraze, prin juxtapunere sau coordonare copulativă) a unei propoziţii cu predicat exprimat, respectiv a uneia eliptice, într-un tipar ce evocă întru câtva paralelismul sintactic: „Doamne, în cer este mila Ta şi *adevărul Tău* [este, ajunge, n.n.] *până la nori*" (Ps 35:5); „Foc înaintea Lui va arde şi *împrejurul Lui* [va fi, n.n.] *vifor mare*" (Ps 49:4); „Gura mea va vesti dreptatea Ta, *toată ziua* [va vesti, n.n.] *mântuirea Ta*, [...]" (Ps 70:16); „Munţii au săltat ca berbecii şi *dealurile* [au săltat, n.n.] *ca mieii oilor*" (Ps 113:4) ş.a. Sunt, cum se poate observa, contexte, în care verbul este omis în „cel de-al doilea enunţ", acesta „deducându-se" dintr-un enunţ anterior, circumscris aceluiaşi verset. Exemplele subsumate acestei categorii ilustrează un fenomen sintactic definit în literatura de specialitate ca brahilogie sau subînţelegere, mai exact „o formă particulară a elipsei constând în suprimarea unor componente ale enunţului deja exprimate în acelaşi context" (GA 2005: 748). În contexte de acest gen, omisiunea sintactică este pusă în serviciul evitării redundanţei (*ibidem*), prin urmare exemplele prezentate neprezentând relevanţă propriu-zisă cât priveşte predilecţia textului religios pentru fraza nominală. În schimb, situaţiile în care prima propoziţie constitutivă a unei fraze/unui verset este eliptică de predicat, susţin propensiunea textului psalmic pentru fraza nominală, având în vedere că, în astfel de contexte, omisiunea respectivă nu se justifică prin redundanţă: „*Dumnezeul meu* [= este, n.n.], *ajutorul meu* şi voi nădăjdui spre Dânsul" (Ps 17:2); „*În mâinile Tale*, [este, îmi pun, n.n.] *soarta mea* [*subl.n.*], izbăveşte-mă din mâna vrăjmaşilor mei..." (Ps 30:15); „*Legea Dumnezeului său* [este, se află, n.n.] *în inima lui* şi nu se vor poticni paşii lui" (Ps 36:31) ş.a.

Şi mai elocvent încă este ilustrat conceptul de *frază nominală* prin contexte în care toate enunţurile componente ale unei frazei/unui verset sunt eliptice de predicat: „Glasul Domnului [strigă, se aude, n.n.] întru tărie, glasul Domnului [se aude, n.n.] întru mare cuviinţă" (Ps 28:4); „Ochii Domnului [sunt îndreptaţi, n.n.] spre cei drepţi şi urechile Lui [ascultă, n.n.] spre rugăciunea lor" (Ps 33:14); „Scaunul Tău [va fi, va exista, n.n.] în veacul veacului, toiag de dreptate [este, n.n.] toiagul împărăţiei Tale" (Ps 44:8) ş.a.

Elipsa apare şi în organizări sintactice mai complexe, de pildă ternare, la nivelul unui verset (în care se subînţelege copulativul *a fi*). Uneori, „omisiunea" verbului, coroborată cu organizarea enunţului respectiv pe baza construcţiilor comparative generează efecte stilistice evidente: „Şi scaunul lui [al lui David, n.n.] [străluceşte, n.n.] ca soarele înaintea Mea şi [străluceşte, n.n.] ca luna întocmită în veac şi [este, n.n.] martor credincios în cer" (Ps 88:36). În alte contexte, noţiunile primesc definiţii al căror caracter sintetic este în favoarea metaforicului (potenţat inclusiv prin valorificarea dativului adnominal), dar şi a solemnului, aceasta cu atât

Scanned with OKEN Scanner

mai mult cu cât enunțurile respective sunt eliptice de predicat: „Locașul cocostârcului [este, se află, n.n.] în chiparoși. Munții cei înalți [sunt, n.n.] adăpost cerbilor, stâncile [sunt, n.n.] scăpare iepurilor" (Ps 103:19).

O serie de exemple conțin structuri aflate undeva la granița dintre construcțiile eliptice și cele apozitive[33] (cf., de pildă, „Jertfa lui Dumnezeu: [este, n.n.] *duhul umilit* [...]" (Ps 50:18); „Al Meu este Galaadul și al Meu este Manase și Efraim, [care este, n.n.] *tăria capului Meu*,/ Iuda [este?, n.n.] *împăratul Meu*; Moab [este, n.n.] *vasul nădejdii Mele*" (Ps 59:7–8) ș.a.), cele din urmă ilustrând, de altfel, o altă particularitate a sintaxei primare. Legat de acest aspect, trebuie spus că există opinii (v., de exemplu, Simenschy, Ivănescu 1981 sau Wald, Sluşanschi 1987) potrivit cărora tipul cel mai vechi de legătură între cuvinte va fi fost apoziția, iar nu relația subiect – predicat. Problema se cuvine a fi înțeleasă (și) în relație cu fraza nominală și, implicit, cu specializarea mai târzie a predicatului ca verb (cf. și *supra*). Astfel, în lucrările de specialitate (cf., de pildă, Wald, Sluşanschi 1987: 58 ș.u.), structura apozitivă este tratată ca particularitate sintactică arhaică/primară a limbii, alături de o serie de aspecte (sintactice), toate relevante pentru absența unei stricte subordonări a unor termeni în raport cu alții. Această caracterizare sintactică corespunde definiției date apoziției în *Gramatica* Academiei, unde se insistă asupra *neintegrării sintactice* a acestei structuri într-un grup:

> „Deși au caracteristici comune, relația apozitivă se delimitează de relațiile sintactice de subordonare și de coordonare. Între termenii construcției apozitive nu se dezvoltă ierarhia sintactică specifică relației de dependență; apoziția nu este un atribut, nu este integrată sintactic într-un grup (nu reprezintă o funcție sintactică, nefiind legată sintactic, ci doar semantic de centrul sintagmei din care face parte)" (GA 2005: 619).

Pe baza contextelor furnizate de textul psalmic, putem spune că entitatea care „beneficiază" cel mai frecvent de acest tip de definire apozitivă este Iahve, aspect de altfel firesc într-un poem ce stă sub semnul encomiasticului, al preamăririi Divinității supreme. Este un cadru discursiv în care – așa cum am remarcat și cu alte ocazii (cf., de pildă, Teleoacă 2012b) – centrul de greutate se mută de pe persoana I (= persoana subiectului uman, psalmistul), pe persoana a II-a, cea a interlocutorului divin (= Iahve). Această „deplasare" se desfășoară sub semnul unei strategii a smereniei orantului, în dialogul său cu Sacrul. În acest context, apoziția – văzută în lucrările de specialitate (v. GA 2005: 620) ca un concept strâns legat de pragmatică – reprezintă o strategie discursivă, un act discursiv pe seama căruia este pusă o anumită intenție de comunicare, bunăoară, preaslăvirea transcendentului în contexte (imnice) de genul celor pe care le vom evidenția mai jos. Dacă pentru alte tipuri de texte religioase (cf., de pildă, textul catihetic) am admis, în perspectivă semiotică, o reformulare didactică, în poemul psalmic reformularea apozitivă îndeplinește o funcție retorică-encomiastică[34].

---

[33] De altfel, distanța dintre cele două tipuri de structuri sintactice nu este chiar atât de mare, în acest sens vorbindu-se, de pildă, despre caracterul *predicativ* al apoziției (v. GA 2005: 620).

[34] Funcția de reformulare a apoziției, ca modalitate de exprimare adecvată și eficientă, este recunoscută și în GA 2005: 623, 629.

Scanned with OKEN Scanner

Un tip aparte de apoziţie, pe care am putea-o cataloga drept specifică textului psalmic, este cea care rezultă din echivalenţa/coreferenţialitatea[35] „Dumnezeu/Doamne – Dumnezeul meu", relevantă cât priveşte relaţia intimă dintre om/psalmist şi Divinitate: „Lăuda-Te-voi în alăută, *Dumnezeule, Dumnezeul meu*" (Ps 42:5); „Lăuda-Te-voi, *Doamne, Dumnezeul meu*, cu toată inima mea şi voi slăvi numele Tău în veac" (Ps 85:11) ş.a. Această intimitate este „recunoscută" de Însuşi Iahve: „[...] şi-ţi voi grăi ţie, Israele! [...] Şi voi mărturisi ţie: *Dumnezeu, Dumnezeul tău* sunt Eu" (Ps 49:8). În alte contexte, lui *meu* (*/tău*) i se substituie" *nostru/vostru*: „Binecuvintează-ne pe noi, *Dumnezeule, Dumnezeul nostru*" (66:6); „[...] că sfânt este *Domnul, Dumnezeul nostru!*" (Ps 98:10) ş.a.

Se impun atenţiei numeroasele structuri genitivale (simple, binare sau ternare, juxtapuse sau coordonate copulativ), valorificate de textul psalmic pentru a face referire la Divinitatea supremă; sunt contexte în care apoziţia reprezintă „un indice al domeniului bazei" (GA 2005: 620), cu funcţia de a predica proprietăţile acesteia. Din această perspectivă, prin apoziţie se actualizează un anume tip de comentariu digresiv, apoziţia reluând şi completând informaţia furnizată de bază: „[...] izbăvitu-m-ai, Doamne, *Dumnezeul adevărului*" (Ps 30:5); „Izbăveşte-mă de vărsarea de sânge, Dumnezeule, *Dumnezeul mântuirii mele*" (Ps 50:15); „Să se tulbure de faţa Lui, *a Părintelui orfanilor şi a Judecătorului văduvelor*" (Ps 67:5); „Că al Domnului este sprijinul şi al Sfântului lui Israel, *Împăratului nostru*" (Ps 88:18) ş.a.

Mai slab reprezentate sunt structurile dativale, în interiorul cărora apoziţia se acordă adesea – în conformitate cu un tipar sintactic arhaic – cu termenul determinat: „Veniţi să ne bucurăm de Domnul şi să strigăm lui Dumnezeu, *Mântuitorului nostru*" (Ps 94:1) ş.a.

Cum s-a putut desprinde şi din discuţia anterioară, apoziţia se actualizează în tipare simple, dar şi mai complexe sau înlănţuite (cf. GA 2005: 627), acestea din urmă corespunzând fie unor structuri cu mai multe „atribute" coordonate/juxtapuse, fie unor apoziţii propoziţionale[36]; sunt şi situaţii în care cele două tipuri structurale complexe coexistă în acelaşi context: „Domnul puterilor cu noi, *sprijinitorul nostru, Dumnezeul lui Iacob* (Ps 45:7); „Aşteptat-am pe Dumnezeu, *Cel ce mă mântuieşte de puţinătatea sufletului şi de vifor*" (Ps 54:8); „Auzi-ne pe noi, Dumnezeule, *Mântuitorul nostru, nădejdea tuturor marginilor pământului şi a celor de pe mare departe*" (Ps 64:6) ş.a.

Aspectele pe care le vom prezenta în continuare ar putea fi considerate relevante pentru ceea ce în bibliografia de specialitate este cunoscut drept *asindet*, acea figură de construcţie constând în elipsa conectorilor care exprimă relaţia unui grup sintactic, a unei propoziţii sau a unei fraze (v. *ibidem*: 751). Dacă în poezia

[35] Este relevantă, în acest sens, definirea apoziţiei ca un tip special de relaţie, de echivalenţă discursivă, care se instituie între două secvenţe lingvistice coreferenţiale: baza (pe prima poziţie), respectiv apoziţia (pe cea de-a doua) (*ibidem*: 619). Echivalenţa dintre cele două elemente este posibilă graţie unicităţii referentului (*ibidem:* 621).

[36] Deşi nondependente sintactic de bază, propoziţiile apozitive pot fi introduse în enunţ prin conectori specifici subordonatelor (cf. GA 2005: 622); în textul psalmic, aceşti conectori sunt reprezentaţi în special prin pron. *cel ce*.

Scanned with OKEN Scanner

modernă acest tip special de elipsă este cultivat în scop stilistic (cf. *ibidem*), în creaţia psalmică, structurile asindetice reprezintă foarte probabil mărturia unor organizări sintactice arhetipale[37], deşi nu excludem la modul absolut posibilitatea ca în textul biblic originar (ebraic) astfel de „omisiuni" să fi fost văzute inclusiv în calitatea lor de figuri generatoare ale unui efect estetic.

În plan pragmatic-logic, acestei figuri (stilistice) îi corespund aşa-numitele *performative implicite* (în terminologia lui Austin 2005: 79), structuri semantico-pragmatice relevante pentru caracterul arhaic al limbii în care au fost elaborate (cf. *ibidem*).

Cum se admite în lucrările de specialitate (v., de pildă, Wald, Sluşanschi 1987: 98 ş.u.), într-un stadiu primar de dezvoltare lingvistică, parataxa (mai puţin coordonarea) a fost utilizată ca mijloc al legăturii şi în fraza formată prin subordonare. Iniţial, se poate presupune că propoziţia secundară nu avea nicio trăsătură distinctivă faţă de una principală, raportul de dependenţă reieşind numai din context, din confruntarea sensurilor celor două predicate. Ulterior, dezvoltarea subordonării se va realiza paralel cu dezvoltarea în propoziţie a recţiunii. Textul biblic românesc – ca literatură „de gradul doi", constituită prin actul traducerii – păstrează astfel de structuri asindetice implicite în virtutea conservatorismului (şi dogmatismului) bine cunoscut al scrisului religios. Astfel, în versiunea ortodoxă luată în discuţie, nu puţine sunt situaţiile în care propoziţiile constitutive ale unei fraze se găsesc într-un raport de falsă juxtapunere/coordonare, aşa cum se poate constata pe baza criteriului logico-semantic şi cum se poate deduce din context: „Dumnezeul meu, ajutorul meu şi voi nădăjdui spre Dânsul" (Ps 17:2); „În mâinile Tale, soarta mea, izbăveşte-mă din mâna vrăjmaşilor mei..." (Ps 30:15) ş.a. În realitate, aceste fraze „se decodează" astfel: „Voi nădăjdui spre Dumnezeu *pentru că* Acesta este [= a fost mereu] ajutorul meu", respectiv „Îmi pun în mâinile Tale soarta mea *ca să* mă izbăveşti din mâna vrăjmaşilor mei".

Cele mai multe dintre structurile de adâncime înregistrate în textul psalmic „conţin" o subordonată cauzală, mult mai rar o consecutivă. Uneori, aceste valori se precizează şi printr-un corelativ (a se vedea, de pildă, corelativul *pentru aceasta*, care „reia" relativ frecvent subordonata cauzală respectivă). Nu lipsesc însă nici exemplele care pot fi caracterizate printr-o anumită ambiguitate/neunivocitate semantică (cf. *infra*, discuţia noastră).

În majoritatea situaţiilor consemnate de noi, parataxa se realizează la nivelul unor enunţuri/propoziţii separate prin „punct şi virgulă": „Din pârâu pe cale va bea; *pentru aceasta* va ridica capul" (Ps 109:7) ↔ „Va ridica capul *pentru că* va bea din pârâu"[38]; „Mai înainte de a fi umilit, am greşit; *pentru aceasta* cuvântul Tău am păzit" (Ps 118:67) ↔ „Am păzit cuvântul Tău *pentru că* am greşit"; „Socotit-am

[37] În această ordine de idei, este important de precizat că astfel de organizări nu apar izolat în textul psalmic, ci, dimpotrivă, foarte frecvent, ele putând fi catalogate ca mărci stilistice specifice acestui tip de text (religios).

[38] Versetul conţine o imagine metaforică a recăpătării încrederii, a triumfului vieţii, a reînvierii din propria cenuşă: mitul păsării Phoenix se împleteşte cu cel hristic (Psalmul 109 este, de altfel, unul dintre psalmii mesianici).

Scanned with OKEN Scanner

călcători de lege pe toţi păcătoşii pământului; *pentru aceasta* am iubit mărturiile Tale, pururea" (Ps 118:119) ↔ ; „Am iubit mărturiile Tale *pentru că* am socotit călcători de lege pe toţi păcătoşii pământului"; „Rodul muncii mâinilor tale vei mânca. Fericit eşti; bine-ţi va fi" (Ps 126:2) ↔ „Vei fi fericit şi îţi va fi bine *pentru că* vei mânca rodul..." ş.a.

Mult mai puţin numeroase sunt exemplele în care cele două enunţuri constitutive ale unei fraze sunt separate prin „două puncte" (cf. „Domnul împărăţeşte: să tremure popoarele [...]" (Ps 98:1) ↔ „Domnul este atât de mare/împărăţeşte *astfel încât* popoarele tremură/*astfel încât* se cuvine ca popoarele să tremure"), respectiv prin virgulă: „Domnul este ajutorul meu, nu mă voi teme de ce-mi va face mie omul" (Ps 117:6) ↔ „Nu mă voi teme de ce-mi va face omul *pentru că* Domnul este ajutorul meu".

Există şi situaţii în care o conjuncţie coordonatoare (cel mai adesea copulativul *şi*) îndeplineşte, în structura de adâncime, funcţia unui conector subordonator (de regulă, cu sens consecutiv sau final): „În mare este calea Ta şi cărările Tale în ape multe *şi* urmele Tale nu se vor cunoaşte" (Ps 76:18) ↔ „Calea Ta este aşa de bine ascunsă în mare şi în ape multe, ***că/încât** urmele Tale nu se vor cunoaşte*" (context care dezvoltă, de fapt, o metaforă a lui *deus otiosus*, inaccesibil umanului); „Şi-i va ajuta pe ei Domnul *şi*-i va izbăvi pe ei *şi*-i va scoate pe ei din mâna păcătoşilor [...] (36:40) ↔ „Şi-i va ajuta pe ei Domnul ***ca să***-i izbăvească şi ***ca să***-i scoată din mâna păcătoşilor" ş.a.

Cum remarcam şi mai sus, o serie de structuri pot primi mai multe citiri/interpretări, în structura de adâncime:

– cauzal – conclusiv: „Lipitu-s-a de pământ sufletul meu; viază-mă după cuvântul Tău" (Ps 118:25) ↔ **1.** „*Pentru că* sufletul meu s-a lipit de pământ, trezeşte-mă la viaţă" sau **2.** „Sufletul meu s-a lipit de pământ, *prin urmare*, trezeşte-mă la viaţă!";

– condiţional – cauzal – final: „[...] ridicaţi mâinile voastre spre cele sfinte şi binecuvântaţi pe Domnul./ Te va binecuvânta Domnul din Sion..." (Ps 133:2–3) ↔ **1.** „*Dacă* Îl binecuvântaţi pe Domnul, *atunci* şi voi veţi primi binecuvântarea Acestuia"; **2.** „Să Îl binecuvântaţi şi Domnul *pentru ca* şi voi să aveţi parte de binecuvântarea Lui" sau **3.** „Domnul vă va binecuvânta *întrucât* a primit laudele voastre" ş.a.

Performative implicite se actualizează şi în cazul a numeroase contexte conţinând interogative retorice; şi în astfel de situaţii, valoarea semantică a subordonatei din structura de adâncime este cel mai adesea tot una cauzală: „Domnul este luminarea mea şi mântuirea mea; *de cine mă voi teme*?" (Ps 26:1) ↔ „Nu mă voi teme de nimeni, *întrucât* Domnul este luminarea mea şi mântuirea mea"; „Domnul este apărătorul vieţii mele; *de cine mă voi înfricoşa?*" (Ps 26:2) ↔ „Nu mă voi înfricoşa de nimeni *pentru că* Domnul este apărătorul vieţii mele" ş.a.

„Evitarea" relaţionărilor sintactice prin conectori (în speţă, subordonatori) presupune un oarecare efort din partea cititorului, în scopul actualizării semnificaţiilor latente ale unui text. Implicarea şi participarea receptorului la descifrarea sensurilor unui text conferă, fără îndoială, o notă de modernitate

Scanned with OKEN Scanner

textului respectiv (ce poate fi definit ca text „deschis”[39], „în mişcare”, în condiţiile în care acesta se performează propriu-zis în actul receptării), cu precizarea că, în cazul discuţiei de faţă, conceptul de *modernitate* se defineşte în termeni specifici, fiind vorba despre o modernitate involuntară, rod al unei „expresivităţi involuntare”[40]: anumite tipare arhaice, cum sunt, bunăoară, şi structurile asindetice implicite, sunt percepute, din perspectiva unei receptări actuale, drept structuri stilistice (poetice) propriu-zise, şi nu ca reminiscenţe ale unei organizări sintactice arhetipale. Într-o asemenea situaţie discursivă, arhaicul devine, paradoxal, una dintre sursele modernului şi, implicit, ale conotaţiei, deci ale poeticului[41]. Enunţurile concentrate, în care „ignorarea” integrării sintactice (în speţă, a subordonării) „lasă loc” unei interpretări neunivoce, constituie adesea cadrul discursiv adecvat de manifestare a unei deosebite bogăţii semnificative, ce trebuie înţeleasă – aşa cum am arătat şi cu alte ocazii (v., de pildă, Teleoacă 2013) – în relaţie cu acea doză de incertitudine semantică ce caracterizează textul sacru.

Vom încerca să ilustrăm această afirmaţie[42] referindu-ne la versetul 10 al Psalmului 111. La o primă vedere, în componenţa acestui verset intră trei enunţuri „nelegate” semantic-referenţial între ele: „Începutul înţelepciunii este frica de Domnul; înţelegere bună este tuturor celor ce o fac pe ea. Lauda Lui rămâne în veacul veacului”. Potrivit învăţăturii versetului citat, omul atinge o treaptă superioară în propria evoluţie spirituală atunci când îşi defineşte locul în univers în raport cu Divinitatea supremă. Frica este, de fapt, mărturia dobândirii acestei conştiinţe[43]. Conţinutul acestui enunţ devine şi mai clar prin transpunerea sa în topica firească (cu subiectul plasat pe primul loc, aşa cum, de altfel, şi apare în *Pildele lui Solomon*[44], Ps 1:7): „Frica de Domnul reprezintă/echivalează cu începutul înţelepciunii” (un enunţ ce îmbracă forma unei definiţii, aspect relevant pentru caracterul didactic al textului). Sintagma „începutul înţelepciunii” sintetizează un concept-cheie în descifrarea sensurilor poemului psalmic, în măsura în care acesta constituie condiţia *sine qua non* pentru o evoluţie spirituală ulterioară. Cel de al doilea enunţ al versetului (cf. „înţelegere bună este tuturor celor ce o fac pe ea”) se referă, în ultimă instanţă, tot la *frica de Domnul*[45]: toţi cei care împărtăşesc – spiritual vorbind – *frica de Domnul* fac dovada unei „înţelegeri bune”, sintagmă în care adjectivului calificativ *bună* i se opune noţiunea de „distorsionat”, „răstălmăcit”,

[39] În sensul în care acest concept este definit de Umberto Eco, în *Opera aperta*, 1962.

[40] Concept impus în literatura de specialitate de Eugen Negrici, *Expresivitatea involuntară*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1977.

[41] Aceasta dacă excludem întru totul posibilitatea ca, în originalul ebraic, astfel de structuri asindetice să fi fost valorificate (în mod conştient) şi ca figuri de stil.

[42] Deşi corpusul de exemple/contexte prezentat anterior va fi furnizat, probabil, unele argumente în acelaşi sens.

[43] La nivelul mentalului popular, această idee este sintetizată în expresia „Nu ţi-e frică de Dumnezeu!?”.

[44] Prin urmare, avem a face cu o secvenţă recurentă în textul biblic, aparţinând categoriei „discursului repetat”, în terminologie coşeriană (v. Coşeriu 2000: 258).

[45] Într-o structură semnificativă de suprafaţă, cliticul *o* face trimitere la substantivul *înţelegere* (*bună*); în acest caz, interpretarea „s-ar rezuma” la ideea raportului dintre o stare de lucruri şi efortul mai mic sau mai mare pe care omul îl face pentru a atinge condiţia respectivă.

Scanned with OKEN Scanner

„în contradicție cu realitatea adevărată, cu ceea ce este autentic". Prin urmare, *înțelegerea bună* se leagă de... „înțelepciune", ba, mai mult, înțelepciunea ar putea fi definită drept o „înțelegere bună". Este o relație circulară: dacă ai înțelepciune, poți înțelege; dacă faci în mod constant efortul de a înțelege (cf. „[...] tuturor celor ce *o fac pe ea*"), șansele de a dobândi înțelepciunea vor fi pe măsura strădaniilor tale. Cu alte cuvinte, stă în puterea omului, „la discreția" propriului său liber-arbitru de a accede sau nu la spiritual. Relaționarea primelor două enunțuri ale versetului, într-o structură semnificativă de adâncime, este susținută inclusiv la nivel etimologic: atât verbul *a înțelege*, cât și substantivul *înțelepciune* fac parte din aceeași familie lexical-etimologică (lat. *intelligere* > *înțelege*; lat. *intellectionem* > *înțelepciune*). Ultimul enunț, „Lauda Lui rămâne în veacul veacului", joacă rolul unei propoziții regente pentru celelalte două enunțuri, care, la rândul lor, pot fi „încărcate" cu un conținut cauzal: „Îl lăudăm pe Domnul *pentru că* «Începutul înțelepciunii este frica de Domnul»". Lauda vine însă, în egală măsură, și în continuarea „argumentației" din versetul anterior, cuvenindu-se a fi înălțată pentru izbăvirea adusă poporului israelit: „Izbăvire a trimis poporului Său. Sfânt și *înfricoșător* [epitet ce „evocă" sau, mai degrabă, în acest context, anticipează sintagma/conceptul *frica de Domnul*[46]] este numele Lui" (Ps 111:9). În același timp, nu este exclusă nici interpretarea tuturor celor trei enunțuri constitutive ale versetului drept propoziții principale, aflate (primele două) în raport de coordonare copulativă (un *și* „filigranat": cf. „Începutul înțelepciunii este frica de Domnul *și* înțelegere bună este tuturor celor ce o fac pe ea"), respectiv conclusivă, cât privește relația sintactică dintre primele două propoziții și cea de-a treia: „Începutul înțelepciunii este frica de Domnul [...], *deci* lauda Lui rămâne [= se cuvine să rămână] în veacul veacului". În această lectură și prin considerarea unei topici firești a subiectului (cf. „*Frica de Domnul* este începutul înțelepciunii *și* înțelegere bună este tuturor celor ce o fac pe ea"), devine mai clară semnificația celui de-al doilea enunț al versetului, care, așa cum remarcam mai sus, face trimitere tot la „frica de Domnul". Astfel transpusă, prima parte a versetului 9 se actualizează într-o structură de paralelism sintactic sinonimic, având în vedere echivalența contextuală „înțelepciune – înțelegere bună", dar și reiterarea conceptului „frica de Domnul" în ambele secvențe.

3. Considerații finale

Drept mărturie a unei comunități culturale arhetipale, arhaice, context în care trebuie să fi fost fost create poemele incluse în *Cartea Psalmilor*, stau nu numai figurile semantice valorificate în acest cadru discursiv[47], ci și o serie de aspecte definitorii pentru organizarea formală a textului psalmic.

[46] Temă „cu prelungiri" și în Psalmul 111: „Fericit bărbatul *care se teme de Domnul*; întru poruncile Lui va voi foarte" (Ps 111:1).

[47] Aspect tratat de noi într-o contribuție recentă, aflată sub tipar, anume Dana-Luminița Teleoacă, *Repere ale articulării* ***esteticului*** *în creația psalmică modernă: figurile semantice și relevanța lor în decodarea semiotică a unui text.*

Scanned with OKEN Scanner

Studiul nostru a evidențiat numeroase aspecte care, la o analiză profundă, se dovedesc a fi relevante (inclusiv) cât privește arhaicitatea lingvistică a textului biblic (psalmic).

În acest context, cel mai adesea, conceptul de *arhaicitate* se decodează în termenii unor structuri implicite (eliptice, asindetice) sau, dimpotrivă, ai unor construcții redundante (intensive, tautologice, în ultimă instanță, retorice).

În aceeași ordine de idei, sunt de menționat și construcțiile neintegrate sintactic (apozitive), respectiv o serie de structuri orale. Cât privește acest ultim aspect, cum se știe de altfel, oralitatea este înțeleasă în lucrările de specialitate inclusiv în relație cu arhetipalul. Acest mod cultural de a ființa (civilizația orală) presupune valorificarea unor instrumente specifice (definite, în speță, prin opoziție cu „instrumentarul" aferent culturii scrise), menite să faciliteze crearea, însușirea, reproducerea și transmiterea unor bunuri culturale (în cazul de față, valori religios-estetice). Din perspectiva celor afirmate, multe dintre figurile sintactice tratate în lucrarea noastră au putut fi văzute (și) în calitatea lor de „catalizatori mnemonici" sau ca „puncte de reper" în realizarea unui act cultural.

Arhetipalul nu exclude însă poeticul/esteticul: în cele mai multe dintre situațiile prezentate, se poate admite funcția stilistică a diferitelor structuri sintactice, cultivate ca atare în textul ebraic, în concordanță cu legile cărora li se circumscrie poezia retorică, în termenii căreia se definește, în ultimă instanță, poemul psalmic. Totuși, uneori, această interpretare se cuvine, mai degrabă, a fi limitată la nivelul unei receptări moderne a textului psalmic, cel puțin până în etapa în care cercetări sistematice, consacrate unor aspecte de genul celor abordate în studiul nostru (a se vedea, de pildă, construcțiile asindetice sau fraza nominală) ar putea invalida o astfel de teorie.

Problemele tratate în studiul de față, dar și altele similare acestora, care fac obiectul de investigație al unei cercetări mai ample (care va fi publicată într-un articol intitulat *Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică și retorică*), pot fi văzute ca „auxiliare" ale unei poezii religioase retorice, în care patetismul, grandilocvența, emfaza sau, dimpotrivă, implicitul, elipticul, doza de incertitudine semantică etc. se constituie ca mărci specifice de definire a esteticului liric în aria culturală religioasă.

BIBLIOGRAFIE

a. Surse

Ps = *Psalmii*, în *Biblia sau Sfânta Scriptură* (tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., cu aprobarea Sf. Sinod), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1988.

b. Lucrări de referință

Austin 2005 = J.L. Austin, *Cum să faci lucruri cu vorbe*, traducere din limba engleză de Sorana Corneanu, prefață de Vlad Alexandrescu, Pitești, Editura Paralela 45.

Anania 2001 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sf. Sinod, versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București, Editura I.B.M.B.O.R.

Scanned with OKEN Scanner

Anania 2011 = Bartolomeu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului, *Despre Cartea Psalmilor sau Psalmii lui David – Sfânta Scriptură. Biblia* (*apud* www.catehetica.ro › ... › Bartolomeu Anania).
Benveniste 1973 = E. Benveniste, *Indo-European Language and Society*, translated by Elizabeth Palmer, London, Faber and Faber.
Borţun, Săvulescu 2005 = Dumitru Borţun, Silvia Săvulescu, *Analiza discursului public*, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Facultatea de comunicare şi relaţii publice „David Ogilvy".
Budagov 1961 = R.A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Coşeriu 2000 = Eugeniu Coşeriu, *Lecţii de lingvistică generală*, Chişinău, Editura ARC.
DTM = *Dicţionar de termeni muzicali*, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu", Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2010.
Gomboş, *Psalmii* = Stelian Gomboş, *Psalmii veterotestamentari* (*apud* www.crestinortodox.ro/.../cartea-psalmilor-spiritualitatea-ortodoxa-121200.html, site consultat în februarie 2013).
GA 2005 = *Gramatica limbii române*, II, *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Hăulică 1981 = Cristina Hăulică, *Textul ca intertextualitate*, Bucureşti, Editura Eminescu.
Irimia 1999 = Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Iaşi, Editura Polirom.
ILRLV 1997 = *Istoria limbii române literare. Epoca veche* (*1532–1780*), coord.: Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Maingueneau, Costa 1995 = D. Maingueneau, F. Cossuta, *L'analyse des discours constituants*, în „Langages", vol. 29, n° 117, p. 112–125.
Miclău 1977 = Paul Miclău, *Semiotica lingvistică*, Timişoara, Editura Facla.
Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Popescu 1991 = Iulian Popescu, *Stil şi mentalităţi* (eseu), Constanţa, Editura Pontica.
Saussure 1998 = Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, traducere şi cuvânt înainte de Irina Izverna-Tarabac, Iaşi, Editura Polirom.
Simenschy, Ivănescu 1981 = Th. Simenschy, Gh. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indo-europene*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Teleoacă 2012a = Dana-Luminiţa Teleoacă, *Particularităţi morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune* (II), în „Limba română", Chişinău, XXII, nr. 3–4, p. 142–149.
Teleoacă 2012b = Dana-Luminiţa Teleoacă, *Strategii discursive în rugăciunea creştină* – conferinţă la Academia Română, susţinută la 22 martie 2012.
Teleoacă 2012c = Dana-Luminiţa Teleoacă, *Conservatisme et expressivité dans la littérature religieuse. Quelques repères dans la définition d'un style scientifique (didactique) au niveau religieux*, în „Biblicum Jassyense", vol. 3, Iaşi, p. 55–79.
Teleoacă 2013 = Dana-Luminiţa Teleoacă, *Inovaţia lexicală în textul biblic modern:* ***construcţie*** *vs* ***deconstrucţie, identitate*** *vs* ***alteritate*** – conferinţă la Academia Română, susţinută la 7 martie 2013.
Vinţeler 1983 = Onufrie Vinţeler, *Probleme de sinonimie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Wald, Sluşanschi 1987 = Lucia Wald, Dan Sluşanschi, *Introducere în studiul limbii şi culturii indo-europene*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

SYNTACTIC STRUCTURES WITH A STYLISTIC FUNCTION IN OLD TESTAMENT'S *PSALMS*

ABSTRACT

In the category of proofs of an *archetypal*, *archaic* cultural community, a context in which the poems included in the *Book of Psalms* must have been created, we could mention not only the semantic figures of this kind of discourse frame, but equally an entire series of aspects that reveal the formal organisation of the psalm text.

Our research has shown numerous aspects that, at a more profound analysis, prove to be consistent and also show the linguistic archaicity of the biblical text. This is a concept which we

Scanned with OKEN Scanner

should interpret mostly in comparison with an entire series of implicit (elliptic, asyndetic) structures or on the contrary redundant (intensive, tautological, rhetoric) structures. In the same way, it is worth pointing out the non-integrated structures from the syntactic point of view or the constructions that show the orality of the psalm texts and which were defined in our research, in the sense of this interpretation, as mnemotechnic catalysts or "reference points" in the expression of a cultural act, in particular a religious and aesthetic act.

"The archetypal" does not exclude however "the poetical"/"the aesthetic": in many of the cases presented in our study, it is possible to admit a stylistic function of different syntactic structures, valued as such in the Hebrew text, in compliance with the laws to which the rhetoric poetry is circumscribed, a quality which the psalm poem ultimately has.

There are aspects whose validity is conformed following a detailed investigation of several syntactic structures identified in a modern Orthodox version of the biblical text, namely the syntactic parallelism, the anadiplosis, the refrain, the repetition (anaphoric and epiphoric), the elliptic and appositive constructions, as well as an entire series of implicit structures.

Keywords: *syntactic, stylistic, syntactic parallelism, appositive structures, implicit performatives.*

Scanned with OKEN Scanner

CÂMPUL TOPONIMIC AL HIDRONIMULUI *BAHLUI*

DANIELA BUTNARU*

Râul Bahlui izvorăşte din zona Dealului Mare (în sud-vestul judeţului Botoşani) şi, după un traseu de 119 km, se varsă în râul Jijia, pe teritoriul comunei Ţuţora, judeţul Iaşi, bazinul său hidrografic întinzându-se pe o suprafaţă de 2023 km^2 (Minea 2012: 9). Deşi nu este un râu de o dimensiune foarte mare, importanţa sociogeografică pe care a căpătat-o în timp a făcut ca în jurul numelui său să se constituie un important câmp toponimic[1], rezultat firesc al existenţei unor opoziţii de tip structural, care au fost numite de Dragoş Moldovanu *polarizare* şi *diferenţiere*[2] (*ibidem*).

Pentru prezentarea diacronică a unui câmp toponimic este necesară, în primul rând, identificarea toponimului primar, care reprezintă centrul polarizator de la care s-au format celelalte toponime. În cazul de faţă, este clar faptul că toponimul primar a indicat cursul de apă. Etimologia hidronimului *Bahlui* a fost discutată pentru prima dată de Weigand, care considera că sensul acestuia ar fi „Valea Fericiţilor", fiind derivat de la tăt. *bahil* „fericit" (Weigand 1921: 98). Plecând de la faptul că, în cursul său superior, acest râu traversează o regiune cultivată cu vii şi grădini încă din vremea cumanilor,Titus Hotnog socoteşte că hidronimul s-a format de la cumanul *bagh* „grădină, vie" derivat cu suf. *-lu*, încât „*baghlu* de la originea Bahluiului a putut să

---

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

[1] Definit ca „un ansamblu denominativ dezvoltat în jurul unui toponim de bază, cu rol de centru polarizator în seria toponimelor polarizate" (Moldovanu 2010: 229)

[2] Fenomenele de *polarizare* şi *diferenţiere* au fost explicate şi exemplificate de Dragoş Moldovanu în studiile *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XXIII, 1972, p. 73–100, *Sincronia şi diacronia câmpurilor toponimice*, în vol. *Lucrările celui de-al doilea Simpozion internaţional de lingvistică (noiembrie 2008)*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2009, p. 139–147 sau în volumul *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicaţie la câmpul hidronimului MOLDOVA)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2010; aceste concepte au fost folosite şi exemplificate, de asemenea, în lucrări precum cele semnate de Puiu Filipescu (*Oronime din valea superioară a Zeletinului*, „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XXXI, 1986–1987. A. Lingvistică, p. 313–327), Mircea Ciubotaru (*Oronimia şi hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2001), Vlad Cojocaru (*Toponimia văii mijlocii a Trotuşului. Dinamica structurilor toponimice*, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg", 2005), Daniela Butnaru (*Toponimia bazinului hidrografic al Neamţului*, Iaşi, Editura Alfa, 2011) ş.a.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 135–144

Scanned with OKEN Scanner

însemneze cu vii, cu grădini"[3], nume care s-a extins apoi întregului curs (Hotnog 1932–1933: 8). Pentru o etimologie veche turcică pledează şi C. Cihodaru, în una dintre lucrările sale despre oraşul Iaşi: „Nu există nicio dificultate pentru a deriva acest nume de la termenul de origine turcă (cuman sau peceneg) *bâγ* la care se adaugă sufixul *lu*. Obţinem un *Bahlug* şi de aici un *Bahlui* cu înţelesul de «podgorie». Numele râului vine deci de la o localitate sau o regiune cu numele de Podgoria, care putea să fie la Iaşi sau Hârlău" (Cihodaru 1971: 33). Ambii autori acceptă tacit explicaţia evoluţiei accidentale a lui *-lu* la *-lui* propusă de Philippide. Radicalul v.tc. *bay* „livadă; vie" este atestat şi de DTS (p. 77), iar faptul că regiunea străbătută de Bahlui a fost bogată în acest tip de culturi[4] ar susţine această ipoteză etimologică.

G. Ivănescu (2000: 444) aprecia că „Numirile de ape în *-ui* «vale», «râu» sânt cumane: *Bahlui*, *Covurlui*, *Călmăţui*, *Desnăţui* etc.". Pe o direcţie similară, într-un amplu studiu despre unele hidronime de origine veche turcică, Dragoş Moldovanu face o analiză a propunerilor etimologice făcute până acum şi oferă câteva soluţii, ca de exemplu pentru terminaţia *-luĭ* (< *-luy*), despre care afirmă că este un sufix adjectival peceneg[5] specializat în formarea hidronimelor (Moldovanu 2007–2008: 11–12, 20–21, 27). În acelaşi studiu (*ibidem*: 13–14), cercetătorul ieşean demontează ipoteza originii antroponimice a Bahluiului avansată de Emil Suciu, care, într-un articol despre sufixul onomastic *-ui*, consideră că toponimul despre care discutăm aici ar proveni de la un antroponim *Bah(u)* (Suciu 1990: 70).

Dacă unii cercetători au considerat că *Bahluiul* este un toponim de origine veche turcică, în opinia altora, acest hidronim este de origine românească, fiind format de la un apelativ de origine turcică sau slavă. Astfel, A. Philippide (1928: 375–376) pleacă de la existenţa unui apelativ *balhui* (prin care „numeşte poporul pământul înmuiat peste măsură cu apa ce vine de pe scursura unei văi mari sau mici") şi consideră că este vorba de un neatestat **baluhlú* „mocirlos", derivat de la turcul arab *baluha* „égout, conduit souterrain, cloaque" cu sufixul *-lu*. Referindu-se la originea terminaţiei *-lúĭ(ŭ)* întâlnită la mai multe toponime printre care şi *Bahlui*, în capitolul dedicat sufixelor din *Istoria limbii române*, Philippide (2011: 569) afirma că sursa acestuia este, probabil, în

---

[3] Cf. şi Radloff 1963: 1446, unde *bagh* ar avea sensurile de садъ, виноградникъ = der Darten, der Weingarten („grădină, vie"). Dar садъ poate avea şi sensul de „livadă" (cf. şi hidronimul *Sadova*).

[4] Într-un studiu despre podgoriile din zona localităţilor Cotnari şi Hârlău, C. Cihodaru este de părere că istoria viticulturii în această regiune nu începe doar după stabilirea coloniilor de maghiari şi saşi, ci este mult mai veche, dovadă fiind, de exemplu, termenii moşteniţi din latină (*viţă*, *poamă*, *vie*, *bute*, *falce*). „Deşi informaţia documentară directă, anterioară secolului al XV-lea, lipseşte, începuturile acestei ramuri de ocupaţie trebuie să fie căutate în trecutul foarte îndepărtat. Lăsând la o parte tradiţia păstrată la scriitorii din Antichitate cu privire la acţiunile puţin încurajatoare întreprinse de regele dac Burebista împotriva viticultorilor vremii şi ţării sale, vechimea i se poate aprecia studiind terminologia folosită de limba noastră în legătură cu ea" (Cihodaru 1964: 4). În plus, solul bogat într-o anumită specie de calcar, expunerea la soare a terenurilor şi protejarea lor naturală împotriva vânturilor iernii ar fi favorizat cultura viţei-de-vie din cele mai vechi timpuri (*ibidem*: 3).

[5] Descoperirea unor morminte care au aparţinut pecenegilor în localităţile Grozeşti (judeţul Iaşi) şi Todireni (judeţul Botoşani), aflate în bazinul râului Jijia (în care se varsă Bahluiul), pledează pentru posibilitatea prezenţei acestor turanici şi în bazinul râului Bahlui (cf. Spinei 1985: 122).

Scanned with OKEN Scanner

suf. tc. *-li*, *-ly*, *-lîi*, *-lu*, acomodat morfologic sub influența sufixului românesc *-ui* (cf. și Philippide 1928: 372).

Alexandru Ciorănescu consideră că la originea hidronimului stă apelativul *bahnă* (provenit din ucr. *bahno*, prin confuzia grupurilor consonantice *hn/hl*), derivat cu sufixul *-ui*[6] (Ciorănescu 2002: 69). În *Dicționarul limbii române* (DA), în dreptul substantivului *balhui* („sinonim cu mocirlă și cu nămol"), se menționează că acesta pare să aibă aceeași rădăcină, *balh-*, cu toponimul *Bahlui* (rezultat printr-un proces de metateză), dar și cu alte cuvinte, precum *bălhac*, *bâlhoacă*, *bulhac*, *bâhni*.

Prima atestare a hidronimului *Bahlui* datează de la 1401, într-un document (parțial falsificat) prin care domnitorul Alexandru cel Bun îi dăruiește boierului Plotun satul Plotunești de la Strungă și unde sunt precizate hotarele așezării: „Iar hotarul acestui sat să fie de la cireș, de-a curmezișul, drept peste câmp, la Bahlui, apoi pe Bahlui în jos, până la valea care este mai jos de tei, de la această vale drept la Valea Sârbească, pe această vale până în pădure, prin pădure, până la hotarul lui Raduleț, de acolo pe deal, la marginea pădurii, până la însăși Strunga dinspre Giurgiu, apoi la cireș" (DRH A I: 19). Satele la care se referă acest document erau pe principalul afluent al râului, *Bahluiețul*. De aceea deducem că inițial numele s-a dat probabil pentru a desemna cursul de apă care traversa zona Târgul Frumos–Iași[7], iar cele două brațe ale râului (reprezentând cursul superior și afluentul principal) erau numite tot *Bahlui*. De altfel, tot din secolul al XV-lea datează un document în care râul și afluentul său devin termenii unei clase toponimice și sunt numite prin sinteză *Bahluiurile*[8]. În acea perioadă, spre a-l deosebi de afluentul său principal, numit până atunci identic – *Bahluiul* – (ulterior *Bahluiețul*), pentru desemnarea cursului principal s-a folosit uneori determinantul *Mare*: *Bahluiul Mare* (DRH A II: 223, a. 1468), *Matca Bahluiului Mare* (DRH A II: 223, a. 1468, după slv.). Utilizarea acestuia devine redundantă mai târziu (*Matca Bahluiului cel Mare*, la 1714, CAT. MOLD. V: 349), când afluentul era deja cunoscut cu denumirea *Bahluiețul*.

În primele documente de care dispunem, hidronimul este atestat fără entopic, dar începând cu secolul al XVI-lea va apărea în sintagme cu determinantul la genitiv: *Apa Bahluiului* (DRH A VI: 387, a. 1558, într-o traducere din 1717–1718[9], *ibidem* XXV: 65, a. 1639), *Pârâul Bahluiului* (DIR A XVI–II: 234, a. 1570, traducere din 1759), *Matca Bahluiului* (D.I. III: 384, a. 1713) sau *Valea Bahluiului* (ATLAS MOLD., a. 1895) ori cu determinantul la nominativ: *Pârâul Bahlui* (DRH A XVIII: 172, a. 1623, după slv. și în ATLAS MOLD., a. 1895), *Apa Bahlui* (CAT. MOLD. III: 216, a. 1663) sau *Valea Bahluiu* (ATLAS MOLD., a. 1895), *Râul Bahlui* (DRH A XXI: 360, a. 1633, după slv. și la Bogdan 1913: 50, a. 1913), *Râuleț*ul *Bahlui* (*ibidem*: 68, a. 1913). În documente și hărți

---

[6] Din **bahnui* ar fi rezultat mai întâi **bahlui*, apoi, prin metateză, *balhui*. Sufixul *-ui* este moștenit din latină (cf. Pascu 1916: 133–136).

[7] Așadar, numele l-ar fi primit în funcție de caracteristici din partea inferioară a râului, iar nu după zona străbătută de cursul superior, cum consideră Hotnog (1932–1933: 8).

[8] La 1434, Ștefan cel Mare îi dăruiește boierului Crâstea Vornuntai „un sat, ocina lui, unde este Romaneasa, între Bahluiuri" (DRH A I: 186, după slv.).

[9] De cele mai multe ori vom exemplifica cu cele mai vechi atestări pe care le deținem pentru toponimele discutate.

Scanned with OKEN Scanner

redactate în limbi străine, acest hidronim este transliterat cu diferite forme: *Bachluj* (a. 1461)[10], *Bachlouis* (a. 1828), *Bachlui* (a. 1555), *Bachlur* (a. 1782), *Bachluy* (a. 1788), *Baclui* (a. 1806), *Badalaou* (a. 1636), *Baglaj* (a. 1822), *Bahlouy* (a. 1835), *Bahluy* (a. 1686), *Bakloiu* (a. 1849), *Baklouis* (a. 1828), *Baklui* (a. 1796), *Balhuj* (a. 1649), *Mpahloüï* (a. 1821)[11], *Ruu Bachlui* (a. 1775)[12]. Sau este redat prin semicalcuri (forme înregistrate în TTRM I_4: 11): *Bachlia*, cu entopicul *R[âu]* (a. 1788); *Bachlui*, cu entopicele *F[leuve]* (cca 1776), *F[luvius]* (cca 1716), *Fl[uvius]* (a. 1737), *Fluss* (a. 1781), *R[ivière]* (a. 1772), *Ruu* (a. 1775); *Bachluy*, însoțit de *R[ivière]* (a. 1771), *Fl[uss]* (a. 1785), *Flusz* (a. 1788); *Baglui*, cu determinatul *R[ivière]* (a. 1781); *Bagluiu*, cu *R[eka]* (a. 1774); *Bahlui*, cu entopicele *F[leuve]* (a. 1696), *R[eka]* (a. 1769), *R[ivière]* (a. 1696); *Balhui R[ivus]* (a. 1771); *Baschlui Fl[uss]* (a. 1788), *Birladeny* (a. 1772, considerat sat); *Braschu Fl[uss]* (a. 1788); *Waslui Fl[uss]* (a. 1788, prin confuzie cu râul Vaslui). Documente românești din secolul al XVIII-lea atestă o situație aparte, și anume articularea toponimului când acesta este precedat de prepoziții: „am purces cu măsura la vale spre Bahluiu" (D.I. VIII: 57), „capul locului despre Bahluiu" (*ibidem*: 88), „Ulița Mare spre Bahluiul" (*ibidem*: 126) ș.a.

Prin procese de diferențiere[13] s-au constituit, plecând de la toponimul primar *Bahlui*, alte denumiri: numele celui mai important afluent al său s-a format prin derivare cu sufixul diminutival *-eț* (*Bahluiețul*), în opoziție privativă cu *Bahluiul*, zona de la vărsarea Bahluiului în râul Jijia se numește *Gura Bahluiului* (D.I. I: 71, la 1600, într-o copie după o traducere din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), un mic afluent stâng al râului Bahlui (pe cursul superior al acestuia) a fost numit de localnici *Bahluiul Mic* (Obreja 1979: 17), iar *Bahluiul cel Bătrân* este un meandru colmatat pe cursul superior al râului, în zona satelor Ulmi și Belcești, din județul Iași (CAT. MOLD. SUPL.: 265, a. 1665).

Cele mai multe denumiri din câmpul hidronimului Bahlui s-au format însă în urma unor procese de polarizare[14]. Prin situarea în imediata apropiere a râului Bahlui, mai multe obiecte geografice i-au preluat numele. Astfel, într-un document de la 1462 este întărită Mănăstirii Bistrița, printre alte lăcașuri, poieni, mori și sate, *Mănăstirea de la Bahlui*, rămasă neidentificată (DRH A II: 152, după slv.). La 1636, în hotarul satului Hoisești, comuna Dumești, județul Iași, era menționată *Poiana Bahluiului* (DRH A XXIII: 437, după slv.). Un fost iaz pe râul Bahlui, pe teritoriul orașului Iași, se numea, la 1666, *Heleșteul Bahluiului* (D.I. II: 116, după slv.).

---

[10] Într-un rezumat german redactat la sfârșitul secolului al XVIII-lea sau la începutul secolului al XIX-lea (DRH A II: 140).

[11] Informații citate din TTRM I_3: 9.

[12] Această sintagmă este preluată din TTRM I_4: 11.

[13] Procesele de diferențiere se produc în cadrul aceleiași categorii geografice. „Această structură include perechile râu–afluent, vârf principal–vârf secundar, părți de sat (sau sate «roiuri» – sate «matcă» etc.)" (Moldovanu 1972: 82).

[14] „Polarizarea este procesul de creare a unor derivate toponimice de la un toponim-nucleu, corespunzând obiectului cel mai important dintr-o mapă geografică continuă (unitară)" (Moldovanu 2010: 18); toponimele dezvoltate de la un nucleu „au configurație identică, ele fiind sintagme (analitice sau sintetice) cu un determinant unic, și anume toponimul primar, și cu determinate multiple, reprezentând termeni care desemnează clasa de obiecte geografice" (*ibidem*).

Scanned with OKEN Scanner

Sunt atestate şi câteva oronime formate cu determinantul *Bahlui*. Într-un act de la 1468, în hotarnica satului Frânceşti apare toponimul *Piscul Bahluiului*, desemnând un interfluviu mai înalt, de formă ascuţită, de la confluenţa Bahluiului cu Bahluieţul (DRH A II: 223, după slv.), iar într-o copie a unui document de la 1696, un deal aflat pe dreapta râului Bahlui, la vest de oraşul Iaşi, era numit *Dealul Bahluiul* (D.I. III, 96). La sud de satul Belceşti (comuna Belceşti, judeţul Iaşi), pe dreapta râului Bahlui, există un alt *Dealul Bahluiul* (MDG, I, 193) sau, cu determinantul la genitiv, *Dealul Bahluiului* (Enache 2007: 30); platoul situat în prelungirea sudică a acestui deal este numit în MDG I: 193 (a. 1898) *Podişul Bahluiul*, iar prin reducerea acestei sintagme s-a obţinut denumirea actuală a satului de aici, *Podişul*[15] (TTRM I_2: 897). Tot după denominaţia corespunzătoare acestui curs de apă a fost numit şi şesul existent de-a lungul său – *Şesul Bahluiului* (D.I. II: 339, a. 1671) sau, cu determinantul la nominativ, *Şesul Bahlui* (MDG V: 14, a. 1902), *Şesul Bahluiu* (ATLAS MOLD., a. 1895) –, precum şi lunca de pe cursul superior al râului – *Lunca Văii Bahlui* (Ciubotaru 2006: 279) sau *Lunca Bahluiului* (Butnăraşu 2006: 9). O stradă din oraşul Iaşi, paralelă cu râul, se numeşte astăzi *Splaiul Bahluiului* (informaţie obţinută din anchetă) sau, oficial, *Splai Bahlui* (informaţie preluată pe 12 iunie 2014 de pe http://www.ziaruldeiasi.ro/data/_editor/strazinoi.pdf).

De la acest hidronim s-au creat şi unele oiconime, având toate un caracter oficial. Începând cu anul 1498, în unele documente scrise în limbile străine târgul Hârlăul apare numit (în calcuri sau semicalcuri) după râul pe care este aşezat: *Arx Baldoviensis* (a. 1537), *Chorlowski Miaszto* (a. 1539), *Civitas Bahloviae* (a. 1557), *Civitas Bahlovie* (a. 1557), *Oppidum Bahlovie* (a. 1512), *Oppidum Bahloviense* (a. 1510) *Oppidum Balhowiense* (a. 1535)[16]. Numele **Târgul Bahluiului* / **Târgul de pe Bahlui* folosit pentru a desemna Hârlăul este „secundar şi livresc, un produs al cancelariei din epoca lui Ştefan cel Mare" (Moldovanu 2005: XLII).

Alte localităţi au preluat definitiv numele râului lângă care sunt amplasate. Preluarea nu s-a făcut *tale quale*, ci a rezultat din reducerea artificială a unor perifraze (cum este cazul satului *Lingurarii din Bahlui*, vezi *infra*). În alte cazuri, avem a face cu sintagme având entopicul *sat* subînţeles (suplinit de context în uz). Astfel, la izvoarele râului, la vest de satul Rădeni, comuna Frumuşica, judeţul Botoşani, a existat un sat *Bahluiul* (menţionat documentar între anii 1871 şi 1925), care la 1892 se numea *Lingurarii din Bahlui* (cf. TTRM I_1: 26). Puţin mai în aval, la est de satul Pârcovaci (suburbie a oraşului Hârlău), s-a aflat un alt sat *Bahlui* (atestat între 1832 şi 1913, TTRM I_1: 26). În partea estică a comunei Cotnari există un sat care odinioară s-a numit Armeanul, Moara Prefectului sau Moara Armeanului, dar în 1964 oficialităţile i-au atribuit numele *Bahluiul*[17], nume păstrat şi astăzi. Lângă el, pentru o scurtă perioadă de timp, este atestat în documente oficiale satul *Moara de la Bahlui* (1871–1887, TTRM I_1: 737). Numele unui alt sat – *Bahluianii* –, aflat pe Bahlui, la nord de satul Cogeasca,

[15] Până la 1964, numele acestui sat (aparţinând din punct de vedere administrativ de comuna Bălţaţi, judeţul Iaşi) era *Făcuţii*.

[16] Informaţiile sunt preluate din TTRM I_3: 65.

[17] Cu acest nume este desemnat şi în câteva acte din anii 1783–1796 (TTRM I_1: 26).

Scanned with OKEN Scanner

comuna Leţcani, judeţul Iaşi, s-a format de la patrionimul *bahluiani*, prin care erau desemnaţi cei care locuiau lângă râul Bahlui (obţinut prin derivare cu sufixul colectiv *-ani*). Semnalată pentru prima dată la 1609 (DIR A XVII–II: 218), această aşezare va avea o existenţă scurtă, nemaifiind atestată documentar după anul 1639 (DRH A XXV: 236–237).

Spre deosebire de Siret, Suceava, Moldova, Neamţ, Trotuş, Putna, Bârlad, Vaslui, Bahluiul este unul din puţinele râuri importante ale Ţării Moldovei care nu au generat în mod natural oiconime majore, deşi în bazinul său au existat târguri de o vechime considerabilă (Iaşii, Hârlăul, Târgul Frumos). Semnificaţia istorică a acestui fapt urmează a fi elucidată.

Tot în urma unui proces de polarizare a apărut horonimul *Ocolului Bahluiului*, desemnând o diviziune administrativ-teritorială minoră a Ţării Moldovei, formată din sate care se aflau în bazinul superior al râului Bahlui (TTRM I_2: 1362).

Aşa cum am arătat mai sus, primele atestări pentru hidronimul Bahlui arată că afluentul principal şi râul erau desemnate cu aceeaşi denumire. Ulterior, s-a realizat o opoziţie privativă pentru a-l diferenţia de cel dintâi prin derivare cu sufixul diminutival *-eţ*. Documentele surprind diverse forme ale numelui: fie simplu, *Bahluieţul* (DRH A III: 245, a. 1493), fie însoţit de diverse apelative, în sintagme cu determinant la genitiv – *Apa Bahluieţului* (CAT. MOLD. III: 67, a. 1656), *Matca Bahluieţului* (DRH A XXIV: 280, a. 1638), *Pârâul Bahluieţului* (D.I. VI: 127, a. 1758) sau *Valea Bahluieţului* (Macarovici, Turculeţ 1956: 288) – ori cu determinantul la nominativ – *Pârâul Bahluieţ* (DIR A XVII–IV: 24, a. 1616, după slv.), *Râul Bahluieţ* (DRH A XXIV: 37, a. 1637, după slv.) sau, cu determinantul articulat, *Pârâul Bahluieţu* (ATLAS MOLD., a. 1895). Uneori hidronimul este format prin derivare cu un sufix diminutival izofuncţional, *Bahluiaşul* (HARTA MIL., a. 1962) – dacă nu cumva avem a face cu o eroare grafică –, ori este desemnat printr-o sintagmă care conţine un determinant redundant: *Bahluieţul Mic* (CAT. MOLD. IV: 479, a. 1700). În documente redactate în limbi străine este redat prin transliterări şi semicalcuri: *Bahluiec* (a. 1686) (vezi TTRM I_3: 9); *Bachluiczul F[luvius]* (cca 1716), *Bagluez Fl[euve]* (a. 1788), *Bagluiez Fl[euve]* (a. 1781), *Baluhez Riv[ière]* (a. 1696), *Bahlueaţ R[eka]* (a. 1772) (vezi TTRM I_4: 11).

Interesantă este şi situaţia de omonimie de la izvoarele pârâului, desemnate cu aceeaşi denumire, *Bahluieţul*. Aşa reiese dintr-un document de la 1629, care conţine principalele repere ale hotarului Târgului Frumos dinspre satul Criveşti: „[...] peste Bahluieţ, până la Movila ce se cheamă tot Săpată, iar de la acea movilă, drept peste alt Bahluieţ" (DRH A XX: 60), dar şi din *Marele dicţionar geografic*: „*Bahlueţul*, pârâu ce curge prin [...] com. Strunga. Izvorăşte la S de satul Movileni; curge de la NV către SE. Udă foarte puţin pământul acestei comune, după care apoi trece în jud. Iaşi, unde se uneşte cu un alt pârâiaş, tot cu numele de Bahlueţul, ce izvoreşte din pădurea Vaţcani, jud. Suceava" (MDG I: 190)[18]. În ATLAS MOLD. sunt

[18] O situaţie asemănătoare a fost identificată de Mircea Ciubotaru la obârşia râului Bârlad, unde trei pâraie sunt numite de localnici *Bârlad*. „Este evident că indistincţia toponimică a celor trei pâraie de lungimi şi debite aproape egale caracterizează o mentalitate populară, obişnuită în zona de obârşie a unui râu important, unde stabilirea cursului principal este o sarcină ştiinţifică, interesând pe

Scanned with OKEN Scanner

numite „P. Bahlueţ" atât cursul superior al Bahluieţului, cât şi acela al afluentului său stâng, cunoscut astăzi sub denumirea de Pârâul Probota. Toponimele rezultate în urma unei diferenţieri omonimice pot forma, prin sinteză, un plural toponimic. Astfel, un alt document din 1629 surprinde pluralul toponimic *Bahluieţele*, prin care este desemnat ansamblul confluenţilor pârâului Bahuieţ (DRH, A, XX, 60). În câteva situaţii, pentru identificarea cursului superior al pârâului Bahluieţ a fost folosit toponimul *Bahluieţul Rece* (CAT. MOLD. V: 375, a. 1716, http://www.ziare.com/ziare-iasi/stiri-actualitate/comuna-inundata-dintr-un-pix-2841860, http://www.bzi.ro/obicei-de-anul-nou-si-brand-de-comuna-cerbul-de-la-costesti-335308).

Bahluieţul a devenit, la rândul său, polarizant pentru alte denumiri, contribuind astfel la dezvoltarea câmpului toponimic pe care îl prezentăm aici. Şesul ce se întinde de-a lungul pârâului Bahluieţ se numeşte *Şesul Bahluieţ* (MDG V: 616, a. 1902) sau *Şesul Bahluieţu* (ATLAS MOLD., a. 1895), iar lunca de pe malurile pârâului este *Lunca Bahluieţului* (Apăvăloaiei 1960: 466). În apropiere de Târgul Frumos a existat, între anii 1871 şi 1887 (TTRM I_1: 26), satul *Bahluieţul*. În urma procesului de diferenţiere a rezultat toponimul *Obârşia Bahluieţului*, care desemnează zona dinspre obârşie a pârâului Bahluieţ (DRH A XXV: 368, a. 1640).

Documentele care menţionează denumiri din câmpul toponimic al Bahluiului surprind şi variante ale acestora: *Bahluiaşiul* (HARTA MIL.), cu redarea pronunţiei munteneşti a lui *-ş* final; *Hăleşteul Bahluiului* (D.I. II: 116, a. 1666, după slv.), cu forma veche a entopicului; *Obârşiia Bahlueţului* (DRH A XXV: 368, a. 1640), cu „despicarea" lui *-i-* accentuat în entopic; *Şăsul Bahluiului* (Costăchescu 1928: 93, a. 1844), cu velarizarea lui *-e-* după un *ş-* pronunţat dur etc. Anexa de mai jos surprinde formarea şi evoluţia câmpului toponimic al Bahluiului.

Observăm aşadar cum în jurul numelui unui râu nu foarte mare ca dimensiune, dar atestat încă de la începutul secolului al XV-lea şi care străbate zone şi localităţi ce au avut sau încă mai au o importanţă istorică, socială şi economică, reuşeşte să se dezvolte, de-a lungul timpului, un câmp toponimic destul de important, rezultat în urma unor procese structurale diferite şi caracterizat prin diversitatea tipurilor de toponime, prezenţa unor situaţii de omonimie şi o mare varietate a formelor atestate de documente. Prezentarea diacronică a câmpurilor toponimice este o etapă importantă în tratarea lexicografică a toponimelor.

BIBLIOGRAFIE

a. Literatură de specialitate

Cihodaru 1964 = C. Cihodaru, *Podgoriile de la Cotnari şi Hârlău în economia Moldovei din secolele XV–XVIII*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi" (serie nouă), Secţiunea III (Ştiinţe sociale) a. Istorie, t. X, p. 1–27.

Cihodaru 1971 = C. Cihodaru, *Începuturile vieţii orăşeneşti în Iaşi*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al.I. Cuza» din Iaşi" (serie nouă), Secţiunea IIIa. Istorie, t. XVII, fasc. 1, p. 31–45.

geografi [...]. Asemenea informaţii intră în conştiinţa localnicilor târziu, prin instrucţie şcolară şi prin documente cartografice oficiale" (Ciubotaru 2001: 179–180).

Scanned with OKEN Scanner

Ciorănescu 2002 = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O.

Ciubotaru 2001: Mircea Ciubotaru, *Oronimia şi hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, Iaşi, Editura Demiurg.

Hotnog 1932–1933 = T. Hotnog, *Câteva nume topice româneşti de origine cumană*, extras din „Anuarul Liceului Naţional" din Iaşi, p. 1–10.

Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ediţia a doua, îngrijirea ediţiei, indice de autori şi indice de cuvinte de Mihaela Paraschiv, Iaşi, Editura Junimea.

Minea 2012 = Ionuţ Minea, *Bazinul hidrografic Bahlui. Studiu hidrologic*, cuvânt-înainte de Constantin Rusu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Moldovanu 1972 = Dragoş Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XXIII, p. 73–108.

Moldovanu 2005 = Dragoş Moldovanu, *Studiu monografic*, în TTRM I_4, p. IX–CXL.

Moldovanu 2007–2008 = Dragoş Moldovanu, *Toponime de origine veche turcică în sudul Moldovei*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XLVII–XLVIII, p. 9–28.

Moldovanu 2010 = Dragoş Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicaţie la câmpul hidronimului MOLDOVA)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Pascu 1916 = G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, Ediţiunea Academiei.

Philippide 1928 = Alexandru Philippide, *Originea românilor*, II. *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, Editura Viaţa Românească.

Philippide 2011 = Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*, ediţie critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil şi Luminiţa Botoşineanu, Iaşi, Editura Polirom.

Radloff 1963 = W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches des Türkdialekte*, t. IV_2 (ediţia a doua), Moskva, Izdatelstvo Vostocinoi Literaturî.

Spinei 1985 = Victor Spinei, *Realităţi etnice şi politice în Moldova meridională în secolele X–XIII. Români şi turanici*, Iaşi, Editura Junimea.

Suciu 1990 = Emil Suciu, *Sufixul onomastic* ***-ui***, în „Studii de onomastică" (Cluj), V, p. 57–82.

Weigand 1921 = Gustav Weigand, *Ursprung der sudkarpatischen Flussnamen in Rumänien*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", XXVI–XXIX, p. 71–103.

b. Surse

ATLAS MOLD. = Institutul Geografic al Armatei, *Atlasul Moldovei* (sc. 1:50 000), Bucureşti, 1892–1898.

D.I. = Ioan Caproşu (ed.), în colaborare cu Petronel Zahariuc, *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, I–VIII, Iaşi, Editura Dosoftei, 1999–2006.

CAT.MOLD. = *Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, I *(1387–1620)*, II *(1621–1652)*, III *(1653–1675)*, IV *(1676–1700)*, V *(1701–1720)*, Bucureşti, 1957, 1959, 1968, 1970, 1975.

CAT.MOLD.SUPL. = *Catalogul documentelor moldoveneşti din Direcţia Arhivelor Centrale*, supliment I (1403–1700), Bucureşti, 1975.

DA = [Academia Română], *Dicţionarul limbii române*, t. I, partea I, Bucureşti, 1913.

DIR A = *Documente privind istoria României. A. Moldova*, Bucureşti, Editura Academiei, 1951–1957.

DRH A = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, I–XXVII, Bucureşti, Editura Academiei, 1975–2006.

DTS = *Drevnetjurskij slovar'* (ed. V.M. Nadeljaev, D.M. Nasilov), Leningrad, Editura Nauka, 1969.

HARTA MIL. = HARTA MIL. = *Harta R.S. România*, executată de Direcţia Topografică Militară (sc. 1:25.000), Bucureşti, 1962.

MDG = *Marele dicţionar geografic al României*, I–V, Bucureşti, Stab. grafic J.V. Socecŭ, 1898–1902.

TTRM I_{1-2} = *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (coordonator: Dragoş Moldovanu), *Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale (1772–1988)*, vol. I, partea 1 şi partea a 2-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991–1992.

Scanned with OKEN Scanner

TTRM I_3= *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (coordonator: Dragoş Moldovanu), *Toponimia Moldovei în documente scrise în limbi străine (exclusiv slavona)*, vol. I, partea a 3-a, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2004.

TTRM I_4, = *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (coordonator: Dragoş Moldovanu), *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, vol. I, partea a 4-a, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2005.

*

Apăvăloaiei 1960 = M. Apăvăloaiei, *Câteva trăsături economico-geografice ale culturilor irigate din bazinul Bahluieţului*, în „Analele ştiinţifice al Universităţii «Al.I. Cuza» din Iaşi" (serie nouă), Secţiunea II (Ştiinţe Naturale), tomul VI, fasc. 2, p. 465–468.

Bogdan 1913 = N.A. Bogdan, *Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială ilustrată*, ediţia a doua, Iaşi, Tipografia Naţională.

Butnăraşu 2006 = Emil Butnăraşu, *Râul Bahlui. Prezentare geografică şi aplicaţii practice*, Iaşi, Editura Stef.

Ciubotaru 2006 = Mircea Ciubotaru, *Evoluţia aşezărilor. Istoria proprietăţilor şi a viticulturii*, în vol. *Podgoria Cotnari* (coord. Valeriu D. Cotea), Bucureşti, Editura Academiei Române.

Costăchescu 1928 = Mihai Costăchescu, *Satele Bălţaţi, Codreşti, Mădrâjeşti, Mădrâjacul şi Bojila din jud. Iaşi*, în „Ioan Neculce", VII, p. 38–95.

Enache 2007 = Gheorghe Enache, *Belceşti – studiu monografic*, I. *De la paleolitic până la sfârşitul epocii medievale*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Macarovici, Turculeţ 1956 = Nicolae Macarovici, Liviu Turculeţ, *Geologia regiunii Ruginoasa-Hărmăneşti-Vaşcani-Costeşti (Raionul Tg. Frumos)*, în „Analele ştiinţifice al Universităţii «Al.I. Cuza» din Iaşi" (serie nouă), Secţiunea II (Ştiinţe Naturale), t. II, fasc. 1, p. 288–295.

Obreja 1979 = Al. Obreja, *Dicţionar geografic al judeţului Iaşi*, Iaşi, Editura Junimea.

c. Surse electronice

http://www.bzi.ro/obicei-de-anul-nou-si-brand-de-comuna-cerbul-de-la-costesti-335308 (consultat pe 12 iunie 2014).

http://www.ziare.com/ziare-iasi/stiri-actualitate/comuna-inundata-dintr-un-pix-2841860 (consultat pe 12 iunie 2014).

http://www.ziaruldeiasi.ro/data/_editor/strazinoi.pdf (consultat pe 12 iunie 2014).

ABREVIERI

a.	=	anul
fiton.	=	fitonim
hidron.	=	hidronim
hodon.	=	hodonim
horon.	=	horonim
limnon.	=	limnonim
oicon.	=	oiconim
oron.	=	oronim
p. difer.	=	prin diferenţiere
p. ext.	=	prin extensie
p. polar.	=	prin polarizare
p. sint.	=	prin sinteză
pedion.	=	pedionim
slv.	=	slavonă
spec.	=	specializat
suf.	=	sufix
tăt.	=	tătară; tătăresc
tc.	=	turcic
v.	=	vechi

Scanned with OKEN Scanner

THE TOPONYMIC FIELD OF THE *BAHLUI* HYDRONYM

ABSTRACT

This paper contains a description of the *Bahlui* toponymic field: a set of names formed from the *Bahlui* hydronym by structural processes called by Dragoş Moldovanu *polarization* and *differentiation*. The mentioned river, not very large sized, but attested since the beginning of the fifteenth century, is crossing areas and towns with a historical, social and economic importance. Around its name it has been developed, over time, a quite important toponymic field, characterized by the diversity of place-names, the presence of homonymy cases and a variety of forms attested by documents. The diachronic depiction of the toponymic fields is an important step for the lexicographical approach of place names because it reflects the dynamic reality discovered on the field.

Keywords: *Bahlui, toponymic field, polarization, differentiation, diachronic depiction.*

ANEXĂ

Câmpul toponimului *Bahlui*

BAHLUIUL (Hidron.) →

1. P. ext. Hidron. *Bahluiul* [= Bahluieţul]
2. P. difer. Hidron. *Bahluieţul* → **a.** P. sint. Hidron. *Bahluieţele*
→ **b.** P. difer. Hidron. *Obârşia Bahluieţului*
→ **c.** P. polar. Pedion. *Şesul Bahluieţ*
→ **d.** P. polar. +Oicon. (Satul) *Bahluieţul*
→ **f.** P. difer. Hidron. *Bahluieţul Rece*
3. P. sint. Hidron. *Bahluiurile.*
4. P. difer. Hidron. *Gura Bahluiului*
5. P. difer. Hidron. *Bahluiul Mic*
6. P. difer. Hidron. *Bahluiul cel Bătrân*
7. P. polar. Oicon. *Bachlovia* [= Hârlău]
8. P. polar. Oicon. (Satul) *Bahluiul*[1]
9. P. polar. +Oicon. (Satul) *Bahluiul*[2]
10. P. polar. +Oicon. (Satul) *Bahluiul*[3]
11. P. polar. +Oicon. (Satul) *Moara de la Bahlui*
12. P. polar. +Oicon. *Mănăstirea de la Bahlui*
13. P. polar. Pedion. *Şesul Bahluiului*
14. P. polar. Oron. *Piscul Bahluiului*
15. P. polar. Oron. *Dealul Bahluiul*[1]
16. P. polar. Pedion. *Podişul Bahluiul* → **a.** P. polar. Oicon. (Satul) *Podişul*
17. P. polar. Oron. *Dealul Bahluiul*[2]
18. P. polar. +Fiton. *Poiana Bahluiului*
19. P. polar. +Limnon. *Heleşteul Bahluiului*
20. P. polar. Fiton. *Lunca Văii Bahlui*
21. P. polar. Hodon. *Splaiul Bahluiului*
22. P. polar. +Horon. adm. *Ocolul Bahlui*

Scanned with OKEN Scanner

PENTRU O NOUĂ BIOGRAFIE: MIHAI EMINESCU ŞI EMIL CIORAN

ROXANA PATRAŞ*

Fatalitatea biografiei. Ispita jocului de-a Dumnezeu

Chiar dacă sună a paradox, există o „fatalitate" a vecinătății şi chiar un pericol al deturnării oricărui demers critic în formula biografică. „Nu are sens îndemnul de a te reîntoarce la biografie – crede Stanley Fish – atâta timp cât ea, biografia, nu e ceva de la care să ne putem abate în vreun fel" (Stanley Fish, în Epstein [ed.] 1991: 9–10). Fraza reia în ecou ceea ce un Emerson sau Carlyle exprimau în chip aforistic încă din secolul al XIX-lea, transformând genul biografic într-o „fabrică de eroi": „Nu există istorie propriu-zisă; numai biografie" sau „Istoria este esența a nenumărate biografii" sau „Istoria lumii nu este nimic altceva decât biografia oamenilor mari". Ca atare, toate studiile literare, în covârşitoarea lor varietate de abordări, pot funcționa la limită ca forme de *parabiografie* sau *pseudobiografie*. Dacă îl credem pe cuvânt pe Stanley Fish. Dincolo de dezbaterea despre metisajul cu alte formule literare şi abordări critice[1], două ar fi chestiunile care orientează evoluția biografiei: prima e legată de chimia ficțiune–fapt–formă, adică de dubla expunere a factualului biografic spre ficțiune (subiectivă) şi spre formă (narativă) (Nadel 1984); a doua se referă la relația „personală" – nu instituțională sau de alt fel! – dintre biograf şi personajul său, o formă de competitivitate sau amor ce ar implica gelozia, posesivitatea, răzbunarea, invidia, rivalitatea sau chiar ura (P.N. Furbank, în Law, Hughes [eds.] 2000: 22).

Istoriile devotate exclusiv biografiei încearcă să îi specifice metodele de lucru, funcțiile culturale („comemorarea" şi „portretizarea" – Hamilton 2007: 1–7), schimbările de paradigmă („viețile cezarilor", „viețile filosofilor", „hagiografia", „autobiografia", „biografia victoriană" etc.). Longevitatea genului e corelată ori cu versatilitatea informației de tip biografic, cu aplicații extinse până la popularele

* Departamentul de Cercetare Interdisciplinar – Domeniul Socio-Uman, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, str. Lascăr Catargi, nr. 54, România.

[1] Vezi şi încercarea lui Roland Barthes în *L'homme racinien* de a substitui vechea metodă biografică cu un aliaj de abordări preluate din lingvistică, psihanaliză şi antropologie.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 145–156

Scanned with OKEN Scanner

reality-show-uri, blog-uri sau tabloide (*ibidem*: 24), ori cu fondul esenţial bipolar, instituind un raport tensionat între temporalitate şi finalism (Aron, Preyat 2008) sau între autenticitate şi idealizare (Hamilton 2007: 25). În fond, un gen „greu de ucis", având în vedere extraordinara sa mobilitate intergenerică şi apetenţa factualului biografic spre ficţiune. În pas cu modernitatea, permeabilitatea la capriciile imaginaţiei şi la experiment s-ar dezvolta, spun specialiştii, pe fondul unei crize epistemologice mai largi: vechea noţiune de Adevăr se deschide spre pluralitate şi chiar indeterminare, vechea noţiune de „eu" se dizolvă într-o ţesătură de subiectivităţi.

Apoi, a doua problemă generală se rezumă la poziţia biografului faţă de subiectul său (în viaţă sau dispărut, în „prezenţă" sau în „absenţă", ca fotografie sau ca negativ, ca „umbră" sau ca „strămoş"). Nu e de mirare, aşadar, că noile încercări de „a scrie vieţi" tematizează provocările „manuscrisului" şi narativizează pericolele cercetării arhivistice. Să notăm că forma de *Bildung* a biografiei se referă şi la exemplaritatea personajului, şi la exemplaritatea biografului, care, trecând printr-o poveste cu probe, reuşeşte să găsească cea mai bună formulă de asamblare a datelor (fragmentul unei zile din viaţa lui Ivan Denisovici sau liniaritatea unei vieţi ca a lui Samuel Johnson) şi, coextensiv, optima expresie (prin rescriere, revizuire etc.). Astfel, dincolo de onestitate şi talent, postura biografului se complică infinit mai mult decât cea a personajului său (oricât de complex ar fi fost acesta) întrucât, îşi rezumă reflecţia P.N. Furbank, piatra de încercare în scrierea unei biografii rămâne „teologia autorului" sau ispita jocului de-a Dumnezeu (P.N. Furbank, în Law, Hughes [eds.] 2000: 13).

Biografie şi parabiografie

Ce se întâmplă atunci în cazul demersurilor care îşi asumă explicit „îndepărtarea" de biografie, de autobiografie sau de biografia ca autobiografie[2]? „Îndepărtarea", parabiografia sau pseudobiografia sunt oare modalităţi de a elimina riscurile şi responsabilitatea jocului de-a Dumnezeu, explicita desolidarizare cu ipostaza de „biograf"? Ne întrebăm apoi dacă „îndepărtarea" de genul biografic îl scoate de sub incidenţa tensiunilor care l-au transformat într-un „loc crucial al contestărilor" (William H. Epstein, în Epstein [ed.] 1991: 3).

Astfel de întrebări şi altele (din acelaşi registru) ne-au trezit încercările parabiografice ale Ilinei Gregori, una consacrată lui Eminescu (Gregori 2008) şi cealaltă lui Cioran (Gregori 2012). Ca element comun de experienţă critică, ambele studii dezvăluie o exigenţă a „re-scrierilor": Ilina Gregori îşi traduce în limba

[2] Studiul lui Ihab Hassan despre „parabiografie" (1980) se referă la cele trei componente ale experienţei critice ca forme parabiografice: a dori, a citi, a acţiona. Autorul porneşte de la ipoteza „imposibilităţii autobiografiei" pe motiv că sinele este un amestec de schizoidii („a fierce intricacy of asseveration"), un construct. Actul critic nu poate atinge înţelepciunea în absenţa confesiunii: „Dorind, citind şi făcând, criticul acţionează prin prisma autobiografiei sale, compusă din mai multe euri". Însă „cel mai puternic sine este acela care nu e absorbit de sine", de unde şi necesitatea externalizării impulsului autobiografic. Astfel, demersul poate să atingă idealul împletirii „libertăţii imaginaţiei" şi „forţei morale".

Scanned with OKEN Scanner

română sau îşi reformulează idei din studii mai vechi, elaborate – mărturiseşte ea – între 2000 şi 2007, în cazul lui Eminescu, şi înainte de 2009, în cazul lui Cioran. Indicaţiile din prefeţele volumelor sunt însă voit imprecise. De fapt, nucleele reflecţiilor despre Eminescu şi Cioran se dezvoltă în articole din anii '80, unul consacrat nuvelei *Sărmanul Dionis* (*Partikularitäten des narrativen Diskurses in Eminescus Traumerzählung* Sărmanul Dionis, 1983), iar celălalt urmărind prelungirile operei lui Cioran în filosofia germană, mai precis în relaţia cu filosofia lui Peter Sloterdijk (*Der frühe Cioran und die deutsche Philosophie im Hinblick auf die Todesproblematik*, 1986). În anii '90, Ilina Gregori revine asupra celor doi subiecţi, cu un text despre *Făt-Frumos din lacrimă* (*Das Märchen – eine „Hieroglyphe der Volksseele". Einige Bemerkungen zu Eminescus* ***Făt-Frumos din lacrimă***, 1992) şi celălalt despre *Schimbarea la faţă a României* (*Quelques remarques sur le «messianisme»: Pour une nouvelle lecture de* ***La transfiguration de la Roumanie*** *(E. Cioran)*, 1993). Banala observaţie bibliografică ar fi suficientă ca să putem vorbi deja despre simultaneitatea unor proiecte de cercetare şi despre regularitatea unor relecturi. Rescrierea vechilor texte despre Eminescu şi Cioran are semnificaţia transformării actului critic într-un manuscris infinit, o sumă de „versiuni" ale aceloraşi întrebări sau chiar – de ce nu? – ale aceleiaşi întrebări cu rezonanţe oracular-filosofice: „Cine sunt eu?".

În fine, publicarea înseamnă şi articularea unor metode de investigare distincte, ca şi cum, în falia dintre „oniro-biografie" şi „biografia imposibilă", Ilina Gregori ar fi conştientizat dualitatea Eminescu – Cioran; dar publicarea (în fond, o republicare, o rescriere şi o retro-„versiune") se petrece abia în 2008 şi respectiv în 2012, când autoarea s-a mai convins şi de relevanţa culturală a demersurilor sale. Pentru cazul perioadei petrecute de Eminescu la Berlin, relevantă e depăşirea „crizei de informaţii" ori prin explorarea „părţii de inconştient implicată în percepţia mediului urban" (Gregori 2008: 9), ori prin investirea decorului cu o dimensiune personală. Exact pe dos, pentru cazul Cioran ar fi relevantă depăşirea surplusului de informaţii din „caiete", mai exact a „momentului când opera filosofului intră în concurenţă cu viaţa sa" (Gregori 2012: 15).

De altfel, menţinând premisa congenerităţii (ambele sunt forme de parabiografie), a congenialităţii personajelor şi pe cea a genezei sincrone, am putea verifica în ce măsură volumul consacrat lui Cioran reprezintă un ecou, o nuanţare a metodei „oniro-biografice" din *Ştim noi cine a fost Eminescu?* sau, dimpotrivă, o depăşire. Prin depăşire avem voie să înţelegem şi o radicalizare a rupturii de biografie (parabiografia, în acest sens, poate constitui un pas spre negaţie), dar şi o reproiectare în câmpul tensionat al biografiei, o reasumare a funcţiei şi definiţiilor clasice, o reacţiune: „Funcţia tradiţională a biografiei ca gen – crede Ilina Gregori – este prezentarea coerentă, sintetică şi evaluativă a unei vieţi" (Gregori 2012: 22). Ca atare, proiectul „biografiei imposibile" metabolizează mai vechiul deziderat de exemplaritate, de ilustrare a unui „moment singular" prin intermediul unei „naraţiuni morale" (Aron, Preyat 2008). Şi dacă definiţiile conservatoare nu îi sunt nesuferite autoarei, ce anume îi trezeşte suspiciunea, reculul, pe de o parte, şi ce anume o atrage, pe de altă parte, la scriitura biografică?

Scanned with OKEN Scanner

Pentru Cioran, opţiunile de metodă explicitează un raport paradoxal, paralizant, instalat între viaţa şi opera filosofului: „niciunul dintre adepţii filosofiei lui nu-i poate face biografia" (Gregori 2012: 23). Mai mult, se pare că finalul acestei vieţi imprimă demersului intelectual cioranian aerul impostură, al culpei de a nu fi putut trăi în concordanţă cu filosofia sa. Aşa stând lucrurile în cazul autorului *Ispitei de a exista*, putem să ne gândim în ce măsură sfârşitul lui Eminescu, atât de conform cu paradigma romantică, îi pune în acord viaţa şi opera. Ceea ce printre teoreticienii biografiei s-a numit *genetic fallacy* – eroarea ce ne îndeamnă pe toţi să căutăm originile operei în viaţă şi invers – apare şi în tratarea episodului berlinez. Chiar dacă se poziţionează în marginea biograficului, Ilina Gregori menţine termenii analizei biografice clasice: experienţa eşecului academic din viaţă pare reflectat în operă printr-o estetică a cenzurii, a abandonului spontaneităţii şi chiar a renunţării (la amplele proiecte dramatice).

Pe de altă parte, chiar dacă are în vedere „o biografie imposibilă", „o biografie nescrisă (şi, de fapt, de nescris)" (Gregori 2012: 110), Ilina Gregori nu îşi reţine admiraţia pentru rezultatele parţiale atinse de investigaţia biografică a Ilincăi Zarifopol-Johnson. Pentru Cioran s-ar cere o „istorie adevărată a sufletului", jalonată de categoriile tari specifice tragediei antice (*ibidem*: 236). În acelaşi sens, pentru Eminescu trebuie găsită prezumţia biografică „corectă", cheia identităţii personajului: poetul e un ins fără o „identitate perfect conturată – închisă, fixă, determinată, cognoscibilă" (Gregori 2008: 323). Numai că, aşa cum se întâmplă şi cu vetustul raport dintre viaţă şi operă, tot un reziduu – şi o dovadă a conservatorismului genului! (Schlaeger 1995) – se dovedeşte a fi şi premisa descoperirii, prin tehnicile biografice, a „caracterului psihologic" sau a „omului interior" (*the inner man*) (Darcy 2008).

Până aici, volumele semnate de Ilina Gregori corespund mai vechilor exigenţe ale genului biografic. Nu e nevoie de prefixoide sau construcţii conceptuale hibride. Totuşi, dintr-o altă perspectivă, cele două studii funcţionează ca diferenţă şi fac diferenţa: atât îndepărtarea de biografie, cât şi recuperarea biograficului se realizează prin rescriere şi răbdătoare meditaţie, prin găsirea unei forme de educare a discursului şi prin activarea funcţiilor sale terapeutice.

Îndepărtarea filosofică: Cine eşti tu? Dar cine sunt eu?

Cu câteva excepţii – semnificative! –, cele două volume semnate de Ilina Gregori nu par a şti unul de celălalt. Despre rolul lui Schopenhauer şi al lui Eminescu în orientarea lui Cioran către India se pomeneşte doar într-o notă de subsol din *Cioran...* (Gregori 2012: 174). Mai apoi, spre final şi tot într-o notă de subsol, făcându-se referire la studiul lui Dan C. Mihăilescu (*Despre Cioran şi fascinaţia nebuniei*) şi la sugestia filiaţiei Eminescu–Nietzsche–Cioran, se sesizează în vocea autoarei un ton uşor adversativ: din păcate, criticul a scris „fără a se angaja în elaborarea unei noi biografii, inspirată de această genealogie" (*ibidem*: 235). Să înţelegem, aşadar, că biografia „imposibilă" devine posibilă dacă refacem legătura dintre poetul romantic şi filosoful „descompunerii"? Şi, în cazul reconstituirii lanţului, care ar fi veriga cea mai puternică între cei doi?

Scanned with OKEN Scanner

În realitate, direct resposabilă de victoria ori eşecul unui demers biografic, tema *misterului persoanei* se configurează atât pe un palier retoric, al interogaţiilor căutate, cât şi într-o zonă a „practicii filosofice", a interogaţiilor revelatoare. Pentru istoricii genului însă, descoperirea contingenţei identitate–biografie nu pare a fi o noutate. Încă din secolul al XVIII-lea, descoperirea eului ca subiect autonom a dus la coexistenţa biograficului şi ficţiunii în paradigma estetică a „portretului artistului" (Michael McKeon, în Law, Hughes [eds.] 2000: 17–23). Personalitate abisală, „artistul" devenit subiect al biografiei – şi, mai ales, acel artist care a angajat mai multe generaţii de biografi – se pretează cel mai bine unui demers de tip interogativ, filosofic în sens larg. Iată că revenirea asupra unor chipuri poartă atât semnificaţia unei „remitizări" (Joe Law, Linda K. Hugues, în Law, Hughes [eds.] 2000: 13), cât şi pe aceea a unei deplăsări a genului biografic dinspre categoria istoriei (literare) spre filosofie. Tot astfel, ne reţine atenţia şi o observaţie cu caracter de generalitate formulată de Ilina Gregori în legătură cu exerciţiul portretului: acesta, deci şi biografia (cu care se înrudeşte îndeaproape), e o formă de experienţă a „intersubiectivităţii" şi de „practică filosofică" (Gregori 2008: 134).

Cum se ştie, de mii de ani, metoda filosofului pare să fi rămas aceeaşi: interogaţia. De la întrebarea *Ştim noi cine a fost Eminescu?* (care, între timp, a devenit un fel de refren al eminescologiei) e uşor să ajungem la ceea ce descoperă Ilina Gregori drept particularitate a incipitului tuturor portretelor executate de Cioran: „*«Cine eşti tu? De unde vii? Iată întrebarea care-ţi venea să i-o pui fără să stai pe gânduri». Orice cititor remarcă, mai devreme sau mai târziu, că întrebarea centrală, originară, obsesivă chiar, a portretelor lui Cioran este: «Cine eşti?»* [...], *respectiv «Cine este el/ea?»*" (Gregori 2012: 63). Ca un ecou în nenumăratele galerii ale unei peşteri, fragmentul despre portretura exerciţiilor de admiraţie actualizează „figurile" critice din prefaţa şi, respectiv, încheierea volumului consacrat lui Eminescu: „*Ştim noi cine a fost Eminescu? Ştii tu cine a fost Eminescu? Ştia Eminescu însuşi cine este el? Dar cine sunt eu? Cine întreabă pe cine?*" (Gregori 2008: 14); „*Ştii tu cine a fost Eminescu? «Ştii tu ce dar îi cei», când vrei să ştii cine a fost?* [...] *O asemenea formulă-definiţie te înstrăinează de Eminescu, de propria lui reflecţie şi trăire identitară: el n-a fost aşa când era, când credem că-l «ştim», el nu e* [subl. a.] " (*ibidem*: 326).

Că demersul Ilinei Gregori nu rămâne numai la discreţia retoricii ne-o dovedeşte condensatul *Epilog* al studiului despre Eminescu, subintitulat, deloc întâmplător, *„Cine sunt eu?" Despre inconvenientele unei întrebări prea simple.* Având la bază o foarte aplicată lectură a filosofiei lui Schopenhauer, textul de final se coagulează în jurul consideraţiilor despre raportul dintre principiul individuaţiei şi ***milă***. Pentru gânditorul german, ***mila*** nu ţine de hazardul şi capriciul psihologiei, ci reprezintă o categorie stabilă, metafizică. Omul milos devine un „macroantrop" (*ibidem*: 320) în a cărui inimă încape suferinţa lumii întregi, inclusiv a bestiilor ce îi precedă sau succedă pe scara firii. Dimpotrivă, mila şi bunătatea la Eminescu nu se pot înţelege în afara sferei umanului şi a revelaţiilor fulgurante, ci numai prin raport cu „iubita", „naţiunea", „poporul", „comunitatea" (*ibidem*: 323). Din acest punct de vedere, transcendenţa pură, ascensionismul glacial şi abstract al

Scanned with OKEN Scanner

Luceafărului nu numai că trebuie deplâns, ci devine punctul de unde Eminescu îşi ia rămas-bun de la magistrul Schopenhauer. Versul din *Muşat şi ursitoarele*, „El n-a fost când era, el e când nu e", conţine dimensiunea deschiderii „fulgerătoare" a identităţii spre alteritate (*ibidem*: 322), adică, în termeni joyceeni corupţi, conţine plusvaloarea epifaniei.

Dar reflecţia asupra versului eminescian se prelungeşte dincolo de studiul *Ştim noi cine a fost Eminescu?*. Ba chiar se află în centrul reflecţiilor Ilinei Gregori despre personalitatea lui Cioran şi despre „acel text serios, dar greu de citit", intitulat aproape banal *Paleontologie*. Chiar dacă ţine numai de timpul verbal, modulaţia schimbă şi sensul construcţiei: „El, Omul, nu era când a fost, şi când este, nu e" (Gregori 2012: 171). Ea ne indică nu numai două axe tematice, ci şi două variante polarizate de a vedea figura umană „în negativ": prima bio-antropologică, de adâncime, aflată tocmai la începuturile speciei în „figura" cimpanzeului; cealată, etico-metafizică, aflată în „figura" lui Buddha. Tronând pe şemineu, alături de Buddha, „cimpanzeul" lui Cioran este chiar vărul „urangutanului" pe care Schopenhauer îl vizita regulat (ba chiar îl şi îmbrăţişează!) în 1856, cu ocazia organizării târgului de toamnă de la Frankfurt (Gregori 2008: 321). Deşi anecdotică, Ilina Gregori notează scena îmbrăţişării maimuţei într-o discuţie foarte bine strunită despre principiul *Tat twan asi!*. Şi în studiul consacrat lui Cioran, formula *Tat twan asi!* converge cu imaginea maimuţei şi formula „*il homme se resingera*" (Gregori 2012: 214–215)[3]. Simetric, giganticele reprezentări statuare ale lui Buddha pot naşte – dacă nu pierdem din vedere simultaneitatea concepţiei şi circulaţia subterană a ideilor şi reprezentărilor din cele două studii – intuiţia urieşeniei „macroantropului" schopenhauerian.

Cheia verigii între Eminescu şi Cioran se află chiar sub ochii noştri. Textul dedicat de filosoful din Rue de l'Odèon lui F.S. Fitzgerald îi deschide cercetătoarei un câmp de analiză referitor la cele două tradiţii portretistice: prima ar aparţine şcolii moraliştilor, a doua (din care face parte şi autorul *Exerciţiilor de admiraţie*) ar contura o direcţie transcendentalistă, inaugurată de Pascal (*ibidem*: 68–69). Dar Pascal, ca şi Eminescu, ne vorbeşte despre „bunătate", în vreme ce Cioran crede mai curând în principiile îngemănate ale eticii schopenhaueriene: invidia şi mila. Prin urmare, e oare posibil ca în spatele forajului din *Paleontologie* să stea „palingenezia" schopenhauerianã? E inspirată Ilina Gregori de aceleaşi lecturi filosofice când scrie cele două parabiografii? Dacă e aşa, putem înţelege mai bine şi sensul despărţirii lui Cioran de Nietzsche: figura „anahoretului", a „stâlpnicului" (*ibidem*: 203), singurul model posibil pentru Cioran, pare a fi şi himera, „latenţa

[3] Ipoteza noastră este că suprapunerea textului „Tat twan asi!" cu imaginea maimuţei are o rădăcină mai profundă decât simpla anecdotă a îmbrăţişării filosofului cu un urangutan sau un cimpanzeu. În Ms. 2265, f. 151 (pe care Ilina Gregori l-a parcus, fără îndoială, cu mare atenţie) găsim aceeaşi „curiozitate" lexicală, folosită de însuşi Eminescu pentru schiţarea acelor *Petri-Notae*, satirele amare la adresa lui Dimitrie Petrino: Petrino este „Archimaimună Kas. kr. de Cernăuţi", însă, revine cu o explicaţie poetul, „Archimaimună *id est* Archimaimuţă" (v. Eminescu *Opere* V: 332). Mai notăm şi faptul că, intuind secreta legătură dintre texte, Perpessicius, aşază textul *Pentru tălmăcirea aforismelor lui Schopenhauer* după diatribele din *Petri-Notae*.

Scanned with OKEN Scanner

fantasmatică" vânată de filosoful *Lumii ca voinţă şi reprezentare*. Pe scurt şi, aşa cum am intuit, tot în linia transferului de personalitate între cele două mari figuri contaminate reciproc de sensibilitatea interpretului: schopenhauerianul Eminescu e construit pe scheletul lui Pascal, în timp ce pascalianul Cioran se conturează pornind de la scheletul lui Schopenhauer.

Biograful-peripatetician: prin Berlin şi Paris, către o geografie a visului

Lectură rezultată din „două registre interactive" (*ibidem*: 142) – unul autobiografic-personal şi celălalt, aforistic universal – *Searching for Cioran* putea deveni, în opinia Ilinei Gregori, o posibilă biografie a lui Cioran. Mai mult, admiraţia se îndreaptă către caracterul esenţial dinamic, imprimat de perspectiva peripateticianului, de optica unui „biograf-pelerin" (*ibidem*: 110). Aplicată şi în *Ştim noi cine a fost Eminescu?*, metoda ar presupune umplerea locului altădată locuit de personaj cu o materie ce ţine de „investiţia subiectivă, personală, a decorului" (Gregori 2008: 11). Subiectul investigaţiei critice, *personajul*, este aspectat şi pus în valoare de *peisaj*, după modelul picturii renascentiste. Fie că este vorba despre tuşa unui Ucello, Bellini, Ghirlandaio sau Da Vinci, să reţinem deocamdată că peisajul urban dă efect de adâncime şi de perspectivă, funcţionând la nivel simbolic ca un marcator al limitei dintre spaţiul intim şi spaţiul public. Berlinul imperial spune povestea lui Eminescu, iar Parisul îl revelează pe Cioran. Tehnicile specifice picturii inspiră următorul comentariu despre „portretul în vid": „În lipsa unui context de viaţă care să-i explice comportamentul, eroul pare pierdut într-un surghiun absolut. Proiectat pe un fond alb – mai exact spus: neproiectat, fără umbră –, Eminescu ni se înfăţişează nu numai izolat social, ci de-a dreptul absent din lume" (*ibidem*: 36).

Trasarea unor „corespondenţe" între *limbajul mediului urban* şi *limbajul operei*, între capodoperele oraşelor şi imaginarul artistic, între spaţiul cartografiat şi omul interior creează efectul unor hărţi gravate în materialul volatil al inconştientului. Reflectarea persoanei şi deplăsările ei fantomatice pot fi urmărite nu numai pe suprafaţa variantelor manuscrise sau a „caietelor", ci şi pe suprafaţa monumentelor. Printre elementele spaţiilor citadine, în Berlinul lui Eminescu ori Parisul lui Cioran, ne atrage atenţia ciudata coincidenţă a locurilor de pelerinaj şi chiar secreta lor comunicare simbolică pe axa închis–deschis. Hărţile interioare înregistrează întotdeauna grădina, ba chiar acele „grădini ale regilor" din dinastiile Hohenzollern sau de Medici, şi complementul său, muzeul, cu formele sale particulare, mănăstirea, cetatea sau castelul regal. Esenţială pentru punerea în valorare a portretului lui Eminescu este descrierea navetei între grădinile şi muzeele berlineze, între acea Lustgarden a castelului lui Friedrich Wilhelm sau grădinile din Charlottenburg şi Insula Muzeelor unde se aflau şi Muzeul Egiptean prezidat de figura lui Lepsius şi Muzeul de Patologie prezidat de Hermann von Helmoltz (*ibidem*: 219–245, 188–207); pentru figura lui Cioran relevant devine traseul între grădinile şi muzeele Parisului, mai exact, între Grădina Luxembourg sau

Scanned with OKEN Scanner

Jardin de Plantes şi Muzeul de Istorie Naturală, Muzeul de Paleontologie şi Galeria de Mineralogie (Gregori 2012: 151–159). Apoi, pentru ambele personalităţi, funebrul cimitirului (statuile din Père-Lachaise, la Cioran) şi al mausoleului (sarcofagul tinerei regine Louise din parcul Charlottenburg) deschid calea către lumea de dincolo, către moarte sau vacuitate.

Mediind între cele trei elemente specifice biograficului (ficţiune–fapt–formă), umbra şi, în acelaşi registru, spectrul sau fantoma deschid calea spre inconştient şi vis: aici, inclusiv intersubiectivitatea portretist–model sau biograf–personaj poate fi admisă. Aici se află şi soluţia justă pentru paradoxala alăturare între infinitul biograficului şi *finis*-ul unei vieţi fatalmente restrânse din punct de vedere cronologic. Căutând „nucleul fantasmatic" (ibidem: 213) din textele cioraniene, autoarea remarcă în treacăt că admiraţia filosofului seamănă unui „exerciţiu nocturn, aproape oniric" (*ibidem*: 123). Prin apa viselor, *when life was literally a dream*, trece şi portretul prozatorului american F.S. Fitzgerald realizat de însuşi Cioran. Inspirată de deschiderea infinită, onirică, a portreturii cioraniene, Ilina Gregori preferă, aşadar, să urmărească conturul evanescent al „umbrei" personajului (Gregori 2008: 9), nu personajul însuşi. Nu portretul, bănuit mereu a fi un autoportret (chiar şi în cazul „fratricidelor benigne" comise de Cioran în *Exerciţiile de admiraţie*), ci spaţiul de sub umbră primeşte acum investiţia subiectivă a biografului.

Răsărită de fapt în urma unui demers „oniro (auto?) biografic" (*ibidem*: 225), „onirobiografia" – numită într-un alt loc şi „oneiromancie" (Gregori 2012: 237) – se împlineşte prin amnezie programată sau, cum ar spune William H. Epstein, printr-o „suspendare a identităţii biografului" (William H. Epstein, în Epstein [ed.] 1991: 4). Astfel, onirobiografia se poziţionează între „autobiografia fără amintiri" şi „biografia fără cunoştinţe" (Gregori 2008: 222), între amnezie/boală/alienare şi criza de informaţie. Spinoasă problemă filosofică, recunoaşterea de sine şi continuitatea conştiinţei traversează reflecţiile Ilinei Gregori (indiferent de personajul cercetărilor sale), de la consideraţiile despre ipostaza de „biograf" a autonaratorului eminescian din *Avatarii Faraonului Tlà* până la discuţia despre exitul vieţii lui Cioran şi sensul alienării în biografia filosofului sfâşierii. Totuşi, reluând interogaţiile biografului-pelerin, dublat de filosoful peripatetician, putem să ne întoarcem asupra raportului dintre amnezie şi biografie, dintre uitare şi scrierea/imprimarea unei vieţi: „Nu dispare în «întunericul minţii», odată cu amintirea trecutului, şi posibilitatea autoidentificării? Să persiste oare şi în această stare, cu tot naufragiul conştiinţei, sâmburele «miracolului» – *un eu sub un eu* [subl. n.], care se simte fără să se ştie?" (*ibidem*: 221). Ecourile unei formulări rămase în stadiu de generalitate, ca paranteză cogitativă sau interogaţie în *Ştim noi cine a fost Eminescu?*, străbat, iată, până în acel capitolul din *Cioran...* intitulat *Cum să te izbăveşti fără să ştii?*.

Experienţele peripatetice ale unor Cioran, Beckett, Eminescu, reunite sub umbrela ghidului pus la îndemână de biograful-pelerin, nu au ca scop, aşadar, numai localizarea pe hartă a unor destinaţii interioare, prefigurate în cărţi (Gregori 2012: 106). Termenul „peripatetician" (*peripatetikos*), referitor la adeptul antrenării

Scanned with OKEN Scanner

gândului din mers, ascunde un fenomen de etimologie populară: asimilarea lui *peripatetikos* cu *peripatoi* („colonade"). Figura peripateticianului conține, prin urmare, o ipostază mobilă şi una „fixată" în coloana monumentală. Parcurs sub umbra coloanelor exterioare, traseul peripateticianului din vechea filosofie se întâlneşte de fapt cu alegoria stâlpnicului din creştinism: ambele poartă semnificația amintirii esențiale, a interiorizării *stylos*-ului ca axă verticală şi a căutării „eului de sub eu", chiar dacă acesta se poate înfățişa în forma hidoasă a unui schelet.

Un eu sub un eu: fotografia şi negativele sale

Depăşind impasul textualității caietelor şi manuscriselor, Ilina Gregori apelează la surse documentare din sfera reprezentărilor vizuale: harta este un negativ al oraşului; scheletul sau umbra sunt negative ale personajului; fotografia, la rându-i, se problematizează prin relația cu propriile negative, dar nu în linia raportului original–imitații, ci a raportului imitație–imitații.

Într-adevăr, la succesul onirobiografiilor lui Eminescu şi Cioran contribuie tălmăcirile şi răstălmăcirile fotografiilor vechi şi noi (vezi cap. *Fotografii vechi şi noi – tălmăcite şi răstălmăcite*, Gregori 2008: 253–261). De altfel, relevantă pentru felul în care cercetătoarea obişnuieşte să construiască idei, hieroglifa sau icoana ne întâmpină peste tot, țesută fin în corpul argumentației. De pildă, în *Ştim noi cine a fost Eminescu?*, o axă similară ca aceea formată de oraş şi personaj se conturează şi în comunicarea imaginilor panoramice cu portretele oferite ca ilustrații: de la clădiri din Berlin şi Charlottenburg marcând începutul triumfal al imperiului şi criza statului spre 1875, de la Universitatea Friedrich Wilhelm şi Insula Muzeelor ajungem la fotografiile cu subiecte (statuia gânditoare a întemeietorului Humboldt sau portretul lui Schopenhauer – din față şi din spate –, în desenul lui Wilhelm Busch, apoi statuia reginei Louise – realizată de Christian Daniel Rauch –, fotografii cu Carol I – odată ca rege al României, altădată ca soldat în armata Prusiei –, familia regală a României).

O poveste şi o structură a ilustrațiilor bănuim abia în *Epilog*, unde sunt inserate cele 4 celebre fotografii–portret ale lui Eminescu, polarizate de textul Ilinei Gregori: întrebarea „Cine sunt eu?" e aşezată chiar în centrul ipostazelor eminesciene (*ibidem*: 324); dar constelația reprezentărilor fotografice face sens deplin numai când e restabilită legătura cu masca mortuară de pe ultima pagină (*ibidem*: 327). Legăturile stabilite deja între imagini conțin formula abreviată a ezitărilor între divese ipoteze biografice.

Jocul imitațiilor iconice după un subiect considerat unic, unicizat prin însăşi focalizarea biografului, pune în abis întregul demers critic şi prezumția despre insul fără o „identitate perfect conturată – închisă, fixă, determinată, cognoscibilă" (*ibidem*: 323). Aici şi în câteva rânduri despre fascinația camerei obscure, a lanternei magice şi a dioramelor (*ibidem*: 257) aflăm şi începutul reflecției autoarei despre greutatea ontologică a fotografiei şi latențele sale fantasmatice. Nu e de mirare că sugestiile pentru „biografia imposibilă" se inspiră din lexicul artei

Scanned with OKEN Scanner

instantaneelor: lectura lui Cioran, crede Ilina Gregori, trebuie să fie o „captură" a sugestiilor biografice (Gregori 2012: 31); cele două personaje de pe şemineul lui Cioran, cimpanzeul şi Buddha, sunt considerate „negative" ale figurii umane (*ibidem*: 171); asceza reprezintă un prilej de „autoradiotelescopie spectrală" (*ibidem*: 195); pe urmă, adjectivul „fantasmatic" este reluat în sintagme de tipul „nucleu fantasmatic" (*ibidem*: 213) sau „latenţă fantasmatică".

Odată cu problematizarea relaţiei dintre absenţă şi prezenţă, a ideii de a fi „de aici şi de altundeva" (mai ales în *Cioran...*), fotografia nu mai îndeplineşte un rol ilustrator, de martor al interpretării. Ba chiar, dintru începutul studiului, Ilina Gregori se simte tentată a dezlega paradoxul pozelor cioraniene: „Unele instantanee îl suprind în ipostaze atât de neaşteptate tocmai prin «normalitatea» lor, încât, privindu-le, te simţi în mod dezagreabil complicele unei demascări. Calmul, buna dispoziţie, jovialitatea, hohotul de râs – mai tot ce ţine de registrul pozitiv al omenescului poate deveni în cazul acestui om cumva compromiţător. Adevăratul Cioran? [...] Priveşte-l şi te vei îndoi!" (*ibidem*: 28–29).

Faptul că Cioran însuşi nu tranşează chestiunea autenticităţii documentului fotografic (ba chiar se delectează în alcătuirea unei microbiografii pe baza unui colaj de clişee – Liiceanu 1990) sporeşte şi interesul Ilinei Gregori pentru acesta. Mută, cum ar trebui să fie şi vocea biografului, fotografia dă aceeaşi garanţie de veridicitate ca lista bibliografică sau tabelul biografic.

Cercetătoarea extinde însă noţiunea de document fotografic dincolo de portret, spre hartă şi peisaj, ele însele negative ale peisajelor geografice. Prin linia traseului său în peisaj, personajul lasă o urmă, o umbră şi o imagine în negativ. Mai mult, extinsă spre umbră, fantasmă şi vis (adică spre vieţile celorlalţi), figura personajului îşi regăseşte „negativele" în „vieţile filosofilor", în „vieţile sfinţilor", în „vieţilor poeţilor"[4]. De unde şi absenţa, în galeria fotografiilor din *Cioran...*, a portetului ca document personal. Cioran e văzut prin fotografiile „străinilor": privirea languroasă, bolnavă, a unui Fitzgerald (*ibidem*: 67); trăsăturile voinţei în reprezentarea Căpitanului (91); parada „obrazelor" legionare în Ion Antonescu şi Horia Sima (95); chipul pergamentos-ridat al bătrânului Sam Beckett (117);

[4] Format din neologisme greu de integrat limbajului poetic, cuplul lexical „biografie"–„biograf" apare şi în reflecţiile lui Eminescu. Mai precis, poetul a integrat „biografia" în versiunea finală a *Scrisorii I*, cu sensul de sumă a detaliilor nesemnificative din viaţa omului de geniu: „Ei vor aplauda desigur *biografia subţire*/ Care s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrun lucru mare,/C-ai fost om cum sunt şi dânşii... [subl. n.]". Într-un alt loc, învecinat traducerii din Kant, se rătăceşte următorul fragment despre oglindirea personalităţii biografului în istoria vieţii omului de geniu: „De ce când cineva (oricine ar fi) citeşte *biografia unui geniu* [subl. n.], cearcă a găsi, încifrează chiar trăsuri ale individualităţii sale în acele trăsuri mari ale unui bărbat însemnat?" (Eminescu, *Opere* I: 297). Deşi termenul „biografie" e folosit abia în versiunea finală a *Scrisorii I* (fiind precedat în variante de termeni aproximativi precum „a vieţii lor enigmă"), figura „biografului" apare încă din bruioanele *Scrisorii II*: „Va veni şi *biograful* [subl. n.], ce cu fraze lustruite/ va descrie meritorii cele patruzeci de «vitae»"; „Va veni şi *biograful* [subl. n.], ce în fraze lustruite/ Va descrie cu elogiu academicele «vitae»" (Eminescu, *Opere* II: 227). Tema „enigmei vieţii" – ca o posibilă cheie pentru descifrarea întregului corpus al *Satirelor* – ar putea scoate la iveală ascendenţa „eminesciană" a metodei onirobiografice propuse de Ilina Gregori.

Scanned with OKEN Scanner

rânduirea scheletelor din Galeria de Paleontologie (144); statuia închisă în sine, autosuficientă a lui Buddha (170); apoi o serie de veri foarte apropiaţi filosofului, surprinşi în poză chiar de Ilina Gregori (214, 217), serie încheiată cu gorila, „animalul elegiac" în privirea căruia îşi găseşte Cioran obârşia (225). Nu întâmplător, studiul se încheie cu dezlegarea unei fotografii de familie, care nu face parte însă din şirul semnificativ al „negativelor" lui Cioran: poţi să îl citeşti pe viitorul filosof în trăsăturile aprige ale Elvirei, mama autoritară, imposibil de contrazis, sau în „Caietele" atât de intime. Totuşi – consideră Ilina Gregori – biografia anahoretului care s-a vrut Cioran devine „imposibilă" când se constată paradoxul excesului de detalii în documentul intim.

Iată că sugestiile pentru depăşirea impasului biograficului gravitează în contextul relaţiei simbolice dintre fotografie şi biografie. Ea poate implica necesitatea de a reface legăturile genului biografic, nu cu portretul textualizat, aşa-zisul portret literar, ci cu acel portret perceptibil vizual. Fericita co-relaţie poate dezvălui însă şi o co-mizeraţie a acestor genuri: adesea invalidate şi contestate din pricina caracterului hibrid, fotografia şi biografia se întâlnesc la răscrucea dintre artă (a îndepărtării prin obiectiv) şi meşteşug. E de la sine înţeles că, ascunşi şi proeminenţi, fiind „de aici şi de altundeva", biograful şi fotograful suferă din cauza aceleiaşi fatalităţi.

BIBLIOGRAFIE

a. Volume colective

Law, Hughes (eds.) 2000 = *Biographical Passages: Essays on Victorian and Modernist Biography*, edited by Joe Law & Linda K. Hughes, Columbia, University of Missouri Press.

Epstein (ed.) 1991 = *Contesting the Subject. Essays in the Postmodern Theory and Practice of Biography and Biographical Criticism*, edited by William H. Epstein, West Lafayette, Indiana, Purdue Research Foundation.

Batchelor (ed.) 1995 = *The Art of Literary Biography*, edited by John Batchelor, Oxford, Clarendon Press.

b. Studii şi volume de autor

Aron, Preyat 2008 = Paul Aron, Fabrice Preyat, *Brève histoire problématique de la biographie*, în „Contexts", no. 3, *La question biographique en littérature*, *COnTEXTES* [online], 3 | 2008 (disponibil online din 25 iunie 2008, accesat pe 4 mai 2014. URL : http://contextes.revues.org/2543 ; DOI : 10.4000/contextes.2543).

Barthes 1963 = Roland Barthes, *Sur Racine*, Paris, Seuil.

Bazin, Gray 1960 = André Bazin, Hugh Gray, *The Ontology of the Photographic Image*, în „Film Quarterly", vol. 13, no. 4, Summer (disponibil online http://www2.newton.k12.ma.us/~david_weintraub/fov1-0005523f/fov1-00055372/bazin%20ontology.pdf).

Darcy 2008 = Jane Darcy, *Contesting Literary Biography in the Romantic Period: The Foreshadowing of Psychological Biography*, în „Literature Compass", vol. 5, issue 2, p. 292–309.

Eminescu, *Opere* I = Mihai Eminescu, *Opere*, vol. I, *Poezii tipărite în timpul vieţii. Introducere, Note şi variante*, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1939.

Eminescu, *Opere* II = Mihai Eminescu, *Opere*, vol. II, *Poezii tipărite în timpul vieţii. Note şi variante. De la* ***Povestea Codrului*** *la* ***Luceafărul***, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1943.

Scanned with OKEN Scanner

Eminescu, *Opere* III = Mihai Eminescu, *Opere*, vol. III, *Poezii tipărite în timpul vieţii, Note şi variante, De la **Doina** la **Kamadeva***, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1944.
Eminescu, *Opere* IV = Mihai Eminescu, *Opere*, vol. IV, *Poezii postume*, Anexe. Introducere. Tabloul ediţiilor, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei, 1952.
Eminescu, *Opere* V = Mihai Eminescu, *Opere*, vol. V, *Poezii postume*, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei, 1958.
Gregori 2012 = Ilina Gregori, *Cioran. Sugestii pentru o biografie imposibilă*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Gregori 2008 = Ilina Gregori, *Ştim noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze*, Bucureşti, Editura ART.
Hamilton 2007 = Nigel Hamilton, *Biography. A Brief History*, Harvard University Press.
Hassan 1980 = Ihab Hassan, *Parabiography: The Varieties of Critical Experience*, în „The Georgia Review", vol. 34, no. 3, Fall, p. 593–612.
Liiceanu 1990 = Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieţi: E.M. Cioran urmat de Apocalipsa după Cioran. Trei zile de convorbiri*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Meizoz 2007 = Jérôme Meizoz, *Postures Littéraires. Mises en scène modernes de l'auteur*, Genève, Slatkine Erudition.
Nadel 1984 = Bruce Ira Nadel, *Biography: Fiction, Fact & Form*, New York, St. Martin's Press.
Schlaeger 1995 = Jürgen Schlaeger, *Biography: Cult as Culture*, în *The Art of Literary Biography*, edited by John Batchelor, Oxford, Clarendon, p. 1–30.

FOR A NEW BIOGRAPHY: MIHAI EMINESCU AND EMIL CIORAN

ABSTRACT

Following Ilina Gregori's recent books on Mihai Eminescu (2008) and Emil Cioran (2012), this essay undertakes theoretically an older debate on either the limits or the openings that the biographical approach might have. On the one hand, I try to emphasize the relationship between the lack of information for Eminescu's sojourn in Berlin and the biographer's methodological solution, that is, oneiro-biography or, broadly said, parabiography. On the other, I determine the differences of method occurred in Cioran's case, which challenges the critic not with information pauperism, but with a case of "infoxication". Once studied the differences and common points of both books, the conclusion is that the two endeavours do not belong only to the specialised field of literary criticism, but to a larger frame of thought that implies philosophical interrogation, if not methodical doubt, on the traditional tools of hermeneutical inquiry and on the truth-value of documents.

Keywords: *parabiography, oneiro-biography, document, photograph, journey.*

Scanned with OKEN Scanner

SOCIOLOGIA ROMANULUI ŞI MEDIEREA ESTETICĂ

ŞERBAN AXINTE*

De ce sociologia romanului?

În studiul introductiv (Cornea 1982: V–XXXV) al volumului colectiv *De la N. Filimon la G. Călinescu. Studii de sociologie a romanului românesc*, Paul Cornea ia în discuţie *sociologia romanului*, pe care o consideră cea mai cunoscută şi bogată în realizări dintre ramurile sociologiei literaturii. Succesul acesteia s-ar explica prin trei considerente: capacitatea romanului de a funcţiona ca un „*simulacru* al existenţei sociale", *popularitatea* sa în rândurile unor categorii diverse de cititori, al treilea considerent fiind dictat de statutul romanului ca gen literar „*dependent de economie*, de structurile schimbului şi ale producţiei pentru piaţă" (*ibidem*: V). Prin explicarea acestor trei aspecte, Paul Cornea conturează practic o viziune asupra genului în discuţie din perspectiva disciplinei alese. Pentru ca să se facă mai bine înţeles, pentru ca să fie distinse mai clar legăturile dintre consideraţiile propuse de abordarea de tip sociologic a literaturii şi pentru ca să se evite interpretările eronate, nespecifice cerinţelor disciplinei, Paul Cornea îşi justifică afirmaţiile privind „permeabilitatea sociologică a romanului" (*ibidem*), examinând implicaţiile acestui raţionament.

Persistenţa istoricităţii

Primul argument privind însuşirea de „simulacru" a romanului porneşte de la concepţia foarte răspândită conform căreia *mimesis*-ul realului ar reprezenta „însuşi procesul de constituire şi dezvoltare a genului" (Cornea 1982: V), teoria genului fiind considerată capabilă doar să traducă „progresia constantă a verosimilităţii" (*ibidem*). Prin operele marilor scriitori realişti din secolul al XIX-lea, iluzia realului atinge într-adevăr cotele maxime ale eficienţei şi persuasiunii sale, dar în secolul al XX-lea îşi schimbă categoric „principiile directoare", virând de la o poetică a „concordanţei cu lectorul" ce presupunea „univocitatea sensului" către una a

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 157–163

Scanned with OKEN Scanner

„busculării" menită să conteste, să pună în discuţie, să ambiguizeze sensul. Mai poate, în aceste condiţii, să rămână utilizabil conceptul de *simulacru?* Paul Cornea este convins că da: „rămâne adecvat, cu condiţia să-l înţelegem nu ca pe un «duplicat» al obiectului (*mimesis*), ci ca pe un «model» al funcţionării sale (care-i pune în evidenţă structura, esenţa, similitudinile de adânc). Or, tocmai aici e nodul chestiunii. Creaţiei romaneşti îi e caracteristic nu *mimesis*-ul (în sensul de tehnică a producerii verosimilului), ci *istoricitatea*. Orice roman povesteşte «ceva» despre oameni, chiar dacă-i deplasează în spaţiul intersideral ori îi surprinde în afara raporturilor comunitare, chiar dacă transcrie «fluxul conştiinţei» în tumultul impresiilor, gândurilor, pulsiunilor subliminale [...]. În oricare dintre ipostazele menţionate, istoricitatea nu e abolită, ci transpusă ca implicare contextuală sau subtextuală, ca interiorizare a socialităţii sau ca discurs auctorial" (*ibidem*: VIII). Din acest motiv, crede Paul Cornea, romanul ca gen este privilegiat în cadrul sociologiei literare. El sublimează istoria, socialitatea, iar prin el disciplina sociologică observă în ce mod este modificat, transfigurat, „«datul» socio-istoric ambiant" (*ibidem*).

În legătură cu cel de-al doilea considerent, cel privitor la popularitatea genului, autorul *Originilor romantismului românesc* apreciază că romanul se pretează anchetelor empirice (de genul *cine*, *ce* şi *de ce citeşte*?), acestea putând fi realizate prin statistici şi chestionare, metode obiective specifice sociologiei, în vreme ce al treilea considerent, cel ce înţelege romanul ca fiind dependent de structurile producţiei pentru piaţă, permite cercetarea „condiţionărilor materiale ale actului de creaţie" (*ibidem*).

Cele trei modalităţi ale tranzitivităţii

Paul Cornea apreciază că există două modalităţi principale de tratare a sociologiei creaţiei romaneşti. Prima, beneficiară a unei tradiţii şi a unei descendenţe deloc neglijabile, vizează statutul social al romanului. A doua, mai recentă, cercetează statutul socialului în roman: „Prima priveşte din afară spre înăuntru, investigând ceea ce societatea «face» din roman: cum îi condiţionează geneza, ce «rol» îi atribuie în cadrul literaturii şi al vieţii publice, în ce fel îi «prescrie» materia şi-şi «înscrie» fizionomia în structurile sale. Cea de-a doua priveşte dinăuntru spre afară, ocupându-se de «societatea romanului», nu în primul rând ca să-i pună în evidenţă natura de «simulacru» [...], ci, îndeosebi, ca să-i analizeze tehnicile prin care-şi instaurează coerenţa şi specificitatea de microcosm relativ autonom" (Cornea 1982: XI).

Cercetătorul deduce şi propune un numitor comun, un *agent de compatibilitate* pentru toate sociologiile creaţiei, ele însele propunând o interdependenţă literatură – mediul socioistoric. Recurge la termenul de *tranzitivitate* pentru a demonstra că între textul romanului şi contextul istoric „subzistă o anumită solidaritate, un raport de covarianţă" (*ibidem*). Tranzitivitatea ar cunoaşte trei modalităţi ale sale, departajate în funcţie de gradul ei de manifestare: *imediată*, „bazată pe «analogie» de «conţinut» între structurile sociale şi cele literare" (*ibidem*), *mediată* – instituită

Scanned with OKEN Scanner

în baza unor „instanţe intermediare", şi „omologic" centrată pe „similitudini funcţionale, nu morfologice" – şi *implicită*, raportul fiind în acest caz „mediat şi inaparent", textului acordându-i-se „un maximum de iniţiativă în raport cu contextul" (*ibidem*).

Statutul social al textului

Cum studiile ce pot fi subordonate tranzitivităţii imediate sunt rare şi mult diferite de acelea care postulau ideea că opera nu este altceva decât o „emanaţie a unui complex de cauze" (Cornea 1982: XI), Paul Cornea îşi restrânge aria cercetării, limitându-se doar la o anumită particularitate existentă în bibliografia domeniului, particularitate prin care cercetările respective se distanţează de conceptul de *cauzalitate* şi propun „remodelarea ficţională a realului" (*ibidem*). Tranzitivitatea imediată e posibilă doar la nivelul structurilor de profunzime, nu la cel al structurilor de suprafaţă. Teza lui Charles Grivel (1973) îi pare lui Cornea ilustrativă în acest sens. În sinteză, punctul de vedere al lui Grivel se concentrează în jurul ideii că romanul are în vedere un *arhetip* ce contrazice în aparenţă codul burgheziei, autorii încercând să diversifice „aventura" şi nereuşind în esenţă decât să propună aceeaşi schemă, una în care se mimează iniţial răsturnarea regulii, dar care, prin desfăşurarea epică şi prin tehnicile verosimilului, nu produce altceva decât restabilirea arhetipului, adică intrarea în conformitatea codului „dezminţit aparent de fabulaţie" (*ibidem*). Cornea consideră o astfel de teză exagerată: „A considera că romanul nu poate fi decât instaurarea Codului ca «sens» [...] şi că cititorul n-are decât alternativa de a citi în «sensul» prevăzut de text [...] înseamnă a substitui posibilului un automatism al necesităţii de un fatalism aberant. [...] dacă cititorul n-ar găsi în roman decât o rememorare a ceea ce ştie, s-ar plictisi repede; într-o operă de calitate, noutatea se înscrie pe un fundal repetitiv, dar nici creaţia, nici lectura nu sunt pure tautologii" (*ibidem*: XIII–XIV). Cornea relativizează astfel şansele tranzitivităţii imediate de a propune o viziune validă asupra romanului. De altfel, el nu absolutizează nici ramura tranzitivităţii mediate, care părea până într-un anumit punct cea mai capabilă să ofere o sociologie a creaţiei romaneşti. Respinge şi tezele lui Sartre, prin care acesta propunea un demers intitulat „progresiv-regresiv", prin care intenţiona să afle „medierile care permit naşterea concretului singular, a vieţii, a luptei reale şi datate, a persoanei pornind de la contradicţiile generale ale forţelor productive şi ale raporturilor de producţie" (Jean-Paul Sartre, *apud* Cornea 1982: XV–XVI). Deşi admite că monografia *L'idiot de la famille* conţine numeroase sugestii de lectură a operei lui Flaubert, precum şi observaţii acute, Cornea dovedeşte că Sartre nu a reuşit totuşi să „interogheze structura în mod eficace, nici să propună o tehnică operaţională de analiză" (*ibidem*: XVI). Îşi afirmă însă preferinţa pentru sociologia creaţiei romaneşti elaborată de esteticianul maghiar Georg Lukács, nu atât pentru teoria acestuia despre roman – pe care o găseşte din multe puncte de vedere vulnerabilă, prin abstractizările ce împiedică sesizarea bogăţiei istorice şi estetice a operelor

Scanned with OKEN Scanner

supuse analizei şi prin libertatea mult prea mare pe care autorul şi-o acordă în raport cu unele fapte concrete şi evidente, prin omisiunile numeroase şi greu de explicat, prin orientarea „conţinutistică" a analizei ce nu ia deloc în calcul specificul literaturii –, cât pentru ce a reuşit să demonstreze în legătură cu romanul, anume că acesta „vrea să instituie prin medierea eroului o relaţie inteligibilă şi concretă, dar sortită necesarmente eşecului, între trăirea individului şi raţiunile sale de a trăi" (*ibidem*: XIX).

Opera lui Georg Lukács l-a influenţat puternic pe Lucien Goldmann, de care Paul Cornea se ocupă cu precădere. Acesta defineşte opera ca „univers concret de fiinţe şi lucruri" modelat pe rând de mediul socioistoric, de raporturile diverse de producţie, de ideologiile existente, toate similitudinile nefuncţionând prin *analogie*, ci prin *omologie*. „Viziunea despre lume" îndeplineşte funcţia de mediere între societate şi creaţie, ea, viziunea, înţeleasă ca „extrapolare conceptuală până la extrema coerenţă a tendinţelor reale, afective, intelectuale şi chiar motrice ale membrilor unui grup social" (Lucien Goldmann, *apud* Cornea 1982: XX). Goldmann discută despre existenţa a două sociologii ale creaţiei. Prima nu vizează în mod absolut criteriul axiologic. E mai curând interesată de literatura de rând şi de mass-media, adică de reflectare, de conţinut şi de stereotipie. A doua sociologie a creaţiei este centrată pe ideea de valoare, pe ideea de *conştiinţă posibilă*, adică expresia a tot ceea ce „grupul ar fi susceptibil să gândească în mod ideal, dacă şi-ar putea explicita toate virtualităţile şi n-ar suferi influenţe perturbatoare" (*ibidem*: XX).

Cornea apreciază că rolul atribuit de Goldmann grupurilor în realizarea creaţiei imaginare constituie un aspect esenţial al teoriei sale. Autorul reprezintă pentru Goldmann cel mult un *coautor*, el împlinind doar din punct de vedere artistic structurile mentalului colectiv. De aici, libertăţile sistemului nu pot fi decât limitate, la fel şi implicaţiile hazardului. Deci perspectiva propusă permite studiul ştiinţific aplicat şi riguros. În ceea ce priveşte romanul, teoreticianul emite ipoteza că ar exista o *omologie* perfectă între „structura reificată a pieţii liberale" şi acea formă romanescă constituită în jurul „eroului problematic" al lui Lukács în care „valorile transpersonale acţionează implicit" (*ibidem*). Dar eroul nu ajunge la valorile autentice deoarece lumea convenţională a romanului conţine doar „absenţele" lor.

Deşi îi recunoaşte lui Lucien Goldmann merite eminente în domeniul sociologiei culturii, Paul Cornea nu ezită să aducă teoriei acestuia obiecţii importante: „Mai mult filosof decât om de litere, sensibil mai mult la reverberaţiile «conţinutului» decât la plenitudinea senzuală a «formelor», Goldmann înclină să reducă particularul la concept mai degrabă decât să-i circumscrie singularitatea şi aplică materiei literare, prin excelenţă evanescentă şi inepuizabilă, grila rigidă a univocităţii de sens. [...]. Goldmann ajunge la simplificări excesive: el subevaluează astfel rolul «autorului» [...], neglijează cu totul problematica receptării [...], foloseşte conceptul de «omologie» ca un echivalent al desuetului şi criticatului «paralelism» socio-cultural" (*ibidem*: XXIV–XXV).

Tot din trunchiul teoriei lui Georg Lukács s-a desprins şi cercetarea sociologică a romanului a lui M. Zéraffa. Pentru acesta, esenţa romanescă s-ar

Scanned with OKEN Scanner

naşte deci din contrastul puternic dintre lumea valorilor şi lumea reală, din incompatibilitatea dintre conştiinţa individuală şi „mecanismul social coercisiv şi reiferat" (*ibidem*: XXV). Rezultă mai multe opoziţii asupra cărora insistă Zéraffa şi pe care le evidenţiază Cornea în analiza sa sintetică: opoziţia dintre forma tradiţională şi forma modernă, dintre romanescul descripţiilor sociale şi cel non-mimetic, dintre romanul ca „figuraţie şi mod de cunoaştere a istoriei" şi romanul ca „interpretare şi fapt estetic" (*ibidem*).

Modernii se opun universului ordonat balzacian, resimţit ca artificial, pentru că, în acea „totalitate coerentă" fiecare parte componentă funcţionează perfect în baza unui „determinism eficace" (*ibidem*). Se simţea deci nevoia răsturnării unor principii, „inteligibilitatea" fiind înlocuită cu „haosul existenţei sociale" (*ibidem*). Astfel, personalitatea scriiturii, sintetizează Cornea, devine „o autenticitate a umanului opusă inautenticităţii sociale" (*ibidem*), *Noul roman* împingând, de altfel, spre consecinţele sale ultime fenomenul de ruptură.

Deşi reia într-o oarecare măsură schema Lukács – Goldman, M. Zéraffa ar avea marele merit, crede Cornea, de a postula *rolul esenţial al gândirii estetice în sublimarea formelor sociale în formă literară*: „romancierul îşi corijează dependenţa de valorile şi idealurile mediului social de proveniență prin «reflexiunea estetică». Odată cu ansamblul raporturilor sociale, el transcrie, cu o «falsă conştiinţă», şi versiunea «ideologică» sub care acestea sunt deghizate. Dar oricât ar ignora schemele socio-ideologice reale ce-i articulează viziunea despre lume sau determinările implicite ale limbajului, el e deplin lucid în privinţa imperativelor tehnice ale muncii de creaţie şi, în primul rând, e conştient de necesitatea unei coincidenţe absolute înte faptele relatate şi forma artistică a traducerii lor (structură compoziţională, sistemul personajelor, registrul scriiturii etc.). Exigenţa estetică îi dictează scriitorului ce instrumente de lucru convin «experienţei» pe care vrea s-o semnifice şi întru cât acestea ilustrează sau nu îndepărtarea «societăţii» de «social»" (*ibidem*: XXVIII). Aşadar, nu e necesar doar ca realităţilor sociale noi să le corespundă mijloace de expresie înnoite, ci devine obligatorie „relaţia logică şi coerentă" dintre „faptele percepute" şi „forma estetică". Scriitorul e în măsură să reveleze această formă, să o elibereze din latenţa în care se află realitatea însăşi.

În studiul său, Paul Cornea verifică funcţionalitatea şi a altor puncte de vedere aparţinând unor cercetători, precum Erich Köhler, M. Bahtin sau Julia Kristeva. Din toate aceste teorii examinate reiese foarte clar *obligativitatea ca sociologia literaturii să nu eludeze specificul artistic* al operelor romaneşti investigate. Cercetătorul român evidenţiază cât se poate de clar cum anume se poate ajunge la îndeplinirea acestui deziderat esenţial, insistând pe notele specifice ale fiecărei teorii în parte. De pildă, observă că teoria sociologică a Juliei Kristeva se fundamentează pe ideea producerii ficţiunii romaneşti prin absorbţia non-ficţionalului. Din acest motiv, genul romanesc ar fi mai mult „transpoziţie a unei comunicări orale" decât scriitură, socialitatea romanului fiind manifestă.

Scanned with OKEN Scanner

Statutul socialului în text

După ce s-a ocupat cu precădere de *statutul social al textului*, Paul Cornea îşi completează investigaţiile sistematice prin referiri succinte şi la *statutul socialului în text*. După ce îndepărtează pericolul unor confuzii între aceste două aspecte distincte ale sociologiei literaturii, cercetătorul propune o definiţie a socio-criticii: „este o sociologie a textului, ostilă narcisismului «noii critici» (sub diversele ei ipostaze), care reduce textul la «regulile idiolectului lexical», suspendându-i relaţiile cu exterioritatea, dar opusă, în egală măsură, sociologiilor «conţinutului», care confundă realitatea cu ficţiunea, negând autonomia relativă şi specificitatea artistică a obiectului literar. Şi pentru că discursul social e în parte manifest, însă în cea mai mare parte implicit, înscris în figurile, dar şi în tăcerile scriiturii, socio-critica se comportă ca o semiologie critică a ideologiei, străduindu-se să descifreze non-spusul, să dezvăluie mecanismele socio-culturale de producţie şi consum, pe care opera le codifică şi le deghizează" (Cornea 1982: XXXIII–XXXIV).

Din sistematizarea ideilor unor cercetători precum Claude Duuchet şi H. Mitterand, Paul Cornea ajunge la nişte concluzii îmbucurătoare privind abilitatea socio-criticii de a contribui în mod adecvat, nondogmatic (prin marea varietate a ipostazelor sale) la aproximarea esenţei romanescului. Şi aceasta pentru că ea nu scapă din vedere interferenţele dintre realitatea fictivă şi realitatea reală, pentru că manifestă interes pentru frazele privilegiate ale unor opere (cele de început şi cele de sfârşit), acolo unde „se joacă relaţiile dintre literar şi non-literar", deoarece este atentă la efectele de „veridic" ce impun credibilitatea operei şi, nu în ultimul rând, pentru că acordă atenţie acelor „rupturi" dintre *discurs* şi *povestire*, dintre „enunţare" şi „enunţ", dintre „vorbirea raportată şi suportul ei textual" (*ibidem*: XXXIII). Din ceea ce recuză socio-critica se desprind şi mai clar virtuţile disciplinei, capacitatea ei de a formula, printr-un refuz raportat mereu la realitatea obiectului de investigaţie, legile flexibile ale cercetării literare. Socio-critica respinge deci analizele literare ce nu acordă importanţă dimensiunilor sociale, politice, ideologice ale textului, dar şi interpretările de natură sociologică ce pun între paranteze *medierea scriiturii*, confundând textul ca atare cu condiţiile lui genezice.

Aceste ultime consideraţii funcţionează, în ceea ce-l priveşte pe Paul Cornea, şi ca un veritabil argument *pro domo*.

Medierea estetică

Devine, astfel, foarte clar cum anume e posibilă aproximarea esenţei romanescului pe calea sociologiei literare. Însuşirea romanului de a fi un „simulacru al existenţei sociale", însuşire pe care genul şi-o conservă şi după ce dezvoltarea romanului a încetat să mai traducă „progresia verosimilităţii", virând spre o „busculare" contestatoare cu efecte în direcţia ambiguizării sensurilor, trebuie înţeleasă, deci, nu ca *mimesis*, ci ca pe un *model* al funcţionării sale. Aceasta deoarece romanului nu îi este specific *mimesis*-ul, ci *istoricitatea*,

Scanned with OKEN Scanner

sociologia literară fiind capabilă să observe diferitele grade de transfigurare a componentei socioistorice. Ramura sociologiei care se ocupă de statutul socialului în roman îi evidenţiază acestuia natura de *simulacru*, dar, mai mult decât atât, îi analizează metodele prin care poate fi imprimată coerenţa şi specificitatea de „microcosm relativ autonom", *medierea estetică* fiind cu adevărat capabilă să exprime fecund, stimulativ, interferenţele dintre realitatea fictivă şi realitatea reală.

BIBLIOGRAFIE

Cornea 1982 = Paul Cornea, *Căi şi perspective în sociologia contemporană a romanului*, în *De la N. Filimon la G. Călinescu. Studii de sociologie a romanului românesc*, Bucureşti, Editura Minerva.
Grivel 1973 = Charles Grivel, *Production de l'intérêt romanesque. Un état du texte (1870–1880)*, La Haye-Paris, Mouton.
Sartre 1960 = Jean-Paul Sartre, *Questions de méthode*, Paris, Gallimard.
Goldman 1955 = Lucien Goldmann, *Le Dieu caché*, Paris, Gallimard.

THE SOCIOLOGY OF THE NOVEL AND THE AESTHETIC MEDIATION

ABSTRACT

In this paper I present Paul Cornea's argument in favour of the idea that the novel works like a „simulacrum of social existence". It is not that this genre's process of constitution and development would be *mimetical* with respect to reality; actually, by comparing the novel to a *simulacrum*, one may understand its functioning, its structure, its essence and its deep symmetries. The novel is not to be regarded as *mimesis*; on the contrary, it has to be associated with historicity and, as such, the novel has been and still is privileged in the sociology of literature. In order to show that there is a *covariancy report* between the text of the novel and the historical context, Paul Cornea invokes the concept of *transitivity*, which he understands as that of an *agent of compatibility*. Meanwhile, transitivity has three modalities: *immediate, mediate* and *omological*. I have shown how the author comes to indicate the most adequate way to approximate the essence of the novel. By critically approaching several characteristics of these three transitivities – and their different modalities of mediation – Paul Cornea claims that the sociology of literature has to be aware of the artistical specificity, as the *aesthetic mediation* is truly capable of expressing in a productive and stimulating manner the interferences between the fictional reality and the „real" one.

Keywords: *theory of the novel, sociology of the novel, aesthetic mediation, novel, sociology.*

Scanned with OKEN Scanner

ELEMENTE DE INTERTEXTUALITATE ÎN *EVGHENI ONEGHIN*

CECILIA MATICIUC*

Fenomenul *intertextualității* nu este nou, recent este doar termenul respectiv. Orice scriere poate fi analizată din această perspectivă, în virtutea inevitabilei relații de dependență dintre text și câmpul sociocultural. Deja este un adevăr evident faptul că nicio scriere nu poate fi complet nouă, ci reprezintă o reluare a altora, anterioare ei, așadar orice text se integrează într-un așa-numit „text infinit", reprezentat de întreaga producție umană de până la acel moment, stabilind cu acesta o profundă interrelaționare. Cărțile vorbesc întotdeauna despre alte cărți și trimit la alte cărți, fenomenul intertextualității fiind nelimitat în spațiu și timp. În procesul creației, autorul implică întreaga sa rețea de lecturi și în acest caz se vorbește de o intertextualitate intenționată, însă relații de acest tip apar și involuntar, prin impregnarea firească a oricărei cărți cu datele unui context cultural, social, istoric etc. De cealaltă parte, prin actul lecturii este reactivată erudiția culturală a cititorului, care este chemat să devină complice și să recreeze opera prin diverse corelații.

Despre o intertextualitate intenționat practicată de autor vorbim în legătură cu „romanul în versuri" *Evgheni Oneghin*, creație care îl arată pe A.S. Pușkin un scriitor de o modernitate frapantă. Dincolo de sintagme, devenite clișeu, precum „poetul național al Rusiei" ori de formularea entuziastă a lui Apollon Grigoriev „Pușkin este totul pentru noi" (care, spusă în 1859, a rezistat până în prezent), se află o serie de aspecte fascinante pe care ne-am obișnuit să le considerăm apanajul literaturii secolului al XX-lea. Printre acestea se află delimitarea instanțelor narative, distanța ironică, punerea în abis și problemele privind receptarea literaturii. În *Evgheni Oneghin* apar variate mijloace de realizare a intertextualității la nivelul scrisului, de la elemente de intertextualitate propriu-zisă, explicită (citate și aluzii), și elemente paratextuale (mottourile și cele 44 de adnotări de la sfârșitul romanului) până la chestiuni legate de lecturile personajelor (ce anume și cum citesc ele), context în care apar și referiri la personaje din alte opere literare, universale ori rusești. La Pușkin, intertextualitatea se realizează nu în mod inconștient și sporadic, ci în mod voit și controlat.

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIV, 2014, București, p. 165–179

Scanned with OKEN Scanner

Evgheni Oneghin reprezintă o scriere puternic ancorată în cultura universală, iar elementele de intertextualitate pe care le vom semnala nu sunt altceva decât dovezi ale acestei ancorări. Firește că nu doar acest roman, ci toată creația lui Pușkin poartă urmele imensei acumulări culturale, bazate pe cunoscuta pasiune pentru lectură a scriitorului care, la vârsta de nouă ani, îi citea, printre alții, pe Plutarh și pe Homer. În cei aproape 200 de ani de exegeză pușkiniană, mulți comentatori au vorbit la modul general despre *Evgheni Oneghin* ca despre o sinteză de cultură rusă și de cultură europeană, un text original ce prezintă viața din Rusia începutului de secol XIX, susținându-și ideea cu mult citata afirmație a lui Bielinski, conform căreia acest roman este „o enciclopedie a vieții ruseşti și o operă în cel mai înalt grad națională".

Pușkin a lucrat o perioadă îndelungată, între 1823 și 1832, la *Evgheni Oneghin*, fiind conștient încă de la început de complexitatea elaborării unui „roman în versuri", după cum îi scria lui Viazemski când a început să scrie. În perioada respectivă se produce, de fapt, maturizarea artistică a poetului, fapt care se reflectă în evoluția de la planul inițial de a realiza o operă cu un caracter satiric la o prezentare a tabloului vieții ruseşti din epocă (cu păstrarea unor accente satirice). Pentru conturarea acestui tablou, autorul se referă în permanență la personalități ale vieții culturale contemporane lui, de la omul de teatru Aleksandr Aleksandrovici Șahovskoi, dramaturgul și traducătorul Iakov Borisovici Kneajnin la Pavel Aleksandrovici Katenin, cel care a tradus *Cidul* lui Corneille (reprezentat pe scena petersburgheză în 1822), la Ekaterina Semionova (cea mai cunoscută actriță a vremii) și la Charles-Louis Didelot (cunoscut balerin petersburghez). Abundenta informație culturală este plasată firesc, astfel încât nu pare nimic forțat și nu se produce un efect de aglomerare. Un crâmpei din vastul tablou este prezentarea lumii teatrului din Petersburg, unde se adună societatea înaltă și în care Evgheni Oneghin petrece mult timp: „Ce magic loc! Aici-nainte,/ Fonvizin străluci din plin/ Ca frate-al libertății sfinte –/ Și-ndemânaticul Kneajnin;/ Aici poporul preamărise/ Pe Ozerov, ce împărțise/ Semionovei, din faima-i, și/ Aici Katenin reînnoi/ Tot geniul lui Corneille, ca lava;/ Și biciuise Șahovskoi/ Cu-al comediilor șuvoi;/ Aici Didelot știu ce-i slava;/ Și-aici între culise, hei,/ Zburară tineri, anii mei"[1] (Pușkin 1955: 13).

În altă parte, se vorbește despre Avdotia Istomina, „o Terpsihora rusă", balerină foarte cunoscută la vremea aceea, care, asimilată de Pușkin cu muza dansului, devine legendară. Tot la ea, probabil, se referă naratorul, care a iubit o balerină și care cunoaște dezamăgirea în dragoste la fel de bine ca Oneghin, prietenul său, și atunci când aduce o adevărată odă „picioruşului" acestei balerine, recurgând la personaje mitologice pentru realizarea unor comparații (Diana, Flora – zeița florilor și a primăverii, Terpsihora – muza dansului și a muzicii): „Sunt

[1] În original: „Волшебный край! там в стары годы,/ Сатиры смелый властелин,/ Блистал Фонвизин, друг свободы,/ И переимчивый Княжнин;/ Там Озеров невольны дани/ Народных слез, рукоплесканий/ С младой Семеновой делил;/ Там наш Катенин воскресил/ Корнеля гений величавый;/ Там вывел колкий Шаховской/ Своих комедий шумный рой,/ Там и Дидло венчался славой,/ Там, там под сению кулис/ Младые дни мои неслись".

Scanned with OKEN Scanner

minunaţi obrajii Florei/ Şi ai Dianei sâni – şi ei,/ Dar picioruşul Terpsihorei,/ E mai de preţ, amicii mei!"[2] (Puşkin 1955: 20).

Din tabloul general nu lipseşte nici preşedintele Academiei Ruse, Aleksandr Semionovici Şişkov, scriitor conservator, care era împotriva introducerii în limba rusă a împrumuturilor străine. Puşkin îşi asumă o atitudine de frondă faţă de opiniile acestuia privind limba rusă şi se arată deschis la adoptarea unor sintagme din limbi străine (*spleen*, *dandy*, *far niente*), mai ales din franceză: „Părând că-i o fotografie/ *Du comme il faut*... (Vezi, nu m-apuc,/ Şişkov – nici nu ştiu – s-o traduc)"[3] (Puşkin 1955: 180). Un alt prilej de a ironiza *Dicţionarul Academiei* este descrierea vestimentaţiei la modă a lui Oneghin: „În limba rusă, ce să fac?/ Nu-s: *pantaloni*, *jiletcă*, *frac*;/ Dar văd, sunt vinovat de schisme,/ Că stilul meu, modest şi-aşa,/ L-aş fi putut oricum cruţa/ De multele neologisme,/ Deşi-am privit, destul de rar,/ prin Academicul Glosar"[4] (Puşkin 1955: 17).

Dar nu numai personalităţile culturale îşi găsesc loc în roman, ci şi persoane reale notorii la vremea respectivă, cum era Elena Mihailovna Zavadovskaia, transformată aici în personajul Nina Voronskaia şi numită „Cleopatra Nevei". De altfel, nu numai Puşkin a lăudat frumuseţea ei (şi nu numai în acest roman), ci şi alţi scriitori, precum I.I. Kozlov şi P.A. Viazemski.

Desigur, Puşkin se referă şi la poeţii contemporani lui, pe care îi admira, printre care prietenul său P.A. Viazemski, apoi Anton A. Delvig, Nikolai M. Iazîkov (cunoscut în 1820 ca autor de elegii) şi E.A. Baratînski, pe care Puşkin îl considera unul dintre cei mai buni poeţi ruşi. În această galerie de scriitori ruşi ai secolului al XIX-lea, figura cea mai proeminentă este cu siguranţă cea a poetului şi dramaturgului Gavriil Romanovici Derjavin, evocat în câteva versuri care se referă la un cunoscut episod real din biografia lui Puşkin (examenul public la liceu, din 8 ianuarie 1815), când poezia *Amintiri despre Ţarskoe Selo* a tânărului Puşkin a atras lauda entuziastă a lui Derjavin, care a murit un an mai târziu: „Derjavin chiar ne preţuise,/ Murind ne-a binecuvântat"[5] (Puşkin 1955: 174).

Există numeroase aluzii autobiografice precum cea de mai sus în *Evgheni Oneghin*, toate conturând identitatea unui narator care fascinează prin vivacitate, ironie şi umor. Apar frecvent enclave de autoreferire, cadre pentru naraţiunea propriu-zisă, care pot fi considerate pagini de veritabilă punere în abis prin istorisiri privitoare la însăşi scrierea romanului, ca în versurile următoare: „Amici ai lui Ruslan, Ludmilei!/ Îngăduiţi, pe albul filei/ S-aduc din viaţă un ecou/ Despre-al romanului erou:/ Amicul meu Oneghin, iată,/ Pe ţărmul Nevei s-a născut,/ Pe unde poate-ai petrecut,/ Iubite cititor, vreodată,/ Şi eu ades m-am desfătat.../ Dar azi cu

---

[2] În original: „Дианы грудь, ланиты Флоры/ Прелестны, милые друзья!/ Однако ножка Терпсихоры/ Прелестней чем-то для меня".

[3] În original: „Она казалась верный снимок/ *Du comme il faut*... (Шишков, прости:/ Не знаю, как перевести)".

[4] În original: „Но *панталоны*, *фрак*, *жилет*,/ Всех этих слов на русском нет;/ А вижу я, винюсь пред вами,/ Что уж и так мой бедный слог/ Пестреть гораздо б меньше мог/ Иноплеменными словами,/ Хоть и заглядывал я встарь/ В Академический словарь".

[5] În original: „Старик Державин нас заметил/ И в гроб сходя, благословил".

Scanned with OKEN Scanner

Nordul sunt certat”[6] (Puşkin 1955: 6). Adnotarea „Scris în Basarabia”, ce corespunde ultimului vers, trimite la autobiografie prin referirea la „ostilitatea” Nordului, întrucât Puşkin a început să lucreze la acest roman în 1923, ultimul an de exil la Chişinău, departe de Petersburgul a cărui amintire îi provoacă melancolie.

Prin întreruperea firului naraţiunii şi adresarea directă către cititor, acelaşi narator abordează diverse chestiuni de metodă, lămuriri ce funcţionează ca elemente de artă poetică. O asemenea lămurire, cât se poate de modernă, priveşte pericolul de a identifica naratorul cu personajul principal: „Iubire, sat, câmpii senine/ Şi flori şi lene! – Toate-mi plac!/ Între Oneghin şi-ntre mine,/ Vedeţi, deosebire fac:/ Ca cititorul rău de gură,/ Sau vreun patron de editură,/ Vreo calomnie ticluind,/ Figura mea aici ghicind,/ Să nu proclame sus şi tare/ C-am mâzgălit al meu portret,/ Ca Byron, falnicul poet,/ De parcă noi n-am fi în stare/ Să scriem de alţii-n vers vioi,/ Ci numai despre noi şi noi”[7] (Puşkin 1955: 31). Alături de trimiterile la scriitori din Antichitatea greacă şi latină (Homer, Ovidiu, Petrarca), precum şi la scriitorii ruşi amintiţi anterior, prezenţa elementelor preluate din romantismul european întregeşte aspectul intertextualităţii. După cum afirmă însuşi poetul rus şi după cum remarcă şi contemporanii[8], Byron a fost un model constant pentru Puşkin, însă, în ce priveşte acest roman, comun cu *Pelerinajul lui Childe Harold* este doar tiparul epic. Între cele două scrieri există diferenţe de stil şi de atmosferă – neguroasă şi sumbră la Byron, luminoasă la Puşkin.

Trimiteri la Byron apar pe întreg cuprinsul romanului. Naratorul evocă la un moment dat serile de vară petrecute pe malul Nevei împreună cu Oneghin, povestindu-şi unul altuia întâmplări care i-au dezamăgit şi i-au determinat să se îndepărteze de societatea înaltă cu ispitele ei. Acesta este un prilej pentru a construi o trimitere la fluviul Brenta, la Italia descrisă cu admiraţie de Byron în poemul *Pelerinajul lui Childe Harold*: „Voi, adriaticelor valuri,/ O, Brenta! Voi veni spre Sud,/ Ca inspirat visând pe maluri,/ Vrăjitul grai să vi-l aud!/ El sfânt e-n fiii lui Apollo;/ Un bard englez l-a prins de-acolo;/ Prin lira lui e azi şi-al meu”[9] (Puşkin 1955: 28). Poate aici, în versul care în traducere *ad litteram* este „mândra liră a

---

[6] În original: „Друзья Людмилы и Руслана!/ С героем моего романа/ Без предисловий, сей же час/ Позвольте познакомить вас:/ Онегин, добрый мой приятель,/ Родился на брегах Невы,/ Где, может быть, родились вы/ Или блистали, мой читатель;/ Там некогда гулял и я:/ Но вреден север для меня”.

[7] În original: „Цветы, любовь, деревня, праздность,/ Поля! я предан вам душой./ Всегда я рад заметить разность/ Между Онегиным и мной,/ Чтобы насмешливый читатель/ Или какой-нибудь издатель/ Замысловатой клеветы,/ Сличая здесь мои черты,/ Не повторял потом безбожно,/ Что намарал я свой портрет,/ Как Байрон, гордости поэт,/ Как будто нам уж невозможно/ Писать поэмы о другом,/ Как только о себе самом”.

[8] Printre cei care au remarcat această similitudine se află şi C. Negruzzi, care l-a cunoscut personal pe Puşkin, „acest Byron al Rusiei, ce avu un sfârşit atât de tragic” (Negruzzi 1872: 218), la Chişinău, în perioada în care poetul era exilat în Basarabia. În Scrisoarea VII (*Calipso*), Negruzzi vorbeşte despre relaţia de iubire dintre poetul rus şi frumoasa Calipso, care a inspirat poezia *Şalul negru*.

[9] În original: „Адриатические волны,/ О Брента! нет, увижу вас/ И, вдохновенья снова полный,/ Услышу ваш волшебный глас!/ Он свят для внуков Аполлона;/ По гордой лире Альбиона/ Он мне знаком, он мне родной”.

Scanned with OKEN Scanner

Albionului", Puşkin afirmă, mai limpede decât oriunde, că Byron este modelul său cel mai important. Romanul lui Puşkin este textul scris pe un palimpsest pe care anterior se afla poemul lui Byron, iar înaintea acestui poem – scrierile altor autori. Evocarea Italiei păstrează din Byron şi referirea la Torquato Tasso, prin aluzia la faptul că gondolierii veneţieni obişnuiau să cânte strofe din poemul acestuia, foarte popular în Italia de atunci: „Un glas de corn ne tot robea/ C-un cânt născut din noapte parcă./ Mai dulce însă, mai cu-avânt,/ E-n noapte-al lui Torquato cânt"[10] (Puşkin 1955: 27). Poetul englez îl elogiază pe Tasso, el însuşi pelerin la un moment dat prin oraşele Italiei, ca şi eroul byronian: „Poetului mă-nchin, dar văd chilia/ În care-Alfonso, din porniri haine,/ I-a surghiunit cu sila poezia;/ Dar Tasso dobândit-a veşnicia" (Byron 1985: 365). În *Cântul al patrulea* al poemului menţionat, în descrierea Veneţiei, numele lui Tasso apare alături de numele altor scriitori elogiaţi – Dante, Ariosto şi W. Scott, care se regăsesc şi în romanul lui Puşkin, ca nişte semne încă neşterse de pe acest palimpsest, dar perfect integrate în hipertextul puşkinian.

Tot o influenţă a lui Byron se observă în alegerea unor epigrafe, ca şi în construirea unui sistem de adnotări la sfârşitul operei. Mottoul general al romanului este un fragment dintr-o pretinsă „scrisoare particulară" şi avertizează asupra complexităţii caracterului personajului principal: „Pétri de vanité, il avait encore plus de cette espèce d'orgueil, qui fait avouer avec la même indifférence les bonnes comme les mauvaises actions, suite d'un sentiment de supériorité, peut-être imaginaire". Limba franceză în care este scris acest text indică pe de o parte faptul că personajul respectiv aparţine societăţii înalte, unde în corespondenţă nu era folosită rusa, ci franceza (scrisoarea Tatianei către Oneghin a fost redactată tot în franceză şi „tradusă" de autor), iar pe de altă parte semnalează faptul că personajul în discuţie este un „semi-rus". Vanitatea, orgoliul şi indiferenţa sunt trăsături care amintesc de Childe Harold, eroul romantic sumbru şi impetuos, dominat de pasiuni tumultoase, cu care Puşkin îl compară pe Oneghin de la începutul şi până la sfârşitul romanului.

Se pare că, dintre elementele de intertextualitate prezente în *Evgheni Oneghin*, epigrafele au atras cele mai multe comentarii ale cercetătorilor ruşi, printre care se află I.M. Lotman, S.G. Bocearov, N.L. Brodski, V. Nabokov şi S.D. Krijanovski. Pentru fiecare dintre cele opt capitole ale romanului, Puşkin a ales câte un motto ce reflectă conţinutul capitolului. Acestea sunt citate din scrierile unor autori pe care Puşkin îi preţuieşte: cneazul Viazemski, Horaţiu, Malfilâtre, omul de stat Jacques Necker, Jukovski, Petrarca, Byron şi cei trei scriitori ruşi ale căror afirmaţii despre Moscova le citează poetul la începutul capitolului al şaptelea: Dmitriev, Baratînski şi Griboedov. Pentru primul capitol, Puşkin a ales un vers dintr-o elegie a cneazului P.A. Viazemski, *Prima zăpadă*: „Te grăbeşte să trăieşti, te zoreşte să simţeşti"[11]. În poezia lui Viazemski, acest vers exprimă încântarea, entuziasmul trăit de erou şi iubita lui, care se plimbă cu sania în prima zăpadă.

[10] În original: „И нас пленяли вдалеке/ Рожок и песня удалая.../ Но слаще, средь ночных забав,/ Напев Торкватовых октав!".

[11] În original: „И жить торопится и чувствовать спешит".

Cunoscând aceasta, am putea crede că personajul puşkinian trăieşte sentimente similare celor descrise în poezia lui Viazemski. Celelalte epigrafe reflectă fidel conţinutul capitolului, cum o face, de exemplu, citatul din poemul lui Jukovski, plasat la începutul capitolului al cincilea şi menit să vorbească despre visul premonitoriu al Tatianei (o Svetlana puşkiniană) legat de duelul şi uciderea lui Lenski: „O, de n-ai cunoaşte visele de groază,/ Tu, Svetlana mea!". În mod surprinzător, prin alegerea mottoului pentru primul capitol, Puşkin construieşte o opoziţie. Dacă Viazemski scrie despre iubire, tinereţe şi entuziasm, Puşkin scrie despre dezamăgire şi despre o prematură îmbătrânire a sufletului. La începutul primului capitol, Oneghin zboară în diligenţă prin praful drumului, grăbindu-se, fără niciun fel de entuziasm, în satul în care se află unchiul său bolnav, pe care urmează să-l moştenească, iar în această situaţie nu există nici iubire, nici iubită şi nici o sanie care zboară prin zăpada proaspătă. În acest fel, cititorul ia pentru prima oară contact cu ironia puşkiniană. Pentru capitolul al doilea, poetul alege un vers din Horaţiu în latină („O, rus!") şi porneşte de la acesta pentru a face un joc de cuvinte, obţinând, printr-o pseudo-traducere, invocaţia „O, Rusie!"[12], menită să creeze „o opoziţie de calambur între tradiţia imaginii condiţionate literar a satului şi reprezentarea satului rus real"[13] (Lotman 1991: 326).

În *Evgheni Oneghin* apar şi citatele explicite, probabil cele mai răspândite modalităţi de interrelaţionare a textelor şi maxima concretizare intertextuală, care, deşi sunt doar patru la număr, contribuie în mod important la crearea efectului ironic. Aceste citate sunt marcate cu italice în original: „Poftit la samovar – e seara,/ Iar Dunia toarnă ceai rusesc;/ « Ia seama, Dunia! – îi şoptesc »;/ Pe urmă îi aduc chitara/ Şi miorlăie (o, tată drept!)/ *Iubite, în iatac te-aştept*!"[14] (Puşkin 1955: 40). În adnotarea aferentă, Puşkin indică sursa citatului: „Din prima parte a poemului *Rusalca Niprului*". Este vorba despre opera-feerie *Das Donauweibchen* a compozitorului austriac Ferdinand Kauer, una dintre cele mai populare opere de la începutul secolului al XIX-lea, care începuse să fie reprezentată pe scena din Petersburg în 1803, cu titlul *Dneprovskaia rusalka*. Cu ajutorul citatului – aria din prima parte a operei care se bucura atunci de mare popularitate, Puşkin exprimă atitudinea ironică faţă de această tipică scenă de aranjare a unei căsătorii, în care tânărul vizat cade victimă unui „scenariu" penibil.

În altă parte, apare citatul erudit, materializator de intertextualitate (Hăulică 1981: 56): „De ele îngrozit fugeam,/ Pe fruntea lor parcă citeam/ Inscripţia din iad asemeni:/ *Lăsaţi speranţele pe veci!...*"[15] (Puşkin 1955: 66). Versul lui Dante – inscripţia de deasupra porţilor Infernului – are în contextul creat de Puşkin efect

[12] În original: „О, Русь!", se pronunţă aproape identic cu „rus", cuvânt latin ce înseamnă *ţarină*.

[13] În original: „Двойной эпиграф создаёт каламбурное противоречие между традицией условно-литературного образа деревни и представлением о реальной русской деревне".

[14] În original: „Зовут соседа к самовару,/ А Дуня разливает чай;/ Ей шепчут: «Дуня, примечай!»/ Потом приносят и гитару:/ И запищит она (бог мой!):/ *Приди в чертог ко мне златой!...*".

[15] În original: „И, признаюсь, от них бежал,/ И, мнится, с ужасом читал/ Над их бровями надпись ада:/ *Оставь надежду навсегда*".

Scanned with OKEN Scanner

hiperbolizant şi, în final, ironic. Nota lui Puşkin („*Lasciati ogni speranza voi ch'entrate*. Autorul nostru, modest, nu a tradus decât prima jumătate a celebrului vers") aduce mai multe elemente care merită discutate. În primul rând apare diferenţierea între vocea care narează întâmplările şi care se prezintă drept autor al romanului şi vocea autorului care „supervizează" totul şi a cărui identitate este cunoscută – A.S. Puşkin. Autorul adnotărilor se dovedeşte aici ironic la adresa naratorului. În al doilea rând, în mod surprinzător, în această notă nu se indică sursa citatului, aşa cum apare în alte locuri, prin urmare sunt înşelate în mod voit aşteptările cititorului, care nu scapă, nici el, de ironie. Autorul notei are încredere în cultura cititorului şi l-ar jigni dacă ar indica sursa acestui vers atât de celebru, dar în alte note nu se sfieşte să arate sursa vreunui citat din Viazemski sau Baratînski, să citeze din *Confesiunile* lui Rousseau, să semnaleze un vers de Griboedov sau chiar să atragă atenţia că un anumit fragment din roman reprezintă o parodie la nişte versuri de Lomonosov.

O asociere originală este aceea dintre un citat în textul propriu-zis şi o aluzie în adnotare. Vladimir Lenski vizitează mormântul brigadierului Larin, pe care nu-l mai văzuse din copilărie şi amintirea despre el ia forma unui bine-cunoscut citat din *Hamlet*: „*Poor Yorick* – a-ngânat el moale,/ În braţe dânsul m-a purtat./ De câte ori nu m-am jucat/ Cu-a sa medalie de luptă!"[16] (Puşkin 1955: 52). Nota lui Puşkin aduce informaţii privind sursa citatului: „*Sărmanul Yorick!*, celebra exclamaţie a lui Hamlet în faţa craniului bufonului (vezi Shakespeare şi Sterne)". Neaşteptată este însă trimiterea la scriitorul anglo-irlandez Laurence Sterne, mai bine spus ceea ce contează aici este mai ales această trimitere, deoarece, ca şi în exemplul discutat mai sus, indicarea sursei unui citat atât de celebru putea fi omisă. Relaţiile intertextuale se ramifică într-un mod excepţional. Scena la care trimite Puşkin este aceea în care pastorul Yorick, personajul lui Laurence Sterne din *O călătorie sentimentală*, aflat la Versailles în timpul voiajului în Franţa, este luat de Conte drept personajul lui Shakespeare, bufonul regelui. Pastorul, căruia nu i se întâmpla pentru prima dată acest lucru, înţelege că în niciun caz Contele nu este capabil să facă diferenţa între personajul respectiv şi o persoană reală cu acest nume. Unul dintre prelaţii Bisericii nu putuse accepta „să cerceteze predicile scrise de măscăriciul rigăi Danemarcei" (Sterne 1986: 102). La rândul lui, Contele nu poate accepta că „sunt doi Yorick":

> „Bietul Conte de B. n-a făcut altceva decât a căzut în aceeaşi *greşeală*.
> – *Et, Monsieur, est-il Yorick?* strigă Contele.
> – *Je le suis*, am zis. – *Vous? – Moi, moi qui ai l'honneur de vous parler, Monsieur le Compte. – Mon Dieu!* rosti el, îmbrăţişându-mă. – *Vous êtes Yorick*" (Sterne 1986: 102).

Întorcându-se cu paşaportul, Contele persistă în aceeaşi greşeală: „De-ar fi fost vorba de oricine altcineva în afară de măscăriciul rigăi, adăugă Contele, nu l-aş fi putut căpăta în aceste două ceasuri" (Sterne 1986: 104). Abia acum devine clară intenţia lui Puşkin de a se distanţa ironic faţă de practica de a utiliza fără

[16] În original: „*Poor Yorick*! – молвил он уныло. –/ Он на руках меня держал./ Как часто в детстве я играл/ Его Очаковской медалью!".

Scanned with OKEN Scanner

discernământ asemenea achiziții culturale. Poate din cauza imaturității, Lenski nu reușește să-și gestioneze informațiile culturale și face o asociere nepotrivită, care frizează ridicolul. Cercetătorul L.N. Brodski este cel care atrage atenția asupra faptului că aici se ironizează întrebuințarea nepotrivită a clișeelor livrești:

> „Prin trimiterea la Sterne, autorul operelor *Tristram Shandy* (1760) și *O călătorie sentimentală* (1767), Puşkin își dezvăluie în mod subtil atitudinea ironică față de Lenski în folosirea deplasată a numelui bufonului englez pentru brigadierul Larin. [...]. Gluma lui Puşkin, ascunsă în această notă, a fost îndreptată spre maniera nepotrivită de a întrebuința șabloanele livrești, clișeele poetice"[17] (Brodski 2005: 342).

Din romanul pușkinian nu lipsesc nici aluziile la propriile opere, cum este aceea la poemul *Demonul*, scris în 1823. Poetul indică în acest fel o asemănare între scepticul chinuit de plictiseală Oneghin și eroul poemului, în care contemporanii îl recunoscuseră pe Aleksandr Raevski, prietenul lui Puşkin din perioada exilului în Sud: „Pe critici tu temei nu-ți pune,/ E greu (de-acord) pe-al lumii val,/ Ce printre cei cu-nțelepciune/ Să treci drept tip original,/ Extravagant peste măsură,/ Sau o satanică făptură/ Sau Demonul meu propriu chiar"[18] (Puşkin 1955: 179).

Modul cel mai spectaculos de stabilire a unor legături intertextuale în *Evgheni Oneghin* este prezentarea lecturilor fiecărui personaj. Pentru cunoașterea acestor personaje, devine foarte important *ce* anume citesc și *cum* citesc ele. În același timp, se dezvoltă astfel o adevărată panoramă literară a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea.

În ce îl privește pe narator, natura sa autobiografică se dezvăluie și la nivelul preferințelor literare, în care poate fi recunoscut cu ușurință autorul însuși, cel care îl citea cu plăcere pe Apuleius, dovedind gustul pentru satiră, dar nu și pe Cicero, din cauza limbii latine, pe care Puşkin nu a agreat-o în liceu. Fiind la curent cu autorii „la modă" ai vremii, naratorul nu ezită să ironizeze snobismul și superficialitatea „vreunei doamne" din înalta societate, care se încumetă să vorbească despre autori ce se bucurau de apreciere în cercurile liberale ruseşti de la începutul secolului al XIX-lea, precum economistul Jean-Baptiste Say sau juristul englez Jeremy Bentham: „Mai sunt femei ce cu emfază/ Pe Say și Bentham comentează,/ Dar conversațiile lor/ Nu-i chip să le suporți ușor./ Și ele sunt așa curate,/ Inteligente și cu har,/ Atât de cuvioase par,/ Așa prudente, așezate,/ Inaccesibile... încât/ Te bagă-n *spleen* numaidecât"[19] (Puşkin 1955: 24). Adnotarea

---

[17] În original: „Ссылкой на Стерна, автора «Тристрама Шенди» (1760) и «Сентиментального путешествия» (1767), Пушкин тонко раскрывал своё ироническое отношение к Ленскому в его неуместном применении имени английского шута к бригадиру Ларину. [...] Шутка Пушкина, запрятанная в примечании, направлялась на манеру некстати применять книжные штампы, поэтические клише".

[18] În original: „Предметом став суждений шумных,/ Несносно (согласитесь в том)/ Между людей благоразумных/ Прослыть притворным чудаком,/ Или печальным сумасбродом,/ Иль сатаническим уродом,/ Иль даже демоном моим".

[19] În original: „Хоть, может быть, иная дама/ Толкует Сея и Бентама,/ Но вообще их разговор/ Несносный, хоть невинный вздор;/ К тому ж они так непорочны,/ Так величавы, так

lui Puşkin, menită, chipurile, să atenueze imaginea prea puţin măgulitoare a doamnelor, pe care o creaseră aceste versuri, îngroaşă, de fapt, ironia:

> „Întreagă această strofă plină de ironie nu este altceva decât o laudă publică la adresa frumoaselor noastre compatrioate. Tot în acelaşi gen, sub forma unei mustrări, Boileau îl preamăreşte pe Ludovic al XIV-lea. Doamnele noastre îmbină cultura cu amabilitatea şi severa puritate a moravurilor cu acel farmec oriental, de care a fost atât de mult încântată M-me de Staël (vezi: *Dix années d'exil*)" (Puşkin 1955 : 183).

Ca şi doamnele despre care a fost vorba în fragmentul anterior, Evgheni Oneghin invocă în conversaţii numele lui Say şi al lui Bentham, însă el are cu adevărat o viziune practică, materialistă, de aceea îl citeşte şi pe economistul Adam Smith, dar îi disprețuieşte pe Homer şi Theocrit. De fapt, aceste opțiuni corespund primei etape surprinse de autor din viața lui Oneghin. Interesele de lectură ale acestui personaj variază pe parcursul romanului, reflectând într-un mod fidel stările lui sufleteşti şi intelectuale.

La începutul romanului, i se face un portret de Don Juan cu o intensă viață mondenă, care se îmbracă după ultima modă şi străluceşte în conversații. Ca o altă modalitate intertextuală, apar adesea nume de personaje celebre sau de personalități reale menite să contureze, prin comparații, un portret cât mai clar al personajului. Vorbind despre *dandy*-ul Oneghin, autorul îl numeşte „al doilea Ceaadaev", realizând o asociere pe baza unui aspect neaşteptat. Nu pentru ideile filosofice este invocat aici numele lui Piotr Ceaadaev, ci criteriul comparației este „arta vestimentației", aspect pentru care celebrul iluminist rus mai era cunoscut în epocă. În această primă fază, lecturile sunt menite să-i aducă lui Oneghin informațiile necesare pentru a întreține conversațiile mondene. Educația superficială a eroului puşkinian, care citea cu scopul de a lăsa impresia că este educat, şi nu atât din dragoste adevărată pentru lectură, atrage ironia autorului: „Găsea îndeajuns latină/ Să descifreze-un epigraf./ Vorbea de Juvenal, agale,/ Sfârşea scrisorile c-un *vale*,/ Din *Eneida* el abia/ Un vers sau două-şi amintea"[20] (Puşkin 1955: 8). Pentru el, atât cultura, cât şi iubirile au stat sub semnul superficialității din cauză că nu au reuşit să-l ajute „să afle-al vieții rost" (*ibidem*).

Astfel, Oneghin intră în altă etapă, a dezamăgirii totale, când nu-l mai interesează nimic din toate cele care îl antrenaseră până atunci în viața socială (cultură, iubiri, intrigi etc.). Deşi el încearcă să continue lectura „cu scop de laudă", de însuşire a înțelepciunii altora, pentru a putea participa ca şi înainte la conversațiile mondene, acum „citea, citea, dar tot degeaba:/ Trădări, prostii, plictis intens,/ Nici conştiință şi nici sens"[21] (Puşkin 1955: 25). În această fază îl cunoaşte naratorul şi se împrieteneşte cu el. Deşi sunt încă foarte tineri, amândoi se

---

умны,/ Так благочестия полны,/ Так осмотрительны, так точны,/ Так неприступны для мужчин,/ Что вид их уж рождает сплин".

[20] În original: „Он знал довольно по-латыне,/ Чтоб эпиграфы разбирать,/ Потолковать об Ювенале,/ В конце письма поставить *vale*,/ Да помнил, хоть не без греха,/ Из *Энеиды* два стиха".

[21] În original: „Читал, читал, а все без толку:/ Там скука, там обман иль бред;/ В том совести, в том смысла нет".

consideră „loviți de viață". Dezamăgirea şi plictiseala îl determină pe Oneghin să renunțe la lecturi, care s-au dovedit incapabile să-i aducă vreo satisfacție. Rece, pragmatic şi măcinat de *handra*, personajul lui Puşkin începe să semene cu Childe Harold, cel chinuit de *spleen*: „O boală crudă peste seamă –/ E timp să ştim pricina sa –/ Ce-n englezeşte *spleen* se cheamă,/ Iar ruşii o numesc *handra*,/ I-a retezat treptat avântul./ Să-şi tragă-un glonț?/ Păzească sfântul!/ Nici gând să-ncerce aşa pas;/ Dar el din viață s-a retras,/ La fel ca Childe Harold, blazatul,/ În lume apărea distant;/ Nici intrigă, nici danț galant,/ Nici vreo privire, nici oftatul,/ Nimic nu-l tulbură vreun pic,/ În seamă nu mai ia nimic"[22] (Puşkin 1955: 23). Pe parcursul romanului, portretul lui Oneghin se va completa cu trăsături ce amintesc, în acelaşi joc intertextual, de Werther al lui Goethe, de Adolf al lui Benjamin Constant şi de Melmoth al lui Metiurin.

Prietenia pe care Oneghin cel sceptic şi blazat o leagă cu tânărul idealist şi înflăcărat Vladimir Lenski marchează o altă etapă, care presupune revenirea la cărți. Această întoarcere la lectură se produce în contextul mutării lui Oneghin la moşia în posesia căreia intră după moartea unchiului său şi se poate explica, pe de o parte, prin schimbarea mediului de viață, iar pe de altă parte prin influența discuțiilor purtate cu Lenski. Acesta din urmă se întorsese din Germania şi avea o cultură cât se poate de modernă, întemeiată pe filosofia lui Kant şi pe lecturile din Schiller şi Goethe. Deşi cei doi prieteni nu seamănă deloc şi au o experiență de viață complet diferită, ei se prețuiesc reciproc în virtutea apartenenței la categoria oamenilor deosebiți de restul societății. Oneghin are idei liberale, înlocuieşte iobăgia cu birul, atrăgând nemulțumirea vecinilor de moşie, atât din cauza acestor idei, cât şi din cauza faptului că nu îi vizitează niciodată şi îi evită cu orice preț. El refuză mediocritatea şi nu-şi doreşte să se încadreze în tiparul societății, care cuprinde aventuri amoroase la douăzeci de ani, căsătorie cu zestre la treizeci, confortul şi lipsa de griji la cincizeci de ani şi, în final, respectul societății pentru o viață exemplară.

În această perioadă de linişte, Oneghin îl citeşte mai ales pe Byron: „Ghiaurul, Don Juan cu toane,/ Şi încă două-trei romane/ În care veacul s-oglindea/ Şi omul nou descris era/ Cum e şi fără compromisuri/ Cu sufletul lui decăzut,/ Arghirofil şi abătut,/ Hrănindu-se mai mult din visuri,/ Cu capul înrăit, flămând,/ De vane acțiuni fierbând"[23] (Puşkin 1955: 156). Se remarcă acum faptul că în interesele lui de lectură au apărut câteva schimbări, de vreme ce Oneghin începe să citească romane, pe care mai înainte le disprețuia. Cercetătorii arată că, judecând

[22] În original: „Недуг, которого причину/ Давно бы отыскать пора,/ Подобный английскому *сплину*,/ Короче: русская *хандра*/ Им овладела понемногу;/ Он застрелиться, слава богу,/ Попробовать не захотел,/ Но к жизни вовсе охладел./ Как *Child-Harold*, угрюмый, томный,/ В гостиных появлялся он;/ Ни сплетни света, ни бостон,/ Ни милый взгляд, ни вздох нескромный,/ Ничто не трогало его,/ Не замечал он ничего".

[23] În original: „Певца Гяура и Жуана/ Да с ним еще два-три романа,/ В которых отразился век/ И современный человек/ Изображен довольно верно/ С его безнравственной душой,/ Себялюбивой и сухой,/ Мечтанью преданной безмерно,/ С его озлобленным умом,/ Кипящим в действии пустом".

Scanned with OKEN Scanner

după ciornele păstrate, cele „două-trei romane" erau lucrări apreciate ale vremii: Metiurin, *Melmoth vagabondul* (1820), Benjamin Constant, *Adolphe* (1815), René Chateaubriand, *Geniul creştinismului* (1802). Acestea sunt cărţile pe care le găseşte Tatiana atunci când vizitează moşia lui Oneghin, după plecarea lui în călătoria menită să-i aline chinul sufletesc provocat de uciderea lui Lenski în duel.

Tatiana citeşte cărţile lui Oneghin şi „descoperă o nouă lume", complet diferită de lumea romanelor pe care obişnuia să le citească ea. Tăcută „ca Svetlana", fiica cea mare a Larinilor are o viaţă interioară bogată, hrănită de lecturi şi superstiţii. Ca şi eroina lui Jukovski, ea caută să interpreteze visele şi, la îndemnul dădacei, încearcă să-şi afle ursitul. Este visătoare, melancolică şi sensibilă, calităţi care o transformă în „victima" perfectă a romanelor sentimentale pe care le citeşte cu naivitatea specifică vârstei. Romanele lui Samuel Richardson, Jean-Jacques Rousseau, M-me de Staël, cu personajele şi poveştile lor, conduc la nişte reprezentări care nu au nimic de-a face cu realitatea, astfel încât Tatiana devine un personaj care aminteşte de Don Quijote. Preferându-l pe Grandison, omul virtuos, lui Lovelace, tipul seducătorului, ea construieşte o imagine a iubitului ideal şi nu-i mai rămâne decât să aştepte: „Demult a ei închipuire/ Ardea de dor şi chin cumplit,/ Flămândă de ceva sortit;/ Demult a inimii zbucnire/ Tot pieptul tânăr i-apăsa,/ Ea aştepta… pe cineva"[24] (Puşkin 1955: 58).

Atunci când apare Oneghin, Tatiana îşi spune (după cum mărturiseşte în scrisoare) „acesta-i El!", iar cărţile respective capătă un sens nou: „Acum, ce-atentă ea citeşte/ Romane dulci din alte ţări,/ Cum bea, c-un farmec ce-o răpeşte,/ Seducătoarele-nşelări!/ De forţa visului scornite/ Creaţiuni însufleţite:/ Amantul Iuliei Wolmar,/ Malek-Adel şi de Linar/ Şi Werther, fire fatalistă/ Şi Grandison, al minţii domn,/ Ce nouă ne provoacă somn,/ Toţi pentru visătoarea tristă/ Se contopiră într-un chip:/ Oneghin este prototip"[25] (Puşkin 1955: 59). Autorul strecoară în această enumerare propria opinie despre anostul personaj al lui Richardson – Grandison „ce nouă ne provoacă somn" – pentru a se delimita de respectivele opţiuni literare. Însă lui Richardson şi personajului său nu-i lipsesc admiratorii. Mama Tatianei, Praskovia Larina, citise în tinereţe aceste romane şi suspinase după un Grandison inaccesibil, ca şi verişoara ei, Alina. La Moscova, în perioada în care merge să o scoată în lume pe Tatiana pentru căsătorie, se reîntâlneşte după multă vreme cu verişoara, acum bătrână şi suferindă, care, încă de la primele cuvinte, imediat după ce îi este prezentată Tatiana, îi vorbeşte Larinei despre „Grandison" al ei, tânărul de care fusese îndrăgostită în tinereţe: „Cuzino, Grandison… ţii minte?" –/ „Ce Grandison?... a, Grandison!/ Pe unde-i?" – „Stă la Simion,/ În Moscova, ca şi-nainte:/ La nuntă el m-a invitat,/ Recent, când fiul

[24] În original: „Давно ее воображенье,/ Сгорая негой и тоской,/ Алкало пищи роковой;/ Давно сердечное томленье/ Теснило ей младую грудь;/ Душа ждала... кого-нибудь".

[25] În original: „Теперь с каким она вниманьем/ Читает сладостный роман,/ С каким живым очарованьем/ Пьет обольстительный обман!/ Счастливой силою мечтанья/ Одушевленные созданья,/ Любовник Юлии Вольмар,/ Малек-Адель и де Линар,/ И Вертер, мученик мятежный,/ И бесподобный Грандисон,/ Который нам наводит сон,/ Все для мечтательницы нежной/ В единый образ облеклись,/ В одном Онегине слились".

şi-a-nsurat”[26] (Puşkin 1955: 165). Spre deosebire de verişoara ei, Larina a renunţat la visele acestea şi a devenit o moşiereasă pragmatică.

Dovedind o viziune modernă, autorul dezaprobă net felul în care se raportează Tatiana la cărţile citite, introducând astfel idei privitoare la receptarea literaturii: „Crezându-se o eroină/ A favoriţilor autori:/ Clarisă, Iulie, Delfină,/ Tatiana, prin păduri, în zori,/ Cu cartea-n mână rătăceşte,/ În paginile ei găseşte/ Ascunsu-i foc şi-naltu-i vis,/ Tot rodul inimii deschis./ Oftează, propriu i se pare/ Tristeţă şi elan străin/ Şi pe de rost şopteşte lin/ Eroului ei drag scrisoare…/ Însă eroul de pe tron/ În niciun caz nu-i Grandison”[27] (Puşkin 1955: 60). Fata rătăceşte singură prin păduri, cu „primejdioasa[28] carte” în mână. Pericolul despre care vorbeşte Puşkin constă în lectura inadecvată, în faptul că Tatiana se identifică cu personajele feminine din cărţile citite. Această manieră de raportare la literatură, pe care o vom regăsi la Emma Bovary, este considerată de Vladimir Nabokov „cel mai grav lucru pe care îl poate face un cititor”:

> „Există cel puţin două feluri de imaginaţie în cazul cititorului. Să vedem care dintre cele două este cel ce trebuie folosit la citirea unei cărţi. Primul este unul comparativ, inferior, care susţine emoţiile simple şi este de natură personală. (Există câteva subvarietăţi din această primă categorie a citirii emoţionale). O situaţie dintr-o carte este resimţită intens pentru că ne aminteşte de ceva ce ni s-a întâmplat sau de cineva pe care îl cunoaştem sau l-am cunoscut. Sau, la fel, un cititor preţuieşte o carte pentru că îi evocă o ţară, un peisaj, un mod de viaţă, fulguraţii din propriul trecut. Sau, şi acesta este cel mai grav lucru pe care-l poate face un cititor, se identifică cu un personaj din carte. Acest tip inferior de imaginaţie nu este acela pe care ţin eu să-l folosească cititorii.
>
> Deci care este instrumentul autentic ce trebuie folosit de cititor? Acesta este imaginaţia impersonală şi plăcerea artistică” (Nabokov 2004: 3).

Revenind la Oneghin, trebuie menţionată şi etapa în care el călătoreşte prin Rusia, mai întâi la Nijni Novgorod, apoi în Caucaz şi în Taurida. Spre deosebire de Byron, Puşkin nu pune accentul pe trăirile eroului pelerin, despre care aflăm doar că este copleşit de tristeţe. Prezentarea acestei călătorii alunecă în evocarea Odesei (ba „prăfuită”, ba „noroioasă”), aşa cum a cunoscut-o poetul. Din această etapă a vieţii lui Oneghin lecturile lipsesc, dar, odată cu revenirea la Petersburg, Oneghin se întoarce la cărţi în nişte condiţii absolut neaşteptate. El o revede pe Tatiana, care se schimbase din fata naivă de la ţară într-o doamnă stăpână pe sine şi echilibrată, şi se îndrăgosteşte într-un mod răvăşitor. Iubirea pentru Tatiana ia locul *spleen*-ului, se manifestă tot ca o boală a sufletului şi îl consumă la fel. În această situaţie,

---

[26] „Кузина, помнишь Грандисона?”/ — Как, Грандисон?... а, Грандисон!/ Да, помню, помню. Где же он?/ — „В Москве, живет у Симеона;/ Меня в сочельник навестил;/ Недавно сына он женил”.

[27] În original: „Воображаясь героиной/ Своих возлюбленных творцов,/ Кларисой, Юлией, Дельфиной,/ Татьяна в тишине лесов/ Одна с опасной книгой бродит,/ Она в ней ищет и находит/ Свой тайный жар, свои мечты,/ Плоды сердечной полноты,/ Вздыхает и, себе присвоя/ Чужой восторг, чужую грусть,/ В забвенье шепчет наизусть/ Письмо для милого героя.../ Но наш герой, кто б ни был он,/ Уж верно был не Грандисон”.

[28] Cuvânt omis în traducerea lui G. Lesnea.

Scanned with OKEN Scanner

Oneghin se foloseşte de cărţi ca de un anestezic, fapt ce explică lecturile eterogene (romane sentimentale, aforisme şi anecdote, cărţi cu teme medicale, cărţile filosofilor sceptici etc.) din autori precum istoricul englez Gibbon, scriitorul italian Alessandro Manzoni, filosoful german Herder, publicistul francez Sebastian Chamfort, medicul şi fiziologul francez Marie François Xavier Bichat[29], medicul elveţian André Tissot, filosoful francez Pierre Bayle şi scriitorul francez iluminist Fontenelle: „Şi iar citi fără s-aleagă:/ Gibbon, Manzoni şi Rousseau,/ Madame de Staël, lucrarea-ntreagă,/ Chamfort şi Herder şi Tissot,/ Pe Bel cel sceptic îl citise,/ Pe Fontenelle în tot ce scrise,/ Şi dintr-ai noştri pe câţiva,/ Nimic din mână nu lăsa:/ Şi almanahuri, şi jurnale”[30].

La rândul ei, Tatiana îl iubeşte în continuare pe Oneghin, aşa cum recunoaşte, cu onestitate şi complet lipsită de cochetărie, însă îl respinge cu fermitate, invocând credinţa pe care este datoare să i-o poarte soţului ei. Acest răspuns, la fel de surprinzător precum sentimentele de dragoste ale eroului ce părea iremediabil indiferent, a atras admiraţia multor comentatori, dintre care cel mai cunoscut este F.M. Dostoievski. El îl condamnă pe Oneghin pentru lipsa de încredere în „idealurile ţării sale”, pentru *spleen*, pentru faptul că nu se dovedeşte un rus adevărat şi o „canonizează” pe Tatiana (pentru multă vreme, având în vedere că se găsesc şi în prezent voci care să repete aceste lucruri):

> „Tatiana este cu totul altfel: un tip ferm, care stă ferm pe solul său. E mai profundă şi, firește, mai inteligentă decât Oneghin. [...] E un tip pozitiv, nu unul negativ, tipul frumuseţii pozitive, este apoteoza femeii ruse şi ei i-a hărăzit poetul să rostească ideea poemului în celebra scenă a ultimei întâlniri dintre Tatiana şi Oneghin” (Dostoievski 2000: 325–326).

Modul în care îl înţelege Dostoievski pe Oneghin se explică prin concepţiile slavofile ale scriitorului, astfel încât putem spune că acesta este „Puşkin al lui Dostoievski”, parafrazând titlul eseului Marinei Ţvetaeva – *Puşkin al meu*. Vladimir Nabokov atrage atenţia asupra erorilor pe care le face Dostoievski în celebrul discurs din 1880 (soţul Tatianei nu era bătrân, iar Oneghin nu a călătorit în străinătate) concluzionând că „Dostoievski nu a citit cu adevărat *Evgheni Oneghin*”[31] (Nabokov 1998: 560) şi, mai mult, vorbeşte în termeni duri despre opiniile acestuia referitoare la alţi scriitori:

> „Dostoievski-publicistul este unul dintre acei purtători de cuvânt al unor banalităţi greoaie (care răsună până astăzi), al căror răcnet îi degradează în mod atât de absurd pe Shakespeare şi pe Puşkin până la condiţia obscură a tuturor idolilor de ghips ai tradiţiei academice de la Cervantes la George Eliot”[32] (Nabokov 1998: 560).

---

[29] Nume omis în traducerea lui G. Lesnea.

[30] În original: „Стал вновь читать он без разбора./ Прочел он Гиббона, Руссо,/ Манзони, Гердера, Шамфора,/ Madame de Staël, Биша, Тиссо,/ Прочел скептического Беля,/ Прочел творенья Фонтенеля,/ Прочел из наших кой-кого,/ Не отвергая ничего:/ И альманахи, и журналы”.

[31] În original: „Достоевский по-настоящему *Евгения Онегина*» не читал”.

[32] În original: „Достоевский-публицист был одним из тех рупоров тяжеловесных банальностей (звучащих и по сей день), рев которых так нелепо низводит Шекспира и Пушкина до неясного положения всех гипсовых идолов академической традиции от Сервантеса до Джорджа Элиота”.

Scanned with OKEN Scanner

Dostoievski supralicitează calităţile Tatianei, lucru pe care Puşkin nu l-a făcut. Eroina are o sensibilitate şi o naturaleţe care o individualizează în societatea mondenă în care este obligată să trăiască şi care nu o mulţumeşte, însă răspunsul exemplar dat lui Oneghin în finalul romanului se află în strânsă legătură cu mai vechile reprezentări despre sine şi despre ceilalţi sugerate de cărţile „primejdioase", şi nu cu propriile sentimente. Se pare că Tatiana a rămas o visătoare, ea se află încă sub influenţa aceloraşi cărţi şi se identifică în continuare cu personajele feminine îndrăgite, precum Clarissa Harlowe, dar între timp Oneghin s-a transformat, în viziunea ei, din virtuosul Grandison în seducătorul Lovelace care trebuie respins, cu preţul nefericirii şi al suferinţei asumate.

BIBLIOGRAFIE

Bocearov 1974 = С.Г. Бочаров, *Поэтика Пушкина: Очерки*, Москва, Наука.

Brodski 2005 = Н.Л. Бродский, ***Евгений Онегин***, *роман Пушкина. Комментарий*, Москва.

Byron 1985 = George Gordon Byron, *Pelerinajul lui Childe Harold*, traducere de Aurel Covaci, în *Opere*, vol. I, *Poezia*, Bucureşti, Editura Univers.

Dostoievski 2000 = F.M. Dostoievski, *Puşkin (Eseu)*. Discurs rostit la 8 iunie în cadrul întrunirii Societăţii Iubitorilor Literaturii Ruse, în *Jurnal de scriitor*, vol. III, traducere de Adriana Nicoară, Marina Vraciu, Leonte Ivanov şi Emil Iordache, Iaşi, Editura Polirom, p. 321–337.

Hăulică 1981= Cristina Hăulică, *Textul ca intertextualitate*, Bucureşti, Editura Eminescu.

Krijanovski 1994 = С.Д. Кржижановский, *Искусство эпиграфа (Пушкин)*. В кн.: С. Кржижановский. *Страны, которых нет. Статьи о литературе и театре. Записные тетради*, Москва, Издательство Радикс.

Loghinovski 2000 = Elena Loghinovski, *Puşkin şi problemele existenţei în memoria literaturii. Studii de intertextualitate*, Chişinău, Editura Litera.

Lotman 1991 = Ю.М. Лотман, *Роман Пушкина* ***Евгений Онегин*** Комментарий», Москва, Издательство Просвещение.

Nabokov 2004 = Vladimir Nabokov, *Cursuri de literatură*, traducere de Cristina Rădulescu, Bucureşti, Editura Thalia.

Nabokov 1998 = В.В. Набоков, *Комментарий к роману А.С. Пушкина* ***Евгений Онегин***, перевод с английского, Санкт-Петербург, Издательство Искусство.

Negruzzi 1872 = Constantin Negruzzi, *Negru pe alb. Scrisori la un prieten*, în *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, vol. I, *Păcatele tinereţilor*, Bucureşti, Librăria Socec.

Puşkin 1955 = A.S. Puşkin, ***Evgheni Oneghin***. *Roman în versuri*, în româneşte de George Lesnea, Bucureşti, Editura Cartea Rusă.

Puşkin 1959 = А.С. Пушкин, *Евгений Онегин*, Драматические произведения, Собрание Сочинений в десяти томах, Том четвертый, Москва, Государственное издательство Художественной Литературы.

Sterne 1986 = Laurence Sterne, *O călătorie sentimentală. Jurnalul pentru Eliza*, traducere, prefaţă şi note de Mihai Miroiu, Bucureşti, Editura Univers.

Scanned with OKEN Scanner

ELEMENTS OF INTERTEXTUALITY IN *EVGHENI ONEGHIN*

ABSTRACT

This article aims to point out some elements of intertextuality which appear in the "verse novel" *Evgheni Oneghin* by A.S. Pouchkine. Here the intertextuality does not emerge inconsciently and sparsely (as it is sometimes the case with the 18th and 19th-century writers), but willingly and systematically. The analysis follows the means by which intertextuality is brought up within the process of writing, starting with the elements of basic intertextuality – the explanatory level (quotations and allusions) and the paratextual level (the mottos which open the chapters, and the annotations at the end of the novel) – and finishing with issues dealing with the characters' favorite readings (what and how they read) implying also characters from other Russian or foreign literary works. Additional evidences of the novel's modern approach are also emphasized, such as the articulation of the narrative instances, the ironic distance, the droste effect and reception theory matters.

Keywords: *Alexandre Pouchkine*, *intertextuality*, *modernity*, *reception theory*.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

FORME ALE EXPERIENȚEI ESTETICE ÎN CRITICA LUI PAUL ZARIFOPOL

ANDREEA MIRONESCU*

Atunci când criticii lui Paul Zarifopol au observat, încă din epocă, faptul că, pentru autorul *Registrului ideilor gingaşe*, experienţa estetică este una exclusivistă, aceştia au adus sub lupă atitudinea lui Zarifopol faţă de public şi mai puţin observaţiile sale despre comunicarea estetică. În termenii vremii, critica acestuia vizând relaţia dintre artişti şi masa receptoare a fost catalogată drept „cât se poate de deprimantă prin empirismul ei", aşa cum se poate citi în articolul comemorativ din numărul 6/1934 al „Revistei Fundaţiilor Regale" (*Zarifopol*). Într-adevăr, ca intelectual cu rubrică în publicaţii de mare tiraj, Zarifopol scrie despre şi mai ales pentru un public care, ca masă, rămâne inevitabil indefinit (la debutul din 1922 în „Viaţa românească", acesta îi scria lui Ibrăileanu că ar fi preferat ca scrisul său să circule în cerc închis). El susţine cu fermitate ideea că, în ce îl priveşte, chestiunea publicului larg este – sau ar trebui să fie – una neglijabilă în ecuaţia comunicării literare. Nu sunt puţine contextele în care Zarifopol consideră opera literară un tip de comunicare artistică specializată, cu un limbaj şi instrumente care ar trebui să tindă, la rândul lor, spre specializare şi care nu priveşte, prin urmare, publicul necultivat. Eseul *Sofismul despre estet* (1929) oferă un exemplu, între multe altele, pe marginea exclusivismului comunicării estetice: „Experienţa estetică şi activitatea artistică sunt stări neverosimile pentru majoritatea cetăţenilor. În conştiinţa lor rudimentele acelei experienţe şi activităţi sunt difuz implicate în stări şi interese sentimental practice" (*Sofismul despre estet*, în Zarifopol 1998: 171). Apoi, Zarifopol susţine programatic ideea că nu publicul ar trebui să fie „beneficiarul" direct al criticii literare, ci obiectul, adică opera de artă. Şi totuşi, astfel de mărturisiri reprezintă numai o faţă a chestiunii comunicării literare. Idealismul lui faţă de relaţia estetică – în alte locuri, el afirmă că arta ar trebui să îi privească exclusiv pe artişti, nu şi pe critici – rămâne o poziţie teoretică.

Lucrarea de faţă urmăreşte configuraţiile „estetismului" profesat de Paul Zarifopol, ca şi fundamentarea sa teoretică, dincolo de propoziţiile-clişeu ale receptării, conducând toate către ideea că lupta eseistului interbelic pentru

* Departamentul de Cercetare Interdisciplinar – Domeniul Socio-Uman, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, str. Lascăr Catargi, nr. 54, România.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 181–189

autonomia esteticului o depăşeşte în intensitate pe cea maioresciană, aşa cum se poate citi în introducerea articolului dedicat lui din *Dicţionarul general al literaturii române* (DGLR).

Tipul artistic: „primitivii" şi „meşteşugarii"

Îşi respectă autorul *Încercărilor de precizie literară* propriul program critic purist?

La prima vedere, s-ar părea că nu, impresie confirmată indirect de majoritatea exegeţilor săi. În ciuda estetismului său afişat, eseistul Zarifopol acordă totuşi o importanţă deosebită materiilor străine artei. Fiindcă, aşa cum intervenţiile sale critice o demonstrează, aceste materii extraestetice nu sunt întotdeauna şi aproape deloc străine artiştilor, şi cu atât mai puţin criticilor, care se consideră adesea nişte ideologi. Vorbind despre tirania „valorilor sociale", a „modelor", dar şi a esteticilor normative, Zarifopol intuieşte faptul că trăim în ideologie, acesta fiind, în subsidiar, şi sensul criticismului său. Combătându-l pe Gherea, poate şi pe G. Ibrăileanu, care au susţinut ideea că „arta literară e inevitabil tendenţioasă", Zarifopol afirmă că „Arta nu poate fi tendenţioasă; operele pot fi, dacă le considerăm în afară de existenţa lor ca opere de artă" (*Răspunsul d-lui Paul Zarifopol la întrebările „Adevărului literar"*, în Zarifopol 1998: 71).

Un asemenea postulat este însă mai mult un ideal de uz propriu. S-ar putea admite că „Arta", aşa cum o înţelege, de pildă, Flaubert, ca pe o abstracţie, nu poate fi tendenţioasă. Însă operele de artă ajung tendenţioase nu în urma unui proces de ideologizare la care le supun criticii sau publicul, ci, de cele mai multe ori, sunt astfel în chiar natura lor intimă. Scriitorii sunt, ei înşişi, tendenţioşi la culme, aşa cum arată în nenumărate rânduri Paul Zarifopol. În ciuda unei capacităţi de atenţie divers orientate şi exacerbate faţă de cea normală, pe care Zarifopol o consideră principala trăsătură „psihologică" a artistului („oameni cu o psihologie astfel, încât, din pornire şi din necesitate naturală, trăiesc şi lucrează, o bună parte a vieţii lor, într-o concentrare fantastică a puterilor intelectuale asupra unei singure sfere a sensibilităţii" – *Tehnica artistică şi cealaltă tehnică*, în Zarifopol 1998: 226) – acesta, artistul, nu face decât în cazuri rare „artă pură". Gustave Flaubert este poate pentru Zarifopol primul şi cel mai grăitor exemplu. Pe de altă parte, tipul artistic pur este, şi acesta, foarte rar. „Tipul artistic e o curiozitate a naturii", notează Zarifopol în *Arta şi cei de pe dinafară* (1925) (în Zarifopol 1998: 44). Apoi, „între artiştii literari de meserie nu sunt mulţi acei care îşi pun toate puterile pentru a îndeplini sever condiţiile impuse de *estetica scrisului* [subl. n.]" (*Neliterarii* [1926], în Zarifopol 1998: 59). De ce îşi ratează operele Maupassant (*Sentimentalul Maupassant*) sau Stendhal (*Manualul lui Stendhal*, *Neliterarii*), de pildă, în vreme ce obiectivul Flaubert găseşte în „lume" jumătatea artei? După Zarifopol, cei doi au rămas „pe dinafară de arta literară propriu-zisă", fiindcă disprețuiau scrisul, şi acest dispreţ nu era poză. Păcatul capital al unor scriitori ca Maupassant şi Stendhal, dar nu numai al lor, este acela de a fi pus viaţa şi succesul social „mai presus de orice delectare literară" (*ibidem*).

Scanned with OKEN Scanner

Exemplele unor tipuri artistice pure pe care le oferă Paul Zarifopol fac referire, în genere, la „moderni": Flaubert („care a creat lucruri exclusiv frumoase, deci exclusiv plăcute", nu „utile" – *Estetica utilă și culturală*, în Zarifopol 1998: 56), Mallarmé, Cocteau, Picasso, Proust și alții, dar în special prozatori și poeți francezi, literatură unde „a trebuit" să apară cu necesitate postulatul impersonalității naratorului, ca reacție la maniera acestora de a „arăta" prea evident, după calapod clasicist, personajele (*Tolstoi și Proust* [1925]). „Prin felul de a imagina și a spune, prin stilul impus de o educație literară prea conștientă și indiscretă, scriitorul francez e veșnic împins să se ție de persoanele sale, să le potrivească atitudinea și mai ales vorba, după modele pe care nu le poate uita. De aceea s-a făcut, cred eu, atâta zgomot pe chestia « impasibilității », a obligației scriitorului de a dispare cât se poate din opera lui. La Tolstoi, ascunderea aceasta e realizată imediat" (*Tolstoi și Proust*, în Zarifopol 1998: 248). Zarifopol îi include pe ruși în categoria artei „pure" – și, într-un oarecare grad, „primitive"), a unui tragic existențialist (nu „burghez", precum cel franțuzesc). Rușii, cu excepția „franțuzitului" Turgheniev, sunt, după Zarifopol, autentici dintr-o pornire naturală, atât în viața practică („Rușii sunt oameni care nu se strâmbă" – *Rușii* [1925; 1931]), cât și în arta literară: „rușii au cunoscut tot atât de mult fiorii religiozității până la boală, ca și eroismul lumesc în formele lui cele mai sângeroase.// Astfel le-a fost dat lor să renască frumusețea naturalului întreg, chiar și a celui patetic. Dictatura lor artistică este cum nu se poate mai explicabilă" (*Rușii*, în Zarifopol 1998: 248–249). În *Bilanț francez* (1931), Paul Zarifopol va aduce din nou în discuție opoziția dintre maniera franceză și cea rusă, invocând două exemple extreme: Dostoievski *versus* Maupassant. Amândoi, observă Zarifopol, preferă subiectele violente, însă tratarea – pentru noi, afirmă Zarifopol altundeva, tratarea e „totul", și felul în care autorul ne dă acel tot – imprimă diferența între două tipuri de literatură. Dacă, pentru Dostoievski, „materialul violent era obiect de experiență normală, de aceea expunerea lui are acea *obiectivitate*, și dramatică și narativă, care minunează pe orice cetitor priceput și neprevenit", Maupassant „se excită și se alarmează de subiectele sale"; obsedat de efectul literar, materialul violent se aranjează în tablouri senzaționale. El, spre deosebire de oponentul său simbolic, „are publicul în gând, vrea să-l imite, metoda lui este anecdotică; reportajul de curte cu jurați se combină cu carnetul high-life și cu foiletonul sentimental" (*Bilanț francez*, în Zarifopol 1998: 267).

Așadar, în intervențiile sale despre artă și literatură, Paul Zarifopol afirmă implicit că există câteva tipuri pur artistice, precum „primitivii" autentici (rușii și scandinavii), „meșteșugarii" (Flaubert și, la noi, Caragiale, acesta din urmă fiind totodată și unul dintre „primitivi"), ironiștii gravi (La Rochefoucauld, a cărui ironie este un efect de perspectivă al modernilor, sau Anatole France) ori minori (Ion Minulescu), sau modernii excesivi, care caută să dinamiteze însăși discursivitatea limbajului (Mallarmé, Valéry, Proust). Tipologia și exemplificările, făcute cu titlu de cazuri extreme, ne aparțin. În cazul acestora, lupta cu materia extraestetică, de la observarea realității până la obținerea unei imagini distorsionate și „chinuirea

Scanned with OKEN Scanner

formei", dă naştere unei literaturi autentic artistice. Însă în cazul celorlalţi, al sentimentalilor (Maupassant), pateticilor (Zweig), biografiştilor, psihologiştilor (tragedia franceză, Proust „în ultimele şase-şapte volume", Stendhal), moraliştilor, didacticiştilor, conformiştilor (Andrè Maurois), utilitariştilor, umaniştilor (George Sand) etc. în diferite grade – unii dintre ei mari scriitori –, diverse „-isme" şi materii extraestetice se insinuează sau sunt chemate în interiorul operei literare. Al. Cistelecan nu se înşală atunci când afirmă că, „dacă un scriitor proclamă o profesiune de credinţă, Zarifopol e interesat de felul în care acesta o şi respectă", evidenţiind cazuri „de strălucită incomprehensiune de sine" (Cistelecan 2011). Amplele eseuri despre Maupassant, Renan, Stendhal, Molière, Taine urmăresc şi surprind inconsecvenţe artistice provenite fie dintr-o viziune „neestetică" asupra vieţii (Maupassant), fie din deprinderi stilistice „şcolăreşti" (Renan, care studiază la iezuiţii catolici), fie din concesii făcute gustului public. În interpelările sale, Paul Zarifopol îmbină aşadar critica tehnică, aproape de text – excerptele ample nu lipsesc aproape niciodată din argumentarea diagnosticului –, cu istoria receptării şi biografismul, confirmând la fiecare pas al argumentaţiei critice propria afirmaţie că şi-a ales ca obiect de studiu omul.

Artă literară şi *blosse Literatur*

Pentru Paul Zarifopol, chiar dacă nu o afirmă niciodată direct, specificitatea artei nu este un dat, ci un concept istoric, viziune care dovedeşte o înţelegere modernă a chestiunii. Hegelian în punctul de circumscriere a stărilor fundamentale ale spiritului – religie, filosofie, ştiinţă, artă, morală –, Zarifopol atrage totuşi atenţia în eseul *Recapitulări* (1930) că „în toată seria realizărilor infinit diverse [ale acestor stări ale spiritului] [există] o radicală disparitate", care îi este spiritului „o normală şi indispensabilă condiţie de putere fecundă" (*Recapitulări*, în Zarifopol 1998: 244). Presupunerea existenţei unor piramide valorice între aceste domenii, ca şi prejudecata superiorităţii unei arte asupra celorlalte (cum e, de pildă, pentru Kant şi Hegel, poezia), este depăşită de ideea modernă a anulării ierarhiilor între domenii diferite ale spiritului. La fel se întâmplă cu prejudecata teleologică: „Omul are latitudinea de a revoluţiona seriile teleologice cele mai bine consacrate. Civilizatul a izbutit, de exemplu, să desfacă erotica de procreare, să obţie din ea o artă liberă de orice scopuri" (*ibidem*: 245). Specializându-se în tehnica artistică, „civilizatul" a izbutit acelaşi lucru şi în artă: să o elibereze de orice scopuri, să elibereze literatura de „tendinţă". „Experienţa estetică e negarea deplină a teleologiei comune" (*ibidem*), postulează Zarifopol. „Obiectul estetic stă în afară de orice trebuinţă de a fi comparat, sau derivat, sau înlocuit. [...] numai un individ cu o sensibilitate estetică prea obtuză poate crede că dă «viaţă» sau «adâncime» sau «superioritate» oarecare obiectului estetic descoperind şi enunţând aşa numite antecedente psihologice sau filosofice ale unui asemenea obiect" (*ibidem*).

Sunt însă şi operele literare astfel de obiecte artistice? Chestiunea rupturii între „literatură" şi „arta literară" este tratată de Zarifopol încă din eseul *Artă*

Scanned with OKEN Scanner

literară și simplă literatură (1921; 1934), cu titlul original *Kunst und blosse Literatur*. Zarifopol definește în acest articol manifest, pe care îl traduce și îl republică pentru „a se pune de acord" cu cititorii săi, așa cum îi comunică lui G. Ibrăileanu, două moduri de înțelegere a literaturii. Există, mai întâi, o literatură care „nu-i altceva decât *l'art de tout le monde*", după formula lui Delacroix, sau ceea ce Zarifopol numește *blosse Literatur*. „Gândirile acele înalte, despre care se admite că oamenii toți s-au interesat și se vor interesa oricând, formează tocmai acel cuprins intelectual căruia i se zice în mod obișnuit literatură" (*Artă literară și simplă literatură*, în Zarifopol 1997: 282) – cuprins reprezentat de altfel magistral prin versul vlahuțian „Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei", care a dat naștere la o polemică postumă între Zarifopol și G. Călinescu. „Simpla literatură" are un caracter (intenționat de artist sau impus de receptarea greșit orientată) pedagogic, de origine clasicistă („scopul și interesul poeziei este să arate celor ce n-au destulă minte adevărul prin imagini" – afirmă fabulistul Gellert, citat de Zarifopol), și unul „umanist", în sensul definiției lui George Sand: „misiunea artei este o misiune de sentiment și de dragoste". În punctul de pornire, diferența dintre literatură și artă literară este plasată de Paul Zarifopol la nivelul stilului. „Există un stil comun – afirmă Zarifopol în articolul invocat – adică un sistem de tradiții născut din mintea neglijentă și hrănit din imaginile nesărate ale tipului intelectual comun. Acesta este tocmai și stilul simplilor literați..." (*ibidem*: 289). Cu percepția deformată de pedagogismul și oratorismul stilului comun, publicul și criticii resping o literatură precum cea a lui Flaubert (scriitor „greoi, anarhist și fără idei" – și asta chiar în interpretarea lui France), din cauza prejudecății că „arta nu-i materie care, de sine, să poată fi acceptată în ordinea culturală: ea trebuie împopoțonată cu eleganțe sau cu niște bune intenții, pentru a deveni prezentabilă oamenilor" (*ibidem*: 213). Flaubert, așadar, este exponențial pentru un al doilea tip de literatură, a cărui specificitate se conturează prin contrast cu primul tip. Apărându-l pe Flaubert de criticii săi, de la Sainte-Beuve la Anatole France (*Obiecții lui Flaubert* [1924]), Zarifopol argumentează că scriitorul francez reprezintă, în literatură, momentul din conștiința europeană care a marcat „desfacerea artei în total din legăturile ei cu alte sisteme ale spiritului", arta apărând „cu granițe și drepturi proprii" (*ibidem*: 405).

Însă cum se poate ajunge de la *blosse Literatur* la artă (*Kunst*)?

Într-un articol din 1933, *Tehnica artistică și cealaltă tehnică*, Paul Zarifopol răspunde scurt și oarecum ambiguu că „*arta corespunde unei poziții extreme a spiritului* [subl. n.], ca și, de exemplu, matematica; iar literatura reprezintă o mediocritate căreia, simptomatic, artiștii francezi moderni i-au dat înțeles profund depreciativ" (*Tehnica artistică și cealaltă tehnică*, în Zarifopol 1998: 226). Această „poziție egoistă a spiritului", pe care Zarifopol o exemplifică printr-un citat din *Opiul* lui Cocteau referitor la „individualismul, partea solitară, rezervată, aristocratică, luxoasă, *monstruoasă* [subl. a.] a unei opere de maistru" (calități care, în viziunea lui Cocteau, nu fac ca o operă să fie mai puțin „socială"), este „început absolut", intensitatea ei dând măsura talentului artistic. Arta „este rezultatul unei experiențe eminent subiective", scrie Zarifopol în *Neînțelegeri inocente între*

Scanned with OKEN Scanner

public şi artişti ([1924], în Zarifopol 1998: 65), tocmai de aceea nu există niciun drept *obiectiv* (emfază adăugată de Zarifopol) care să legitimeze judecarea lucrărilor artistice şi, implicit, critica. Însă în 1914 şi, ulterior, în 1921, pentru a răspunde la această întrebare, Zarifopol păşise din domeniul teoriei literaturii în acela al teoriei conştiinţei. Revendicându-se în punctul de pornire de la Herman Lotze (1817–1881) – filosof care îi va ajuta lui Zarifopol şi în definirea experienţei estetice –, autorul *Încercărilor de precizie literară* circumscrie domeniul propriu al experienţei estetice ca fiind „cuprinsul sensibil şi concret al conştiinţei", aşa cum îl defineşte Lotze.

De la „halucinaţie" la impresia estetică

„În mijlocul cuprinsului mediocru şi hibrid al vieţii practice", scrie Zarifopol, „cuprinsul conştiinţei este el însuşi hibrid şi mediocru. Nici abstracţie riguroasă şi generalizare atentă, nici precizie de contur şi profuzie de coloare; ci numai scheme şi generalizări grabnic regulate, de care atârnă la întâmplare vagi rămăşiţe de imagini, un amestec searbăd, dar comod, tocmai potrivit pentru adaptarea practică a creaturii" (*Artă literară şi simplă literatură*, în Zarifopol 1997: 287). Dincolo de această sferă a spiritului practic şi comun „trăiesc formele excepţionale şi extreme ale sensibilităţii şi intelectului; în esenţa lor, ele depăşesc trebuinţele de adaptare momentană, iar funcţiunea lor este independentă de eventualele efecte pe care le pot avea, în depărtare, asupra strictei practice" (*ibidem*).

În acest „dincolo" al conştiinţei, în afara planului practic, va plasa Zarifopol experienţa specific artistică, mai cu seamă prin câteva eseuri teoretice din anii '30. Într-unul dintre acestea, *Polemică abstractă* (1933), Zarifopol face aplicaţia la melodie pentru a ilustra cuprinsul mobil al acestui plan al conştiinţei: „rostul melodiei nu stă în unitate", ci „în spiritul artistului se desfăşoară o lume infinit deschisă, continuu figurată" (*Polemică abstractă*, în Zarifopol 1998: 319). Aşa cum am menţionat, Paul Zarifopol va reveni la chestiunea celor două „cuprinsuri" ale conştiinţei, pe care o anticipase în *Artă literară şi simplă literatură*, într-un eseu din 1930, *Recapitulări*, precum şi într-un articol pentru „Revista de filosofie", intitulat *În planul estetic* (1933).

Aici, Zarifopol deosebeşte în întregul conştiinţei două planuri: cel practic (care permite adaptarea „practică" a creaturii în lume) şi planul „spectacular" (*În planul estetic – fragment dintr-o carte*, în Zarifopol 1998: 337). Simbolizarea impulsurilor şi a intuiţiilor care formează conştiinţa (pe care, în *Obiecţii lui Flaubert*, Zarifopol o identificase cu subiectivitatea), cu alte cuvinte „obiectivarea" acestora, îşi are originea în planul practic. Aici iau naştere semnele, „cuprinsuri de anume calitate, fixate anume pentru a aminti sau profetiza alte cuprinsuri" (*ibidem*). În planul practic, unele cuprinsuri de conştiinţă „slujesc a spune pe altele", impresiile şi imaginile sunt „semnale", „pretexte", pentru orientarea judecăţii şi a voinţei (*ibidem*: 339). În acest mod, continuă Zarifopol, se naşte ideea

Scanned with OKEN Scanner

de înțeles. În planul practic își are originea limbajul, „sistemul de simbolizare care primează între toate". Însă, în această întrebuințare practică, „cuvântul este secat pe cât posibil de valoarea sa sensibilă". „Idealul vorbirii practice este algebra" (*ibidem*: 337) – sistem de simboluri cu înțeles sigur și imuabil. Dar, atenționează Zarifopol, imaginea mintală și „vorba" (cuvântul) pot să funcționeze și exclusiv estetic.

Pentru a explica dispunerea materialului conștiinței în planul spectacular, Zarifopol recurge la analogia dintre algebră și pictură. Algebra, ca și vorbirea practică, reprezintă operația de simbolizare. Prin pictură, în schimb, Zarifopol înțelege „acceptarea cuprinsurilor empirice ca atare, îndeosebi a celor sensibile, fără nicio veleitate de a se înlocui pe unele prin altele" (*ibidem*: 337). Acestui plan îi este proprie întreruperea „goanei din scop în scop" (*Recapitulări*, în Zarifopol 1998: 247). În planul pe care Zarifopol îl numește spectacular (și care reprezintă, de fapt, *planul estetic* din titlu), cuprinsurile conștiinței „se dau" în directă prezentare; diversitatea însăși devine prețioasă ca atare, și „în el trăim actualitate perpetuă" (*ibidem*). Aici, datele imediate ale conștiinței nu se „dublează" prin altele, ci rămân oarecum în afara „sensului". În plan spectacular, impresiile și imaginile se prezintă în grupe de „actualități discontinue"; discursivitatea spre care tinde simbolizarea din planul practic este ea însăși suspendată. Arta, inclusiv literatura, sugerează deocamdată Zarifopol, se naște pe un plan prin excelență „dezinteresat" al conștiinței (formele „excepționale" și „extreme" ale sensibilității, care nu se transformă în trebuințe practice).

„Halucinația", cu un termen al lui Gustav Meyrink, este conceptul invocat de Paul Zarifopol pentru a defini caracterul cuprinsurilor de conștiință din planul spectacular, ca și autonomia lor estetică: „din halucinație artistul poate extrage pictură, sau poezie, sau muzică" (*ibidem*: 338), transpuse în *expresii* inteligibile, precum cuvânt, ton muzical, linie, culoare etc. Din acest punct de vedere, afirmația conform căreia „materialul artei este nelimitat" capătă un nou înțeles: toată diversitatea datelor imediate îi este deschisă (*ibidem*). Ideea aceasta de inspirație bergsoniană este speculată și în studiul explicativ despre *Poezia pură* (1926), unde Zarifopol arată că aceasta ia naștere nu din „leșinul pur" pe care îl presupune starea mistică teoretizată de Bremond, ci în și din cuprinsul variat și infinit al conștiinței. Din această diversitate „caleidoscopică", în care imaginile sunt „scăpărări", „mutațiuni", impresii „proaspete, ușor stranii și imediat captivante" (*ibidem*: 246) se naște starea estetică, pe care Zarifopol tinde să o echivaleze, poate pentru a se explica mai bine față de cititorii săi, cu o „stare de suflet" bizară. „Sunt stări de suflet bizare – scrie Zarifopol în eseul *Recapitulări* – în care lucrurile ne apar ca niște valori nesigure. E ca o criză în cursul normal al realității sensibile; și uneori ideile chiar, generalizările și credințele, care, îndeobște, ne slujesc de orientare și refugiu, încep a se discredita în intimitatea imediată a spiritului" (*ibidem*: 246).

Asemenea „stări de suflet", caracterizate ca producând „surprindere" și „mirare", reprezintă, în viziunea lui Paul Zarifopol, stările estetice, în care „impresiile" oferă, ele însele, audiență „sufletului". „Un galoș vechi și scorțos de noroi", un pantof de mătase, o „zdreanță plină de pete", o obscenitate de cârciumă,

Scanned with OKEN Scanner

o replică din Racine (*ibidem*: 247) devin atunci deopotrivă obiecte estetice pentru observatorul care nu le judecă practic, ci le contemplă în plan spectacular. Însă, aşa cum au fost descrise până acum, obiectele estetice, rezultat al contemplării lumii în planul ei spectacular, sunt stări prin excelenţă pasive şi, nu mai puţin, cu un maximum de individualizare. Mai este atunci posibilă comunicarea estetică? Poate provoca arta un proces de insolitare în „sufletul" receptorului anonim din masa publicului?

Desigur, Paul Zarifopol dezbate problema experienţei estetice în termenii, oarecum confuzi, ai vremii sale, fapt vizibil şi în oscilaţia conceptelor pe care le foloseşte. În viziunea noastră, analiza relaţiei estetice între opera de artă şi publicul cu care aceasta vine în contact imprimă sensul pragmatic criticii întreprinse de autorul *Încercărilor de precizie literară*. Pe Zarifopol nu îl preocupă, cum afirmă Mircea Muthu analizând polemica din 1927–1928 cu G. Ibrăileanu, dacă publicul autohton este pregătit să primească modul său „estetic" de lectură, care ar anula caracterul explicativ şi, în bună măsură, didactic, al criticii literare. El se arată interesat, aşa cum am arătat, de comunicarea între operă şi receptor, şi nu de relaţia de încredere care se poate stabili între criticul literar şi publicul său fidel. Pentru cetăţeanul modern, care are o legătură „democratică" cu arta, experienţa estetică rămâne, fără îndoială, una fundamental practică. Şi totuşi, în ecuaţia perfectă a comunicării estetice de la tipul artistic la contemplativul estet se insinuează perfid întrebarea dacă nu cumva „arta literară" manifestă o irepresibilă nostalgie după „simpla literatură", aşa cum critica tehnică a lui Paul Zarifopol îşi subminează mereu domeniul în favoarea eseisticii.

BIBLIOGRAFIE

Cistelecan 2003 = Al. Cistelecan, *Paul Zarifopol. Portretul eseistului prin excelenţă*, în „Studia Universitatis Petru Maior", nr. 2, p. 25–34.

Cistelecan 2011 = Al. Cistelecan, *Paul Zarifopol – partizanul adevărului critic integral*, în „Cultura", nr. 312, 27 februarie (http://revistacultura.ro/nou/2011/02/paul-zarifopol-partizanul-%E2%80%9Eadevarului-critic-integral%E2%80%9C/; accesat la 19.06.14).

DGLR = *Dicţionarul general al literaturii române* (coord. Eugen Simion), *T/Z*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2009.

Fiedler 1993 = Konrad Fiedler, *Scrieri despre artă*, antologie şi traducere de Sanda Ianovici Munteanu, prefaţă de Amelia Pavel, Bucureşti, Editura Meridiane.

Harrison 1998 = Charles Harrison (ed.), *Art in Theory. 1815–1900. An Anthology of Changing Ideas*, Oxford, Blackwell Publishers Ltd.

Muthu 1982 = Mircea Muthu, *Paul Zarifopol între fragment şi construcţie*, Bucureşti, Editura Albatros.

Zarifopol = ⁂, *Paul Zarifopol*, în „Revista Fundaţiilor Regale", nr. 6, 1934.

Zarifopol 1988 = Paul Zarifopol, *Eseuri*, I–II, ediţie îngrijită şi introducere de Al. Săndulescu, Bucureşti, Editura Minerva.

Zarifopol 1997–1998 = Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, vol. I, II, ediţie îngrijită şi introducere de Al. Săndulescu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române.

Scanned with OKEN Scanner

FORMS OF AESTHETIC EXPERIENCE IN PAUL ZARIFOPOL'S CRITICISM

ABSTRACT

This paper investigates one of the foremost critical prejudices regarding the work of Paul Zarifopol (1874–1934), namely the presupposition of his emphasis on aestheticism. Zarifopol is remembered in literary histories as a fervent defender of the autonomy of the aesthetic which rejected the didactic function of literary criticism, but his essays develop a much more nuanced position about the forms and modes of the aesthetic relationship that is active between an artist and his/her reception. The paper dwells on two fundamental aspects of the aesthetic question as seen by Zarifopol: the definition of literature as art and the elaboration of an „ideal" model of aesthetic experience, starting from the German philosopher Hermann Lotze's theory of consciousness. Although visibly influenced by the artistic manifests of the modernists and by their plea for art's exclusiveness and its emancipation from the mass of the public, Zarifopol (who was, actually, an opinion-maker in matters of taste in his time) suggested that, objectively speaking, the aesthetic experience can only be a democratic one, with fundamentally practical ends.

Keywords: *aestheticism, aesthetic experience, essay, Romanian literature, Paul Zarifopol.*

Scanned with OKEN Scanner

DEMOSTENE BOTEZ – UN CĂLĂTOR DECEPȚIONAT

AMALIA DRĂGULĂNESCU*

„Călători suntem noi înaintea Ta şi pribegi, ca toți părinții noştri!" (1 *Paralipomena*, 29, 15).

Dincolo de orice criteriu, referitor la spațiu sau la timp, *călătoria* este fie *interioară*, fie *exterioară*. Pentru omul extrovertit, a călători semnifică o acțiune extensivă, aşadar, paradoxal, limitată, pe când, pentru insul interiorizat, aceasta înseamnă o reverberație nesfârşită în propria persoană, acolo unde dimensiunile metafizice sunt, iarăşi, fără margine. Cel dintâi urmăreşte o mişcare întru câtva *centrifugă*, de risipire a sinelui, în schimb, călătorul absolut urmează o traiectorie *centripetă*, revenind mereu la sine şi părând, de aceea, mereu nemulțumit de posibilitățile călătoriei. În altă ordine de idei, există o călătorie predominant *vizuală*, care se adresează mai ales văzului, cu miză expansionistă, de asimilare a teritoriilor, al doilea tip de călătorie impunându-se cu precădere *auzului interior*, înțelegerii mai profunde a lucrurilor, păstrării pe durată mai îndelungată a celor dintâi impresii.

Pentru orice scriitor, călătoria este un pretext, şi nu adevărata rațiune, pentru că adâncul ei țel este „să putem reinventa singuri tot, potrivit unui cod personal. Pentru mulți dintre noi, voiajori impenitenți, călătoria e un scop în sine. Plecările spre alte locuri conțin mirajul metamorfozării. Sperăm că distanțele ne vor schimba, ne vor uşura, că în kilometri se vor toci obsesiile, că ne vom uita prin hoteluri şi cabane incertitudinile, prin gări şi cărări suferințele, că cerul altfel de deasupra îl va colora altfel şi pe al nostru dinăuntru" (Pruteanu 1972: 22).

Pentru Nikos Kazantzakis, „marele călător", cum îl numea exegetul Petros Haris, călătoria este o inițiere şi o provocare, deopotrivă. „Acest glas nemilos – Tigroaica, tovarăşa mea de călătorie – mă însoțea în toate călătoriile mele. Pe toate le-am văzut împreună. Am mâncat şi am băut amândoi la mesele străinătății, am suferit împreună, ne-am bucurat împreună de munți, de femei, de idei. Şi, încărcați de prăzi, plini de răni, ne întoarcem de-acum în răcoroasa, liniştita noastră chilie... şi ne gândim la câte am văzut şi la câte avem încă să vedem. Ne bucurăm amândoi că toată lumea aceasta, văzută şi nevăzută, este o

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 191–195

Scanned with OKEN Scanner

taină nedezlegată, adâncă, de neînțeles, dincolo de minte, de năzuință, de certitudine" (Kazantzakis 2013: 7–8).

Scriitorul român Demostene Botez face parte din categoria puținilor călători care se simt dezamăgiți, oarecum neîmpliniți în urma călătoriilor întreprinse, cu toate că are parte de unele destinații covârșitoare pentru muritorul de rând – lumea mediteraneeană; spiritul antic, egiptean al Africii; inima veche a lumii arabe. Mai întâi, călătorul încearcă să facă un pact cultural cu tot ceea ce înseamnă ghidurile turistice, ca până la urmă să le dea la o parte cu nonșalanță, să renunțe la ele definitiv, pentru că sunt insuficiente. Pe această cale, a pătrunderii cu propriul suflet a teritoriilor, simte o mai mare libertate; aceasta este însă depășită, la un moment dat, de imaginație, de închipuire, încât, în cele din urmă, se simte decepționat, din cauză că este „devorat" de călătoria însăși, din cauză că un anumit orizont de așteptare, într-un sens mai concret, nu se suprapune perfect peste ceea ce întâlnește la propriu.

Volumul intitulat *În căutarea mea*, având subtitlul *Călătorii*, reprezintă un periplu desfășurat pe mai multe continente, integrând secvențele *Marsilia*, *Mediterana*, *Egipt*, *Siria*, *Liban* și *Palestina*. Episodul *Marsilia* evocă, în ansamblu, „un aspect oriental, dar cu mai multă mișcare, fără adormire lentă, ci cu aprigă energie" (Botez 1933: 54). Totuși, starea generală de *dolce farniente* a tuturor persoanelor întâlnite este destul de accentuată, tipologia comună a marsiliezilor fiind constituită din „burtoși", sergenți de stradă, chelneri bonomi, asemănați, nici mai mult, nici mai puțin, cu niște baloane vorbitoare. Dintre obiectivele întâlnite, mai impresionante sunt vechiul port, care începe și încheie acest voiaj, Quai des Belges, restaurantul Pascal, promenada Cannebière, cartierul Marsilia veche, Château d'If (unde umbra lui Alexandre Dumas se întâlnește cu urmele lui Monte-Cristo), o întreagă lume circulară („unele lucruri se mai văd încă o dată răsturnate, și peste care vechiul port de pe celălalt țărm urcă în sus cu stele mici și sărace un cer artificial și plăpând" – *ibidem*: 15). Motivul *ubi sunt* planează asupra istoriei regiunii, începând de la originea celto-elenă, cu întemeietorii Gyptis și Protis, apoi cu epoca medievală, centrată pe mănăstirea Sfântul Victor, precum și pe rememorarea valurilor migratoare de vizigoți, burgunzi, ostrogoți, franci, lombarzi, normanzi, sarazini, continuând cu ciuma teribilă din 1720, și sfârșind brusc cu o breșă în real – „Pe treapta unică a intrării, un cerșetor căzut, cârpă omenească cenușie și diformă" (*ibidem*: 33). Când se referă mai ales la cartierul vechi, scriitorul constată, cu amărăciune, că trecutul este mai puțin sinistru decât prezentul. Pentru a mai îndulci astfel de considerații, Botez descrie, cu destule amănunte, unele feluri de mâncare din sudul Franței, și celebra „buiabesă" (fr. *bouillabaisse*), despre care consideră, autoironic, că nu deține decât cunoștințe teoretico-științifice, se dovedește o adevărată oroare gastronomică pentru cei care nu sunt obișnuiți, fiind mai precis niște „bucăți de pește amestecate ca-n urma unui cutremur submarin" (*ibidem*: 17).

De asemenea, pentru a contracara, la modul artistic, sentimentul de stranietate resimțit în această călătorie, memorialistul intră în mrejele subiectivismului, pentru că, la o anumită terasă, atmosfera de intimitate îi aduce în minte casa părintească de la Hulub, iar unul dintre chelneri, de la localul Pascal, în stil maur (asemuit cu un

Scanned with OKEN Scanner

zepelin domesticit), are gesturile şi atitudinea unui stăpân de han moldovenesc. În sfârşit, declară cu multă ironie şi umor: „Nu suntem apți pentru buiabesă [...] Am devenit din copii regăsiți, clienți detestabili" (*ibidem*: 24). Pe de altă parte, strada principală din Marsilia este un carusel în care se perindă tot felul de obiecte pitoreşti – şoşoni Tretorn, pălării Mossant, ceasornice Longines, într-o dezordine boemă, lucruri care însă îl lasă aproape indiferent pe vizitator. La un moment dat, acesta caută o carte anume, un ghid turistic, pe care îl defineşte drept „unealta autodidactului care crede că a devenit savant" (*ibidem*: 26). Încântarea şi dezgustul se îmbină paradoxal, mai ales atunci când sunt urmărite spectacolele cu toreadori amatori, sau chiar cu toreadori veritabili, oscilând între surprinderea frumuseții vânjoase a taurului care tresare între oameni şi „o atmosferă de antract într-un teatru cu golani" (*ibidem*: 33), o parodie în esență. Adesea, naratorul se simte cel mai stupid dintre spectatori, însă pe alocuri reuşeşte să surprindă nuanțele comic-amare ale desfăşurării de forțe, de exemplu atunci când urmăreşte alergătura înspăimântată a unora, chiar şi atunci când taurul se opreşte din goană impasibil. Spre final, recunoaşte că „numai taurul nu m-a indignat. Şi sunt bucuros de izbânda lui" (*ibidem*: 37). Această mizantropie, precum şi o oarecare fraternizare cu soarta necuvântătoarelor, este resimțită în mai toate fragmentele de călătorie din pseudojurnal.

În cele din urmă, şi în mod surprinzător, călătorul se arată decepționat de această localitate, Marsilia, tulburând unele reprezentări exaltate, adâncind în schimb impresia de decrepitudine, cu deosebire despre „acel cartier vechi, în care, de sute de ani, oamenii se zbat zadarnic să iasă din mizerie şi se dau mereu la fund" (*ibidem*: 52). Impresiile acestea, predominant negative, provin din dezabuzarea omului preaştiutor de carte, care, suprasaturat de informațiile acumulate despre anumite locații turistice, preferă să renunțe întru câtva la acestea şi să (re-) descopere acele locuri superbe, ca pe nişte regiuni aproape virgine, ignorând în mod voit codurile culturale deja asimilate.

Deşi mai extinsă, secțiunea *Pe Mediterana* este mai amorfă, detaşându-se doar vaporul Alessia, care duce către destinație, apoi o „mulatresă" care atrage atenția naratorului, precum o himeră („o copilă cu farmec de depărtări în ochi şi în priviri, bronzată de soare, cu o naivitate de mic animal sălbatic şi curios" – *ibidem*: 45), chelnerul-şef, cu ținuta unui îmblânzitor de fiare, medicul de pe vas, amestec de Mephisto şi Faust, grecul Pilafaki, mademoiselle Martin, americanca („transatlantica") ş.a. Scriitorul surprinde aproape fotografic fizionomiile stereotipe ale partenerilor de voiaj, amestecând laolaltă o certă nostalgie cu rămăşițe de umor involuntar. Despre chipurile întâlnite afirmă, în ton autoreferențial – „Poate pentru totdeauna vor face parte dintr-o galerie a mea, ca nişte tipuri de mine însumi create" (*ibidem*: 56). Pe alocuri, unele peisaje induc o atmosferă plină de meditație şi de reverie, ca vulcanul Stromboli, evocare a focului de la începutul lumii, sau strâmtoarea Messina, mai puțin spectaculoasă. În alt plan, portretele, atunci când există, au nuanțe percutante, contururile trăsăturilor inefabile fiind evidențiate prin intermediul unor metafore speciale, construite prin procedeul contaminării. Spre finalul călătoriei, Demostene Botez îşi exprimă din nou un oarecare scepticism şi un soi de inexorabilă

Scanned with OKEN Scanner

amărăciune, călătoria fiind doar o consolidare a truismului că totul este trecător („Era liniște si senin. Cerul era tot deschis, și dacă Dumnezeu ar fi existat, l-aș fi văzut în cer în sara aceea" – *ibidem*: 72).

În următoarele două secțiuni, *Egipt* și *Siria–Liban*, amintirile sunt mai diluate, însă în același timp mai crude – imaginea sfâșierii, la propriu, a unui vultur la bordul navei, de către sirieni, într-un ritual aproape păgân; apăsarea climei insuportabile („Parcă apele mării s-au urcat în sus evaporate și ne cuprind în valuri nevăzute și fluide" – *ibidem*: 77). Portul Alexandriei nu produce emoții semnificative, în schimb lumina extremă a Egiptului, casantă și albă, simțită ca ivindu-se de pe o altă planetă, rănește sensibilitatea privitorului. Coborârea pe tărâmul acestei țări cvasibiblice aduce în memorie diverse coduri culturale. O excelentă surprindere a unor detalii denotă un ochi format cu ceea ce înseamnă realitatea umană: la un inert fumător de narghilea, „numai în globul de sticlă al trabucului, șuvițele de fum se încolăcesc ca niște stafii de șerpi" (*ibidem*: 83); la egipteni, „pielea lor lucie și negrie nu putrezește niciodată" (*ibidem*: 87). Croaziera în sine, văzută ca o organizație secretă, îngrădește într-o măsură spiritul de libertate al memorialistului. Un oarecare sentimentalism copleșește din când în când percepțiile propriu-zise, astfel încât firul de praf de pe marginea drumului care duce către pierduta bibliotecă din Alexandria poate proveni chiar din cenușa acesteia. Insesizabil, dorul de Moldova natală ia locul acestor reprezentări livrești, căci până și bărcile „au forma caracteristică a unei opinci, iar catargul are o anexă încovoiată în vârf care evoacă un aer gânditor și obosit" (*ibidem*: 95).

În schimb, condiția degradantă a femeilor arabe constituie prilej de decepție și meditație amară, acestea fiind mereu doar niște „momâi negre, îndoliate pe viață fără să știe pentru ce". Delta Nilului e dezolantă, semănând cu apele tulburi ale Dunării, primăvara. În această monotonie, singurul lucru care atrage deodată magnetic toate privirile sunt piramidele. Moscheea lui Hassan, observată în cele mai mici detalii, strivește sub greutatea ei spirituală muritorul de rând, ultimul flash din acest loc fiind imaginea cerșetorului care se roagă și care dă seamă de prezența nevăzută a lui Allah. Din aceste reflecții, cititorul este sustras cu ajutorul notațiilor umoristice, despre mamelucii pur și simplu masacrați de explicațiile ghidului, sau despre idila întreținută între o institutoare franceză și un văduv arab, ori despre aventura prin deșert pe spatele cămilelor, sau despre un englez bine conservat de alcool. Dincolo, însă, de inutilitatea, deziluzia, ba chiar stupiditatea piramidelor, pustiul impune ca un adevărat personaj („Rămân singur cu pustiul în față și am deodată impresia că sunt în fața unui Dumnezeu sau la poarta împărăției lui" – *ibidem*: 103). Din toate, rămâne numai exclamația livrescă a scriitorului Paul Morand: „rien que la terre", preluată de Demostene Botez.

Desigur, mult discutatele, în ultimul timp, relații dintre identitate și alteritate își găsesc ilustrarea, în plurivalența lor, în această carte referitoare la sinuoase călătorii, scrisă, surprinzător, în liniștea imperturbabilă a mănăstirii Agapia, așadar într-o insulă a tăcerii, meditației, și a reflecției permanente. „Analiza raportului *identitate/alteritate*, înțeles ca diferență în cazul alterității *fundamentale*, sau ca o

Scanned with OKEN Scanner

unitate de contrarii, *alterul* fiind coexistent *eului*, în cazul alterității *interioare*, duce la un numitor comun: alteritatea reprezintă o dimensiune a existenței umane, proiectându-se atât în exterior, cât și în interior. Întâlnirea cu Celălalt exterior, conflictuală în esență, asigură un dublu travaliu: identitatea este atribuită de către Celălalt (identitatea pentru Celălalt) și, paralel, este revendicată de sine însuși (identitatea pentru sine). Întâlnirea cu alteritatea în spațiul comunicării interumane asigură depășirea prăpastiei dintre Eu și Celălalt, statuând alteritatea într-o dimensiune originară" (Ciobanu 2008: 89.). Între eu și celălalt, între sinele restrâns și divinitatea nesfârșită, în interiorul unei mari călătorii, nu există, pentru o persoană inteligentă, decât sentimente de decepție.

BIBLIOGRAFIE

Bărbulescu 1983 = Simion Bărbulescu, *Viața ca roman trăit*, București, Editura Albatros.
Botez 1933 = Demostene Botez, *În căutarea mea. Călătorii*, București, Editura Adevărul.
Ciobanu 2008 = Inga Ciobanu, *Deschideri spre o propedeutică a alterității*, în „Akademos" (R. Moldova), decembrie, nr. 4.
Kazantzakis 2013 = Nikos Kazantzakis, *Jurnal de călătorie – Italia, Egipt, Sinai, Ierusalim, Cipru, Moreea*, București, Editura Humanitas.
Pruteanu 1972 = George Pruteanu, *Drumuri prin memorie*, în „Convorbiri literare", nr. 17, 15 sept.

DEMOSTENE BOTEZ – A DISAPPOINTED TRAVELER

ABSTRACT

Beyond any criterion of space or time, traveling is either *inside* or *outside*. For the extrovert man, traveling signifies an extensive action thus paradoxically limited, while for the introvert, it means an endless reverberation within himself, where the meta-physical dimensions have, again, no edge. Though the first follows a somewhat *centrifugal* motion, of self scattering, the absolute traveler follows a *centripetal* trajectory which always goes back, and therefore, always being dissatisfied with the options of traveling. In other words, there is a predominantly *visual* journey, addressing especially to the sight, expansionist at stakes and of assimilating territories; the second type of traveling is itself predominantly to the *inner hearing*, to the deeper understanding of things, to keeping those first impressions for a longer term. The Romanian writer Demostene Botez is part of those few travelers who feel disappointed, somehow unfulfilled after their wanderings, although he takes part to some overwhelming destinations for a mortal – the Mediterranean world; the Egyptian ancient spirit of Africa, the old heart of the Arab world, all illustrated in the volume entitled *În căutarea mea. Călătorii*, and representing a journey conducted on several continents, following sequences such as *Marseille*, *The Mediterranean*, *Egypt*, *Syria, Lebanon* and *Palestine*. Within this extensive traveling, between *the Self* and the *Other*, between the limited self and the endless and intensely perceived deity, feelings of disappointment appear inevitably.

Keywords: *Demostene Botez, travel literature, France, Oriental world, cultural otherness, inner journey.*

Scanned with OKEN Scanner

O ADAPTARE CULTURALĂ: MOAŞA ŞI IPOSTAZELE EI CONTEMPORANE[1]

ADINA HULUBAŞ*

Practica de a oferi un dar purificator celei care a asistat travaliul şi ivirea pe lume a pruncului a dovedit o capacitate deosebită de adaptare la condiţiile socioeconomice prezente. Anchetele de teren desfăşurate în satele din Moldova începând cu anul 2005 ne-au oferit ocazia să întâlnim femei care au născut acasă cu *moaşele de plasă* de altădată (vârsta lor înaintată, din păcate, le face din ce în ce mai greu de găsit) şi, în fiecare caz, practica de a da *mâneci moaşei* a fost descrisă drept un moment de o importanţă crucială pentru parcursul ulterior al mamei. Tocmai de aceea, obiceiul a fost transmutat la oraş şi are în continuare o vitalitate deosebită, chiar dacă nu mai este susţinut de o cunoaştere tradiţională a motivaţiei pentru care trebuie îndeplinit.

Naşterea acasă, cu bătrâne lipsite de pregătire medicală, a devenit prohibită la sfârşitul anilor '50 – începutul anilor '60 ai secolului trecut. Obligaţia (*moşâlicile* erau urmărite penal dacă mai ajutau femeile să nască) de a aduce pe lume pruncii în clinici prezintă similitudini cu procesul sociocultural prin care a trecut statul american Carolina de Nord, unde populaţia a fost împărţită afectiv între „moaşa bunică" şi specialistul impus la nivel oficial. Însă, în anul 1960, când prevederile legale româneşti abia începeau să schimbe sistemul tradiţional, în Carolina de Nord a fost efectuată o cercetare care a ajuns la un diagnostic cultural încă valabil în România ultimilor cincizeci de ani: „o mare parte din populaţie nu conştientizează faptul că acest obicei [= naşterea acasă, cu naşă empirică] există şi, acolo unde se ştie că ar fi existat, el are o aură de folclor" (Mongeau *et al.* 1961 1961: 498).

Această ultimă observaţie se potriveşte în societatea românească actuală, datorită imaginii sociale pe care moaşele au câştigat-o în sate. Nu doar calităţile ce

[1] Acest studiu valorifică rezultate ale cercetării finanţate de Autoritatea Naţională pentru Cercetare Ştiinţifică, CNCS-UEFISCDI, cod de proiect PN-II-RU-PD-2011-3-0086 (desfăşurat între anii 2011 şi 2013). Datele au fost culese de la 23 de informatori urbani, cu vârste şi studii diferite, şi comparate cu cele obţinute de la alţi 20 de subiecţi din satele de obârşie ale subiecţilor principali, precum şi cu documente aflate în Arhiva de Folclor a Moldovei şi Bucovinei.

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 197–212

Scanned with OKEN Scanner

ţineau de obstetrică şi ginecologie au salvat vieţi nenumărate, ci şi abilitatea lor de a trata, atât la nivel magic, cât şi terapeutic (prin adjuvanţii folosiţi, plante medicinale şi diferite alte substanţe) orice afecţiune. În plan universal, apelativele primite de moaşe ilustrează şi această înzestrare. În mod semnificativ, pentru indienii „Nuu-chah-nulth din Columbia Britanică (Canada), numele ei se traduce prin *ea poate face totul*"(Carroll, Benoit 2001: 6).

La noi, moaşele erau totodată cunoscătoarele unui vast repertoriu de texte ceremoniale pe care le interpretau în special în momentele de cotitură ale vieţii în comunitate: la cumetrii, scăldători şi la *colaci*, în cadrul obiceiurilor de naştere, precum şi la nunţi. Legătura dintre cele două rituri de trecere menţionate constă şi în faptul că moaşele se ocupau cu pregătirea bucatelor şi într-un prilej şi în altul, fapt care a dus, probabil, la includerea în obiceiurile de cumetrie a ritului *găinii*, prin contaminare. Dacă la nuntă, aducerea unei găini împodobite naşului simbolizează „consumarea căsătoriei" (I.H. Ciubotaru 1991: 112), la cumătrie ea nu mai beneficiază de o semantică rituală[2].

Toate ipostazele *bunicii* chemate în ajutor când se declanşa naşterea constituie pârghii psihoculturale pe care s-a ridicat statutul social distinct al acesteia. În condiţiile în care spitalele erau departe şi viaţa oamenilor atârna de un fir de păr, moaşele au căpătat o însemnătate în primul rând practică. Curăţenia dată de vârsta înaintată le califica, în al doilea rând, pentru medierea oricărei situaţii critice la nivel magic şi uman. Nu în ultimul rând, sumedenia de descântece, oraţii, cântece şi strigături cunoscute de moaşe le transforma în persoane responsabile atât cu un tip de cunoaştere superior, cât şi cu buna dispoziţie generală.

Descrierea făcută de G.M. moaşei Maranda din Vulpăşeşti – Neamţ surprinde aura socială a *bunicii*, în limitele abilităţilor masculine de a întrezări un asemenea rol complex: „Moaşa Maranda, toatî lumea o respecta prin sat, şî copiii: «Săru' mâna, moaşî!». Era foarti respectatî pentru cî părinţii... copiii întrebau: «Cini-i baba cee?» «Băi, îi moaşa ta, ea te-o adus pi lumi», nu ştiu ci, cum spuni acuma dispri barzî, da. Şî copiii, ci: «Cân' ti-ntâlneşti sî spui săru-mâna!». Era respectatî extraordinar di bini". G.C., din Şişcani – Vaslui are un mod similar de a sugera respectul mare pentru moaşă: „şî noi faţî din dânsa: «Săru' mâna!», da' ci?! Pân-o murit, di câti ori o videm...".

Educaţia fermă a copiilor ce reiese din amintirile orăşeanului invocat implică faptul că moaşa reprezenta, alături de învăţătorul satului, de preot şi de jandarm, o personalitate definitorie în viaţa comunităţii. Odată redusă la o imagine a trecutului, prin interdicţia de a mai moşi fără studii de specialitate, *bunica* a devenit un chip legendar, ce se alimentează din arhetipuri culturale străvechi. În plus, funcţia sa ceremonială a fost menţinută activă, deşi se limitează la o mască teatrală, un rol jucat (de obicei, de o femeie mai în vârstă, *iertată*, pentru a îndeplini condiţiile curăţeniei rituale) la botez şi la scăldătoarea de după.

[2] Pentru atestări ale acestui împrumut ritual în satele moldoveneşti, vezi Hulubaş 2012: 279–280.

Scanned with OKEN Scanner

Repere geografice ale moşirii în prezent

Importanţa moaşei a reieşit, anterior, din sarcina ei recunoscută în întreaga lume de a asigura copilului nou-născut şi chiar încă nenăscut un botez minimal, care să îi salveze sufletul de o condamnare definitivă la întuneric şi izolare de familie. Totodată, părinţii şi, în special, mama depind de promptitudinea *bunicii* de a duce la bun sfârşit momentul dificil al naşterii, după cum reiese din penitenţa obligatorie după pierderea unui copil nebotezat[3].

Contextul mai larg al gestului autohton de a cinsti moaşa după tipare ce par ciudate în mediul urban impersonal şi pragmatic este construit de o tendinţă relativ recentă pentru naşterile acasă în societăţile urbane din lume. Ceea ce o susţine este nevoia de empatie dintre pacient şi taumaturg, adică exact tipul de relaţie afectivă pe care *moşâlica* o avea cu *nepoatele* sale. La sfârşitul secolului trecut s-a ajuns la concluzia că moaşele empirice asistau „mai mult de 60% din naşteri în ţările aflate în curs de dezvoltare şi în unele locuri rolul lor a crescut în importanţă" (Piper 1997: 237).

Fenomenul sociologic al naşterilor în mediul familial are două coordonate economice şi culturale. Pe de o parte, ţările menţionate mai sus au un nivel de trai redus, dar beneficiază de o legătură neîntreruptă cu informaţia tradiţională. De milenii, naşterea în propriul cămin conferă femeilor siguranţă şi confort, motivate la nivel subconştient de convingerea că spiritele locului, divinităţile tutelare ale casei, veghează. Tabuurile din timpul sarcinii şi al lehuziei urmăresc tocmai întreţinerea relaţiei privilegiate. Ofensarea divinităţii pragului prin zăbovirea gravidei în acest spaţiu, încălzirea spatelui la sobă în timpul sarcinii sau manevrarea focului înaintea moliftei de la opt zile atrag repercusiuni grave asupra copilului, potrivit gândirii magice din spaţiul românesc. Moaşa afectuoasă[4] şi protecţia domestică au o eficienţă evidentă la nivel psihologic.

Aşa se explică faptul că în Guatemala, în anul 1998, 49% dintre naşteri încă mai erau asistate de *comadronas* (moaşe empirice; cf. Callister 1998: 290), în Congo, în anul 1955, numeroase femei din Brazzaville se întorceau în satele de

---

[3] Pentru vechimea ecleziastică românească a acestui păcat feminin, vezi *Pr. Lucaci*: 164.

[4] În numeroase sate din Moldova, femeile (sau fiicele lor) care au născut cu moaşe empirice au povestit că *bunica* „le lua cu vorbă bună", le încuraja, ba chiar le cânta şi le mângâia (Sulița – Botoşani) sau le spunea poveşti (Păltiniş – Botoşani). Şi moaşele cu pregătire de specialitate care le-au urmat în comune par să fi continuat această abordare psihologică, după cum reiese din povestirea informatoarei E.B.: „Era una, doamna Moraru, aceia era mai în vârstî... îmi cânta! Cu primu' copchil. Nu poci uita, cre' cî pui mâinili pi chept şî nu poci uita cum îmi cânta... Eu aveam dureri ca la prima naştiri, aşa [...]. Apoi ea-mi cânta: «Măi fatî cu ilic/ Cum dracu' sî nu-mi fii dragî?/ Gâtu' alb şî pamblica neagrî,/ Cum dracu' sî nu-mi fii dragî?». Şî eu spuneam: «Văleu, doamna Moraru, da' eu nu mai pot di dureri, duneavoastrî-m cântaţ'!»". Silvia Ciubotaru explică atmosfera benefică făcând uz şi de referinţe medicale: „Se ştie că durerea la naştere este augmentată de mecanismul psihodinamic produs de teamă, nelinişte, spaimă şi alte stări afective. Or, s-a demonstrat că «practicile populare au ştiut în mod conştient sau intuitiv să aleagă, să inhibe sau să dezvolte anumiţi factori subiectivi sau obiectivi, încercând astfel să se apropie de deziderатul contemporan – naştere fără durere» (Stoica Vasilescu, Radu O. Maier, *Analgesia la naştere în medicina populară*, 1974)" (S. Ciubotaru 2005: 58).

Scanned with OKEN Scanner

origine, pentru a da naştere în mediul familial (Balandier 1955: 34), iar în Ucraina, la jumătatea secolului trecut, la fel ca în România, 90% dintre „mamele ţărănci nu primeau ajutor specializat" (Boriak 2002: 30). De asemenea, la sfârşitul secolului trecut, în zonele rurale ale Africii de Sud, moaşele empirice, incluse în grupul vracilor, al vindecătorilor ce fac uz de medicina populară, aveau un rol esenţial, improbabil să se schimbe. Se făcea atunci apel la o recunoaştere corectă a importanţei lor şi la o atitudine deschisă în faţa acestei ocupaţii ce trebuie îmbunătăţită profesional (Troskie 1997: 15–20).

Pe de altă parte, în ţările aflate pe trepte superioare ale dezvoltării economice şi, implicit, ale procesului de urbanizare, a apărut de ceva vreme o reacţie adversă faţă de spitalizarea naşterii, un succes deosebit prin numărul mare de adepte având metoda travaliului în apă, la domiciliu. Dacă în Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord s-a legiferat în anul 1902 schimbarea (Fraser, Cooper 2009: 85), în Rusia, mutarea legislativă a naşterilor de acasă în mediul clinic s-a făcut imediat după Revoluţia din 1917 (Belousova 2002: 50), ceea ce înseamnă un avans de peste patru decenii faţă de momentul similar din România. În anul 1980 a fost iniţiat în spaţiul slav un demers de susţinere logistică şi mediatică a naşterilor acasă (*ibidem*: 51), iar actualmente moaşele rusoaice ortodoxe îmbină cu succes tehnicile medicale cu superstiţiile şi practicile populare, într-un melanj ce poate stârni o reacţie contradictorie, de amuzament şi de mirare. De exemplu, ele „sugerează îngroparea placentei într-un parc sau la ţară sub un copac" (*ibidem*: 68). Autoarea studiului din care citãm a notat între paranteze faptul că acest ritual nu are un echivalent în cultura tradiţională rusească, dar observaţia poate fi justificată de o insuficientă documentare.

Este aproape hilar să concepi un respectabil tată de familie (moaşele rusoaice îi dau lui această sarcină sau îngroapă ele însele placenta, după 40 de zile de la naştere, sub un copac aflat în zona rurală) făcând o groapă în parc pentru ceea ce ţărăncile noastre numesc *casa copilului*. Ritul poate fi considerat totuşi simptomatic pentru o societate aflată în curs de urbanizare. În mod tradiţional, placenta se îngropa în spaţiul gospodăriei proprii, aşa cum poate fi uşor aflat din satele din Moldova (vezi Hulubaş 2012: 194–195), în locuri „curate", adică în spaţii care pot proteja ţesutul uman de contagiuni impure. Principiul magiei simpatetice de contagiune spune că ceea ce a constituit cândva un întreg, a făcut parte dintr-un singur trup, păstrează legătura cu acesta şi îl poate influenţa în continuare. De aceea, nimic organic nu se arunca la întâmplare, nici părul tăiat sau căzut la pieptănat, care se strângea într-o pernă specială, pusă în sicriul stăpânului, nici unghiile şi nici buricul mumificat al copiilor. Păstrarea astăzi a bucăţii de cordon ombilical şi a părului din *moţ*, tăiat la un an, are în stratul de adâncime această motivaţie, a temerii de a înstrăina energia vitală sau *sporul casei*, după cum am văzut anterior.

Placenta trebuie păstrată în siguranţă, pentru că o eventuală profanare (în sate, oamenii povestesc cu groază despre îngropările prea la suprafaţă şi despre câinii care le pot scoate ulterior[5]) are repercusiuni magice asupra copilului.

[5] P.T. face o legătură între distrugerea impură a *locului copilului* şi un destin nefericit: „N-aveai voi sî-l arunci cî-l mânca cânili ş-apoi vai di zâlili copilului!".

Scanned with OKEN Scanner

Înhumarea în mediul public nu mai asigură securitatea mistică, din cauze lesne de înțeles. Totuși, obligativitatea acestui gest în Rusia arată că memoria tradițională este activă, atât cât a permis timpul îndelungat scurs de la încetarea activităților magico-terapeutice ale moașelor sătești.

În Statele Unite ale Americii, rușii care au emigrat la începutul secolului trecut încă mai acordau bunicii, în anul 1967, un rol important la nivel ritual. Secta molocanilor a menținut un creștinism primitiv, neschimbat din secolul al XVI-lea, și acest conservatorism este benefic întotdeauna pentru obiceiurile populare, din moment ce le pune la adăpost în fața degradărilor moderne. Așadar, în Statele Unite ale Americii, molocanii își aduceau pe lume copiii prin mijlocirea unei inițiate: „când o femeie măritată naște, bunica îl ia în brațele sale și îl spală în «apă vie» [apă care nu a fost fiartă], înfășându-l apoi în haine noi, curate" (Young 1967: 42). Și la noi, moașele empirice, cărora li se spunea cel mai adesea *bunici*, deși nu exista întotdeauna o înrudire sanguină, treceau copilul prin *apă neîncepută* (Dumeni, Ștefănești și Brehuiești – Botoșani). Lichidul menționat se află într-un raport de sinonimie parțială cu *apa vie*, desigur, pe un palier al conotațiilor magice.

Apa neîncepută are calitățile depline ale vitalității clocotitoare, de geneză, este ceea ce Mircea Eliade numește frecvent în lucrările sale *fons origo*, fântâna originii absolute, a debutului impetuos al vieții. În cultura tradițională românească și nu numai, ea este folosită pentru curățiri rituale sau cu rolul de adjuvant magic în timpul descântecelor. Denumirea ei ține de mitologia *întregului* ca depozitar al binelui absolut, argumente rapide pentru această simbolistică fiind urarea făcută la *semănat*, în prima zi din an, când se aruncă boabe de grâu în gospodăria gazdei: „Sănătatea Noului!" sau precauțiile legate de păstrarea hârburilor în casă (vezi Bâzgu 2003: 97–99). Obiectul stricat devine contagios, pentru că este „început", descompletat, și poate provoca la rândul lui un șir de evenimente distructive (stăpânii lui își pierd sănătatea, sunt păgubiți sau chiar mor), potrivit gândirii magice bazată pe analogii.

Apa vie apare mai cu seamă în basme și reprezintă cu mult mai mult decât ceea ce explică între paranteze drepte autoarea citată. Fierberea poate „omorî" prețiosul lichid din punct de vedere bacteriologic, dar acest lucru nu ar duce la obținerea *apei moarte*, de asemenea frecvent folosită de protagoniștii creațiilor populare epice amintite. Dacă aceasta din urmă ajută la recompunerea integralității corpului în narațiunile fantastice în care eroul este tranșat de către zmeu, apa vie readuce suflul, ea *redă viața* celui care și-a pierdut-o într-un evident rit inițiatic.

Fenomenul de recunoaștere indirectă a meritelor pe care le are medicina folclorică din Rusia a fost resimțit și în Canada, unde a produs schimbări în secolul al XXI-lea. „Noi prevederi legale de guvernământ, reconsiderări politice și interesul istoric față de rolul cultural al moașelor tradiționale aborigene au acordat legitimitate unui model care amestecă tradiții străvechi și tehnici moderne, permițând astfel femeilor să aducă nașterea înapoi în comunitățile lor" (Carroll, Benoit 2001: 6). La fel ca în spațiul slav, noua etapă medicală este caracterizată de încercarea „de a amesteca modalități de moșire atât tradiționale, cât și moderne pentru a crea modele inovatoare ce se axează pe o asistență relevantă la nivel

Scanned with OKEN Scanner

cultural şi centrată pe comunitate" (*ibidem*). Mexicul nu diferă la nivel sociomedical de Canada şi Rusia. Aici travaliul era condus în anul 1992 prin terapii moderne, dar şi tradiţionale, iar femeile erau asistate şi de moaşele specializate, şi de cele empirice. Pentru cele din urmă se făceau eforturi de a fi integrate, cu respectul cuvenit, în sistemul medical şi de a li se acorda mai multă autonomie (Bortin 1993: 170–177). Devine deja evidentă răspândirea generală a necesităţii de a accepta şi încorpora în practicile actuale vechile obiceiuri, iar ritul românesc de a oferi *mâneci moaşei* nu va mai părea, în cele ce urmează, ieşit din comun.

Şi în Ungaria, de mai bine de două decenii, a apărut o tendinţă socială în favoarea naşterilor acasă, cu moaşe specializate, deşi prezenţa acestora în timpul travaliului este în afara legii. Nu este ilegală însă naşterea în mediul familial şi, de aceea, multe femei declară că au fost ajutate de membri ai familiei aflaţi întâmplător în preajmă (Komuves 2010). Teama de mediul clinic impersonal se află în spatele acestor reacţii sociale, iar cazurile prezentate oferă argumente pentru solicitarea la nivel mondial ca „recunoaşterea rolului pe care îl au moaşele tradiţionale să crească, din moment ce femeile însărcinate continuă să le solicite serviciile" (Piper 1997: 245).

Acolo unde mamele sunt obligate să-şi aducă pruncii pe lume în spitale, gesturile lor compensează la nivel psihologic strămutarea. Prelungirea datinilor în ciuda contextului urban românesc se face însă şi în virtutea unei deprinderi culturale păstrate de memoria tradiţională.

Gesturi arhaice în mediul clinic

În sudul ţării noastre, respectul comunităţii pentru meritele *bunicii* se manifestă şi în contextul unei sărbători propriu-zise, al unei zile din an în care moaşa este cinstită. La Movila Miresii – Brăila, vreme de trei ani după naştere, mama merge de Lăsata Secului acasă la moaşă, cu un colac în semn de mulţumire, şi îi toarnă din nou apă *bunicii* pe mâini[6], „să se limpezească" (*Sărbători* V: 15). La Biniş şi Lăpuşnicu Mare – Caraş-Severin, se mergea cu cinste la moaşă de Crăciun sau de Paşti (*Sărbători* II: 10). Atunci femeia ajutată să nască spăla „mâinile la moaşă" (Bozovici – Caraş-Severin; *ibidem*). În Rusia, *bunica* este cinstită pe 26 decembrie (deci în a doua zi de Crăciun), iar sărbătoarea poartă un nume derivat din apelativul pentru moaşă – *babiny* (Listova 1992: 136). În Ucraina, la aceeaşi dată, i se duc în semn de recunoştinţă un fel de plăcinte numite *pyrohy* (Boriak 2002: 40). Data menţionată are aceeaşi semnificaţie la nord de Dunăre: „în Oltenia de nord, a doua zi de Crăciun este supranumită «ziua moşilor» sau «ziua moşului». Femeile tinere duc în această zi, de dimineaţă, copiii la moaşă, pentru ca aceasta să le facă unele urări de bine, de sănătate" (Lorinţ 1968: 528).

[6] Moşirea presupune o întinare magică (cu sângele impur al naşterii) şi impune un rit de purificare. Repetarea lui în contextul unei zile speciale din an are o funcţie socială, de fortificare a relaţiilor în comunitate, dar şi menirea de a definitiva curăţirea rituală.

Scanned with OKEN Scanner

Mai frecventă pentru sărbătorirea moașei la români este ziua de Sfântul Vasile la nord și sud de Dunăre, adică în Oltenia[7], Muntenia[8] și Timoc[9]. În unele localități, atunci copilul moșit este dat la grindă, vreme de trei sau chiar șapte ani de-a rândul. Informațiile puse în circulație de Varvara Buzilă într-un studiu foarte recent arată mobilitatea datei la care este sărbătorită moașa în Basarabia: a treia zi după Paști în nord, a doua zi după Sfântul Vasile în centru și de Sfântul Ion (8 ianuarie) în sudul regiunii. Descrierea etnografică de la est de Prut întărește tot ceea ce am remarcat deja în portretul moașelor-bunici: respectul comunității, rolul de bucătăreasă la nunți, cumătrii și necesitatea rituală de a primi ofrande. „Femeile venite la sărbătoare îi sărutau mâna moașei și după aceea se sărutau pe obraz. Apoi îi închinau colacii și celelalte daruri. «La Ziua babei, moașa se pregătește ca pentru o cumătrie. Invită femeile și acestea vin aducând mâncare și băutură. În prag, femeile o sărută pe obraji, îi sărută mâinile de trei ori (pe dosul palmei, pe palmă și iar pe dosul palmei). Îi doresc să facă mâncare pe la nunți, cumătrii. Stau la masă, apoi ies în sat și vizitează alte moașe. Se întâlnesc, se sărută, se veselesc»" (Buzilă 2013: 30).

În spațiul slav de la sud de Dunăre, ziua de 21 ianuarie (sau 8 ianuarie în calendarul iulian) poartă numele de *Babin Den*, adică Ziua Bunicii. Știm deja că apelativul nu conține în mod obligatoriu un indiciu de consangvinitate și este sinonim cu cel de moașă. Ceea ce prezintă un interes deosebit la această sărbătoare, altădată cu caracteristici de carnaval, este obiceiul de a duce bătrânelor un cadou constând din mâncare, dar și ștergar și săpun. Dintr-un ulcior (*stomna*) se toarnă apă caldă pe mâinile moașei, de sus (ca să crească pruncul înalt), la un pom roditor. Moașa lasă să-i scape săpunul dintre palme de câteva ori, ca pe viitor femeia ce o cinstește să nască ușor și o stropește pe aceasta cu apă pe piept, pentru a-i asigura în mod magic lactația[10]. Foarte asemănător este gestul moașei de altădată din Bălțăreți, Cosmești Vale și Tecuci – Galați, precum și din Ibănești – Botoșani: după ce primea *mânecile* la opt zile după naștere, ea își ștergea mâinile ude de sânii lehuzei. Analogia magică dintre urmele apei pe cămașă și laptele abundent constituie explicația acestei modalități îndătinate de primire a darului. Tot în Bulgaria, moașa era alteori scăldată la râu sau la o altă sursă de apă, unde se ajungea cu un car împodobit (MacDermott 1998: 181). În acest caz, supradimensionarea lustrației trebuie pusă în relație cu alte rituri ale apei.

Interzicerea moșitului tradițional nu a anulat gesturile de recunoștință pentru moașe/ bunici nici în România, nici în Bulgaria. La vecinii noștri de la sud, data la care altădată erau sărbătorite moașele empirice a devenit Ziua Asistenței la Naștere și a Maternității[11]. Pe 21 ianuarie, femeile merg în maternitățile unde au născut și spală mâinile asistentelor medicale, dăruindu-le apoi un „prosop nou pufos" (Stavreva,

---

[7] În Desa și Mârșani – Dolj, Slătioara și Sutești – Vâlcea (*Sărbători* I: 20).

[8] În Islaz – Teleorman (*Sărbători* V: 15).

[9] În Drujba și Rabrovo – Vidin (*Sărbători-Bulgaria*: 51).

[10] http://www.ratchenitza.com/Babin_Den/Babin_Den.htm.

[11] Pentru diminuarea și apariția unor noi rituri în cadrul obiceiului inițial de *Babinden*, vezi Stamenova 1986: 66–76.

Scanned with OKEN Scanner

Quek 2008: 67). O altă modalitate modernă de recunoaştere a meritelor medicale constă în „concerte şi petreceri la Casa de Cultură locală, unde părinţii şi copiii petrec timpul cu toate moaşele locale şi le oferă copturi, flori şi alte cadouri, inclusiv tradiţionalul prosop şi săpun" (MacDermott 1998: 181). Sărbătoarea este cunoscută şi în Macedonia centrală grecească, unde se ţine pe data de 8 ianuarie (la fel ca în calendarul iulian la bulgari). Ea este numită „*méra tis bábos*, *babo günü*, *Babinden* «ziua bunicii» sau *iméra tis mamís* «ziua moaşei»" (Anastassiadou 1976: 72).

Fenomenul socioantropologic din Bulgaria, care a făcut posibil saltul unei zile tradiţionale în calendarul evenimentelor urbane, se bazează pe aceeaşi retenţie culturală ce motivează lehuzele şi în ziua de azi în România să ofere moaşelor din clinici un prosop şi săpun, şi uneori să le ceară şi iertare[12]. La Maternitatea „Cuza-Vodă" din Iaşi, medicul pensionar D.P., în vârstă de 58 de ani, a declarat că darul este foarte frecvent, atât la femeile din mediul rural, cât şi la cele ce locuiesc în oraşe. Deşi motivează gestul lehuzelor în mod corect şi îl încadrează unui set de legi foarte vechi, medicul în cauză consideră că darul este de factură religioasă. Ea a menţionat în acelaşi registru şi interdicţia femeilor de a ieşi din casă 40 de zile, fiindcă „arde pământul sub ele". Absenţa unui mediu tradiţional de origine a dus la o asimilare precară a informaţiilor rămase fără susţinerea unui sistem de gândire coerent. Subiectul apelează, în acest context, la singura instanţă cunoscută a avea o putere coercitivă asupra populaţiei.

Gestul familiar de a oferi în maternitate prosop şi săpun cadrelor medicale care au asistat naşterea are la origine obiceiul *mânecilor moaşei*, a cărui finalitate magică era de a purifica *bunica* şi de a-i permite să-şi continue acţiunile terapeutice şi cu alte femei ce aveau nevoie de ea. În mediul urban (pe forumurile de pe internet există mărturii numeroase despre această practică perpetuată în Iaşi, Focşani, Buzău şi Constanţa), gestul se propagă sub autoritatea instanţei colective („aşa se dă", „toată lumea dă") sau sub cea imediată, a primei generaţii de orăşeni.

D.C. a născut la vârsta de 22 de ani şi nu a omis obiectele purificatoare la nivel simbolic: „Eu ştiam cî aşa sî procedeazî. Mi-am cerut iertari... la [Maternitatea] Cuza-Vodă ş-am dat. [...] Dai *di mâneci*, da. Aşa sî spuni, bani, săpun, prosop". Întrebată despre semnificaţia gestului, fosta locuitoare a satului Bălţaţi – Iaşi a dat curs unei explicaţii pragmatice, de motivare materială a asistentei care îngrijeşte copilul. A fost însă de ajuns să întrebăm dacă nu cumva obiectele sunt menite să cureţe moaşa, ca subiectul să rememoreze informaţia originară: „înainti, din auziti, aşa sî făcea. Sî turna pi mâini, ca şi la preot. După ci ajuta moaşa pi mamî la naşteri sî spăla pi mâini şî sî spăla cu prosopu' pi cari îl dădea. Aşa era tradiţia".

Nevoia de a îndeplini obiceiul rezistă sub un camuflaj modern: darul moaşei se redefineşte în termeni urbani drept „o atenţie", un stimul pentru grija sporită a cadrelor medicale. Poate şi din acest motiv, în clinicile maternale din Buzău lehuzele dau trei prosoape şi trei săpunuri, medicului, moaşei şi infirmierei. Degradarea obiceiului şi pierderea semnificaţiei originare sunt aici evidente.

[12] Pentru o analiză detaliată a acestei practici în satele din Moldova, vezi Hulubaş 2012: 103–118.

Scanned with OKEN Scanner

V.U. a mers la maternitate cu săpun, prosop, bani și o cutie de bomboane, fiindcă „așa se plătea" efortul moașei. În satul natal însă, moașa primea săpun de casă și prosoape mici țesute (G.C.). Și S.G. pare să fi îndeplinit ritul sub presiunea socială că „toată lumea dădea" și a oferit „prosop, săpun, bani, ciocolatî, un pachet di cafea". În localitatea originară a S.G., descrierea obiceiului conține doar elementele autentice, fie că nașterea a avut loc în urmă cu 10 ani, în cazul fiicei V.H., cu 26 de ani în urmă (M.P.) sau acum 65 de ani (P.Ț.). Turnatul pe mâini al apei sau aghesmei (A.A.), darul tradițional din săpun, prosop și „materii, doi metri cam, un metru giumati" (P.Ț.) și iertarea cerută moașei păstrează intactă desfășurarea ritului, așa cum impune mediul social de tip tradițional (*folk*): „așa-i obiceiu' di cân ne-am trezât noi!" (P.Ț.). V.H. justifică gestul expiator pe un ton aproape de reproș pentru formularea unei întrebări asupra necesității darului: „Păi, da' ea nu s-o murdărit di nimica, când o tras copilu' nu s-o murdărit di nimic?!".

Reconfigurarea acestor date rurale de către S.G. ține de mimarea adaptării la mediul urban, în care interesele materiale concrete prevalează în fața celor spirituale. Cafeaua și ciocolata adăugate obiectelor ce pot spăla la nivel magic „păcatul nașterii" fac să se dilueze natura țărănească a practicii, dar în același timp îi asigură și supraviețuirea mai departe, într-o alianță dintre sacru și profan.

Fostă moașă de la întreprinderea „Țesătura", originară și ea din satul Roșcani, E.G. a primit numeroase prosoape și săpunuri. Ea cunoaște denumirea obiceiului sintetizat prin acțiunea principală: „îi dai mâneci" moașei. Obligativitatea lui vine din faptul că „era un păcat, te murdăreai de sângele ei și [se dădea prosopul] ca să te ștergi bine de sânge, ca sî nu ai păcate pe mâini, păcatele femeii, unsă di sângi, tot". În cazul în care uiți, „umbli [pe Lumea Cealaltă] ca să o cauți, să o găsești și să-i dai, pentru că ai rămas cu păcatele mari, cu datoria". Și la Rusenii Noi – Iași, pedeapsa din postexistență motivează demersul tradițional, iar informația se transmite în mod apăsat de la o generație la alta: „sî spuni cî, dacî nu-i dai, așa sî spuni, mânecili la moașî, pi Ceea Lumi umbli după dânsa ș-o cauț' cu prosopu șî nu mai dai di ie! Așa știu di la mama me! «Mamî, cât ați ci voi ș-aț' trăi...!»" (P.T.). Z.B. din Vulpășești – Neamț și M.C. din Hilița – Iași cunosc o variantă mai gravă a pedepsei, ceea ce sugerează importanța crescută a practicii neîntrerupte. Potrivit acesteia, omiterea darului va condamna femeia să o lingă pe moașă pe Lumea Cealaltă, pentru a o curăța. Este evident că toate informatoarele rurale au îndeplinit cutuma în clinicile maternale unde au născut, păcatul de a nu o face fiind conștientizat și în prezent: „cât di năcăjâtî ar fi o fatî di asta, cari-i căsătoritî acu'" să dea „prosoapi di celea mari, săpun ș-o sticlî di băuturî" (A.S.).

Este evident de ce M.D., când i-au născut fiica și nora, s-a asigurat personal că prosopul, săpunul, parfumul au ajuns la cadrele medicale și că acestea au fost spălate pe mâini cu agheasmă. Un tip diferit de influență este exercitată în maternitatea din Constanța asupra lehuzelor, cărora li se amintește de datină chiar de către cadrele medicale ce au asimilat acest rit de purificare de-a lungul anilor de practică. Nu mai avem de-a face, în acest caz, cu o societate de tip tradițional, ci cu o tradiție susținută în mod artificial. Dacă, în mod firesc, femeia care a născut simte nevoia spirituală de a îndeplini gestul și de a se elibera de o datorie ce se întinde și

Scanned with OKEN Scanner

în postexistenţă, în acest caz mediul urban impune obiceiul care devine un scenariu fără interiorizare individuală. Atât timp cât superstiţia sau practica rituală nu a făcut parte dintr-un tip de existenţă folclorică, ea nu poate deveni un mod de situare în lume.

În clinica maternală, E.Bo. a perpetuat ritul de purificare simbolică a mâinilor moaşei: „Aşa ştiam cî-i tradiţia, moşteniri din... tradiţii di-acasî, di la părinţii mei, di la mama mea. [...] Da' eu cred cî ş-acuma... de exemplu nora mea o dat la Măriuca. Ş-acuma sî practicî obiceiu ăsta. Prosop, săpun obligatoriu şî na... un bănuţ, cî ştiţ', sî răsplăteşti munca... eu mai ştiu o sticlî cu vin ş-o cutii cu bomboani, o prăjiturî ceva... [...] Ei bini cî la ţarî, ş-acuma, îmbrăca diferiti formi recunoştinţa asta pentru moaşî. Di exemplu, acum mi-am adus aminti, îi dădea, cum aveam la ţarî, macaturi di astea sau îi dădea aşa, o bucatî di material, eu ştiu... o pânzî". În mod previzibil, fosta vecină a informatoarei E.Bo. din Tansa, Belceşti – Iaşi nu a menţionat decât săpunul, prosopul şi „material, capot, o rochie ceva" (M.C.).

Funcţia iniţială a ofrandei pentru moaşă viza înlocuirea în plan material şi simbolic a braţelor compromise de sângele impur al naşterii, de aceea *bunicile* primeau, după spălarea cu apă şi săpun sau agheasmă, un material din care se putea confecţiona o cămaşă nouă. Denumirea de *mâneci* este evident sinecdotică şi se referă în special la acea parte din haină care pe care o afectează procesul travaliului. În timp, *mâneci* au devenit şi alte obiecte vestimentare precum şorţ, batic etc., ulterior distanţa faţă de forma şi sensul iniţial devenind mare.

Aşa cum declară E.I., *mânecile* se dau în virtutea unei orânduieli neîntrerupte: „zâci c-aşa trebui dati, aşa-i din bătrâni, prosop şî săpun. [...]. Toatî lumea dădea prosop şî... da, şî la ora actualî sî dă. Ş-acuma sî dă prosop şî săpun la moaşî". Importanţa crescută a darului face ca informaţia să ajungă de timpuriu la viitoarele mame: „aşa sî dă. Asta di mult timp, chiar di când eram eu micî auzeam di prosop şî săpun la moaşî" (S.T.).

Un alt nume al obiceiului apare în interviul cu V.V.: „aşa ziceam, spălăm mâinile moaşei. Aşa sî zici, trebui sî spăl mâinile moaşei. Dar asta sî-ntâmpla pi timpu' meu, la maternitati". Denumirea apare şi în Maramureş, unde este cunoscută ca *spălatu' pă mânuri*, dar şi în centrul, sudul şi vestul provinciilor ruseşti, potrivit cercetătoarei T.A. Listova (1992: 130).

Fiicele primei generaţii de orăşence continuă să îndeplinească acest rit (P.Z. a născut în anul 1997 şi a dat şi ea săpun şi prosop asistentei din maternitate), fie şi numai pentru că cei din preajma lehuzei o atenţionează: „lumea din jurul meu, nu pot să zic x sau y, nu ştiu. În momentul în care ajung... «Vezi că trebuie să...», cu liniuţă, aia, aia, aia" (A.M.). Este evidentă schimbarea de tonalitate de la sătencele temătoare că Viaţa de Apoi va avea o coordonată punitivă, manifestând totodată un ataşament afectiv faţă de setul de legi nescrise, la a doua generaţie de orăşence, care tratează sub beneficiul de inventar gesturile moştenite cultural. Bifarea în mod mecanic a acţiunilor nu mai conţine nici un indiciu despre funcţia lor magică originară.

Cu toate acestea, obiceiul *mânecilor moaşei* dovedeşte o vitalitate surprinzătoare după şaizeci de ani de la mutarea lui în mediul spitalicesc. Continuitatea se sprijină pe memoria tradiţională activă a foştilor săteni, dar şi pe imaginarul balcanic despre moaşă, a cărei zi tradiţională a devenit una a specialiştilor obstetricieni în calendarul

Scanned with OKEN Scanner

evenimentelor profane. Mai mult chiar, în întreaga lume, moașele empirice beneficiază de o atenție neîntreruptă, atât ca materializare a respectului social pe care îl câștigă, cât și ca valoare profesională.

Un rol ritual în lumea profană a orașului

Un al doilea tip de adaptare culturală la noile realități sociale (după strămutarea ritului de purificare împreună cu gravidele, în clinici) îl constituie rolul propriu-zis de moașă, asumat de o femeie, în ceremonialul botezului și chiar înainte de acesta. Dacă în Moldova o femeie este aleasă moașă, jucând acest rol doar în momentul creștinării, cu sarcina de a duce în brațe copilul nebotezat la biserică și de a pregăti, a doua zi, scalda făcută de nașă în mod ceremonial, în Oltenia scenariul este mai complex.

Ceea ce făceau *bunicile*, moașele de sat acum 60 de ani, când s-a interzis nașterea acasă, continuă în sudul României sub forma unui rol jucat după scoaterea copilului din maternitate: „și azi la ieșirea din spital nou-născutului i se va «aloca» o moașă. Aceasta va figura pe postul tradițional îndeplinindu-și vremelnicele atribuții până la împlinirea celor 6 săptămâni de la nașterea copilului. Așa se va păstra o frumoasă tradiție. Ea va merge la spital când se externează mama, îmbracă nou-născutul și vine zilnic la domiciliu pentru a îmbăia copilul, fiind asistată de mamă și de soacră până aproape de șase săptămâni, mai ales când mama este la prima naștere având nevoie de această «asistență tehnică». Moașa este aleasă din rândul rudelor mai apropiate, fiind o femeie mai vârstnică, pricepută în domeniu" (Gălățan-Jieț 2011: 37). Nu întâmplător are loc această punere în scenă a atribuțiunilor vechi ale moașei tocmai în Oltenia, dacă ne gândim la tradiția locală a *moașei de neam*, foarte atent respectată în trecut (vezi Laugier 1910: 48 și Lorinț 1967: 127–132).

Dispariția ocupației propriu-zise din mediul social nu a schimbat natura impură a copilului, care trebuie atins de o persoană inițiată. Masca moașei este purtată și în Bulgaria, la românii din Balei – Vidin: „moașa mi-o aleg eu, de exemplu mi-am ales verișoara mea primară, care a învățat și ea în Craiova, v-am zis, e farmacistă, ea e moașa fetiței" (*Sărbători-Bulgaria*: 59). În Rusia, fenomenul este similar: „în vestul regiunii Smolensk, în ciuda dispariției progresive a moașelor, multe obiceiuri și ritualuri au fost conservate prin numirea arbitrară a unor femei pentru a se comporta asemenea moașelor. Astfel, în regiunile Krasnik și Roslavl, la întoarcerea de la maternitate, o femeie în vârstă, uneori bunică, este chemată pentru prima baie a copilului [...]. Femeia aleasă să fie moașă este în mod obligatoriu invitată la masa de la botez, unde înfăptuiește rituri ce au fost făcute anterior de moașele autentice" (Listova 1998: 138).

Distanța de aproape 2000 de kilometri dintre Vidin – Bulgaria și Smolensk – Rusia cuprinde spațiul românesc și se definește la nivel antropologic prin nevoia unei tradiții cu funcție compensatorie, menite să recupereze sensurile afectate de dispariția unui rol-cheie în bunul mers al comunității. Memoria colectivă a acestor

Scanned with OKEN Scanner

populaţii resimte în mod acut natura specială a nou-născutului care „vine din lumea invizibilă, cea a morţilor, a nopţii, pentru a se integra în lumea văzută, cea a viilor şi a luminii" (Lepoutre 1997: 187). Singura ce poate gestiona o asemenea energie necunoscută este, în toate culturile lumii, moaşa.

În oraşul Focşani, din sudul Moldovei, V.D. ne-a declarat că s-a simţit foarte importantă când a jucat propriu-zis personajul acesta tradiţional în ceremonia prietenei sale de aceeaşi vârstă, care îşi boteza fetiţa. Deşi au încălcat cu bună ştiinţă regula vârstei înaintate a moaşei (pe care V.D. o cunoştea de la mama sa, originară din Şivița – Galaţi), aceste două reprezentante ale celei de-a doua generaţii de orăşeni păstrează cu reverenţă imaginea tradiţională a moaşei ca actant principal la obiceiurile de naştere. Sarcinile moaşei numite conţin, în această zonă, şi îndatorirea de a scoate copilul din maternitate îmbrăcat într-un set complet de haine adus de moaşă, la fel ca în Oltenia. După ce îl duce la biserică, pentru botez, aşa-zisa moaşă varsă a doua zi apa de scăldătoare „la un pom fructifer [...]. Să dea roade [copilul]" (V.D.).

V.U. şi-a numit şi ea o colegă pentru a duce, în calitate de moaşă, copilul la biserică, iar efortul acesteia a fost răsplătit cu „o atenţie", după cum declară subiectul în limbajul urban clişeizat. M.G. ne-a precizat mai întâi că în comunitatea rurală moaşa „era tratată diferit, în sensu' că era singura curată, singura capabilă", după care şi-a povestit experienţa sa: „şi eu am fost moaşă. Da, şi eu am fost moaşă la două botezuri, pentru că ea este cea căreia mama-i încredinţează copilu'. Cum tradiţia la ţară era: moaşa vine acasă, ia copilu', îl duce la biserică, se citeşte o rugăciune specială moaşei, într-un anume moment al slujbei copilul este luat de la moaşă şi se dă naşului sau naşei şi în acel moment moaşa doar asistă la dezbrăcatul copilului pentru botez, la chestiuţe de felul ăsta. Însă moaşa trebuie plătită, i se dau obligatoriu dulciuri, bomboane sau ceva. Naşa trebuie să plătească moaşa, pentru că ea-l aduce". Răsplătirea moaşei este sinonimă cu recunoaşterea publică a meritelor ce transcend contingentul. Medierea forţelor nevăzute aflate în spatele miracolului de a veni pe lume se face cu succes numai prin braţele moaşei, expuse, cum am văzut anterior, unei prihăniri simbolice, dar purificate şi fortificate de ofranda mamei.

Şi E.Bo. a întrupat acest personaj ritual în două situaţii, dar nu s-a limitat la a îndeplini prevederile rituale, ci a avut şi un rol activ în transmiterea mai departe a obiceiului şi sensului pe care acesta îl poartă. De altfel, toate informatoarele cu care am discutat au recunoscut că iau atitudine în contextele ceremoniale, fără să ţină cont că se află într-un mediu urban sau în preajma unor persoane fără educaţie tradiţională. Acesta este unul din momentele în care memoria culturală se activează, şi masca socială a orăşeanului nu mai este necesară pentru a păstra aparenţele. Ceea ce declanşează o asemenea reacţie rurală este motivaţia despre care am vorbit. Grija pentru întrunirea celor mai bune auspicii într-o perioadă de timp esenţială estompează nevoia de a mima comportamentul urban şi scoate la suprafaţă adevăratul raport al fostului sătean cu lumea încojurătoare. Captarea bunăvoinţei din partea forţelor superioare depăşeşte ca importanţă jocul social, având repercusiuni, nu asupra

Scanned with OKEN Scanner

relațiilor de moment cu mediul, ci asupra întregului destin al copilului. Comportamentul rural, oricât de impropriu ar părea prin stridența sonoră, irumpe în momentele critice ale riturilor de trecere: „eu de exemplu am o prietenî, aicea la un bloc vecin; i-o născut fata. Şî tot la fel, am participat în calitati di moaşî [...]. Ei şî sî fac nişti chiuituri aşa, mă rog. Ei, pur şi simplu aşa, «Iuuuu!». E-o mari bucurii, o mari veselii!" (E.Bo.).

Dacă obiceiul de a oferi săpun şi prosop moaşei din maternitate pare a fi expus unei diminuări a frecvenței, actul ceremonial al *bunicii* din piesa obiceiurilor de naştere jucată la oraş nu dă nici un semn că este amenințat cu dispariția. Atât ritul scăldatului de după botez, cât şi rolul moaşei, acceptat de toată lumea prezentă în ciuda artificialității lui, vor fi perpetuate multă vreme de acum încolo, chiar şi după împuținarea drastică a superstițiilor şi obiceiurilor legate de naştere.

Explicația acestui punct forte al memoriei tradiționale active se sprijină, aşa cum am văzut, pe imaginea universală a valorii sociale pe care o poartă moaşa şi pe contextul sociocultural al zonei est-europene în care ne situăm. Nucleul acestei adăptări de succes a statutului moaşei de de altădată îl constituie însă perioada scurtă care a trecut de la impunerea asistenței medicale profesioniste la naştere. Deceniile de până acum nu au reuşit să şteargă cu totul poveştile calde despre *bunica* ce venea în ajutorul gravidelor şi anchetele de teren în sate abundă în continuare de informații despre *suta* de copii moşiți şi despre puterile ei deosebite. Mai mult chiar, imaginea moaşei intră încet într-un registru de legendă şi miraculos, prin relatări despre evenimente inexplicabile din viața satului. Dinamica legăturilor dintre oraş şi sat, deşi motivate socioeconomic, întăreşte inclusiv aceste percepții culturale.

Este însă evidentă trecerea de la motivația magică la cea spectaculară, golită treptat de simboluri cu repercusiuni asupra destinului. Aşa cum *mânecile moaşei* ajung să fie decodate eronat prin logica orăşeanului cu simț practic drept garanție a sănătății pruncului sau, mai sec, ca mijloace de motivare materială a cadrelor medicale, tot la fel, rolul moaşei se preface încet-încet şi se limitează la o funcție estetică în cadrul evenimentului familial. Nerespectarea condiției privitoare la curățenia rituală a moaşei reprezintă un prim indiciu asupra reconfigurării pur spectaculare a statutului *bunicii*, atât de important altădată în viața comunității.

BIBLIOGRAFIE

Anastassiadou 1976 = Iphigénie Anastassiadou, *Deux Cérémonies de travestissement en Thrace: le Jour de babo et les Caloyeri*, în „L'Homme", t. 16, nr. 2–3, p. 69–101.

Balandier 1955 = Georges Balandier, *Sociologie des Brazzavilles Noires*, Paris, Librairie Armand Colin.

Bâzgu 2003 = Eugen Bâzgu, *Arhetipul întreg – parte*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei", nr. III, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, p. 95–116.

Belousova 2002 = Ekaterina Belousova, *The Preservation of National Childbirth Tradition in the Russian Homebirth Community*, în „Folklorica. Journal of the Slavic and East European Folklore Association", vol. II, nr. 2, p. 50–77.

Scanned with OKEN Scanner

Boriak 2002 = Olena Boriak, *The Midwife in Traditional Ukrainian Culture: Ritual, Folklore and Mithology*, în „Folklorica. Journal of the Slavic and East European Folklore Association", vol. II, nr. 2, p. 29–49.

Bortin 1993 = Sylvia Bortin, *Interviews with Mexican midwives*, în „Journal of Nurse-Midwifery", nr. 38 (3), p. 170–177.

Buzilă 2013 = Varvara Buzilă, *Salutul în practica etichetei tradiţionale. Formularea problemelor de cercetare*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei", nr. XIII, p. 11–32.

Callister 1998 = Lynn Clark Callister, *Giving Birth: Guatemalan Women's Voices*, în „Journal of Obstetric, Gynecologic, and Neonatal Nursing", vol. 27, nr. 3, p. 289–295.

Caroll, Benoit 2001 = Dena Carroll, Cecilia Benoit, *Aboriginal Midwifery in Canada: Blending Traditional and Modern Forms*, în „The Canadian Women's Health Network", nr. 3, vol. 4, p. 6–7.

Fraser, Cooper 2009 = Diane M. Fraser, Margaret A. Cooper, *Myles' Textbook for Midwives*. Edinburgh, New York, Churchill Livingstone/Elsevier.

Gălăţan-Jieţ 2011 = Dumitru Gălăţan-Jieţ, *Riturile de trecere în ţinutul momârlanilor – Naşterea*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra.

Hulubaş 2012 = Adina Hulubaş, *Obiceiuri de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

I.H. Ciubotaru 1991 = Ion H. Ciubotaru, *Valea Şomuzului Mare. Monografie folclorică*, Caietele Arhivei de Folclor, X_1, Iaşi.

Komuves 2010 = Anita Komuves, *People: The Hungarian Way of Birth*, în „Transitions Online", nr. 11/23, http://www.tol.org/client/article/21964-the-hungarian-way-of-birth.html?print.

Laugier 1910 = Ch.H. Laugier, *Sănătatea în Dolj. Monografie sanitară*, Craiova, Institutul Grafic „Samitca".

Lepoutre 1997 = Marie Lepoutre, *D'une medicine à l'autre. Grossesse et Enfantement : Ethno-histoire du pluralisme médical à Lofiu (Nouvelle Calédonie)*, thése de doctorat.

Listova 1992 = T.A. Listova, *Russian Rituals, Customs, and Beliefs Associated with the Midwife (1850–1930)*, în *Russian Traditional Culture. Religion, Gender, and Customary Law*, edited by Marjorie Mandelstam Balzer, M.E. Sharpe, Armonk.

Lorinţ 1967 = Florica Lorinţ, *Tradiţia „moaşei de neam" în Gorj*, în „Revista de etnografie şi folclor", t. 12, nr. 2, p. 127–132.

Lorinţ 1968 = Florica Lorinţ, *Obiceiuri de la naştere din Oltenia de nord*, I, în „Revista de etnografie şi folclor", t. 13, nr. 6, p. 517–530.

MacDermott 1998 = Mercia MacDermott, *Bulgarian Folk Customs*, Jessica Kingsley Publishers Ltd., London.

Mongeau et al. 1961 = Beatrice Mongeau, Harvey L. Smith, Ann C. Maney, *The „Granny" Midwife: Changing Roles and Functions of a Folk Practitioner*, în „American Journal of Sociology", vol. 66, nr. 5, p. 497–505.

Piper 1997 = C.J. Piper, *Is There a Place for Traditional Midwives in the Provision of Community-Health Services?*, în „Annals of Tropical Medicine and Parasitology", nr. 91 (3), p. 237–245.

Pr. Lucaci = *Pravila ritorului Lucaci*, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

S. Ciubotaru 2005= Silvia Ciubotaru, *Folclor medical din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Sărbători-Bulgaria = *Sărbători şi obiceiuri. Românii din Bulgaria*, Bucureşti, Editura Etnologică, 2010.

Sărbători I, II, V = *Sărbători şi obiceiuri*, răspunsuri la chestionarele *Atlasului etnografic român*, vol. I, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001; vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002; vol. V, Bucureşti, Editura Etnologică, 2009.

Stamenova 1986 = Jivka Stamenova, *Day of Natal Assistance and Motherhood (Babinden)*, în „Bulgarian Ethnology", nr. 3, p. 66–76.

Scanned with OKEN Scanner

Stavreva, Quek 2008 = Kirilka Stavreva, Lynette Quek, *Cultures of the World. Bulgaria*, Tarrytown, Marshall Cavendish Benchmark.

Troskie 1997 = R. Troskie, *The importance of traditional midwives in the delivery of health care in the Republic of South Africa*, în „Curationis", nr. 20 (1), p. 15–20.

Young 1967 = Pauline V. Young, *The Pilgrims of Russian Town. The struggle of a primitive religious society to maintain itself in an urban environment*, with an introduction of Robert Ezra Park, New York, Russel & Russel.

A CULTURAL ADAPTATION: THE MIDWIFE AND HER CONTEMPORARY HYPOSTASES

ABSTRACT

The shift from homebirth to medically assisted labour in hospitals had socio-cultural repercussions in Romania. Women seem to have an active cultural memory of the symbolic implications of birth and choose to maintain the old rituals even on the corridors of maternity clinics. Once the hospitalisation ends, mothers feel more comfortable if someone close to them plays the role of the traditional birth attendant during the baptising ceremony or even before it. On the other hand, villagers reminisce the deeds of the lay midwifes by reviving the cultural archetypes they have inherited. The phenomenon is still alive in the Romanian society, since birth at home was banned only fifty years ago by local authorities. Comparisons with similar situations from Bulgaria, Russia, Hungary and some other countries picture a general respect for traditional birth attendants.

Keywords: *folklore, urban anthropology, traditional midwives, confinement rules, superstitions.*

ANEXĂ

Date despre informatori

A.A. = Aneta Asoltanei, 78 de ani, 7 clase, originară din Roşcani – Iaşi, unde şi locuieşte.
A.M. = Anca Mazilu, 30 de ani, studii superioare, originară din oraşul Focşani.
A.S. = Aneta Soltuz, 76 de ani, 7 clase, originară din satul Vulpăşeşti – Neamţ, unde şi locuieşte.
D.C. = Daniela Chelaru, 28 de ani, şcoală profesională, originară din satul Bălţaţi – Iaşi, a locuit în Iaşi între anii 2006 şi 2013, după care a emigrat în Italia.
E.B. = Elena Bolohan, 72 de ani, 4 clase, Şişcani – Vaslui.
E.Bo. = Elena Botez, 61 de ani, studii liceale, originară din Tansa, Belceşti – Iaşi, locuieşte în Iaşi din anul 1967.
E.G. = Emilia Gârbea, 69 de ani, studii postliceale, a locuit vreme de 45 de ani în Iaşi, dar a revenit în satul natal.
E.I. = Elena Iordache, 50 de ani, şcoală profesională, originară din Rusenii Noi – Iaşi, locuieşte în Tomeşti – Iaşi.
G.C. = Georgeta Cehan, 79 de ani, 4 clase, originară din satul Tomşa, Hoceni – Vaslui, locuieşte în Şişcani, Hoceni – Vaslui.
G.M. = Gheorghe Mihai, 73 de ani, 8 clase, originar din satul Vulpăşeşti – Sagna – Neamţ, locuieşte în oraşul Iaşi din anul 1964.
M.C. = Maria Ciubotaru, 59 de ani, 8 clase, originară din Hiliţa – Iaşi, unde şi locuieşte.
M.Co. = Maria Cotan, 69 de ani, 4 clase, originară din Tansa, Belceşti – Iaşi, unde şi locuieşte.
M.D. = Magdalina Duman, 64 de ani, studii liceale, originară din Rusenii Noi – Iaşi, locuieşte în Iaşi din anul 1970.

Scanned with OKEN Scanner

M.G. = Meda Gâlea, 44 de ani, studii superioare, originară din Poiana Teiului – Neamţ, a locuit opt ani în Bucureşti şi se află în Iaşi de 17 ani.
M.P. = Maria Pintilie, 46 de ani, 10 clase, originară din Roşcani – Iaşi, unde şi locuieşte.
P.T. = Paraschiva Tiron, 69 de ani, 8 clase, originară din satul Rusenii Noi, Holboca – Iaşi, unde şi locuieşte în prezent; a locuit 12 ani în Iaşi.
P.Ţ. = Paraschiva Ţarcă, 88 de ani, fără şcoală, originară din Roşcani – Iaşi, unde şi locuieşte.
S.G. = Sorina Guşă, 42 de ani, studii liceale, originară din Roşcani – Iaşi, locuieşte în Iaşi din anul 1987.
S.T. = Stela Troia, 61 de ani, 10 clase, originară din Satu Nou, Săveni – Botoşani, locuieşte în Iaşi din anul 1967.
V.D. = Veronica Dogaru, 30 de ani, studii postliceale, originară din oraşul Focşani.
V.H. = Valentina Hurdup, 82 de ani, fără şcoală, originară din Roşcani – Iaşi, unde şi locuieşte.
V.U. = Valentina Ursache, 63 de ani, studii liceale, originară din Şişcani – Vaslui, a locuit în Iaşi vreme de 33 de ani, după care a revenit în satul natal.
Z.B. = Zamfira Burcă, 74 de ani, 4 clase, originară din Vulpăşeşti – Neamţ, unde şi locuieşte.

Scanned with OKEN Scanner

FILIP FLORIAN: MEMORIA CA FICȚIUNE

SEBASTIAN DRĂGULĂNESCU*

Filip FLORIAN (16.V.1968, Bucureşti), prozator şi publicist, este reporter special la „Cuvântul" între 1990 şi 1992, apoi la biroul din Bucureşti al postului de radio „Europa liberă" până în 1995, iar un an mai târziu, corespondent la Bucureşti al publicației „Deutsche Welle". Publică inițial proze scurte în „România literară", „Luceafărul", „Euphorion", „Cuvântul" etc. Debutul său editorial este reprezentat de romanul *Degete mici* (2005) care a primit Premiul pentru debut al „României literare", Premiul de excelență pentru debut în literatură al UNPR şi premiul Uniunii Scriitorilor pentru cel mai bun debut în proză. Împreună cu Matei Florian, fratele scriitorului, publică romanul *Băiuțeii* (2006). Romanul *Zilele regelui* (2008) este distins, de asemenea, cu Premiul „Manuscriptum" acordat de Muzeul Național al Literaturii Române şi desemnat Cartea anului 2008 la „Colocviul romanului românesc contemporan", urmat de romanul *Toate bufnițele* (2012), moment de revenire la stilul inițial. Aceste cărți au fost traduse şi publicate în Polonia, Ungaria, Bulgaria, Germania, Slovenia, Slovacia, Italia, Spania, SUA.

Romanul de debut al lui Florian Filip, *Degete mici*, a reprezentat un dublu succes, de public şi de receptare critică deopotrivă, putând părea chiar mai important decât *Zilele regelui*. Secretul acestei cărți constă, pe de o parte, în construcția sa internă, care îl apropie de scenariul de film, punând în conjuncție personaje şi narațiuni foarte diferite, de cealaltă parte, uşurătatea stilistică lipsită de complicații, de analiză şi de profunzime, ca în arta cinematografică în care actorii apar, identități exterioare, convenționale, oricât de nuanțate ar fi ele. Nucleul narațiunii, descoperirea unei gropi comune în interiorul vechiului castru roman, într-un mic orăşel vilegiaturistic şi balneoclimateric (un fel de Berck sau, de ce nu, Herculanum) este un subiect-pretext care oferă scriitorului ocazia de a pune în aceeaşi matcă diacronică destine aproape fără atingere în existența noastră de toate zilele: tânărul arheolog, captat în mrejele unei cercetări monografice a unei antice aşezări, monografiştii locali, cu istoriile lor cenuşii animate de mari vanități, colecționarul degetelor mici (colonelul Maxim), emanație a totalitarismului în cristalizare patologică, un personaj feminin, misterios-elegant-exotic, dintr-o „lume

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 213–217

Scanned with OKEN Scanner

bună", polarizând energii erotice şi fantasme diverse (pentru Gavrilescu, medicul veterinar, este o găinuşă moţată de munte...), în final, cu adevărat exoticii argentinieni, cei care vor dezlega misterul, aceştia aureolaţi de drama „dispariţiilor", toate la un loc, înjghebând un scenariu eclectic, despre pasiune şi profesie, ştiinţă şi politică, Antichitate şi Securitate, dezvăluire şi ascundere, cu aluzii clare la „fenomenul" Berevoieşti, groapa de ars arhive murdare, spre liniştea coloneilor tineri ieşiţi la pensie. Ceea ce pare a fi, în intenţia autorului, forţa de gravitaţie, care fixează, am zice, ponderea întâmplărilor, a lucrurilor, a semnificaţiilor, este reprezentată de nostalgia unei lumi a valorilor structurate, a unei societăţi burgheze lustruite de cultură, tradiţie şi bunăstare materială, care este lumea mătuşii Paulina, a clasei de mijloc a epocii interbelice româneşti, în care Bucureştii erau, desigur, Micul Paris, iar eclectismul etnic şi cultural semăna cu un fel de europenitate fericită. Paulina lui Florian Filip ne duce cu gândul la mătuşa lui M. Proust, la biserica din Combray din *À côté de chez Swann* şi la acele valori imponderabile pe care scriitorul din *Zilele regelui* le amestecă în reveriile îndrăgostitului Joseph Strauss ascultând, pe rând, glasurile clopotelor de la Patriarhie până în mărginimile Capitalei. Fastul stilistic din acest din urmă roman pare să fie absent din naraţiunea cu mult mai volubilă, grăbită şi rămuroasă, din cartea de debut, dar semnele nostalgiei, ale jinduirii estetice, ale unui fel de melancolie erotică, pot fi totuşi simţite în această carte de mistere postmoderne în scenariu realist şi cheie politică ce constituie debutul prozatorului. Din punct de vedere romanesc propriu-zis, *Degete mici* suferă de o oarecare şubrezenie a construcţiei, care adună artificial prea multe fire narative, prea multe întâlniri miraculoase, personajele neavând tihna afirmării şi dezvăluirii ca identităţi profunde, caracterologice şi psihice, încât rămân la stadiul de „figuri" ale unui scenariu romanesc marcat de obsesia actualităţii.

Zilele regelui, poate cel mai elaborat dintre romanele lui Filip Florian, este o carte ce probează deplina maturitate artistică a scriitorului. Privit în contextul prozei actuale, prima impresie îl poate situa excentric faţă de literatura postmodernă, anume aceea ancorată într-o referenţialitate imediată, cum ar fi, de pildă, falsul jurnal, de strictă actualitate, în care un scriitor-narator pare să intre şi să iasă insesizabil din textul cărţii, prelungire aparentă a „textului" mai larg, al existenţei, captând cititorul într-o iluzorie coparticipare. Aşa cum însuşi titlul anunţă, cartea tinde, convenţional, să desfăşoare o *istorie* cunoscută (din istorii, în înţeles strict, din documente de arhivă) şi totodată necunoscută, anume istoria intimă, subiectivă, a zilelor, şi nu neapărat a epocii. Este vorba despre domnia principelui Carol I, întâiul rege al românilor, pe care destinul îl alege, spre a edifica o nouă istorie a unui popor străin lui, locotenentului în Regimentul de dragoni din Berlin, Karl Eithel Friederich Zephyrinus Ludwig de Hohenzolern-Sigmaringen, ce aştepta de vreo zece ani avansarea la gradul de căpitan, neavând decât o impresie vagă despre acele principate din jurul oraşului Bukarest. Acest fir al istoriei majore nu reprezintă însă prim-planul romanului, ci doar fondul magnetic al forţelor orientând existenţele particulare ale adevăraţilor protagonişti, anume stomatologul Joseph Strauss, motanul său îndrăgit, Siegfried, în jurul lor coagulând, treptat, alte câteva personaje, pe măsură ce viaţa eroului nostru, urmând pe rege la Bucureşti,

Scanned with OKEN Scanner

ca dentist personal, capătă rosturi noi. Aici, în Bucuresci (grafie păstrată pe tot parcursul cărții), Joseph Strauss se apropie de câțiva conaționali de multă vreme armonizați geografiei sociale a locului, Otto Huer, frizerul, și Peter Bykow, brutarul, care îi devin prieteni și îl introduc într-un întreg de relații, întâmplări providențiale, coincidențe, simple întâlniri fericite (cum ar fi „sorocul" nașterii unei baronese, la bordul vasului ce-l aducea și pe dentist la Turnu-Severin, un „potop" de ploaie, la Târgul de Moși, din iunie 1868, care-l aducea pe Joseph în intimitatea lui Teodor Nicolici, nepotul lui Miloș I, la moșia Herești, fostă proprietate a lui Udriște Năsturel), unde ne întâlnim cu un anume Carol Pop de Szatmary la adunarea încoronării regelui, și, nu în ultimul rând, vizitele speciale în care dentistul este invitat de monarh – toate aceste interferențe între planul apropiat, al vieții de mic-burghez al lui Strauss, și acela superior, ocult, al marilor familii aristocratice, regizate cu abilitatea aparenței firescului, a simplității purei întâmplări, dau romanului aspectul unei povești în care nimic nu este miraculos ori extraordinar, câtă vreme totul pare plin de tâlc, „accidentele" cotidianului putând căpăta, pentru cititor, o aură inefabilă, ca niște mișcări discrete și geniale pe tabla de șah a cotidianului, cu urmări covârșitoare, incalculabile, pentru indivizi și, prin uriașă acumulare de consecințe, pentru popoare. Acest raport secret al planurilor, acela intim, ocultat, și celălalt politic și public, este creat și menținut în roman prin însuși modul de structurare: capitolele în care figura lui Carol I este dominantă sunt separate constant de acelea în care Joseph, medicul dentist, facilitează întreaga „acțiune", și în același timp împrumută naratorului propria subiectivitate. Capitolele – și planurile – se succedă, fizic, aproape mecanic, dar, simbolic, regele coboară, din când în când, spre a se salva de sub presiunea angoasei politice, *incognito*, asemeni lui Harun al-Rashid. Astfel, la adăpostul nopții și al deghizării, suveranul își recapătă echilibrul interior, își vindecă sleirea trupească și sufletească într-o experiență erotică de o intensitate magică, undeva în obscuritatea amestecată cu spaime a mahalalei, atmosfera respirând primitivitate, puritate sălbatică; nu întâmplător, copila dăruită regelui este oarbă. Simetric, medicul Strauss „urcă", din când în când, în planul „superior", în preajma unor mari moșieri, unii de viță nobilă, ori în cabinetul lui Karl Eithel, care se confruntă, adesea, cu abcesele, chiar în preajma unor evenimente majore, cum ar fi primirea sa de către sultanul Abdul-Aziz, la Constantinopol, pentru înmânarea firmanului. În chip ironic, în astfel de momente hotărâtoare se dovedește intervenția „alchimică" a modestului și înțeleptului Strauss, ceaiul de *Amanita muscaria* ștergând grimasele pricinuite de durerile de dinți, cohorta lor de angoase, și colorând întregul comportament al viitorului rege într-un chip atrăgător, spiritual și nonconformist, de bun augur. Dacă în aceste capitole privind casa regală și politicul în general, cartea se apropie, ca atmosferă, de istoriile romanțate, de romanele monografice, aspectul de proză documentară, ușor vetustă, este contrabalansat de istoria personală a medicului german care, odată sosit în Bucurescii anilor 1866, descoperă, bulevard cu bulevard, această capitală eclectică, amestec de europenitate și mahala balcanică, făcându-se astfel ghidul cititorului și reprezentând optica subiectivă a unui narator omniscient și, aparent, impersonal. Sub raportul stilului, romanul de factură istorică

Scanned with OKEN Scanner

(prin reconstituire de oameni, fapte, locuri, evenimente politice cruciale) parodiază discret pe Giuseppe Tomasi di Lampedusa din unica sa carte, *Ghepardul*, în care o istorie de familie, limitată la câteva personaje, reflectă în *mise en abîme* schimbarea la față a Siciliei. Procedeul însă este cu mult mai vechi, putând fi identificat și în *Mănăstirea din Parma* a lui Sthendal, prin intermediul evoluției anti-eroice a lui Fabrice del Dongo, a cărui individualitate subiectivă mediază între cititor și trama istorică propriu-zisă. Naratorul își învăluie personajele într-o privire colorată stilistic de ironie simpatetică, într-o insesizabilă complicitate, care ne lasă posibilitatea de a întrezări, în spatele afectelor și opiniilor personajelor, pe ale scriitorului însuși. La aceasta se adaugă, în direcție postmodernă, jurnalul liric al motanului Siegfried, numit într-un loc „psalmii de tinerețe", interludii textuale funcționând ca un plan paralel, ironic față de avatarurile lui Strauss, dar și față de destinul politic și viața sentimentală ale suveranului. Nu poate fi trecut cu vederea că aceste trei planuri narative își încep desfășurarea prin aflarea unei noi patrii și se încheie prin întemeierea unei familii. Povestea de dragoste dintre Joseph Strauss și Elena Ducovici conține în ea însăși semnale ironice, cum ar fi, de pildă, minusculul episod al alăturării emoției erotice de aprinderea lumânărilor pentru vii și altele asemenea, care subminează convenția poveștii sentimentale, fără a o distruge în atmosfera ei. Psalmii de tinerețe ai motanului Siegfried îl poartă pe lector cu gândul către izvodirile motanului Murr, din romanul lui E.T.A. Hoffmann, *Părerile despre viață ale motanului Murr*, sau, de ce nu, la *Cugetările sărmanului Dionis*. Aceste ecouri intertextuale lipsite de semnale evidente, însă imposibil de ignorat, țin, în opinia unor critici, de poetica postmodernă, dar, în fond, ele nu lipsesc din creațiile romantismului târziu. Privit în ansamblu, discursul epic al lui Filip Florian, minuțios organizat, nu își sprijină atractivitatea atât pe conținutul faptelor povestite, cât pe calitatea stilistică a narației, ceremonioasă, intelectualizată, privind lumea în detalii și gesturi fugitive, dilatate estetic, și încărcate de o semnificație nu totdeauna clarificată, oferind astfel lectorului libertatea fantazării și plăcerea reconstituirii acestor detalii, învăluite cu o aură adjectivală, într-o unitate secretă, guvernată de corespondențe și întâlniri providențiale, în ideea evanescentă a destinului, prezentă încă din titlul romanului, inspirat poate de retorica din *Cartea regilor*. O unică subiectivitate ne descoperă nouă, cititorilor complici, un loc și o epocă în care nu mai putem separa, la simpla lectură, documentul de ficțiune. În aceasta constă, în fapt, secretul narativ și sâmburele de magie al romanului, ce pare a spune, implicit, pe urmele lui Jules Michelet, că istoria însăși devine o ficțiune a noastră, că memoria individuală, aglomerând trăitul și cultura deopotrivă, sfârșesc, în chip fericit, într-o ficțiune superioară.

SCRIERI: *Degete mici*, Iași, Editura Polirom, 2005, ed. 2007, ed. 2010; *Băiuții* (în colab. cu Matei Florian), Iași, Editura Polirom, 2006, ed. 2007; *Zilele regelui*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Repere bibliografice: Mircea Păduraru, *O partitură pentru degete mici*, „Timpul", 2005, 4; Simona Vasilache, *Falange și falanstere*, „România literară",

Scanned with OKEN Scanner

2005, 16; Adrian Romilă, *Degete, oameni și povești*, „Luceafărul", 2005, 18; Tudorel Urian, *Tonurile minore ale istoriei*, „România literară", 2005, 31; Ovidiu Șimonca, *Chipul tatălui*, „Observator cultural", 2005, 37; Simona Șora, *Degetul lui Mercur*, „Dilema veche", 2005, 60; Bogdan-Alexandru Stănescu, *Miercurea personajelor*, „Adevărul literar și artistic", 2005, 779; Cătălin Sturza, *Realism magic de senzație*, „Ziua", 2006, 4; Daniel Cristea-Enache, *Bukarest*, „România literară", 2008, 44; Doris Mironescu, *De la „ideea națională" la idealul domestic*, „Suplimentul de cultură", 2008, 208; Carmen Mușat, *Romanul unui autor greu de mulțumit*, „Observator cultural", 2008, 447; Alina Spânu, *Motanul, dentistul și regele*, „Tomis", 2008, 465; Marius Chivu, *Fantezie și Carol I*, „Adevărul literar și artistic", 2008, 947; Adrian-Silvan Ionescu, *Viața și timpurile Regelui Carol I*, „Observator cultural", 2009, 469.

Scanned with OKEN Scanner

Dictionarium valachico-latinum. Primul dicţionar al limbii române, studiu introductiv, ediţie, indici şi glosar de Gh. Chivu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008, 392 p.

Apariţia, sub auspiciile Academiei Române, a lexiconului cunoscut în literatura de specialitate sub numele de *Anonymus Caransebensiensis* reprezintă un eveniment editorial de mare însemnătate pentru tradiţia editării textelor vechi, în contextul în care acesta este cel dintâi dicţionar original al limbii române, redactat în spaţiul bănăţean-hunedorean la mijlocul secolului al XVII-lea, cu litere latine şi cu ortografie maghiară. Deşi *Anonymus Caransebesiensis*, cunoscut şi ca *Dictionarium valachico-latinum*, a beneficiat şi de ediţări anterioare[1], ediţia din 2008, realizată de Gh. Chivu, aduce dovezi lămuritoare asupra localizării dicţionarului în spaţiu şi timp, dar mai ales asupra paternităţii acestuia. Cuprinzând un studiu filologic, unul lingvistic şi o notă asupra ediţiei, însoţite de facsimile, ediţia Chivu porneşte de la informaţiile furnizate de studiile anterioare consacrate dicţionarului, confirmându-le sau, dimpotrivă, infirmându-le cu argumente solide.

Astfel, Gh. Chivu consideră insuficiente argumentele în favoarea paternităţii lui Mihail Halici-tatăl (susţinută, între alţii, de cercetătorii clujeni Musnai László, Dani János şi Engel Károly şi mai târziu Francisc Király), mai ales că între scrisul acestuia şi scrisul din manuscris nu există o identitate. Analizând filigranele hârtiei dicţionarului, editorul ajunge la concluzia că textul este redactat între 1640 şi 1660, considerând însă că această perioadă nu poate fi pusă nicidecum în legătură cu faptul că Mihail Halici-tatăl a trăit în vremea respectivă, nici cu eventualele asemănări dintre scrisul lui Halici şi cel al manuscrisului, ci doar cu trăsăturile ortografice ale textului, proprii acestei perioade. De asemenea, se arată că existenţa în biblioteca familiei Halici a unui manuscris de dicţionar şi faptul că *Dictionarium valachico-latinum* a fost descoperit la Sibiu nu sunt argumente decisive pe baza cărora Mihail Halici-tatăl să poată fi considerat autorul lexiconului. Pentru a susţine paternitatea lui Mihail Halici-tatăl, crede Gh. Chivu, este necesară în primul rând identificarea unui text scris de acesta care să aibă aceeaşi grafie şi aceeaşi ortografie ca şi manuscrisul în discuţie. Însă compararea unor însemnări autografe aparţinând lui Mihail Halici-tatăl cu scrisul din dicţionar arată că cele două sunt foarte diferite. De aceea, Gh. Chivu consideră că: „Cel mai vechi dicţionar român-latin cunoscut rămâne deci, până la descoperirea unor noi dovezi, *Anonymus Caransebesiensis*, autorul său, fără legătură cu familia Halici, ilustrând în mod exemplar mişcarea culturală bănăţeană, alături de alţi învăţaţi, traducători, prelucrători sau simpli copişti, care au utilizat în secolul al XVII-lea scrisul cu litere latine în manieră ortografică maghiară" (p. 28–29).

Totodată, editorul demonstrează că principalul model după care s-a ghidat autorul lexiconului este unul latin (dată fiind mai ales folosirea unor grafii etimologizante), coroborat cu un dicţionar maghiar. Cele două surse oferă modele de organizare a materialului, adică redactarea lui cu caractere latineşti şi ortografie maghiară. Deşi se bazează pe astfel de surse, *Dictionarium valachico-latinum* este o operă originală şi surprinzător de consistentă pentru resursele limbii române de la acea vreme (lexiconul cuprinde 5325 de intrări, un volum considerabil pentru o lucrare redactată înainte de Şcoala Ardeleană). În afară de bogăţia sa lexicală, importanţa acestui dicţionar rezidă şi în însuşi scopul cu care a fost redactat, el nefiind scris pentru învăţarea unei limbi străine de către români, aşa cum ar fi fost firesc pentru o limbă insuficient formată sub aspect lexicografic, ci pentru studierea limbii române în sine: „Destinat foarte probabil nu unui scop didactic (deprinderea unei limbi de cultură prin

[1] Cea dintâi ediţie (parţială) i se datorează lui B.P. Hasdeu, care a descoperit textul în 1871, în fondurile Bibliotecii Universitare din Budapesta şi, considerând că lexiconul a fost redactat de un român din Transilvania, probabil din Lugoj, l-a numit *Anonymus Lugoshiensis*. Mai târziu, Hasdeu pune paternitatea textului pe seama lui Mihail Halici-fiul şi, după mai multe variante, stabileşte ca perioadă probabilă pentru scrierea dicţionarului a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Numele de *Anonymus Caransebesiensis* a fost impus odată cu ediţia Grigore Creţu (1898), care cuprinde textul integral şi un studiu sumar asupra acestuia.

Scanned with OKEN Scanner

intermediul românei), ca majoritatea lexicoanelor vechi româneşti, ci prezentării cât mai detaliate a vocabularului limbii române cu ajutorul glosării prin latină, *Dictionarium valachico-latinum* înregistrează, în cele 5325 de intrări, cel mai mare număr de termeni cunoscut din scrierile anterioare anului 1700" (p. 34).

Studiul lingvistic asupra textului scoate în evidenţă aspecte fonetice, grafice şi lexicale ale limbii române de la acea epocă (particularităţile morfologice sunt, firește, mai puţin evidente, ca urmare a prezentării fiecărui cuvânt cu statutul său de intrare în dicţionar). Editorul insistă asupra faptelor de limbă datorate influenţei limbii maghiare, pe de o parte, iar pe de altă parte, asupra amprentei modelului latin, reflectată mai cu seamă în grafiile etimologizante.

Demersul editorului aduce din nou în actualitate *Dictionarium valachico-latinum* şi certifică, prin munca impresionantă de cercetare a contextului în care a fost scris, o serie de informaţii esenţiale de natură filologică în legătură cu această lucrare lexicografică de mare însemnătate de la mijlocul secolului al XVII-lea. Complexitatea textului a făcut dificilă editarea lui, însă produsul acestui act pune în evidenţă meritele editorului său.

Andreea Drişcu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"
Iaşi, bd. Carol I, nr. 11, România

ION BUDAI-DELEANU, *Opere. Ţiganiada, Trei viteji, Scrieri lingvistice, Scrieri istorice, Traduceri*, ediţie îngrijită, cronologie, note şi comentarii, glosar şi repere critice de Gheorghe Chivu şi Eugen Pavel, studiu introductiv de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, 2011, 1354 p.

Deşi o parte dintre textele cuprinse în această ediţie au cunoscut editări separate realizate anterior[2], importanţa volumului de faţă rezidă în faptul că prezintă întreaga operă a lui Budai-Deleanu într-o formulă completă, însoţită de un amplu studiu introductiv semnat de Eugen Simion, precum şi de o listă consistentă de note şi comentarii şi de un glosar, alcătuite de Gheorghe Chivu şi Eugen Pavel. Semnată de aceiaşi Gheorghe Chivu şi Eugen Pavel, *Cronologia* prezintă, pe lângă cele mai importante momente din viaţa şi activitatea cărturarului ardelean, toate ediţiile anterioare ale textelor lui Ion Budai-Deleanu.

Studiul introductiv descrie şi analizează principalele opere ale lui Ion Budai-Deleanu, între care un loc aparte îl ocupă *Ţiganiada*. După o trecere în revistă a celor mai importante ediţii anterioare ale textului (între care prima ediţie întocmită de Gh. Cardaş, din 1925, apoi cea a lui J. Byck din 1958 şi 1967 şi a lui Florea Fugariu din 1969), Eugen Simion evidenţiază importanţa *Ţiganiadei* pentru cultura română şi susţine necesitatea editării operelor lui Ion Budai-Deleanu aducând drept argumente, pe de o parte, conţinutul acestora (scrierile cărturarului ardelean atestă bogatele sale cunoştinţe de istorie, teologie, filologie, drept şi limbi clasice), dar mai ales „simţul extraordinar al limbii sau, mai bine zis, simţul creator al limbii, propriu scriitorilor de anvergură. Pentru epoca lui şi pentru starea de atunci a limbii române aflată sub stăpânire străină, autorul *Ţiganiadei* este un scriitor cu adevărat fundamental şi numai soarta ingrată a operei sale a făcut ca recunoaşterea lui estetică să vină mai târziu şi să rămână şi azi doar obiect de studiu şi, din când în când, să fie apreciată estetic cu precădere de o mână de oameni instruiţi, amatori de parodii inteligente după operele clasice" (p. VI).

[2] *Scrierile lingvistice* au fost editate anterior de Mirela Teodorescu, cu introducere şi note de Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970. Pentru *Trei viteji*, există ediţia realizată de J. Byck, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958. Pentru detalii asupra ediţiilor succesive ale *Ţiganiadei*, vezi *Cronologia* ediţiei recenzate, alcătuită de Gheorghe Chivu şi Eugen Pavel, p. LXXXII–XC, precum şi *Nota asupra ediţiei*, p. XCI–CII.

Scanned with OKEN Scanner

Acest poem epic în versuri, în stil parodic, aluziv, subversiv, are drept surse, arată E. Simion, marile epopei *Iliada* şi *Odiseea* ale lui Homer, *La secchia rapita* a lui Tassoni şi *Gli animali parlanti* a lui Casti. Remarcabilă este nu doar abilitatea naratorului de a folosi posibilităţile limbii de atunci de a se conforma tiparelor versificaţiei, ci şi talentul de a crea, pe lângă literatură propriu-zisă, şi metaliteratură, prin comentariile având conţinut istoric, teologic, mitologic, lingvistic din subsolul paginilor, făcute de Mitru Perea şi celelalte personaje cu nume caricaturale. Acestea intră pe rând în acţiune pentru a lămuri cititorul, iar intervenţiile lor cu rol de glosă iau de multe ori în discuţie chestiuni lingvistice. În condiţiile în care este nevoit să mânuiască o limbă *neajunsă*, Ion Budai-Deleanu îmbină cu măiestrie cuvinte populare şi regionalisme cu termeni împrumutaţi din alte limbi romanice, creând veritabile efecte stilistice care întreţin comicul de situaţie, dar mai ales pe cel de limbaj.

Diversitatea procedeelor folosite şi îmbinarea liricului cu epicul i-a determinat pe unii critici să evidenţieze structura barocă a *Ţiganiadei*, iar pe autorul *Studiului introductiv* să vorbească despre o „imensă operă carnavalescă" (p. XXX). Existenţa unui fir epic şi a personajelor care întreţin acţiunea se îmbină armonios cu lirismul textului. Acesta trebuie căutat, potrivit lui Eugen Simion, în „capacitatea de invenţie epică, în latura fantastică şi comică şi, desigur, în capacitatea de expresie capabilă să treacă, fără dificultate, de la verva fastuos satirică la lirismul direct, neprefăcut" (*ibidem*).

Alături de bogate consideraţii asupra *Ţiganiadei*, *Studiul introductiv* cuprinde şi o trecere în revistă a celor mai însemnate articole ale lui Ion Budai-Deleanu. Unul dintre ele, redactat în limba germană şi intitulat (în traducere) *Scurte observaţii asupra Bucovinei*, este, potrivit lui Eugen Simion, un eseu cu caracter monografic asupra diversităţii etnice din Bucovina sfârşitului de secol XVIII, reprezentând „primul eseu sociologic şi psihologic românesc pe tema identităţilor într-un mediu multicultural cum este, în epocă, mediul bucovinean" (p. LXV). Atrag atenţia tonul polemic şi spiritul critic manifest al cronicarului, care reuşeşte să surprindă specificul etnic şi individual al celor care alcătuiau la acea vreme Moldova de Nord.

Ediţia de faţă grupează cronologic operele lui Budai-Deleanu în trei secţiuni (*Scrieri beletristice*, *Scrieri lingvistice*, *Scrieri istorice*), completate cu câteva selecţii din traducerile acestuia. Scrierile lingvistice de dimensiuni reduse redactate în latină şi germană sunt însoţite de traducerea românească, în scopul de a facilita înţelegerea şi, pe de altă parte, pentru a aduce în faţa cititorilor interesaţi originalele textelor. Scrierile ample au fost supuse unui proces de selecţie, ediţia cuprinzând numai fragmente semnificative, care ilustrează concepţia istorică şi lingvistică a cărturarului ardelean. În ceea ce priveşte textele scrise cu grafie chirilică sau cu alfabet etimologizant, editorii au preferat transcrierea interpretativă ca metodă de redare a originalelor, surprinzând specificul epocii, al zonei, dar şi concepţia lingvistică a autorului.

Valoarea volumului de faţă este sporită de faptul că textele sunt însoţite de un *Glosar* care reuneşte regionalismele sau arhaismele prezente în texte sau oferă variante ale unor cuvinte folosite, cu rolul de a clarifica sensul lor contextual. În plus, analiza propriu-zisă a textelor este îmbogăţită de opinii critice formulate de-a lungul vremii asupra scrierilor lui Ion Budai-Deleanu. Importanţa redactării unei asemenea ediţii reiese din însăşi structura sa de variantă completă de lectură a textelor lui Ion Budai-Deleanu, reunind scrieri beletristice, lingvistice, istorice şi (parţial) traduceri. În plus, opţiunile de transcriere făcute în cazul originalelor redactate cu grafie chirilică respectă specificul textelor şi indicaţiile de transcriere ale autorului, aducând în faţa cititorului modern fapte de limbă literară de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

Andreea Drişcu

CARMEN-GABRIELA PAMFIL, *Timotei Cipariu – lingvist şi filolog*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2009, 328 p.

Cercetarea lingvisticii şi filologiei româneşti din trecut este o necesitate *sine qua non* pentru prezentul şi viitorul ei, care trebuie să-şi cunoască temeiurile şi tradiţia, părţile de originalitate şi pe cele valorificate din lingvistica germană, franceză, italiană etc. Monografia *Timotei Cipariu – lingvist*

Scanned with OKEN Scanner

şi filolog, scrisă de Carmen-Gabriela Pamfil, se înscrie între prea puţinele cercetări de acest tip, dificile, care presupun parcurgerea mai multor etape, imposibil de realizat fără aprofundare, coerenţă în studiu şi o seamă de alte calităţi speciale din partea celui care se încumetă la o atare întreprindere. Decelarea concluziilor şi o serie de observaţii au putut rezulta „după lectura a mii de pagini de texte de specialitate" (p. 11), specificare pe care o putem considera şi ca un impuls benefic pentru generaţiile mai noi de lingvişti. După cum ştim, etapa ce a precedat (şi susţinut) realizarea acestei monografii a fost cercetarea celor mai importante lucrări lingvistice ciparіene, analizate într-o serie de articole şi studii şi editate în două volume consistente de *Opere*[3], etapă în care, aparte de celelalte probleme specifice unei ediţii critice, a existat o problemă majoră, soluţionată, după cum putem constata, cu succes: „reconstituirea cât mai fidel posibil a limbii lui Timotei Cipariu, camuflată de ortografia etimologică" (p. 10). O latură esenţială a cercetării din această monografie, anume referirile la concepţiile lingvisticii româneşti şi europene din secolul al XIX-lea, a putut fi realizată temeinic datorită lucrului, alături de G. Ivănescu, la „munca de editare a operei lui A. Philippide"[4] (p. 13). Despre această etapă autoarea mărturiseşte fără înconjur, făcând să transpară, pe de o parte, importanţa formării sub o îndrumare ce fereşte de scăderile autodidacticismului şi, pe de altă parte, nevoia de coerenţă în activitatea de cercetare autentică: „Mi-a înlesnit înţelegerea unor probleme de lingvistică românească şi europeană din secolul al XIX-lea, fără de care n-aş fi reuşit să desluşesc textele ciparіene" (p. 13). Toate aceste aspecte, pe lângă faptul că se constituie într-o temelie solidă a studiului, creează un filtru critic îndrituit să corijeze prejudecăţi emise de-a lungul timpului, să analizeze ideile valoroase, dar deopotrivă şi erorile din opera lui Cipariu şi să lanseze judecăţi de valoare pe care avem a le lua drept referinţă: „Cercetarea scrierilor lui Timotei Cipariu în vederea identificării concepţiei lui lingvistice mi-a revelat valoarea excepţională a ideilor sale, parte dintre ele insuficient aprofundate sau chiar ignorate, în timp" (p. 9; vezi şi referirea la aprecierile eronate ale lui Lazăr Şăineanu şi Ov. Densusianu, la p. 11).

Scopul expres al monografiei de faţă este restituirea principiilor şi ideilor lingvistice ale corifeului de la Blaj. Din multiplele domenii în care acesta a fost iniţiator – lingvistica şi filologia, poetica şi stilistica, folcloristica, istoria, arheologia, teologia, filozofia, muzeistica şi numismatica, pedagogia şi didactica, publicistica, oratoria, literatura şi altele (p. 10) –, sunt tratate în cinci părţi „domeniile de excelenţă" (p. 11) ale activităţii sale, *lingvistica* şi *filologia*. Pentru realizarea unei perspective cât mai clare şi cuprinzătoare, analiza include contextul lingvisticii europene din acel secol, cu care Cipariu a interferat într-o relaţie de reciprocitate: preia o seamă de informaţii, elemente şi, în schimbul de idei, unele aspecte din gândirea sa sunt „valorificate mai cu seamă în lucrările unor romanişti celebri în epocă, precum Mussafia şi Diez (prin intermediul celui dintâi)" (p. 11).

Partea întâi a lucrării, *Teoria limbii* (p. 15–38), prezintă într-o introducere concentrată starea ştiinţei în plan european, în special în prima jumătate şi pe la mijlocul secolului al XIX-lea, şi stadiul ei în spaţiul românesc, marcată de primele preocupări ale lui Paul Iorgovici, Eftimie Murgu, Ion Heliade Rădulescu şi primele lucrări de lingvistică generală, datorate lui B.P. Hasdeu (1881) şi A. Philippide (1894). Cipariu, deşi nu a scris propriu-zis o carte dedicată acestei problematici, abordează ideile de teoria limbii care circulau în lingvistica europeană şi meditează asupra lor, ajungând să-şi creeze o viziune complexă. Autoarea monografiei precizează rezultatele principale la care se ajunsese în lingvistica europeană – metoda comparativ-istorică, utilizarea conceptului de lege, caracterul social al limbii, „tendinţa ei de perfecţionare, care o diferenţiau de elementele naturii" (p. 16), unele observaţii în privinţa schimbărilor lingvistice, discutarea problemei limbilor literare, în privinţa cărora se intuia rolul voinţei în stabilirea regulilor generale – şi prezintă sistematic, în zece paragrafe, ideile lui Cipariu privitoare la teoria limbii. Lingvistul român defineşte limba din perspectiva pe care azi o numim semiotică: un sistem de semne care au menirea de a comunica.

[3] Timotei Cipariu, *Opere*, I, ediţie îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, cu o introducere de Gavril Istrate, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, LVII + 476 p.; II, ediţie îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, cu o introducere de Mioara Avram, Bucureşti, Editura Academiei, 1992, XLVIII + 534p.

[4] Nu întâmplător, mottoul cărţii este portretul luminos făcut cărturarului ardelean de A. Philippide, altminteri, după cum ştim, extrem de exigent în aprecierile sale şi parcimonios în cele laudative.

Scanned with OKEN Scanner

Definiţia dată limbii ne pare destul de modernă şi vrea să cuprindă atât nivelul vorbirii, cât şi pe cel al scrierii: „Limba e dată omului ca un mijloc prin care să ne împărtăşim unul altuia cugetele, cunoştinţele şi voinţele, arătându-le prin semne, cari pentru cea mai mare parte a omenimei, în cât are toate organele sănătoasă, sânt: au *sunete*, formate din gură, articulate şi înţelegăcioasă, ce se numesc *vorbe* sau *cuvinte*, au prin alte semne, cum sânt *literele* şi tot ce se ţine de scrisoare" (p. 16–17). În alt loc, el nuanţează relaţia semnului-cuvânt cu semnul-literă astfel: cuvintele sunt „semnele cugetelor, ca şi literele, însă mai de aproape, literele presupun cuvintele şi sânt într-adevăr numai semnele semnelor" (p. 17). Cipariu formulează definiţia a ceea ce astăzi spunem că este nivelul vorbirii în sistemul saussurian-coşerian: „Fiind proprie omului, limba este alcătuită din «*sunete* articulate ce se numesc cuvinte sau vorbe întru înţeles mai lat, rostite una câte una; împreunate însă între sine după oarecari legi sau regule universali şi speciali fac *cuvântarea*»" (*ibidem*). Autoarea atrage atenţia asupra faptului că Timotei Cipariu este printre primii în lingvistica europeană care abordează această problematică a dihotomiei *limbă-vorbire*, după Humboldt şi înainte de Hermann Paul, iar la noi înainte de Philippide. Luând ca exemplu realitatea limbii române, el vede acest raport din două perspective: „una a limbii ca sumă a tuturor vorbirilor ocazionale, iar alta a limbii ca *fundament* unic, rezultat din însumarea tuturor corespondentelor abstracte ale utilizărilor diferite de la o zonă la alta" (p. 18), introducând în discuţie pe acest temei şi problematica limbă literară-dialecte: „Toţi vorbesc şi toţi vorbim româneşte, da' nu toţi într-o formă. Limba e una, ci forma e diversă. Unii schimbă unele consunătoare sau vocali, alţii altele. Unul zice: *piept*, altul *chept*, al treilea *cept*, al patrul *psiept* şi aşa mai încolo" (p. 17–18). Referitor la multitudinea vorbirilor individuale, acestea, „împreunându-se, fac *o* limbă atâta în cât fundamentul e tot unul, însă formele cu atâte variaţiuni, cât o ai putea despărţi în mai multe limbe, tot româneşti, pre cari le-ai putea şi numi cu numiri destinte, pr[ecum] tr[ansilvană], ungureană, muntenească, moldovenească etc. şi mai mănunt: bârsănească, câmpenească, mărginenească, mocănească etc." (p. 18).

Definirea limbii este concepută şi din perspectiva distincţiei dintre *formă*, adică faptele fonetice şi morfologice, şi *materie*, adică lexicul, ambele alcătuind *structura* limbii. O altă perspectivă este aceea a limbii drept *categorie istorică*, în dependenţă faţă de societate: „Istoria naţiunale [...] e strictisim împreunată cu limba şi filologia română, ca şi la toate popoarăle. Căce cu esistenţa sau căderea limbei oricărui popor stă sau cade şi istoria aceluia, şi unde a încetat limba, a încetat şi viaţa lui, iar morţii nu mai au istorie" (p. 20). Cugetând asupra caracterului social al limbii, Cipariu găseşte că limba este şi un organism natural, aşa cum la acea vreme considera şi Max Müller, a cărui concepţie învăţatul ardelean nu o cunoştea.

În ce priveşte legile fonetice, după lucrarea lui Diez şi unele observaţii ale lui S. Micu şi Gh. Şincai, Cipariu este cel care a stabilit legile fonetice româneşti, iar în morfologie a deosebit formele regulate de abateri, formele *anomale*. Lingvistul ardelean a fost preocupat şi de *schimbările* în limbă, între care deosebeşte două categorii: cele produse sub acţiunea legilor interne ale limbii şi cele cauzate de împrumutul de la popoarele vecine. Cipariu crede că, între cauzele schimbărilor – căutate de lingviştii secolului al XIX-lea –, sunt trei categorii, de natură fonetică: *eufonia*, *analogia* şi *accentul*. Prin eufonie – observă autoarea monografiei – Cipariu înţelegea ceea ce Philippide avea să numească „alunecarea sunetelor" [= schimbarea fonetică]. Arătând în ce sens vede Cipariu acţiunea eufoniei, având în vedere şi ideea acestuia că în limbă trebuie să acţioneze voinţa învăţaţilor, pentru o bună înţelegere a lucrurilor, autoarea aduce clarificări care se întrezăresc în gândirea lingvistului de la Blaj: „El n-a reuşit să armonizeze concepţia despre decăderea limbii cu aceea despre cauzele schimbărilor fonetice şi morfologice considerate ca rezultate ale eufoniei; de altfel, aşa se petrec lucrurile şi la Schleicher. Această situaţie ar putea fi interpretată şi ca o relevare a contradicţiei dintre evoluţia internă a limbii spre eufonie şi evoluţia ideii de eufonie în conştiinţa vorbitorilor preocupaţi de perfecţionarea limbii (literare)" (p. 29). Multe idei se desprind şi din analiza felului în care concepe Cipariu acţiunea *analogiei*, care dă naştere formelor anomale, dar în care el vede şi „duhul simetriei", ce organizează limba română, în „starea ei de a fi limbă derivată" (p. 29) de la latină. De asemenea, sunt prezentate opiniile lui Cipariu despre schimbarea *accentului* (p. 31) şi rolul „amestecului vorbirilor" [= împrumutul lingvistic] (p. 31–32). În ultima chestiune, autoarea face o incursiune în istoria celor două păreri opuse, conform cărora limbile sunt, respectiv nu sunt amestecate, păreri susţinute de lingviştii europeni în secolul al XIX-lea şi asupra cărora a meditat şi Cipariu, ajungând la

Scanned with OKEN Scanner

concluzia că „limbele Europei moderne au păţit astă mestecătură numai în *materiale* [adică lexic, n.n.], nu şi în formă [adică structura gramaticală şi fonetică, n.n.], fiecare păzindu-şi forma originară şi pre cele străine atemperându-le după cele domestice" (*ibidem*). Astfel, autoarea precizează că, „înaintea lui Hasdeu, Cipariu sugerează că se produce un amestec primar, realizat în timpul formării limbilor, şi unul secundar, constituit din elemente împrumutate după ce limbile au fost formate" (p. 32).

Pe Cipariu l-au preocupat din acest domeniu şi problematica limbajului, analizat după „concepţia raţionalistă de sorginte franceză şi germană despre limbă" (p. 18), chestiunea transformării limbilor, definită în raportul *corupţiune–perfecţiune* (p. 28–29), apoi formarea limbii române literare moderne, asupra căreia a meditat, căutând, ca şi alţi cărturari români de atunci, soluţii, dintre care „îi erau cunoscute principiile puriste ale germanilor şi ungurilor şi direcţiile latiniste ale francezilor mai ales" (p. 34). Unificarea limbii literare, în concepţia sa, se putea realiza prin intermediul *ortografiei*, pe care o vede etimologizantă şi o creează după un program care presupune multe cunoştinţe şi cercetare. În finalul acestei prime părţi, autoarea sintetizează într-un rezumat concepţia lui Cipariu despre aspectele analizate, precizând că primul mare lingvist român nu doar a creat o teorie, ci „el a aplicat cu consecvenţă principiile lingvistice expuse în diferitele sale scrieri, de-a lungul vieţii" (p. 38).

Partea a doua a lucrării, *Istoria limbii române* (p. 39–131), cuprinde mai multe subcapitole grupate pe trei teme mari: *Formarea poporului român şi a limbii române* (p. 40–69), *Gramatica istorică a limbii române* (p. 69–119), *Istoria lexicului românesc* (p. 120–131). Lucrările lui Cipariu din acest domeniu au structura celor care apăreau în Europa. El scrie o gramatică istorică şi, datorită faptului că prezintă evoluţia românei de la latină şi compară faptele cu cele din limbile romanice, aceste scrieri ale sale pot fi socotite şi de romanistică (p. 39). Carmen-Gabriela Pamfil subliniază că, într-o perioadă dominată de subiectivism, care a emanat afirmaţii false în lingvistica europeană, Cipariu „a formulat una dintre cele mai cuprinzătoare şi realiste teorii referitoare la istoria limbii române" (p. 41). Din scrierile sale răzbate o luptă aprigă pentru ca adevărul să iasă la lumină, în primul rând cel privitor la poporul român şi limba română. De aceea, atitudinea sa este fermă şi exprimările uneori foarte dure la adresa afirmaţiilor false: „Din toate acestea se poate judeca fără parţialitate cine respectează şi nu respectează documentele vechie, românii şi istoricii lor ori istorici ca Sulzer, E. Roesler şi alţii... Toate încercarile unor capete seci şi inimi rele de a face pre român străin şi venetic, cum zice J. Engel, în aceste provincie, sânt numai încercari deşerte; şi tot aparatul de erudiţiune ce-l adună în jurul ipotesilor scornite cu atari tendinţe poate să orbească lumea în favoarea acelora, însă nu poate să o orbească decât numai până ce nu se examinează cu toată rigoarea logicei sănătoase şi istoriei nefalsificate" (p. 41–42). Cu spirit de discernământ, dând ca exemplu alte limbi şi popoare din Europa, Cipariu îşi bazează demersul pe o distincţie pe care o face cel dintâi: originea limbii şi a poporului român trebuie „să se tracteze neatârnate una de alta" (p. 42). Astfel, urmând izvoarele istorice, consideră ca început al formării poporului român cucerirea Daciei de către romani, susţine că romanii au adus în acest teritoriu colonişti din zonele apropiate (p. 47), însă crede că limba română s-a format prin secolul al IV-lea (p. 49). Deşi inconsecvent în acceptarea participării dacilor la formarea poporului român (p. 43), convins fiind că aceştia au fost asimilaţi de romani, consideraţi a fi adevăraţii strămoşi ai românilor (p. 45), Cipariu adoptă, dintre teoriile care circulau pe vremea lui, teza corectă că dacii „s-au ţinut de marea familie a tracilor" (p. 43). Bazându-se pe Herodot, el arată destul de corect care era teritoriul locuit de daci şi chiar de înaintaşii lor. Sunt prezentate, de asemenea, nuanţe interesante din gândirea lui Cipariu cu privire la romanizarea Daciei (p. 48–49), la influenţa slavă (p. 49) şi la celelalte influenţe străine care au urmat după formarea poporului român şi a limbii sale.

Cu privire la chestiunea latinismului, autoarea monografiei reliefează ideile învăţatului de la Blaj, atât din lucrările publicate, cât şi din manuscrise, corijând percepţia greşită că acesta era un latinist exagerat: „În formularea concepţiei referitoare la caracterul romanic al limbii noastre, rareori Cipariu va repeta excesele Şcolii Ardelene, pe care le considera ca atare, criticându-le [...]. De la ideologia acesteia, el şi-a însuşit numai ideea purităţii romane a limbii, căreia însă îi aduce unele amendamente" (p. 46). Chiar dacă era latinist, Cipariu recunoaşte importanţa elementelor moştenite din dacă (p. 40). Luptând contra erorilor din lingvistica vremii legate de originea şi continuitatea românilor, lingvistul ardelean prezintă câteva argumente esenţiale în demonstrarea continuităţii la nordul Dunării, cum ar fi numele de râuri, *Mureş*, *Olt*, *Criş*, *Ampoi*, *Someş*, *Gogan*, *Prut*, *Argeş* – pentru originea cărora autoarea prezintă şi alte opinii, precum cea a lui A.D. Xenopol, Ion

Scanned with OKEN Scanner

Budai-Deleanu, B.P. Hasdeu –, păstrate din primele secole: „pre când nece ungur, nece sas nu călca pre pământul Daciei, cine a conserbat, dacă nu românul [...]?" (p. 44). O altă dovadă consideră că este terminologia creştină românească (p. 49). Ca şi Puşcariu mai târziu – arată autoarea –, el vede rolul important al creştinismului în relaţiile cu popoarele slave (*ibidem*). Alte argumente în favoarea continuităţii, care demonstrează o cercetare profundă şi multe cunoştinţe, reies din discuţia despre diferenţele, dar şi asemănările dintre elementele fonetice, morfologice şi lexicale din textele scrise în dialectul român de la nordul Dunării şi cele româneşti de la sud. Astfel, faptele lingvistice comune, considerate ca fiind păstrate dintr-o fază arhaică a limbii, sunt explicate prin păstratrea relaţiilor (p. 52). De asemenea, este prezentată o interesantă discuţie a etnonimelor *român* şi *vlah*, o explicaţie a sensului 'şerb, supus' pentru *român* în Ţara Românească (p. 51), precum şi consideraţii despre denumirea *roman* (ῥωμαῖος) pe care şi-au luat-o bizantinii după secolul al VII-lea (p. 50).

În subcapitolul *Latina populară de la baza românei* este prezentată o întreagă teorie concepută de Cipariu asupra limbii latine, dar care, arată autoarea, a fost cercetată numai de Philippide. Lingvistul ardelean este dintre puţinii din vremea sa şi de mai târziu care vorbesc despre importanţa substratului osc, umbric şi etrusc al latinei (p. 55). În privinţa distincţiei dintre latina populară şi latina clasică, el „gândeşte diferit faţă de romaniştii care consideră apariţia latinei populare ca un fenomen târziu şi vorbesc despre o dezorganizare a sistemului latinei clasice în trecerea acesteia spre latina populară, în perioada imperială" (p. 58). Elevă a savantului G. Ivănescu, creatorul teoriei dihotomiei limbi literare – limbi populare, Carmen-Gabriela Pamfil remarcă o intuiţie excepţională în viziunea lui Cipariu asupra raportului celor două registre ale limbii latine: „Văzută ca un stadiu arhaic al latinei, şi nu ca o degradare, ca o corupere a limbii lui Cezar şi Cicero, latina populară reprezintă, în concepţia lui Cipariu, punctul de plecare, deopotrivă, pentru latina clasică şi pentru limbile romanice, dar în momente diferite [...]. Astfel – conchide autoarea –, latina vulgară, ca oricare limbă populară, se caracteriza, încă de la început, printr-o mare diversitate dialectală, prin forme neregulate, prin paradigme incomplete, prin preferinţa pentru analitic, ca şi printr-o mare labilitate a construcţiilor sintactice şi stilistice, faţă de latina clasică (literară) care a tins, încă de la apariţia ei, spre unitatea şi stabilitatea sistemului, spre echilibrul şi simetria formelor, spre regularizarea, prin normare, a exprimării" (p. 58–59). De asemenea, se arată că cercetările şi lectura din scriitorii latini îl conduc pe Cipariu, în afară de concluzii legate de această distincţie cunoscută, la una cronologică: între o latină veche (arhaică) şi una nouă (p. 55). Deci, una dintre ideile susţinute de Cipariu, care a apărut şi mai târziu la noi şi în Europa şi care a venit „să zdruncine dogma latinei populare unitare" (nota 38, p. 59), este aceea că latina populară era diferenţiată dialectal, iar cu timpul diferenţele au devenit tot mai mari. Astfel, „Cipariu a intuit, la fel ca Maior şi Heliade Rădulescu, însă fără a fi demonstrat nici unul, că unele diferenţieri dialectale ale românei, ca şi ale celorlalte limbi romanice, urcă până în latina populară" (p. 60). În monografie se vorbeşte, de asemenea, despre studierea tablelor cerate de către lingvistul de la Blaj, ca documente de latină populară, prin care acesta explică fenomene româneşti ca: dispariţia lui *h* iniţial (*abere*, nu *habere*), *e* neaccentuat în loc de *i* neaccentuat (*intelligo*, nu *intellego*), dispariţia lui *n* din grupul *ns* (*mesa*, nu *mensa*) (p. 61). În privinţa fenomenelor fonetice se prezintă analiza unor fapte din latina populară, diferite de latina clasică, precum şi transformarea lor în română: *o* lung latin accentuat şi neaccentuat > *u* lung, *qu* > *p*, fenomen considerat osc ş.a. Totodată, analizând critic teoria lui Cipariu, autoarea indică erorile şi exagerările, printre altele consideraţiile greşite despre palatalizarea lui *f* în *h* încă din latină. Apoi, considerând că latina clasică a început să se deosebească de latina populară sub influenţa limbii greceşti şi că din greacă au fost preluate nu numai cuvinte, ci şi forme (p. 56), el nu numai că se contrazice, întrucât în alt loc (vezi p. 31–32) susţine că formele nu pot fi împrumutate, dar crede eronat că latina clasică devine un fel de dialect grecesc (p. 57–58). În acest subcapitol se prezintă, de asemenea, analiza lui Cipariu asupra asemănărilor dintre română şi latină în morfologia istorică, cum ar fi păstrarea neutrului în română (p. 65–68), analiza sistemului verbal, asupra căruia „a formulat teorii juste, deşi uneori a insistat excesiv în sensul apropierii de conjugarea latinească" (p. 68), iar în ce priveşte cele trei ipoteze legate de originea articolului hotărât în română (p. 67), a avut o concepţie nuanţată, abordată şi de lingvişti contemporani. Vorbind despre cercetarea acestor idei ale lingvistului ardelean, concluzia este din nou că „s-a întâmplat ca, uneori, afirmaţiile lui Cipariu să fie eronat interpretate, dar de cele mai multe ori ele au fost complet ignorate" (p. 68). În materie de lexic, se

Scanned with OKEN Scanner

subliniază că Cipariu a fost preocupat de cuvintele de origine latină din textele româneşti vechi, încercând să reintroducă în limbă termeni ieşiţi din uz (*ibidem*), şi a căutat să distingă un fond lexical principal de cuvinte „ce fac însuşi scheletul", care „se ţin de fiinţa limbii şi orice este cu dânsele potrivit" (p. 69). Mai mult decât atât, „se poate spune că după apariţia lucrărilor cipariene, fondul lexical românesc de origine latină era în mare parte identificat" (*ibidem*).

În capitolul *Gramatica istorică a limbii române* se cercetează *Istoria sunetelor*, *Istoria formelor* şi *Sintaxa istorică*. Vorbind despre distincţia făcută de Cipariu la nivelul sunetelor, atât consoane, cât şi vocale, autoarea prezintă şi termenii propuşi de el pentru noţiunile pe care le discută: *sunete de început* (*primitive*, *originare*, *fundamentare*) sau *de rădăcină*, şi *sunete din schimbare* (*derivate*, *secundare*) (p. 69). Se subliniază că, încă din 1854, în *Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi*, Cipariu a formulat principalele legi fonetice româneşti (p. 70) şi sunt prezentate cele circa nouăzeci de legi cercetate sau descoperite şi enunţate de primul mare lingvist român (p. 71–78). Se vorbeşte despre tabloul vocalelor conceput de acesta, în care el include şi sunetele reprezentate prin ѣ şi ѡ, şi se citează un comentariu din lingvistica de astăzi, al Mioarei Avram, care susţine actualitatea viziunii lui Cipariu (nota 59, p. 71). De asemenea, este prezentat „cercul" consoanelor gândit de Cipariu şi critica făcută de A. Philippide (p. 80–81) privitor la acesta. În cursul analizei, afirmaţiile creatorului şcolii lingvistice ieşene referitoare la concepţia lui Cipariu sunt invocate de multe ori. El arată că Miklosich şi Mussafia, fără a preciza acest lucru, au valorificat idei din concepţia cipariană (nota 57, p. 70). Este şi cazul lui Diez, afirmă autoarea (p. 70), insistând unde este cazul pe întâietatea lingvistului de la Blaj faţă de cunoscuţi lingvişti europeni (p. 71, 75 etc.). De asemenea, sunt indicate, ori de câte ori este necesar, ideile susţinute în lucrările româneşti apărute înainte de Cipariu, aparţinând lui P. Maior, Gh. Şincai, Al. Lambrior (p. 71, 73, 82, 83 etc.), pe care acesta le-a valorificat. Autoarea atrage atenţia asupra demersului comparativ făcut de lingvistul ardelean în manifestarea aceluiaşi fapt şi în alte limbi, ca în cazul vocalelor *ă* şi *î* (p. 77), şi accentuează asupra valabilităţii şi actualităţii concluziilor cipariene, ca, de pildă, în privinţa fenomenului sincopării lui *u* neaccentuat din *oculus* > *ochi*, pe care şi Ivănescu îl „atribuie influenţei limbilor umbrică şi oscă" (p. 76).

Pentru Cipariu, latinitatea limbii române este evidentă din păstrarea morfologiei latinei populare şi arhaice. De asemenea, el „recurge frecvent la comparaţii cu celelalte limbi romanice, reuşind să impună definitiv ideea că româna aparţine grupului lingvistic neolatin" (p. 86–87). În subcapitolul *Istoria formelor* se vorbeşte despre evoluţia de la latină la română în viziunea lui Timotei Cipariu. În discuţia asupra originii cazuale a formelor din română, autoarea se opreşte şi asupra părerilor din lingvistica modernă, precum cea a lui Ivănescu, care, ca şi d'Ovidio şi Philippide mai înainte, crede că „formele romanice, în general, sunt rezultate din contopirea tuturor formelor latineşti, care s-au confundat datorită schimbărilor fonetice" (p. 88). În prezentarea declinărilor, pe lângă evoluţia de la latină la română, se arată traseul parcurs de anumite cuvinte până au ajuns să fie încadrate morfologic la fel ca în zilele noastre (*mânu – mână*, p. 92) şi faptul că Cipariu observă crearea, prin analogie cu *stea – stele*, a formelor de plural *mea – mele*, *grea – grele* şi a formelor pronominale analogice *tale*, *sale* (p. 91). De asemenea, se arată concepţia sa asupra creării formelor de genitiv-dativ articulat (p. 90, 94) şi se reia discuţia despre articolul enclitic, în care nuanţele din discursul primului mare lingvist român sunt explicate prin principiul esenţial aplicat în cercetarea sa: „Cipariu nu contesta posibila influenţă a substratului tracic, ci respingea, în principiu, tot ceea ce nu se putea proba cu fapte" (p. 95). El demonstrează şi că neutrul latin s-a păstrat în română şi în italiană (p. 87).

În discuţia despre adjectiv se vorbeşte despre genuri, despre formarea analitică a gradelor de comparaţie, moştenită din latină, care cunoştea şi procedeul sintetic (p. 98) şi despre terminaţii, evidenţiindu-se şi aici faptul că lingvistul român şi-a bazat afirmaţiile pe studiul textelor latine: „Cercetând izvoarele antice, Cipariu constată că şi în latina arhaică terminaţia adjectivelor în *-e* nu era numai pentru neutru, ca la clasici, ci şi pentru masculin şi feminin, situaţie continuată în română şi italiană" (p. 97). El clasifică numeralele în *originare* (cardinale) şi *derivate* (ordinale) (p. 98), iar în ce priveşte pronumele, relevă existenţa particulei *-ne*. Pentru explicarea formelor *mine*, *tine*, *sine*, ca şi în alte rânduri, autoarea trimite la afirmaţiile lui Philippide (p. 99), iar în privinţa originii formei feminine *ea* a pronumelui *el* şi a ipotezelor asupra pronumelor posesive, sunt amintite variantele pe care le vede Cipariu (p. 100). O lungă analiză este prezentată pentru verb, cu similitudinile pe care le

Scanned with OKEN Scanner

observă lingvistul ardelean faţă de conjugarea din latina populară. În această discuţie el include şi relicvele *blem*, *bleţi* (< *ambulo*), *vă* (< *vado*), *opţu* (< *opus est*) (p. 101), dar şi o serie de aspecte noi (p. 100), posibilităţile de exprimare a valorii pasive în română (p. 101) şi prezentarea modurilor – *finite* „mai restrânse în forme decât în latină" (p. 102) şi *infinite* –, precum şi a timpurilor, care, în concepţia lui, sunt *primitive* şi *cu forme ausiliare* (*ibidem*). Constatând că în română s-au format multe moduri şi timpuri cu verbele auxiliare, Cipariu vorbeşte despre problematica auxiliarelor româneşti şi arată că „diferenţele existente între română şi celelalte limbi romanice în privinţa formării auxiliarelor nu se explică numaidecât prin împrumuturi primite din limbile altor popoare [...], ci pot prezenta evoluţii independente pe baza «proprie limbei româneşti, care în atâte forme s-a dezvoltat în decursul acelei serie lunge de secli de când limba rom[ână], întreruptă-i fiind toată comunicaţiunea cu limbele surori din Occidente, fu lăsată sieşi şi dezvoltată mai încolo prin sineşi după natura şi geniul ei nealterat roman [...]»" (p. 102). Dintre auxiliare, autoarea vorbeşte în special despre verbul *a vrea*, despre statutul acestuia în formarea condiţionalului optativ, cu trimitere la părerea mai multor lingvişti şi la modul în care se susţine această variantă în articolul din DLR (s.v. *vrea*), a cărui concepţie şi realizare, după cum se ştie – chiar dacă articolele nu sunt semnate –, îi aparţin[5]. De asemenea, cercetătoarea aduce explicaţiile necesare în privinţa paradigmei verbului *a fi* (p. 107–108), conchizând: „Aşadar, Cipariu a făcut observaţia corectă, anume că *sântem, sânteţi* s-au format prin analogie, mai târziu, sub influenţa lui *sânt* (pl.) de la care, tot analogic, s-a format şi singularul (eu) *sânt*" (p. 108). Această concluzie ar trebui să spulbere orice încercare de a pune în seama lui Cipariu, reprezentativ pentru curentul latinist, forma *sunt*, pe care acest bun cunoscător al evoluţiei limbii române şi al textelor româneşti vechi nu avea cum să o folosească niciodată. În prezentarea verbului, se arată cum vede el formarea modurilor şi a timpurilor, se insistă asupra unor nuanţe la care a meditat, precum diferenţa participiu verbal–adjectiv (p. 118), şi asupra diverselor comparaţii cu fapte din dialectele sud-dunărene. Şi în analiza viziunii lingvistului ardelean despre verb, autoarea face comparaţie cu concepţii moderne, sugerând şi prin aceasta actualitatea ideilor sale: „Cipariu insistă în mod special asupra paralelismului formelor analogice româneşti cu cele latineşti. Să fi intuit Cipariu – ceea ce Coşeriu a demonstrat, desigur lărgind discuţia, după mai bine de o sută de ani –, anume că în urma eroziunii fonetice (căderea consoanelor finale) analogia a avut un rol important la refacerea unor forme verbale dispărute sau pe cale de dispariţie (ex. *eram*, *erai*, *era* etc.) pentru a recrea aceleaşi opoziţii pe care le avea latina?" (p. 100–101).

Paragrafele despre adverbe, prepoziţii, conjuncţii şi interjecţii prezintă o analiză restrânsă, căci, gândea Cipariu, „a enumera toate particulele [...], una câte una, poate că nici de partea analitică a gramaticei nu se ţine, carea tractează numai de forme, şi, aşa, numai de cuvintele flesive, cu atât mai puţin de partea sintactică, decât numai în cât şi din ele unele au recţiunea sau regimea lor, ci se ţine de partea lesicografică [= lexicologică, n.n.] a limbei, din carea nu poate să rămâie afară nici un cuvânt, cât de mic, nici semnificaţiunea, nici recţiunea lor" (p. 119).

Elementele de sintaxă istorică sunt, de asemenea, puţin tratate, întrucât sunt foarte dificile şi, explică Cipariu, „în sintactică [...] o mie şi alta de amănunte ocur, cari fug dinaintea ochiului şi variază pre tot minutul, în contra cărora, însă, de vei sminti, nu mai ştii româneşte" (p. 119), astfel încât, conchide autoarea, „nici până astăzi, sintaxa românească nu a beneficiat de o tratare istorică amplă şi sistematică" (nota 144, p. 120).

Trebuie să consemnăm aici şi atitudinea lui Cipariu în privinţa exagerărilor, chiar dacă ele erau din partea lingvisticii străine: „Curios lucru şi unic în toată istoria, mai ales cum o scriu străinii despre români, că românului nici măcar o palmă de loc, nici măcar cât e negru sub unghie, nu i se lasă propriu al său, ci toate ale lui sânt împrumutate de la alţii, toate caută să le aibă de la alte popoare, fie cât de departe, şi mai tinere şi mai barbare, – nu face nemică" (p. 96).

În capitolul *Istoria lexicului românesc* este prezentată poziţia lui Cipariu în contextul în care la noi se admitea cvasiexclusiv „extrema puristă" (p. 120), iar în Europa existau nedumeriri asupra eterogenităţii lexicului românesc şi se considera ca preponderent lexicul slavon. Învăţatul de la Blaj are o poziţie echilibrată, susţinând latinitatea românei prin morfologie, dar şi prin lexic. Este concludent şi sugestiv citatul invocat din lucrarea Mioarei Avram, din care reiese atitudinea

[5] Autoarea a cooptat în finalizarea articolului *vrea* şi un tânăr lexicograf, Elena Tamba.

Scanned with OKEN Scanner

lingvistului „nu numai faţă de savanţii «străini antilatinişti cari nu vor să recunoască nemică latinesc în limba românească şi mai bucuros derivează *ochiul* nostru de la *oco* slovenesc decât de la *ochio* italianilor şi *oculus* latinilor» [...], ci şi faţă de învăţaţii români care, în încercarea de «a demustra cum că tot ce se află astăzi în limba românească e din element latin [...], se feceră de râsul lumei literate şi al străinilor [...] derivând *slava* mai bine de la *salve* al latinilor decât să recunoască că e curat slovenesc слава [...]»" (nota 145, p. 120). Cum am văzut, Cipariu nu exclude elementul dacic (p. 121), iar în ce priveşte cuvintele de origine latină, considerate cel mai important strat al limbii române, el deosebeşte lexicul moştenit de neologisme (în special în Transilvania). Interesat mai mult de etimologie decât de semantică, arată autoarea monografiei, după estimările Mioarei Avram, lingvistul ardelean a constatat (din lucrări apărute până la el) şi a stabilit el însuşi circa o mie de etimologii latineşti (*ajutor* < *adiutorium*, *azi* < *hac die*, *biserică* < *basilica*, *iert* < *leberto, -are*) (p. 122–124). Consultând ediţia românească din *Diccionario etimológico rumano*, de Alexandru Ciorănescu, şi având experienţa lexicografului, Carmen-Gabriela Pamfil constată că întâietatea lui Cipariu a fost recunoscută în puţine locuri, iar dintre cele care se consideră a fi ale lui Tiktin, Philippide, Mussafia, Meyer-Lübke, Candrea sau Puşcariu, „în realitate multe etimologii apar înaintea acestora la Cipariu şi chiar la înaintaşii lui" (p. 124). Se vorbeşte şi despre celelalte influenţe străine constatate de învăţatul ardelean în limba noastră, printre care cea a stratului grecesc, despre care crede că a intrat prin latină (p. 125), iar recent prin contactul direct cu grecii sau prin uzul bisericesc. El consideră grecismele din perioada fanariotă ca nefăcând parte din „corpul limbei române" (*ibidem*), ci doar fiind o modă de bilingvism şi acordă importanţă influenţei slave, pătrunsă pe diverse căi – contact direct, biserică, şcoală, cancelarie etc. (*ibidem*) –, prin cuvinte, prin alfabetul chirilic, dar şi prin sufixe (ca *-nic*) ataşate chiar unor cuvinte din latină (*amarnic*, *datornic*) (*ibidem*), şi îi recunoaşte rolul „copios în materialele limbei româneşti, însă prea puţin din partea formală [= gramaticală]" (citat din ms. 347, la p. 125). El crede că există şi cuvinte româneşti comune cu albaneza, pe care le consideră ca provenite din latină (p. 126), vorbeşte despre elementul maghiar pătruns în Transilvania, dar răspândit de aici prin circulaţia textelor religioase (*belşug*, *gând*, *neam*, *sălaş*, *meşteşug* etc.), observă că unele cuvinte ca *făgădui* şi *tăgădui* au concurat cu *jurui* şi *lepăda*, moştenite, şi remarcă, de asemenea, cuvinte formate din cele moştenite „prin acăţătura silabei *-şag*, ung. *sag*", ca *furtişag* (*ibidem*). Cipariu analizează situaţia cuvintelor turceşti pătrunse în Principate (*năframă, divan*) şi în sudul Dunării. El este de părere că în română există şi cuvinte gotice, a căror distincţie de elementul germanic din vorbirea saşilor este dificilă. Autoarea monografiei subliniază remarca Mioarei Avram, care arată că Cipariu, interesat de a stabili originea cuvintelor, a recurs la etimologie multiplă (p. 127).

Din subcapitolul intitulat *Proiect de dicţionar etimologic al limbii române* aflăm că o serie de manuscrise cipariene (vezi p. 131) cuprind diverse tipuri de însemnări lexicografice. Sintetizând analiza Piei Gradea şi observaţiile lui N. Comşa asupra ms. *586*, Carmen-Gabriela Pamfil ajunge la concluzii interesante privind datarea perioadei de lucru şi concepţia asupra unui *Dicţionar istoric comparativ şi etimologic* la care se gândea Cipariu, pornind lucrul pe *Lexiconul de la Buda* (*ibidem*): „T. Cipariu a eliminat din textul budan cuvintele care desemnau persoane, oraşe, ţări, unele neologisme neromanice (*abladă*, *arestant*), dar a completat lista termenilor cu noi cuvinte atestate în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Ilustrarea sensurilor se face cu texte extrase din cele mai valoroase scrieri româneşti vechi: *Biblia de la Bucureşti* (1688), *Pentateucul* (1581), *Noul Testament* (1648), *Psaltirea de la Iaşi* (1680), *Mărgăritul* (1746) şi multe altele. Sunt înregistrate construcţii fixe, proverbe, zicători. Pentru stabilirea cât mai exactă a echivalentelor latineşti şi romanice, şi de aici a etimologiilor, Cipariu consultă şi citează foarte multe lexicoane (Forcellini, Quicherat, Du Cange, Bianchi, Mainati, Monti ş.a.) urmărind chiar în glosarele şi indicele scrierilor latine formele etimoanelor româneşti, neînregistrate de dicţionare [...]. Sunt indicate uneori şi etimoanele latineşti populare: *vesica* et *besica*" (p. 130). Totodată sunt prezentate pe scurt concluziile Piei Gradea asupra unei alte încercări lexicografice aparţinând lui Cipariu, rămasă în ms. 277^{b}, descris de N. Comşa, un glosar în care cuvintele din limba scriitorilor moldoveni şi din texte populare din această regiune sunt echivalate prin sinonime ardeleneşti sau din limba comună ori se dă traducerea în latină (*cât lumea* 'in aeternum', *crezare* 'opinio' etc.). Cercetând în profunzime şi aceste aspecte, autoarea monografiei arată că Academia l-a invitat pe Cipariu să participe la redactarea unui mare dicţionar de tip tezaur, el trebuind să se ocupe „cu citirea cărţilor dinainte de 1720 şi scoaterea din ele a cuvintelor sau accepţiunilor de cuvinte, cum şi a formelor ce nu se află în dicţionarele publicate până astăzi"

Scanned with OKEN Scanner

(p. 127). Cipariu acceptă, lucrează la acest proiect, astfel încât dintr-o scrisoare datată 27 octombrie 1872, N. Kretzulescu îl întreabă în numele Academiei când va fi terminat lucrarea. Cu toate aceste mărturii care au rămas în manuscrise şi documente, „din motive rămase necunoscute contribuţia lui Timotei Cipariu n-a putut fi valorificată la redactarea dicţionarului academic; ea nu a apărut nici independent de acesta" (p. 128). Analizând datele acestei probleme, autoarea monografiei desprinde o concepţie puristă a lui Timotei Cipariu în privinţa tratării lexicului, concepţie diferită totuşi de cea din dicţionarul lui Laurian şi Massim. El gândea că un dicţionar trebuie să se bazeze pe cuvinte excerptate din texte, nu şi pe cele „*in spe*", despre al căror uz însă discută, spunând că „s-au adoptat în scrierile literaţilor noştri" (p. 129).

Partea a treia a monografiei, *Gramatica limbii române* (p. 132–187), prezintă contribuţia lui Cipariu în acest domeniu, pe care învăţatul ardelean îl vede ca fiind de „o importanţă primordială în cultura unei naţiuni; în absenţa unor gramatici «nece un scrietoriu, fie cât de geniale, nu poate să scrie decât o limbă barbară»" (p. 132). Autoarea anunţă încă de la început că în analiza sa valorifică cele două lucrări ale Mioarei Avram dedicate gramaticilor lui Timotei Cipariu. Această mare gramaticiană a zilelor noastre consideră gramatica academică ciparianâ drept „cea mai cuprinzătoare gramatică a limbii române, cea mai bogată în fapte şi în interpretări, cea mai modernă în terminologie şi cea mai ştiinţifică în conţinut, exceptând orientarea etimologistă" (p. 134). Cipariu a studiat gramaticile apărute până la el în Principate şi peste munţi (vezi o listă a lor în nota 2, p. 132) şi a scris mai multe gramatici care „au oferit direcţia primă în normarea limbii române şi modelul a numeroase gramatici" (p. 133). O seamă de idei din gândirea sa au fost valorificate în zilele noastre (vezi nota 5, p. 133–134). Prezentând structura lucrărilor, autoarea monografiei precizează faptul că Cipariu distinge studiul morfologiei de sintaxă în capitole, chiar dacă „nu a realizat o delimitare strictă între analitică şi sintactică, în sensul că în morfologie a anticipat unele probleme de sintaxă, iar în sintactică a reluat, pe un plan mai vast, probleme de morfologie din perspectiva funcţiei şi semnificaţiei categoriilor gramaticale şi a părţilor de vorbire" (p. 136–137). El vede încorporate în studiul gramaticii domenii care în această monografie sunt tratate ca atare, în capitole separate: *Fonetica*, *Morfologia*, *Sintetica*.

În subcapitolul *Fonetica* aflăm elementele de fonetică descriptivă analizate de Cipariu. El împarte sunetele în vocale sau *sunătoare*, în număr de nouă – *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*, *ę* (sau *ea*) şi *ǫ* (sau *oa*) –, şi consoane (*consunante*) sau *împreună-sunătoare*, „cari numai de sine, fără vreo vocale nu se pot pronunţa" (p. 138); ambele categorii cuprind sunete *moi* şi *aspre* ori *vârtoase*. Consoanele sunt clasificate în funcţie de modul de articulare (*mute*, *şuierătoare* sau *sibilantes*, *muioase* sau *muiecioase* ori *liquidae* şi *suflătoare* sau *aspirate*) şi după locul de articulare (*labiale*, *dentale*, *limbale*, *palatinale*). Sunt definite noţiunile de semivocale, diftong, triftong, precum şi accentul, pentru care Cipariu face observaţii pertinente (vezi p. 139).

Subcapitolul *Morfologia* cuprinde principalele inovaţii ale lui Cipariu faţă de gramaticile de până la el şi concepţia acestui învăţat despre *părţile cuvântarei* sau *cuvintele elementare*. El deosebeşte, între acestea, două categorii, pentru care utilizează diferiţi termeni: *formali* sau *mobili* [= flexibile] (*numele*, *pronumele*, *verbele* şi *participiile*), a căror *flesiune* se realizează prin *declinaţiune* şi *conjugaţiune* (141), şi *constanti* sau *nemişcate*, *neformali*, *firme*, *custătoare* [= neflexibile] (*adverbe*, *prepoziţii*, *conjuncţii*, *interjecţii*) (p. 139 şi 140). După tradiţia antică, urmată şi la noi (vezi nota 30, p. 142), Cipariu consideră că între cele flexibile, clasa *numelor* – cuvinte care „se schimbă în terminaţiune prin numeri şi casuri" – cuprinde substantivele şi adjectivele. Astfel, clasa *substantivelor* „însemnează un obiect reale sau imaginare" (la p. 142). Învăţatul ardelean, subliniază autoarea monografiei, aduce „remarcabile contribuţii" în domeniul declinării numelor, în primul rând pentru că deosebeşte cazurile româneşti de cele latine şi realizează, după un criteriu potrivit, o schemă completă a declinărilor, care este şi cea de astăzi (vezi 144–145): „Dacă majoritatea gramaticilor anteriori încadrau substantivele româneşti la diferite declinări pe baza genului acestora, Cipariu, sub influenţa lui Diez probabil, introduce criteriul actual de clasificare, care vizează în primul rând terminaţiile şi apoi genul" (p. 144). El arată şi faptul că „suplinirea unor forme cazuale existente în latină sau greacă se face în română «au prin articlu, au prin prepuseţiuni, au prin contestul cuvântarei»" (p. 143) şi, discutând despre număr, remarcă existenţa substantivelor defective de număr şi existenţa substantivelor colective. Despre *adjective*, el afirmă că „nu pot sta în cuvântare decât numai adausă la sustantive" (p. 145–146) şi „stabileşte şi câteva clase pe criterii generice: originare (*rău*), posesive (*meu*, *tău*),

Scanned with OKEN Scanner

cantitative sau nedefinite (*cât*, *tot*, *mult*)". De asemenea, Cipariu „face reamarci interesante privind utilizarea lor în diferite registre stilistice" (p. 146). Faţă de alte gramatici din secolele trecute, care le încadrau la adjective, acest învăţat distinge clasa *numeralelor*, cu două categorii: „*originare* sau cardinali şi *derivate* sau ordinali" (p. 147). Printre altele, la această clasă sunt prezentate interpretările care se regăsesc şi în gramaticile de astăzi pentru cuvinte ca *zece/zeci*, *sută/sute*, *mie/mii* (vezi nota 41, p. 147). În ce priveşte clasa *pronumelui*, acesta este definit ca „a doua parte a cuvântarei după nume" şi „se numeşte aşa pentru că se pune în locul numelui ce-l suplineşte şi-i ţine locul în cuvântare" (p. 148). După lingvistul ardelean, pronumele se clasifică în două categorii: pronume *sustantive* sau *personali* şi pronume *adiective*, care pot fi *demustrative*, *relative* şi *posesive* (*ibidem*). Este importantă sublinierea autoarei referitoare la diferenţa dintre persoane: „În concepţia lui Cipariu, însuşită probabil din gramaticile raţionaliste franceze, sunt *pronume* în adevăratul sens al cuvântului numai formele de persoana a III-a, căci numai ele substituie nume; cele de persoana I şi a II-a sunt propriu-zis *personale*, deoarece acestea trimit la persoane" (p. 148–149). Privitor la *articol*, Cipariu îşi schimbă punctul de vedere în timp, tratând iniţial această clasă ca parte de vorbire autonomă, apoi incluzând-o în clasa pronumelor (p. 151). În privinţa enclizei, gândeşte „o explicaţie originală şi, în mare parte, realistă asupra originii acestui fenomen" (*ibidem*). Referitor la problematica *participiului*, „deşi recunoaşte că «la adiective se pot adauge şi participiele, în cât au forme nominali ca adiectivele [...]», Cipariu socoteşte participiul ca parte de vorbire autonomă, cu trăsături distincte: «participiele sânt verbe în formă adiectivale, de unde nu numai se derivă din verbe, ci-şi reţin şi proprietatea verbelor, în cât pentru timpuri» [...]" (p. 153). La subcapitolul *Verbul* se subliniază că, în concepţia cipariană, diateza şi tranzitivitatea sunt tratate împreună ca o trăsătură unitară morfosintactică (p. 153–154) şi se prezintă viziunea asupra conjugării, conform căreia aceasta poate fi *simplă*, atunci când „se face numai schimbând terminaţiunile verbului după formele conjunctive, pr[ecum] *scriu*, *scrii*, *scrie* etc.") şi *compusă*, când „se face adăugând unele verbe de ajutoriu, cari pentru aceea şi *ajutătoare* (*verbe auxiliaria*) se cheamă, pr[ecum] *am scris*, *voiu scrie*" (p. 155). Între moduri deosebeşte supinul, dar crede că infinitivul are „trei forme: sustantivale, adiectivale şi adverbiale. Forma *sustantivale* e forma lungă sau întreagă a infinitivului...; forma *adiectivale* e participiul ...; iar forma *adverbiale* e gerundiul" (p. 155). De asemenea, deosebeşte, ca şi astăzi, o clasă a verbelor pe care le numeşte *impersonali* (precum *se cuvine*, *se poate*, dar şi *ninge*) şi una a verbelor defective (p. 154 şi 156).

Părţile de vorbire neflexibile, numite *constanti* sau *custătoare* (< *a custa*) sunt definite după funcţia lor pe lângă cele flexibile, de aceea Cipariu le prezintă „într-un capitol separat, la graniţa dintre morfologie şi sintaxă" (p. 142). Astfel, *adverbele*, despre care el spune că „numirea *adverbie* în sine nu e esactă [...], însă aşa a apucat a se numi [...] şi aşa le-a rămas numirea" (p. 156), determină verbe, dar şi adjective şi adverbe. Vede clasificarea lor în *locali*, *temporali*, *cantitative*, *calitative*, iar dintr-un alt punct de vedere, sunt *afirmative* şi *dubitative* (p. 156). În definiţia *prepoziţiilor* subliniază poziţia lor faţă de partea de vorbire însoţită. El consideră şi prefixele tot prepoziţii, de aceea, în clasificare utilizează denumirile *separabili* (*a*, *cu*, *de*) şi *neseparabili* (*des-facu*, *re-spunzu*, *stră-pungu*) (*ibidem*) şi vorbeşte despre importanţa nuanţelor care se pot exprima cu ajutorul lor, „încercând să stabilească valoarea semantică a unor prepoziţii şi, în legătură cu aceasta, să surprindă trăsăturile morfosintactice ale termenilor conecşi" (p. 157). Conjuncţiile, definite drept „cuvintele ce se pun între altele pentru a le împreuna", numite *conjunţiuni* sau (*părticele*) *conjuntive*, beneficiază, de asemenea, de o clasificare (*ibidem*). Între interjecţii, numite *întreiecţiuni*, Cipariu încadrează şi formele substantivelor la vocativ, precum şi formele verbale de imperativ „când se pun rupţi de către cuvântare, pr[ecum] *vino! Petre!*" (p. 158).

În gramaticile lui Cipariu, există o secţiune prezentată şi în monografie sub titlul *Formarea cuvintelor*, aspect asupra căruia în epocă se credea că are „atât implicaţii morfologice, cât şi sintactice" (*ibidem*). De aceea, *derivarea* cu sufixe, în cadrul căreia acest învăţat distinge trei categorii – nominală, verbală şi adverbială –, este tratată la morfologie (*ibidem*). Autorul monografiat recomandă folosirea sufixelor din scrierile vechi şi la neologisme şi realizează liste de terminaţii fără a intra într-o analiză mai profundă, aşa cum avea să facă Philippide, mai târziu. Alte procedee, ca derivarea cu prefixe – pe care le consideră prepoziţii – şi compunerea (*compuseţiunea etimologică*), sunt considerate deopotrivă sintactice şi lexicale (p. 159).

Scanned with OKEN Scanner

În volumul numit *Sintetica*, Cipariu tratează probleme de sintaxă de pe poziţie logicistă, pentru el „legile logicei fiind totodată şi legile sintacticei" (*ibidem*). Acest fapt implică o abordare sincronică a problemelor sintactice. În ce priveşte compunerea, el consideră că aceasta este *etimologică* (*Dumne-zeu*, *fără-de-lege*) şi sintactică (*construcţiunea*) (*om bun*, *munte de aur*), care este şi ea *integrală* – la nivelul propoziţiei – şi *parţială* – la nivelul sintagmei (p. 160–161). Învăţatul de la Blaj consideră *propoziţia* un „comples de cuvinte împreunate aşa încât cugetul vorbitorului se esprimă în deplin" (p. 161), care nu poate exprima decât o singură idee şi care are părţi *esenţiale* şi părţi *accidentale*. El distinge mai multe feluri de propoziţii: *simple*, *compuse* şi *complexe*, *necomplexe*, iar după conţinut – *afirmative*, *imperative*, *întrebătoare*, *absolute*, *condiţionate*, *condiţionale*, *cauzale* etc. (p. 162). Pe parcursul acestui capitol, autoarea monografiei face mai multe trimiteri la gramatica de la Port Royal, la cele din epoca lui Cipariu şi – fapt ce vorbeşte despre actualitatea acestor idei – observă multe asemănări între gândirea lui Cipariu asupra sintaxei şi viziunea lui G. Ivănescu, dar şi a unor gramaticieni de astăzi, pe care le analizează în special în note. În gramaticile cipariene, după concepţia logicistă, *subiectul* este considerat „noţiunea" care „cuprinde în sine mai multe note" (p. 163) şi partea cea mai *nedependente*, care este „piatra fundamentale a propuseţiunei" (*ibidem*); predicatul este dependent de subiect. De aceea, „pentru Cipariu, propoziţia cu două sau mai multe subiecte reprezintă un complex de mai multe propoziţii, în care predicatul se reia pentru fiecare: *ziua şi noaptea creşte şi scade = ziua creşte şi scade + noaptea creşte şi scade*" (p. 161–162). În ce priveşte statutul părţilor de propoziţie, Carmen-Gabriela Pamfil insistă asupra concepţiei că, „pentru Cipariu, ca şi pentru alţi lingvişti, predicatul reprezintă elementul nou faţă de subiect (elementul vechi, cunoscut) la fel cum atributul sau complementul introduc note noi în comunicare" (p. 163–164). Subiectul, în viziunea lui, poate fi *simplu* sau *compus*, *complex* sau *necomplex* (p. 164–165). De asemenea, se precizează că, la fel ca şi în cazul predicatului, Cipariu nuanţează şi susţine cu exemple ideea despre posibilitatea distincţiei între subiectul *logic* şi cel *gramatical*. Referitor la *predicat*, acesta „e una din acele noţiuni mai mănunte, cari şi note se numesc" (p. 166), iar din unghi logicist, „socoteşte *predicate* adjectivele, substantivele, adverbele din structura predicatului nominal (numele predicative din gramaticile actuale)" (*ibidem*). El face şi paralele interesante cu alte limbi, ca de pildă asocierea formelor dezvoltate de tipul *„eu sâm scriind* sau *sâm ocupat cu scrierea*" cu construcţia din egleză a prezentului continuu *I am reading* (*ibidem*). Despre *copulă*, ca „ singurul purtător al predicaţiei" (p. 167), Cipariu afirmă: „el e şi unicul verb care nu are lipsă de alt cuvânt în cuvântare, însuşi esprimând tot, şi subiect şi predicat" (*ibidem*). Considerate părţi *accidentale* sau *neesenţiale*, ceea ce numim astăzi părţi secundare, precum *atributul*, *apoziţia*, *cercustanţele* (adică circumstanţialele şi *complementele*, în sensul că ele „completează semnificaţiunea cuvântului"– p. 167–168), acestea reprezintă, de asemenea, subiecte asupra cărora învăţatul de la Blaj a meditat în gramaticile sale. El analizează şi un alt concept, *dependenţa* cuvintelor într-o propoziţie, într-o exprimare nuanţată (p. 168), care ar viza orice parte de propoziţie cu excepţia subiectului. De asemenea, sunt prezentate într-un paragraf larg raporturile sintactice, numite de Cipariu *relaţii* sau *referinţe*, care sunt *concordaţiune* sau *acord* şi de *recţiune* (de dependenţă) sau de *regim*. În cadrul celei din urmă, la *recţiunea nominală* sunt definite cazurile şi funcţiile fiecăruia, iar la cea *verbală* se reiau probleme care privesc tranzitivitatea şi diateza. Cipariu se află printre primii care observă existenţa şi rolul a ceea ce azi numim elementul predicativ suplimentar (p. 174). Apoi, el dedică un capitol special *topicii* (sau *locaţiunea*), arătând că aceasta diferă de la o limbă la alta, unele având o topică mai fixă (cum ar fi franceza), altele mai liberă (ca româna). În limba noastră distinge o *locaţiune ordinară* sau *naturală* şi una *liberă* (sau *inversiunea*). Autoarea vorbeşte şi despre rostul normativ al gramaticilor lui Cipariu, care indică norme de urmat în pronunţie, cum ar fi evitarea palatalizării, a velarizărilor (*zî*, *sămn*), a iotacismului (în *singe*, *judic*), şi în morfologie, unde, contrar lui Heliade, recomandă formele iotacizate, ortografiate însă etimologic, sau folosirea formelor terminate în *-a*, dar şi în *-au* la imperfect, persoana a III-a, plural (*lăuda/lăudau*). În privinţa terminologiei pe care a utilizat-o, după cum se poate constata fie şi numai din cele prezentate aici, „într-o perioadă de căutări şi încercări neizbutite, prin folosirea calcurilor şi a termenilor de diverse origini" (p. 186), Cipariu a intuit foarte bine că sursa trebuie să fie limba latină, astfel încât gramatica moşteneşte astăzi o bună parte din termenii propuşi de el.

În partea a patra a lucrării, *Limba română literară* (p. 188–241), se arată că Cipariu a fost preocupat de acest aspect şi în teorie, şi în practică, el urmărind „crearea unei limbi literare unitare,

Scanned with OKEN Scanner

supradialectale, «fără nici o variaţiune în forme, nici în ortografie»" (p. 188), şi a emis idei care, arată autoarea monografiei, au fost mai puţin valorificate: despre originile limbii române literare, despre lipsa de unitate în limba noastră cultă, unde observă existenţa dialectelor literare, şi despre relaţia cu graiurile populare (*ibidem*). Făcând diferenţa dintre literatura populară şi cea cultă, Cipariu leagă, totodată, originile limbii literare de apariţia scrisului, care crede că s-a produs în secolul al XVI-lea, în Transilvania, odată cu primele tipărituri, „fără de a se putea încă deplinit şti care a fost întâia carte tipărită românească" (p. 189). Învăţatul ardelean credea că la baza limbii literare stă *dialectul bisericesc*, asupra căruia însă, atrage atenţia Carmen-Gabriela Pamfil, are altă viziune decât Petru Maior şi Heliade Rădulescu. Aceasta ar fi „faza târzie şi evoluată a scrierilor religioase, care începe după 1700" (p. 191), diferită deci de textele din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, şi care, consideră Cipariu, poate îndeplini rolul limbii de cultură unitare, dacă se vor aplica anumite principii: „Fără îndoială că limba cărţilor bisericeşti va fi supusă unei revizuiri în ceea ce priveşte slavismii tehnici, nejustificaţi şi nepricepuţi nici pân-în ziua de azi de popor. Cuvinte populare romanice se vor introduce în locul termenilor slavoneşti, cuvinte înţelese de toţi; frazelor li se va da pe ici-colo orânduirea ce li se cuvine după geniul limbii noastre, înlăturându-se traducţiuni servile şi prea *ad-litteram*; c-un cuvânt, ferindu-se în mod egal de neologismi, dar şi de barbarismi slavoneşti sau de altă origine, revizuitorii cărţilor vor avea în vedere atât avutul propriu al limbii populare, cât şi archaismii aciia cari se pot reintroduce fără alterare a înţelesului" (în nota 6, la p. 190–191). Cercetând scrierile vechi, el crede că, odată cu tipăriturile de după 1715, se produce o „revoluţiune mare", considerând că prin distribuirea cărţilor tipărite de episcopul Râmnicului Damaschin şi traducătorii Chesarie şi Filaret pe teritoriul românesc are loc o unificare a limbii literare (p. 192).

Cercetătoarea ieşeană arată că, asemenea lui G. Ivănescu şi Ion Gheţie în lingvistica de astăzi, Cipariu distinge aceleaşi variante literare în limba veche: *ardeleană*, *bănăţeană*, *munteană*, *moldoveană*. El vede importanţa scriitorilor în crearea limbii literare, la noi, dar mai ales în ţările vestice, dar arată că limba română literară s-a format altfel decât alte limbi care îşi au baza în limba unor mari scriitori. În acelaşi timp, el aduce în discuţie şi rostul lucrărilor normative (p. 194). Descriind pe scurt zbaterea din acea epocă, de dincoace de munţi şi din Ardeal, Carmen-Gabriela Pamfil vorbeşte despre adevărata poziţie a lui Cipariu: „I s-a reproşat lingvistului de la Blaj că latinizează, fapt care poate părea real la prima vedere. În realitate, Cipariu reactualizează cuvinte şi forme româneşti specifice şi mijloace de exprimare proprii limbii române vechi, care i se păreau mai adecvate, atestate în textele din secolul al XVI-lea, mai ales" (p. 195).

Pentru unificarea limbii literare, învăţatul ardelean îşi propusese să aplice un *uz comun* (*regulat*, *general*). Autoarea monografiei arată că problema stabilirii uzului „este şi astăzi o chestiune insuficient lămurită" (nota 20, p. 197), din moment ce şi în actualul *Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*[6] „au fost acceptate cu prea mare uşurinţă variante populare şi familiare neatestate în scrisul şi nici chiar în rostirea îngrijită a intelectualilor contemporani" şi, pe de altă parte, „au fost eliminate formele *sânt*, *sântem*, *sânteţi* prezente în textele şi, mai ales, în vorbirea unei majorităţi covârşitoare" (*ibidem*). Sub obligaţia de a scrie forma *sunt*, aceasta se poate răspândi şi în pronunţie, dar, zicem noi, urmând un principiu corect al lui Cipariu, această formă nu apare în textele vechi, în istoria limbii române, ci este una artificială, pe care, cum vom vedea, nici latinistul Cipariu nu o accepta. Astfel, „Cipariu concepea *uzul vorbirii* în sensul lui Quintilian, drept «consens al învăţaţilor», care se opunea *usului mulţimii* (limbii vorbitorilor necultivaţi)" şi, pentru a găsi acest uz, „savantul transilvănean a manifestat preferinţă pentru formele fonetice şi morfologice vechi (pe care le-a aflat în scrierile româneşti din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea)" (p. 198). Făcând o sinteză, autoarea arată că, la fel ca Cipariu, au aplicat acest principiu majoritatea învăţaţilor din acel secol „şi, practic, el a fost urmat, mai ales în fonetică, de limba literară modernă" (p. 199). Odată cu formele care ulterior s-au impus, lingvistul ardelean avea însă în vedere şi forme vechi asupra cărora în epocă se face discuţie şi care împiedicau modernizarea limbii: menţinerea lui *-u* final, formele *carţi*, *parţi*, *fântânei*, *judecatei*, forma *io* a pronumelui personal etc. (*ibidem*). El propune eliminarea slavonismelor, grecismelor, turcismelor şi înlocuirea cu elemente latine sau romanice, dar totodată recomandă preluarea cu moderaţie a neologismelor franceze şi chiar a celor latine (p. 200) şi optează pentru distingerea prin formă a neologismelor (*comunicaţiune – cuminecăciune*) (p. 201).

[6] Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul *Ortografia etimologică – mijloc de unificare a limbii române literare* este structurat pe două teme: a) prima prezintă concentrat principalele discuţii din epocă asupra principiului fonetic şi a celui etimologic, opiniile lui T. Maiorescu, A. Philippide, Eftimie Murgu ş.a., care au stat la baza reformelor ortografice apărute de-a lungul timpului (1867, 1881, 1904, 1932, 1953, 1993); b) a doua parte descrie modelul de limbă literară văzut de Cipariu. Ca cel care a condus „Organul luminarei", primul periodic din Transilvania care înlocuieşte slovele cu litere latine şi care a impus ortografia o vreme în Ardeal, Timotei Cipariu a avut drept preocupare majoră crearea unui sistem ortografic. Mai mult decât atât, el avea în vedere unificarea limbii literare pe care o socotea realizabilă prin unificarea ortografiei pe baza principiului etimologic: „Unitate în limbă, unitate în ortografie – două punte atât de strâns legate între sine, cât una fără de alta nu se poate câştiga, de aceea şi necesară înainte de toate – se pot realisa numai prin adoptarea principiului etimologic" (p. 203). Preocupat de această temă, Cipariu a cunoscut bine şi a comentat sistemele propuse până la el (Micu-Clain, Maior, Körösi, Şincai, Budai-Deleanu, Roja, Boiagi şi alţii). El a respins folosirea semnelor diacritice, pe care le-a criticat la fiecare sistem de dinainte şi din epocă, aşa cum se prezintă în monografie (p. 210), dar a şi preluat unele norme (p. 211). Prezentând principalele idei cipariene referitoare la ortografie, autoarea monografiei atrage atenţia şi asupra faptului că unele propuneri care au fost puse pe seama latiniştilor, cum ar fi notarea lui *c* prin *qu* de către Heliade Rădulescu, nu le aparţin, iar criticile care le-au fost aduse nu numai că nu sunt îndrituite, dar au fost respinse în epocă de Cipariu însuşi (p. 212). Datorită implicării profunde a învăţatului de la Blaj în problema înlocuirii alfabetului chirilic prin cel latin, cercetătoarea demonstrează, contrar opiniei lui G. Ivănescu (care credea că normele ortografice sunt cele ale lui Heliade Rădulescu şi cele promovate în revista lui Bălcescu, „România viitoare"), că, de fapt, „meritul principal revine lui Heliade Rădulescu şi T. Cipariu" (p. 213).

Partea a doua a acestui capitol ne face cunoscut modelul de limbă literară propus de Cipariu, pe care Carmen-Gabriela Pamfil l-a descoperit şi recompus la editarea *Operelor* I şi II ale învăţatului de la Blaj. În primă instanţă ni se prezintă metoda de lucru care a putut conduce la cercetarea limbii lui: „Corelarea principiilor sale de scriere etimologică cu propriile lui indicaţii de rostire (redată adesea în alfabet chirilic, deci fonetic), extrase din întreaga sa operă, a oferit suficientă siguranţă în determinarea aspectului real al limbii literare propuse de Cipariu" (p. 214). În continuare se descrie concret pronunţia fonemelor în diferitele poziţii în cuvânt, pronunţia pe care o notează diferite grafeme şi se redă tratamentul diferitelor grupuri consonantice în neologisme (p. 214–232). De asemenea, se prezintă formele gramaticale originare pe care Cipariu le identifică pe baza textelor vechi, arătându-se că, în concepţia acestuia, ca şi în cea a lui Philippide (nota 58, p. 233), controversatul *–u* final „ar fi avut şi pe vremea sa un suport real în pronunţia românilor din cea mai mare parte a ţării" (p. 232–233). Într-un alt paragraf se discută preferinţa sa pentru sufixele *-iune* şi nu *-ie* (*distincţiune*, *terminaţiune*), *-ec* (*caracteristecă*, *întunerec*), *-etate* (*causaletate*, *romanetate*), *-ariu* (*-eriu*) şi *-toriu* pentru *–ar* şi *-tor* (*ajutoriu*, *precepătoriu*) (p. 236–237). În fine, un ultim paragraf se referă la vocabularul lui Cipariu, care constă din arhaisme din textele vechi reintroduse în uz „cu intenţia de a înlocui cuvintele de alte origini decât latină" (p. 237) şi din împrumuturi din latină şi limbile romanice, mai ales pentru exprimarea noţiunilor ştiinţifice (*ibidem*). Se precizează că în opera sa se întâlnesc mai puţine calcuri decât la contemporanii săi, se arată că a creat el însuşi unele cuvinte în manieră latinistă (*bine-ominoase*, *caudat*, *coetaniu*) şi se subliniază refuzul învăţatului de a introduce regionalismele în limba de cultură. Capitolul se încheie cu o întreagă listă de cuvinte folosite de Cipariu, neobişnuite în limba actuală (p. 238–239), şi cu concluzia că, deşi neacceptat, ca şi în cazul altor mari lingvişti europeni (vezi nota 66, p. 241), sistemul ortografic al lui Cipariu reprezintă „latura caducă" a activităţii sale şi, prin opoziţie, prin aportul specialiştilor care l-au susţinut, s-a putut dezvolta şi impune sistemul ortografiei fonetice. Trebuie reţinut că, inclusiv în acest aspect, marele învăţat a privit nuanţat lucrurile: „Să lucrăm dară limba română după cum o avem, să o studiem, să o alăturăm cu celelalte limbi surori, să consultăm istoria, apoi carţile bisericeşti, care toate ne dau un întreg, să unim apoi toate dialectele, considerând şi dialectul macedoromân şi numai cu privire la toate acestea să statorim ortografia limbei române; şi deoarece nu toţi cunoaştem de ajuns toate acestea să facem concesiuni şi fonetismului" (p. 36–37).

În domeniul tratat în partea a cincea a monografiei, *Filologia* (p. 242–267), în sensul în care acesta presupune „studiul limbii şi literaturii popoarelor, în general, studiul şi editarea textelor vechi, în

Scanned with OKEN Scanner

special" (p. 242), Cipariu a fost considerat *părintele filologiei româneşti*, în primul rând prin a sa *Crestomaţie sau Analecte literare din carţile mai vechi şi nouă româneşti, tipărite şi manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX, cu Notiţă literară*, Blaj, 1858. Pasiunea pentru studiu l-a determinat să adune cele circa 7 000 de volume, din care, pe baza menţiunilor bibliografice din lucrările sale, A. Philippide prezintă o lungă listă a cărţilor vechi deţinute de acest mare învăţat (nota 7, p. 244–245). El a fost, desigur, preocupat de paleografie, de originea alfabetului chirilic şi de felul în care a fost preluat de noi (p. 247–248), de valorile fonetice ale slovelor. În ce priveşte originea acestora, Cipariu aduce o explicaţie interesantă, bazată pe creativitate (p. 248), susţinând o ipoteză considerată valabilă şi astăzi, anume că ѣ şi ѫ au fost create de români. El intuieşte că ѣ a putut proveni din ѧ, dar, cum arată G. Ivănescu[7], această transformare s-a produs la bulgari, de unde au preluat-o românii. Textele din *Analecte* sunt ordonate pe de o parte cronologic, pe de altă parte, pe regiuni şi tot astfel sunt prezentaţi în *Notiţa literară* aşa-numiţii scriitori, deşi învăţatului ardelean îi era clar că „mai toate carţile româneşti [din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, n.n.] fure traducţiuni de pre alte limbe" (p. 250). În demersul său filologic, Cipariu procedează la datarea şi localizarea textelor, face diverse consideraţii asupra *scriitorilor*, precizând date care de multe ori s-au dovedit corecte, şi emite ipoteze asupra curentului religios care a putut determina apariţia anumitor traduceri. Astfel, pentru el, care cercetase îndelung textele vechi, un bun criteriu pentru datare este chiar limba: „Cartea principelui Neagoe Basarab către fiu-so Theodosiu, ce se află românește, nu poate fi decât o versiune din sloveneşte, făcută pre la finea seclului al XVII-lea, precum adevereşte însăşi forma limbei din acea carte" (p. 253). În monografie sunt prezentate o serie de consideraţii făcute de Cipariu despre cărţile, traducătorii, copiştii, autorii şi limba din epoca veche, astfel încât concluzia care se desprinde este aceea că, într-adevăr, cercetătorii filologi care se ocupă de texte vechi au fără doar şi poate datoria să consulte *Analectele* lui Timotei Cipariu. În această operă, dar şi în *Principie de limbă şi scriptură*, Blaj, 1866, Cipariu extrage şi analizează multe fapte de limbă veche. În *Principie*, de asemenea, prezintă un catalog de texte, între care unele (*Pravila* lui Eustratie) au o prezentare mai largă chiar decât în *Analecte* (p. 261). Între cercetările de filolog ale acestui învăţat se numără şi publicarea în „Archiv pentru filologie şi istorie" a unor fragmente din opera lingvistică a înaintaşilor ardeleni şi intenţia de a edita o serie de texte vechi sub auspiciile Societăţii Academice Române. Tot în activitatea de filolog a lui Cipariu se încadrează şi tipărirea mai multor „documente inedite sau rare ce pot să aibă vreun interes istoric" (p. 264) în „Archiv": diplome, documente, texte redactate în latină, greacă, română sau traduceri din slavonă, maghiară, germană etc., cu scurte comentarii. O analiză lingvistică cu serioase corecturi aduse lecţiunii făcute de reputaţi clasicişti europeni realizează Cipariu în cazul tablelor cerate, pentru care Mommsen îl recomandă „nu numai ca pe un excelent latinist, ci şi ca specialist în descifrarea scrierii cu unciale greceşti" (p. 265). El publică în „Archiv" o serie de fragmente din diverse texte latine şi documente, precum *Diploma andreiană* din 1224, cu lecţiunea corectă. O altă contribuţie este redarea versiunii corecte din slavonă de pe un patrafir din secolul al XII-lea, în care, altfel decât Kukulievich şi Miklosich, care greşiseră lecţiunea, descifrează că este vorba despre un *Stroe vel stolnic*, de la o mănăstire românească. Aşadar, conchide autoarea, „numeroase alte texte literare, ştiinţifice, istorice etc. au văzut lumina graţie dăruirii şi abnegaţiei cu care fondatorul filologiei române le-a adunat şi prezentat în scrierile sale, asigurându-le astfel dăinuirea în tezaurul nostru cultural" (p. 267).

În sfârşit, este momentul să amintim aici atitudinea emblematică şi calea spre cercetarea limbii ce reies din întrebări ca cele pe care şi le punea Cipariu: „Impresiunea cea vie ce fecere aceste carţi venerabili asupra unui tânăr de 21–[2]2 de ani fu pentru forma limbei româneşti ce o oserbai atunci mai întâi, atât din partea materiei lesicali, cât şi a formelor gramaticali şi sintactice din acele carţi. Ce? Întrebai în mine-mi, bătrânii noştri nu vorbeau, nece scriau românește aşa cum vorbim şi scriem noi astăzi? Limba românească dar a păţit schimbari şi strămutari de la 1580 sau şi de la 1680 încoace până la noi? Dar apoi, înainte de a. 1580 în sus până la veniera romanilor în Dacia nu va fi păţit încă şi altele şi mai multe şi mai mari? Şi alte întrebari mai multe, tot asemenea" (p. 244).

Prin urmare, într-o lume în care cuceririle IT pot îndeplini rolul de instrumente – numai în măsura în care ele se cuantifică în rezultate concrete – care ar trebui, *de facto*, să uşureze cercetarea filologică şi

[7] Vezi G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 1980, p. 518.

Scanned with OKEN Scanner

lingvistică românească şi să o facă cunoscută în lume, reflecţiile asupra actului cercetării şi opera acestui mare învăţat român ne aşază din nou în faţa adevărului că abordarea dificilelor probleme de filologie, a diferitelor chestiuni de sincronie şi diacronie în limba literară sau în graiurile populare etc. se identifică în mod esenţial cu cercetarea, ştiinţa, talentul şi pasiunea cercetătorilor lingvişti şi filologi, concretizate în *lucrări de specialitate* (filologie, lexicologie, lexicografie, gramatică, dialectologie, semantică, istoria limbii române literare, toponimie, istoria limbii române etc.).

Monografia începe cu o dedicaţie în amintirea Mioarei Avram, autoritate a lingvisticii contemporane şi bună cunoscătoare a gramaticilor cipariene. În încheiere, conţine traducerea în franceză a unui text de mai multe pagini publicat de autoare cu altă ocazie, dedicat operei primului mare lingvist şi filolog român, şi versiunea în limba engleză a unui rezumat mai restrâns, ambele concepute şi ca invitaţie pentru oricine este interesat de ideile din opera filologică şi lingvistică a lui Timotei Cipariu.

Mioara Dragomir
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
al Academiei Române,
Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

Filologie şi bibliologie. Studii. In honorem Vasile D. Ţâra, volum coordonat de Gheorghe Chivu, Alexandru Gafton şi Adina Chirilă, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2011, 410 p.

La împlinirea a 70 de ani, profesorul Vasile D. Ţâra este omagiat prin acest volum colectiv de studii semnate de cercetători din ţară şi din străinătate, coordonat de Gheorghe Chivu, Alexandru Gafton şi Adina Chirilă. Apărut sub auspiciile Universităţii de Vest din Timişoara, în anul 2011, volumul cuprinde patru texte dedicatorii şi 24 de studii filologice, lingvistice şi bibliologice, cărora li se alătură, în final, un preţios album de fotografii, care prezintă momente importante din parcursul ştiinţific al filologului Vasile D. Ţâra.

Dintre textele introductive surprinde, sub aspectul originalităţii, interviul realizat de Simona Adam cu Vasile D. Târa în data de 7 aprilie 2011. Intitulat sugestiv *Crâmpeie din viaţă*, interviul este valoros prin aceea că oferă răspunsuri la întrebări din viaţa şi activitatea ştiinţifică ale cercetătorului aniversat. Astfel, aflăm că Vasile D. Ţâra s-a născut în casa unui dascăl de ţară din Lunca, judeţul Bistriţa-Năsăud, la 31 ianuarie 1941. Pregătirea filologică a început în facultate, la Iaşi, între anii 1958 şi 1963, consolidându-se în cei 45 de ani de carieră universitară în cadrul Universităţii de Vest din Timişoara. Demne de reţinut sunt apoi confesiunile referitoare la oamenii care i-au marcat formarea şi alegerile profesionale. Primul mentor, tatăl profesorului, i-a inoculat principiile morale care s-au aşezat la temelia personalităţii sale. Trei individualităţi ştiinţifice i-au marcat evoluţia profesională: G. Ivănescu, de la care a învăţat că omul de ştiinţă trebuie să fie complet devotat domeniului ştiinţific pe care şi l-a ales; Ştefan Munteanu, care i-a oferit modelul unui adevărat profesor universitar, sobru, corect şi imparţial faţă de toţi studenţii; George Giulea, unul dintre cei mai cunoscuţi romanişti şi lexicologi români, care i-a transmis cum trebuie aprofundat studiul lexicului şi al toponimiei, cât de importantă este lingvistica romanică pentru studiul limbii române, ce a însemnat Muzeul Limbii Române pentru lingvistica românească şi că omul de ştiinţă nu are vârstă. *Reperele bibliografice* constituie o rubrică importantă a volumului, detaliind activitatea didactică, ştiinţifică, administrativă şi culturală bogată a acestui mare istoric al limbii române.

Cea de a doua parte a cărţii debutează cu textul *Numele proprii în opera lui I.L. Caragiale*, datorat reputatului profesor ieşean Vasile Arvinte. Cuprinzând o parte a cercetării efectuate de autor asupra numelor proprii din opera lui I.L. Caragiale, studiul merită toată atenţia, mai cu seamă că este semnat de cercetătorul care s-a ocupat cel mai mult de limba şi opera marilor clasici români. Lucrarea este structurată în două părţi; prima parte analizează elementele formative cum ar fi cele derivate, alcătuite din substantive, verbe, adjective + suf. *-escu*, de exemplu numele *K. Krupescu* 'ofiţer de artilerie' < *krup* + suf. *-escu* < germ. *Krupp*; în cea de a doua parte, intitulată *Studiul stratigrafic al lexicului*, autorul se ocupă de elementele latineşti, vechi greceşti şi de origine medio- şi neogreacă. Numele proprii de origine grecească sunt numeroase în scrierile lui I.L. Caragiale. În ordine alfabetică

Scanned with OKEN Scanner

sunt explicate nume proprii precum *Agamiţă Dandanache*. Primul element conţine numele propriu lat. *Agamus, -i* 'om neînsurat', 'holtei', 'becher' < vgr. ἄγαμος, -ος, -ον, 'non marié', 'celibataire'< ἀ- priv. + γαμος cf. şi (ὁ) γάμος, -ον 'mariage'. Al doilea element, *Dandanache*, este este construit pe baza rom. *dandana*, din tc. *tantana* 'fast', 'strălucit, -ă'; 'tărăboi', 'tămbălău', 'afacere încurcată şi zgomotoasă' (p. 58–59). Astfel, în partea finală a studiului ne sunt prezentate, în ordine alfabetică, un număr de exemple analizate din perspectivă diacronică şi istorică, precum: *Caţavencu*, în sintagma *Nae Caţavencu*; cf. *caţaón, -oancă* (ironic) < gr. κατσι 'şezi' sau κατσι καλά 'şezi bine', 'astâmpără-te' (auzit de români adesea în vorbirea grecilor); s.v. *caţa*, interj. (la Bogrea, din κάτσα 'capră'); vb. *a căţăoni* 'a greciza' + terminaţia *–eică* din *scurteică*; *caţaveică* 'haină femeiască blănită purtată de ţărănci' < ucr. *kacavéika*, rus. *kacevéika* (p. 72–73).

În *Viaţa academică ieşeană în mărturii epistolare. Dan Simonescu – Gh. Agavriloaiei (1941–1946)*, Lăcrămioara Chihaia aduce la lumină corespondenţa inedită între Dan Simonescu şi Gh. Agavriloaiei, constând în 30 de scrisori şi cărţi poştale din perioada 1941–1963, aflate în arhiva Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu" din Iaşi. Privind informaţiile ca pe nişte piese de puzzle, autoarea recompune un tablou al activităţilor academice din epocă şi se opreşte asupra portretului profesorului şi omului de carte Dan Simonescu. Cele 13 texte alese pentru publicare au fost transcrise respectând manuscrisul original, cu particularităţile lexicale şi fonetice proprii, deosebirea dintre limba folosită în scrisori şi cea actuală fiind minimă. Profesorul Dan Simonescu, care a ocupat Catedra de istoria literaturii române vechi în perioada 1943–1952, s-a simţit mai apropiat, dintre toţi colegii săi, de Gh. Agavriloaiei, tânăr asistent în acea perioadă. Scrisorile, caracterizate de un ton amical, conţin informaţii inedite privitoare la reprezentanţi de seamă ai corpului profesoral, precum N. Cartojan, Octav Botez, G. Călinescu, Şerban Cioculescu, prin intermediul cărora se conturează profilul epocii şi se oferă o nouă pespectivă, cu accente intime, subiective, asupra acestor oameni de cultură.

În contribuţia intitulată sugestiv *Un eveniment filologic de excepţie: publicarea unei versiuni româneşti din secolul al XVIII-lea a Bibliei, tradusă după Vulgata*, Eugen Munteanu şi Lucia-Gabriela Munteanu supun atenţiei publicului de specialitate o ediţie românească a *Bibliei*, tradusă în limba română după *Vulgata* de o serie de cărturari greco-catolici din Blaj, printre care Grigore Maior, Gherontie Cotora, Atanasie Rednic, Silvetru Caliani. Traducerea textului biblic a fost coordonată de episcopul greco-catolic de Blaj, Petru Pavel Aron (1709–1764) în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Acest monument de limbă şi cultură românească a apărut, într-o formulă grafică excepţională, în cinci volume, însumând 4200 de pagini, în anul 2005, sub egida Academiei Române şi prin colaborarea Institutului de Istorie „George Barit" din Cluj-Napoca, a Facultăţii de Litere a Universităţii „Ştefan cel Mare" din Suceava, a Institutului de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca şi a Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române. Cu toate că autorii îşi propun doar o recenzie a acestei importante ediţii biblice, cele 15 pagini reprezintă, de fapt, un studiu filologic critic consacrat ediţiei *Vulgatei* de la Blaj. După o scurtă prezentare a celor cinci volume, cercetătorii evidenţiază imensul efort depus de echipa care a transcris textul şi vorbesc, ipotetic, despre o viitoare posibilă ediţie cu adevărat critică, în care în subsolul paginii ar putea fi redate diferenţele faţă de manuscrisele protografe ale traducătorilor. Cu toate că transcriptorii textului biblic şi-au atins obiectivul enunţat în *Notă asupra ediţiei* (vol. I, p. CXXVII–CXLI), acela de a realiza „o ediţie diplomatică, parţial interpretativă, care să nu altereze diversitatea şi complexitatea aspectelor de limbă, să confere textului atributele necesare unei lecturi coerente şi, în acelaşi timp, să păstreze specificul celor două manuscrise" (p. CXXXI), autorii studiului-recenzie remarcă, în mod just, unele inconsecvenţe de transcriere în utilizarea ierului mare (ъ) şi iusului mare (ѫ). În vechiul scris românesc, aceste semne grafice erau întrebuinţate în mod inconsecvent pentru redarea vocalelor *ă*, respectiv *î*. Autorii propun în acest sens o transcriere interpretativă, prin *ă* sau *î*, potrivit normelor actuale, şi nu cum s-a procedat, prin transcrieri precum: *pâcat* (pentru *pѫkat*) în loc de, mai corect, *păcat*. În continuare, contribuţia acad. Camil Mureşanu, intitulată *Tâlcuirea cuvântului*, este prezentată ca inadecvată în contextul ediţiei ştiinţifice a unui important monument al vechii culturi româneşti. De asemenea, sunt semnalate a fi lacunare şi incongruente informaţiile privitoare la constituirea şi circulaţia textelor *Septuagintei* şi *Vulgatei*. Considerat a fi studiul de rezistenţă al acestei ediţii biblice, textul introductiv de 68 de pagini, semnat de Ioan Chindriş şi intitulat

Scanned with OKEN Scanner

Testamentul lui Petru Pavel Aron, este catalogat de autorii ieşeni a fi „o veritabilă monografie închinată cărturarului Petru Pavel Aron" (p. 258), în care sunt prezentate detalii corecte şi interesante despre contextul social, politic, cultural şi confesional al Transilvaniei din secolul al XVIII-lea.

Subsumată tot domeniului biblic, lucrarea *Asupra unei traduceri din Biblia de la 1688*, aparţinând prosorului ieşean Alexandru Gafton, analizează comparativ anumite versete din textele biblice româneşti cu raportare permanentă la texte-sursă, autorul filtrând critic traducerile alese spre comparaţie, pentru a ilustra situaţii de traducere destul de frecvente care implică utilizarea mai multor versiuni de control în traducerea biblică românească din secolul al XVI-lea şi nu numai.

Textul semnat de George Bogdan Ţâra, intitulat *Observaţii asupra condiţiilor de formare şi asupra primelor atestări ale perifrazei trecutului*, tratează, după cum sugerează şi titlul, construcţia *habeo* + participiu perfect pasiv, pornind de la observaţiile făcute de cei mai importanţi cercetători asupra latinei târzii. Parcurgând obiectiv contribuţiile aduse acestei construcţii, autorul sintetizează coordonate lingvistice şi le corelează cu datele socioculturale şi istorice. Originalitatea lucrării constă în perspectiva pe care o propune autorul, şi anume o viziune dinamică asupra latinei, ca limbă în permanentă evoluţie. Respingând cu argumente cele două tendinţe– de a confunda latina cu varianta ei clasică, precum şi pe cea de a o considera în ziua de astăzi o limbă „moartă" şi care pune accentul pe linia de demarcaţie dintre limba de origine şi idiomurile care au luat naştere din ea –, autorul susţine o nouă viziune, în care „între diferitele etape ale latinei şi stadiul limbilor este vorba de continuitate pe toate planurile"(p. 365) şi nu despre tranziţie între două faze.

Prin perspectiva pe care o deschide cu privire la filologia românească, volumul dedicat profesorului Vasile D. Ţâra se înscrie printre valoroasele opere colective care au aparut în ultimii ani. Abordând subiecte diverse, calitatea principală a volumului este dată de claritatea expunerii, privirea critică a autorilor asupra temelor alese şi sistematizarea informaţiilor privind fenomenele lingvistice, filologice şi bibliologice discutate.

Ana Catană-Spenchiu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza",
Iaşi, bd. Carol I, nr. 11, România

WOLFGANG DAHMEN, GÜNTER HOLTUS, JOHANNES KRAMER, MICHAEL METZELTIN, WOLFGANG SCHWEICKARD, OTTO WINKELMANN (Hrsg.), *Lengua, historia e identidad. Sprache, Geschichte und Identität. Perpectiva española e hispanoamericana. Spaniche und hispanoamerikanische Perspektiven, Romanistiches Kolloquium XVII*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2006, 340 p.

Îngrijit de romaniştii germani Wolfang Dahmen, Günter Holtus, Johannes Kramer, Michael Metzeltin, Wolfgang Schweickard şi Otto Winkelmann, volumul de faţă reuneşte lucrările celui de al XVII-lea Colocviu de Romanistică (care a avut loc la Institutul „Cervantes" din Viena, între 17 şi 19 mai 2001), organizat în jurul temei centrale *Lengua, historia e identidad: perpectiva española e hispanoamericana*. Cele trei secţiuni tematice ale volumului (I. *La historización de la identidad/ Die Historisierung der Identität*, II. *Literatura e identidad/ Literatur und Identität*, III. *Lengua e identidad/Sprache und Identität*) cuprind 17 contribuţii în care au fost abordate subiecte ţinând de cultura şi istoria regiunii latino-americane.

Astfel, în primul articol al volumului (*La ciudad latinoamericana como simbolo cultural*), Axel Borsdorf vorbeşte despre dezvoltarea structurilor urbane din America Latină în diferite perioade istorice. Sunt analizate arhitectura clădirilor, felul de aranjare al străzilor şi stilul construcţiilor, aspecte care oferă explicaţii interesante pentru evoluţia socială şi culturală a continentului. O atenţie aparte este acordată pieţelor publice şi centrelor oraşelor. Studiul consemnează, evolutiv, diverse momente în dezvoltarea urbană: secolul al XIX-lea, cu apropierea de modelul citadin francez şi britanic, sau secolul al XX-lea, caracterizat printr-un tip de oraş industrializat, cu multe exoduri din mediul rural, şi prin promovarea clasei muncitoare din suburbiile şi împrejurimile oraşelor.

Scanned with OKEN Scanner

În *Nación e individuo en los debates políticos de la época preindependiente en el Imperio Español (1767–1812)*, Horst Pietschmann urmăreşte evoluţia conceptului de „naţiune" în Spania şi America hispanică, în secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Autorul evidenţiază tradiţia istoriografică şi perspectiva grafică care ilustrează istoria hispanică şi latino-americană. Tendinţa manifestată în scrierile lui Campomanes referitoare la conceptul modern de naţiune, văzută ca o unitate formată dintr-o mulţime de indivizi, este deja destul de evidentă în discursul politic din anii 1720–1760 în Spania. Dar în America latină se remarcă în secolul al XIX-lea o reacţie faţă de aceste idei, justificată de Horst Pietschmann prin teama elitei de pe continent în faţa creşterii influenţei şi a monopolului spaniole.

Mónica Quijada (*Nación, ciudadanía y la homogeneización del pueblo soberano*) discută tendinţa statelor de pe continent spre omogenizare socială prin educaţie, prin standardizarea limbilor naţionale şi prin construirea unei conştiinţe istorice. Autoarea are o atitudine critică faţă de mijloacele utilizate de diferite state în direcţia ierarhizării umane în funcţie de rasă şi a discriminării grupurilor care nu se conformau culturii vest-europene şi rasei albe, indo-europene.

Câteva reflecţii referitoare la intelectualii din America latină şi la preocupările acestora privind relaţia dintre conştiinţa istorică şi cea identitară sunt prezentate de Joachim-Peter Storfa în *Geschichtslosigkeit, Kommendes und Immer-noch-nicht-Sein: Ammerkungen zur nicht endenwollenden Diskussion über die Identität Lateinamerikas*. Textul evidenţiază, pe de o parte, o atitudine de respingere a istoriei de pe continent sau, dimpotrivă, o tendinţă de exaltare a acesteia, iar, pe de altă parte, o preocupare exagerată pentru „alipirea" la cultura europeană.

Igor Metzeltin subliniază în textul său *El concepto de „brasilidade"* rolul şi implicaţiile afective ale produselor semiotice şi nu numai (literatura, muzica, televiziunea, cinematografia, fotografia, arta plastică şi arta culinară) în exprimarea identităţii naţionale braziliene. În contextul câştigării independenţei, această identitate s-a manifestat în două direcţii: emanciparea naţională şi integrarea supranaţională. Autorul întreprinde câteva studii empirice care atestă un nivel mai scăzut al cunoaşterii propriei istorii din partea populaţiei braziliene şi preocuparea vădită pentru apartenenţa geografică.

Cea de a doua secţiune reuneşte texte axate pe problematica relaţiei dintre literatură şi identitate. Astfel, Christopher F. Laferl (*La identidad nacional en la música popular cubana antes de la Revolución*) subliniază importanţa, din această perspectivă, a muzicii populare produse în Cuba în anii '20–'40 ai secolului al XX-lea. Se remarcă un anume sincretism între cultura europeană şi cea africană şi, pe alt palier, statutul muzicii ca mijloc de culturalizare în masă şi ca element definitoriu al identităţii. Pentru că în multe cântece se regăseşte un stereotip naţional feminin, autorul vorbeşte despre o feminizare a identităţii cubaneze.

În studiul intitulat *La imagen de España en la ópera italiana a través de la historia y la literatura*, Carlos Ruiz Silba analizează imaginea Spaniei în cultura italiană, cu ilustrări din Gaetano Donizetti şi Giuseppe Verdi.

Martina Meidl (*Espacio e identidad en la poesía de Octavio Paz*) evidenţiază frământările legate de identitate şi individualizare ale personajelor în poezia lui Octavio Paz, laureat mexican al Premiului Nobel, şi arată că, în operele acestuia, spaţiile deschise, cum ar fi platoul mexican sau plaja, au un rol definitoriu. Este explicitată relaţia dintre subiect şi spaţiu, dintre spaţiu şi memorie, dintre memorie şi identitate. Mediul apare în poezia lui Octavio Paz ca un produs al percepţiei, iar sinele încearcă să internalizeze lumea exterioară şi este determinat de „ceilalţi".

În cea de a treia secţiune, Blas Matamoro (*El español en América. ¿independencia o autonomía?*) vorbeşte despre tensiunea dintre descentralizare şi tendinţele de integrare la care este expus spaniolul american, de la descoperirea Americii: în secolul al XVIII-lea, spaniola a fost văzută ca un „limbaj civilizat", în contrast cu limbile indigene, ceea ce a dus la un puternic proces de hispanizare, pentru ca secolul al XIX-lea să fie dominat de discuţii contradictorii legate de autonomia lingvistică şi literară sau, pe de altă parte, de dependenţa faţă de modernismul european. Ni se fac cunoscute o serie de controverse pe această temă, cele mai semnificative fiind cea dintre Andres Bello şi Domingo Faustino Sarmiento în secolul al XIX-lea, sau, în secolul al XX-lea, cea care i-a avut drept protagonişti pe Jorge Luis Borges şi Americo Castro.

Articolul *„España y Latinoamérica se han entendido siempre, incluso en español". Problemas de identidad lingüística en la hispanofonía* (Joachim Born) este centrat pe problema identităţii

Scanned with OKEN Scanner

lingvistice în aria limbii spaniole. Pornind de la analiza frecvenţei înregistrărilor pe internet, autorul arată că noţiunea de hispanofonie pătrunde treptat în diverse discursuri. Spre deosebire de francofonie, care are centrul la Paris, hispanofonia are o identitate pluricentrică, fiind surclasată doar de hegemonia limbii engleze. În spaţiul Americii latine, Joachim Born remarcă integrarea formelor multiculturale şi indigene în formarea unor polifonii multiple, care implică limbile de contact dintr-o comunitate. După părerea autorului, aceste polifonii ajută la depăşirea divergenţelor dintre un hispanic şi un vorbitor din America latină.

În continuare, Humberto López Morales (*América en el Diccionario académico: 1992–2001*) compară prezenţa americanismelor lexicale în două ediţii ale *Diccionario de la lengua española* (DRAE). Autorul investighează sistematic intrările din dicţionar, comparându-le cantitativ şi calitativ şi urmărind completările şi corecturile, şi ajunge la concluzia că ediţia din 2001, una caracterizată printr-o revizuire cuprinzătoare a regionalismelor hispanice, a fost realizată de Real Academia Española în colaborare cu alte academii hispanice. Diferenţele dintre cele două ediţii sunt puse şi pe seama capacităţilor tehnice limitate ale lexicografilor în a face investigaţiile necesare, dar sunt explicate, pe de altă parte, şi prin pe faptul că în acest proces de globalizare lingvistică se observă o tendinţă de eliminare a diferenţelor de natură lingvistică.

Preocupându-se de delimitarea geografică a dialectelor chiliene, Alfredo Matus Olivier (*Identidad lingüistica de Chile. „Peculiaridades" fónicas en su génesis, zonas y perfiles*) compară două poziţii, şi anume cea a lui Henriquez Urefia, care vede teritoriul chilian ca o vastă zonă dialectală, în mare parte uniformă, şi cea a lui Jose Pedro Rona, care, folosind criterii lingvistice sistematice, admite existenţa a trei arii dialectale în spaţiul chilian. În concluzie, Alfredo Matus Olivier subliniază că perspectiva diacronică este indispensabilă în orice abordare a constituirii identităţii lingvistice.

Într-un studiu pe o temă similară (intitulat *Lengua e identidad en el cono sur en el siglo XIX*), după o definiţie introductivă a termenului de *identitate* din perspectivă psihologică şi o explicaţie a relaţiei fundamentale dintre limbă şi identitate, Peter Cichon se axează pe deceniile trei şi patru ale secolului al XIX-lea, în Conul sudic (denumire curentă pentru regiunea geografică a Americii de Sud situată la sud de Tropicul Capricornului şi care cuprinde în mod tradiţional Argentina, Chile, Paraguay şi Uruguay). Sunt prezentate discuţiile în jurul normelor lingvistice, în special din zona de la Plata, în care intelectualii vremii dezbăteau apropierea de sau renunţarea la modelul standardului spaniol promovat de Real Academia Española.

Realizat pe baza unor interviuri, articolul semnat de Ludmila Damjanova, *Los efectos del turismo sobre la identidad de los mayahablantes en México y Guatemala: posibilidades y riesgos*, analizează impactul turismului asupra identităţii culturale şi lingvistice a comportamentului migranţilor vorbitori ai dialectului mexican Maya Yucatec în alte regiuni turistice din Mexic şi în Guatemala. Respondenţii privesc ca pe un lucru pozitiv faptul că activităţile de turism oferă oportunităţi economice, modernizarea stilului de viaţă şi schimbarea statutului femeilor. Contactul cu turiştii este văzut ca o îmbogăţire transculturală şi provoacă o valorizare a limbii indigene şi o conştientizare culturală. Există şi subiecţi care văd ca un lucru negativ renunţarea la limba maternă în favoarea varietăţii maya spaniole. Autoarea observă că politicile lingvistice sunt ineficiente în regiunile în cauză. Alte motive ale decăderii limbii materne sunt prestigiul scăzut al acesteia, analfabetismul şi absenţa unei identităţi colective şi de limbă.

Francisco Ferrero Campos îşi propune să identifice în articolul său *La lengua: aspectuos afectivos y bilingüismo* dimensiunea emoţională asociată unei limbi. Pornind de la o serie de studii de caz pe limba valenciană, autorul ilustrează experienţele şi implicaţiile psihologice, sociale şi politice ale bilingvismului. Francisco Ferrero Campos se referă specific la perioada cunoscută sub numele de *franqttismo*, când, prin politica lingvistică a lui Franco, care viza utilizarea unei limbi naţionale uniforme, valenciana şi-a pierdut prestigiul, mulţi vorbitori renunţând pur şi simplu la ea, în favoarea catalanei. La momentul Franco, autorul vorbeşte despre existenţa unei societăţi bilingve, marcată de o armonizare la nivel etnic, pentru ca astăzi să asistăm la o desprindere clară a valencianei de catalană, deşi mulţi vorbitori o percep ca fiind un dialect al acesteia.

Ultimele două articole analizează atitudinea faţă de anglicismele din limba spaniolă. Ladislav Trup şi Jaroslav Šoltys (*El elemento inglés en el léxico español: ¿factor positivo o negativo?*) prezintă

Scanned with OKEN Scanner

câteva puncte de vedere referitoare la intervenţia legislativă în adaptarea anglicismelor la limba spaniolă. Autorii dau mai multe exemple, unele puriste, altele mai moderate, prin care se încearcă delimitarea, în cadrul elementelor lexicale noi, a împrumuturilor necesare în raport cu barbarismele. În *¿Y si los anglicismos fueran como las bacterias?*, Juan Gutiérrez Cuadrado face o comparaţie plină de umor între anglicismele din spaniolă şi bacterii: ambele sunt necesare, dar în în egală măsură dăunătoare. Autorul este împotriva atitudinii iraţionale, puriste a unor filologi şi pune sub semnul întrebării motivele politice şi psihologice ale respingerii anglicismelor. Includerea unor elemente lexicale din limbi de prestigiu este pandantul unei schimbări în identitatea unei societăţi. Adoptarea anglicismelor are un efect pozitiv în ce priveşte înţelegerea internaţională, spre deosebire de adaptarea acestora la sistemul limbii spaniole. Autorul consideră că o intervenţie normativă în dezvoltarea naturală a limbajului este *a priori* sortită eşecului, chiar dacă pentru anumite zone ale societăţii se pot imagina recomandări lingvistice care să ducă la normarea limbii. În cele din urmă, vorbitorii sunt cei care promovează sau refuză o anumită formă lingvistică.

Acest volum reprezintă o dovadă importantă a preocupărilor romaniştilor europeni pentru un spaţiu mai puţin cercetat, influenţat de o limbă şi o cultură de origine latină, precum şi o manieră de promovare şi de conservare prin scris a diversităţii culturale din America de Sud.

Marius-Radu Clim
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
al Academiei Române,
Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

WOLFGANG DAHMEN, GÜNTER HOLTUS, JOHANNES KRAMER, MICHAEL METZELTIN, WOLFGANG SCHWEICKARD, OTTO WINKELMANN (Hrsg.), *Südosteuropäische Romania: Siedlungs-/Migrationsgeschichte und Sprachtypologie. Romanistisches Kolloquium XXV*, Tübingen, Narr Verlag, 2012, 240 p.

Cel de-al XXV-lea Colocviu de Romanistică al Institutului de profil de pe lângă Universitatea din Viena a avut loc la 30 aprilie 2010, sub genericul „Südosteuropäische Romania: Siedlungs-/Migrationsgeschichte und Sprachtypologie", reunind lingvişti din Austria, Germania, România şi Grecia. Cele treisprezece studii publicate în volumul dedicat acestei manifestări ştiinţifice propun abordarea din perspectivă romanică a limbilor şi culturilor din Romania sud-est europeană, fiind axate pe chestiuni generale de istorie şi tipologie a limbilor (Jürgen Kristophson, Maria Iliescu, Wolf Dietrich, Eugen Munteanu, Holger Wochele), dar şi pe diferite aspecte privind limba, cultura şi spaţiul albanezilor (Joachim Matzinger, Daniel Göler, Ina Arapi) şi aromânilor (Gabriella Schubert, Stamatis Béis, Fanis Dasoulas, Mihailo St. Popović).

Volumul debutează cu articolul *Was kann die Linguistik für extralinguistische Fakten in Südosteuropa leisten? Eine Selbstkritik* (Jürgen Kristophson), focalizat pe stabilirea fazelor şi spaţiilor de contact lingvistic în Romania sud-est europeană. Convins că lingvistica poate completa golurile de informaţie, autorul uzează de anumite fapte de limbă pentru a identifica factorii extralingvistici care au acţionat în arealul investigat, generând asemănări structurale între aşa-numitele limbi balcanice, învecinate geografic, dar neînrudite genetic.

Conceptul de *uniune lingvistică balcanică* este supus discuţiei şi în studiul *Der Balkanbund aus romanischer Perspektive*. Analizând trei dintre cele mai relevante trăsături comune ale limbilor balcanice, anume omonimia dintre genitiv şi dativ, formarea viitorului cu *velle* şi postpunerea articolului hotărât enclitic, Maria Iliescu arată că, de fapt, aceste aşa-numite balcanisme îşi au originea şi au evoluat în spaţiul lingvistic romanic. Această concluzie îndeamnă la analize fără rest şi la precauţie în adoptarea unei poziţii ştiinţifice. În cazul de faţă, se impune ca specificul balcanic al limbii române să fie confirmat abia după ce trăsăturile considerate neromanice vor fi fost căutate în latină sau în celelalte limbi-surori.

În *Historische Sprachschichten von Süditalien bis zum Balkan. Areale Gemeinsamkeiten und ihre historische Deutung*, Wolf Dietrich face un inventar al similarităţilor morfo-sintactice existente în română, albaneză şi greacă, ca limbi balcanice, şi în dialectele sud-italiene supuse influenţei

greceşti. Scopul acestei analize este de a arăta că între idiomurile menţionate există o anumită continuitate şi că balcanismele, cu excepţia articolului enclitic postpus, se pot explica istoric prin limba greacă.

După cum se anunţă încă din titlu, articolul lingvistului Eugen Munteanu, *Die Konzeption von Gheorghe Ivănescu über die mittelalterlichen Wanderungen der Rumänen*, este o prezentare schematică a concepţiei ivănesciene asupra migraţiunilor românilor în spaţiul balcano-carpatic de-a lungul a peste 1000 de ani (din secolele al VII-lea – al VIII-lea, când se consideră că poporul român era deja format, până în secolul al XIX-lea). Aceste mişcări migratorii au condus la apariţia dialectelor şi subdialectelor româneşti şi au influenţat constituirea sistemului normativ al românei literare.

Das Rumänische als Repräsentantin der Romania auf der Balkanhalbinsel: Wahrnehmung und Bewertung der Beziehungen zu den Nachbarsprachen sowie zur Restromania in historischer Hinsicht este studiul în care Holger Wochele identifică locul limbii române între limbile romanice şi cele balcanice pornind de la două texte din secolul al XX-lea, care abordează indirect sau explicit chestiunea *uniunii lingvistice balcanice*. Este vorba despre lucrarea lui Dumitru Caracostea, *Expresivitatea limbii române* (1942), şi despre cea a lui Sextil Puşcariu, *Die rumänische Sprache* (care reprezintă traducerea în germană a primului volum din *Limba română*), apărută în 1943 la Leipzig.

Următoarele trei contribuţii sunt consacrate spaţiului albanez. În *Der lateinisch-albanische Sprachkontakt und seine Implikationen für die Vorgeschichte des Albanischen und der Albaner*, Joachim Matzinger pledează pentru localizarea în interiorul teritoriului balcanic a zonei de contact lingvistic între vorbitorii de latină şi de albaneză veche. Împrumuturile latineşti şi modificările fonetice suferite de acestea după integrarea în albaneza veche confirmă ipoteza imigrării albanezilor în aria lor actuală de locuire. Când, unde şi în ce condiţii s-a produs această imigrare rămâne încă un subiect controversat. Urmează contribuţia lui Daniel Göler, *Kontinuität und Wandel im Siedlungssystem Albaniens*, unde se vorbeşte despre continuitate şi schimbare în sistemul aşezărilor din Albania, cu referire la perioada de geneză a acestora, din Antichitate până în Evul Mediu timpuriu, apoi la prezenţa osmanică şi la etapa postosmanică, marcată de înfiinţarea statului naţional albanez în 1912. Este punctată şi trecerea la sistemul socialist, iar în încheiere se discută transformarea impusă de postcomunism, care a generat marginalizarea zonelor muntoase periferice şi dezvoltarea urbană. În ultimul studiu alocat limbii albaneze, *Albanisch-rumänische Parallelen im Bereich der Wortbildung: Die Suffixe*, intenţia autoarei Ina Arapi, mărturisită încă din primele rânduri, este aceea de a oferi o privire de ansamblu asupra sufixelor de diferite origini (autohtone sau cu etimologie nesigură, provenind din latină, slavă, turcă) folosite atât în albaneză, cât şi în română. Sunt analizate atât sufixele care continuă să fie productive, cât şi acelea recognoscibile astăzi doar în cuvintele aflate încă în uz.

Limba, cultura şi spaţiul aromânilor sunt discutate într-o serie de patru studii, deschisă de contribuţia Gabriellei Schubert, consacrată aromânilor şi ţinţarilor din Ungaria, îndeosebi din Budapesta: *Aromunen und Zinzaren in Ungarn, insbesondere in Budapest*. Cei mai mulţi dintre aceştia s-au stabilit pe teritoriul ungar în secolul al XVIII-lea, venind din Voskopoje (sau Moscopole, cum este cunoscută această localitate din sudul Albaniei pe plan internaţional), apoi din Kozani şi Bitola. Macedono-vlahii sau ţinţarii – denumire care, după cum arată autoarea, le-a fost dată de non-romanici din cauză că pronunţau *zinz* în loc de germ. *tschintsch* (drom. *cinci*) – au lăsat urme vizibile şi astăzi în viaţa publică şi culturală a Ungariei. În studiul *L'aroumain dans le cadre des langues romanes balkaniques*, Stamatis Béis examinează sub aspect fonologic, morfo-sintactic şi lexical raporturile aromânei cu dialectele romanice orientale cele mai apropiate, anume cu româna, meglenoromâna sau meglenita şi istroromâna. Scopul acestui demers este de a demonstra, prin reliefarea particularităţilor lingvistice, că aromâna are un caracter special, inovator şi conservator, romanic şi balcanic totodată. Urmează un studiu de toponimie, *Aromunische Ortsnamen im Pindos-Gebirge. Anthropologische und sprachwissenschaftliche Bemerkungen*. Aici, Fanis Dasoulas analizează toponimele din ţinutul muntos Pind, o regiune unde se atestă ultima prezenţă compactă a aromânilor, ca unitate culturală, în Peninsula Balcanică. Rezultatul acestei incursiuni toponimice nu se limitează la informaţii de ordin lingvistic, ci include şi date de natură antropologică utile în reconstituirea lumii preindustriale din acest areal geografic. Toponimele discutate relevă un raport strâns al locuitorilor de aici cu restul spaţiului balcanic, ceea ce se reflectă şi la nivelul identităţii lor culturale. În sfârşit, Mihailo St. Popović propune în studiul său, *Spätbyzantinische Siedlungen und wlachische Transhumanz in den Flusstälern der Strumica und Kriva Lakavica*, o analiză a aşezărilor bizantine şi a transhumanţei

Scanned with OKEN Scanner

valahice pe valea râului Strumica, din sud-estul Macedoniei, aproape de graniţa cu Bulgaria, şi pe valea râului Kriva Lakavica, aflat în partea central-estică a Macedoniei. Pe baza documentelor bizantine şi slave din secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, precum şi a registrelor fiscale osmanice din secolul al XVI-lea, autorul ne oferă o perspectivă sinoptică asupra păşunatului din zonă în general şi asupra prezenţei valahilor în această regiune în special.

Fără a se încadra în vreuna dintre tematicile sus-menţionate, penultima lucrare inclusă în acest volum este o captivantă prezentare a motivului Cenuşăresei, a modului în care acesta s-a transmis pe cale orală la băieşii şi rudarii stabiliţi în Ungaria şi Grecia (*Aschenputtel bei den Bajeschi und Rudari. Vergleich zweier Märchen anhand von Feldaufnahmen in Ungarn und Griechenland*). Populaţia supusă analizei de Thede Kahl şi Ioana Nechiti este reprezentată de „ţigani" (aşa cum îşi spun ei înşişi) vorbitori ai unor varietăţi arhaice ale românei, originari în mare parte din Munţii Apuseni, numiţi *băeşi* sau *băiaşi* în nordul ariei lor de răspândire şi *rudari* în sud. Începând cu secolul al XVIII-lea, urmaşii acestora s-au aşezat şi în comitatele din sudul Ungariei, în estul Serbiei (pe valea Timocului) şi în Bulgaria. Deşi analfabeţi şi, în plus, stabiliţi de mai multe generaţii în spaţii unde se vorbesc alte limbi decât româna, băieşii şi rudarii din Ungaria şi Grecia sunt un exemplu grăitor despre cum mobilitatea şi segregaţia unei populaţii poate acţiona pozitiv asupra conservării moştenirii culturale orale.

Diversitatea problematicii care caracterizează acest volum se explică prin participarea la cel de-al XXV-lea Colocviu de Romanistică a treisprezece lingvişti din patru ţări, care au expus, fiecare în sensul propriei direcţii de cercetare şi conform unor maniere de abordare diferite, aspecte ale limbilor şi culturilor din Romania sud-est europeană.

Ana-Maria Prisacaru
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
al Academiei Române,
Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

DUMITRU TUDOSE, *Munţii Bistriţei. Toponimie*, Iaşi, Editura PIM, 2012, 480 p. + 3 hărţi.

După cum aflăm din *Cuvânt-înainte*, ideea lucrării de faţă s-a conturat încă în perioada cercetărilor pe care autorul, fost profesor de geografie, le-a întreprins pentru realizarea tezei de doctorat despre geomorfologia Munţilor Bistriţei, dar investigaţiile au continuat încă multă vreme, atât pe teren (pentru culegerea toponimelor, pentru verificarea „denumirii corecte a acestora şi a altor aspecte, în scopul determinării pe cât posibil a provenienţei şi etimologiei lor", p. 5), cât şi prin documentare de birou, rezultând o listă de 3 164 de toponime.

Capitolul introductiv (*Consideraţii preliminare*) încearcă să prezinte obiectul toponimiei şi terminologia disciplinei, însă întâlnim aici unele confuzii, care trebuie lămurite. Atragem atenţia, de exemplu, că semnificaţia sintagmei *termeni entopici* nu este aceea de *nume de locuri*, *denumiri geografice* sau *toponomastică*, aşa cum crede autorul că ar fi considerat T. Porucic (p. 7), acestea fiind de fapt substantive comune care pot deveni toponime sau determinatul în cadrul unor sintagme toponimice[8]. „Toponimia – continuă Dumitru Tudose la aceeaşi pagină – este o ştiinţă tânără, al cărei nume încă nu s-a fixat, în sensul că nu s-a adoptat încă în unanimitate, de vreme ce se utilizează în paralel denumiri similare, cum ar fi: nume de locuri, onomastică, toponomastică sau antroponimie, afirma Al. Dauzat în *Les noms de personnes*, p. V, Paris, 1956)" (p. 5). În realitate, referindu-se la ştiinţa care studiază numele de persoane, Albert Dauzat arăta că numele ei nu era încă stabilit definitiv în prima jumătate a secolului trecut, aceasta fiind numită când *onomastică*, când *antroponimie*; în interiorul acestei perechi conceptuale sinonimice, cercetătorul francez optează pentru a doua variantă, tocmai pentru a o distinge de toponimie, ştiinţa care studiază numele de locuri.

[8] Pentru o analiză mai detaliată a problemei, vezi Mircea Ciubotaru, *Terminologie geografică şi toponimie. Note critice*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 321–322.

Scanned with OKEN Scanner

Deşi la p. 9 autorul este de acord că, „pentru evitarea unor explicaţii pripite, superficiale şi eronate, se impun anchete de teren aprofundate, [precum şi] o conlucrare între lingvişti, geografi, istorici, etnografi", unele etimologii propuse dovedesc o insuficientă pregătire ştiinţifică şi neconsultarea unui lingvist. Astfel, încercând să susţină printr-un exemplu teoria continuei transformări a limbii, avansată de Emil [sic!] Coşeriu, Dumitru Tudose explică proveniența cuvântului *barabulă* din toponimul *Brandenburg*: românii din Bucovina asociau numele provinciei Brandenburg (de unde ar fi provenit cartofii) cu alimentul respectiv, dar aveau dificultăţi în pronunţarea toponimului, „devenit identic cu numele de cartof. Aşa s-a ajuns într-o primă fază la «brandaburg», «brandaburc», «brandaburcă» şi în sfârşit la «barabule», modificare impusă şi de economia limbii" (p. 11–12), însă greu explicabilă prin normele fonetice ale graiului sau prin accidente fonetice, adăugăm noi. Dicţionarele de limbă română trimit, pentru etimologia cuvântului *barabulă*, la ucr. *barabolja*, dovedindu-se astfel că explicaţia lui Dumitru Tudose este un foarte bun exemplu de etimologie populară.

În acelaşi prim capitol sunt prezentate date istorice despre regiunea studiată, obiceiuri din zonă şi reflectarea unora dintre aceste aspecte în toponimie. Chiar dacă nu sunt oferite suficiente informaţii privind structura lexicografică a dicţionarului toponimic din paginile următoare, aflăm totuşi că frecvenţa este criteriul de selectare a cuvântului-titlu (care nu reprezintă neapărat forma literară a denumirii), variantele fiind indicate între paranteze.

Partea mai importantă a cărţii o constituie *Dicţionarul toponimic* (p. 27–430), un aport notabil pentru cunoaşterea toponimiei din zona Munţilor Bistriţei. Articolele dicţionarului nu au o structură fixă, dar observăm că ele conţin o localizare a obiectului (socio)geografic denumit – în funcţie de alte unităţi de relief şi de localităţile învecinate –, justificarea raportului dintre denumirea analizată şi denotat (pentru multe dintre toponimele prezentate), iar la final etimologia termenilor care intră în componenţa toponimului respectiv; uneori, autorul prezintă sintetic legende prin care localnicii încearcă să explice originea denumirii.

Rezultatul obţinut de Dumitru Tudose în urma anchetelor efectuate în zonă merită apreciat. Investigaţiile i-au furnizat nu doar o listă foarte substanţială de toponime majore şi minore (nume de sate şi cătune, de ape, dealuri, munţi şi părţi ale acestora, poieni, chei şi defileuri, stânci, gropi etc.), dar i-au lămurit în multe cazuri şi motivaţia pentru care un obiect (socio)geografic poartă un anumit nume sau împrejurarea care a determinat locutorii să dea denumirea. Această categorie de informaţii, pe care autorul le prezintă în cadrul articolelor de dicţionar, sunt numite de autor „proveniența" toponimului (p. 451). Însă el nu se opreşte aici, ci, într-un paragraf special, intitulat *Etimologie* („Et."), indică originea termenilor care alcătuiesc toponimul sau prezintă diverse discuţii etimologice ori teorii personale despre cuvintele implicate. Demersul poate crea confuzie în rândul nespecialiştilor în toponimie, care ar putea să creadă că în zona în discuţie majoritatea toponimelor au o etimologie latină, celelalte fiind de origine slavă, maghiară, franceză etc. (mai ales că autorul însuşi afirmă, în *Rezumat*, că „După originea etimologică [?!], cele mai multe toponime simple şi compuse sunt de origine etimologică latină şi slavă, mai puţine de origine etimologică maghiară, turcă, greacă, germană, franceză şi autohtonă (traco-dacă)" (p. 451).

În acest context aducem în discuţie un adevăr fundamental al domeniului nostru de studiu: etimologia toponimului este o realitate distinctă de etimologia lexicală, or de fapt despre aceasta din urmă vorbeşte autorul în paragraful *Etimologie*. Discuţiile din paragraful respectiv sunt uneori ample, de o pagină, în vreme ce în alte cazuri (puţine, e adevărat) etimologia este considerată necunoscută, deşi ea ar fi putut fi identificată cu ajutorul unor dicţionare. De exemplu, în cazul toponimelor *La Ştiol*, care desemnează un loc „unde s-a săpat o galerie pentru exploatarea minereului pitiros-cuprifer, în prima jumătate a secolului al XIX-lea", şi *La Ştioluri*, nume al unui loc „unde au rămas urme ale unor galerii şi puţuri efectuate de săpători, sub conducerea geologilor ruşi trimişi de Divanul Moldovei, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în scopul explorării de minereuri", autorul consideră că au etimologii necunoscute (p. 166), ceea ce, după algoritmul aplicat şi până aici, echivalează cu o nerecunoaştere a apelativului care stă la baza acestor denumiri sau cu neidentificarea etimologiei acestuia. O simplă căutare în *Dicţionarul limbii române* (DLR) (pe care l-a consultat pentru alte etimologii) l-ar fi ajutat să depăşească această problemă: *ştiol* (pl. *ştioluri*) s.n. **1.** (Prin nord-vestul Transilv.) Galerie (în mină). (Prin Maram. şi Bucov.) Locul unde se intră în mină. **2.** (Regional) Peşteră. Apelativul provine din germ. *Stolle* sau din magh. *stoll* (cf. DLR, *s.v.*). Alteori,

Scanned with OKEN Scanner

dorinţa autorului de a elucida şi etimologia apelativelor sau a antroponimelor care stau la baza unor toponime se finalizează cu rezultate greşite (de exemplu, în opinia lui Dumitru Tudose, numele *Bran* din toponimul *Arşiţa lui Bran* este un derivat din toponimul [sic!] *branişte* şi ar trebui pus în legătură cu faptul că această zonă făcea parte din *branişte*a Mănăstirii Voroneţ – p. 34[9]).

În capitolul intitulat *Concluzii*, se poate observa, o dată în plus, confuzia pe care Dumitru Tudose o face între etimologia toponimului şi etimologia lexicală. El menţionează, la p. 437, că „Numărul cuvintelor comune româneşti de origine slavă care au slujit românilor la crearea numelor de locuri e considerabil. De aceea, aspectul în aparenţă slav al toponimelor a dus pe unii cercetători la greşeala de a considera toponimele din apelative româneşti de origine slavă, ca fiind slave. Însă, numai acele toponime vin de la slavi, ale căror sufixe sunt inexistente în limba română". În pagina următoare însă, la subcapitolul *Originea etimologică a toponimelor*, autorul consideră că *Deal* < sl. *dĕlŭ*, *Izvor* < sl. *izvorŭ* ş.a. (când, de fapt, *Deal* < rom. *deal*, care, la rândul său, provine din sl. *dĕlŭ*, *Izvor* < rom. *izvor* < sl. *izvorŭ*). Este greşit să considerăm, aşa cum face autorul, că toponimele *Bistriţa* şi *Putna* „sunt tot atât de româneşti ca Alunul, Arama, Capra, Cerbul, Coasta [...]" (p. 438). Pe de altă parte, toponimele provenite din apelative româneşti de origine latină trebuie considerate a fi de origine românească, nu latină (pe când autorul afirmă, la p. 438, că „În munţii Bistriţei, toponimele care se impun prin numeroase variante şi o mare repetabilitate sunt cele de origine latină" şi exemplifică prin *Alb* < lat. *albus*, *Alun* < lat. *avellana* [sic], *Capra* < lat. *capra*, [...] *Coasta* < lat. *costa*", deşi unele din ele erau enumerate, pe aceeaşi pagină, ca fiind româneşti!).

Şi alte insuficienţe sunt datorate lipsei cunoştinţelor de lingvistică. Pentru explicarea câtorva termeni, autorul găseşte sufixe inexistente în limba română (*Negrişoara* s-ar fi format din „*Neagra* + suf. *-işoa* + *-ra*" – p. 196, *Runculicior* din „*runc* + suf. *-uli* + *cior*" – p. 52, *Comărnicelul* din *Comarnic* + suf. *-celul* – p. 93, *Cârligăţica*, diminutiv de la *Cârligata*, ar proveni din *Cârlig* + suf. *-ăţica* – p. 76, *Mălăiştea* din *mal* + suf. *-ăiş* + *tea* – p. 177); unele etimologii toponimice trebuie revăzute şi îndreptate, cum ar fi – dăm câteva exemple –, cea a toponimului *Başca* (p. 40) care ar trebui să provină, în opinia geografului, de la adverbul *başcă* [sic!], cea a denumirii *Ariniş* (*Vârful Ariniş*), care nu ar proveni de la apelativul *ariniş* „loc cu arini", ci din *arină* (< lat. *arena* „nisip") şi suf. *-iş*" (p. 32), a oiconimului *Iacobeni*, care nu s-a format din numele de familie *Iacoban* + suf. *-eni* (p. 152), ci este vorba de numele de familie *Iacoban* la plural în funcţie toponimică, a toponimului *Pojorâta*, care nu a rezultat din sl. *pojor* „străjă" + suf. *-âta*, cum afirmă D. Tudose, ci prin substantivizarea adjectivului *pojorâtă*, folosit pentru a desemna o pădure care a ars[10], a denumirilor *Holda* şi *Holdiţa*, care, în opinia geografului, provin din apelativul *holdă* (p. 150) ş.a. Printre localităţile din zona Munţilor care „poartă numele apelor curgătoare de pe parcursul şi la gura cărora se află" sunt incluse şi satele *Călineşti*, *Călugăreni*, *Popeşti*, *Roşeni*, *Ruseni*, *Săvineşti* (p. 436). Modul de formare a acestor toponime, cu sufixe colective, este însă un indiciu că denumirea a fost folosită pentru a desemna iniţial un grup de persoane în jurul căruia s-a închegat aşezarea şi abia ulterior cursul de apă care curgea în apropierea localităţii.

În final, încă o nelămurire ce ţine, de data aceasta, de geografie: la paginile 29 şi 30 sunt prezentate patru toponime *Apa Acră*, toate localizate pe lângă satul Coverca din comuna Panaci. Ni se pare improbabil ca pe teritoriul aceleiaşi localităţi să existe patru izvoare „de apă minerală cu gust acrişor" numite identic; să fie informaţii obţinute în diverse momente ale cercetării pentru numele aceluiaşi obiect geografic, iar anchetatorul să nu-şi fi dat seama de acest lucru în momentul redactării dicţionarului? Din păcate, în cele mai multe cazuri, Dumitru Tudose nu precizează când informaţiile au fost culese de pe teren, prin anchetă, şi nici când le-a obţinut din alte surse.

---

[9] În realitate, acest antroponim, frecvent atestat în limba română ca nume de persoană sau ca nume de familie, este de origine slavă, din *Branĭ* (Franz Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen - und Ortsnamen. Drei Abhandlungen*, Heidelberg, 1927, p. 36); din *branişte*, în schimb, s-ar fi putut forma antroponimul *Brănişter(i)ul* (cf. N.A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, p. 214).

[10] Cf. Dragoş Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicaţie la câmpul hidronimului MOLDOVA)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2010, p. 187.

Scanned with OKEN Scanner

Volumul se încheie cu un *Rezumat* (tradus în limbile engleză şi franceză), o listă cu *Abrevieri generale* şi una cu *Abrevieri bibliografice*, *Bibliografie* şi trei hărţi privind zona cercetată.

În ciuda obiecţiilor care i se pot aduce, lucrarea *Munţii Bistriţei. Toponimie* îşi păstrează importanţa în primul rând documentară, prin numărul impresionant de toponime minore şi majore culese din zonă de autorul-geograf şi prin informaţiile preţioase obţinute de pe teren, necesare în stabilirea etimologiei toponimice.

Daniela Butnaru
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
al Academiei Române,
Iaşi, str. Codrescu, nr. 2, România

GHEORGHE POPA, *Locuţiunile în sistemul unităţilor nominative ale limbii române*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 2007, 228 p.

Lucrarea de faţă reprezintă o monografie, o reuşită încercare de sistematizare pentru studiul îmbinărilor stabile de cuvinte de tip *locuţiune*, a unităţilor locuţionale. În acest sens, autorul, profesor la Universitatea din Bălţi, porneşte, în capitolul introductiv, de la o serie de consideraţii generale menite să definească conceptul de *locuţiune*, făcând referiri atât la istoricul abordării acestui subiect în literatura de specialitate, cât şi la diferenţele conceptuale legate de structurile lexicale avute în vedere.

Subliniind faptul că limba română prezintă o capacitate deosebită de „a avea locuţiuni pentru majoritatea părţilor de vorbire", ceea ce „denotă caracterul analitic al limbilor romanice" (p. 12), autorul îşi propune, ca elemente de noutate, reliefarea particularităţilor semantico-structurale şi gramaticale ale locuţiunilor în baza trăsăturilor lor intrinsece şi, mai ales, a deosebirilor care există între locuţiuni şi fenomenele glotice limitrofe, în special frazeologismele (= expresii), precum şi o abordare de pionierat a unor aspecte ce vizează caracterul de unitate de bază a locuţiunii în cadrul vocabularului şi limbii (p. 17). Pe lângă analiza elementelor locuţionale existente în limbă, profesorul Gheorghe Popa discută şi virtualităţile sistemului de formare a cuvintelor.

Lucrarea este structurată pe mai multe capitole, care abordează locuţiunile prin prisma unor diferite criterii de analiză. Astfel, primul capitol (*Locuţiunea ca obiect al investigaţiilor teoretice şi practice*, p. 19–36) prezintă critic opiniile privitoare la subiectul tratat în literatura de specialitate din România, urmărind evoluţia conceptului, a diverselor criterii de identificare a locuţiunilor etc. Autorul pune un accent aparte pe doctrina lui Ch. Bally şi a lui V.V. Vinogradov, care au influenţat în mod deosebit constituirea frazeologiei ca subdisciplină lingvistică (se remarcă aici şi apelul la literatura de specialitate în limba rusă, care oferă soluţii foarte interesante pentru această problematică specială). De asemenea, este analizată şi contribuţia dicţionarelor la stabilirea conceptului de *locuţiune*, făcându-se o analiză amănunţită a diferitelor tipuri de dicţionare (generale sau specializate) în care sunt prezentate aceste îmbinări de cuvinte. Remarcăm însă, aici, absenţa din bibliografie a celui mai important dicţionar pentru limba română, editat sub egida Academiei – *Dicţionarul limbii române* –, ceea ce este relativ surprinzător, dat fiind faptul că autorul face trimiteri frecvente la opiniile lui Sextil Puşcariu, unul dintre „părinţii" spirituali ai *Dicţionarului*-tezaur al *limbii române*.

Al doilea capitol al cărţii (*Câteva repere teoretice fundamentale*, p. 37–70) include câteva repere teoretice fundamentale, analizându-se mai întâi dualismul asimetric al unităţilor locuţionale şi apoi cauzele apariţiei locuţiunilor – care ţin de necesităţile de comunicare, de tendinţele spre modificări şi de motive extralingvistice, de necesitatea actualizării unor noţiuni. În subcapitolul dedicat precizărilor conceptuale şi terminologice, lingvistul prezintă o serie de informaţii menite să diferenţieze conceptul de *locuţiune* de conceptul de *frazeologism* sau de cel de *expresie* (care reprezintă, în concepţia lui Gheorghe Popa, „orice tip de îmbinare stabilă – locuţiune, frazeologisme etc. –, şi nu utilizarea lui doar cu o accepţie terminologică anumită" – p. 70).

Capitolul al treilea, intitulat *Esenţa, statutul şi definiţia locuţiunii* (p. 71–99), abordează, plecând de la dificultăţile determinării statutului acestor îmbinări stabile, diferite aspecte legate de caracteristicile locuţiunilor: elementul grafic, topica elementelor componente, disocierea, reproductibilitatea, substituirea componentelor, sinonimia, caracterul idiomatic, regimul semantic, regimul sintactic, traductibilitatea/intraductibilitatea lor etc. Capitolul este completat de o definiţie a fenomenului:

Scanned with OKEN Scanner

„locuţiunea se prezintă ca o unitate lexicală a limbii formată, după un model semantico-structural determinat, din elemente bine diferenţiate în plan lexical, dar care, în ansamblu, se comportă sub aspect gramatical şi funcţional ca un cuvânt propriu-zis" (p. 99).

Urmează o analiză detaliată a locuţiunilor în funcţie de diferite criterii (lexical, gramatical şi semantic). Astfel, particularităţile lexico-structurale ale locuţiunilor sunt discutate în cel de-al patrulea capitol (*Particularităţile lexico-structurale ale locuţiunilor*, p. 100–116). După o trecere în revistă a diferitelor clasificări propuse anterior în literatura de specialitate, autorul prezintă propriile criterii şi stabileşte unele modele de categorizare a unităţilor locuţionale.

În următorul capitol (*Particularităţile gramaticale ale locuţiunilor*, p. 117–153) sunt discutate caracteristicile gramaticale ale locuţiunilor, fiind prezentate detaliat toate tipurile recunoscute: locuţiuni substantivale, adjectivale, verbale, adverbiale, pronominale, numerale, prepoziţionale şi conjuncţionale.

Capitolul dedicat particularităţilor semantice ale locuţiunilor (*Particularităţile semantice ale locuţiunilor*, p. 154–180) porneşte de la un postulat al lui Coşeriu („în limbaj totul este semantică") şi de la triada stabilită de acesta (desemnare – semnificaţie – sens), punând accent pe faptul că „semnificaţia integrală a locuţiunilor este un rezultat al aportului nu al unui singur element, ci al tuturor elementelor componente" (p. 163). În ceea ce priveşte semantica locuţiunilor în raport cu cea a corelativelor, autorul susţine că diferenţierea cantitativă tranşantă, sub aspect semantic, între cele două categorii este dată de „însăşi natura calitativă a faptelor de limbă: majoritatea locuţiunilor (chiar dacă au corespondent simplu) au apărut nu ca dubluri ale univerbelor existente, ci ca mijloace de compensare, menite să stabilească un echilibru între necesităţile mereu crescânde ale vorbitorilor şi posibilităţile limbii" (p. 180).

În capitolul final al cărţii (*În loc de încheiere*, p. 181–191), este subliniat încă o dată caracterul sistemic al locuţiunilor, care trebuie să fie analizate în contextul mai larg al sistemului limbii. Două precizări importante au menirea de a evidenţia concepţia autorului: 1. orice grupare liberă de cuvinte se află sub semnul unui proces dinamic continuu, în cadrul căruia respectiva îmbinare liberă tinde să capete caracter stabil, transformându-se, până la urmă, în locuţiune (p. 183); 2. pentru identificarea unei îmbinări de cuvinte trebuie să se aibă în vedere rolul contextului (p. 184). Se pune accent pe faptul că locuţiunea poate fi considerată, ca şi cuvântul, unitate fundamentală a lexicului, care ar trebui să fie studiată nu de frazeologie, ci de aceleaşi ştiinţe ale limbii care se ocupă şi de studiul cuvântului.

Toate observaţiile teoretice sunt susţinute de o multitudine de exemple, unele dintre ele fiind excerptate din autori clasici (Eminescu, Creangă, Ispirescu, Negruzzi, Sadoveanu ş.a.), ceea ce sporeşte valoarea lucrării.

Trebuie subliniată legătura specială, decelabilă în toate capitolele lucrării, pe care concepţia lingvistului moldovean o are cu opera lui Coşeriu. Şi Sextil Puşcariu pare a-i fi marcat profund demersul analitic, Gheorghe Popa făcând uneori şi trimiteri în cheie ludică la unele idei ale învăţatului clujean (de exemplu, prin compararea modalităţii de a clasifica locuţiunile cu modul în care Puşcariu îşi aranja cărţile în bibliotecă).

Cercetarea lingvistului moldovean este susţinută şi de o bogată bibliografie de specialitate (cca 200 lucrări semnate de specialişti români sau străini ori dicţionare de limba română şi cca 60 de titluri în limba rusă), care include articole, studii şi cărţi de specialitate, de la unele mai vechi (gramatica lui Philippide) la cele mai noi (vezi *Gramatica* Academiei din 2005). Se remarcă apelul la lucrări destinate în special problematicii îmbinărilor stabile (Florica Dimitrescu, Stelian Dumistrăcel ş.a.) sau la dicţionare dedicate acestor tipuri de unităţi lexicale. Singurul dicţionar pe care autorul nu l-a consultat şi care ni se pare a fi indispensabil într-un astfel de studiu, repetăm, este *Dicţionarul*-tezaur al *limbii române*. Structura cărţii este completată şi de un indice de nume. Indicele faptelor de limbă folosite spre exemplificare în carte, care include cca 1400 de intrări, subcategorizate în funcţie de limba de origine, este un instrument de lucru important pentru lingvişti.

Cartea *Locuţiunile în sistemul unităţilor nominative ale limbii române* este o monografie detaliată, bine închegată, cu aspecte novatoare în numeroase privinţe, şi care reprezintă atât o sinteză a opiniilor existente în literatura de specialitate, prezentate critic, cât şi un punct de plecare pentru cercetări viitoare.

Elena Tamba
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
al Academiei Române,
Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 11, România

Scanned with OKEN Scanner

ADINA HULUBAŞ, *Obiceiuri de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012, 416 p.

După un secol de la publicarea, de către Simeon Florea Marian, a monografiilor dedicate riturilor de trecere, la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" Iaşi a fost iniţiat un proiect de cercetare amplu, ce vizează aducerea la zi a informaţiilor etnografice din ciclul obiceiurilor familiale[11]. Volumul despre obiceiurile de nuntă a apărut în anul 2009[12], iar riturile funebre sunt tipologizate şi analizate într-un studiu amplu care va fi tipărit în curând[13]. Demersul ştiinţific colectiv al cercetătorilor din cadrul departamentului de etnografie şi folclor este completat de volumul *Obiceiuri de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*[14] semnat de Adina Hulubaş ce păstrează aceeaşi rigoare a tipologizării fenomenelor în discuţie.

Lucrarea respectă cele trei secţiuni ale cărţilor anterioare din seria „tipologiilor". Studiul introductiv, care se constituie într-o privire de sinteză asupra acestei categorii de obiceiuri familiale, este urmat de tipologia tematică. În ultima parte, un corpus amplu de texte literare folclorice – cântece de leagăn, descântece, strigături, oraţii şi poveşti – vine să ilustreze reflectarea obiceiurilor de naştere în spiritualitatea populară, într-o transcriere fonetică foarte largă, cu redarea pronunţiei locale fără marcare dialectală (firește, pentru accesibilitatea lecturii). Siglele localităţilor sunt explicitate, la final, în *Indicele de localităţi (Siglar)*, în vreme ce *Indicele de nume* precizează subiecţii chestionaţi din anul 1969 până în 2011.

Cercetătoarea valorifică în demersul său ştiinţific *Arhiva de Folclor a Moldovei şi Bucovinei*, dar şi informaţii directe, culese prin anchete pe teren cu ajutorul *Chestionarului folcloric şi etnografic general*. Cele aproximativ 90 de întrebări privitoare la obiceiurile de naştere, au fost suplimentate cu altele 50, în încercarea de a obţine o imagine exactă a practicilor şi superstiţiilor din mediul rural.

Volumul urmăreşte obiceiurile ce ghidează cuplul mamă–prunc pe drumul (re)integrării în colectivitate. Printr-un demers comparativ sunt puse în oglindă rituri de naştere din epoci diferite, iar această privire diacronică demonstrează că obiceiurile familiale beneficiază de un grad ridicat de vitalitate. Metamorfozele sociale şi economice au determinat totuşi un proces de selecţie în urma căruia au dispărut unele gesturi rituale ce nu mai corespund contextului actual. Autoarea porneşte de la analiza mentalităţii primitive ce are la bază procedeul analogiei manifestat prin magia contagioasă şi simpatetică. Practicile cu valoare terapeutică erau învestite cu puterea de a provoca şi menţine

---

[11] După încheierea seriei de *Caiete ale Arhivei de Folclor*, valorificarea informaţiilor din arhivă a continuat cu proiectul fundamental al Academiei Române, intitulat *Tipologii şi corpusuri de texte*. Aceste volume au consacrat structura proiectată de profesorul Ion H. Ciubotaru, care uşurează accesul cititorilor atât la informaţia etnografică de pe teren, cât şi la semnificaţia ei de profunzime. Paralel cu eforturile etnologilor de la Iaşi, între anii 2001 şi 2009, Institutul de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu" a publicat şase volume din seria *Sărbători şi obiceiuri*, redactate pe baza răspunsurilor la chestionarele pentru *Atlasul etnografic român*.

[12] Silvia Ciubotaru, *Obiceiuri nupţiale din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2009.

[13] Ion. H. Ciubotaru, *Folclorul obiceiurilor funebre din Moldova. Tipologie şi corpus de texte* (manuscris în pregătire).

[14] În cadrul proiectului postdoctoral *Situaţia actuală a memoriei colective în cazul obiceiurilor de naştere în Moldova*, cod PN-II-PD-2011-03-0086, desfăşurat în intervalul octombrie 2011 – martie 2013, Adina Hulubaş a urmărit persistenţa obiceiurilor de naştere în mediul rural şi în cel urban. Informaţiile culese au fost valorificate în două volume: cel de faţă şi *Credinţe despre naştere în contextul urban din Moldova. Memoria tradiţională*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2014. În volumul al doilea, cercetătoarea urmăreşte atent dinamismul, dar şi persistenţa comportamentului rural în spaţiul oraşului, iar prin recursul la informatori foarte diferiţi ca vârstă şi studii, se demonstrează menţinerea de către pragmatica populară a acelor gesturi magice ce şi-au dovedit eficacitatea în timp.

Scanned with OKEN Scanner

sarcina şi îi asociau gravidei energii creatoare. Este urmărită îndeaproape schimbarea de statut a femeii ce devine parte, alături de pruncul ei, dintr-un „univers de credinţe concentric" (p. 20). Prin rituri de contagiune magică întreaga colectivitate beneficiază de energia sacră a femeii însărcinate şi pentru a ilustra acest transfer sunt consemnate obiceiuri străvechi precum provocarea ploii în anotimpul secetos prin udarea cu apă a gravidelor. Magia de similitudine acţionează şi în sens contrar – fructele alipite pot genera, prin ingerare, sarcini gemelare.

Adina Hulubaş identifică în inconştientul colectiv un „substrat animist adânc înrădăcinat", deşi „credinţele actuale au pierdut mai multe verigi de legătură cu sistemul totemic originar" (p. 49). Manifestările unui animism străvechi însoţesc omul de-a lungul evoluţiei sale şi se observă inclusiv în conturarea destinului matrimonial. Astfel, hărnicia şi disponibilitatea maritală a fetei nubile erau semnalate întregii comunităţi de grădina de flori pe care o îngrijea tânăra (p. 25), în timp ce pomul sădit la naşterea unui copil devenea dublul vegetal al acestuia şi primea ca ofrandă apa de la prima scăldătoare, dar şi primele şuviţe şi unghii tăiate de la copil.

Lucrarea consemnează un întreg sistem de superstiţii şi credinţe cu valoare apotropaică, apărute din teama de influenţa spiritelor malefice care pot provoca boala. Sunt menţionate interdicţii multiple pe care gravida trebuia să le respecte pentru a nu afecta pruncul nenăscut: evitarea contactului direct cu unele animale considerate impure (câine, pisică), dar şi cu trupurile fără viaţă (p. 51). Încălcarea acestor tabuuri explică semnele din naştere, boala sau moartea pruncului, văzute ca nişte *accidente* ce pot fi prevenite sau îndepărtate prin practici magice însoţite de descântece. Cercetătoarea consemnează continuarea tabuizării şi după naştere, moment în care se stabilesc roluri precise: moaşa şi naşii devin „instanţe autorizate magic" (p. 141) ce înlesnesc integrarea pruncului în profan prin gesturi rituale şi prin alegerea unui nume potrivit, condiţie a unui destin favorabil.

Adina Hulubaş examinează apoi corespondenţa dintre obiceiurile de naştere şi practicile ce însoţesc ceremonialul nupţial şi identifică elemente comune cu rol simbolic în toate riturile de trecere. Printre acestea se numără darul în bani de la botez, *rodinii*, ce uşurează tranziţia neofitului, apără şi îndrumă soarta viitorului adult. Botezul pecetluieşte uniunea dintre familii, iar această înrudire spirituală este figurată de colacii dăruiţi naşilor de către părinţii pruncului. Ereditatea de natură spirituală are valenţe magice, copilul devine o reflexie a naşului său, de aceea în satele din Moldova s-a atestat fenomenul schimbării lui: „Copilul care nu a fost botezat de un naş potrivit e dat pe fereastra casei părinteşti unui nou părinte spiritual" (p.131). Dintre contribuţiile notabile ale volumului mai menţionăm ideile referitoare la originea mitologică a obiceiului *rodinilor*, pus în relaţie cu zeul vechi rus Rod, identificarea tiparului cultural al analogiei magice, definitorie pentru gândirea tradiţională sau realizarea unui profil etnologic al Ursitoarelor, la românii din sudul şi nordul Dunării, prin practici, superstiţii şi analize de texte literare.

În a doua parte a lucrării este urmărită tipologia obiceiurilor de naştere şi autoarea inventariază un ansamblu complex de superstiţii şi rituri ce însoţesc fiecare etapă, cu menţionarea siglată a localităţilor în care au fost atestate. Cercetătoarea foloseşte terminologia şi structura propuse de Arnold Van Gennep, conform căruia momentele ontologice de referinţă (naşterea, nunta, înmormântarea) se concretizează în rituri de trecere derulate tripartit: etapa preliminară, de separaţie, este urmată de cea de prag, liminară, şi se termină prin agregarea individului în noua ipotază ontologică, în etapa postliminară. Etapa preliminară cuprinde asigurarea fertilităţii, zămislirea, perioada sarcinii şi este dominată de practici magice şi tabuuri de protecţie a gravidei şi a copilului nenăscut. Obiceiurile liminare evidenţiază rolul moaşei, altădată la naştere, la prima îmbăiere, dar conţin şi numeroase practici pentru protejarea pruncului şi lehuzei de ameninţările latente (boli, spirite malefice). Masa Ursitoarelor şi *rodinii*, prima vizită la copil, fac parte, de asemenea, din etapa critică a ritului de trecere. Perioada postliminară are în plan central figura naşilor şi practicile ceremoniale de la botez, *scălduşcă* şi tăierea moţului. Sunt tipologizate practici magice (trecerea prin cămaşa mamei ca repetare simbolică a naşterii, vânzarea rituală) prin care se rescrie destinul copilului.

Antologia numără 180 de texte, studiul introductiv făcând în repetate rânduri trimitere la creaţiile folclorice din corpus. Fundamentală este clasificarea lui Petru Caraman privitoare la cântecele de leagăn, pe care autoarea o ia în discuţie într-un subcapitol special. „Ritmicitatea nucleului generator" (p. 142) pledează pentru încadrarea acestei specii folclorice în cântecele de muncă şi îi atribuie rolul de a facilita efortul fizic prin imprimarea unei cadenţe. Savantul ieşean identifică cinci tipuri ale cântecelor

Scanned with OKEN Scanner

de leagăn şi analizează motivaţiile sociale ce le-au generat. Adormirea pruncului este scopul *tipului arhaic* de cântece de leagăn, în vreme ce *tipul urării* încearcă stabilirea unui traseu existenţial favorabil în viitor. Dezvoltarea dimensiunii estetice a provocat îndepărtarea de magic şi este ilustrată în etapele ei succesive de următoarele trei tipuri de cântece de leagăn, nu toate prezente şi în repertoriul arhivat la Iaşi: panegiricul, tipul compus şi cel adaptat.

Lucrarea *Obiceiuri de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte* propune câteva argumente în sprijinul ideii că lumea contemporană păstrează încă urme recognoscibile ale gândirii arhaice. De altfel, preocupările ştiinţifice legate de acest tip de rituri familiale au continuat şi după valorificarea informaţiilor din arhivă în volumul de faţă, printr-o investigaţie a autoarei asupra comportamentului tradiţional legat de naştere în mediul urban din Moldova.

Otilia Ursache
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
al Academiei Române,
Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

Translators and Their Readers. In Homage to Eugene A. Nida, edited by Rodica Dimitriu and Miriam Shlesinger, Bruxelles, Les Éditions du Hazard, 2009, 364 p.[15]

In recent years, translation studies in Romania have benefited from several excellent works regarding the translation phenomenon due to the efforts of scholars such as Professor Rodica Dimitriu from "Alexandru Ioan Cuza" University from Iaşi, Romania. The volume entitled *Translators and Their Readers: In Homage to Eugene A. Nida*, edited by Miriam Shlesinger from Bar Ilan University, Israel, and Rodica Dimitriu from "Alexandru Ioan Cuza" University in Iaşi, Romania, is an exceptional collective work in homage to the great American Professor and researcher Eugene A. Nida, published in 2009 by Les Éditions du Hazard, Bruxelles. This volume brings together contributors in the translation area from all over the world, who recognize Eugene A. Nida's approach to translation as being "the heart of initiation into the world of translation" (p. 7). With such a noble purpose, this volume is structured in 4 parts, comprising 21 studies on translation theory and practice. In addition to this collective work, there is a CD-ROM attached that gives its readers a unique opportunity to share the privilege of listening to Eugene Nida's voice from the conference on *The Sociolinguistics of Interlingual Communication* with which Nida opened the 1994–1995 academic year at the ISTI in Brussels.

The volume opens with an *Introduction,* signed by the two editors, who present the work as being an exceptional privilege of labor for them, given the role that Eugene Nida played in their lives. The first part of the volume, entitled *Eugene A. Nida: the scholar and the man* brings together a range of great names. Elena Nida, lawyer and professor in legal translation and Community law at various Spanish universities signs the first study. Her work – *A Profile of Eugene Nida*, devoted to the personality and work of this scholar, discusses in a condensed manner topics such as Eugene Nida's life, his high achievements in linguistics, translation and anthropology. The author describes Eugene Nida as a great man and scholar of rare modesty, animated by the wish of supporting others. The presentation starts with Eugene Nida's origins and achievements including rich and interesting information about his personality.

Thus, we find out from the beginning that Eugene Nida was born in Oklahoma, USA and as a child he enjoyed speaking German with his grandmother in order to improve his mastery of this language and at the same time to discover the German culture. His dream was to know and to study many languages. Regarding his knowledge of foreign languages, he could only study Latin and German in high school, but at university he studied French and obtained a degree in Classical Greek.

[15] This work was supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007–2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

Scanned with OKEN Scanner

He graduated *summa cum laude* from the University of Los Angeles (UCLA) and obtained in 1943 his Ph.D. in linguistics at the University of Michigan. The title of his dissertation was *A Synopsis of English Syntax*, and he used the linguistic approach of Immediate Constituent Analysis to describe the syntax of English.

Elena Nida dedicates the second part of the article to the activity of Eugene Nida at the American Bible Society. For many years, Eugene Nida's task was to revise biblical texts from different languages. In order to accomplish this purpose, he learned more than 100 languages and travelled constantly from one continent to another. Elena Nida points out that the contact with translators in hundreds of languages was an exceptional stimulus to his theories, and the concept of dynamic or functional equivalence, which he developed, would never had been so well worked out without the constant work with translators all over the world.

Another part of this article is dedicated to Eugene Nida's studies. As a result of his intensive work with translators in combination with his research into language structures, Eugene Nida published important studies such as *Morphology: The Descriptive Analysis of Words,* in which he described the strange symbols that he had found in many languages and in 1947 he published *An Analysis of Principles and Procedures, with Special Reference to Aboriginal Languages*. In 1954, he published *Customs and Cultures* in which he explained the customs of many people he had the opportunity to meet on his trips.

In 1964, he published the well-known study *Toward a Science of Translation* in Leiden with Brill, the publisher who also printed the author's *The Theory and Practice of Translation* in 1969. These are the two books in which Nida formulated his fundamental theories. In *Toward a Science of Translation* he introduced a new approach that he termed "dynamic equivalence", in which the essential issue is "to create a dynamic relationship between receptor and message which should be essentially the same as the one pertaining between the original receptor and the message" (p. 21). Later, in 1984, in his book *From One Language to Another*, he termed this idea of "functional equivalence". Elena Nida confesses that, although Eugene Nida had taught translators in their task all his life, he had never translated a single line of the *Bible* for publication.

At the end of the nineties, Nida received an invitation from the Institut Supérieur de Traducteurs et Interprètes of Brussels to give a seminar, and it was the basis for a book published by Éditions du Hazard in Belgium: *The Sociolinguistics of Interlingual Communication.* Recently, also Benjamin published his book *Contexts in Translating.*

At the end of her contribution, Elena Nida proudly mentions that on 31 May 2001 Eugene Nida was honored by the American Bible Society at an International Conference on "Fidelity and Translation" where the president of this prestigious society announced that a new Institute was being created by the American Bible Society: the Eugene A. Nida Institute for Biblical Scholarship.

The second contributor to this volume is Rodica Dimitriu, Professor at the Department of English at the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi, Romania and Director of the Undergraduate and Postgraduate Translation and Interpreting Programs at this university. The Romanian author entitles her work *Key words and concepts in E. A. Nida's approach to translation and their further development in Translation Studies*. Rodica Dimitriu deals with the most important concepts in Nida's theory on *Bible* translation and its further impact on the research map of translation represented by important names as Cay Dollerup, Albrecht Neubert, Mary Snell-Hornby, Christiane Nord, Andrew Chesterman, Peter Newmark and many others scholars involved in this field.

The article is structured on key-points as *Bible* translation, receptor-oriented stance, translating meaning, context, culture, links with practice and ideological contexts. Strongly convinced that Nida's work marked a turning point in the development of contemporary translation studies, the Romanian author evokes in a descriptive manner a number of concepts which indicate new directions in this field, and at the same time she presents in a critical manner all the studies from the volume pointing out the main issues to be discussed.

The third contribution is signed by Albrecht Neubert from Leipzig University, Germany. Expressively entitled *How Eugene Nida set the ball rolling*, the German scholar's article explicitly points out how Nida's writings were essential in his work as a director of Leipzig School of Translation, as well as in his approach to translation.

Scanned with OKEN Scanner

Tan Xaixi's article, entitled *Nida in China: influences that last*, describes Nida's influence in China during the 1980s and his lasting presence in contemporary research at different levels. The first part of the volume ends with an interesting article signed by Cay Dollerup, Professor at the University of Copenhagen, Denmark, and the author of well-known books such as *Basics of Translation Studies* (Romania, 2006). Cay Dollerup makes some critical comments on translation studies and, in the same time, brings a tribute to Nida's work highlighting the role played by his work in today's world of research.

The second part of the volume, *Translating the Bible*, consists of 6 articles that discuss the translation of religious texts. *From one mind to another*, by Harriet Hill, is a distinct approach to Bible translation which draws attention on communication theory in order to "provide a cognitive framework that enables both researchers and translators to operate context selections" (p. 28). Harriet Hill speaks about the relevance theory of communication, suggesting that knowing how communication functions can expand rather than reduce the amount of work involved in communicating the Bible.

Another important study that deserves full attention is *Functions of orality in the translation of biblical text:. A skopos-theoretical perspective*, by Cristiane Nord. She discusses the biblical orality from a functional perspective developing three types of orality which she names "extratextual", "intratextual" and "semi-orality". After defining these concepts, the paper analyses the forms and functions of orality in religious texts and their corresponding *skopoi* in translation, using a functional approach and drawing on examples taken from a recent German translation of the New Testament in which Christiane Nord was involved.

Another important contribution dedicated to the translation of sacred texts is *Liturgy and the sacred word. Translating the Bible as an audiomedial text*, signed by Mary Snell-Hornby from the University of Vienna, Austria. She discusses some famous passages of the text as they have been heard in the form of liturgy and public worship (as audiomedial texts selected from the Authorized Version of the English Bible). Philipp A. Noss from the American Bible Society, Nida Institute for Biblical Scholarship, New York, in his contribution *Dictionaries and Bible translation* points out the importance of dictionaries as instruments for translators. For Bible translators in the translation process, dictionaries are especially important for the two languages in contact, both the source language and target language.

Traduire les textes sacrés: la méthode d'André Chouraqui par rapport à celle d'Eugène Nida, the contribution written by Francine Kaufmann, from University of Bar Ilan, Israel, is a comparative study dedicated to both Eugene Nida's and André Chouraqui's approaches to Bible translation theory. It is well known that both of these scholars devoted themselves to Bible translation; on the one hand, Nida is the conceptualizer and theoretician of the functional equivalence approach and, on the other hand, Chouraqui is an example of a radical formal equivalence. After a precise investigation, Francine Kaufman concludes that both Nida's and Chouraqui's approaches to biblical translation are legitimate and explainable.

One of the innovations brought by Eugene Nida's theory is the concept of dynamic/ functional equivalence. While having at the center of his theory the text receptors, Nida points out the importance of extra-textual elements such as receptors' age, gender, level of education and expectations. The third part of this volume is focused on the receiver, beginning with the comparative analysis entitled *L'équivalence dynamique: une notion théorique?* signed by Christian Balliu. The article discusses functional equivalence from both theoretical and practical points of view and shows that due to Nida, translation studies had to focus more on the personalities of both translator and reader.

Translation and editing as mediated discourse: focus on the recipient, written by Margherita Ulrych from the Catholic University of Milan, Italy, is dedicated to mediated discourse which attracts both linguistic and translation studies. The author reaches the conclusion that many forms of communication generally regarded as originals are in fact mediated in various ways and hybrid in nature. *Positioning readers*, the paper signed by Brian Mossop from York University School of Translation, Canada, discusses a wide variety of receptors: revisers, proofreaders, page designers, subject-matter experts, marketers, clerks, the commissioner, the writer of the source text and the final users of the translation. The author concludes with a discussion on the way in which the translator is positioned as a reader of the source text. Another paper that deserves attention is *Illustrating Nida's precepts when teaching literature in translation*, written by Marilyn Gaddis Rose from State

Scanned with OKEN Scanner

University of New York at Binghamton, USA. She analyses a series of French, German, Italian and Spanish translations of Jane Austen's book *Persuation.*

The forth part of the volume, dedicated to ethical perspectives, starts with Anthony Pym's paper *"All things to all people": On Nida and involvement.* He discusses issues such as whether reader-response and dynamic equivalence are actually possible, and whether Nida's methods and ideology are valid with reference to Meschonnic's strong attack. Pym talks about "involvement", a concept described in sociolinguistics to which Pym adds an ethical dimension, and democracy as it allows for a plurality of readings of the biblical texts and generates dialogue among text receivers.

Peter Newmark's *The place of the readership in ethical translation* is an ethical perspective on translation. Peter Newmark highlights Nida's merits in global translation. In an original way, the American scholar enumerates a number of principles that should guide translators. Andrew Chesterman from University of Helsinki, Finland, discusses in his article *An ethical decision,* an ethical problem posed by a German translator of a Finnish novel, illustrating the complex ways in which the potential reader's reactions can affect a translator's decision.

A very useful *Notes on contributors* concludes this remarkable scholarly work. Dedicated to the contributors, this fifth part brings interesting information about the activity of well-known scholars who gratefully dedicated their work to Eugene A. Nida. Well-structured, with an exceptional graphic, and signed by important names in the translation field, *Translators and Their Readers: In Homage to Eugene A. Nida* is an important synthesis of Nida's approach to translation, an essential instrument for translators and revisers and, at the same time, a precious resource for future research.

Ana Catană-Spenchiu

„Journal of American Folklore", Volume 126, Number 502, Fall 2013, University of Illinois Press, 128 p.

Apărută odată cu American Folklore Society, în anul 1888, la inițiativa unui grup de folcloriști din lumea academică, etnografi, muzeografi, dar și simpli simpatizanți (printre care se numărau scriitorul Mark Twain și președintele de la momentul respectiv al Statelor Unite), revista „Journal of American Folklore" și-a propus să fie de la început un organ al promovării unei deschideri fără precedent a metodelor folosite și a tematicilor abordate în cadrul disciplinei. Această deschidere s-a materializat prin absența granițelor etnice dintre subiectele și dintre autorii publicați, prin interesele interdisciplinare ale acestora, prin încurajarea diversității interpretărilor. Desigur, vor mai trece câteva decenii până când folcloristica americană se va desprinde de moștenirea, considerată apăsătoare, a viziunii și instrumentelor tradiției europene în domeniu. Treptat, omologul transatlantic își va găsi o voce proprie, axată în special pe extinderea însești ideii de tradiție și cultură populară.

Însă punctul de cotitură care va determina oficializarea noii orientări se inoculează dinspre universul extraacademic, în contextul intervenției statului american pentru îndepărtarea efectelor Marii Crize Economice (prin planul New Deal al lui Roosvelt). Una dintre inițiativele notorii ale lui Roosvelt din acea perioadă a fost aceea de a susține activități culturale bugetate pentru muncitori necalificați. Mulți dintre aceștia au fost destinați să devină culegători de folclor, iar numărul lor mare și nevoia imperioasă de produse care să se lase culese într-o țară prin excelență aflată pe un drum opus conservării vieții tradiționale a dus inevitabil la lărgirea înțelegerii a ceea ce era considerat folclor și deci demn de a fi cules. Acest eveniment dinamitează porțile închise ale unui domeniu aflat în criză de subiecte tradiționale și presupune pătrunderea, în inventarul acceptat de teme folclorice sau puncte de vedere, a unor elemente considerate până atunci nespecifice. Elementul static este completat de constatarea diversității, a noutății de pe teren, neanunțată de textele fondatoare sau ghidurile de culegere, cultura rurală a micilor comunități tradiționale face loc culturii eterogene a suburbiilor de la marginea marilor metropole americane, implicațiile socioeconomice ale produsului folcloric ghidează analiza lui și decid locul ocupat de acesta în aria cercetărilor.

În acest context trebuie înțeles și numărul de față al revistei, în care orientările și propunerile de analiză făcute de autori demonstrează eterogenitatea preocupărilor și dorința conducătorilor publicației de a

Scanned with OKEN Scanner

face loc aici atât cercetărilor înnoitoare cu miză socială, cât şi celor cu miză precumpănitor academică, respectând încă spiritul clasic al disciplinei. Prin urmare, parcurgerea acestui număr ne oferă o îndrumare pertinentă în specificul american al folcloristicii, lăsându-ne să-i percepem obiectivele fixate încă din anii '60. Intenţia de expansiune a revistei dincolo de graniţele americane este probată chiar şi de specializarea celor doi editori, Thomas A. DuBois şi James P. Leary, ambii profesori şi cercetători ai folclorului scandinav la Universitatea Wisconsin-Madison.

Primul text, *Mexican Pilgrimage, Migration, and the Discovery of the Sacred* (p. 361–384), îmbină o temă clasică – etnografia pelerinajului – cu implicaţiile sociale ale fenomenului religios popular investigate în cadrul comunităţilor de emigranţi mexicani în Statele Unite. Antropologul David P. Sandell cercetează pe teren deplasarea a zeci de mii de pelerini spre satul San Juan de Los Lagos, pe data de 2 februarie a fiecărui an, pentru a adora o statuie a Fecioarei considerată făcătoare de minuni şi având, ca multe dintre aceste efigii creştine locale, antecedente păgâne într-o zeiţă aztecă teriomorfă. Deşi se înscrie într-un domeniu intens exploatat de specialişti în ultima perioadă, teza profesorului texan are şanse de originalitate prin faptul că subliniază existenţa, în rândul acestei mulţimi de catolici fervenţi, şi a etnicilor emigraţi în ţara vecină şi care se reîntorc în regiunea de baştină în această perioadă special pentru a participa la pelerinaj. Ba mai mult, ei sunt stimulaţi în efortul lor de nevoia de a primi ajutorul pe care li-l poate oferi entitatea divină având în vedere condiţiile dificile de viaţă şi muncă în mediul străin şi neprietenos în care sunt nevoiţi să revină. Prin urmare, mai presus decât descoperirea sacrului, călătoria reprezintă sacrificiul oferit de pelerini din raţiuni pragmatice, fiindcă prin aceasta ei îi solicită Fecioarei atenuarea dezamăgirii anticipate în cealaltă călătorie, cea în profanul pieţei de muncă americane. Astfel, cercetătorul va ajunge să pună alături, subliniind contrastele, cele două itinerare percepute de actorii sociali atât în plan real, cât şi în plan simbolic, bucuria întâlnirii cu sacrul în pelerinaj şi sentimentul de înstrăinare, lipsurile materiale, absenţa direcţiei clare şi a elementului familiar resimţite după trecerea graniţei.

Cu toate că folcloriştii americani se manifestă în multe ocazii împotriva orientării textualiste învechite a folcloriştilor europeni, care îşi concentrează atenţia asupra categoriilor poetice şi a tipurilor de discurs, în loc să facă trecerea spre studiul vieţii integrale a comunităţilor şi grupurilor, cercetarea lui Timo Kaartinen (*Handing Down and Writing Down. Metadiscourses of Tradition among the Bandanese of Eastern Indonesia*, p. 385–406), folclorist finlandez cu doctorat în antropologie la Universitatea din Chicago, face apel încă o dată la teoriile tradiţionale de poetică a textului folcloric şi antropologie lingvistică. Interviurile extensive realizate de acesta la populaţia Bandanese din estul Indoneziei s-au axat pe înţelegerea modurilor diverse, înnoitoare, prin care această comunitate aflată în proces de modernizare îşi conservă cântecele tradiţionale. Este vorba despre o categorie lirică care transmite specificul local, descriind călătoriile maritime legendare ale strămoşilor, performată într-o limbă minoritară, diferită de cea indoneziană a majoritarilor.

Kaartinen se întreabă care mai este statutul de produse vii ale memoriei colective al acestor cântece, atunci când ele sunt transmise doar prin scris, şi nu oral, şi dacă ele vor mai fi resimţite în viitor de comunitate ca aparţinând patrimoniului său cultural. Sprijinindu-se pe rezultate ale anchetelor succesive, la distanţă de câţiva ani între ele, antropologul sugerează în mod pertinent care sunt schimbările suferite de respectivele texte atunci când acestea sunt permutate în mediul urban şi transformate în produse estetice împietrite în forme standard. Se pierde astfel contextul autentic de performare, cel din centrul comunităţii rurale, cu ocazia evenimentelor esenţiale din viaţa membrilor acestor comunităţi, şi este anulată resursa creativă, infinita regenerare a limbajului poetic tradiţional.

Un subiect tipic pentru configuraţia actuală a studiilor folclorice pe teren american, la care se adaugă situarea în răspăr cu folcloristica europeană, regăsim în lucrarea Katherinei Roberts (*The Art of Staying Put. Managing Land and Minerals in Rural America*, p. 407–433). Cercetătoarea de la Universitatea din North Carolina îşi propune să răscumpere neglijenţa colegilor ei americani în investigarea realităţilor domestice ale grupului sedentar; aceştia ar fi încă influenţaţi de direcţia europeană a folclorului perceput ca producţie estetică a unei colectivităţi, urmată de concentrarea abordărilor pe colectarea, catalogarea şi analiza tipologică a acestei producţii. Autoarea redeschide deci discuţia respectivă şi explică necesitatea unei rupturi totale de această direcţie, sugerând că inclusiv unii dintre colegii săi europeni au început să înţeleagă necesitatea îndreptării decisive spre „folklife research", care s-ar integra mai degrabă în ceea ce europenii numesc „etnologie" sau chiar

Scanned with OKEN Scanner

„antropologie socială" şi „sociologie rurală", şi mai puţin în folcloristică. Observă că pionierii acestei noi orientări sunt predominant folcloriştii scandinavi şi germani, determinaţi tot mai mult să studieze „condiţiile şi problemele de viaţă" (Sigurd Erixon), să examineze comunităţile în mod panoramic şi să descrie viaţa reală, nu cea estetizată, suburbia şi nu satul, economicul şi nu spiritualul.

Astfel, Roberts pune sub lupa centrată pragmatic a acestei ştiinţe holistice cazurile câtorva familii din West Virginia rurală, de la care încearcă să afle informaţii despre decizia lor de a rămâne să locuiască pe pământurile de baştină, ştiut fiind că sedentarismul nu este o particularitate a modului de viaţă american şi că goana pentru acumularea de resurse, alegerea locului de muncă mai bun, educaţia sau pur şi simplu nevoia de schimbare îi determină frecvent pe americani să-şi transfere căminul dintr-o parte într-alta a ţării. În acest caz, bogăţiile minerale ale comunităţii din Apalaşi întreţin dorinţa de sedentarism a proprietarilor, care au speranţa că cedarea temporară a drepturilor de exploatare marilor companii de extracţie le va fi suficientă pentru supravieţuire. Cercetătoarea recunoaşte statutul ambivalent al acestor actori sociali, aflaţi în situaţia paradoxală de a nu deţine decât iluzia îmbogăţirii, de a nu acţiona, ci de a se mulţumi cu starea de eternă aşteptare. Este adevărat, Roberts subliniază un factor esenţial al acestui tip de existenţă, şi anume suportul emoţional şi chiar economic oferit de comunitate membrilor săi („belongin' networks"), funcţionând ca o sursă de confort psihic pentru persoane lipsite de o imagine certă asupra propriului viitor.

În cadrul secţiunii speciale dedicate relatărilor de proiecte aflate în desfăşurare este integrată lucrarea semnată de John Laudun şi Jonathan Goodwin (*Computing Folklore Studies: Mapping over a Century of Scholarly Production through Topics*, p. 455–475), care vine să certifice orientarea disciplinei americane spre ipostaza performativă a produsului folcloric. Cei doi cercetători oferă drept probă grăitoare a acestei premise de evaluare a istoriei disciplinei o analiză cantitativă asupra temelor abordate în principalele reviste americane de folclor, realizată cu mijloace informatice. Ei pun în slujba decantării celor 125 de ani ai disciplinei metodologia computaţională, şi anume un tip de modelare a temelor numit „Latent Dirichlet Allocation". Se încearcă astfel să se construiască o bază reală, palpabilă senzaţiei resimţite de majoritatea istoricilor folcloristicii americane, şi anume realizarea acelei „turn toward performance" care s-a manifestat începând cu anii '70 în preocupările specialiştilor. Deşi pasionaţi de capacitatea tehnicii computaţionale de a genera concluzii concrete acolo unde, în mod natural, există doar impresii ale celor interesaţi de observarea evoluţiei intelectuale a unui câmp disciplinar, cei doi autori recunosc şi faptul că rezultatele statistice trebuie mereu completate de abordări calitative şi de studiul aplicat al contextului teoretic.

Debora Kodish, directoarea şi fondatoarea unei arhive regionale, „Philadelphia Folklore Project" (înfiinţată în 1987 de Societatea Americană de Folclor), îşi împărtăşeşte reflecţiile despre experienţele sale în susţinerea „folclorului public", expresie a activismului sociocultural în care artele folclorice sunt stimulul primordial pentru trezirea simţului comunitar. Această perspectivă asupra rolului folclorului în viaţa publică pare să se configureze în spiritul aceleiaşi propensiuni specific americane spre considerarea rolului actual, stringent politic al folclorului în comunitate adus iniţial de contextul filosofiei New Deal. Angajamentul civic atât de popular în viaţa publică americană poate fi încurajat, credeau folcloriştii din interbelic, de descoperirea şi surescitarea identităţii comunitare pe care o conferă conştientizarea capacităţii de a crea folclor. Acesta devine, în contrast cu mai inerta sa rudă europeană, o unealtă politică a viitorului, elementul care determină schimbarea, şi încetează de a mai fi exclusiv o probă a trecutului. Aşa că Debora Kodish se consideră – încercând să le insufle artiştilor comunitari cu care lucrează această forţă a schimbării şi a afirmării sinelui identitar – un „folclorist în interes public", chiar dacă neagă, din principiu, însăşi posibilitatea unei orientări folclorice altfel decât publică. Acest nou tip de folclor este un instrument prin excelenţă pragmatic – unul acţionând în afara normelor clasice ale domeniului şi dincolo de zidurile academice ale folcloristicii, corelat la medii sociale ca festivale, expoziţii, documentare – şi chiar creaţie artistică individuală.

Revista ne sugerează astfel că tipul de folclor care atrage atenţia specialiştilor americani este un produs la ordinea zilei, transcultural, eterogen, flexibil. Încă de la întemeierea ei, părinţii şi promotorii disciplinei transatlantice şi-au dorit ca produsul folcloric să devină un bun dublu accesibil, atât pentru publicul larg, cât şi pentru descoperitorii şi analiştii lui din mediul profesional. Devenit de multe ori mijloc social-politic şi renunţând astfel la poziţia privilegiată de scop în sine, folclorul

Scanned with OKEN Scanner

american riscă să-şi piardă identitatea şi valabilitatea istorică, confundându-se cu multe alte ipostaze ale plurivalentei culturi actuale.

Ioana Repciuc
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide"
al Academiei Române,
Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

« Synergies Roumanie », numéro 7/2012, *Les langues de spécialité à la croisée des recherches et des cultures*, coordonné par Monica Vlad, Mihaela Toader et Eugen Pavel, 380 p.

Le numéro 7 de la revue du Groupe d'Études et de Recherches pour le Français Langue Internationale (GERFLINT), paru en décembre 2012, a comme sujet les langues de spécialité à la croisée des recherches en linguistique et des perspectives culturelles. Publiant des textes appartenant aux chercheurs spécialistes du domaine, le tome est axé sur trois dossiers principaux : *La formation linguistique universitaire des étudiants non-spécialistes du français*, coordonné par Monica Vlad (de l'Université « Ovidius », Constanţa), *Les métiers de la traduction et les langues étrangères appliquées*, sous la coordination de Mihaela Toader (de l'Université « Babeş-Bolyai », Cluj-Napoca), et *Le texte biblique*, coordonné par Eugen Pavel (de Institut de Linguistique et Histoire Littéraire « Sextil Puşcariu » de l'Académie Roumaine).

La première section, centrée sur les langues de spécialité, comprend des articles issus d'un projet plus ample, intitulé « Utilisation du français langue véhiculaire dans les interactions plurilingues en ligne des étudiants non-spécialistes du français ». On peut découvrir, en parcourant les textes du dossier, certains éléments de la méthode de travail: « le même corpus d'interactions en langue étrangère entre des étudiants non-spécialistes du français provenant de quatre universités européennes [...] est examiné par onze chercheurs » (p. 8). De cette manière, un aspect peu analysé jusque maintenant, la communication virtuelle concernant une thématique de spécialité entre des étudiants non-spécialistes du français, acquiert des coordonnées théoriques et pratiques évidentes. Dans le premier article (*Construire un projet de recherche à l'échelle internationale : du protocole vers les représentations des acteurs*), Monica Vlad et Cristina Tamaş se proposent de « reprendre les articulations méthodologiques globales du projet, afin de fournir une toile de fond pour les autres analyses » (p. 16). Pour commencer, les deux auteures partent du problème des langues étrangères véhiculaires étudiées dans les universités par des étudiants non-spécialistes du français. Quelle serait la place du français dans cette équation ? Elle varie, établissent les deux chercheurs, en fonction de plusieurs facteurs : le cadre institutionnel, la politique linguistique de l'université, les traditions francophones du pays, etc. En fait, le statut des langues véhiculaires est devenu, à présent, de plus en plus important ayant en vue les mobilités étudiantes ; la connaissance de la langue française peut servir, dans ce contexte, à l'enrichissement des compétences interculturelles de l'apprenant, offrant des pistes professionnelles pour son avenir. Les étudiants participant au projet partagent le même domaine de spécialisation, l'économie, et seront mis dans des contextes de communication professionnels : la présentation d'une entreprise locale, sujet sur lequel ils vont échanger des idées à l'aide des interactions par *chat* ou mail, tout en pratiquant le français en tant que langue de travail. La conclusion qui s'impose démontre que « le cadre académique [...] influe beaucoup sur le déroulement des interactions entre les participants » (p. 26).

Une deuxième recherche (*Le chat : révélateur de besoins et « remédiateur » pour les étudiants des filières francophones de spécialité*), appartenant à Marie-Françoise Chitour et Frédérique Pelletier, se propose d'analyser la communication des apprenants de français de quatre universités par « l'usage de deux outils de communication numériques : le mél et le chat » (p. 29) et veut surprendre quel français de spécialité utilisent les étudiants ayant des langues maternelles différentes pour communiquer sur des aspects professionnels. La question serait si le chat, appelé aussi, avec un terme nouveau, *clavardage*, peut offrir un corpus suffisant pour que les enseignants surprennent les manques des apprenants en langue de spécialité. Les conclusions soutiennent l'exploitation du chat

Scanned with OKEN Scanner

pour des buts pédagogiques, puisqu'il « peut être un formidable outil en soi au service de l'apprentissage partagé, collaboratif » (p. 48).

Au cadre du même projet, l'article de Magdalena Markova (*Stratégies conversationnelles dans la communication en ligne entre étudiants interalloglottes non spécialistes du français*) vise toujours la communication par chat, entre des étudiants en économie et gestion bulgares et turcs. L'un des aspects les plus importants réside dans le fait que le clavardage réunit en quelque sorte les codes de l'écrit et de l'oral ; ainsi, les apprenants utiliseront, dans leurs interactions, des formules appartenant tant à la conversation qu'à l'écrit.

Une autre analyse, proposée par Mioara Codleanu (*Contraintes et liberté du choix dans la construction de la relation interpersonnelle*), essaie de surprendre, sur un corpus formé d'interactions entre des étudiants roumains et russes, comment ceux-ci construiront « leurs identités sous la pression, à la fois, des contraintes qui découlent du protocole du projet et de la liberté des choix qu'ils peuvent opérer au fur et à mesure que l'interaction se déroule » (p. 81).

Dans son article, Anna Kruchinina (*Un étudiant non spécialiste en français comme personnalité linguistique plurilingue dans l'espace discursif francophone virtuel*) fait une analyse intégrale d'un corpus de ce type d'interactions. De cette manière, l'auteure peut mieux surprendre le profil des étudiants plurilingues des disciplines non linguistiques et peut conclure que la personnalité linguistique plurilingue se matérialise « à trois niveaux : sémantico-verbal, cognitif et motivationnel » (p. 83).

Alina Popescu (dans *Social Media, Informal Language Learning, and Knowledge Management. A Case Study*) se propose d'étudier la manière dans laquelle des étudiants roumains et russes en français–langue étrangère recourent à l'utilisation du français et aussi de l'anglais : le français représente la langue dans laquelle ils communiquent « pour parler des sujets proposés par les enseignants », tandis que l'anglais apparaît dans leur conversation quand elle devient plus personnelle et d'une manière un peu subversive.

Deux autres chercheurs, Martine Emorine et Dilek Suer (*Utilisation de la langue de spécialité dans le cadre d'échanges informels avec contraintes entre étudiants en français langue étrangère*), tentent de surprendre dans quelle manière « des étudiants non francophones et de langue maternelle différente » (p. 105) pratiquent le français de spécialité lors des échanges sur Internet occasionnés par le projet. Les deux enseignants-chercheurs ont pu établir, en étudiant la communication en ligne des apprenants, quelles sont les lacunes de ceux-ci en français de spécialité et dans quelle mesure ont-ils mené à bien leur tâche. Les auteurs établissent que, malgré un faible niveau de langue, les étudiants ont communiqué avec succès et « cette expérience de travail coopératif en français [...] a été pleinement positive » (p. 115).

L'article suivant (*Les tournures explicatives dans le discours professionnel*), appartenant à Olga Freidson, est centré sur le discours professionnel ou, plus exactement, sur « la typologie des constructions explicatives » et « leurs caractéristiques essentielles » (p. 119) dans le discours professionnel utilisé pendant la communication en ligne.

Le dernier travail de ce dossier (*Entre la classe de langue et le monde du travail : réflexions sur l'enseignement/apprentissage de la lettre de motivation en français des affaires*) propose « une approche descriptive et analytique de la lettre de motivation, genre textuel appartenant au discours épistolaire, à travers quatre manuels de français des affaires utilisés en contexte universitaire roumain » (p. 127). L'auteure, Carmen Avram, souligne le fait que, tout comme le CV, la lettre de motivation devrait être, lors de l'apprentissage d'une langue de spécialité, l'un des documents obligatoires, puisqu'elle fait le lien entre la classe de langue et le monde du travail.

Centré sur les métiers de la traduction et les langues étrangères appliquées, le deuxième dossier de la revue propose des thèmes de recherche tout aussi actuels et intéressants. Ainsi, Thomas Lenzen (*L'expertise judiciaire en langues – un métier de la traduction ?*) s'interroge-t-il sur l'expertise judiciaire en langues et sa position vis-à-vis des métiers de la traduction. L'auteur conclut que « l'expertise judiciaire n'est pas un métier sui generis, mais une mission occasionnelle » (p. 151), accomplie par des individus ayant une autre profession. En tout cas, les performances de l'interprète-traducteur dans ce domaine seront influencées par sa capacité de comprendre les nuances et les subtilités du domaine et du vocabulaire juridique.

Un autre propos, appartenant à Olivia N. Petrescu (*De l'argumentation et des stratégies discursives et de traduction*), part d'un corpus de textes en français, avec leur traduction en espagnol,

Scanned with OKEN Scanner

et analyse les relations qui s'établissent pendant la traduction entre le texte source et le texte cible. L'auteure établit que « la compréhension, l'interprétation et la traduction de toute unité textuelle ne sont pas possibles sans un examen détaillé de l'appareil argumentatif » (p. 167). Les connecteurs du discours jouent aussi un rôle important dans la traduction, si l'on a en vue leur richesse sémantique et les nuances que le traducteur devrait surprendre pour éloigner l'ambigüité.

Selon Renata Georgescu (*Le conte et l'enseignement de la simultanée*), le conte représente « un outil didactique important des grandes écoles d'interprétation » (p. 169), parce qu'il se prête très bien à l'exercice et à l'enseignement de l'interprétation simultanée pour les futurs interprètes de conférence. Grâce à son caractère visuel, au « fait de présenter de manière simple une action », porteur de symboles culturels appartenant à chaque peuple, le conte peut être considéré comme « l'outil idéal pour enseigner les bons réflexes en interprétation simultanée » (p. 176).

L'article de Maria Iaroslavschi (*Écouter la cabine muette : petit guide d'évaluation en interprétation simultanée pour les interprètes en herbe*) est centré sur l'interprétation simultanée et les difficultés que traversent les évaluateurs de l'interprétation et essaie d'indiquer quelques solutions, en énumérant plusieurs fautes que les étudiants s'entraînant dans ce domaine peuvent faire.

Dans le texte qui suit (*Approche systémique de la mise en place des dispositifs d'enseignement/apprentissage de L2 à l'université : comment gérer la complexité*), Marie-Françoise Narcy-Combes se propose de décrire « un dispositif hybride d'enseignement-apprentissage de l'anglais en première année de Langues Étrangères Appliqués (LEA) » (p. 185) à l'université de Nantes, tandis que Erica Bracchi (*Sources Internet et traduction juridique : mariage (im)possible ?*) s'interroge si la terminologie du droit peut être traduite exclusivement à l'aide des sources provenant d'Internet. La conclusion serait que le recours des étudiants à Internet ne doit pas exclure l'utilisation des sources traditionnelles.

En mettant l'accent sur la description de « la terminologie en nuage » (« cloud computing » en anglais), Cristina Varga (*« Terminologie en nuage » – la virtualisation de la recherche terminologique*) part dans sa recherche de la présentation du concept « informatique en nuage » et souligne l'importance des innovations TIC (= technologies de l'information et de la communication) dans le travail des terminologues, puisque la terminologie est vue « comme un domaine interdisciplinaire où l'informatique jouait un rôle important » (p. 207).

Dans un autre article (*Modélisation des équivalences fonctionnelles*), Manuela Mihăescu envisage « l'analyse d'une proposition d'approximation terminologique dans un domaine spécialisé » (p. 217) et continue avec la description d'un logiciel d'approximation terminologique destiné aux collectivités locales et à l'administration.

Le texte qui suit (*Le rôle du traducteur herméneute dans la construction d'une identité*) propose une très intéressante approche du profil du traducteur et de son rôle réel dans la construction d'une identité européenne. Dans le contexte, espérons, multilingue européen, le traducteur représenterait aussi un herméneute, doué d'une qualité comme l'empathie. Voilà pourquoi les auteurs, Bernd Stefanink et Ioana Bălăcescu, suggèrent « une revalorisation de la fonction du traducteur » (p. 242), un vrai « médiateur culturel ».

Pour Joël Bremond, auteur du dernier texte du dossier (*Le vin, objet d'échange ou marqueur identitaire ? Le cas des vins espagnols de Rioja*), le vin représente un des produits phares de la mondialisation. Mais chaque vin fameux, considère-t-il, jouit d'une identité spécifique appuyée sur une longue histoire. Il propose, en guise d'exemple, le cas du vin espagnol de Rioja, avec ses marqueurs identitaires spécifiques.

Le troisième dossier a comme sujet général le texte biblique et son rôle tellement important dans la culture roumaine ancienne. Alexandru Gafton (*Sources déclarées et sources réelles. Le cas des anciennes traductions roumaines de la Bible*) analyse les anciennes traductions en roumain du texte biblique et leurs sources (déclarées ou réelles). L'auteur observe qu'une culture pouvait avoir ses propres traductions de la Bible, le texte le plus complexe et difficile à traduire, seulement quand elle était arrivée à sa maturité. Avant ces traductions, le texte biblique circulait dans les quatre langues considérées comme sacrées dans l'espace européen : l'hébreu, le grec, le latin et le slavon. Dans un autre propos (*Traductions multiples dans un Évangéliaire manuscrit du XVIIe siècle*), Gheorghe Chivu fait référence à un Évangéliaire manuscrit du XVIIe siècle contenant une traduction des quatre

Scanned with OKEN Scanner

évangiles du Nouveau Testament, Évangéliaire caractérisé par la présence de variantes multiples pour la traduction d'un même mot. Cristina-Ioana Dima présente, dans son article (*La première traduction de l'Ancien Testament en roumain copiée dans un manuscrit du XVIIe siècle*), une copie manuscrite de la plus ancienne traduction biblique roumaine de l'Ancien Testament, parue à Orăştie en 1581–1582. Quant au texte de Eugen Pavel (*Les sources de la traduction du Nouveau Testament de 1648*), le chercheur s'occupe des sources étant à la base de la traduction du Nouveau Testament parue à Alba Iulia en 1648. Il est possible, considère l'auteur, que les traducteurs transylvains aient utilisé une édition gréco-latine, plus précisément la nouvelle version du texte néotestamentaire de Théodore de Bèze. À la fin du dossier, Alin Mihai Gherman (*Une expérience de versification : Le Psautier de Teodor Corbea (datant d'environ 1700–1710)*) essaie de démontrer que *Le Psautier* de Teodor Corbea, datant d'environ 1700–1710, présente une versification originale, aspect constituant une démarche totalement novatrice, qui contient aussi les caractéristiques d'un manuel de poétique et de stylistique baroques.

Ana Sanduloviciu
Université « Alexandru Ioan Cuza »
Iaşi, bd. Carol. I, nr. 11, Roumanie

Scanned with OKEN Scanner

ACTIVITATEA DEPARTAMENTELOR INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE" AL ACADEMIEI ROMÂNE ÎN ANII 2012–2013

În perioada 2012–2013, membrii Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române au realizat activităţile prevăzute în planul de cercetare al Academiei, dar şi unele suplimentare, desfăşurate preponderent în cadrul unor proiecte de cercetare naţionale sau internaţionale. Aceste cercetări s-au materializat în publicarea de volume colective şi de autor, articole, studii, note şi recenzii, precum şi în participarea la diverse colocvii, congrese şi simpozioane naţionale sau internaţionale, unele organizate chiar de către Institutul nostru, facilitându-se astfel schimbul de idei, diseminarea rezultatelor activităţii de cercetare, precum şi stabilirea de contacte cu lumea academică din ţară şi din străinătate. De asemenea, în paginile celor două reviste editate sub egida instituţiei noastre („Anuar de lingvistică şi istorie literară" şi „Philologica Jassyensia", acreditate şi clasificate în categoria B de forurile abilitate), sunt publicate lucrări ale specialiştilor români sau străini. Activitatea colectivului nostru, dar şi a Asociaţiei Culturale „A. Philippide", poate fi urmărită în mod constant în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide» al Academiei Române", cu apariţii trimestriale, şi pe site-ul Institutului: www.philippide.ro.

Iată câteva dintre rezultatele activităţii din secţiile de lingvistică şi literatură, etnografie şi folclor:

1. În anii 2012 şi 2013, Secţiile de lingvistică, de istorie literară şi de etnografie şi folclor ale Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române au continuat cercetarea în cadrul proiectelor academice cu caracter fundamental şi prioritar, de importanţă naţională, demarate anterior. Paralel, unii dintre cercetători au fost implicaţi şi în alte proiecte de cercetare, cu finanţare extrabugetară.

1.1. Cercetările din cadrul **Departamentului de lexicologie-lexicografie** (şef de departament, CS I dr. Gabriela Haja) au continuat în cadrul proiectului prioritar *Dicţionarul limbii române* (DLR). *Serie nouă*, *Litera C*, urmărind realizarea a două obiective majore: 1) documentarea premergătoare activităţii de redactare a articolelor din DLR (forma actualizată şi unificată sub raportul normelor tehnice). *Litera C*; 2) informatizarea cercetării lexicografice academice româneşti. În vederea atingerii primului obiectiv, au fost derulate următoarele activităţi: organizarea, după criterii

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 259–282

lexicografice, a fişierului pe suport de hârtie; fişarea, în format digital, cu preponderenţă a textelor manuscrise sau tipărite cu alfabet chirilic şi a textelor tipărite cu alfabet de tranziţie; centralizarea şi unificarea formală a fişierului în format electronic realizat în perioada 2009–2012; redactarea unor eşantioane din porţiunea *ca-*. La activitatea de fişare au colaborat doctoranzi de la Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, cărora li s-au distribuit, în funcţie de domeniul doctoral, reviste cu profil lingvistic ori reviste literare din *Bibliografia DLR*. Un cercetător din cadrul departamentului a continuat colaborarea cu departamentul corespunzător de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române din Bucureşti pentru corectarea şi actualizarea *Bibliografiei DLR*. Noua bibliografie presupune o serie de modificări ale concepţiei asupra DLR, determinate de inovaţiile propuse: modificarea sau corectarea siglelor, datarea fiecărei lucrări, selectarea ediţiilor de referinţă, îmbogăţirea bibliografiei cu ediţii critice nou apărute ori adăugarea operelor unor autori consideraţi reprezentativi pentru limba română actuală etc. Transformările vizate, costisitoare ca timp şi efort de documentare pentru autorii acestui indispensabil instrument de lucru, au repercusiuni asupra redactărilor, îngreunând utilizarea materialului fişat conform normelor DLR de până în prezent. În vederea facilitării operaţiilor de recuperare a citatelor din fişierul acumulat (pe suport de hârtie ori în format electronic), dar şi a redactării propriu-zise, a continuat procesul de informatizare iniţiat în 2003, prin proiecte de cercetare cu finanţare extrabugetară. Astfel, urmărindu-se îndeplinirea celui de-al doilea obiectiv major al departamentului, au fost derulate următoarele activităţi: scanarea unei treimi din *Bibliografia DLR*, prelucrarea, convertirea în text a imaginilor obţinute în etapa anterioară şi crearea unei biblioteci digitizate, cu circuit închis, cuprinzând 1200 de volume; transpunerea fişierului din format .doc în bază de date (format .xml) şi realizarea unei interfeţe de consultare a colecţiei de fişe adnotate (la nivel de cuvânt-titlu, siglă, cronologie); construirea unei interfeţe de scriere în format .xml a DLR (mai întâi în limbaj de programare Java, reconstruită, ulterior, în limbaj TEI); extragerea tuturor citatelor din eDTLR într-o colecţie .xml, cu posibilitatea de interogare, la nivel de cuvânt, şi de utilizare a citatelor la redactarea în format .xml a viitoarelor volume DLR; colecţia de citate a fost pusă la dispoziţia colegilor din celelalte centre academice care au ca temă de cercetare *Dicţionarul limbii române*. În ultimul semestru al anului 2013, ni s-a permis accesul la interfaţa de scriere a DLR în format electronic realizată de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" din Bucureşti, în colaborare cu firma Oxygen.

Paralel cu cercetările din planul Academiei Române, trei membri ai departamentului (CS III dr. Elena Tamba, CS dr. Marius Clim şi ACS drd. Mădălin-Ionel Patraşcu) au participat la ultima parte a unui proiect de cercetare important pentru efortul de creare a unor instrumente şi resurse informatizate necesare redactării în format electronic a DLR: CNCSIS-UEFISCDI, PN II TE_246/2010, nr. 55/28.07.2010, cu titlul CLRE. *Corpus lexicografic românesc esenţial. 100 de dicţionare din Bibliografia DLR aliniate la nivel de intrare şi la nivel de sens* (2010–2013) (director: dr. Elena Tamba). De asemenea, la finele

Scanned with OKEN Scanner

anului 2013, departamentul a fost implicat, prin patru membri ai săi (CS dr. Marius-Radu Clim, CS I dr. Gabriela Haja, CS III dr. Elena Tamba şi drd. Mădălin-Ionel Patraşcu), în proiectul internaţional ENel. *European Network of e-Lexicography*, proiect COST Action IS 1305 (responsabil pentru echipa de lexicografi din România: dr. Marius Clim). CS I dr. Cristina Florescu coordonează proiectul *Terminologia românească meteorologică (ştiinţific* vs. *popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic* – proiect CNCS (din echipa căruia au mai făcut parte CS II dr. Laura Manea, CS III dr. Elena Tamba, ACS Mona Corodeanu, ACS drd. Mădălin Patraşcu).

Dr. Eugen Munteanu conduce *Centrul de Studii Biblice „Monumenta linguae Dacoromanorum"*, proiect interdisciplinar al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (la care au colaborat şi colegii: CS III dr. Elena Dănilă, CS III dr. Mioara Dragomir şi CS I dr. Gabriela Haja), precum şi proiectul *Prima traducere românească a Septuagintei, operă a lui Nicolae Milescu (Ms. 45 BAR Cluj). Ediţie critică, studii lingvistice şi filologice* (2011–2014; grant CNCS, cod 1578).

În plus, CS I dr. Cristina Florescu şi CS II dr. Laura Manea au făcut parte din echipa proiectului internaţional *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). Première phase: le noyau panroman*. Proiect franco-german finanţat de ANR – Agence Nationale de la Recherche (ANR) şi DFG – Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), iar CS dr. Marius Radu Clim a fost implicat ca membru în echipa de cercetare a proiectului *Atlasul lingvistic audiovizual al Bucovinei (ALAB)*. Prima faza. Grant CNCSIS-UEFISCSU TE_244 (director dr. Florin-Teodor Olariu).

1.2. La **Departamentul de dialectologie** (şef de departament, CS II dr. Luminiţa Botoşineanu), pentru volumul al IV-lea din NALR–*Moldova şi Bucovina* (coordonator al proiectului: CS I dr. Stelian Dumistrăcel) s-au finalizat operaţiile ţinând de revizia de autori şi pregătirea volumului pentru tipar: s-a încheiat fişarea materialului lexical şi, pe baza acestuia, a fost redactat *Indicele de cuvinte şi forme*, mai întâi în două fişiere separate, pentru fiecare dintre cele două secţiuni principale ale atlasului (hărţi şi material necartografiat), care au fost ulterior asamblate în varianta sintetică prezentată în volum; au fost definitivate şi celelalte secţiuni introductive ale volumului (*Cuprins*, *Prefaţă*, *Lista localităţilor anchetate*, *Indice alfabetic al cuvintelor-titlu*, *Indice tematic al hărţilor lingvistice interpretative*, *Transcrierea fonetică*, *Abrevieri*, *Atlase lingvistice romanice şi româneşti. Abrevieri*); a fost stabilită tipologia ilustraţiilor, provenind din diferite surse, pentru denumirile noţiunilor din titlul hărţilor; s-a realizat revizia finală, în stadiul de calcuri pregătite pentru tipar, pentru cele 128 de hărţi analitice şi 139 texte de tip material necartografiat din secţiunea 1222–1525 a *Chestionarului* NALR.

Paralel, s-a lucrat la stabilirea corespondenţelor reprezentând trimiterea sistematică la ilustraţiile şi la descrierea uneltelor şi acţiunilor aferente furnizate de informatori, publicate ca etnotexte, care sunt cuprinse în volumele de *Texte dialectale – Moldova şi Bucovina* (I/1,2; II/1) şi, incidental, la alte lucrări de profil etnolingvistic. Această operaţie de corelare între hărţi şi textele redactate sub formă

Scanned with OKEN Scanner

de material necartografiat, pe de o parte, şi, pe de altă parte, ilustraţiile şi texte orale în transcriere fonetică, de viziune etnolingvistică, reprezintă una dintre inovaţiile de redactare a NALR–*Moldova şi Bucovina*. Volumul al IV-lea din NALR–*Moldova şi Bucovina* este predat pentru tipar la Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi şi va fi publicat anul acesta.

Pentru volumul al V-lea al atlasului, s-au încheiat operaţiile de pregătire tehnică a materialului din caietele de anchetă şi s-au realizat o serie de activităţi de proiectare a volumului, prin evaluarea materialului din arhivă şi repartizarea lui preliminară, în funcţie de criteriul variabilităţii tipologice, în categoriile reprezentate de hărţi, respectiv de textele de tip material necartografiat.

Paralel cu activitatea la norma de plan, CS II dr. Florin-Teodor Olariu şi CS III dr. Veronica Olariu au făcut cercetări în cadrul proiectului CNCSIS *Atlasul lingvistic audiovizual al Bucovinei* (ALAB). *Prima fază* (2010–2013, contract CNCSIS–UEFISCSU, cod TE_244/2010, director: dr. Florin-Teodor Olariu).

Florin-Teodor Olariu şi-a continuat cercetările în cadrul proiectului intitulat *Practici, reprezentări şi comportament (socio)lingvistic în context minoritar. Strategii euristice şi perspective metodologice în analiza dimensiunii lingvistice a fenomenului migraţionist contemporan* (ca bursier al Şcolii postdoctorale „Societatea bazată pe cunoaştere – cercetări, dezbateri, perspective", proiect derulat de Institutul de Cercetări Economice şi Sociale „Gh. Zane" – Filiala din Iaşi a Academiei Române şi Universitatea de Nord din Baia Mare şi cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 – POSDRU, ID 56815). Acelaşi cercetător a făcut parte din echipa de cercetare a proiectului *Terminologia românească meteorologică* (*ştiinţific* vs *popular*) *a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic* (cod PN-II-ID-PCE-2011-3-0656; director de proiect: CS I dr. Cristina Florescu) şi a colaborat la proiectul internaţional *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). Première phase: le noyau panroman* (subvenţionat ANR şi DFG) (cf. http://www.atilf.fr/DERom).

1.3. La **Departamentul de toponimie** (şef de departament, CS II dr. Vlad Cojocaru), în cadrul temei de plan *Micul dicţionar toponimic al României. Moldova*, paralel cu activitatea de documentare istorică, geografică şi lingvistică, au fost redactate atât articole noi, cât şi completări la redactările deja realizate. De asemenea, au fost realizate un studiu introductiv, un indice de afixe şi un indice de antroponime. Pentru predarea la tipar a *Micului dicţionar toponimic al Moldovei, structural şi etimologic* (MDTM), partea I, *Toponimie personală*, s-au efectuat reviziile a II-a şi a III-a şi refacerea articolelor în urma reviziilor ştiinţifice, au fost verificaţi indicii omonimici şi trimiterile. În vederea redactării părţii a 2-a, *Toponimie descriptivă*, s-a realizat o listă provizorie de cuvinte şi s-a început documentarea geografică şi istorică, precum şi organizarea fişierului.

În cadrul Şcolii postdoctorale „Societatea bazată pe cunoaştere – cercetări, dezbateri, perspective", proiect derulat de Institutul de Cercetări Economice şi Sociale „Gh. Zanne" – Filiala din Iaşi a Academiei Române şi Universitatea de

Scanned with OKEN Scanner

Nord din Baia Mare şi cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 (POSDRU, ID 56815), CS III dr. Daniela Butnaru a obţinut o bursă postdoctorală pentru 11 luni (1 aprilie 2012 – 28 februarie 2013), cu proiectul *Reflexe lingvistice ale unor structuri cognitive spaţiale complementare*, iar CS dr. Dinu Moscal a primit finanţare pentru proiectul *Teoria predicaţiei. Între logică şi lingvistică* pentru 12 luni (1 aprilie 2012 – 31 martie 2013).

1.4. La **Departamentul de istorie literară** (şef de departament, CS I dr. Ofelia Ichim) s-a continuat lucrul la ediţia a II-a a *Dicţionarului general al literaturii române* (DGLR II). Pentru aceasta, s-a realizat revizia volumelor DGLR I, au fost actualizate o serie de articole din prima ediţie, au fost alcătuite listele cu articolele care au fost repartizate (periodice apărute între 1848 şi 1900 nelucrate în prima ediţie, periodice din intervalul 1990–2010 şi autorii actuali din judeţele Moldovei), au fost realizate liste cu observaţii. S-a finalizat actualizarea bibliografiei şi a siglarului care vor fi folosite pentru ediţia a II-a. S-a făcut documentare şi au fost redactate articole noi despre autori şi publicaţii selectate pentru a fi incluse în ediţia a II-a a *Dicţionarului*. Membrii departamentului au colaborat cu cadre didactice de la Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" pentru actualizarea unui set de articole din DGLR, ediţia I, ai căror autori sunt indisponibili. S-au ţinut, de asemenea, trei şedinţe de lucru, împreună cu prof. univ. dr. Gheorghe Chivu, membru corespondent al Academiei Române, în care a fost discutată situaţia articolelor dedicate literaturii vechi româneşti şi s-au stabilit diverse principii de lucru. Paralel a fost continuată actualizarea şi dezvoltarea *Bazei de date a* DGLR şi a *Arhivei* DGLR. S-au primit noi răspunsuri la chestionarele pentru *Baza de date a diasporei literare româneşti* şi s-au realizat, în continuare, verificări punctuale pentru articole din DGLR – *Compendiu*. De asemenea, s-a lucrat la ediţia critică a operelor lui G. Ibrăileanu (Victor Durnea).

Pe lângă activitatea specifică planului de cercetare la DGLR, CS I dr. Ofelia Ichim a continuat activitatea de cercetare în cadrul grantului *Diaspora românească din Budapesta (1989–2010). O analiză socio-culturală*, proiect interacademic ce s-a desfăşurat ca urmare a unui acord de colaborare între Institutul de Cercetări Lingvistice al Academiei de Ştiinţe a Ungariei din Budapesta şi Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române din Iaşi, pentru perioada 2010–2012.

CS III dr. Şerban Axinte a desfăşurat activităţi de cercetare în cadrul proiectului intitulat *Poetici ale romanului european reflectate în critica românească postbelică* (în calitate de bursier al Şcolii postdoctorale a Academiei Române „Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale", proiect cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 – POSDRU, ID 59758) şi a participat la proiectul *„Scriptores in Academia" – Arhiva sonoră a literaturii române contemporane*, iniţiat de Departamentul de istorie literară de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române în colaborare cu Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Scanned with OKEN Scanner

1.5. Departamentul de etnologie (şef de departament, CS dr. Adina Ciubotariu) a continuat sistematizarea şi analiza documentelor din arhivă, în vederea redactării lucrărilor *Obiceiuri agrare din Moldova. Tipologie şi corpus de texte* (Silvia Ciubotaru), *Obiceiuri funebre din Moldova. Tipologie şi corpus de texte* (Ion H. Ciubotaru), *Obiceiuri de iarnă din Moldova. Tipologie şi corpus de texte* (Ioana Repciuc) şi *Arhitectura ţărănească din Moldova. Tipologie şi corpus de texte* (Adina Ciubotariu).

CS dr. Adina Ciubotariu a continuat activităţile în cadrul proiectului CNCS–UEFISCDI *Situaţia actuală a memoriei colective în cazul obiceiurilor de naştere din Moldova* (cod PN-II-RU-Pd-2011-3-0086), iar CS dr. Ioana Repciuc a efectuat cercetări pentru proiectul CNCS-UEFISCDI *Elemente de religiozitate populară în riturile româneşti ale apei. O perspectivă socio-antropologică* (cod PN-II-RU-PD-2011-3-0220).

2. Principalele publicaţii

2.1. Volume reprezentând valorificarea temelor din planul de cercetare:

– *Dicţionarul literaturii române*, coordonator general acad. Eugen Simion, coordonare şi revizie Gabriela Danţiş, Gabriela Drăgoi, Victor Durnea, Florin Faifer, Laurenţiu Hanganu, Mihai Iovănel, Rodica Pandele, Remus Zăstroiu, vol. I (*A–L*), 838 p., ISBN 978-606-8358-46-8, vol. II (M–Z), 844 p., ISBN 978-606-8358-47-5, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2012.

2.2. Publicaţii periodice şi volume colective:

– „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. LII, 2012 şi t. LIII, 2013, Bucureşti, Editura Academiei Române (http://www.alil.ro/, acreditat de Consiliul Naţional al Cercetării Ştiinţifice şi clasificat B);

– „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide» al Academiei Române", anul XIII, 2012, nr. 1–4 şi anul XIV, 2013, nr. 1–4;

– „Philologica Jassyensia" (pentru detalii, vezi **8.2**);

– *Diaspora culturală românească: paradigme lingvistice, culturale şi etnofolclorice*, volum îngrijit de Daniela Butnaru, Elena Dănilă, Amalia Drăgulănescu, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc; coordonator: Ofelia Ichim, Iaşi, Editura Alfa, 2013, 386 p., ISBN 978-606-540-037-5;

– *Cultură şi identitate românească. Tendinţe actuale şi reflectarea lor în diaspora*, volum îngrijit de Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Marius-Radu Clim, Ofelia Ichim, Florin-Teodor Olariu, Elena Tamba, coordonator: Ofelia Ichim, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013, 486 p., ISBN 978-973-703-953-8;

– *Metafore ale devenirii din perspectiva migraţiei contemporane. Naţional şi internaţional în limba şi cultura română*, volum îngrijit de Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Elena Tamba, Iaşi, Editura Alfa, 2013, 600 p., ISBN 978-606-540-129-7;

– *Tradiţie/inovaţie – identitate/alteritate: paradigme în evoluţia limbii şi culturii române*, volum îngrijit de Luminiţa Botoşineanu, Ofelia Ichim, Cecilia

Scanned with OKEN Scanner

Maticiuc, Dinu Moscal, Elena Tamba, coordonator: Ofelia Ichim, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013, 476 p., ISBN 978-973-703-952-1.

3. Pe lângă activitatea de plan, cercetătorii Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române au publicat numeroase studii, articole şi recenzii în diverse reviste de specialitate româneşti sau străine:

3.1. Cercetătorii departamentelor de lingvistică (lexicologie–lexicografie, dialectologie şi toponimie) au publicat studii în următoarele reviste de profil şi de cultură din ţară: „Analele Universităţii de Vest din Timişoara" (Luminiţa Botoşineanu); „Analele Universităţii «Dunărea de Jos» din Galaţi" (Luminiţa Botoşineanu, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă); „Anuar de lingvistică şi istorie literară" (Stelian Dumistrăcel, Florin-Teodor Olariu, Cristina Florescu, Daniela Butnaru, Doina Hreapcă, Laura Manea, Eugen Munteanu); „Biblias Hispánicas" (Eugen Munteanu); „Communication interculturelle et littérature" (Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Luminiţa Botoşineanu), „Cronica veche" (Stelian Dumistrăcel); „Dacia literară" (Stelian Dumistrăcel, Eugen Munteanu); „Ethos. Revistă de teorie a culturii" (Stelian Dumistrăcel); „Fonetică şi dialectologie" (Luminiţa Botoşineanu); „Logos & Episteme" (Dinu Moscal); „Philologica Jassyensia" (Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Marius-Radu Clim, Vlad Cojocaru, Mioara Dragomir, Cristina Florescu, Laura Manea, Dinu Moscal, Elena Tamba); „Revue Roumaine d'Etudes Francophones : Le religieux" (Daniela Butnaru); „Revue Romane" (Dragoş Moldovanu); „Studii şi cercetări ştiinţifice", Bacău (Luminiţa Botoşineanu, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu); „Timpul" (Cristina Florescu); „Zeitschrift für romanische Philologie" (Dragoş Moldovanu).

De asemenea, au fost publicate studii şi articole în diverse volume colective sau în volume cuprinzând lucrările unor manifestări ştiinţifice: *Actes del XXVIé Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques* (València, 6–11 de septembre de 2010), Emili Casanova Herrero, Cesáreo Calvo Rigual (eds.), Berlin, Editura De Gruyter, 2013 (Luminiţa Botoşineanu, Marius-Radu Clim, Dinu Moscal, Florin-Teodor Olariu, Elena Tamba); *Bătrânul înţelept de la Pylos. Volum omagial dedicat lui Andrei Avram la optzeci de ani*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012 (Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă); *Border Terrains: World Diasporas in the 21st Century*, Allyson Eamer (ed.), Oxford, Inter-Disciplinary Press, 2012 (https://www.interdisciplinarypress.net/online-store/ebooks/society-and-culture/border-terrains-world-diasporas) (Florin-Teodor Olariu); *Butea – monografie*, Iaşi, Editura Presa Bună, 2013 (Daniela Butnaru); *Coesistenze linguistiche nell'Italia pre- e postunitaria. Atti del XLV Congresso internazionale di studi della Società di Linguistica Italiana* (Aosta/ Bard/ Torino 26–28 settembre 2011), Tullio Telmon, Gianmario Raimondi, Luisa Revelli (eds.), Roma, Bulzoni, 2012 (Florin-Teodor Olariu); *Convergenţe lingvistice. Lucrările celui de al IV-lea Simpozion internaţional de lingvistică* (Bucureşti, 5–6 noiembrie 2010), Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu (ed.), Editura Universităţii din Bucureşti, 2012 (Marius-Radu Clim, Stelian Dumistrăcel, Gabriela Haja, Doina Hreapcă,

Scanned with OKEN Scanner

Elena Tamba); *Cultură şi identitate românească. Tendinţe actuale şi reflectarea lor în diaspora*, Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Marius-Radu Clim, Ofelia Ichim, Florin-Teodor Olariu, Elena Tamba (ed.), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (Daniela Butnaru, Eugen Munteanu, Carmen-Gabriela Pamfil, Ana-Maria Prisacaru, Elena Tamba); *„Cuvinte potrivite". Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, Daniela Răuţu, Adrian Rezeanu, Dana-Mihaela Zamfir (coord.) (Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Luminiţa Botoşineanu); *Diaspora culturală românească: paradigme lingvistice, culturale şi etnofolclorice*, Daniela Butnaru, Elena Dănilă, Amalia Drăgulănescu, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc (ed.), Iaşi, Editura Alfa, 2013 (Eugen Munteanu); *Flores Philologiae. Omagiu profesorului Eugen Munteanu, la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Ana Catană-Spenchiu şi Ioana Repciuc (ed.), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (Daniela Butnaru, Marius-Radu Clim, Ana-Maria Prisacaru); *Imperium und Romanisierung. Neue Forschungsansätze aus Ost und West zu Ausübung, Transformation und Akzeptanz von Herrschaft im Römischen Reich*, Hg. Alexander Rubel (unter Mitwirkung von Iulia Dumitrache), Konstanz, Hartung-Gorre Verlag, 2013 (Luminiţa Botoşineanu); *In magistri honorem Vasile Frăţilă. 50 de ani de carieră universitară*, Ana-Maria Pop (coord.), Târgu-Mureş, Editura Ardealul, 2012 (Luminiţa Botoşineanu); *Knowledge and Action within the Knowledge Based Society*, Iaşi, Editura Institutul European, 2011 (Florin-Teodor Olariu); *La formation en terminologie (Actes de la Conférence Internationale de Bucarest, 3–4 novembre 2011)*, Carmen-Ştefania Stoean, Nina Ivanciu, Ruxandra Constantinescu-Ştefănel, Antoaneta Lorentz (ed.), Bucureşti, Editura ASE, 2013 (Stelian Dumistrăcel); *Le nom propre a-t-il un sens? Les noms propres dans les espaces méditerranéens. Actes du XVe colloque d'onomastique Aix-en-Provence, 2010*, Presses Universitaires de Provence, 2013 (Daniela Butnaru, Vlad Cojocaru); *Limba română vorbită actuală. Studiu lingvistic aplicat*, Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coord.), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012 (Florin Teodor Olariu); *Limba română. Ipostaze ale variaţiei lingvistice*, vol. I, Rodica Zafiu, Camelia Uşurelu, Helga Bogdan Oprea (ed.), Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2011 (Marius-Radu Clim, Elena Tamba); *Limba română: variaţie sincronică, variaţie diacronică*, II *(Stilistică, pragmatică, retorică şi argumentare, istoria limbii, filologie, dialectologie)*, Actele celui de-al 12-lea Colocviu internaţional al Departamentului de Lingvistică (Bucureşti, 14–15 decembrie, 2012), Rodica Zafiu, Ariadna Ştefănescu, Carmen Mîrzea Vasile, Raluca Brăescu (ed.), Editura Universităţii din Bucureşti, 2013 (Eugen Munteanu); *Metafore ale devenirii din perspectiva migraţiei contemporane. Naţional şi internaţional în limba şi cultura română*, Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Elena Tamba (ed.), Iaşi, Editura Alfa, 2013 (Florin-Teodor Olariu, Carmen-Gabriela Pamfil, Elena Tamba); *Pré-Actes du 27e Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, Jean-Marie Pierrel, Eva Buchi, Christophe Benzitoun, Jean-Paul Chauveau (eds.), ATILF, Nancy, 15–20 juillet 2013 (Marius-Radu Clim, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu, Mădălin-Ionel Patraşcu, Elena Tamba); *Proceedings of the 15 th*

Scanned with OKEN Scanner

EURALEX International Congress, 7–11 august 2012, Oslo, Ruth Vatvedt Fjeld, Julie Matilde Torjusen (eds.), Press Reprosentrales, UiO (Marius-Radu Clim, Elena Tamba Dănilă); *Proceedings of the 8th International Conference „Linguistic resources and tools for processing of the Romanian language"* (8–9 december 2011, 26–27 april 2012 Bucharest), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012 (Marius-Radu Clim, Elena Tamba); *Proceedings of the 9th International Conference „Linguistic Resources and Tools for Processing the Romanian Language", Miclăuşeni, 16–17 May 2013*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (Luminiţa Botoşineanu, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Marius-Radu Clim, Mădălin Ionel Patraşcu, Elena Tamba); *Şerban Cantacuzino, Antim Ivireanul şi Neofit Cretanul, promotori ai limbii române în cult*, Nicolae-Cristian Câdă (ed.) Bucureşti, Editura Cuvântul Vieţii, 2013 (Eugen Munteanu); *Simpozionul internaţional Grigore Bostan – 70. Probleme actuale de filologie română*, Cernăuţi, Zelena Bucovina, Herţa, Grupul editorial „Cuvântul", 2011 (Gabriela Haja, Eugen Munteanu); *The Proceedings of the Communication, Context, Interdisciplinarity Congress*, vol. 2 (publicat on-line pe http://www.upm.ro/ cci/volCCI_II/Pages%20from%20Volum_texteCCI2-130.pdf (Marius-Radu Clim, Mădălin Ionel Patraşcu, Elena Tamba); *Towards Multilingual Europe 2020: A Romanian Perspective* (Actele Conferinţei „Diaspora în cercetarea ştiinţifică şi învăţământul superior din Romania", workshop-ul exploratoriu „Tehnologii lingvistice în cercetarea românească din ţară şi diaspora", Bucureşti, 25–28 septembrie 2012), Dan Tufiş, Vasile Rus, Corina Forăscu (ed.), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012 (Luminiţa Botoşineanu, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă); *Tradiţie/inovaţie – identitate/alteritate: paradigme în evoluţia limbii şi culturii române*, Luminiţa Botoşineanu, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Dinu Moscal, Elena Tamba (ed.), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (Daniela Butnaru, Ana-Maria Prisacaru); *Unity and Diversity in Knowledge Society. Anthropology and Cultural Studies. Psychology and Educational Sciences. Proceedings of the International Conference Iaşi, 27–30 september 2012, Iaşi – Romania*, Nicu Gavriluţă, Irina Frasin, Codrin Dinu Vasiliu (eds.), Iaşi, Institutul European, 2013 (Daniela Butnaru); *Vielheit und Einheit der Germanistik Weltweit* (Akten des XII. Internationalen Germanistenkongresses Warschau, 2010), vol. 17, Frankfurt am Main–Berlin–Bern-Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien, Peter Lang Verlag, 2013 (Vlad Cojocaru); *Zilele studiilor romanice* (II). *Teorii, modele noi şi aplicarea lor în lingvistica, literatura, translatologia şi didactica ultimilor 20 de ani*, Bratislava, Univerzita Komenskeho v Bratislave, 2012 (Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu).

Activitatea publicistică a constat şi în tipărirea unor volume de autor (**a**), editarea de volume, colaborarea la editarea unor volume şi traduceri (**b**):

(a)

– Marius-Radu Clim, *Neologismul în lexicografia românească*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012, 356 p., ISBN 978-973-703-794-7;

– Elena Dănilă, *Probleme de gramatică a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011, 226 p., ISBN 978-973-27-2082-0;

Scanned with OKEN Scanner

– Doina Cobeț, Laura Manea, *Dicționar general de sinonime al limbii române*, Chișinău, Editura Gunivas, 2013, 2010 p., ISBN 978-9975-4260-9-1;

– Aurel-Dinu Moscal, *Teoria câmpurilor lexicale. Cu aplicație la terminologia populară a formelor de relief pozitiv*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013, 274 p., ISBN 978-973-703-968-2.

(b)

– *Proceedings of the 9th International Conference „Linguistic Resources and Tools for Processing the Romanian Language", Miclăușeni, 16–17 May 2013*, Elena Mitocariu, Mihai Alex Moruz, Dan Cristea, Dan Tufiș, Marius Clim (eds.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013, 198 p., ISSN 1843-911X;

– *Biblia 1688*, Pars X_2, *Iob*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan. Cuza", 2013 (coord.: Eugen Munteanu);

– *Biblia 1688*, Pars XXII, *Pseudo-Josephus Flavius*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (coord.: Eugen Munteanu);

– *Biblia 1688*, Pars VIII, *Regum III–IV*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (coord.: Eugen Munteanu);

– *Biblia 1688*, Pars XIII, *Isaia*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (coord.: Eugen Munteanu);

– *Biblia 1688*, Pars XIV, *Ieremia*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (coord.: Eugen Munteanu);

– *Biblia 1688*, Pars XX, *Sapientia Solomonis. Sapientia Sirah. Susanna. Draco*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (coord.: Eugen Munteanu);

– Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*, versiune românească și indici de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, cu o postfață de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013, 262 p., ISBN 978-973-703-910-1;

– *Flores Philologiae. Omagiu profesorului Eugen Munteanu, la împlinirea vârstei de 60 de ani*, volum editat de Ana Catană-Spenchiu și Ioana Repciuc, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013, 606 p., ISBN 978-973-703-926-2.

3.2. Membrii departamentelor de istorie literară și de etnografie și folclor au publicat studii, articole și recenzii în periodice din țară și din străinătate: „Acasă" (Dan Mănucă); „Albatros" (Amalia Drăgulănescu); „Anuar de lingvistică și istorie literară" (Nicoleta Borcea, Amalia Drăgulănescu, Sebastian Drăgulănescu, Adina Hulubaș, Ofelia Ichim, Ioana Repciuc); „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu»" (Ioana Repciuc); „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei" (Adina Ciubotariu, Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, Ioana Repciuc); „Bucureștiul cultural" (Șerban Axinte); „Les cahiers Tristan Tzara" (Victor Durnea); „Contemporanul" (Bogdan Crețu); „Convorbiri literare" (Șerban Axinte, Dan Mănucă); „Cultura" (Victor Durnea); „Dacia literară" (Amalia Drăgulănescu); „Europolis. Journal of Political Analysis and Theory" (Ioana Repciuc); „Limba română" (Chișinău) (Dan Mănucă); „Memoria ethnologica" (Adina Ciubotariu);

Scanned with OKEN Scanner

„Mozaicul" (Ioana Repciuc); „Observator cultural" (Şerban Axinte); „Philologica Jassyensia" (Adina Ciubotariu, Amalia Drăgulănescu, Sebastian Drăgulănescu, Ofelia Ichim); „Postmodernism(e)" (Amalia Drăgulănescu); „Pro-saeculum" (Dan Mănucă); „Revista Română" (Adina Ciubotariu, Amalia Drăgulănescu); „Romanian Journal of Artistic Creativity" (Amalia Drăgulănescu, Sebastian Drăgulănescu); „România literară" (Victor Durnea); „Transilvania" (Şerban Axinte); revista on-line www.agenţiadecarte.ro (Şerban Axinte).

Cercetătorii de la aceste departamente au publicat studii şi articole în diverse volume colective sau în volume cuprinzând lucrările unor manifestări ştiinţifice: *Diaspora culturală românească: paradigme lingvistice, culturale şi etnofolclorice*, Daniela Butnaru, Elena Dănilă, Amalia Drăgulănescu, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc (ed.), Iaşi, Editura Alfa, 2013 (Şerban Axinte, Amalia Drăgulănescu, Ofelia Ichim); *Flores Philologiae. Omagiu profesorului Eugen Munteanu, la împlinirea vârstei de 60 de ani*, volum editat de Ana Catană-Spenchiu şi Ioana Repciuc, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (Bogdan Creţu, Ioana Repciuc); *Metafore ale devenirii din perspectiva migraţiei contemporane. Naţional şi internaţional în limba şi cultura română*, Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Elena Tamba (editori), Iaşi, Editura Alfa, 2013 (Şerban Axinte, Sebastian Drăgulănescu, Ofelia Ichim); *Receptarea Sfintei Scripturi între filologie, hermeneutică şi traductologie*, Iaşi, 2012, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" (Amalia Drăgulănescu); *Studii de istorie a filosofiei româneşti*, vol. VIII, coordonator Viorel Cernica, ediţie îngrijită de Mona Mamulea, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012 (Ioana Repciuc); *Tradiţie/ inovaţie – identitate/ alteritate: paradigme în evoluţia limbii şi culturii române*, Luminiţa Botoşineanu, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Dinu Moscal, Elena Tamba (ed.), Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (Amalia Drăgulănescu); *Valenţe europene în educaţie*, Iaşi, Editura Pim, 2013 (Amalia Drăgulănescu); volumul Simpozionului internaţional „Mihai Eminescu – poet naţional şi universal" (ediţia a III-a, Iaşi, 15 ianuarie 2012), Editura Pim, Iaşi (Amalia Drăgulănescu); „Studii eminescologice", Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2012 (Amalia Drăgulănescu).

Activitatea publicistică a unor cercetători ai aceleiaşi secţii s-a concretizat şi prin tipărirea unor volume de autor (**a**) şi prin editarea de volume (**b**):

(a)

– Şerban Axinte, *Poetici ale romanului european reflectate în critica românească postbelică*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, 2013, 184 p., ISBN 978-973-167-117-8;

– Adina Ciubotariu, *Obiceiuri de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012, 416 p., ISBN 978-973-703-771-8;

– Ion H. Ciubotaru, *Ouăle de Paşti la români. Vechime, semnificaţii, implicaţii ritual-ceremoniale*, Iaşi, Editura Presa Bună, 2012, 338 p., ISBN 978-606-8116-24-2;

– Sebastian Drăgulănescu, *Eminescu şi comicul. Strategii şi stratageme estetice*, prefaţă de prof. univ. dr. Lucia Cifor, Iaşi, Editura Alfa, 2012, 258 p., ISBN 978- 606-540-103-7;

Scanned with OKEN Scanner

– Dan Mănucă: *Literatură, identitate şi regionalism*, Iaşi, Princeps Edit, 2012, 192 p., ISBN 978-606-523-180-1;

– Ioana Repciuc, *Religiozitate populară şi simbolism acvatic. O perspectivă socio-antropologică asupra obiceiurilor româneşti*, Craiova, Editura Aius, 2013, 300 p., ISBN 978-606-562-337-8;

– Amalia Voicu, *Ambivalenţa tiparelor clasice în opera eminesciană*, Bucureşti, Editura Muzeul Naţional al Literaturii Române, 2013, 330 p., ISBN 978-973-167-219-9.

(b)

– C. Stere, *Publicistică*, vol. II (1905–1909), text ales şi stabilit, note şi comentarii, indice de nume de Victor Durnea, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012, 962 p., ISBN 978-973-703-763-3.

4. Cercetători din cadrul secţiilor de lingvistică şi, respectiv, de istorie literară, etnografie şi folclor au participat la simpozioanele şi colocviile organizate de Institutul „Alexandru Philippide" şi la manifestări ştiinţifice desfăşurate sub egida altor instituţii.

4.1. Institutul „Alexandru Philippide" şi Asociaţia Culturală „A. Philippide" au organizat tradiţionala manifestare ştiinţifică internaţională dedicată limbii şi literaturii române, privite atât din perspectivă filologică, cât şi în context larg culturală. Astfel, în perioada 18–19 septembrie 2012, a avut loc la Iaşi a XI-a ediţie a Simpozionului internaţional al Institutului, cu tema *Tradiţie/inovaţie – identitate/alteritate: paradigme în evoluţia limbii şi culturii române*, iar în zilele de 25 şi 26 septembrie 2013, cea de-a XII-a ediţie, *Integrare europeană/identitate naţională; plurilingvism/multiculturalitate – limba şi cultura română: evaluări, perspective*.

4.2. În 2012 şi 2013, Institutul „Alexandru Philippide", în colaborare Asociaţia Culturală „A. Philippide" şi cu alte instituţii, a organizat şi alte manifestări ştiinţifice:

– Workshop-ul „Situaţia lexicografiei academice româneşti actuale", în perioada 17–18 mai 2012, în cadrul planului de lucru al proiectului *CLRE. Corpus lexicografic românesc esenţial. 100 de dicţionare din bibliografia DLR aliniate la nivel de intrare şi la nivel de sens*, proiect finanţat de CNCSIS-UEFISCSU (cod TE_246/2010);

– Simpozionul naţional „I.L. Caragiale azi. Vitalitatea operei" (12 iunie 2012);

– Atelierul de lexicologie, în cadrul diseminării proiectului *Terminologia românească meteorologică* (*ştiinţific* vs *popular*) *a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic* (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656), 30 iunie 2012;

– Colocviul internaţional „G. Ivănescu – 100 de ani de la naştere" (1–2 noiembrie 2012);

– Dezbaterea cu tema „Junimea – 150 de ani" (1863–2013), marcând împlinirea a 150 de ani de la înfiinţarea, la Iaşi, a Societăţii „Junimea" (28 martie 2013);

– Atelierul de lexicologie pentru diseminarea proiectului *Terminologia românească meteorologică (ştiinţific* vs *popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic* (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656), 5 aprilie 2013;

Scanned with OKEN Scanner

– Workshop-ul „Lexicografia academică românească. Provocările informatizării", organizat în perioada 16–17 mai 2013, în cadrul proiectului *CLRE. Corpus lexicografic românesc esențial. 100 de dicționare din bibliografia DLR aliniate la nivel de intrare și la nivel de sens* (proiect finanțat de CNCS-UEFISCDI, cod TE_246/2010, 2010–2013);

– Simpozionul internațional „Explorări în tradiția biblică românească și europeană", ediția a III-a (30 mai – 1 iunie 2013);

– Zilele „B. Fundoianu – Benjamin Fondane" (5 și 6 iunie 2013);

– Simpozionul național „Doi ctitori ai literaturii române: Gheorghe Asachi și Bogdan Petriceicu-Hasdeu" (20 iunie 2013).

4.3. Cercetătorii lingviști din departamentele de lexicologie–lexicografie, dialectologie și toponimie au susținut numeroase comunicări la următoarele simpozioane, congrese, conferințe, ateliere, dezbateri de profil, din țară și din străinătate:

– Colocviul internațional „Interculturalitatea prin prisma lingvisticii, literaturii și a traducerii", Chișinău, 29–30 martie 2012 (Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu);

– Workshop-ul național „Situația lexicografiei academice românești actuale", Iași, 17–18 mai 2012 (Marius-Radu Clim, Mioara Dragomir, Cristina Florescu, Laura Manea, Elena Tamba);

– Masa rotundă „Priorități ale lexicografiei românești" organizată în data de 23 mai 2012, cadrul Zilelor Academice Clujene (Gabriela Haja);

– „LREC – the 8th International Conference on Language Resources and Evaluation", Istanbul, Turcia, 21–27 mai 2012 (Gabriela Haja);

– Atelierul de lexicologie organizat de echipa de cercetare a proiectului „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic", Iași, 30 mai 2012 (Elena Tamba);

– Conferința internațională „Paradigma discursului ideologic. Dinamica terminologiilor și (re)modelarea sistemelor de idei" (ediția a IV-a; PID 4), Galați, 31 mai – 1 iunie 2012 (Luminița Botoșineanu, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă);

– Simpozionul internațional „Present Environment and Sustenainable Development", 1 iunie 2012 (Cristina Florescu, Laura Manea);

– Simpozionul național „I.L. Caragiale azi. Vitalitatea operei", organizat de Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" și de Asociația Culturală „Alexandru Philippide", Iași, 12 iunie 2012 (Stelian Dumistrăcel, Eugen Munteanu);

– International Symposium „Folklore and Linguo-Culturology of the Caucasian Peoples", Tbilisi, 18–21 aprilie 2012 (Eugen Munteanu);

– Sesiunea lunară a Cercului de Hermeneutică al Facultății de Filosofie a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 21 iunie 2012 (Eugen Munteanu);

– Al 8-lea Atelier DÉRom, Nancy, 25–26 iunie 2012, cf. http://www.atilf.fr/DERom (Cristina Florescu);

– Al VII-lea Congres al Societății Internaționale de Dialectologie și Geolingvistică, Viena, 23–28 iulie 2012 (Marius-Radu Clim, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu);

– Al XV-lea Congres internațional EURALEX, 7–11 august 2012, Oslo, Norvegia (Marius-Radu Clim, Elena Tamba Dănilă);

Scanned with OKEN Scanner

– Al XV-lea Congres internațional de dialectologie românească, Cluj, 13–14 septembrie 2012 (Marius-Radu Clim, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu);

– Simpozionul internațional „Tradiție/ inovație – identitate/ alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române", Iași, 18–19 septembrie 2012 (Daniela Butnaru, Ana-Maria Prisacaru, Marius-Radu Clim, Mona Corodeanu, Gabriela Haja, Aurel-Dinu Moscal, Elena Tamba);

– Conferința internațională „Diaspora în cercetarea științifică și învățământul superior din România", București, 25–28 septembrie 2012 (Luminița Botoșineanu, Stelian Dumistrăcel, Gabriela Haja, Doina Hreapcă);

– Conferința internațională „Unity and Diversity in Knowledge Society", Institutul de de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane", Iași, 27–30 septembrie 2012 (Daniela Butnaru, Aurel-Dinu Moscal, Florin-Teodor Olariu);

– A treia Adunare Generală a Observatorului European al Plurilingvismului, Universitatea „Sapienza", Roma, 10–12 octombrie 2012 (Florin-Teodor Olariu);

– Conferința internațională „Lexic comun/lexic specializat" (ediția a V-a), cu tema „Lexicul politic – martor al transformărilor social-politice și de mentalitate din lumea contemporană", Galați, 11–12 octombrie 2012 (Stelian Dumistrăcel);

– Simpozionul național „Medierea lingvistică și culturală: competențe în comunicare – perspectivă interdisciplinară", Iași, 18–19 octombrie 2012 (Gabriela Haja);

– „Zilele Academice Ieșene", ediția a XXVII-a, Iași, 18–26 octombrie 2012 (Aurel-Dinu Moscal);

– Simpozionul național „Centenar G. Ivănescu", Universitatea de Vest, Timișoara, 19 octombrie 2012 (Luminița Botoșineanu, Carmen Pamfil);

– Colocviul internațional „G. Ivănescu – 100 de ani de la naștere", Iași, 1–2 noiembrie 2012 (Luminița Botoșineanu, Daniela Butnaru, Mioara Dragomir, Stelian Dumistrăcel, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Aurel-Dinu Moscal, Eugen Munteanu, Florin-Teodor Olariu, Ioan Oprea, Elena Tamba);

– Conferința internațională „Comunicare, context, interdisciplinaritate", Târgu Mureș 22–23 noiembrie 2012 (Marius-Radu Clim, Elena Tamba);

– Simpozionul aniversar „Dialoguri academice. Stelian Dumistrăcel – 75", Universitatea „V. Alecsandri", Bacău, 23 noiembrie 2012 (Luminița Botoșineanu, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu);

– Colocviul internațional „Vernacular Bible and Religious Reform", Leuven, Belgia, 29 noiembrie – 1 decembrie 2012 (Eugen Munteanu);

– Al 12-lea Colocviu internațional al Departamentului de lingvistică, Facultatea de Litere, Universitatea București, „Limba română: variație sincronică, variație diacronică" 14–15 decembrie 2012 (Luminița Botoșineanu, Marius-Radu Clim, Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Elena Tamba);

– Conferința internațională „Experience and Explanation in Knowledge Society", Baia Mare, 14–17 martie 2013 (Daniela Butnaru, Aurel-Dinu Moscal, Florin-Teodor Olariu);

– Atelierul de lexicologie pentru diseminarea proiectului *Terminologia românească meteorologică (științific* vs *popular) a fenomenelor atmosferice*, 5 aprilie 2013, Iași (Cristina Florescu);

Scanned with OKEN Scanner

– 9th International Conference „Linguistic Resources and Tools for Processing the Romanian Language", Miclăuşeni, 16–17 mai 2013 (Luminiţa Botoşineanu, Marius-Radu Clim, Stelian Dumistrăcel, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Doina Hreapcă, Mădălin Ionel Patraşcu, Elena Tamba);

– Conferinţa internaţională „Regionalism şi regionalizare în România. Interpretări istorice şi provocări contemporane", Iaşi, 30–31 mai 2013 (Florin-Teodor Olariu);

– Simpozionul „Explorări în tradiţia biblică românească şi europeană", ediţia a III-a, Iaşi, 30 mai – 1 iunie 2013 (Mioara Dragomir);

– Al XVI-lea Colocviu de Onomastică, organizat de Société française d'onomastique şi Commission royale de toponymie et de dialectologie (Section wallonne), 6–8 iunie 2013, Bruxelles, Belgia (Daniela Butnaru);

– Simpozionul naţional „Doi ctitori ai literaturii române: Gheorghe Asachi şi Bogdan Petriceicu Hasdeu", Iaşi, 20 iunie 2013 (Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Stelian Dumistrăcel);

– Al XXVII-lea Congres internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică, Nancy, Franţa, 15–20 iulie 2013 (Marius-Radu Clim, Cristina Florescu, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu, Mădălin-Ionel Patraşcu, Elena Tamba);

– Conferinţa internaţională „Limba română – limbă a integrării europene", Chişinău, 31 august – 2 septembrie 2013 (Eugen Munteanu);

– Masa rotundă intitulată „Dicţionarul-tezaur al limbii române – începutul ediţiei definitive" din cadrul primei ediţii a Conferinţei internaţionale Zilele „Sextil Puşcariu", Cluj-Napoca, în perioada 12–13 septembrie 2013 (Elena Tamba);

– Simpozionul internaţional „Integrare europeană/ identitate naţională; plurilingvism/ multiculturalitate – limba şi cultura română: evaluări, perspective", Iaşi, 25–26 septembrie 2013 (Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Marius-Radu Clim, Vlad Cojocaru, Stelian Dumistrăcel, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Doina Hreapcă, Laura Manea, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu, Carmen Pamfil, Mădălin Ionel Patraşcu, Elena Tamba);

– Al V-lea Simpozion internaţional de lingvistică organizat de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române, Bucureşti, 27–28 septembrie 2013 (Cristina Florescu);

– EUROLAN 2013, a XI-a ediţie dedicată realizărilor lexicografiei computaţionale româneşti, Ipoteşti, 11–19 octombrie 2013 (Marius-Radu Clim, Mădălin Ionel Patraşcu, Elena Tamba);

– „I Simposio Internacional RELEX, Lexicografía románica", Facultatea de Filologie, Coruña, Spania, 15 octombrie 2013 (Cristina Florescu);

– Masa rotundă „Dinamica adaptării şi provocările comunicării interculturale", Iaşi, 1 noiembrie 2013 (Gabriela Haja);

– „Vulgata als Quelle für die ersten Übersetzungen ins Rumänische der Psalter", workshop condus în cadrul reuniunii internaţionale „Vulgata-Congress", Bucureşti, 14–17 noiembrie 2013, organizate de „Vulgata-Verein" din Elveţia şi Colegiul „Noua Europă" din Bucureşti (Eugen Munteanu);

Scanned with OKEN Scanner

– Conferinţele bilunare ale Academiei Române „Limba română şi relaţiile ei cu istoria şi cultura românilor, Bucureşti, 28 noiembrie 2013 (Stelian Dumistrăcel);

– Al 13-lea Colocviu internaţional al Departamentului de lingvistică, Universitatea din Bucureşti, 13–14 decembrie 2013 (Eugen Munteanu).

4.4. Cercetătorii din departamentele de istorie literară şi de etnografie şi folclor au susţinut comunicări şi la diferite simpozioane, congrese şi conferinţe de profil din ţară:

– Simpozionul internaţional „Eminescu – poet naţional şi universal", Iaşi, 15 ianuarie 2012 (Amalia Drăgulănescu);

– Colocviul internaţional „Zilele Francofoniei"/ „Journées de la Francophonie", Iaşi, 30–31 martie 2012 (Amalia Drăgulănescu);

– Colocviul „Istoria unui monument", Iaşi, 5 mai 2012 (Dan Mănucă);

– Simpozionul naţional „Povestitori pereche – Panait Istrati şi Fănuş Neagu" (sesiune de comunicări, dezbateri, evocări, vizite la case memoriale şi pe Dunăre), organizat de Muzeul Istros al Brăilei, Brăila, 11–13 mai 2012 (Amalia Drăgulănescu);

– Colocviile „Garabet Ibrăileanu", Iaşi, 25 mai 2012 (Dan Mănucă);

– Conferinţa „Beyond Globalization?". A doua conferinţă internaţională a Societăţii Sociologilor din România, Bucureşti, 31 mai – 3 iunie 2012 (Ioana Repciuc);

– Al VI-lea simpozion Nord-Celtic-Baltic „Supernatural Places", 4–7 iunie 2012, Tartu, Estonia (Adina Ciubotariu);

– Conferinţa internaţională anuală „Repere identitare în context european", cu tema „Paradigme ale imaginarului: cuvânt, text, discurs", Piteşti, 8–10 iunie 2012 (Amalia Drăgulănescu);

– Simpozionul naţional „I.L. Caragiale azi. Vitalitatea operei", Iaşi, 12 iunie 2012 (Amalia Drăgulănescu, Sebastian Drăgulănescu);

– Simpozionul internaţional anual „Eminescu – Carte – Cultură – Civilizaţie", Botoşani, 14 iunie 2012 (Sebastian Drăgulănescu);

– Conferinţa internaţională „Transformation of the Sacred in Europe and Beyond", Potsdam, 3–5 septembrie 2012 (Ioana Repciuc);

– Simpozionul internaţional „Tradiţie/inovaţie – identitate/alteritate: paradigme în evoluţia limbii şi culturii române", Iaşi, 18–19 septembrie 2012 (Şerban Axinte, Amalia Drăgulănescu);

– Conferinţa internaţională „Unity and Diversity in Knowledge Society", Iaşi, 27–30 septembrie 2012 (Şerban Axinte);

– Conferinţa „Proprietatea intelectuală. Rolul statului în susţinerea culturii", Bucureşti, 3–4 octombrie 2012 (Şerban Axinte);

– Conferinţa internaţională „*Universitas Europaea*: Spre o societate a cunoaşterii prin globalizare şi europenizare", Chişinău, 15–17 octombrie 2012 (Amalia Drăgulănescu);

– Conferinţa internaţională „Durkheim and Folk Religion", Oxford, 1 decembrie 2012 (Ioana Repciuc);

Scanned with OKEN Scanner

– Conferința „Egalitate de șanse și dezvoltare durabilă în cultura europeană”, București, 14–15 decembrie 2012 (Șerban Axinte);

– Al III-lea Simpozion internațional de Etnografie și Folclor „Vatra dulce strămoșească”, Cernăuți, Ucraina, 14–16 decembrie 2012 (Adina Ciubotariu);

– Sesiunea de comunicări științifice „Societatea românească în fața provocărilor mileniului 3”, Iași, 28 februarie 2013 (Adina Ciubotaru);

– Conferința internațională „Folk Knowledge: Models and Concepts”, Bratislava, 26–28 martie 2013 (Ioana Repciuc);

– Simpozionul național cu participare internațională „Valențe europene în educație”, Iași, 4–5 aprilie 2013 (Amalia Drăgulănescu);

– Simpozionul „Povestitori pereche: Panait Istrati – Fănuș Neagu”, ediția a doua, Brăila, 7–8 iunie 2013 (Amalia Drăgulănescu);

– Simpozionul internațional „Eminescu: Carte – Cultură – Civilizație”, ediția a XVI-a, Botoșani, 14–15 iunie 2013 (Amalia Drăgulănescu, Sebastian Drăgulănescu);

– Conferința „La letteratura romena di lingua francese e le relazioni culturale italo-romene”, Calabria, Italia, 18 iunie 2013 (Șerban Axinte);

– Simpozionul național „Doi ctitori ai literaturii române: Gh. Asachi și Bogdan-Petriceicu Hasdeu”, Iași, 20 iunie 2013 (Amalia Drăgulănescu);

– Simpozionul internațional „Integrare europeană/identitate națională; plurilingvism/multiculturalitate – limba și cultura română: evaluări, perspective”, Iași, 25–26 septembrie 2013 (Șerban Axinte, Nicoleta Borcea, Sebastian Drăgulănescu, Adina Hulubaș, Ioana Repciuc);

– Simpozionul internațional „Românii din afara granițelor țării. Perspective culturale europene”, Iași – Alba Iulia – Bor – Vidin, 15–20 octombrie 2013 (Ioana Repciuc).

5. Au condus teze de doctorat, finalizate în această perioadă (susținute la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași):

– Prof. dr. Stelian Dumistrăcel: *Semantica expresiilor idiomatice în italiană și română*, doctorand Alina-Elena Podaru.

– Prof. univ. dr. Eugen Munteanu: *Nume de plante în tradiția biblică românească*, doctorand Anuța-Rodica Ciornei (căs. Ardelean); *Nume de animale în tradiția biblică românească*, doctorand Cristina-Mariana Lungu (căs. Cărăbuș); *Rugăciunea **Tatăl nostru** în limba română. Studiu monografic lingvistico-filologic*, doctorand Iosif Camară; *Între Biblia de la București (1688) și revizia din 1795 a lui Samuil Micu. Probleme de traductologie*, doctorand Ana-Veronica Spenchiu (căs. Catană-Spenchiu); *G. Ivănescu, istoric al limbii române*, doctorand George-Cătălin Nicolau; *Antim Ivireanul, Dumnezeieștile și sfintele Liturghii (Târgoviște, 1713). Ediție de text și studiu filologico-lingvistic*, doctorand Alina Camil; *Veniamin Costachi, editor și traducător. Studiu monografic*, doctorand Elena Spiridon; *Efecte ale interferenței lingvistice româno-germane în toponimia românească din Bucovina habsburgică (actualele teritorii românești)*, doctorand Ana-Maria Carp (Prisacaru); *Receptarea în cultura română a scrierilor Sfântului Ioan Gură de Aur*,

Scanned with OKEN Scanner

doctorand Ana Bobu; *Tipologia textului jurnalistic în presa românească actuală*, doctorand Delia Gavriliu; *Ion Gheție: lingvist și filolog. Studiu monografic*, doctorand Aura Mocanu; *Gramatica românească a lui Radu Tempea (1797). Ediție critică și studiu lingvistico-filologic*, doctorand Andreea Drișcu; *Epistolă și panegiric greco-român adresate lui Constantin Brâncoveanu (Ms. BAR 766). Ediție de text, studiu filologic și lingvistic*, doctorand Silvia Chiosea; *Molitvenicele românești în raport cu originalele lor grecești. Studiu istoric, filologic și teologic*, doctorand Teofil Grosu.

Au făcut parte din comisii de referenți pentru susținerea unor teze de doctorat (susținute, cu excepțiile consemnate ca atare, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași):

– CS II dr. Luminița Botoșineanu: *Antim Ivireanul, **Dumnezeieștile și sfintele Liturghii** (Târgoviște, 1713)*, doctorand Alina Camil, conducător științific: prof. dr. Eugen Munteanu; *Efecte ale interferenței lingvistice româno-germane în toponimia românească din Bucovina Habsburgică*, doctorand Ana-Maria Prisacaru (Carp), conducător științific: prof. dr. Eugen Munteanu; *Ion Gheție: lingvist și filolog. Studiu monografic*, doctorand Aura Mocanu, conducător științific: prof. dr. Eugen Munteanu;

– Prof. dr. Stelian Dumistrăcel: *Veniamin Costachi, editor și traducător. Studiu monografic*, doctorand Elena Spiridon, conducător științific: prof. dr. Eugen Munteanu; *Antonimia frazeologică în limbile română și engleză*, doctorand Oana Roxana Buzea (Ionescu), conducător științific: conf. dr. Gheorghe Colțun (Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău);

– CS I dr. Cristina Florescu: *Semantica expresiilor idiomatice în italiană și română*, doctorand Alina-Elena Podaru, conducător științific: prof. dr. Stelian Dumistrăcel; *Jocurile de cuvinte în mass-media românească actuală*, doctorand Daniela Răuțu, conducător științific: prof. univ. dr. Rodica Zafiu (Universitatea din București); *Presa literară românească din perioada 1877–1916: între normele limbii și normele Imaginarului lingvistic*, doctorand Ioana Crina Rădoi, conducător științific: CS I dr. Mariana Neț (Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române, București);

– CS I dr. Gabriela Haja: *Spectacolul-recital în teatrul de animație*, doctorand Mihaela Zavalichi, conducător științific: prof. univ. dr. Florin Faifer (Universitatea de Arte „George Enescu" din Iași, Facultatea de Teatru); *Sisteme de comunicare: mărci ale identității personajului literar*, doctorand Anca Voicu, conducător științific: prof. univ. dr. Viorica Constantinescu;

– CS I dr. Ofelia Ichim: *Trepte și forme ale creativității în opera Anei Blandiana*, doctorand Irina Iojă (Zamfir), conducător științific: prof. univ. dr. Eugen Munteanu;

– Prof. univ. dr. Eugen Munteanu: *Elementul lexical popular în discursul narativ al lui Vasile Voiculescu*, doctorand Elena Amarghioalei (Vieru), conducător științific: prof. univ. dr. Ioan Oprea (Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava); *Semantica expresiilor idiomatice în italiană și română*, doctorand Alina-Elena Podaru, conducător științific: prof. univ. dr. Stelian Dumistrăcel; *Cântarea Cântărilor în cultura românească*, doctorand Felicia Bărbos, conducător științific: cercet. șt. I.

Scanned with OKEN Scanner

dr. Ioan Chindriş (Academia Română, Filiala Cluj-Napoca); *Sensuri specifice şi modificări semantice în sfera religiosului (romanitatea orientală)*, doctorand Maria-Cristina Iliescu, conducător ştiinţific: prof. dr. Mihai Moraru (Universitatea din Bucureşti); *Discursul religios neoprotestant*, doctorand Adina Elena Coclici (Telescu), conducător ştiinţific: prof. univ. dr. Rodica Nagy (Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava); *Influenţa limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, doctorand Pál Enikö, conducător ştiinţific: prof. dr. Alexandru Gafton; *Mediere lingvistică adecvată în comunicarea interculturală. Domeniul juridic*, doctorand Carol Alexandru Mohr, conducător ştiinţific: prof. univ. dr. Ioan Oprea (Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava);

– CS I dr. Carmen-Gabriela Pamfil: *G. Ivănescu, istoric al limbii române*, doctorand George-Cătălin Nicolau (sub conducerea prof. dr. Eugen Munteanu).

6. Activitatea cercetătorilor de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române se bucură de o receptare favorabilă în mediile culturale şi ştiinţifice din ţară şi străinătate.

6.1. „Anuar de lingvistică şi istorie literară" se află în relaţii de schimb internaţional cu 21 de reviste şi cu instituţii ştiinţifice din 23 de ţări din Europa, America de Nord şi America de Sud.

6.2. Cercetătorii Institutului au participat la diverse evenimente ştiinţifice şi culturale şi au colaborat cu instituţii din ţară şi străinătate:

– CS II Vlad Cojocaru a fost cooptat ca membru în comitetul ştiinţific al Editurii Harmattan (Franţa), pentru colecţia *Nomino ergo sum*;

– Amalia Drăgulănescu a colaborat, în calitate de traducător al textelor din franceză, la editarea numărului VII/2010 (apărut în 2012) al revistei „DeNarratione" [sic!] (Trivium et Quadrivium), cu titlul „Paranoia – ca – narativitate", Iaşi, Institutul European;

– Amalia Drăgulănescu a devenit membru al Société d'Études céliniennes, cu sediul în Paris, condusă de François Gibault;

– Dan Mănucă a fost moderatorul Colocviului „Ion Creangă şi «Convorbirile literare»", Iaşi, 26 aprilie 2012, în cadrul manifestărilor „Zilele revistei «Convorbiri literare»";

– Prof. dr. Stelian Dumistrăcel a fost membru al comisiei de *Laudatio* pentru conferirea titlului de *Doctor honoris causa* al Universităţii „Dunărea de Jos" – Galaţi dlui prof. dr. Gheorghe Chivu, membru corespondent al Academiei Române (31 mai 2012);

– Gabriela Haja face parte, în calitate de consultant, din Comisia de elaborare a procedurii de sistem privind planificarea cercetării şi a procedurii de sistem privind raportarea cercetării (numită în şedinţa Comisiei SCM din 26 iunie 2012);

– Prof. dr. Eugen Munteanu a fost invitatul Institutului de Romanistică al Universităţii «Friedrich Schiller» din Jena (6, 9 şi 10 iulie 2012);

– CS I dr. Dan Mănucă a participat la lucrările Congresului mondial al eminescologilor, desfăşurat la Chişinău, în zilele de 3–5 septembrie 2012, în organizarea Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova şi a Academiei Române;

Scanned with OKEN Scanner

– Prof. univ. dr. Eugen Munteanu a fost membru în comisia de concurs pentru ocuparea unui post vacant de conferențiar de la Departamentul de filologie clasică și neogreacă și de hungarologie, studii iudaice și rromani de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București (ordinul nr. 741/19.07.2012 al Rectorului Universității din București) – septembrie 2012;

– Prof. univ. dr. Eugen Munteanu a fost numit membru al Comisiei de Filologie a Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU) (cf. „Monitorul oficial", nr. 640 din 7 septembrie 2012);

– CS I dr. Cristina Florescu și CS II dr. Luminița Botoșineanu au făcut parte din comisia de concurs pentru ocuparea unui post vacant de conferențiar la Departamentul de filologie română, limbi clasice și balcanice, din cadrul Facultății de Litere de la Universitatea „Ovidius" din Constanța (12 septembrie 2012);

– CS dr. Amalia Drăgulănescu a fost membru în Comitetul științific al Conferinței internaționale „*Universitas Europaea*: Spre o societate a cunoașterii prin globalizare și europenizare", organizată de Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), Chișinău (15–17 octombrie 2012);

– CS dr. Marius-Radu Clim, CS I dr. Gabriela Haja și CS III dr. Elena Tamba au participat, în 2012 și 2013, la întâlnirile săptămânale ale grupului NLP de la Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza", din Iași, organizate la Filiala din Iași a Academiei Române;

– Universitatea „Vasile Alecsandri" din Bacău a organizat, în onoarea prof. dr. Stelian Dumistrăcel, Simpozionul aniversar intitulat „Dialoguri academice. *Stelian Dumistrăcel – 75*", la care au participat cercetători și cadre didactice universitare din Bacău, Galați și Iași (23 noiembrie 2012). Contribuțiile prezentate cu această ocazie au fost publicate într-un număr special (28/2012, apărut în 2013) al revistei „Studii și cercetări științifice", Seria Filologie, publicație a Facultății de Litere, de la Universitatea „Vasile Alecsandri" din Bacău, „în semn de prețuire față de contribuția Domniei Sale în lingvistica românească și în formarea mai multor generații de cercetători";

– Colectivul Departamentului de etnologie a participat, la Chișinău (Republica Moldova), în cadrul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, la lansarea volumelor: Vasile Munteanu, *Pagini de etnografie*, Editura Palatul Culturii, 2012; Ion H. Ciubotaru, *Ouăle de Paști la români. Vechime, semnificații, implicații ritual-ceremoniale*, Iași, Editura Presa Bună, 2012; Silvia Ciubotaru, *Obiceiuri nupțiale din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza", 2009 (11 decembrie 2012);

– CS I dr. Cristina Florescu, CS I dr. Gabriela Haja și CS III dr. Elena Tamba, în calitate de membri în colectivul de program al Conferinței „Resurse lingvistice și instrumente pentru prelucrarea limbii române", ediția a IX-a, CONSILR 2013, Miclăușeni, 16–17 mai 2013, au realizat o serie de recenzii în cadrul procesului de evaluare la care au fost supuse textele comunicărilor care urmează a fi susținute în cadrul manifestării științifice menționate;

Scanned with OKEN Scanner

– CS I dr. Gabriela Haja şi CS III dr. Elena Tamba au făcut parte din comisia tutorială pentru stagiul doctoral al drd. Mădălin Ionel Patraşcu, la Facultatea de Informatică, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi;

– CS III dr. Mioara Dragomir a fost invitată de Editura Doxologia, pe 11 aprilie 2013, în Sala Iustin Moisescu, alături de poeţii preoţi Dorin Ploscaru şi Marius Iordăchioaia, să susţină, în cadrul Serilor Doxologia, conferinţa „Poezia creştină şi rănile sufletului. Scheme de tratament şi reacţii adverse";

– CS III dr. Mioara Dragomir a fost invitată să prezinte cartea de poezii *Pe urma zborului* de Florin Gheorghiu, în cadrul lansării organizate de Comunitatea elenă din Iaşi, pe 29 iunie, 2013;

– CS I dr. Gabriela Haja a moderat secţiunea dedicată workshop-ului „Lexicografia academică românească. Provocările informatizării", organizat de echipa proiectului CNCS *CLRE – Corpus lexicografic românesc esenţial. 100 de dicţionare din bibliografia DLR aliniate la nivel de intrare şi la nivel de sens* în colaborare cu Departamentul de lexicologie-lexicografie al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române din Iaşi, în cadrul celei de-a IX-a ediţii a Conferinţei Consorţiului de Informatizare pentru Limba Română, ConsILR – Ediţia 2013, care s-a desfăşurat la Miclăuşeni, în perioada 16–17 mai 2013;

– Pe data de 3 aprilie 2013, un grup de elevi de la Liceul Teoretic Waldorf din Iaşi (coordonator: prof. Alina Agnes Lăzărescu) au fost oaspeţii Departamentului de dialectologie, unde le-au fost prezentate aspecte şi rezultate ale cercetării ştiinţifice de profil. Această acţiune a avut loc în cadrul Programului naţional „Să ştii mai multe, să fii mai bun!", desfăşurat în perioada 1–5 aprilie 2013 sub coordonarea Ministerului Educaţiei;

– Prof. univ. dr. Eugen Munteanu a fost membru al consiliului ştiinţific specializat pentru susţinerea tezei de habilitare cu titlul *Construcţiile actanţiale în limba română*, susţinută de dr. Aurelia Hanganu, în cadrul Institutului de Filologie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău (îndrumător ştiinţific: prof. dr. hab. Ion Eţcu) (2 septembrie 2013);

– CS I dr. Gabriela Haja a participat, ca moderator, la Masa rotundă „Dicţionarul tezaur al limbii române – începutul ediţiei definitive" din cadrul primei ediţii a Conferinţei internaţionale Zilele „Sextil Puşcariu", organizată de Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" al Academiei Române, Filiala din Cluj-Napoca, în perioada 12–13 septembrie 2013;

– CS I dr. Ofelia Ichim a fost membru în comisia de concurs pentru ocuparea unui post de profesor (20 septembrie 2013) şi a unui post de conferenţiar (27 septembrie 2013) în cadrul Departamentului de Românistică, Jurnalism – Ştiinţe ale Comunicării şi Literatură Comparată de la Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi;

– CS dr. Marius-Radu Clim, CS III dr. Elena Tamba, CS II dr. Florin-Teodor Olariu şi CS I dr. Gabriela Haja au participat periodic la întâlnirile Colectivului Interdisciplinar pentru Managementul Proiectelor (CIMP), organizate la Filiala din Iaşi a Academiei Române;

Scanned with OKEN Scanner

– CS dr. Amalia Drăgulănescu este membru în Consiliul de conducere al Fundației pentru Promovarea Culturii Balcanice și Europene „Rigas Ferreos" din Iași (fondatori – Elena Lazăr și Andreas Rados);

– CS I dr. Cristina Florescu este expert evaluator UEFISCDI, în cadrul Programului Resurse Umane – Proiecte de Cercetare Postdoctorală, Competiția 2011 (evaluare rezultate finale);

– CS I dr. Cristina Florescu face parte, începând din 2013, din grupul de cercetare „Études romanes et comparées" (ROMANYCOM), Universidade da Coruña, Spania (colaborator extern);

– CS I dr. Gabriela Haja, drd. Mădălin Patrașcu și CS III dr. Elena Tamba au fost membri în Comitetul de program al EUROLAN – 2013, a XI-a ediție dedicată realizărilor lexicografiei computaționale românești, Ipotești, Botoșani, 11–19 octombrie 2013;

– Câțiva cercetători de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române au făcut parte din echipa de cercetare a proiectului internațional Günther Holtus (coord.), *Handbuch der romanischen Lingusitik/Manuel de linguistique romane* (coordonatori ai volumului dedicat limbii române – Eugen Munteanu și Wolfgang Dahmen), care include 35 de colaboratori din România, Germania, Austria, Spania și Italia.

7. În anul 2011 au vizitat Institutul personalități, reputați profesori de la diferite universități din străinătate, specialiști în diverse domenii umaniste, având astfel loc fructuoase schimburi de experiență.

7.1. Pe data de 5 decembrie 2013, cu ocazia învestirii domnului Bogdan Crețu în funcția de director al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, au fost prezenți la Iași, în cadrul Institutului, acad. Eugen Simion, acad. Marius Sala, acad. Nicolae Breban și acad. Bogdan C. Simionescu.

7.2. Cu prilejul conferințelor și simpozioanelor pe care le-a organizat, Institutul „Alexandru Philippide" a fost vizitat de profesori și cercetători din străinătate: Michael Metzeltin (Austria), Flavia Cosma (Canada), Gorana Bikic-Caric, Petar Radosavljević (Croația), Anamaria Blanaru, Cătălina Botez (Germania/România), Ciprian-Lucrețius Suciu (Grecia), Raluca Levonian, Danilo De Salazar, Annafrancesca Naccarato, Yannick Preumont, Anna Carmen Sorrenti, Gisèle Vanhese (Italia), Inga Druță, Inga Edu, Maria Șleahtițchi, Veronica Vanjula-Nanu (Republica Moldova), Cătălina Iliescu Gheorghiu, Ofelia Mariana Uță Burcea (Spania), Georgiana Gălățeanu Fârnoagă (SUA), Sergii Luchkanyn (Ucraina).

8. Activitatea de colaborare dintre Asociația Culturală „A. Philippide" și Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române.

8.1. În anul 2011 a continuat ciclul de conferințe „Filologia ieșeană – tradiție și perspective europene", organizat de Institut în colaborare cu Asociația Culturală „Alexandru Philippide", în cadrul căruia au participat cu prelegeri și comunicări următorii invitați:

– Prof. univ. dr. Gisèle Vanhese, de la Universitatea din Calabria, Italia (*L'image de la Soif et du Puits dans la poésie française de B. Fondane*, 25 aprilie 2012);

Scanned with OKEN Scanner

– Prof. univ. dr. Eugen Munteanu (*Călătorie de studii în Georgia*, 20 iunie 2012);

– Şerban Axinte (*Stagiu de documentare la Universitatea din Calabria, Italia*, 20 iunie 2012);

– Flavia Cosma, directoare a Reşedinţei internaţionale a scriitorilor şi artiştilor din Val-David, Quebec, Canada (*Bucuriile şi regretele unei scriitoare de origine română stabilite în Canada. Reflecţii asupra unei traiectorii literare desfăşurate pe trei continente*, 10 decembrie 2012);

– Prof. univ. dr. Eugen Munteanu (*Colocviul internaţional „La Bible vernaculaire et les réformes religieuses", Leuven, 29 noiembrie – 1 decembrie 2012*, 14 februarie 2013);

– CS dr. Adina Hulubaş (*Posibile motivaţii pentru funcţionalitatea culturală a obiceiurilor de naştere în context urban*, 14 februarie 2013);

– Prof. univ. dr. h. c. Michael Metzeltin, de la Universitatea din Viena, Austria (*Cum se poate scrie o gramatică tradiţională în mod netradiţional?*, 5 aprilie 2013).

8.2. Au fost publicate patru tomuri ale revistei „Philologica Jassyensia", publicaţie a Asociaţiei Culturale „Alexandru Philippide": anul VIII, nr. 1 (15) şi 2 (16) şi anul IX, nr. 1 (17) şi 2 (18) (vezi şi www.philologica-jassyensia.ro). Publicaţia este acreditată CNCS în categoria B (Cod CNCSIS 695) şi înregistrată în bazele de date CEEOL, EBSCO, DOAJ, FABULA, GOOGLE ACADEMIC, GOOGLE SCHOLAR, INDEX COPERNICUS, The LINGUIST LIST, MLA, PROQUEST, SCIPIO şi ULRICHSWEB.

9. Activitatea în cadrul Bibliotecii Institutului „Alexandru Philippide"

În perioada 2012–2013, în fondul Bibliotecii Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" au intrat 28 de cărţi provenite din achiziţii cu fonduri aparţinând unor granturi de cercetare, 216 cărţi provenite din donaţii şi 5 cărţi provenite de la partenerii de schimb internaţional cu revista „Anuar de lingvistică şi istorie literară". De asemenea, numărul de publicaţii periodice a crescut cu 19 titluri provenite din achiziţii bugetare, 24 de titluri din donaţii şi 16 titluri provenite de la partenerii de schimb. Toate acestea au fost incluse în catalogul online al bibliotecii. Activitatea în cadrul bibliotecii cuprinde şi organizarea unor expoziţii de carte cu prilejul simpozioanelor organizate de Institut.

Cecilia Maticiuc, bibliotecar principal, a publicat un articol în volumul *Metafore ale devenirii din perspectiva migraţiei contemporane. Naţional şi internaţional în limba şi cultura română*, editat de Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Elena Tamba, Iaşi, Editura „Alfa", 2013, şi a participat cu comunicări la Simpozionul internaţional „Slavistica actuală între tradiţie şi inovaţie", Cluj-Napoca, 11–12 mai 2012, la Simpozionul naţional al Catedrei de Slavistică „Petru Caraman", Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 26–27 octombrie 2012 şi la Simpozionul naţional cu participare internaţională „Slavistica în context european", Iaşi, 23–24 octombrie 2013.

10. La data de 31 octombrie 2012, CS Ana-Maria Prisacaru a susţinut în şedinţă publică teza de doctorat *Efecte ale interferenţei lingvistice româno-*

Scanned with OKEN Scanner

germane în toponimia românească din Bucovina habsburgică (*actualele teritorii româneşti*), redactată sub conducerea ştiinţifică a prof. univ. dr. Eugen Munteanu.

11. Premii şi distincţii

– Amalia Drăgulănescu a primit Premiul I la Simpozionul internaţional „Eminescu – poet naţional şi universal", organizat de Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Inspectoratul Şcolar Judeţean Iaşi, Inspectoratul Şcolar al Judeţului Neamţ, Asociaţia Cultural-Ştiinţifică „Vasile Pogor", Iaşi, 15 ianuarie 2012, pentru comunicarea *Corespondenţe din registrul comic în scrierile lui Mihai Eminescu şi Ion Creangă*;

– La 29 martie 2012, prof. dr. Stelian Dumistrăcel i s-a conferit titlul de „Doctor Honoris Causa" de către Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălţi (Republica Moldova);

– CS dr. Marius-Radu Clim a obţinut Diploma de excelenţă în cadrul Salonului de carte tehnico-ştiinţifică, artistică şi literară „Euroinvent", desfăşurat la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" în perioada 9–10 mai 2013, pentru lucrarea *Neologismul în lexicografia românească*.

12. Organizatorice

– Începând cu 9 decembrie 2013, în urma confirmării Prezidiului Academiei Române din data de 3 decembrie 2013, ca rezultat al concursului susţinut în data de 21 octombrie 2013, dl conf. dr. Bogdan CREŢU, de la Facultatea de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, este numit în funcţia de director al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, pentru o perioadă de patru ani;

– Mădălin-Ionel Patraşcu, doctorand al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Facultatea de Informatică, a fost angajat de la 15 ianuarie 2013, pe perioadă determinată, ca analist programator II în cadrul Departamentului de lexicologie-lexicografie.

Luminiţa Botoşineanu
Daniela Butnaru

Scanned with OKEN Scanner

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE (2012–3013)

A. Cărți

REICH, Karin, ROUSSANOVA, Elena, *Carl Friedrich Gauss und Russland: sein briefwechsel mit in Russland wirkenden Wissenschaftlern*, Berlin, Walter de Gruyter, 2012, 906 p.

STAEHELIN, Martin, *Kleinüberlieferung mehrstimmiger Musik vor 1550 in deutschem Sprachgebiet. Lieferung IX: Neue Quellen des Spätmittelalters aus Deutschland und der Schweiz*, Berlin, Walter de Gruyter, 2012, 158 p.

Studien zu Geschichte, Theologie und Wissenschaftsgeschichte, Herausgegeben von der Akademie der Wissenschaft zu Göttingen, Berlin, Walter de Gruyter, 2012, 338 p.

B. Reviste

„Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano", Istituto dell'Atlante Linguistico Italiano, III Serie – Dispensa N. 35, 2011, Torino.

„Croatica et Slavica Iadertina", casopis Odjela za kroatistiku i slavistiku, 7/I, 7/II, 2011; 8/I, 8/II, 2012; 9/I, 9/II, 2013, Zadar.

„Edad de Oro", Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, Departamento de Filología Española, XXXI, 2012; XXXII, 2013, Madrid.

„Ladinia". Sföi cultural dai ladins dles Dolomites, XXXVI, 2012; XXXVII, 2013, San Martin de Tor.

„Linguistica", Znanstvena zalozba Filozofske fakultete, LIII, 1–2, 2013, Ljubljana.

„Revista de filologia española", XCII, 1–2, 2012; XCIII, 1–2, 2013, Madrid.

„Schweizerisches Archiv für Volkskunde", 108, 1–2, 2012, Basel.

„Živa Antika. Жива Антика. Antiquité vivante", année 60, t. 1–2, 2011, Skopje.

Scanned with OKEN Scanner

Publicaţie a Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române – Filiala Iaşi –, „Anuar de lingvistică şi istorie literară" continuă revista „Studii şi cercetări ştiinţifice" – Filologie, Iaşi, 1950–1963. În 1964 s-a intitulat „Anuar de filologie". Din 1965 apare cu titlul actual. Între anii 1981 şi 1995 s-au editat două serii paralele, A. Lingvistică şi B. Istorie literară, care, începând cu t. XXXIV–XXXVIII, 1994–1998, au fost reunite într-un volum.

„Anuar de lingvistică şi istorie literară" publică studii de istoria limbii, lexicologie, dialectologie, onomastică, stilistică, istorie literară, teorie şi critică literară, folcloristică. „Anuarul" cuprinde, de asemenea, rubrici de *Note şi documente*, *Critică şi bibliografie* şi o *Cronică* asupra activităţii departamentelor Institutului.

Manuscrisele trimise redacţiei, în două copii, pe o singură faţă, la două rânduri, pe coli format A4, vor fi însoţite de un CD, utilizându-se toate semnele diacritice. Autorii trebuie să folosească softul Word. Un studiu va avea cel puţin 20 000 de semne (inclusiv spaţiile şi notele). Notele vor fi aşezate la subsolul paginii. Rezumatul (împreună cu titlul) şi cuvintele-cheie, în limba engleză, vor fi aşezate după sigle sau bibliografie. Autorii îşi asumă întreaga răspundere pentru conţinutul ştiinţific al textelor şi pentru punctele de vedere prezentate în special în materialele publicate la rubricile *Discuţii*, respectiv *Recenzii şi prezentări de cărţi şi reviste*.

Revista se poate procura contra cost la:

Editura Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711 Bucureşti, România;
Tel. 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, Fax 4021-318 24 44; e-mail: edacad@ear.ro

Pentru comenzi vă puteţi adresa la:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77–19, sector 3, Bucureşti, România,
Tel/Fax 40-21-610 67 65, 40-21-210 67 87; Tel.: 0311 044 668;
e-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piaţa Presei Libere, nr. 1, Corp B, Etaj 3, Cam. 301–302, sector 1, Bucureşti; Tel.: 4021 314 63 39, fax: 4021 314 63 39

DEREX COM S.R.L., e-mail: derex_com@yahoo.com

Scanned with OKEN Scanner

LUCRĂRI ALE CERCETĂTORILOR ŞI COLABORATORILOR INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE" AL ACADEMIEI ROMÂNE

Dicţionarul limbii române (DLR), serie nouă, tomul I, partea a 8-a, *Litera E (es – ezredeş)*; redactori responsabili: acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă; redactori: Doina Cobeţ, Rodica Cocîrţă, Eugenia Dima, Maria Deutsch, Corneliu Morariu, Ioan Oprea, Rodica Radu, Mioara Vişoianu, Victoria Zăstroiu; a colaborat la redactare: Gabriela Haja; revizori: Marius-Radu Clim, Elena Dănilă, Eugenia Dima, Mioara Dragomir, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Laura Manea, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Victoria Zăstroiu; corelaţii: Elena Dănilă, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

Dicţionarul literaturii române, coordonator general: acad. Eugen Simion; coordonare şi revizie: Gabriela Danţiş, Gabriela Drăgoi, Victor Durnea, Florin Faifer, Laurenţiu Hanganu, Mihai Iovănel, Rodica Pandele, Remus Zăstroiu, vol. I (*A–L*), vol. II (*M–Z*), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2012.

ADINA CIUBOTARIU, *Obiceiuri de naştere din Moldova. Tipologie şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012.

ION H. CIUBOTARU, *Ouăle de Paşti la români. Vechime, semnificaţii, implicaţii ritual-ceremoniale*, Iaşi, Editura Presa Bună, 2012.

SEBASTIAN DRĂGULĂNESCU, *Eminescu şi comicul. Strategii şi stratageme estetice*, prefaţă de Lucia Cifor, Iaşi, Editura Alfa, 2012.

DAN MĂNUCĂ, *Literatură, identitate şi regionalism*, Iaşi, Princeps Edit, 2012.

ŞERBAN AXINTE, *Poetici ale romanului european reflectate în critica românească postbelică*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, 2013.

DOINA COBEŢ, LAURA MANEA, *Dicţionar general de sinonime al limbii române*, Chişinău, Editura „Gunivas", 2013.

AUREL-DINU MOSCAL, *Teoria câmpurilor lexicale. Cu aplicaţie la terminologia populară a formelor de relief pozitiv*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013.

IOANA REPCIUC, *Religiozitate populară şi simbolism acvatic. O perspectivă socio-antropologică asupra obiceiurilor româneşti*, Craiova, Editura Aius, 2013.

AMALIA VOICU, *Ambivalenţa tiparelor clasice în opera eminesciană*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, 2013.

*

C. STERE, *Publicistică*, vol. II (1905–1909), text ales şi stabilit, note şi comentarii, indice de nume de Victor Durnea, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012.

Diaspora culturală românească: paradigme lingvistice, culturale şi etnofolclorice, volum îngrijit de Daniela Butnaru, Elena Dănilă, Amalia Drăgulănescu, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc; coordonator: Ofelia Ichim, Iaşi, Editura Alfa, 2013.

Cultură şi identitate românească. Tendinţe actuale şi reflectarea lor în diaspora, volum îngrijit de Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Marius-Radu Clim, Ofelia Ichim, Florin-Teodor Olariu, Elena Tamba, coordonator: Ofelia Ichim, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013.

Metafore ale devenirii din perspectiva migraţiei contemporane. Naţional şi internaţional în limba şi cultura română, volum îngrijit de Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Elena Tamba, Iaşi, Editura Alfa, 2013.

Biblia 1688, Pars VIII, *Regum III–IV*, Pars X$_2$, *Iob*, Pars XIII, *Isaia*, Pars XIV, *Ieremia*, Pars XX, *Sapientia Solomonis. Sapientia Sirah. Susanna. Draco*, Pars XXII, *Pseudo-Josephus Flavius*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2013 (coord.: Eugen Munteanu).

ISSN 1583–7017

Scanned with OKEN Scanner